

❀ श्रीगणेशाय नमः ❀

गुरुमण्डलग्रन्थमालाया नवमपुष्पकम्

स्मृति - सन्दर्भः

श्रीमन्महर्षि मार्कण्डेयलौगाक्षिप्रणीतो धर्मशास्त्रग्रन्थो
मार्कण्डेयलौगाक्षिस्मृतिद्वयात्मकः

षष्ठोभागः

श्रीनाथादिगुरुत्रयं गणपतिं पीठत्रयम्भैरवम् ।
सिद्धौघं वटुकत्रयम्पदयुगं दूतीक्रमं मण्डलम् (शास्त्रभवम्) ॥
वीरान्द्वयष्टचतुष्कपष्टिनवकं वीरावलीपञ्चकम् ।
श्रीमन्मालिनिमन्त्रराजसहितं वन्दे गुरोर्मण्डलम् ॥

५, क्लाइव रो,

कलकत्ता-१

वैक्रमाब्दः

२०१३

प्रथमं संस्करणम्

५०००

संस्क्रमाब्दः

१६५७

मुद्रक—

रुलियाराम गुप्त

दि बङ्गाल प्रिंटिंग वर्क्स,

१, विनायक स्लीट

कलकत्ता-१

GURUMANDAL SERIES No IX

**THE
SMRITI SANDARBHA**

Collection of Two Major
Dharmashastric Texts Called
Markandaiya & Laugakshi Smritis
by the
Maharshis Markandaiya & Laugakshi

Volume VI

**5, CLIVE ROW,
CALCATT-1**

Vikram Era
2013.

First Edition
5000

अभ्यर्थना

श्री भूतभावन विश्वनाथ एवं माता अन्नपूर्णा की कृपा से स्मृतिसन्दर्भ (गुरुमण्डलग्रन्थमाला नवमपुष्प) का षष्ठ भाग धर्मशास्त्र प्रेमी महानुभावों के करकमलों में प्रस्तुत करते हुए हृदय आनन्द अनुभव करता है ।

भारतीय संस्कृति द्वारा जो सुसंस्कार भारत देश के सुपूर्ता में हृद हो गये हैं उनका सारा मूल इन स्मृति ग्रन्थों में आमूलचूड़ निवद्ध है । शनैः शनैः भारतीय स्वातन्त्र्य सूर्य की रश्मियों के प्रकाश से सुहृद सुसंस्कार इन धर्मशास्त्रों के ज्ञान प्रसार तथा सृष्टि के प्राण पुराण ग्रन्थों की सहायता से मानव को देवता तथा उससे भी ऊपर नर से नारायण बनाने एवं सृष्टि के प्राणीमात्र के कल्याण में मानव को प्रवृत्त करने में दिव्यचक्षुः प्रदान करेंगे तो मैं अपना यह प्रयत्न सफल समझूँगा ।

इस भाग में आये हुए स्मृतिग्रन्थ मार्कण्डेयस्मृति एवं लौगाक्षिस्मृति की हस्तलिखित प्रतियां थियोसोफिकल सोसाइटी, अड्यार, मद्रास के द्वारा सञ्चालित अड्यार लायब्रेरी (पुस्तकालय) से प्राप्त हुई वहीं से इनके प्रतिलिपीकरण (Transcription) का काम हुआ तदर्थ वहाँ के डायरेक्टर एवं पुस्तकालयाध्यक्ष महोदय का मैं साभार धन्यवाद करता हूँ और आशा करता हूँ कि वे सदैव इसी प्रकार कृपा करते रहेंगे । ग्रन्थों की मूल प्रति सर्वथैव जीर्ण, शीर्ण एवं कीटानुविद्ध होने से बार-बार तत्रत्य अधिकारी वृन्द का सानुरोध कम्पीज किये हुए फर्माँ को भेजते रहने पर भी त्रुटितस्थानों की पूर्ति करना शक्य नहीं हुआ । यह भाग पहले ही सेवा में प्रस्तुत होगया होता परन्तु विभिन्न हस्तलिखित संग्रहालयों से पत्र व्यवहार होते रहने से यही आशा थी कि कुछ और अप्रकाशित स्मृतियाँ मिलेंगी जिनका प्रकाशित होना आवश्यक था, खेद है, इतने प्रयास करते रहने पर भी मुझे इष्ट स्मृति ग्रन्थों को प्राप्त करने में असफलता हुई । कुछ के नाम ये हैं-

(१) कौकिलस्मृति

(२) पञ्चम भाग में उल्लिखित साठ स्मृतिया (हां, अगस्त्यसंहिता अयोध्या से
दो मिली हैं, सुरक्षित हैं) ।

(३) गरुडस्मृति ।

(४) पुत्रस्मृति ।

(५) शिवस्मृति ।

(६) कूर्मस्मृति ।

(७) और्वस्मृति ।

(८) सूतस्मृति ।

(९) नृहरिस्मृति ।

इस कार्य में काशी के पं० दुर्गादत्तजी त्रिपाठी शास्त्री रामघाट, गुम्बुल
सहाविद्यालय, ज्वालापुर के पं० उदयनारायणजी शास्त्री, दिल्ली के भी आदित्याचार्य
शास्त्री एवं पूना के भाण्डारकर ओरियण्टल रिसर्च इन्स्टीट्यूट (भाण्डारकर
प्राच्य शोधसंस्थान) के क्यूरेटर (अधीक्षक) श्री डाक्टर परशुरामकृष्ण गोड़े एम०ए०
डी० लिट्० का अमूल्य सहयोग मिला जिससे कुछ अप्रकाशित ग्रन्थों का पता लगा
परन्तु कुछेक को छोड़कर उन्हें प्राप्त करने में मुझे पूर्णतया सफलता नहीं मिली ।
आप विद्वाद्गुण्ड का पूर्ण सहयोग मिला व कृपादृष्टि बनी रही तो सप्तमभाग में
आवश्यक सामग्री उपलब्ध होने से अवशिष्ट मेरे पास सुरक्षित स्मृतियों का
प्रकाशन करने का अवसर आसकता है । इस भाग की अपेक्षित त्रुटियों के लिये
मेरे पण्डितमण्डल का सहयोग मिलने पर भी सफलता न मिल सकी तद्दर्श
क्षमा प्रार्थी हूँ ।

“कामये दु स्वतन्त्रानां प्राणिनामार्त्तिनाशनम् ।”

मार्गशीर्ष शु० ११

गीताजयन्ती

विक्रमसम्बत् २०१३

कृपामिन्तरी —

मनसुखराय मोर

५, हाइन रो, कलकत्ता-१

सम्पादकीयन्निवेदनम्

श्रीमतां तत्रभवतां विद्वदग्रेसराणां करकमलेषु स्मृतिसन्दर्भग्रन्थस्यगुरुमण्डल-
ग्रन्थमालाप्रकाशितस्य नवमपुष्पस्य पट्टः पटलः समुपस्थाप्यते । पूर्वभागपञ्चक-
सम्बलित चतुःपञ्चाशत्स्मृतिभिः सङ्कलनेनात्रत्यसम्पादितस्मृतिद्वयस्य बृहत्संग्रहस्य
पञ्चोनषट्सहस्रसंख्याकश्लोकाञ्चितस्य मार्कण्डेयलौगाक्षिनामकस्य योगेन
षट्पञ्चाशत्संख्या भविष्यति । नात्र वयं किञ्चिद्वैशिष्ट्यं मन्यामहे यतो
भवत्कृपालवशेशात्सर्वमेत्कार्यजातं नानाविधसंस्कृतहस्तलिखितग्रन्थसंग्रहगृहेभ्यः
समागतपुस्तकप्रतिलिपीकरणेन सिद्धिङ्गतम् ।

अत्रत्यं स्मृतिद्वयं मद्रासनगरान्तर्वर्त्ति “थियोसोफिकल सोसाइटी” इतिनाम्ना
पश्चिमायाःसंस्थायाम्वावधाने सञ्चालिताद् अड्यार पुस्तकालयात्सम्प्राप्तम् ।
त्र प्रयत्नसापेक्षे कार्येण शुद्धिशोधनाय प्रवृत्तेऽपि पण्डितमण्डलेऽन्यत्रग्रन्थान्तर-
स्यभावान्न तत्साधु सम्पन्नमिति त्रुटितग्रन्थप्रकटनेऽपि गौरवमद्भिरस्माभिर्भव-
त्वेवायामिदं खण्डमस्तूयते । अत्राक्षरविकलाङ्गता, ग्रन्थापरिष्कृतिरशुद्धि-
हाह्वयञ्च पदे पदे दृग्गोचरीभविष्यति तदर्थं सारासारविचारकुशला नानाशास्त्र-
त्रचक्षणा धीधनाः सुष्ठु शोधनार्थमप्रार्थ्यन्ते यतोऽग्रे “कालो ह्ययं निरवधिर्विपुला च
ध्वी” इति प्राचीनकविश्रीमन्मुरारिनिगदितवचनेन मन्यामहे यद्भूयसीर
द्विरीर्यथासमयं विद्वांसो ग्रन्थान्तरपरिशीलनेन शोधयिष्यन्ति । भगवती-
रुपयाऽग्रे सप्तमभागप्रकाशनाय प्रयत्नः प्रचाल्यते । आशास्महे तत्पूर्तिर्भविता ।

श्रीमतां सहृदयधुरीणानां पुनः पुनः साभ्यर्थनं धन्यवादं प्रतिपादयन्तोऽपूर्णता-
कृते क्षमाप्रार्थिनो वयं विरमामः ।

श्रीमतां चरणसेवकाः

गुभमिति कार्तिक शुद्ध ११
हरिप्रबोधिनी
२०१३ विक्रमाब्दः

गुरुमण्डलग्रन्थमालासम्पादका :—
राजस्थानप्रान्तस्थ जयपुरप्रदेशान्तर्वर्त्तिलक्ष्मणगढा-
भिजन ब्रह्मदत्तत्रिवेदि नवलगढाभिजन
रामनाथदाधीच कजोड़ीलालमिश्रा :—
श्री मोरप्राच्यशोधसंस्थानम्
५, क्लाइव रो, कलकत्ता-१

ईशा वास्यमिदं, सर्वं यत्किञ्च जगत्या जगत् ।

तेन त्यक्तेन भुञ्जीथा मा गृधः कस्यस्त्रिद्वनम् ॥

ईश्वर का अर्थ है कि सृष्टि के लिये प्राणी नहीं ही आत्मा है । ज्ञान के द्वारा प्राण मात्र की पूर्णरूप रक्षा का ध्यान रखते हुए अपना भोग—जोकि प्रकृति द्वारा निर्दिष्ट किया हुआ है—भोग । (किन्ती की भी हिना बन करो । सभी प्राणी सृष्टि की परिवर्तन में पूर्णरूप स्थापक हैं) किन्ती मा प्राणी की शक्ति (दृष्ट) रूप करने की मन में भावना भी न अपने दो । यही कथान का अर्थ है ।

वेदवैवाभ्यसेन्नित्यं शुचो देवो समाहित । धर्मशास्त्रं तथा पाठ्यं ब्राह्मणैः शुद्धमानसैः ॥
स्मृतिहीनाय विप्राय श्रुतिहीने तथैव च । दान भोजनमन्येषु दत्तं कुलविनाशनम् ॥
तस्मान् सर्वप्रलेन धर्मशास्त्रं पठेद् द्विज । श्रुतिस्मृती च विप्राणां च भुञ्जी देवनिर्मिते ॥
(लघुहारित स्मृ०)

समाहित मन से शुद्ध उद्यम में वद का अभ्यास करे । उच्च मानों से धर्मशास्त्रों का पठन-पाठन करे । स्वनि एव श्रुतिहीन की मनुष्य हैं उनका भोजन निम्नकम व्यवहार करने तथा कुल के लिये हानिकारक है । अन्तः दत्तपूर्वक धर्मशास्त्र को पढ़े । महर्षियों द्वारा रचित वद स्वनि एव पुराणादि धर्मशास्त्र मानव मान क उद्यम (प्रकाश) हैं ।

मानवमान से मेरी करवद प्रार्थना है कि सस्त्रुत भाग्य पड़े । महर्षिप्रधान धुनि स्वुनि आदि का उच्च आदर्श रखते हुए प्रार्थानि का भावना से मनन कर स्वयं ज्ञान की प्राप्ति करें । इसी में अपना कथान है ।

‘ कामये तु स्वतन्त्रानां प्राणिनामार्तिनाशनम् ’

श्रीगणेशाय नमः

स्मृतिसन्दर्भस्य षष्ठभागस्य सूचीपत्रम्

मार्कण्डेयस्मृतेः प्रधानविषयाः	पृष्ठाङ्काः
तत्रादौ—वर्णाश्रमधर्मवर्णनम्	१
ब्रह्मचारिधर्मवर्णनम्	३
प्रायश्चित्तप्रकरणम्	७
अवकीर्णब्रह्मचारिप्रायश्चित्तवर्णनम्	६
एकविंशतियज्ञवर्णनम्	११
गृहस्थप्रशंसावर्णनम्	१३
द्विमुखोदकपात्रप्रशंसावर्णनम्	१५
वेदप्रशंसावर्णनम्	१७
संस्कृतभाषामौनविधिवर्णनम्	१६
वेदातिरिक्तमुक्तिसाधननिन्दावर्णनम्	२१
वेदाध्ययनवर्जितस्यपुनर्वेदाधिकारवर्णनम्	२३
संस्काराणां वर्णनम्	२५
स्वकार्यानुकूलपक्षिगमनसम्पादनवर्णनम्	२७
गमने निषिद्धानामागमे यात्रानिषेधवर्णनम्	२६
वेदाध्ययने नियमोल्लङ्घनप्रायश्चित्तवर्णनम्	३१
मृत्तिकाग्रहणमन्त्रवर्णनम्	३३
देवर्षिपितृतर्पणविधिवर्णनम्	३५
गौणमुख्यस्नानभेदवर्णनम्	३७
होमपदनिर्वचनवर्णनम्	३६
गायत्रीमन्त्रवर्णनम्	४१

प्राणायामविधिवर्णनम्	४३
सन्ध्यादिनित्यकर्मस्वर्थज्ञानमेवप्रशस्तमितिवर्णनम्	४५
महोत्सवेषु समप्रधनधान्यदानप्रशंसावर्णनम्	४७
परिषदि श्रोत्रियस्थैवाधिकारवर्णनम्	४९
सर्वपापोत्तारणे ब्राह्मणानामेववचनप्रामाण्यवर्णनम्	५१
शूद्राभ्रप्रतिप्रहीलुप्रायश्चित्तवर्णनम्	५३
स्वर्णकाररथकारादिपौरोहित्यनिषेधवर्णनम्	५५
प्रेतान्नभोक्तुर्निन्दावर्णनम्	५७
वैश्वदेवसमये ममागतानामनिराकरणवर्णनम्	५९
वेदत्यागनिन्दावर्णनम्	६१
सर्वधर्मशास्त्रप्रणार्थनकर्तृणामेकवाक्यतालक्ष्यवर्णनम्	६३
वेदाना बहुमार्गत्ववर्णनम्	६५
नानासूत्रमन्थस्मृतीनामवतरणम्	६७
भारद्वाजसूत्रनानावेदशाखानावर्णनम्	६९
नानासूत्राणां शाखाभेदवर्णनम्	७१
आहिताग्निविषयवर्णनम्	७३
नानासंस्काराणां वर्णनम्	७५
उपनयनकालकृतानां पृथक्शुक्लमांसाभाववर्णनम्	७७
बालानासद्व्यवहारवर्णनम्	७९
बालनाडननिषेधवर्णनम्	८१
गायत्रीत्वरूपवर्णनम्	८३
मभ्याह्नफलकर्मवर्णनम्	८५
ब्राह्मणमहत्त्ववर्णनम्	८७
प्रायश्चित्तवर्णनम्	८९

दानप्रशंसावर्णनम्	६१
दानस्यापात्राणि	६५
सेष्टपूर्तवर्णने दानक्रियाद्यधिकारवर्णनम्	६७
दानफलवर्णनम्	६६
दानेदेयद्रव्यवर्णनम् फलश्च	१०१
स्वर्गमुखाधिकारिणां जनानां लक्षणवर्णनम्	१०३
गयाश्राद्धवर्णनम्	१०५
प्रायश्चित्तप्रतिनिधिवर्णनम्	१०७
महादानानां वर्णनम्	१०६
शिखरदानवर्णनम्	१११
गोवृषभादिदानफलवर्णनम्	११
भूमिदानप्रशंसावर्णनम्	१
कन्यादानफलवर्णनम्	
सुवर्णादिनानादानाम्फलवर्णनम्	
विशेषदानवर्णनम्	
सम्पूर्णदानेषु कन्यादानस्यप्राशस्त्यवर्णनम्	
तिथिक्रमेणदानफलं देवतापूजनफलश्च	
न । ॥५६॥ :क. '	
नानादानफलानि.	
कन्यापितृधर्मवर्णनम्	
इष्टापूर्तवर्णनम्	
नानामहोत्सववर्णनम्	
पात्रापात्रनिरूपणम्	
दानपात्रविशेषवर्णनम्	

पह्विधम्राक्षणवर्णनम्	१४५
सुपर्कयोग्यानाम्बर्णनम्	१४७
नान्द्रीश्राद्धादिषु मर्यादावर्णनम्	१४९
आपाशनजलप्रदानार	१५१
विवाहे पात्रकर्तृणांयोग्यतावर्णनम्	१५३
एकपक्षतिदूषितानां वर्णनम्	१५५
पतितस्य पुत्रगर्भस्यश्राद्धविधिवर्णनम्	१५७
श्राद्धविधानवर्णनम्	१६१
पुत्रत्वयोग्यतावर्णनम्	१६३
महालयश्राद्धप्रशसावर्णनम्	१६५
सकृन्महालयश्राद्धकालनिर्णयवर्णनम्	१६७
एकाष्टकाविधिवर्णनम्	१६९
नान्द्रीश्राद्धमहस्त्ववर्णनम्	१७१
पुण्याहवाचनविधिवर्णनम्	१७३
मन्त्रपठिने दानप्रशसावर्णनम्	१८१
पुरोहितप्रशसावर्णनम्	१८३
अग्नीकरणवर्णनम्	१८५
श्राद्धे भोजनाचमनकालवर्णनम्	१८७
मातापितृश्राद्धस्यसम्भावर्णनम्	१८९
श्राद्धभोजने कृत्यवर्णनम्	१९१
श्राद्धविधिवर्णनम्	१९३
पितृणामर्च्यदानवर्णनम्	१९५
स्तुपापाकवर्णनम्	१९७
पितृनिमित्तस्य पञ्चाग्नस्य प्रशंसावर्णनम्	१९९

श्राद्धकार्याङ्गक्रमवर्णनम्	२०१
विकिरान्नदानवर्णनम्	२०३
भोजनमनुनिमन्त्रितब्राह्मणानां पूजनं तेभ्यश्चाशीर्वाद्वर्णनम्	२०४
ब्राह्मणभोजनोत्तरं स्वकुटुम्बसहितश्राद्धसामग्रीगृहीयादिति वर्णनम्	२०५
परेहि तर्पणवर्णनम्	२०६
ब्राह्मणमहिमा ब्राह्मणानांसमागमने शूद्रस्य स्थितौ दण्डश्च	२११
ब्राह्मणस्यैव भूदानम्	२१३
पतिसयोगविकलाया विधवाया वृत्तिष्वनधिकारवर्णनम्	२१५
रन्ध्रप्रविष्टक्रियाप्रविष्टयोर्भेदवर्णनम्	२१७
उत्तमर्णाधमर्णादण्डवर्णनम्	२१६
श्राद्धप्रकरणवर्णनम्	२२१

लौगाक्षिस्मृतेः प्रधानविषयाः

लौगाक्षिविषयकधर्मशास्त्रप्रबन्धावतारः	२२२
जातकर्मविधिव्यवस्थावर्णनम्	२२५
नामकरणविधिवर्णनम्	२२७
वेदप्रतिपाद्यविधेःकर्तव्यफलज्ञापनत्ववर्णनम्	२२६
सर्वद्विजातीनां वेदविहितोपनयनकालावधिनिरूपणम्	२३१
उपनयनसमयेकृत्यविधिवर्णनम्	२३३
ब्रह्मचारिभिक्षाप्रकरणम्	२३५
उपनयनावधिसमुल्लङ्घितस्य फलानर्हत्ववर्णनम्	२३७
उत्सर्गोपाकर्मविधिवर्णनम्	२३६
दशानुवाकानाम्बर्णनम्	२४१
नानानुवाकानामृपिवर्णनम्, तैत्तरीयकेचतुश्चत्वारिंशत्काण्डवर्णनम्	२४१

धनाधर्मोन्नतिदिनिवर्णनम्	२४३
वंशाभिवृद्धयर्थं वरणीयकन्यालक्षणवर्णनम्	२४७
कन्यादानवर्णनम्	२४६
मानसमीनवर्णनम्	२५१
गङ्गामानसमङ्गमादितीर्थकल्पकथनम्	२५७
मूत्ररदोषनिवृत्तये श्रितिकारवर्णनम्	२५६
स्त्रीपुररुद्रमहापापप्रायश्चित्तवर्णनम्	२६१
वत्समन्नाह्निककर्मणी सद्य फलप्राप्तिवर्णनम्	२६३
अन्वारम्भणे श्रद्धाणे दक्षिणादानवर्णनम्	२६६
श्रीषामनारम्भ	२६७
यज्ञप्रश्नामारणनम्	२६६
निरित्पौषासनविधिवर्णनम्	२७१
नैमित्तिकम्यनिरत्यकर्मणोर्वैशिष्ट्यकथनम्	२७३
नानाशास्त्राणां वर्णनम्	२७२
कल्पयुगधर्मानुस्मरणधर्माणां विधिविषेधवर्णनम्	२७७
बाह्यान्तरसौच्योर्निरूपणम्	२७६
दन्तधारनविधानवर्णनम्	२८१
स्नानविधिवर्णनम्	२८३
सन्ध्याविधिवर्णनम्	२८६
सन्ध्यादिप्रकरणेऽर्च्योदिवर्णनम्	२८७
गायत्रीप्रशस्तिवर्णनम्	२८६
गायत्रीप्रारम्भकाले चतुर्विंशतिमुद्रावर्णनम्	२६१
गायत्र्या आवाहनवर्णनम्	२६३
त्रिकाळसन्ध्यावर्णनम्	२६५

ब्रह्मयज्ञप्रशंसावर्णनम्	२६६
देवपितृणां तर्पणविधानवर्णनम्	३०१
भीष्मतर्पणवर्णनम्	३०३
ॐ नमोनारायणमन्त्रमहत्त्ववर्णनम्	३०५
पीठपूजाविधानवर्णनम्	३०७
त्रिष्णुपूजनकर्मणि नानाविधानवर्णनम्	३०६
दीपदानात्परनैवेद्यनिवेदनवर्णनम्	३११
आदित्यादिपञ्चदेवपूजनविधानवर्णनम्	३१३
शिवपूजाविधौ श्रेष्ठकालवर्णनम्	३१५
सूर्यपूजायां भूतशुद्धिमन्त्रशुद्धयोर्वर्णनम्	३१७
सविधिपूजाविधानवर्णनम्	३१६
विष्णोर्निवेदित्प्रहामित्यन्नमीमांसा	३२१
नानादेवेभ्य इष्टप्राप्तिवर्णनम्	३२३
दीपप्रशंसा वर्णनम्	३२५
नानाविधिनैवेद्यवर्णनम्	३२७
ब्रह्मचारिधर्मवर्णनम्	३२६
पञ्चयज्ञवर्णनम्	३३३
अतिथिमहत्त्ववर्णनम्	३३५
मृण्मयादिपात्रेषु भोजननिषेधवर्णनम्	३३७
अभक्ष्यवर्णनम्	३४१
पङ्क्तिपावनानां वर्णनम्	३४३
सदाचारवर्णनम्	३४५
भोजनविधिवर्णनम्	३४६
पाकस्य ग्राह्याग्राह्यवर्णनम्	३५३

स्त्रीधर्मवर्णनम्	३४६
आट्ट महादानविधि वर्णनम्	३४७
अमाहात्मभोजने दीपवर्णनम्	३६६
आट्ट निमन्त्रणक्रमवर्णनम्	३६९
माहात्मभोजने योग्यायोग्यवर्णनम्	३६३
वाहानां वृत्ते आट्टविधानम्	३६६
निर्वाणित्यमाट्टयोग्यवर्णनम्	३६७
आट्टकर्मणि नानाविधानवर्णनम्	३६६
नानागुरूणाम्यवर्णनम्	३७१
आट्टाङ्गतर्पणवर्णनम्	३७३
मुहूर्त्तादिकालनामवर्णनम्	३७५
आट्टानाविवरणम्	३७७
मुष्पपत्न्या आट्टे विधानवर्णनम्	३८१
आट्टे पाकवस्तार	३८३
भाषान्तरप्रवचननिषेध	३८५
अभक्ष्यभक्षणशाण्डालत्वप्राप्ति	३८६
आट्टवर्णनम्	३६३
शूद्रस्य महादानकरणाद्विप्रसाम्यत्ववर्णनम्	४०३
वैदिकप्रकरणम्	४०५
पितृआट्टादिषु ज्येष्ठपुत्रस्यैवाधिकारिता	४०६
सर्वकृत्यानामीश्वरार्पणशुद्धयै वफलदायकत्वम्	४११

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

॥ अथ ॥

॥ मार्कण्डेयस्मृतिः ॥

तत्रादौ—वर्णाश्रमधर्म वर्णनम्

मार्कण्डेयं (बहु) ब्रह्मकल्पदर्शिनमेत्य ते ।

महात्मानः शौनकाद्या सर्वज्ञमृपयोऽब्रुवन् ॥

भगवंस्त्वं बहुब्रह्मकल्पदर्शी विशोपचित् । अतस्त्वं सर्वदेवर्षिः योगियज्वाधिको मतः ॥
सर्ववर्णाश्रमाचारधर्माधर्मप्रवर्तकान् । जानासि कृतसंवाद्स्तैरत्यन्तं महात्मभिः ॥
अनेकब्रह्मकल्पानां संप्रदायपरार्थगः । पुनर्वेदार्थतत्त्वज्ञः क्रियाकल्पविशोपचित् ॥
इतिहासपुराणज्ञः स्मृतितत्त्वरहस्यगः । आपत्कालैककर्तव्यमर्त्यधर्मविभागावित् ॥
दरिद्रसंपत्समयसदसत्कार्यनिर्णये । परिच्छेत्ता विशोपेण मुख्यामुख्यादितत्वचित् ॥
तस्मात्त्वामधुना सर्वे संघीभूयाच्चिराद्वयम् । समालोच्यविधानेननिश्चित्य च पुनःपुनः ॥
पृच्छामः सर्वधर्मांश्च कर्तव्यान्मोक्षसाधनान् । सर्ववर्णाश्रमकृते निःशोपयुगसंमतान् ॥
अतस्त्वं कृपयास्मासु तान् सम्यग्वक्तुमर्हसि । इत्येवं स कृतप्रश्नः शौनकाद्यैर्महर्षिभिः
मार्कण्डेयो महाभागः सर्वदर्शी कृपामयः । तर्हि शृणुध्वमित्युक्त्वा स्मितपूर्वं वचोऽब्रवीत्
ब्रह्मादयोऽपि निखिलाः किञ्चिज्ज्ञा एव केवलम् ।
परं तु तत्र सर्वेषां रक्षोमर्त्या मृतान्धसाम् ॥११॥

वारतम्य तस्य चैषां तद्भिन्नासां च सन्ततम् । अस्त्येव परम तेन गुरुर्नोऽयं पितामह
 सर्वज्ञस्तु स एवैको भगवान् भूतभावन । अज्ञेयोऽत्यन्तनिपुणैः सर्वोपायक्रियादिभिः
 सर्वेश्वर सर्वकर्ता सर्वभर्ता सनातन । सवान्तष्टु सर्वान्तर्याम्यय भूताश्रय सम
 लोकशक्त्याश्रय श्रीमान् पुराणो ब्रह्मनामक ।
 अजेय शाश्वतो नित्य ध्रुवश्चाश्वत्यवर्जित ॥
 भावशून्यो भावभर्ता कर्तुं चाकर्तुमेव च ।
 अन्यथाहृथातुमीशान सच्चिदानन्दलक्षण ॥

करण कारण गुह्य वेदवेद्यमगोचर । सर्ववेदान्तसमेद्यो जगज्जन्मादिकारणम् ॥
 तस्य प्रसादात्सर्वेषां मुक्तिर्वेदोदिता शिवा । सायुज्यनामिका दिव्या भवेदिति मनुभुं
 प्रसादस्तस्य कथित वेदोक्तैर्नित्यकर्मभिः । एकविंशतिसख्याकैः अतिशीघ्रफलप्रदैः
 अतिशीघ्रफल चापि चित्तशुद्धिरिति स्मृतम् । तेन ज्ञान भवेदिव्य ब्राह्म भवणतो महद्
 मननादि क्रमेणैत्र तस्माद्देवोदितानि वै ।

कर्मणा मुक्तिसाधनताविचारः

कर्माणि ब्राह्मण कुर्यादयं मार्गो महान् शिव ।
 मुक्तिर्नान्यास्ति सरणि ज्ञानमेवैकमुच्यते ॥
 तस्मै सर्वाणि कर्माणि तप कृच्छ्रादिकान्यपि ।
 कुर्वन्ति सुमहात्मान तानि म्युक्ष्व वितम्बत ॥

एतत्कार्यकराणीति प्रादुर्ब्रह्मविदोऽखिला । न कर्मणा न प्रपया त्यागेनानशनेन च ।
 तीर्थयात्रादिकेनापि मुक्ति सायुज्यनामिका । भवेदेवेति किं तानि साधकान्यतिदूरत ॥
 न साक्षादिति वेदानां हृदय तन्निबोधत । केचित्तु प्रवदन्त्यत्र वेदोक्तान्यखिलान्यपि ॥
 नित्यान्येवेति तत्प्रीतिरुक्तानि यदि चेतसा ।

नैमित्तिकानि काम्यानि सर्वत्रापि मन परम् ॥

प्रधानमिति विज्ञेय तस्माद्देव विचक्षण । वृष्णार्पणधिया नित्य यज्ञेश सन्तत विशुम्

नित्यैः नैमित्तिकैः काम्यैः कर्मभिः श्रुतिचोदितैः ।

कामनारहिताः सन्तः यजन्ते श्रद्धयान्विताः ॥

ब्रह्मार्पणधिया भक्ताः तज्ज्ञप्त्यै ब्रह्मवादिनः । यजनं गृहिणामेव धर्मोऽयं वनिनामपि ॥
न यतीनां वर्णिनां च यतिनां ब्रह्मचिन्तनम् । श्रवणादिक्रमेणैव वर्णिनां सन्ततं परम् ॥

ब्रह्मचारि धर्माः

वेदाध्ययनमेव स्यादप्रिकार्यं च कालयोः । वासो गुरुकुलेष्वेव नित्यं भिक्षाटनं परम् ॥
वन्यूनां सूतकं तस्य जननान्मरणादपि । न भवेदेव नितरां पित्रोस्तु मरणे पुनः ॥
सूतकं तावदेवस्याद् यावत्तत्क्रियते शुभम् । पिण्डदानादिकं कर्म तत्परं भिक्षयैव हि ॥
।।णयात्रां प्रकुर्वीत तथाप्येपु दिनेषु चेत् । कुर्यादध्ययनं नैव वासो गुरुकुले भवेत् ॥
एवं मातामहस्यापि तत्पत्न्याश्च विशेषतः । पितृव्यस्याप्यपुत्रस्य तत्पत्न्या भ्रातुरेव च ॥
अग्रजस्य च तत्पत्न्याः सपत्नीमातुरेव च । तात्कालिकं सूतकं स्यात् पितृश्राद्धदिनेऽप्ययम्
भैक्षेण पितृशोषं तद् भुञ्जीयादिति तत्कमः ॥

यतिधर्माः

मातुर्मात्रं यतेर्धर्मः कर्मणः करणं स्मृतम् । तनयान्तरराहित्ये च यनान्तं च तत्परम् ॥
केचिद्वाहान्तमित्युचुः तद्दिने केवलं पुनः । करपात्रेण दर्शोऽपि प्राणयात्रा विधीयते ॥
तस्यापि सूतकं तावत् यदा वा कर्म नान्यथा ।
वर्णिनः सूतकाभावः तद्विज्ञानिरस्तस्य सुः (तु) ॥

तादृशं नियमं त्यक्त्वा विद्यमानस्य सूतकम् । भवेदेव न सन्देहो वर्णिनोऽपि निरन्तरम्
पुनर्ब्रह्मचारिधर्माः

भिक्षाचर्यां च तद्धर्मः संतताध्ययनं तथा । नित्यं गुरुकुले वासो वह्निकार्यं च कालयोः ॥
एतान्येव प्रधानानि चैतन्तुल्यानि कानिचित् । अजिनं मेखलां दण्डः कौपीनं शुद्धमन्त्रम्
मेखला सा त्रिवृत्लोक्ता मौञ्जी विरचिताद्यथा ।
कटिसूत्रं तथान्यच्च जन्मादि द्वादशाब्दकान् ॥

तत्पोषकस्तत्प्रदाता सत्यमेतन्मयोदितम् । वेदाध्यायी तु यो वर्णां नततं तत्परो वसेत्
 आचारः साम्निकार्यश्च सोऽग्निर्वै कव्यवाहनः । यदन्नं वर्णिङ्क्षिस्थं वेदाभ्यासेन जीर्यते
 कुलं तारयते तेषां दशपूर्वान् दशापरान् । भिक्षाशयेव भवेन्नित्यं वेदाध्ययनकालके ॥
 एकत्रान्नं न भुञ्जीयादिच्छया केवलेन वै । पितृव्यपत्न्या मात्रा च मातुलान्या तथैव च
 पितृष्वन्ना भगिन्या च गुर्वाचार्यकलत्रकैः । महद्वृत्विगुपाध्यायमातामहसती(स्त्री)जनैः
 दत्तं तु यद्भवेदन्नफलभक्ष्यरसादिकम् । अदिप्रीतिस्नेहपूर्वं सर्वं ग्रह्यं न चान्यतः ॥
 आपत्सु यत्र कुत्रापि येन केनाप्युपायतः । सज्जनेष्वेवोदरस्य पूर्तिमेकत्र शस्यते ॥
 बहुस्थरान्नागमस्य सिद्धे सति कदाप्ययम् । नैकत्र प्राशनं कुर्याज्जामिता रहितश्चरन् ॥
 दूषितान्नानि सर्वत्र त्याज्यान्येव विपश्चिता । श्रोत्रियान्नानि यत्नेन सेवेतैव सदाचरन्
 बहु सन्नसु तिष्ठत्सु भक्तिमत्सु सतां तदा । सर्वत्र कालयोर्नित्यं गृहीयाद्भैक्षमुत्तमम् ॥
 मातृभिक्षातिशक्ता स्यात् गुरुदारविच(स)र्जिता । प्रजावतीकरकृता पितामहादिकल्पिता
 मातुलानी प्रीतिपूर्वप्रदत्ता भगिनीकृता । मातृष्वसृप्रदत्ता या सती साध्वी प्रकल्पिता
 तत्सोमपीथिनिहस्तविस्मृष्टा व्रतिनी कृता ।
 सर्वा एव सदा ग्राह्या न संत्याज्याश्च सन्ततम् ॥
 अतिप्रीत्यैव संप्राह्याः पीडयित्वा कदाचन ।
 आक्रोशयित्वा तूष्णीकं गत्वा वापि पुनःपुनः ॥
 न संयजेत्प्रीतिदत्तां दुःखदत्तां परित्यजेत् । बालानां वर्णिनां वेदं चेतसामन्यदेशिनाम्
 कृपया याः प्रयच्छन्ति सम्यग्भर्तुरनुज्ञया । पृथुकान् भक्षणार्थाय राजान्विष्टं करम्भकान्
 विविधानि च भक्ष्याणि गुडं धानापरिक्रकान् ।
 चणकान् गुडसंयुक्तान् मुद्गरांस्तिलसुंदरान् ॥
 शङ्कुलीकलिकान् नारान् मुणकान्मुड (र) वान्पुनान् !
 गौडान् सात्ययुतान् रम्यान् तान्पुत्रान् दीर्घजीविनः ॥
 लभन्ते तनयान् नूतं तेषां चेदवमानतः । विनैव करणं सद्यः चिराद्वंशक्षयो भवेत् ॥
 प्रतिजन्मनि वन्द्या स्याद्दरुण्डा नष्ट प्रजा तथा । वेदार्थी तुष्टिमात्रेण वर्धन्ते सर्वसंपदः ॥

अकिञ्चनत्वं कार्पण्यं वन्ध्यात्वं पञ्चदशिता । तथा प्रमादमालस्यं अपमृत्युश्च नश्यति ।
विद्यार्थी बुद्धिरद्वितो बाल्येन यदि चेष्टया । कृत्याकृत्यपरिज्ञानवन्ध्यात्वेन च मौढ्यत ।
अश्रुतं तु श्रुतं वापि पाम्थ्यं दुष्टभाषणम् । अकार्यमनृतं फन्तु वाक्यं तुच्छप्रभाषणम् ।
कुर्वन्नपि न निप्राह्यो क्षत्रिं यावद्भवेत्सौ । स्वपुत्रवद्रक्षणीयं षोडशाब्दात्परं तु चेत् ।

निप्राह्य स्यान्न चेन्नूनं शक्तया पालय सदैव हि ।

द्विदशाब्दात्परं वर्षीं बुद्धिमान्यदि केवलम् ॥

सर्वान् बृद्धान् गुरुन् विप्रान् श्रोत्रियान् तत्कलत्रिकान् ।

यजिञ्चनो दीक्षितान् पौण्डरीकप्राप्तारण्यकान् सत ॥

नित्याग्निहोत्रिणाश्चापि हानिनो वेदिनश्शुचीन् । शास्त्रिणाश्चापि(से)वेतदण्डहस्तश्चरेदपि ।
नैकत्र प्राशनं कुर्यान्मौञ्जीकृष्णाजिन धरन् । न लघयेन्मातृवाक्यं पितृवन्धुसतामपि ॥
गुर्वाचार्यज्ञानिना च श्रोत्रियाणां च शास्त्रिणाम् । पितृकर्तृकरव्येषु तदाहृतो भवेद्यपि
तच्छिष्टान्न तु भुञ्जीयात्तद्वाक्यं नातिलंघयेत् ।

नान्यत्र पितृशिष्टान्नमशनीयात्कामत स्वयम् ॥

विप्राभाव श्रोत्रियाणां पितृकेषु निमन्त्रित । द्वैवस्थानस्थितो हव्यं प्रारणीयाद्विप्रकाम्यया
आचार्यवाक्यतस्त्वेन न स्वयं त्विच्छया पितु ।

विप्राभावे कदाचित्तु श्राद्धकृत्येषु केवलम् ॥

वर्णां कर्तृकमात्रेषु स्थानम्भोऽपि भवेदपि । आपत्सु गृहकृत्येषु प्रार्थितस्तेन चेदपि ॥
स्थानस्थितो भवेन्नूनं न सर्वत्र कदाचन । इच्छया श्राद्धभुषणं ब्रह्मचर्याच्छ्युतो भवेत्
आपत्सपि कदाचिद्वा गर्भलोभादिना परम् ।

नक्षत्रजीवी न भवेत् गृही वरुं न धारयेत् ॥

यदि स्यात्तादृशो मूढो रौरव नरकं व्रजेत् । परेषां सर्वकृत्यानां नाय योग्यो भवेदपि ॥
तद्दोषस्य विनाशाय दिनत्रयमुपोष्य वै । गायत्रीदशासाहस्रं जपेत्तेन शुचिर्भवेत् ॥

यदि वर्णां शूद्रगृहे आत्मं पितृकर्मणि । गृहीयात्तावता मद्य पुनः संस्कारमर्हति ॥
स्यादयेद्यदि ताम्बूलमशशिच्छया सृष्टु । त्रिरात्रयावकाहार पञ्चगव्येन तत्परम् ॥

चतुर्थेऽहनि शुभ्येत धेनोर्दक्षिणया तथा । गन्धधारणतः पुष्पधारणाच्छिरसा सकृत् ॥
सद्यः शूद्रत्वमाप्नोति तस्य शुद्धिरियं स्मृता । समुद्रगानदीस्नानदशकं जप एव च ॥

पद्सहस्रं च गायत्र्याः नैष्टिकी ह्यत्र दक्षिणा ।

भुक्तिकाले वर्णिनां त्वादयं धर्म (:) पितुर्गृहे ॥

ललाटद्वद्वाहु मूलस्थानेऽल्पेनैव केवलम् । स्याच्चन्दनेनानुलिपस्तद्वत्तेनैव नान्यथा ॥
माता पिता वा पुत्रैकवात्सल्येन महेष्वपि । हिरण्यरत्नरजतभूषणालंकारि यदि ॥
कुर्यातां तस्य दोषो न तदन्ते च पुनस्त्यजेत् । पितृमातृकृतं यत्तद्वर्णिनामधिकोत्सवे ॥
स्वर्णालंकरणं रत्नरजतादिकृतं तथा । श्रेयस्कारकमित्येव प्रवदन्ति मनोपिणः ॥

सुगन्धपुष्पाञ्जनतः सद्यः पतति तत्क्षणात् । स्वधृतात्कामकारेण वर्णां त्वादर्शनादपि
आदर्शस्येक्षणादस्य चित्तं शास्त्रं विनिश्चितम् ।
त्रिपा(सा)हस्रं कगायत्री जपं एव न चापरम् ॥

शरीरोद्वर्तनात्सद्यः वर्णां स्यात्किल्बिषी क्षणात् । तद्दोषपरिहाराय गायत्र्यष्टसहस्रकम् ॥
नदीस्नानात्परं शुद्धः जपेत्सूर्यमुखस्थितः । दन्तधावनतस्त्वं सकृत्काष्ठमुखेन चेत् ॥
गुरुद्रोहमवाप्नोति दुश्चमं च भवेदपि । तस्य चित्तमिदं द्यौश्च ब्रह्मकूचं विधानतः ॥
एकरात्रोपवासश्च ब्राह्मणत्रयभोजनम् । वेदे श्रमं विनान्यत्र करोति यदि वाहवः ॥
सद्यः शूद्रत्वमाप्नोति विप्रत्वेन च हीयते । परिहारस्तु तस्याथ येन केनाप्युपायतः ॥
शाखामात्रं साधयेद्वा शिष्टं वामास्तु तावता । नष्टं तद्यत्तु विप्रत्वं विरोहत्यपि तावता
उपनीतो ब्रह्मचारी वेदत्यागपूर्वकम् । कुर्यात्तर्कं श्रमं तेन वैणत्वं प्रतिपद्यते ॥

काव्यालापादि पठनात् सन्ध्यात्यागपूर्वतः । यवनत्वमवाप्नोति कालसूत्रं च गच्छति
नाट्यालंकारभरतज्योतिशिशिल्पिरत्नादितः ।

वर्णां च्युतस्तु मुण्डित्वं रजकत्वं च विन्दति ॥

पुराणस्मृतिसु(मा)त्रार्थज्ञानयत्नेन केवलम् । लेख्यत्वगणकत्वाभ्यां सूत्रत्वं प्रतिपद्यते ॥
तस्माद्द्विजो जातमात्रः कृतोपनयनस्ततः । कृतवेदारम्भणोऽयं श्रावण्यां तु गुरोर्मुखान्
स्वाध्यायोऽभ्येतव्यः स्यादिति वेदानुशासनम् ।
काण्डोपाकरणे चापि काण्डानां च समापने ॥

भाषणवामपि तेषां स्वाङ्गिनी क्षुरकर्म तत्र । क्षुरं यथादित्यप्रोनां प्रतिपर्वं धूर्तोरित्म् ।
तथोपाकरणे षानि ताममापनकर्मणि । शुरकर्म च सप्तोत्तमं सर्वेषां ब्रह्मचारिणाम् ।
नान्यत्रालम्ब्य तेषां आकण्ठ तच्छप क्रीर्तितम् ।

न नगानां कृन्ताव स्यात् न दत्ताधानत तथा ॥

एकोऽष्टवासाद्वाद्दशावगाहनं तत्र पाषाणम् । स्थानमेवाहरां सर्ववर्गिणां मन्त्रत स्मृतम्
गुरुमात्रे मृनिहाया रनाय पञ्चदशुन स्मृतम् । मन्त्रगतानं पुन कार्यमघमर्षणपूर्वकम् ॥
यदि घर्षां गृही कर्म त्रियमार्गं करोति चेत् ।
सुगमिच्छन् जहो दुष्टो प्रायश्चित्तीयते चिन्त ॥

गोमयहृदसञ्चोत याममात्र दिनत्रयम् । पुत्राय यावत्तुहार पञ्चमात्र हरि स्मरन् ॥
पुण्डरीकाक्षमपुत्र दशमाहस्यमरुदया । मासमात्रद्विधा(ता)श्च जपत् पुष्टिमानुयाज
काण्डा म्पुनपगलयाका प्राजापत्या महधरा ।
सौम्यारण्यद्वयकथिता आग्नेया सप्तक्रीर्तिता ॥
वैश्वदेया षोडशा म्पु रिष्टा कारकमध्यगा ।
एव चतुश्चारिणसत्तयाहा वेदकाण्डका ॥

उपक्रमोत्तमर्जनयो तेषां तत्रुरकर्म वै । यर्गिनी कथित सद्भिर्भूमौर्ब्रह्मवादिभि ॥
सहिताभ्ययनं पूर्वं पदाभ्ययनमेव या । पञ्चात्रमस्याभ्ययनं तत्र यं चार्थसिद्धये ।
सहिताभ्ययनत्पूर्वं पदानो सशयो भवेत् । पदाभ्ययनमात्रेण व्रमस्याभ्ययनं विना ॥
समीचीना सहिता स्यात् पथ तस्मात्तु तत्रयम् ।
सम्यग्भ्ययनं कुर्यान्न चेद्द्वैकल्पता भवेत् ॥

सहिताभ्ययनान्मन्त्रमात्रसिद्धिर्भविष्यति । तदर्थज्ञानसिध्यर्थं पदाभ्ययनमुच्यते ॥
पदसन्निधत्तराणां च योगस्य पदत्रययो । सिद्धयर्थं तत्रमस्यास्याभ्ययनं विधिपूर्वकम्
षोडश तत्रहस्यशौर्दयोस्तु पदयो पुन । वारत्रयोच्चारणैकुरुपाया वेदकर्मण ॥
अनुष्ठानुमशाक्तानां वेदिनां वैवल तराम् । प्रधानयोगारम्भस्य हेतुभूतास्तु तामु वै ॥
सामिधेनीषु तद्गुरु तामु पञ्चदशारथि । प्रथमोत्तमयोर्गामे त्रिधाहेति विधेर्विद्वान् ॥

त्रिः प्रथमामन्वाहेति वाक्यतस्तु त्रिरुक्तमाम् । शंसनीयस्य कार्यस्य यत्फलं जायते तदा
महानपूर्वः कलिहा तत्तुल्यफलसिद्धये । जट्टैषा श्रुतिवाक्येन वेदे वाजसनेयके ॥
प्रोक्ता सैपेत्युपक्रम्य तस्मात्कृत्स्नस्य तस्य वै । सम्यग्ध्ययनं प्रोक्तं तत्तत्त्वज्ञैर्महात्मभिः

अवकीर्णिब्रह्मचारिप्रायश्चित्तम्

गर्दभालम्भनम्

ब्रह्मचारी यदि हठात् प्रमादाद्वाऽतिमोहितः ।

राममुपेयात्पापी स्याद्ब्राह्मण्याच्च्यवते च सः ॥

प्रायश्चित्तमिदं तस्य गर्दभालम्भनं स्मृतम् । तदालम्भनकृत्यस्य बह्वीनां सिद्धयेऽस्य वै ॥
कुर्यान्नैमित्तिकाधानं सर्वसंभारवर्जितम् । अरण्याहरणादि स्यात्तथा ब्रह्मौदनं च वै ॥
तदग्निकार्यं बह्वौ स्यात्तदिष्ट्यन्तं समाचरेत् । तदग्नौ तं पशुं कुर्याद्यूपस्तत्र तु वैणवः ॥
वैकंक्ता लोहितो वा पाशुकं कर्म तत्र तत् । भवेदेव विधिस्तस्य कृत्स्नः शिष्टोऽपि वेदगः

छि(छ)त्रापिधानी सा कार्या दध्ना क्षीरेण वा तथा ।

मधुना वाम्भसा नैव विशेषोऽयं प्रकीर्तितः ॥

सर्वेषामवदानानां होमः कृत्स्नो भवेत्पुनः । स्रुचः सर्वाः पूरयित्वा विधिनैव पुनःपुनः
पुरोऽनुवाक्या याज्याभ्यां याजमानोक्तिपूर्वकम् ।

न विद्युद्दृष्टिरत्रास्ति सर्वमन्यत्समं भवेत् ॥

प्रत्येकं शतनिष्काणां दक्षिणा चात्र चोदिता ।

कर्मान्ते ऋत्विजां पण्णां क्षुरकर्मप्रपूर्वकम् ॥

अवगाहस्तु विहितः ब्रह्मकूर्चं च धर्मतः । प्रसर्पकाणां सर्वेषां दिनत्रयमुपोषणम् ॥

तद्वहिशमनात्पश्चात् ऋत्विजस्तत्र वाडवैः । दशभिस्तत्र तद्भूमेः शुद्धये शान्तिकर्म तत्

आरभेशुर्विधानेन बौधायनविधानतः । क्रियामुदकशान्ताख्यां तत्परं निखिला अपि ॥

स्नात्वा तन्मन्त्रसलिलैः धृतयज्ञोपवीतिनः । स्नानतच्छिष्ट सलिलैकदेशेन ततः पुनः ॥

आपः पुनन्तु पृथिवीमिति मन्त्रेण तद्भुवम् ।

प्रोक्षयित्वा विधानेन तद्भूमिं तदनन्तरम् ॥

आत्मानं पृथिवीं चापि पृथिवीं पूता पुनानुमाम् । इत्यनेनैव यजुःरा तज्जलाक्षणपूर्वकम्
 अभिमन्त्रयन्ने चात्मानं पृथिवीमपि शुद्धये । दश ते ब्राह्मणान् पश्चान् पुनन्तु ब्रह्मणस्पति
 इत्यनेनैव मन्त्रोऽग्नौ त्विचरतान्विधानतः । पडपि प्रोक्षयेद्युधं पतिरत्र यदन्वियद्म् ॥
 जात्येकवचनं कथितं शाखायाः पतयस्त्वियमे । अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च ब्रह्मा चैव प्रजापति
 चन्द्रमा स्यात्ततो भूय नभ्रत्राणि नपश्च वै । सवत्सरश्च वरुणश्च चरमोऽरुण एव च ॥
 एकादशैते तद्देवाः पतयश्चापि ते स्मृताः । ते ब्रह्मणं पुनन्त्रेव द्वितीया ब्रह्मणं पदम् ॥
 ततो भूयाः ऋत्विजस्तु व्याहृत्युक्तिप्रपूर्वकम् ।
 तद्यागनिखिलान्मन्त्रान् पुरोक्तान् तन्निमित्ततः ॥

आदितः क्रमतो जप्त्वा तद्विज्ञानान्तु सनिधौ । अनन्तरस्थितं मन्त्रं ब्रह्मपूता पुनानु माम्
 जपेयुरग्निभक्त्यैः पूताः तस्य पदं तथा । अथय ब्रह्मगोऽत्रत्यपदस्यैव विरोधणम् ॥
 एव चतुर्णां मन्त्राणामत्र यानां विधानतः । त्रिणियोगं प्रकथितं प्रसगात्तदनन्तरम् ॥
 यदुच्छिष्टेति मनुना प्राशयेद्युधं तज्जलम् । शिष्टं कुम्भस्थितं पूनं तन्निष्कृतिरितीरिता
 एवमत्यन्तकृच्छ्रं स्याद्दर्शनश्चित्तमुच्यते । एतावन्मात्रमेव स्याच्चिन्तां तु ब्रह्मचारिणाम्
 एतस्य भूयस्त्वधिकं धरितं यदि वै तदा । न शक्यते विधानाय प्रायश्चित्तासहस्रवत् ॥
 अथापि ते पुनर्ज्ञेया ब्रह्माण्डकटहादिभिः । महाज्ञानैः पवित्राः स्थुरित्येव ते महर्षयः ॥
 दयावन्तो ब्रह्मविदा जगुः किल समासतः । अत्यन्तकठिनं तादृगनुष्ठानं महाधनैः ॥
 कन्तु शक्यं प्रभवति यतिश्चक्षुषु कर्मसु । पतितस्त्वेव कथितं निष्कृतिस्तरय नैव च ।
 आरूढं पतितो ज्ञेयः पुनरुद्धरणाक्षमः । आश्रमेषु तु सर्वेषु प्रवररमुलभोऽपृही ॥
 प्रायश्चित्तक्षमश्चापि चित्तं वासयातिमुक्षमम् । अत्यन्तमुलभं चापि गृही तस्माद्भर पर
 तरत्यसाधुपायेन सत्तारं दुर्गतिं पराम् । अज्ञानं बुद्धिनं घोरं तरणस्यास्य भूरिरा ॥

उपायाः सुलभा रम्याः ते चात्रापि समासतः ।

निरूपयन्ते केचिदत्र कृच्छ्रदानादिरूपिणः ॥

क्रियातपोनपस्वाध्यायादिरूपाः परे पुनः । तेष्वत्र सुलभोपाया बह्वथुपास्तिसरूपक
 श्रुत्युक्ता ब्रह्मविज्ञानहेतुभूतोऽद्भुतः परः । स एक एव नितरां मुक्तयेऽलं नरस्य वै ॥

वह्युपास्तिर्वहुविधा श्रुत्युक्ताखिलशास्त्रगा । एकविंशतिभेदेन कीर्तिता यज्ञनामकाः ॥

एकविंशतियज्ञाः

ते यज्ञास्त्रिविधाः प्रोक्ताः पाकयज्ञादिनामकाः ।

हविर्यज्ञाख्यकाश्चेति सोमसंस्थाहयास्तथा ॥

एते नित्या इति प्रोक्ताः करणेऽभ्युदयावहाः । चित्तशुद्ध्यैककरणास्तद्द्वारा ज्ञानसाधकाः
अकरणेऽत्यन्तदोषाणामालया नरकप्रदाः । तस्मादेतानि कर्माणि नरः कृत्वा प्रमुच्यते ॥
क्रमेणैतानि विधिना चेत्कृतानि मनीषिभिः । यावज्जीवं च धर्मद्वैः अन्यूनानतिरिक्ततः
जन्मन्यस्मिन् महद्ज्ञानं चित्तशुद्धिमुखेन वै । जायते मननस्यापुनर्जन्मान्तरं ध्रुवम् ॥

परचान्निदिध्यासनस्य पुनर्जन्मान्तरं भवेत् ।

सायुज्यं च भवेत्स्मिन्निदिध्यासनजन्मनि ॥

अत्यन्तमुलभोपायः मार्गोऽयं वेदबोधितः । औपासनोपक्रमदिवसमारभ्य तत्क्रमात्
कर्माणि यानि चोक्तानि नित्याख्यान्यधुना मया ।

कृतानिचेत्क्रमेण ब्राह्मणस्य महात्मनः ॥

जननेभ्यश्चतुर्भ्यः स्यान्मुक्तिस्सायुज्यसंज्ञिका ।

तत्तत्कर्मानुष्ठानस्य यकिंचिद्वाऽधिकं तु वा ॥

वैकल्यमन्तरायो वा यदि जायेत वै पुनः । जननेभ्यश्चतुर्भ्यो न भवेन्मुक्तिस्तु किं पुनः

जन्मानि कानिचिद् भूयो लब्ध्वा कर्मानुरूपतः ।

प्रतिपक्षकृताभ्यां वै यावज्जीवं समन्त्रतः ॥

मुक्तिः सा जायते नूनं ब्राह्मणस्यैव धीमतः । श्रवणं मननं चापि निदिध्यासनमेव च ॥

श्रुतिवाक्यैर्गुरुमुखात् भवेयुः किल नान्यथा । अधिकारी श्रुतेर्यस्तु सहि मुक्त्यैकभाजनम्
श्रुतिं विना न मुक्तः स्यादयमेव महान् परः । मार्गोऽयं कथितः सद्भिस्तया श्रुत्या च सर्वतः
न कर्मणा न प्रजया न संन्यासेन दानतः । तपसो धनतो वापि नापि तीर्थादिचर्यया ॥
तान्येतानि च सर्वाणि साधकान्येव केवलम् । परंपरतया साक्षान्नेवेति श्रुतिराह हि

एतन्मार्गं विना मुक्तेर्न तु मार्गान्तरं क्वचित् ।

ज्ञानमेव परो मार्गं श्रुतिवाक्यैकजं तु तत् ॥

औपासनादित्तद्विजन्मभिरिच्छानैर्भवेत् । कालद्वयकृतान्नित्यं प्रावत्सायं विधानं
दर्शय पौर्णमासेन जन्मभिरिच्छानैस्तथा । चतु शतैर्जन्मभि स्यात् तदाप्रयणकर्मणा
पञ्चाशदुत्तरशतजन्मभि स्यान्मृता तथा । मुक्तिरष्टकयादिग्या भासिश्चाद्धेन तत्पर
तदेवेति मनु प्राह सर्पवत्या तत परम् । तद्विशदुत्तरशतजन्मभि सेति चार्यमा
एतेषा कर्मणां प्रतिवर्षं चावृत्तिरिष्यते । कर्मण सप्तमस्याथ नावृत्त प्रतिवत्सरम् ॥

एहवारं जन्ममध्ये करणं तस्य वैधत । मासि श्राद्धस्य चैतप्रतिमास चेति पितामह ।
श्रुतिस्मृतिपुराणानि शास्त्राणि च तथा जगु । प्रतिवत्सरं चैहवारं बालमिति त्रय ।
कात्यायनं करुणया कण्वं कुत्साप्रुचन् खलु । तस्य शूलिगवस्यास्य करणादेवदैवदि ।
सर्वकनुकलं सद्य सर्वतीर्थावगाहनात् । सर्वत्रतानुष्ठानाच्च सर्वकृच्छ्रैकचर्याया ॥

सर्वदानशताच्चापि यत्फलं तत्फलं क्षणान् । अवशादेव लभते पञ्चाशजन्मभि शिव
चित्तशुद्धिर्भवेदेव सशयो नात्र यच्चिन् व । अग्निहोत्रादिभिस्सैस्तु हविर्यज्ञं श्रुतीरितं ।
शताशीतिनवत्येकं पष्टिंशद्द्वयोरपि । पञ्चाशदेकपञ्चाशत् सख्यया सेति निश्चय ।
त्रिंशदेकोनत्रिंशत्क सप्तविंशतिवाधकै । लाघराघय धरेव (?) चित्तशुद्धिरिति श्रुति ।
इत्येव भगवानाह देवदेव प्रजापति । कृतानि कर्माण्येतानि नित्यनैमित्तिकान्यपि ॥

महात् पापसत्तातत्रिधनैर्नान्तरितानि चन् । उक्तकालैकफलदानि स्युरत्र न सशय ॥
न चेत्कर्मानुगुण्येन फलदानि भवन्ति हि । अत सदा सत्कर्माणि कुर्वन्नित्यमतन्द्रित
त्यतवैधं सन्ति कर्माणि जाम तिष्ठेदुत्तन्द्रित ।

अतस्तत्कर्मण स्याद्धि चित्तशुद्धिरनुत्तमा ॥

उक्तकालेनाचिरेण मुक्तिर्वात्यन्तदुर्लभा । ऋद्धादीना निर्जराणां ते परत्वधिकारिण ॥
ते ज्ञानिनोऽपि नितरां महद्वैश्वर्यंचतस । कर्माणि चक्रु श्रुत्युक्तकाम्यनैमित्तिकान्यपि
तदिच्छन्वातस्ते सर्वे ज्ञानिनोऽप्यधिकारिण ।

जीवन्मुक्ता इति ज्ञेया शुद्धचित्तेन ये विभुम् ॥

भगवन्तं यजन्ते वै कामनारहिताः शिवाः । कृतकृत्यास्तु ते ज्ञेया गृह्यमेतन्मयोदितम्
गृहस्थाश्रमप्रशंसा

सर्वार्था गृहिणो नित्यं सिध्यन्ति च फलन्ति च ।

अतस्तथाविधस्सद्धं सततं ब्रह्म चिन्तयेत् ॥

कलौ तु केवलं वच्मि गार्हस्थ्यं ह्युत्तमोत्तमम् । ततस्सन्नेव यत्नेन कृतकृत्यो भवेदिति
श्रुतेस्तद्द्रुदयं नूनं चतुर्थाश्रमतस्तु चेत् । अवशादेव निपतेदारूढपतितस्स तु ॥
तस्माद्गृही सन् सततं कर्मब्रह्मपरो भवेत् । यद्यप्यस्मिन्नाश्रमे तु वैकल्ये सति केवलम्

निष्कृतिस्सुलभा दृष्टा सर्वशास्त्रेषु नैकधा ।

आदावब्रिहान् गार्हस्थ्ये विद्यमानोऽप्ययं सदा ॥

अशुचिर्दुष्टबुद्धिर्वा पित्रा बाल्येऽप्यशिक्षितः ।

तेनापि मौढ्यान्मोहाद्वा वेदाध्ययनवर्जितः ॥

किञ्चित्किञ्चित्तत्सन्ध्यामुखकर्मादिकृत्तथा ।

शौचाचारादिहीनोऽपिपुनस्तन्मानसोऽप्यति ॥

पुनस्सज्जनतद्वाक्यसदाचारादिभिर्युतः । पञ्चयज्ञापरित्यागी सद्रौपासनवर्जितः ॥

पितृमातृसुहृद्भ्रातृ गुरुनिन्दैकमानसः । पुनस्तद्भक्तियुक्तश्च दैवयोगात्तदा तदा ॥

नित्याशुचिःकामचारी नित्यं सज्जनवाधकः ।

शौचबुद्धिः सदाचारः मनोमात्रश्च केवलम् ॥

प्रीत्यप्रीतिस्सज्जनेषु कालभेदेन सन्ततम् । जनपीडापोषणैक मानसः(ः)काल भेदतः ॥

पुण्यपापपरिज्ञानवानस्पत्यन्तद्रोपकृत् । स्वकार्यैकपरत्वेन कृत्याकृत्यादिवर्जितः ॥

स्वकार्यसाधने प्राप्ते गुणदोषाद्यचित्तकः । स्वबन्धुवर्गसन्मित्रकुलस्त्रीगृह्यसंगकृत् ॥

स्वमित्रजनसद्द्रव्य कृतव्यामोहमायति । बहिर्महानदीस्नानतत्परोऽपि प्रभुत्वतः ॥

यन्नावलोकनविनिर्गमनद्वयवानति । अपि वैदिककर्मौघमानसोऽप्यलसः पुनः ॥

जनवाक्यैकसंप्राप्तसत्कर्मस्वतिभक्तिमान् । अक्षमः(ः)कर्मकालेषु संप्राप्तेष्वतिलोभतः ॥

अत्यालस्यादिनात्यन्तनित्यचापल्यतस्तथा । कर्मोपयुक्ततन्मात्रसन्ध्यास्नानादिमात्रकः

मन्त्रोच्चारणसामर्थ्यत्रिरुद्धास्त्रिणापि । कर्तव्ययुद्धिमात्रैकमानसरिसट(द्वि)र्जित
 सत्त्रियाकरणप्रद्वामाप्ररतत्करणालस । अलब्धसत्त्रियादुत्परितप्रमना पुन ॥
 दुष्टनिग्रहशिष्टैकपूजनज्ञानवानपि । तत्क्रियाकरणात्स्यचामितापरहृत्तदा ॥
 सदसज्जनसुज्ञानवानप्यत्यन्तदौर्गन्धत । कार्यानुगुणदौर्जन्यतत्परो नितरां सदा ॥
 सत्पक्षपातरहित कदाचिद्वैषयोगत । तत्पक्षपातो भूयश्चाव्यवस्थितचरिप्रकृ ॥
 भूयोऽप्यनेकदौर्जन्यसौजन्यद्वयशीलवान् ।
 अप्यस्य गृहिणस्तनुमुपाया शतरा विष्ठ ॥
 सन्तश्न्यस्य यतेरचेत्तु कश्चित्तुत्रापि नास्ति हि ।
 पूर्वोक्तस्यास्य कमपि चैक वक्ष्यामि सुन्दरम् ॥

द्विमुत्सोदकपात्रप्रशमा

उपाय तत्र शृणुत भवथाद्यक्षणेन वै । द्विमुत्सोदकपात्राम्भ श्यालीगोकर्णतो यदि ॥
 सकृन्वृत्तत्वाचमन पावयेदिति पापिनम् । एतज्जन्ममृताश्रय शतसाहस्रकोटिहम् ॥
 पूर्वोक्तकृतसत्कर्म मध्यवैकलयवारहम् । कृतापेयमहस्यौषमहाविलद्वानलम् ॥
 अनेकप्रह्वद्वयौष नियतावुद्वृन्दहत् । भ्रूणहत्यापीरहत्या सदोदरातपावनम् ॥
 गुरूपत्नीकृतमनस्सगसगतिवारकम् । सखिस्वामिकृतानेक महद्द्रोहातिभीतिहम् ॥
 विश्वासपातकानेकसमुद्रानुदतारकम् । विपामिदानशतक दूरीकरणसुक्षमम् ॥
 अपात्रीकरणानेकमहागन्ध(१)तरक्षकम् । जातिभ्र शारय सुमहद्वेनोद्वृन्दागसत्पवि ॥
 यावज्जीवमहासप्त गगारनानफलप्रदम् । सकलीकरणानेककुलकोटिहलाकृति ॥
 मलिनीकरणान्यैकमहाविन्ध्यैककुम्भज । प्रकीर्णकमहापापतमोद्विवाकर ॥
 आजन्मपुष्करमहासलिलस्नानसमितम् । गगाब्धिस्सगकीलालसहस्रानानकारकम् ॥
 चापाप्रकोटिसाहस्रावगाहनमहाफलम् । ज्योतिष्मोमातिरात्राप्रोर्यामयज्ञफलप्रदम् ॥
 याजपेयमहाराजसूयादिफलहेतुकम् । क्रनुराडश्वमेधाव्यशानस्तोमविभूषितम् ॥
 सर्वकृच्छफल सद्य सर्वत्रनफलप्रदम् । सर्वतीर्थक्षेत्रदेवस्थाने क्षणफलादिकम् ॥
 एवमादिगुणैर्युक्त तदाचमनमुच्यते । जलप्रवेशास्ययुग्मपात्रे तीर्थानि भूतले ॥

पट्कोटिकोटिसंख्यानि पुष्करादीनि केवलम् । गंगाद्याः सरितः सप्त ममुद्रा गिरयम्सुराः
 ऋषयः पितरोयक्षाः वेदामन्त्राः सवाशिवाः । स्वयमेव वसन्त्येते पातुं तद्धारिणं नरम्
 प्रजापतिः प्रजाः सर्वा पूर्वं मृष्ट्वा ततो विभुः ।

तर्तुमासामुपायज्ञो द्विमुखं पात्रमुत्तमम् ॥

कल्पयित्वा सर्वतीर्थनिलयं देवतालयम् । वेदावासं शान्त्रमूलं यद्गच्छत्तपःक्षयम् ॥
 तत्कृत्वानेन ताः पापाः प्रजास्सर्वा निरीक्ष्य वै । अनेन यूयं तरत पात्रेणेति जगद्गुरुः
 प्रोवाच किल तस्मात्तु तत्पात्रं तादृशं शिवम् । यत्र वा वर्तते तत्र नैव पावकथा खलुं
 तद्यमो भगवान् पश्चाच्चित्रगुप्तेन बोधितः । अत्यन्तसूक्ष्ममेतत्तु गुह्यमेव चकार हि ॥
 तस्मात्तु सर्वे मनुजाः भूतलेऽर्हिमस्तदादि वै । न जानन्ति किलैतस्य महत्त्वमतिगोपितम्
 कालेन मृत्युना भूयो यमदूतैः पदेपदे । अतिगुप्तं प्रतियुगं प्रतिसंवत्सरं पुनः ॥

तस्माद्द्विमुखसंपातस्थाल्यास्वीकृत्य तत्पुनः ।

गोकर्णेन क्रियां कुर्युः तेषां नास्त्येव पातकम् ॥

तादृशं दिव्यमुदकं खड्गपात्रेण ये पितृन् । समुद्दिश्य क्रियां कुर्युस्तेषां लोका महोदयाः
 पितरो नित्यवृषाः स्युः गयाश्राद्धेन चेद्यथा । शुद्धगोकर्णगजलं न प्राकृतसंमं भवेत् ॥
 नदीतटाकादिगतं यथा तेन समं भवेत् । न तद्द्रवृतसमं चेति प्रोचुः किल महर्षयः ॥

द्विमुखाम्भःपात्राभेदगतं कृत्वाऽथ गोमुखात् ।

स्वीकृत्य सर्वं यत्कृत्यं कुर्याद्यदि विधानतः ॥

सर्वं तरति दुष्कृत्यं यः कश्चिद्द्विजनामकः । ज्ञानाज्ञानैकनिरतः कर्मठाकर्मठः पुनः ॥

श्रद्धाश्रद्धाभक्तिभक्ति विद्याविद्यादिमध्यमः ।

अमन्त्रमन्त्र तत्तत्त्वातत्त्वाभ्यामपि मध्यमः ॥

श्रुताश्रुताभ्यां नितरां संशयासंशयात्मवान् ।

निश्चयानिश्चयात्मा च कृतार्थः स्यादनेन वै ॥

ज्ञातासुखेन तरति स्वयमेव महामनाः । अज्ञातापरबुध्यैव केवलं शुद्धचेतसा ॥

एकमार्गस्तरत्येव मध्यमस्तु महाजडः । स्वस्यापि निश्चयो नास्ति सर्वकार्येषु संततम् ॥

परप्रोक्ता तु न श्रद्धा दुर्यन्तरेण वायते । तस्मात्तु तादृशम्यास्य मायमस्याचलात्मन
तरण न कदाचिन्स्यात्तादृक् तरणचोदना । अत्यन्तदुर्लभैव स्यात्तादृशी सेयमीरिता ।
ताम्रेण द्विमुख पाणे कृतेऽन्यन्न तु वैदिकम् । कर्मपाल सद्य एव पुण्ड्रत्वं प्रपद्यते ।

काम्येन चेत् काम्यकर्म तान साद्गुण्यमश्नुते ।

नेमित्तिकं त्वर्गेन सर्वं हेम्नेति निश्चय ॥

तादृक् पात्रम्य कृतिन कृत्यानि निखिलान्यपि ।

वैदिकानि प्रनृत्यन्ति प्रमदेन युवानि वै ॥

तान्दशोक्तरी-यास्यरनोमुखतोऽयं च । नित्यादिकर्मकरणे किं वा जानाम्यह परम्
द्विमुखान्निम्नृतस्य सलिलम्यास्य केवलम् ।

एक साधारणो धर्मो मुख्यतः प्रतिपादित ॥

सर्वकर्मैकैकल्यप्रथवायम्य यद्भूयम् । राहित्यं तेन वशिष्ट्यकरणत्वं महर्षिभि ॥

यदुना किं ह्यवेनत्तु सम्यह्निश्चिनुताऽधुना । लोके सन्धर्ममात्रम्य द्विषमात्रहनस्य वै ।

वैकल्यशून्यकरणात्साद्गुण्यकरणात्पि ।

किमन्यन्यन्महद्भ्रमिच्छेयो मर्त्यस्य भावुकम् ॥

मगल वा भगो वापि श्रीरालक्ष्मीरनन्दरा । उपारो निरुपायोऽयमथन्तमुल्भ पुन ।

देहिमात्रम्यापि त्रिष्ट एवमन्त्रेषु तान्पुन । समासेन प्रवक्ष्यामि तत्रादौ प्रथमा परा ।

व्याहृतिस्वारकापधान् गायत्री त्रिपदा शुभा । द्वादश सर्वमन्त्राणां शिवमकल्य एव च

पापहरमन्त्राः

मन्त्रय नाचिन्देना पुन्यमूक्त तथोत्तरम् । पश्चाधरोऽप्राक्षरस्य षादशार्ण परात्पर ।

वामतारायणो शक्तौ पुण्डरीकाक्ष एव च । विष्णुकृष्णशिशो शंभुमहादेवमहेश्वरा ।

नामत्रय महामन्त्र वामुदेवोहरिप्रया । हर भर्ग मृडेरान गगाधरभयेश्वरा ॥

चन्द्रशेखर मूनेरा गिरिशङ्करादन । सर्वतो घूर्णतिरथैव शश्रेति भगवानपि ॥

दुने सर्वे शृण्वन्त्यन तारकाणि जगत् हाम् । श्रुतिमाण्येन सर्वेषां पापत्रोक् यत्कामनाम

अत्यन्तसुलभान्येव यन्नसंकल्पशून्यतः । उपदेशादिराहित्यात् कालदेशाद्यभावतः ॥
 अशुचित्वाद्यभावाच्च सर्वसाधारणादपि । नामान्यन्यानि दिव्यानि पवित्राणि जगत्पतेः
 असंख्यकानि पुण्यानि नित्यं शक्तानि पालने ।
 अत्यन्तपापिनो घोरान् पातुं शक्तानि देहिनः ॥
 स्मृतिमात्राद्दुष्कितमात्रा(द्)गानतः श्रवणादपि ।
 एतेभ्योऽन्ये पुनस्सन्ति ये किञ्चिद्धत्तोऽधिकाः ॥

नमकं चमकं पुण्यं पापमन्यः परात्पराः । कूश्माण्ड्यो वामदेव्यं च शाक्यं च रथंतरम् ॥
 बृहत्पवित्रं सुमहत् गायत्रं पावनं महत् । तिर(ः)पवित्रं सर्वेड्यं क्षमापवित्रं गणास्तथा
 एतेभ्योऽयधिकं शाखामात्राध्ययनमेव हि । तेन चेदतिशीघ्रेण नरस्तरति केवलम् ॥
 वेदवत्तरणोपायो नान्योऽस्ति जगतीतले । विजानतो ब्राह्मणस्य तस्मान्नित्यं द्विजोत्तमैः
 अध्येतव्यः प्रयत्नेन वेदो नारायणात्मकः । वेदाध्ययनराहित्ये शाखामात्रोऽपि वा द्विजः
 शनैः शनैश्च च्यवते ब्राह्मण्यान्नात्र संशयः । च्यवनं दोषयुक्तत्वं विच्छेदाद्वेदिवेदयोः
 पुरुषत्रयमात्रस्य कथितं ब्रह्मवादिभिः । हरिनामानि यावन्ति कथितानि महात्मभिः ॥
 वेदशास्त्रपुराणादिप्रसिद्धान्यपि कृत्स्नशः । तावन्ति चैकवेदार्ण तुलितान्यखिलान्यपि
 वेदप्रशंसा

अतो हि ब्राह्मणानां सः स्वाध्यायो धनमुच्यते । प्रसिद्ध धनतस्त्वेतन् कथितं सुमहद्भनम्
 धनं तु विनियोगेन निधनं प्रतिपद्यते । वेदाख्यं परमं श्रीमद्भनं लोकोत्तरं यतः ॥
 विनियोगेन नितरां अतिवृद्धिं प्रपद्यते । प्रतिक्षणं प्रतिदिनं प्रतिमासं तथैव च ।
 सम्यक्प्रत्ययनं प्रतिवत्सरं दृश्यतेऽपि च । द्विजमात्रस्याधिकारो वेदेनान्यस्य कस्यचित्
 तत्रापि संस्कृतस्यैव सम्यक् तज्जातकादिभिः ।
 शुचिस्नातस्य नितरां कृतसन्ध्यादिकस्य वै ॥

वेदाध्ययननिमित्तानि

विशेषदिवसेष्वेव न तु साधारणादिषु । तेषु चापि न साध्यादिसमयेषु कदाचन ॥

राष्ट्रशोभे जनशोभे शत्रुराजादिपीडने । शत्रारात्पापसंघाते बन्धूनां मरणे तथा ॥
 विपत्ती श्रोत्रियमृतौ संघटे समुपस्थिते । आगमे श्रोत्रियाणां च विदुषां श्रमतामपि ॥
 यनीनां योगिनां चापि गुरुणां च समागमे । द्वयोर्विषुवयोरेवं प्रश्ने चन्द्रमूर्खयो ॥
 समग्रमात्रिदिन तग्मिन्नान्ययनद्वये । उपाकर्मणि चोत्सर्गं क्वाण्डानामुसवादिषु ॥
 दिव्येषु मानुषेषु निरयेवं मेघगर्जने । तथा वर्षति पर्जन्ये महागुरुनिपातने ॥
 पुनरन्वेषु कालेषु देशभेदेषु सर्वथा । श्मशानशूद्रचण्डालप्रामचण्डालवाटिषु ॥
 तादृशस्यास्य वेदस्य साक्षान्नारायणात्मन । तत्स्वरूपैरुदीपस्य विप्ररोरधिरूपिण ॥

वेदाध्ययनकर्मम्

प्रश्न धारण चापि यत्नेन महता स्मृते । स्वाधीने तादृशे वेदे सर्वप्राणैक्यत्नत ॥
 सलभ्य तेन लघुना श्रवणादिमुवेन वै । क्रियानान्तरिकेणैव ब्रह्मज्ञानं प्रपद्यते ॥
 अत्यल्पेनैव कालेन तेन सायुज्यमुच्यते । मार्गोऽयमेव मुक्तेस्तु नान्यत्कश्चन दृश्यते ॥
 यद्यन्यो वक्ति मार्गोऽस्तीत्येवमस्या इति स्म य ।

स वेद् न तु वेदस्य तत्त्वं धर्मस्य वै ध्रुवम् ॥

स मूढ एव नितरां अस्मिन्नर्थे न सराय । पुराणेऽगामेऽन्यत्र कर्मणापि क्वचित्कचित्
 कैवल्यसिद्धिं स्यादेवेत्यस्य वाक्यस्य केवलम् । तात्पर्यं कर्मणस्तस्य ह्यत्यन्तातिशयापणे
 तत्त्वेव परमार्थस्य केवलं प्रतिपादने । पुन पुन प्रवक्ष्यामि निष्कर्षं ध्रुविमात्रयो ॥

मुक्तौ वेदेतरश्रवणमाधनतानिषेधः

कैवल्यं ब्राह्मणस्यैव ज्ञानेनैव न चान्यत । ज्ञानं च श्रवणादिभ्य श्रवणं चापि केवलम्
 वेदानामेव वाक्यानां नियमेन गुरोर्मुखान् । कर्तव्यत्वेन निहितं न स्मृत्या कदाचन
 अर्थज्ञानान्न साध्यं च भक्त्या गुरुमुखं विना । एतेनैव पुराणादिवाक्यानां श्रवणात्तथा
 भाषाविशेषरचितशास्त्रार्थानां च सर्वथा । ज्ञानं नोदेति तस्मात्तु ब्रह्मज्ञानस्य सिद्धये
 न पुराणादि वाक्यानि भाषया रचितानि वा ।
 शास्त्राणि नानवेक्ष्याणि यदि दृश्यानि मोहत ॥

महानकारकाण्येव तस्मात्तानि परित्यजेत् । ब्रह्मज्ञानाय यतते यो वा लोके चिचक्षणः
ननुतात्सत्यवाक्येन मानुषार्हववाक्यतः । दै(दि)त्री वाचमितिश्रुत्या तदर्थपरिवृद्धये ॥
क्रमेणानृतसंत्यागं कृत्वा सत्यं समाश्रयेत् ।
तथैव मानुषीं भाषां त्यक्त्वा दिव्यां समाश्रयेत् ॥

प्राकृतभाषोच्चारणनिषेधः

दिव्यां भाषां परित्यज्य प्राकृतां प्रवदेद्यदि । निपतेत्प्राकृतोमूढः महापद्मे यथा जडः
नितरां दिव्यभाषां हि प्राकृतोऽपि शनैःशनैः । यत्नं कृत्वा महान्तं तं तामभ्यस्य दिने दिने
कृतकृत्यो भवेन्नो चेत्तया प्राकृतभाषया । पदे पदे प्राकृतः स्यात्तदा जन्मनि जन्मनि ॥
एवं सत्यपि यो मोहाद्वाद्धिद्वान् भवन्नपि । भाषा(सु)प्राकृतास्वैव निष्ठश्चेत्प्राकृतो भवेत्

संस्कृतभाषाविधिः

मौनकालेषु नितरां कर्मकालेषु दैविके । पैतृके वा पाचकेषु दिव्यां भाषां वदेदतः ॥
दिव्यभाषापरिद्वानविकलो यः स तु स्वयम् ।
स्त्रीयामेव वदेद्भाषां न त्वन्यां मनसा पि च ॥
कर्मकालेषु पुण्येषु मौनकालेषु वा तथा । दिव्यया भाषया नूनं संभाषेतैव धर्मतः ॥

मौनविधिः

स्त्रीसंगानन्तरं तस्मिंस्तत्प्रक्षालनपूर्वके । काले मूत्रपुरीपोत्सर्गयोवाचामपूर्वके ॥
पुनरेतादृशोऽप्येव कुर्यादभिनयेन वै । संज्ञया चेष्टया वापि स्वाभिप्रायं परस्य तु ॥
काष्ठमौनेषु वीक्षासु वीक्षणेनैव नान्यथा । न कार्यमेव तद्यापि तत्र सन्ध्यासु केवलम् ॥
दैवभाषादिका लोके वेदशास्त्रमयी च सा । तस्यामेव रतो नित्यं देवसायुज्यमाप्नुयात्
ज्ञानं दिव्यां शिवां भाषां भाषाचिरचितेषु वै ।
शास्त्रेषु कुरुते श्रद्धां स द्विपाद्गर्दभः स्मृतः ॥
भाषया रचितं शास्त्रं स्त्रीशूद्राणामचेतसाम् । मन्त्रमात्रानधिकृतां कर्मस्वनधिकारिणाम्

यत्किञ्चिदर्थबोधाय कदाचित्परिक्ल्पयते ।
 स्त्रीश-देनात्र विदुषां आहिताग्नेश्च यज्वनाम् ॥
 कुलीनाना वदिना च न परस्य स्यु कदाचन ।
 तेषा सदा कर्ममध्ये तत्त-मन्त्रार्थपूर्वकम् ॥
 बोधनस्य विधानेन वाचनेनास्य शास्त्रत ।

आहिताग्निपत्नीना प्राकृतभाषानिषेध

न युक्ता लौकिकी भाषा त्विष्याया यदि केवलम् ।
 य-नान्ताम-यैकैकल्ये कराभिनय ईरित ॥

न तु प्राच्य भाषा सा विहिता वा कदाचन । शूद्रश-देनात्र पर ये सन्तो द्विनसत्रया
 तेषामपि विशेषेण महनीयमपूर्वकम् । नित्यभुरविधानेन तत्कालस्नानचोत्नान् ॥

सिद्धादिमन्त्रविधिना प्रयुक्तिप्रतिपादने ।

तन्माक्षायीत्यस्य पर परिज्ञानस्य तस्य वै । अत्यन्तावरयत्त्वेन न गृह्यन्तेऽत्र तादृशा
 तद्धिन्ना अत्र सप्राह्यास्तादृशाना विशपत ।

भाषाकृत तदाभासशास्त्रा तच्छिल्पिभि कृतम् ॥

विनिधुन नृनगोतपटुचाटुसम यथा । त-ल-क्ष-राक्षयम-प्रशा-सत्कर्मणि परस्य वा ॥

स्वयं वा गलित चतु मुग्रतो नारामेति तन् ।

एत्र सत्यस्य तु च्छाया प्राच्यभाषालयाविधे ॥

भाषाया सुमहज्ज्ञान बोधकत्व कथ भवन् । एवमेव प्रकथित पुराणागमयोरपि ॥
 तद्ब्रह्मज्ञानहेतुत्व कुत एवति चेपुन । एवमत्र प्रवक्ष्यामि त एते पौरुषा यत ॥
 सबपौरुषमात्रस्य देवस्य भक्ति रोधनान् । तन्मात्रस्यैव नितरां सिद्धिरित्येव सूरिभि ॥
 रचितो निश्चय सर्वैस्तद्द्वारा तदनन्तरम् । कृते तद्व्यभजन तत्प्रसादेन तत्परम् ॥
 चित्तगुद्धिदिचरात्तथादि यथा तर्नि-यकर्मभि । अत्यन्तसत्त्वराक्ष्य चित्तगुद्धिभवेत्तदा
 तप कृत्वादिभिन्पून(भर)देय वक्षि य । सत्राण्यपि च कमाणि तप कृत्वादिकान्यपि
 कैवल्यहेतुछान्येव तद्वर्णधिया यदि । कृतानि कामना त्यजवा तानीमानि वक्षामि य

कालेन महताऽऽयन्तप्रयासेन परं त्वियान् । सुमहान् भव इत्युक्तः प्रयासेन विनैव हि ॥
वेदोक्तनित्यकृत्यंस्तु परा सिद्धिरितीयती । हृदा सा सूक्ष्मतो ग्राह्या एवं सत्यत्र यो नरः
सायुज्यनामकां(मिकां)मुक्तिं कर्मणा येन केनचित् । स्त्रीशूद्राणां प्रवदति मूढो नात्र संशयः

शूद्रादीनां वेदानधिकारत्वनिरूपणम्

अपौरुषेयवेदस्य साक्षान्नाराचणात्मनः । पौरुषाणां पुराणानां उभयोर्मुक्तिसाधने ॥
समाने सति सामर्थ्ये को भेदः स्यात्परोऽत्र वै ।

यथा पौरुषशास्त्रेषु शूद्रा (योग्या) गुरोर्मुखान् ॥

श्रवणे योग्यता तद्वद् वेदश्रवणयोग्यता । सुखेनैव भवेन्नूनं एवं सत्यत्र केवलम् ॥
वेदाक्षरश्रवणतः कपिलाक्षीरपानतः । ब्राह्मणोगमनाद्यापि सद्यः शूद्रः पतेदधः ॥
एतादृशमिदं शास्त्रं कलयन्ते सर्वसंकरे । दृढं सर्वत्र सुदृढा नाशमप्राप्य सुन्दरम् ॥

वेदप्रशंसा

सर्वग्राह्यं सर्वसमं प्रसिद्धं राजते किल । यो वा वेदाधिकारी स्यात्स मुक्तेरधिकार्यपि
यो वेदानधिकारी स्यान्नयं मुक्तंस्तु भाजनम् । वेदाक्षरश्रवणतो निष्कृतिर्यस्य घोरतः
तस्य मुक्तौ तथात्वं स्यादेवं व्याप्तिस्तुनिश्चिता ॥

वेदातिरिक्तमुक्तिसाधननिन्दा

वेदोक्तमार्गभिन्नेन पथा यो मुक्तिमुत्तमाम् । कर्मादिनापि वदति सुमहापापकर्मणा
संप्राप्य चित्ते मालिन्यं ब्रह्मदेवेति तत्त्वहृत् । वेदेन तुल्यं वदति पौरुषं ग्रन्थजालकम् ॥
उत्पत्तौ तस्य सांकर्यमनुमेयं विपश्चिता । ब्रह्मविद्यासमं विद्याभासं शास्त्रादिजालकम्
यस्सदसु व्यवहरेत्स नूनं ब्रह्मघातकः । अवेदं यो वेदमिति प्रलपेदल्पबुद्धिकः ॥
स शूद्रत्वमवाप्नोति सद्य एव न संशयः । ब्राह्मणेन समं शूद्रं प्रवदेन्नित्यचर्यया ॥
तथा शूद्रं विप्रसमं वदेत्सञ्चर्ययापि वा । तावुभौ धार्मिको राजा द्वित्वा जिह्वां प्रमापयेत्
यतस्तावन्यवीजैकजनितौ पापविग्रहौ । यो वेद कर्मभिस्साम्यं ज्योतिष्टोमादिभिः परः
समत्वेन व्यवहरेद्गार्हाभिजमखादिकान् । स पूर्वजन्मवृषलो निश्चेतज्यो मनीषिभिः ॥

ये वेद कर्मणा मध्ये पौरुषप्रन्थमध्यगान् ।

अवशाद्वाक्यरण्डास्तान् प्रवदेत्कर्म तद्भ्रुवम् ॥

वैकल्यं प्रतिपद्येत विपयुक्तमिवामृतम् । ते वेदा ब्राह्मणा गाव मन्त्रादर्भास्तिळाद्यथ
तीर्थानि सरितोऽम्भासि स्वत शुद्धानि सर्वदा ।

स्वत सर्वोपकाराय स्वतन्त्रा सर्वदा सताम् ॥

हिताय हि प्रवर्तन्ते ब्राह्मण सततं सदा । यथा वेदस्तथा वन्य वेदो यस्य धनं स्मृत ।

स एव मुक्तये नित्यं यतते सास्य सिध्यति ।

शूद्रादयस्तु तद्धिन्ना मुक्तिकामा अपि स्वयम् ॥

चर्यया प्राप्य विप्रत्व तेषां शुश्रूषयैर हि । यत्नाञ्जन्मान्तरे तत्त्व संप्राप्य तदनन्तरम् ॥

वेदानधीत्य कर्माणि तदुक्तानि विधानत ।

कृत्वा सम्यक् तन्महिम्ना चित्तशुद्धेरेनुत्तरम् ॥

श्रवणादिमुखेनैव प्राप्नुयन्ति कृतार्थताम् ।

साक्षाच्छूद्रो मुक्त इति ब्राह्मणो वान्य एव वा ॥

वेदोक्तमार्गभिन्नेन यथा वै येन केनचित् । मुक्तोऽभूद् भवतीत्येतद्वाक्यं हि मृगतृष्णिका

वेदांगत्वेन कासाचिद्विद्याना प्रतिपादनम् । तासामरयन्तमाहात्म्यप्रतिपादनमात्रके ॥

तास्पर्यमिति सिद्धोय न तु प्रामाणिक हि तत् । अर्थवादैक्याप्रस्य स्वतात्पर्ये सदातराम्

हृदयाभावत किंतु ह्यत्यन्तातिशयार्पणे । तस्य तात्पर्यमेवेति शास्त्राणां तत्त्वमीरितम् ॥

तथाहि तच्च सम्यग्बो विरादाय निरूप्यते ॥

वेदाङ्गविस्तारः

पतञ्जलिभृत तत्पुरास्त्र व्याकरणं महत् । आपस्तम्बादिभि कल्पा सूत्रकारैर्विनिर्मिता

इडचिड्यादिभिर्नैस्त्वद्वन्द्वशशास्त्रा च कल्पितम् ।

ज्योतिषशास्त्र तु सुमहान् महामुनिमुरोत्तमै ॥

दियाकरमुशुद्धन्दमुपैरन्यैश्च कारितम् । निरुक्तमीश्वरेणैव श्रुगर्थानां विशेषत ॥

विशदायाखिलानां च कारितं कृपया तदा । भरद्वाजादिभिः शिक्षावेदार्थविशदाय व ॥

तदा तत्पाठसामीचिन्यस्य पूव कृतं हि सा ।

तथा वेदेषु केषांचित्पदानां ग्मादिरूपिणाम् ॥

तथा जातीयकानां च कल्कशल्कादिपाथसाम् । हरो भर्गपरस्सर्वशस्त्रसंगो नृचक्षसाम्

ओजस्तेजो यशोवर्णबलादीनां च केवलम् । श्रुत्यन्तर्लीनगृहार्थनिर्णयाय दयानिधिः ॥

स्कन्दश्चकार भगवान् पुरा कल्पान्तरं पुनः । एतेषां क्लिब वेदाङ्गत्वेन सर्वैर्निरूपणम् ॥

वेदाङ्गप्रशंसा

अङ्गाङ्गिनोरभेदत्वादेतान्यपि महान्त्यलम् । साक्षाद्दे इति प्रोचुर्जगत्यस्मिन् हि केचन
महोपकारकत्वेन चैतेषां ग्रन्थमात्रके । वेदांगत्वेन नितरां संगतुतिर्हि स्मृताखिलैः ॥

वेदवाक्येषु वेदानां तत्र तत्र क्वचित्क्वचित् । संजाताजग्निः कृचेति श्रूयते क्लिब यद्यपि ॥

अथापि तस्य वेदस्य नित्यस्य ब्रह्मरूपिणः । नितरामतिगृह्यस्य द्वेष्यस्य तु तदा तदा ॥

कल्पादिषु तदाऽविर्भावो हि तत्तन्मुखेन तु । नैतेन जननं तेषां कर्तृत्वमपि तस्य न ॥

तादृशस्यास्य नित्यस्य सर्वशास्त्राण्यपि स्वयम् ।

पुराणस्मृतिकल्पान्निग्रन्थजालानि केवलम् ॥

तदर्थनिर्णयार्थैव प्रवृत्तानीति सूरिभिः । कथितानि महाभागैः नान्यथैषां स्थितिः परा

तस्मादिदानीं यः कश्चित् वेदं तत्कर्म तत्परः । तदर्थज्ञानसंपन्नः शुद्धश्चाश्वत्यवर्जितः

कृतार्थतामियादस्मिन्नथ वच्मि न संशयः ॥

वेदाध्ययनवर्जितस्य पुनर्वेदाधिकारः

पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामि वेदाध्ययनवर्जितः । पित्राद्यशिक्षितो ज्ञानाज्जातकर्मादिसंस्कृतः ॥

सन्ध्यामात्रप्रधानश्च पुनः कालेन केनचित् । संगत्या महतां पुंसां श्रीमतां दर्शनादपि ॥

श्रवणाद्द्वैवयोगेन तत्रतत्रावशात्पुनः । वेदतत्कर्मतत्कर्मितदर्थसुमहामनाः ॥

सुशिक्षितस्वकर्मेकमन्त्रमात्रक्रियापरः । पूर्वस्थाकृतवेदाध्ययनतत्प्रमहामनाः ॥

वेदकर्मस्वतिमनाः परार्थेनश्च सन्ततम् । स्वशक्त्युत्साहानुकूलकर्मकृद्ब्रह्मचिन्तनात् ॥

ब्रह्मभक्त ब्राह्मणैकी ?) न पर्यां भक्तिमानति । पुनर्जन्मान्तर शुद्ध श्रीमतो महत्तरसत ॥
योगिनो यज्ञरनो गेहे प्राप्याल्पेनैव केवलम् । कालेन भूत्वा सुमना सर्ववेदान्ततत्त्वचित्
प्राप्तुयाद्ब्रह्मनिवाण वेदमागानुसार्थयम् ॥

वेदेतरमुक्तिमाधननिषेधः

वेदोक्तमुक्तिमार्गोपायादन्य कोऽपि सुन्दर । अत्यन्तसुलभ सूक्ष्मवृशाब्धान्तरचोदित
उपायोऽस्तीति सुगतनीचहूणादिकथनम् । तथा यद्यस्ति त सर्वसन्ध्याकर्मादिक भुशम्
वेदोक्त निखिलत्यक्त्वा कर्मचाल सुयेन वै । आश्रयेदेव किं भूय एतै सन्ध्यादिकैर्दृथा
यो भक्ति मुक्तिसरणी वेदोक्तान्यां जडाकृति ।

द्विजवशप्रसूतस्सन् तापुरामाश्रयन् सदा ॥

तत्रैव हि स्थितश्चेत्तु पिना सन्ध्यादिकर्मणा । विचक्षणो द्विजेषु स्याद्यदि कुर्वन् पुनर्मदन्
सन्ध्यादिकं वेदलब्ध तिष्ठेच्चत्स तु केवलम् ।

वभयभ्रष्ट एव स्यान्न किं जानाति मूढधी ॥

सन्ध्यादिकमभिर्गुक्ति चत्वारिंश करैरपि । इयेव वेदसिद्धान्तो यदि ताद्विकदीक्षया
लिंगादिवारणनापि पुनर्निर्वाण दीक्षया । एतज्जन्मनि मुक्ति स्यात् त्रिभिरेर्न सुकर्मभि
तन्निष्ठस्तत्परो भूत्वा जातकर्मादिक पिना । स्थितश्चेत्तेन मार्गेण त उपाया परा इति ॥

निश्चि(श्च तु शक्यते सर्वे तस्मात्तादृशकथनम् ।

न कार्य(१?)कार्येदस्य सिद्धान्तरचे(त्रि)रूप्यते ॥

इतरापेक्षराहि यात्तदुक्तैरेव कर्मभि । कैवल्यसिद्धिं ऋटिति एतस्मात्पुनरप्यति ॥

उपाय कोऽपि चेद्भूय स हि सर्वोत्तमोत्तम ।

अत्यन्ताश्रयणीय स्यात्किमेनैरिति वै पुन ॥

एतदाश्रयणेनैव स हि दुर्बल वच्यते । तदाश्रय विनैतेषां नित्यसश्रयणात्परम् ॥

आधिक्य सुमहत्प्राप्तमेतस्योपरि केवलम् । मीमासाप्रचयो नूत निष्प्रयोजनको प्रुषम्

तस्यां निर्वाणदीक्षाया सर्वेषां कर्मणा परम् ।

नित्यनैमित्तिकानां च बहौ त्यागो विधीयते ॥

मन्ध्यामग्नौ त्यजामीति स्वाहाशब्देन मन्त्रतः । सर्वेषां पुनरन्येषां मलत्वेन च पाशतः

भावयित्वाखिलान्येव संस्कार्याण्यखिलान्यपि ।

चत्वारिंशत्कसंख्यानि शिखां वर्षाणि सूत्रतः ॥

यज्ञोपवीतं अन्यांश्च च(चतुर्वर्णान्)श्च तथाश्रमान् ।

अग्नौ दग्ध्वा होमपूर्वं शैत्रसंध्यादिकाः पराः ॥

तच्छास्त्रमार्गात्स्वीकृत्य मनुमेकं च तारकम् ।

पञ्चाक्षराख्यं लब्ध्वाऽथ तद्गुरोर्मुखतस्ततः ॥

तर्गत्वसिध्यर्थं व्यवहाराय देहिनाम् । स्नानसंध्याक्रियादीनि वर्णाश्रममुखान्यपि ॥

ण्डेन संग्र(प्र)हीष्यामोत्येतद्द्व्यामोहकं परम् । ईशेन रचितं शास्त्रं अष्टाविंशतिसंख्यया

यैव वैष्णवं चापि व्यामोहाय पुरा कृतम् । सुगतानां राक्षसानां देवदेवेन विष्णुना ॥

देतदखिलं तस्माच्छास्त्रं तद्द्विविधं परम् । व्यामोहकं परित्यज्य तारकं परिगृह्य वै ॥

तदुक्तमार्गतो नित्यं सर्वकर्माणि यानि वा । प्रोक्तानि तेषु कुर्वीत कृतकृत्यो भवेत्ततः ॥

तानि चैतानि कर्माणि प्रोच्यन्ते क्रमतोऽधुना ॥

गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तो जातकर्म च । नामान्नप्राशनं चौलं मौञ्जीव्रतचतुष्टयम् ॥

गोदानिकं तथा स्नानं विवाहः पैतृमैधिकः । एकविंशतियज्ञास्तु नित्या ये वेदचोदिताः

नित्यकर्माणि

पूर्वमेव समासेन मया सम्यङ्निरूपिताः । दैनंदिनानि कर्माणि सर्वेषामपि देहिनाम् ॥

स्नानं सन्ध्या जपो होमः स्वाध्यायो देवतार्चनम् ।

आतिथ्यं वैश्वदेवं च कर्माण्येतानि मन्त्रतः ॥

कर्तव्यत्वेन नितरां चोदितानि मनीषिभिः ।

कर्मारम्भे कर्तव्यानि

सर्वेषां कर्मणामादौ धर्माधर्मविचिन्तनम् । कृत्याकृत्यमवाच्यं यद्वाच्यं शक्त्यनुरूपकम् ॥

निश्चित्य मनसा पश्चाद्देवानिष्टांश्च भावयेत् ।

कुलदेवान् ग्रामदेवान् देशदेवान् समीपगान् ॥

सस्मरेद्भक्तियुक्तस्तन् मनश्चाश्वत्यवर्जित ।

द्विरुपालान् लोकपालास्वीन् ब्रह्मधिष्णुमद्देश्वरान् ॥

सत्रणभ्यानुचितस्तन् गा कन्या च मुद्रासिनीम् । गणमस्व वृष वेश्यां दर्पण मर्कटं तथ
अतिनील विचित्रां ऽ पश्येदपि च वाडव(व)म् । कालीन मुत्रत शान्त सुमुन्व कोपवर्जितः
सदा हास्यमुख(लो)रु पुत्रिण जीवपुत्रिणम् । दर्पण च क्रमेणैव(त)पश्येन्नित्यमतन्द्रित ॥

भानुवारे प्रशापेण पूर्वं तद्दुदयस्य च्चेत् ॥

सुवर्णदर्शनम्

सुवर्णदर्शनं कुर्यान् सुवर्णस्य न च पुन । सुवर्णदर्शनं नित्यं उद्यानन्तरं स्मृतम् ॥

विश्वरवारे यस्तमयात्पूर्वं सायाह्नमभ्यमे । कृत्वावलोकनं पूर्वदिक्से भास्करस्य च ॥

वारे तद्दुदयात्पूर्वं दर्शनं तस्य चद्रवन् । अपूर्वमगलायामि तादृग्बन्धुनिरीक्षणम् ॥

अमगलानामप्राप्तिर्भवेच्च सुखमुत्तमम् ॥

मर्कटदर्शनम्

अत्यन्तरात्रसन्मानमारोग्यमनिशोभनम् । अत्यन्तधनलाभश्च लाभो नग्धनस्य च ॥

भवेदेव न सदेहं नि य मर्कटदर्शनात् । आयुषश्च भिवृद्धि रथादारोग्य कायदाढ्यता ॥

प्रसन्नता च मनस धैर्यं स्थैर्यं शमो दम । सौमुख्यं सर्वकार्येषु तस्मान्मर्कटमुत्तमम् ॥

गृहीत्वा भाग्यवन्तो ये पोषयन्तश्च त सदा । तदर्शनं प्रकुर्वन्त प्रातः कालेषु मौनत ॥

वर्धन्ते सबर्णेश्च नित्यश्रीना महोन्नता । नागान्तरप्रदृश्यन्त महापीडा प्रजायते ॥

तस्य प्रदानयन्त महपीडा भवेद्भुवम् । तस्मात्तद्वशात्तस्य दर्शनं चक्षुर्भावहम् ॥

गरुडदर्शनम्

न चक्षु मार्गणं कृत्वा कुर्यात्तस्यावलोकनम् । कुत्राय यत्र कुत्रापि स्थित दूरसमीपयो ॥

प्रज्ञातमतिवत्नेन कृ वा पूर्वोक्तकालके । तदर्थमेव त पश्येन्न कीलालतटे पुन ॥

तटे जलस्य यदि त अवशादागत नर । पश्येत्तस्मिन् दिने सार्यं भुक्तिर्भवति केवलम् ॥

तद्दशने यां नियमं कृत्वा तस्यावलोकने । अत्यन्तमटनं कुर्वन् तमदृष्ट्वैव केवलम् ॥
 तेनदं वा क्रोशनस्य शृण्वन् तस्यावलोकने । यच्छ्रेयस्तदद्याप्नोति विप्रं पश्येदथापि वा
 रूढमतो भानुवारे दर्शनाच्च स्वरो चरः । सचेष्टयोर्द्वयोस्तद्वदत्यन्ताक्रोशतोः मिथः ॥
 ।रिक्कमणतो भूयः प्रादक्षिण्यविधानतः । दर्शनं वासुदेवस्य साक्षालक्ष्मीपतेरपि ॥

अत्यन्तदुर्लभं प्रोक्तं ततः शतगुणं शिवम् ॥

चापादिदर्शनम्

चापस्य दर्शनं श्रीमत्सर्वसंपत्प्रदायकम् । यदा कदा यत्र कुत्र गमनं वामतो यदि ॥

चापस्य तस्य वान्यस्य भरद्वाजाख्यपक्षिणः ।

जीवं जीवस्य क्रौञ्चस्य कण्वराधकलापिनाम् ॥

सर्वसिद्धिकरं प्राहुः भाविकार्यं च हस्तगम् । जातमेवेति विज्ञेयं तत्कालेन तु केवलम् ॥

निन्द्यो निनादो विज्ञेयः प्रयाणेष्वखिलेष्वपि ।

पक्षि(क्षी)णां गमने काले निनादो निन्द्य उच्यते ॥

विवाहमैत्रकृत्यादिगमनेषु(पक्षि)भिः कृतः । तत्कार्यमध्यपरमकलिकृन्नाद् ईरितः ॥

उपविश्यैव तिष्ठन्तं तूष्णीकं पादपादिषु । पक्षिणं क्रिययास्वस्य मार्गमध्येषु वुद्धिमान् ॥

तत्कार्यस्यानुकूला(ल्या)य लोष्ठपापाणदण्डकैः ॥

स्वकार्यानुकूलपक्षिगमनसंपादनम्

(भी)पयन् वा गतिं तस्य साधयेदनुकूलतः ।

वलाच्छत्रुं च शकुनं स्वव्यापारेण सन्ततम् ॥

स्वानुकूलं साधयीत तेन श्रेयो महद्भवेत् । द्विजद्वयस्याभिमुखं एकशूद्रस्य वा तथा ॥

प्रयाणेषु प्रशस्तं स्यात्तच्छ्रीदस्यापि दुर्लभम् । दर्शनं पूर्णकुम्भस्य बहूनां वा द्वयोस्तु वा

आभिमुख्यपुरंध्रैकसमानीतस्य दुर्लभम् । साक्षाच्चतुर्मुखस्यापि देवदेवस्य वा तथा ॥

भेरीतालमृदंगौघवारस्त्रीणां विशेषतः । आभिमुख्याभिगमनं दर्शनं च प्रशस्यते ॥

सर्वप्रयाणकालेषु कुणपस्य च दर्शनम् । आभिमुख्याभिगमन चतुर्भिर्बाहकैस्सह ॥
 साक्षात्तुरन्दरस्यापि दुर्लभस्तत्प्रकीर्तितम् । अत्यन्तस्वगृहस्याराधामाद्दक्षिणतो यदि ॥
 वलिभुगमन शस्त सर्वकार्यैःरुसाधकम् । नारायणमहापक्षिगमन चत्तथा पुन ।
 सबप्रयाणकालेषु जात तत्कार्यमित्यपि । विज्ञेयमेव सुव्यक्त चाश्वल्य तत्र वर्जयेत् ॥
 कार्याथं भाषमाणेषु तदा यद्यत्रात्पुन । अश्यप्लुत भवेद्रम्य तत्कार्ये वृद्धिरुच्यते ॥
 सद्य सिद्धिश्च कथिता सुराणामपि तादृशम् ।
 निमित्त दुर्लभ शस्त नराणां किं पुन स्मृतम् ॥

तत्कार्यैःकरावेषु चलत्येकत्र चत्तदा । लौकिक वा वैदिक वा वाक्य तद्बुद्धयगमम् ॥
 तदानुदूयैकरूपसाधक तच्छ्रुत यदि । तत्कार्यं च तत् पश्चात्कालेनाल्पेन सिध्यति ॥
 सदिग्धगुभकार्याणां चिन्तनेष्यतिसरायात् । कर्तव्यत्वाकर्तव्यत्वाद्भेदेनैवातिसकटात् ॥
 कुरु मास्त्र सदेह एव वाक्य उदीरिते । तदा त सराय त्यक्त्वा तत्कार्यमतिशीघ्रम् ॥
 कुर्वादेवाविचारेण तत्कार्यं तापर ध्रुवम् । वृद्धिं प्राप्नोति महती मम्मिन्नर्थन सराय ॥
 सवत्र शुभकार्येषु समुद्युक्तेषु सन्ततम् । वर्तुं तदा वशाज्जात निमित्तं शुभसूचकम् ॥
 शुभकार्यैःरु स्वाद्धि रोगोपद्रवचिन्तने । राजचोरारिविन्तानु तदा सद्य समुत्थितम्
 घटाशब्द शस्त्रशब्द वगुणोणात्सुस्वर । तूर्यशब्दो गीतशब्दो तालम्बनिरुवेणवा
 भरोमृद्गणवडकाडिण्डिमसभय । सर्वे शब्दा किं बहुना शुभत्वेन निरूपिता ॥
 ते सब स्यु पृथक्त्वेन सद्य प्राणहरा स्मृता । रोगादिचिन्तने तर्हि चौपधादिपरिमिद्वे
 धुनमास्यध्वतिर्मांसु ध्वनिदुर्लक्षणादिक । तच्छामक प्रकथित सद्य एव न चापर ॥
 एयमेवाशुभानां च कार्याणां सतत स्मृतम् ॥

दुष्टनिमित्तानि

प्रयाणादिषु सर्वेषु दुर्निमित्तानि केवलम् । प्रशास्यन्ते विशेषेण न स्युस्तत्र शुभानि वै ॥
 यानि दुष्टनिमित्तानि रोगपीडादिकर्मसु । तानि सन्ति प्रशास्तानि सर्वदा नात्र सशय ॥
 काकवग्दिमार्जाल (२) प्रयाणेषु गतो भवेत् । स समीचीन इत्युक्त विपरीतोऽन्यथा स्मृत

दर्शनं सर्वकार्येषु मार्जालस्यातिगर्हितम् । अथाऽपि केचिन्मार्गस्य मध्ये गच्छन् प्रदृश्यते
 यद्ययं काकवद्भूयः समीचीनस्मृतस्त्विति । प्रोचुर्महर्षयो देवास्तादृक् तद्गमनं पुनः ॥
 दुर्लभं वासवस्यापि तस्य साक्षाच्छचीपतेः । तिलधातुऋवाय्वाशि शशिकापायिणामपि
 यतीनां दर्शनं दुष्टं प्रयाणेषु निरन्तरम् । विधवानां देवतानां तत्पत्नीनां तथैव च ॥
 उल्कावह्निकराणां च दर्शनं गमनेतराम् । निन्दितं सर्वशास्त्रेषु तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥
 सुमंगलीहस्तगतः सज्वालो वह्निरागतः । यदि दृष्टो मार्गमध्ये कल्याणशतकारकः ॥
 विधवाहस्तगस्तोऽयं तादृशोऽपि प्रदूष्यते । पतिपुत्रविहीना या विधवा सा प्रकीर्तिता
 पतिमात्रविहीना या सपुत्रा चेन्न दूष्यति ।

सुवासिनीसमा सापि सा दृष्ट्वा यदि वर्त्मनि ॥

विधवा तादृशी घोरा चाभिमुख्येन चेतकलिः । समागता संभवेद्धि पतिपुत्रैकवर्जिता ॥
 सद्य एव भवेन्नूनं रक्तकाकनिरोधतः । महामृत्युर्मनुष्यस्य तस्मात्तत्परमेव वै ॥

गमनाय पदं त्वेकवदं(पदं)वास्मिन्क्षिपेन्न तु । पादप्रसर्पणाद्गोरो रक्तवर्णस्य पापिनः ॥
 काकस्य मृत्युरूपस्य रोधे रोगोऽस्य जायते ।

निरुद्धः शत्रुणा वाक्यैः मागच्छेति ततः पुनः ॥

न गच्छेद् देवि सततं श्रेयस्काामी तु पद्धतिम् । पयःकुम्भं सुराकुम्भं मधुभाण्डं तथामिषम्
 मांसखण्डं दधिघटं घृतकुम्भं विशेषतः । यदि गच्छन्मार्गमध्ये संप्राप्तं देवकुम्भकम् ॥
 वाद्यघोषैः परिवृतं परिवाराति सुन्दरम् । यदि पश्येत्सद्य एव कृतकार्यो भवेद्ध्रुवम् ॥
 पश्चादनन्तकल्याणमंगलायतनो भवेत् । मयूरपि(च्छ)नृत्यन्तं मार्गमध्ये विलोक्य वै ॥
 कार्यमुद्दिश्य गच्छन्वै कृतकृत्यः प्रजायते । आमिषं भक्षयन्तं तं गरुडं सर्पवैरिणम् ॥

नीलकण्ठं सोरगं वा वभ्रुं वा सर्पखण्डकम् ।

खादन्तं संहरन्तं वा यदि पश्येत्तु वर्त्मनि ॥

सुनिमित्तानि

तस्य सद्यः सर्वशत्रुविनाशो जायते ध्रुवम् । विप्राशियः कृता वर्त्ममध्ये देवात्सदीरिताः

पतिप्रतोदिनाश्चापि महच्छ्रयो विधायका । पञ्जरस्यै शुक्रैर्गृहे पालितैरवशोदितै ॥
वचनैरपि कायाणि विज्ञेयानि मनीषिभिः ।

समीचीनासमीचीना तदास्य मर्तिरीरित (ता) ॥

भवेद्युरेव कायाणि नात्र काया विचारणा । तस्मिन्मुहूर्तं ब्रह्माख्ये श्रोतृधानसमये यदि
देवतायाश्चरुत्त श्रुतं मंगलयाश्चरुम् । अत्यन्तं भावि कार्यस्य ज्ञापकं तद्भवेद्भुषम् ॥
मत्तं तदीयं पुरतो अ(ह्य)शशादपि निर्गतम् । धास्यं चेदन्ति भक्ष्यानां श्लेथं दुर्गतिवारणम्
सुखप्राप्त्यस्तथा राजभरणेषु निरन्तरम् । प्रशया पालनीयाश्च पक्षिणश्चित्रवर्णका ॥
गृध्राश्चक्रोल्कृताश्चरुत्तनुप्रका । जडकोटनप्रोथप्राणिभिन्दुमरत्तरा ॥

वर्जनीया पालनार्थं न प्रशयाश्च वेदमसु ॥

गृध्रादीनां गृहारोहणफलम्

कपोतगृध्रोत्कृताणां गृहमयन्धनं परम् । गृहिणस्तत्फलप्राणा पीडा नु महती भवन् ।
शूमांगमनतो मेहे यजमानो निरन्तरम् । अनिरत्यमहारोगीराकान्तो दुःखभाग्भवेत् ॥

तद्दोषपरिहाराय शौनकोक्तां सुपायनीम ।

शान्तिं बोधायनोक्तां या कुशादेवाऽविचारयन् ॥

शान्त्यां कृतायां सुमहत्सु श्रेयो भवेन्न च ॥

प्रभवन्तु महान्तं तस्मान्नीमिनिरे वशान् ॥

सम्भगतेति चपलं बुद्धिमान् सुममाहित । यस्य प्रतिपक्षोक्तं यत्तदेव हि समाचरेत् ॥
तदलं बहुना तूष्णीं प्रसक्तानुप्रसन्तिन । वाड्यं प्रातरुथाय देवानां ध्यानमाचरेत् ॥

तद्बुभूतमन्त्राश्च पुराणोक्तानि यदेवपि ॥

अपरराश्रेऽर्चयम्

इशान्यायनिरन्तरं च तत्र निष्ठो भवेदिति । नास्त्यस्य य मन्त्रपठने चाश्यायस्यकता वरा ॥

तस्य तर्पणं सर्वं शुभं मन्त्रा यज्ञास्तथासि च ।

नीधानि मरितरश्मैव दानानि विविधानि च ॥

व्रतानि धर्मा निखिलाः कृच्छ्राणि विविधान्यपि ।
वर्तन्ते तेन तस्यास्य तद्वर्णोच्चारणेन वै ॥
सर्वसिद्धिर्भवेन्नूनं अवशात्प्रतिवर्णके ॥

अपररात्रे वेदाध्ययननियमाः

रात्रेऽपरम्निन् यो मोहाच्छयानोऽध्ययनं चरेत् ।
व्यालो भवेदयं नूनं यद्यशुद्धः शुनि(चि)र्भवेत् ॥
अप्रक्षाल्यानाचम्य दुष्टसर्पो भवेत्किल ।
सताम्बूलास्यतश्चेत्तु द्वयास्यो व्यालो भवेदति ॥

वेकच्छा यदि दौर्गत्यं प्रणतः प्राप्नुयादति । अकच्छो महिपत्वं तु सूतकेन शृगालताम्
प्रनध्यायेपु दाद्रिथं कुष्ठरोगित्वमेव च । प्राप्नोत्येव न सन्देहः परमध्ययनात्पुनः ॥
नेद्रया तत्फलं नैव प्राप्नोति पुनरप्यति । उलूकत्वमवाप्नोति नष्टायुः प्रभवत्यपि ॥
वर्त्म गच्छन्त्यदिपुनः पिशाचत्वमवाप्नुयात् । सन्ध्योर्मृत्युमाप्नोति शवे निपतने यदि
क्रोष्टृत्वं समवाप्नोति वाहने संस्थितो यदि । विडालत्वमवाप्नोति द्रुमपादस्थितो यदि
अरण्ये निर्जले क्रूरे रक्षस्त्वं समवाप्नुयात् । खट्वायां संस्थितश्चेत्तु मत्कुणत्वमियादति
रीक्षत्वं तल्पगश्चेत्तु कटस्थश्चेत्तु काकताम् । भवनोपरि चेन्नूनं कपोतत्वं तथा पुनः ॥
मण्टपोन्नतपृष्ठस्थः तार्क्ष्यत्वं प्रतिपद्यते । श्मशानादिप्रदेशेषु व्याधत्वं च पुलिन्दताम् ॥
श्राद्धभुग्यदि मृत्युत्वं प्रेतत्वं प्रेतभोजनान् । पत्नीसंयोगचपलचित्तो यदि तथा पुनः ॥
समाश्लिष्टः स्वयं तां वा समाश्लिष्याथवापुनः । सूकरत्वं गार्दभत्वं श्वत्वं काकत्वमेवं च
संप्राप्य कौलञ्जानित्वं ज्योतिरिगणतां ततः । शतजन्मसु संप्राप्य चक्रवाकत्वमृच्छति ॥
तस्मात्तु वेदाऽध्ययनं अत्यन्तनियमान्वितः । कुर्वीतैव विधानेन सुमहद्वाधकं न चेत् ॥
अकृनाध्ययनश्चेत्तु सर्वकार्येषु सन्ततम् । तत्पुराणोक्तमन्त्रान्वा नान्तरीकेषु केवलम् ॥
प्रवदेदेव तूष्णीकं न तु मान्त्रिककर्मणि । तत्रादौ शयनाद्वाह्ये संस्थितो भूतले पुमान्
इमं मन्त्रं जपेद्भक्त्या जपस्त च कृताकृतः ॥

पुण्यश्लोकाः

नमिम च प्रवक्ष्यामि पुण्य मन्त्र च तादृशम् । नान्यतीक्ष्णु कांटेषु यूय जपत च द्विजा
 व्रजा मुण्डि विब्रिजुरान्त्रकरच भानु शशी भूमिमुतो बुधरच ।
 गुरुच गुह्र शनिराहुक्षेत्र कुर्वन्तु सर्वे मम सुप्रभातम् ॥

इममन्त्री समुच्चार्य परवान् मूल समाहित ।

पुण्यश्लोकान् कीर्तयेच्च पुण्यश्लोकारच ते स्मृता ॥

नलाद्य इतिराता तर्कीर्तनमशमनुम् । सम्प्रज्ञितिरूपविषयामि दिनाय जगतामश्म
 पुण्यश्लोका नलोराता पुण्यश्लोको युधिष्ठिर ।

पुण्यश्लोका च वेदेही पुण्यश्लोक पुरुरवा ॥ ॥

कक्रौंक्रम्य नागस्य दमयन्त्या नञ्ज्य च । ऋतुपर्वस्य रात्रौ कीर्तन कलिनारानम्
 तत्रान्ने सप्रवक्ष्यामि काक्रौंकरे परम् । असाधारणतो ज्ञेय कीर्तन कलिनारानम् ॥
 नन्त्य नमयन्त्याश्च विशेष निरूपयते । असाधारणतो ज्ञेय कीर्तन पापनाशनम् ॥
 ऋतुपर्वस्य रात्रौ असाधारणत परम् । विशेषे निरुल्लेख कीर्तन पुण्यश्लोकम् ॥
 तत्र साधारणे ज्ञेये सर्वेषामपि सन्त (म्) । कीर्तनात्कलिनाराश्च पापनाशात्त्वमेव च ॥
 तपुण्यश्लोकं च तेष्वतपु च त्रिष्वपि । असाधारणधर्मोऽय एक एव द्वय (तु) तत् ॥
 शिष्ट साधारणा धम सर्वत्रैव हि निगय । एतेषा मरणान्तरचादुत्थायोर्वा प्रणम्य वै
 इम मन्त्री समुच्चार्य गच्छ कार्येषु सन्तनम् । त च मन्त्र प्रवक्ष्यामि भवता विरादाय वै

प्रातरुत्थाय गमनमन्त्रः

समुद्रवसने देधि पर्वतमनमण्डिते । अनेकमन्न नञ्जने पादुम्परा क्षमरव मे ॥

वहिरागय तन्त्रचान्मत्रगनेन धर्मव । तलवात्र च सत्रय मृद्वानीमपि भस्त्रिकाम् ॥

माह्वित्वा दृडा पूव यत्रसनादिता शुभाम् । नैमृशभिपुनिक्षेपमात्र गत्वाऽय तत्र वै ॥

पुरीपोत्सर्जनम्

भावयित्वा तृणैर्भूमिं तत्र मूत्रपुरीपयोः । मोचनं वै प्रकुर्वीत रात्रौ चेद्दक्षिणामुखः ॥
उदङ्मुखोदितो नित्यं विधिरेवं सदोदितः । मूर्धानमुत्तरीयेण वेष्टयित्वा पुनस्ततः ॥
कृत्वा निवीतं यद्वाख्यसूत्रं कर्णे निधाय च । कुर्यान्मूत्रं पुरीपं च तत्पात्रस्थोदकेन वै ॥

तया मृत्तिकयासम्यक् क्षालयेद्गंधवर्जितम् ।

मृत्तिकाग्रहणं चापि भस्त्रिकायाः सकाशतः ॥

अन्येन कारयित्वाैव तत्सकाशात्स्वयं ततः । संगृह्य शौचं विधिना कुर्याद्देवान्वहं परम् ॥

मृत्तिकासंख्या

श्ववारं गुदे कुर्यादैकवारं च मेहने । करयोः पादयोः पूर्ववदेवेति विधिः परः ॥

एतस्य द्विगुणं प्रोक्तं वर्णिनः सन्ततं महत् ।

त्रिगुणं तु वनस्थस्य यतीनां तु चतुर्गुणम् ॥

इवं नृपस्य वैश्यस्य शूद्रस्य च विधानतः । तत्कमेण प्रकथितः मृत्तिकासंप्रहश्च सः ॥

अष्टम्यां भौमवारे च सर्वेषां शस्यते किल ।

ग्रामात्प्राच्यामुदीच्यां वा मृत्तिकासंप्रहं चरेत् ॥

अपराहे प्राङ्मुखेन स्थित्वा भूमिं समन्त्रतः ।

मृत्तिकाग्रहणमन्त्रः

प्रणम्य प्रार्थयित्वाऽथ उद्धृतासीति मन्त्रतः । तावकीं वसुधे मृत्स्नां शौचार्थमहमद्य वै ॥

संगृहीष्यामि जननि क्षमस्वाशेषमातृके । मन्त्रेणानेन संगृह्य खनित्रपिटकायुतः ॥

प्रोथयित्वाथ तामन्ये नैव पुंसा विचक्षणः । गृह्णमागत्य पश्चात्तु वस्त्रसंशोधनादिना ॥

समीकृत्य समीचीनं सुखस्पर्शस्य चेद्यथा ।

सुसंस्कृता सा प्रभवेत्तथा कृत्वा विनिक्षिपेत् ॥

यत्र कुप्रशुचौदेगे पश्चात्तां च दिनेदिने । तदा तदा मृद्धान्यैव संगृह्य च पुन पुन ॥
 शौचं कुर्याद्विधानेन न चेद्भौचेन केवलम् । वैकल्यभाग्भवत्येव पुन सर्वेषु कर्मसु ॥
 तादृगेन न संदेहमन्मूला हि क्रिया परा । यया कयाचित्कृतया मृदाशौचं धृया भवेत् ॥
 कृतमायकृतप्रायं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ।

गण्डुपविधिः

कुर्यात्तदन्ते गण्डुप सभ्यद्वादशासंरयया । मूत्रमात्रस्य चेद्भूयो दशाष्टौ वा मृदासकृत् ॥
 समुत्कं क्षालयेत्सम्यक् शुद्धेन पयसैव हि । अशुद्धेनातितुच्छेन नदुर्गन्धेन कदाचन ॥
 न क्षालयेत्तथा शौचं गुह्यं पादकरात्रपि । अशुद्धजलतोयस्तु शौचं मूत्रपुरीषयो ॥
 कुर्यात्पुनरसौ च स्यात्तदोपस्य निवृत्तये । शुद्धेन पयसा शौचं पुन कृत्वा विधानतः ॥
 पादौ प्रक्षाल्य चाचम्य स्नानं कुर्यात्समन्वत । नचेद्दृश्येय पयस स्पर्शानेनैव केवलम् ॥
 प्राप्तं ह्याशौचमधिकं निवृत्तिरतस्य तेन हि । समन्त्रेण न चान्येन संगेनेति महर्षय ॥
 रहस्यमत्र ब्रूयामि यदुक्तं तन्मया पुरा । द्विमुख्युदकतोऽजीव कृतमाचमनं तु यन् ॥
 तत्पुनात्यमरात्पापं तदा किमपि नास्ति हि ।
 मन्त्रस्नानादिकं कृन्नं तत्सृष्ट्वैव क्षणात्भवेत् ॥

दन्तधावनम्

निवृत्त्य शौचं पश्चात्तु दन्तधावनमाचरेत् । तत्पुनस्तु मृताहेषु गुरुणा यस्य ऋस्यचित् ॥
 धारादेवां कनिष्ठस्य दशादिप्रखिलेष्वपि । अन्नभ्राद्धेषु नितरा न कुर्यादन्तधावनम् ॥
 तेषु चेत्तु पुनरसम्यक् भ्राद्धक्तु महात्मन । अपा द्वादशागण्डूपैर्मुत्सुद्धिर्भविष्यति ॥
 तद्भिन्नदिनमाेषु निखिलेषु व्रतेष्वपि । नैमित्तिकेषु पुण्येषु कृच्छ्रादिष्वखिलेष्वपि ॥
 कृष्णार्णौ प्रकुर्वीत चामामेकादशीं विना । तयोरपि च कुर्वीत जम्बूद्वक्षरसालकैः ॥
 रसालजर्जरचितदन्तधावनकर्म यन् । पितृभ्राद्धदिनं मुक्त्वा तन्न(दू)ष्यतिसन्ततम् ॥
 तत्तत्काष्ठविशेषाणां दन्तधावनकर्मणि । तत्तद्दिनविशेषेषु प्राशम्य न तु सन्ततम् ॥
 तद्विशेषेणमकीर्त्य कृत्वा तद्ग्रन्थविष्णुम् । प्रयोचन न किमपि प्रकृते दन्तधावनम् ॥

वर्णनीयं च सौलभ्यात्तत्तथैव निरूपितम् । पुनश्च संप्रवक्ष्यामि संग्रहेणैव तत्पुनः ॥
श्रुतप्राद्धान्यदिवसमात्रेषु क्षीरिणां सदा । प्रशस्तान्येव काष्ठानि दन्तधावनकर्मणि ॥
दन्तधावनतः पश्चात् कुर्यादाचमनद्वयम् । ततः स्नानाय च पुनः कुर्यादाचमनद्वयम् ॥

प्राणायामत्रयं कृत्वा पश्चात्संकल्पमाचरेत् ।

देशं कालं च संकीर्त्य तिथिवारसमन्वितम् ॥

स्नानमन्त्राः

प्रणम्य तीर्थराजं च तस्मै दत्त्वाऽर्घ्यमुत्तमम् । आपोहिष्टाहिरण्यादिद्रुपदादिकमेव च ।
हिरण्यशृङ्गाद्यखिलं इन्द्रन्तं पावमानकम् ।
आपो वेति महामन्त्रं सितासितऋगादिकम् ॥
जप्त्वा निखिलमन्त्रान्तान्पावनानान्श्रुतिशीर्षगान् ॥

स्नानान्तरकर्तव्यम्

प्रोक्षयित्वावगाह्याथ निःशब्दं चोरवज्जले ।
ऋषीन् देवान् पितॄन् पश्चात्तर्पयित्वा च शास्त्रतः ॥
आचम्य च विधानेन मन्त्रेणैव ततः परम् । अनेन तर्पणं कुर्यात्तमिमं वर्णयाम्यहम् ॥
यन्मया दूषितं तोयं शारीरमलतोऽधिकम् । तस्य पापविशुद्धयर्थं यक्ष्माणं तर्पयाम्यहम् ॥

वस्त्रोदकदानमन्त्रः

अथ वस्त्रं पीडयित्वा भूमौ सिञ्चेच्छिखाजलम् ।
सर्वाङ्गसलिलं चापि भूमौ तिष्ठन्मुहूर्तकम् ॥
तत्तज्जलार्थिनां नित्यं स्नायित्वा विधानतः ।
यत्तत्स्वीयांगसंसक्तं तज्जलं वै तदर्थिनाम् ॥
दत्त्वा निकामं तत्पश्चाच्छुद्धं वस्त्रं तु विश्रुत्यात् ।
बहिर्धिनिर्गतं स्नातुं सर्वे देवा महर्षयः ॥

द्विज दृष्ट्वातिस्तुगा तत्पश्चात्सलिलार्थिन ।

विष्टन्ति तत्तटे नित्यं तस्मात्तेभ्यो दिने दिने ॥

कालद्वयेऽतिभक्षयैव स्नात्वाऽनन्तरमेव वै । सर्वाङ्गसलिलवस्त्रनलमुक्तविधानत ॥

दद्यादनेन मन्त्रेण न च्छेदेन शपन्ति ते । मदङ्गुलकेशापसलिल यत्तदर्थिनाम् ।

अथ दत्तं मया नूनमश्नुद्यमुपविष्टुः । नित्यं कालद्वये स्नानं गृहस्थस्य विधीयते ॥

यते कालत्रये तत्स्याद्द्वर्णिनां तु यथारुचि ॥

स्नानभेदाः

एकवारं द्विवारं वा यथेच्छं तस्य तन्स्मृतम् । एव स्नातुमशक्तानां पानीये शीतले परम् ॥

उष्णोद्भवेन विहितं तत्राशक्तस्य तत्परम् । कण्ठस्नानं कटिस्नानं पादस्नानं तथीक्षणान् ॥

मन्त्रस्नानमतिरलाध्यं न च्छेद्गौरजसापि तत् ।

सर्वेष्वेव पुनः शक्तिविक्रमो यदि तत्परम् ॥

द्वायावगाहनं कुर्यात्तन्तु स्नानीत्तमोत्तमम् । विष्टन्मन्त्राप कुर्वन्तदाशक्तस्तु केवलम् ॥

तच्छायाया जलं सिञ्चेत्तच्छायास्नानमुच्यते ।

तस्मिन्दद्यात्शक्तश्चेत् कापिलस्नानमाचरेत् ॥

दि-यस्नानं विशेषेण स्नानानामुत्तमोत्तमम् । यदा वा लभ्यते तन्तु तदा नैमित्तिकं तु तत् ।

सर्वपापहरं पुण्यं सर्वेषामपि सन्ततम् । दुर्लभं तद्विशेषेण लभ्यं सातपथपत ॥

सकलाचमने तस्य न स्यात्ता नैव तर्पणम् । धारानिपातपर्यन्तं स्नानमन्त्रनपो भवेत् ॥

मनः पर्यान्निपर्यन्तं स्थितिमात्रं तदा परम् । स्नानमाहुर्महात्मानं यथारुचि तथाचरेत् ॥

कायानुगुणतः स्नानं विहितं सन्ततं द्विजैः ।

आदौ निरिल्लथर्माणां निदानं वर्ध्मं केवलम् ॥

सर्वं तदानुगुण्येन कर्मजालं समाचरेत् । शिरसः पादयोर्जाह्नोरङ्गानां यस्य कस्यचित् ॥

कायमात्रोपद्रवस्य यदा सभावना भवेत् ।

स्नानवस्तिवति तस्याज्यं मुख्यं त्यक्त्वैव केवलम् ॥

गौणस्नानं तदां कुर्यान्मन्त्ररूपादिकं शिवम् ।

आर्तवान्ते सूतकान्ते कर्तुं स्नानं विधानतः ॥

अशक्ये सति तद्भूयः कारयेद्विप्रवर्त्मना । तावता शुद्धिरेव स्यात्सद्यःस्नानं निवार्यते ॥

आरोग्यान्ते पुनः स्नानं कुर्यादेव विधानतः ।

सदा शुद्धजलस्नानात्परं शौचं प्रकीर्तितम् ॥

आपत्सु येनकेनापि गौणस्नानेन तद्भवेत् । आपत्सु सर्वदागौणस्नानं मुख्यमिति स्मृतम् ॥

स्मृतिसंभावनास्नानाज्जायते चेत्तदा नरः । सर्वथा तन्न कुर्वीत किंतु भौत्यादिकं चरेत्

नित्यस्नानाशक्यकायः शीतवातादिकाक्षमः ।

यथा कायानुगुण्येन कुर्यादेवाखिलां क्रियाम् ॥

सर्वाङ्गमाद्र्द्वस्त्रेण शोधयेत्तेन केवलम् । अशक्तश्चेत्स्नानफलं लभेतैव न संशयः ॥

शरीरमाद्यं धर्मस्य कारणं केवलं स्मृतम् । ग्रहणे वा पितृश्राद्धदिवसे स्नानवर्जितः ॥

अपि चण्डालसंस्पृष्टः ऋणरोगैकदुर्धरः । सर्वाशौचैकमलिनः पित्रोरेकादशे दिने ॥

दशमे कर्मकालेषु दिवसे द्वादशेऽपि वा । बहूक्ता तादृशेषु (च) विपत्सु स्नानतो यदि ॥

मृतिसंभावना चेत्तु येनकेन प्रकारतः । साक्षात्स्नानं परित्यज्य शक्तौ विप्रमुखेन वा ॥

पुत्रादिमुखतोवापि तत्कृत्वा तत्समाचरेत् । शक्यभावे सर्वथापि सलिलस्पृष्टिमात्रतः ॥

भावना चेद्वाधकस्य भस्मस्नानादिनैव हि । संसाधयेत्प्रेतकर्म द्वायास्नानादिनापि वा ॥

कर्मणो करणे तस्य तादृक् कालेऽस्य केवलम् ।

स्मृतिर्यद्य भयोः पश्चात् वाधकं सुमहद्भवेत् ॥

प्रेतत्वमुभयोश्चापि भवेत्किल तदा पुनः । येन केन प्रकारेण कृते तस्मिन् सपिण्डने ॥

तद्गौणस्नानतो वापि तत्पितुः किल तद्भवेत् । पितृत्वं देवरूपत्वं तावता कृतकृत्यता ॥

मृतस्य पूर्वं भवति तस्मात्कायानुगुण्यतः । स्नाने कृते तावतैव कर्मसाद्गुण्यमश्नुते ॥

आपत्कालेषु सर्वेषां गौणं तत्तादृशं परम् ।

स्नानं मुख्यं भवेन्नूनं मुख्यं स्नानं तु वाधितम् ॥

प्रभवेदेव नितरां निखिलं चैवमेव हि । मुख्यं भवेदमुख्यं हि चैवं तदपि केवलम् ॥

अमुख्य मुख्यमेव स्यादिति शास्त्र महर्षिभि । उपदिष्ट सर्वलोकहिताय सुमहात्मभि

द्विमुख्युदकस्नानम्

नित्यस्नानात्पर नित्य द्विमुख्युदकतो भवेत् । यत्कर्तव्य कर्मजात तदेतदस्ति परम् ॥
 तत्पूर्वमृत्तिकाशौचकार्यादिषु पुनर्यदि । तज्जल विनियुक्त चेद् गगादिषु हठात्परात् ॥
 तद्बुद्धिपूर्वतस्त्वर्धोदयेऽपि च महोदये । सूर्योपरागादिकालविशेषेषु गुरुनपि ॥
 न्यकृत्व निष्ठीवनतो गुदप्रक्षालनेन च । यत्पाप जायते क्रूर तद्वान्मौति वैबलम् ॥
 चैलद्वय समुद्धृत्य शुद्ध हस्तद्वयेन वै । उत्तरीय प्रथमत प्रादक्षिण्येन मूर्धनि ॥

वस्त्रधारणमन्त्रः

धृत्वाऽथ प्राङ्मुखस्तिष्ठन् वस्त्रं यद्धारणाय सत् ।
 त्रिभुयात्कच्छया युक्त आवहन्तीति मन्त्रत ॥
 न चैसोमस्य तनूरित्यतेन यजुषा सदा ।
 वाससो धारणे मन्त्रौ चोदितौ अथवा पुन ॥

तूष्णीक वा तद्धरेद्वा पादप्रक्षालन तत ऽधृत्वाऽऽचम्य विधानेन प्राणाध्यामत्तिपूर्वतः ॥
 परमेश्वरतुष्टयं प्रातरसन्ध्यामह शिवाम् । उपासि(ष्यइ)ति सकल्य मन्त्रप्रोक्षणमाचरेत्
 सन्ध्याकर्माख्यतद्विषययोग्यतायै तदुच्यते । आपोद्दिष्टेति नवभि यजुर्भि प्रणवेन वै
 सयुक्तैरिति शुद्ध स्तै प्रोक्षण तादृश शिवम् । मुखे प्रकथित सद्भि सूर्यश्चेति तत परम् ।
 महामन्त्रा वेदमध्य चतुर्विंशतिवर्णक । रक्षन्तामिति लोहन्त कर्तारस्तत्ररक्षणे ।

सूर्यश्च मन्युस्तत्पश्चात् मन्युना पतयस्तथा ।

तत्पापेभ्य सकाशान्मां एको मन्त्रोऽयमुच्यते ॥

यद्वाग्नेरित्यय मन्त्र द्वितीय इति चोदित । अवलुपत्वन्त इति द्वारिंशद्वर्णको मनु ॥

यत्पाप कृतवानस्मि रात्र्यारात्र्यामितिस्मृतम् ।

ब्रह्मा पाम्मीति सप्रोक्त मनराशदायश्च षट् ॥

प्रसिद्धा एव नितरां षष्ठ शब्देषु तेषु च । तृतीयतश्चि श्लोय साहचर्येण सस्कृत ॥

द्वान्दसः स च विद्वेद्यः सूक्ष्मदृष्ट्या ततः परम् ।

तदन्वयः प्रकर्तव्यः कर्तारत्रिरहश्च हि ॥

परस्मैपदिलोडन्तः क्रियेयं समुदीरिता ।

यत्किञ्चेति तृतीयोऽयं मन्त्रस्वाहान्तकश्च सः ॥

अष्टाविंशतिवर्णोऽयं जुहोमीति क्रियापदम् । अहं कर्तेति सुस्पष्टः मां कर्मेति तथैव हि ॥

स्वाहाशब्देन होमः स्यात् अत्र पानं स्मृतं किल ।

यथा कथंचिद्द्रव्यस्य त्यागो होम इतीरितः ॥

सूर्यः प्रसिद्धः सर्वत्र सत्यशब्दस्तदर्थकः । असावादित्यवाक्येन श्रौतेनैव तथोदितः ॥

तस्यैवामृतयोनित्वं केवलं तद्विशेषणम् । प्रथमः प्रार्थनारूपः द्वितीयोऽपि तथाविधः ॥

तृतीयो होमरूपः स्यात्त्रिभिः संमन्त्रितंजलम् ।

सर्वपापविनाशाय प्राशयेदिति सा श्रुतिः ॥

भिन्नक्रियात्वान्मन्त्राणां मन्त्रभेद उदाहृतः । यत्र भिन्नक्रिया तत्र सर्वत्र श्रौतकर्मणि ॥

प्रदृश्यते मन्त्रभेदः पूर्वार्थस्यानापेक्षणात् । सापेक्षत्वे तु पूर्वार्थस्य चेदेको भवेत्तु सः ॥

स्योनन्त इति वाक्ये सः तस्मिन्नित्यत्र निश्चितः । एतन्मन्त्रत्रयजलप्राशनं तस्य कर्मणः

अत्यन्तयोग्यतासंपादनाय सन्ततं स्मृतम् । पुनराचमनं कृत्वा दधिक्रावद्वयेन वै ॥

पूर्वोक्तैर्नवभिर्भूयास्त्वापोहिष्ठादिभिः शिवैः । हिरण्यवर्णात्रितया शिवेनेति च मन्त्रतः

चतुर्विंशतिसंख्याकैर्भार्जनं प्रतिवर्णके । गायत्रीयेप्रोक्तियोग्यतार्थं प्रोचुरितिस्म तत् ॥

दुपदानामगायत्री सर्वमन्त्रोत्तमोत्तमा । सर्वेन(ण)हंसमुत्सर्गहेतवे सा प्रतिष्ठिता ॥

तयाभिमन्त्रितं तोयं त्यक्तं चेत्तावताखिलम् ।

एनोवृन्दं सद्य एव त्यक्तं नष्टं गतं भवेत् ॥

अर्घ्यदानम्

अथाचम्य विधानेन गायत्र्यैवाभिमन्त्रितम् ।

मन्देहानां विनाशाय त्रिवारं अतियत्नतः ॥

गोशृङ्गमात्रमुद्भृत्य जलमध्ये जल गिषेत् । तदोषपरिहाराय पुष्यांश्रुण्या प्रदक्षिणम् ॥

असायादित्यो ब्रह्मेति ब्रह्म ध्यायेन्ममाहित ।

तद्ब्रह्मध्यानमेव स्यात्सध्येति ब्रह्मवादिभिः ॥

निय सभ्यकृ कृतं ध्यानं चारत्रयमतीय च ।

ब्राह्मण्यकारकं तस्यान् यत्त मन्ध्याप्रयं शुभम् ॥

दिने दिने ब्राह्मणेन असायादित्यमन्त्रत ।

सोऽह्भावनया दिठ्यं कृत ध्यानं महर्षय (विभिः) ॥

सन्ध्येति प्रवदन्त्येते क्षुयुष्ठा परमर्षय । ब्रह्मध्यानात्परं कर्म नान्यत्किमपि विद्यते ॥

तत्र ध्यानं मन्त्रशास्त्रार्थतत्त्वज्ञं परं महत् । उत्तमोत्तममित्युक्तं तद्वाक्यार्थंश्च केषल ॥

न कार्यंकारकं प्रोक्तं किन्तु सोऽनुभवामक । गुरुप्रसादैकलभ्यो गुरुरेवेष्वर पर ॥

देवगुरोर्न भेदो हि गुरुर्देवादिशिर्यते । गुरु सभ्यभ्योऽप्यति तम परिहरेदपि ॥

देवोऽपि गुरुरूपेण समागत्य कृपामय । तद्गोपकं प्रभवति सेनासौ कृतदृष्ट्यताम् ॥

मन्त्राणोत्थेय सततं तन्माद्ब्रह्म सदा गुरु ।

सन्ध्यान्ते तु प्रतिदिनं गुरुभ्यो नम इत्यपि ॥

सन्ध्यायै चापि सावित्र्यै गायत्र्यै नम इत्यपि ।

देवताभ्यश्च सर्वाभ्यो वेदेभ्यो वा विधानत ॥

देवेभ्यो वाऽथर्विभ्यश्च मुनिभ्यो नम इत्यपि । नमस्कारं प्रकुर्वन् धै प्रवदन्त्या विरोपत

प्रदक्षिणं प्रकुर्वीत कामोऽकार्पिन्मनुं जपेत् । तदा मन्त्रुरकार्पीदित्येतच्चत्तनमनुं जपेत् ॥

दिङ्ममस्कारः

नमोनमश्च मन्त्रान्ते वक्तव्यं स्यात्त्रिकालके ।

कर्णौ पादौ तथा स्पृष्ट्वा कृताञ्जलिपुस्तत ॥

मन्त्रानशेषान् तत्तत्कुलप्राप्ताचारतश्च तान् । उपदिष्टांश्च संप्राप्तान् जपेदेव विधानत ॥

अध्यान्ते वा तथा गायत्र्युपस्थानान्तरं तु वा ।

नम प्राच्यादिमन्त्रांश्च प्रवरादीन्विधानत ॥

ोत्प्रवरतो नित्यं नमस्कारादिकर्मसु । सर्वेष्वेवाविशेषेण वदेद्व्ययुर्गामार्गतः ॥

प्रवरस्सः(स्) तत्र हि स्याद्दर्शादिष्वेव नान्यतः ॥

प्रायश्चित्ताद्यैः

अर्घ्यत्रयात्परं कालद्वयस्यास्य व्यतिक्रमे । प्रायश्चित्तक्रियायै स्यादव्ययमेकं पुनः स्मृतम् ॥
केचिच्चतुष्टयं चेति प्राहुरार्या मनीषिणः । अर्घ्यक्रियासु संत्यक्ता गायत्री या द्विजोत्तमैः
तस्याः प्रत्युपसंहारहेतवे प्रतिलोमतः । जपेदेव विधानेन तत्प्रकारश्च वर्ण्यते ॥

गायत्रीवर्णसंख्यानिश्चयः

(त्) यादचोप्रनः यो यो धि हिमधी स्यवदे गौंभ । यंणिरेर्वतुविस्सत् ॥

प्रतिलोमविधौ यंणि वर्णभेदेन वर्णनम् । अनुलोमप्रकारे तु वर्णक्षयेनैव चोच्चरेत् ॥
तस्मिन्नर्थे श्रुतिः सूत्रं प्रमाणं प्रतिपादितम् । सूत्रं तत्सवितुरिति पच्छोर्वर्चश इत्यपि ॥
प्रतीकप्रहणात्सूत्रकारेणात्र ततस्तथा । संहितायामाद्यकाण्डपञ्चमप्रश्नके यथा ।

पाठस्तथेत्येकवर्णस्यस्य वर्णस्य वाक्यतः । व्ययमेकमेव वर्णस्तु संख्यायां तद्द्वयं भवेत्
णयोःस्वीकृत्य भेदं वै संख्या सा कथिता परा ।

चतुर्विंशतिका सर्वैः त्रीणि सूर्ये यथा तथा ॥

गायत्रीमातृवाक्येषु पथि भादिषु केवलम् । तुरीयपादेन तथा तन्मन्त्रोद्धारणं भवेत् ॥
तान्मन्त्रानप्यद्य सम्यग्विवादाय निरूप्यते ।

चथिभतन्मुखतः प्रोक्तं रोयोगौ सा द्वितीयकम् ॥

स्योदेति तृतीयं स्यः(त्) जनवत्तु तुरीयकम् । वक्ष्यप्रसे पञ्चमं स्यादेधीचोसेतिषष्ठकम्
सनमं तपिगमद्वयं हि यादो तथाष्टमम् । एतेषामपि सर्वेषां मूलभूता श्रुतिः शिवा ॥

वर्णक्रमेकरायाय नान्यकारायते न हि । मन्त्रोद्धारः प्रभवति मन्त्रोद्दारेण तेन च ॥

प्रतिलोमानुलोभाभ्यां वाक्यानां न्यसनात्खलु । सर्वसिद्धिः प्रभवति तदेतद्गुरुवाक्यतः
विज्ञेयो हि भवेन्नूनं मन्त्र (स्तदु) पदेशतः । विप्रत्वसिद्धिर्भवति तत्परं तदुपासनात् ॥
तजपेन च तन्नित्यं विप्रत्वमतिदुर्लभम् । अतितीक्ष्णतरं स्याद्धि प्रतिनित्यं शनैः शनैः

नाटारासास्य मन्त्रस्य त्यागमात्रेण सञ्चालान् । तद्विभवस्वरूपस्य जायत हानिरीदृशं
सा गायत्री वेदमाता महद्माहण्डयमूलिका ॥

ओंकारव्याहृतीनां प्रथमा

मादौ व्याहृतिसमूहा व्याहृतिस्तारमूला ।
गायत्रीमूला वेदा वेदा लोकाभया शिवा ॥
यथा धीम वटातद्वन्तारे सर्वेऽपि तेऽपि ॥
मूर्ध्नि स्वराद्य प्रोक्ता सतीना सन्ति तेन स ॥

तार सवाधिक प्रोक्त सर्वकारणकारणम् । सर्वेदेविशामन्त्रदेवलोकेऽपि ॥
सर्वयन्त्राग्र निरता स एव ब्रह्मबोवक । तदभेदस्वरूपस्य तन्पुपासनहेतवे ॥
तदुक्तिपूर्वकान्न गायत्र्या व्यतिरिच्यते । वेदाद्युच्चारणे तस्मात्तन्मुखे सउदीर्यते ॥
तारतो व्याहृतिरिति यदुक्तं तन्निरच्यते । समहेगाय भयता विरादाय क्रमेण वै ॥
तालवर्णप्रयाद्गो विन्दुनाभ्यास्तर्णक । स्वरोनाद्विशिष्टाभ्यां वैशिष्ट्येत्परौ भवेत्
नादेवे तत्समोषर्णं वेदनारप्रयेण सु ।

तत्रयेण च ताभ्यामु स्वरोऽन्त्यो वाऽखिलै पुन ॥

भूरादेनात्र भूलोक ओंकारस्वरूपस्य । भुवर्लोस्तथा शोय भुवर्लोको भुवर्भुव
अलिङ्गको प्रकथितो अव्ययाविति वेषन । महर्लोऽस्सकारान्त महर्लोकेऽव्ययक ॥
जन सये त्वकारान्ते पुनपुसकरूपवे । लोकेऽव्ययके तेऽपि त एते निरिच्छा अपि ॥
लोकेऽव्ययका शोया तदुच्चारणपूर्वत । ओंकारो विद्यते तेन त एते तस्वरूपिण ॥
भूलोकोऽप्यो भुवर्भ्रापर्याकार एव न चापर । एव सर्वत्र विश्वेयस्तदर्थस्तत्त्वदर्शिभि ॥
एव सम व्याहृतयस्त्रि-व्याहृतय चोदिता । एतद्द्वयेन ते सब गायत्रीमान्हास्तत ॥

जातास्तेभ्यश्च वाक्येभ्यो गायत्री सा समुद्धृता ।

अतिरिच्यित्तैरेतैर्वाप्योत्तरिसाश्च ते ॥

तदीया इति विश्वेया ते ब्रह्मवेति च स्मृता ।

व्याहृतीनां तिसृणां च मध्ये सर्वेऽपि ते पुन ॥

ओंकारमध्ये ते शुरधेन्महामन्त्रारयकाम्भृता ॥

प्राणायामः

शप्रणवगायत्री तथा कार्याखिलेष्वपि । कृत्येषु नित्यादिषु च प्राणायामो दिने दिने ॥
 क्रमं चापि वक्ष्यामि सर्वानुष्ठानकारणम् । दशप्रणवगायत्रीत्रितयेन विधानतः ॥
 त्वयोरैचकः पूर्वं तदनन्तरमेव वै । तदैव पूरकः कायः पुनश्च तदनन्तरम् ॥
 ऋभकश्च प्रकर्तव्यः तद्विधानेन केवलम् । एवमेतत्त्रयं चेत्तु कृतं भवति तत्परम् ॥
 णायामस्त्वेक एव एवं सर्वेषु कर्मसु । प्राणायामत्रयं कार्यमर्थचिन्तनपूर्वकम् ॥
 णवन्मन्त्रेण नितरां बहुजन्मकृतं तु यत् । आविलौघं तत्क्षणेन आगस्त्वेनश्च केवलम् ॥
 ऋहोविलयमायाति चित्तशुद्धिर्भवत्यपि । प्राणायामसमो धर्मो प्राणायामसमो जपः ॥
 प्राणायामसमो यज्ञः प्राणायामसमो दमः । प्राणायामसमं तीर्थं प्राणायामसमं तपः ॥
 प्रणायामसमं दानं प्राणायामसमं श्रुतम् । प्राणायामसमो नान्यः पावको जगतीतले ॥
 एकवारकृतः सम्यक् प्राणायामोऽखिलप्रदः । सर्वसिद्धिकरः पुंसां बलिपुष्टिविबर्धनः ॥
 आधिव्याधिप्रशमको ह्यपमृत्युनिवारकः । ह्यनुष्ठितः प्रतिदिनं कालमृत्युनिवारकः ॥
 दीर्घायुष्यैकजनकः शतायुष्याधिकप्रदः । तस्माद्विचक्षणो नित्यं प्राणायामपरो भवेत् ॥
 स तु वायोनिरोधैकभवितव्यः सदाकिल । तथा तदर्थानुसन्धानपूर्वकविधेयः (?) ॥

प्राणायामसमर्थस्य तन्मन्त्रमात्रपठनविधिः

तथा कर्तुं मशक्तश्चेत् ब्राह्मणोऽसौ निरन्तरम् ।

नासां प्रगृह्य तूष्णीकं मन्त्रमात्रमुदीरयेत् ॥

द्विपष्टिवर्णकं वर्णस्वरमात्रेण वा यदि । कृत्यकृत्यस्तावता वा त्रिवारोच्चारणात्परम् ॥

तस्मिन् मन्त्रे मन्त्रराजे प्रणवा दश हि स्मृताः ।

चतुर्विंशतिसंख्याकाः गायत्रीयास्तु वर्णकाः ॥

शुद्धव्याहृतिवर्णांश्च पञ्च तेषां पुनस्तथा । उच्चारणेऽपि पञ्चैव व्याहृतीयास्ततो दश ॥

मापोज्यो दशकं चाथ महर्द्धयं जनः सत्यं तपश्चेत्यष्टकं स्मृतम् ॥

अर्थज्ञानवता कृतसन्ध्यावन्दनप्रशंसा

समन्त्रो वीर्यवान् किंस्यात्सुस्पष्टे तु तदर्थके । स्वत एवाखिलं तस्य समीचीनं भवेत्यलम्
तत्तदर्थमात्रतो भूयः कर्मसिद्धिश्च जायते । य एतं चीयते यच्चैनं वेदेति सा श्रुतिः ॥

कर्म कर्तुर्यादृशं स्यात्कलं तस्मात्ततोऽधिकम् ।

अर्थज्ञानवतां पुंसां तूष्णीकं स्वत एव हि ॥

फलं भवेदिति पुनः सा प्रोवाच श्रुतिः समा ।

अर्थज्ञानैकशून्यानां कर्मकृत्याफलं स्मृतम् ॥

तावन्मंत्रं देवबुद्धिपूर्वं चेदुत्तमं भवेत् । वस्तुतो लोकरीतिस्तु सन्ध्यादिषु विशेषतः ॥

मन्त्रज्ञानैकविकलाः सर्वदेशेषु मानवाः । मन्त्रमात्रपराः केचिदत्यल्पाश्च विशेषतः ॥

तथा क्रियामात्रपराः कर्माभिनयनाः परे । वस्तुतो यत्रकुत्रापि मन्त्रमात्रोऽपि दुर्लभः ॥

अथापि लोके ब्राह्मण्यं गोपनीयं विशेषतः । न प्रकाश्यं वहिर्नित्यं वन्दनीयं सुरैरपिनां

सन्ध्यामूलमिदं ब्राह्मण्यं मन्त्रमूला च सा परा ।

सन्ध्यामन्त्राश्च सर्वत्र सर्वेषामपि सन्ततम् ॥

समा एव परा दिव्याः सहद्ब्राह्मण्यमूलकाः । सर्वेषामपि सन्तीति निश्चयेन दृढेन वै

प्रपालनीयं तत्तस्माद्विवादं तत्र केवलम् । न कुर्यादेव शास्त्रेण कृतोपनयनो यदि ॥

संप्राप्तपूर्णाब्राह्मण्य इत्ये (पा वैदिकीश्रुतिः) ।

ब्राह्मणप्रशंसा

शास्त्रसीत्रेण निश्चित्य गौरवेणार्चयेच्चतम् । शिखायज्ञोपवीतैकमात्रेणापि स्वरूपततः ॥

मुखवर्णेन तत्त्वेन वाचा तद्भाषणेन च । ब्राह्मणीजैकमाहात्म्याद्वैलक्षण्यमतीव च ॥

इतरेभ्यो भृशं तस्मिन्

एवमेकः पाठः

इतरेभ्यो (भृ) शंदैवात्प्रस्थुरेदेव पश्यतः । विप्रमन्त्र विप्रमात्रः कामतस्सततं महान् ॥

पक्षपातः प्रकर्तव्यो विशेषेण प्रवृत्ति चः । सर्वेषामपि वर्णानां अप्ययं ब्राह्मणब्रुवः ॥

न्नदानं प्रशंसन्ति नार्हन्त्येवासहिष्णुताम् । दूरीकृतं तिरस्कारं छत्कारं दुष्टभाषणम् ॥
 अर्हन्तिदुर्जनाश्चापि दुराचारैश्च निन्दिताः । अन्नमात्रप्रदानेन महतां दक्षिणा च या ॥
 ज्ञेयते तद्दशांशेन द्वादशांशेन वा पुनः । दत्त्वोद्वास्यादरिद्रा या विधवाश्चविशेषतः ॥

अपुत्रिण्यः सपुत्रिण्यः यथोत्साहेन वाक्यतः ।

संभावयित्वा यत्किञ्चिद्दत्त्वं स्वानुरूपतः ॥

कालदेशानुगुण्येन दक्षिणा भोजनादिना । येनकेनाप्युपायेन दोषयित्वा चोद्धसेत् ॥

नयफकं (कं ?) चनतत्पीडाप्रलापैरतिपीडनैः ।

अत्यन्तभाग्यवान् तेषु न भगनाशान् प्रकल्पयेत् ॥

यः कश्चनापि नितरां वैश्वदेवावसानके । भुक्तिकाले विशेषेण व्रतचर्यासु सर्वदा ॥

जातकादिषु पुत्राणां मौञ्ज्यादिषु तथाप्यति ।

विवाहे पुत्रिकायाश्च दक्षिणा भुक्तिकर्मणि ॥

समागतानवन्धून् वा पण्डितानखिलान् खलान् ॥

उत्सवादिष्वनाहूतागतानामनिराकरणम्

अनाहूयैव चापल्यादागतानतिदौष्ट्यतः । सुप्रसिद्धदुराचारान् दुर्मुखानतितुच्छकान् ॥

दुश्चरित्रान्विशेषेण पङ्गूनन्धान् दुराकृतीन् । असतोऽतीवसर्वत्र सदा संप्रहकानपि ॥

कृपणान् दुर्गतान्नित्यकलहैकपरानपि । न पीडयेन्न चाक्रोशेन्नावमन्येन्न भीषयेत् ॥

न वदेच्चापि दुर्भाषा वैमुख्यं प्रापयेन्न तु । भगनान्नैव प्रकुर्वीत कुर्यात्प्राप्तमनोरथान् ॥

सुमुखानतियत्नेन दरिद्रोऽपि यतन्मति । कल्याण्या भाषया सम्यगभिपूज्यैव कर्मसु ॥

तादृशेषु विशिष्टैश्चैव पूजयेद्वासयेदपि । एवं सत्यत्र सुमहान् भाग्यवान्भतिमानति ॥

श्रीमान् कृती पुण्यकर्मा कृत्याकृत्यविशेषयित् ।

दयार्द्रहृदयो योगी कल्याणाभिजनो महान् ॥

धनधान्यग्रामसीमहद्राज्यमहाधनी ।

अपि सन् किं पुनः स्वस्य संप्राप्ते पुत्रपौत्रयोः ॥

विवाहे जन्ममौञ्ज्यादिमहाकर्मसु भूरिपु । ज्योतिष्टोमादिकृत्येषु महादानादि कर्मसु ॥

यमयज्ञे शुभागारे पुण्ये शूलगवऽपि वा । अष्टनायां सर्पपत्न्या अपूर्वाधानकर्मणि ॥
प्रथमोपाहतौ पुत्रपौत्रयोर्वा तथाविधे । अपूर्वपुत्रिकातापेट(कमु)कमुमहोद(स्म)वकर्मणि

कथ समागतान् पूर्वप्रोक्तान् लोकान् महाशया ।

समागतान्महादुःखाद् दारिद्र्येणैव दुर्गतान् ॥

प्रकुर्याद्विमुक्तान् शक्त इयमत्यन्तभाग्यवान् ।

यदिकुर्यादुत्सवेषु दरिद्रानागतान् गृही ॥

विमुक्तास्तस्य साध्र(ध्री)स्तु सद्यो नष्ट भयेद् ध्रुवम् ।

समागता ये मुमुक्षा प्राप्तकामा मुदायुता ॥

अभ्यागताश्चातिथय यस्य मोहान्महाभयम् ।

अहो प्रतिनियन्ते तस्य श्री सातिवर्धते ॥

प्रतिनित्य विशेषेण चन्द्रमा इव शुक्लम् ।

तदेव जन्म तस्यास्य भव्य भाग्य च तादृशम् ॥

शाखाचक्रमणनाल प्रशस्त प्रवृत्ति हि तन् ॥

ब्राह्मण्यप्रशम्भा

वृत्तत्रा किं तादृश हि ब्राह्मण्य वेदसमितम् । देववन्द्यमतिश्लाघ्य पावनपात्रक महत् ॥

सपन्नदान कल्याणकारक पापवारकम् । आपद्दुःखादिशमन चिन्तितार्थप्रदायकम् ॥

तस्य दशनमात्रेण नर पापात्प्रमुच्यते । आश्रित्याधिप्रशमन कालमृगुहर परम् ॥

आश्रेयश्रीकारक भठप्रमूलक चिन्तितार्थदम् । सर्वतीर्थैकरूप तसर्वयज्ञफलप्रदम् ॥

तद्वाक्यजलमात्रेण सर्वपापानि देहिन । प्रनष्टानि भवन्त्येव हीनवर्णोऽपि जायते ॥

महावर्ण सद्य एव यद्यनुमाहका द्विजा । तेऽनुमदेककतार नशशाखिनोऽपि वा ॥

सप्त पञ्च त्रयो वापि यदि स्यु भोत्रिया शिवा ।

वेदाध्ययनहीनाश्चेच्छात्याध्यायिन एव वा ॥

पूर्वोक्तसख्याका स्युश्चेदपात्रोऽयत्र पात्रताम् ।

इयाद्देवानिलम्बेन नात्र कार्या विचारणा ॥

यत्र त्रयो वा लब्धाः स्युः श्रोत्रियास्तत्र केवलम् ।

परिपत्त्वं महत्प्राप्तं केवलं भवति ध्रुवम् ॥

ब्रह्मविष्णुमहेशानां इन्द्रादीनां द्विवीकसाम् ।

त्रयस्त्रिंशत्कोटिसंख्याकानां मुमहनामपि ॥

सान्निध्यमपि तत्रैव भवेदेव न संशयः ।

गङ्गादीनां च सर्वासां नदीनां पुण्यपाथसाम् ॥

सप्तानां शतसंख्यानां सर्वपापविरोधिनाम् ।

पट्कोटिकोटितीर्थानां वेदानां चापि कृत्स्नशः ॥

समुद्राणां च सर्वेषां श्रोत्रिया यत्र वा त्रयः ।

सान्निध्यं तत्र भवति परिपत्त्वं च तत्र हि ॥

यत्राश्रोत्रियसाहस्रं दशसाहस्रमेव वा । परिपत्त्वं न तत्राम्ति तदानुग्रहकत्वकम् ॥

न प्राप्नोत्येव नितरां श्रोत्रियत्वं च केवलम् ।

शाखाध्ययनतः स्याद्धि तादृग्विप्रो महानति ॥

तदर्थज्ञो यदि पुनः साक्षादीश्वर एव नः ॥

शाखाध्ययनहीनानां निन्दा

त्रिणा तु शाखाध्ययनं ये सभायां महाजडाः । परिपत्त्वं प्रकुर्वन्ति न तत्त्वं पतिपद्यते ॥

अनुग्रहो यत्कृतस्तैर्न स तत्फलदायकः । तूष्णीको ह्यकृतप्रायः व्यर्थ एव भवेच्च सः ॥

मन्त्रौकपूतं तत्कर्म मन्त्रा वेदकवर्तिनः । तत्तत्क्रियासाधनाय ते मन्त्राः स्युरपेक्षिताः ॥

तस्मात्स्वाधीनमन्त्रा ये ब्राह्मणाः श्रोत्रिया इति ।

प्रमिद्धाः सर्वकृत्येषु प्रशस्ताः स्युरनुग्रहे ॥

वेदाध्ययनसंस्कारजन्यसंस्कृतभाषया । यथोच्यते तथैव स्यात्तेन ते स्युरनुग्रहे ॥

निरपेक्षककर्तारः कर्तुं चाकर्तुमेव च । अन्यथाकर्तुमपि च शक्ताः स्युः सन्ततं हि ते ॥

यथा चित्रप्रलिखिताः मर्त्यदेवसुरद्विपः । गजगोवाजिंभुजगंमृगहृषक्षवानराः ॥

मन्कार्यस्त्रयाशक्ता तथा वेदविचरिता । अनुमहन्तरा प्रोक्ता महद्भिर्ब्रह्मयादिभिः ।
 यदि मौढ्येन ते तूष्णीं श्रोत्रियान्नर्गता म्वला ।
 परिपन्नपि निष्ठन्तस्तयाग्निं च दन्ति चेत् ॥
 जिह्वायां तु तद्दीयायां प्रोतयित्वा एव तु तन् ।
 शूलदूता कालसूत्रे याम्यान्त ताडयन्त्यति ॥
 तस्मै च तथैव स्वाद्यथाप्रोक्तं पुरा किल ।
 तस्मात्तु कर्ममाद्गुण्यहेतवे वैदिकान् शुचीन् ॥
 ज्ञात्वा परिपदं कुर्यादन्यथा नारामेति तन् ।
 तत्कर्मोपि प्रनष्टं शशान् परिपन्नस्य तस्य च ॥

मन्मलक्षणम्

विधायका महान्तं स्युर्वेदरास्त्रार्थवेदिन । धर्माधर्मैकनिपुणा कृत्याकृत्यनिरोपगा ॥
 पुण्यपापातिभीताश्च दयादाक्षिण्यतत्परा । पौर्यापर्याविरोपज्ञा देराकालानुगुण्यत ॥
 प्रवाचनैकनिपुणा तथा प्रवचनेऽपि च । तथ एव हि ते प्रोक्ता हीश्रीभीपुत्रसयुता ॥
 निधय सर्वविद्यानां सुमुखा सुलभा परम् ।
 एतेभ्योऽयधिको श्रेयः सौजन्यभ्रीनिवेतन ॥
 अत्यन्तदाक्षिण्यपर कल्पनीयोऽनुवादक ॥

अनुवादकलक्षणम् अनुवादककृत्यम्

अनुवादककृत्यं तदत्यन्ताशक्यमुच्यते । आदौ श्रेया गृहपतेर्वचं कर्म धृतिर्मति ॥
 कृतं च क्रियमाणं च चरित्रं चेष्टितं च तन् । बलाशले शक्तिभाग्यसामर्थ्यनियमाद्य ॥
 अनुवादकसद्गेन सम्यगेतेखिला अपि । वित्तेया स्युः पुनरपि तेषां परिपदात्मपि ॥
 मानसं तच्चरित्रं च तद्वाक्यानि पृथक् पृथक् ।
 तथाविधायकानां च कार्याकार्यादिकं पुनः ॥
 उक्तिप्रत्युक्तिवाक्यानि सर्वेषामपि कृत्स्नरा । अनुवादपुरोवाद्पश्चाद्वावादिकानपि ॥

त्सनां शास्त्रमहामार्गावितथेनैवतान् स्वयम् । अनूद्य वेदमार्गेण त्रिवारं सम्यगेव वै
 थोर्ध्ववाहुर्निष्कर्षं तस्योद्धरणहेतवे । अन्यूनानतिरिक्तेन प्रकुर्यादिति सा श्रुतिः ॥
 त्रिदौ शास्त्रवृत्तिनि यजमानस्य केवलम् । सभाभ्यनुज्ञा प्रथमोऽभ्यनुज्ञा स्वकृतिस्ततः
 रिपदक्षिणापश्चाद्दशस्नानानि तानि वै । मृदादीन्यदि शुद्धयैकहेतूनि प्रवराण्यति ॥
 ावनानि प्रशस्तानि महर्षिगदितान्यपि । संकल्पश्चापि वरणं त्रयाणां च पृथक् पृथक् ॥
 सर्वेषामपि भूयश्च तत्तत्कृत्वानुरूपतः । अन्तरा ब्राह्मणं कृत्वा नान्दीं पुण्याहपूर्वतः ॥
 कृत्वैव च विधानेन प्राच्याङ्गं च ततश्चरेत् । तथैव वैष्णवश्चाङ्गं शालाहोमश्च पूर्वकः ॥
 विद्यापनाप्रकारश्च वचनं वाचनं तथा । अनुवादकवाक्यैकप्राधान्येनैव केवलम् ॥
 विधायकानां वाक्यानि पर्यालोचनयैव हि । शास्त्राणामपि सर्वेषां पश्चात्परिपदामपि-
 परस्परैकवाक्यानि सर्वेषामेकवाक्यतः । निश्चयेन ततःपश्चादेकैकत्वेन तत्परम् ॥
 यजमानमुखं दृष्ट्वा त्वं वदेति ततः पुनः । वाक्यं परिपदां श्रीमद्वचनं तेन तत्परम् ॥
 अनुवादकवाक्यं च तत्तच्छक्त्यनुसारतः । कृच्छ्रानुष्ठानतस्तस्य परा सा कृतकृत्यता ॥

जाता तवेति य (त्) प्रोक्तिः शालाहोमस्ततः पुनः ।

उत्तराख्यश्च परमो गोदानं दक्षिणादिना ॥

उदीच्यनामकं दिव्यं तच्छ्राद्धं च ततः परम् । भोजनं ब्राह्मणानां च भूरिदानं विशेषतः
 दशदानानि पुण्यानि सर्वपापेभ्य एव च । मुक्त्यैभूयासमित्येव यजमानस्य चिन्तनम् ॥
 सर्वं तदेतत्तरणोपायाः मर्त्यस्य देहिनः । प्राणिमात्रस्योपदिष्टाः सर्वे विप्रमुखेन वै ॥
 सर्वपापोत्तारणस्य ब्राह्मणा एव वेदिनः । उपायाः कथिता वेदशास्त्रकल्पादिभिर्दृढम् ॥
 विना विप्रमुखं कर्म न किञ्चिदपि विद्यते । कर्ममात्रे ब्राह्मणो वै साक्षीसर्वस्य वैधतः ॥
 ब्राह्मण (स्य कृतं) पूर्वं ब्रह्मणा वेधसा तथा । ब्रह्मणा रहितं कर्म तस्मात्कतुं न शक्यते ॥
 ब्राह्मणानां तद्धनस्य निक्षिप्तस्य स्वशक्तितः । विभागः शास्त्ररचितः इत्येव श्रुतिसूत्रतः ॥

पादः परिपदं गच्छेत्पादो गच्छेद्विधायकान् ।

पादोऽनुवादकं गच्छेत्पादं कृच्छ्रेषु विन्यसेत् ॥

एवं यो ब्रह्ममुखतः प्रायश्चित्तं करोति वै । तस्मिन्वाशु तस्मात्तु कृतकृत्यो भवेदपि ॥

शोक्तेषु सर्वेष्वेतेषु श्रोत्रियो वेदतत्त्ववित् । उत्तमात्युत्तमौ श्रेयौ पावकौ पङ्क्तिपावनौ ॥
प्रदारपरान्नाभ्यां प्रतिग्रहविशेषतः । दुष्क्रियाभिर्ब्राह्मणत्वं हैन्यमेव प्रपद्यते ॥

परान्नेन मुखं दग्धं हस्तौ दग्धौ प्रतिग्रहात् ।

परस्त्रीचिन्तया चित्तं ब्राह्मणस्य निरन्तरम् ॥

एतद्दुष्टस्य चेद्देवं भविष्यति हि केवलम् । महात्मनो वैपरीत्यं ब्राह्मणस्य विजानतः ॥

वेदप्रवचनादास्यं कार्तार्थ्यं प्रतिपद्यते । नित्यकर्मवशौ हस्तौ मानसं ब्रह्मचिन्तनात् ॥

सर्ववेदधरो विप्रो यदि शूद्रान्नतत्परः ॥

शूद्रान्नप्रतिग्रहीतृनिन्दा

सद्यः पातित्यमाप्नोति तदन्नं तत्परित्यजेत् ।

आहिताग्निः सदापात्रं सदापात्रं तु वेदवित् ॥

प्राणामुत्तमं पात्रं शूद्रान्नं यस्य नोदरे । आमं शूद्रस्य पक्वान्नं पक्वमुच्छिष्टमेव तत् ॥

द्रावामं कदाचिद्वा न गृहीयात् ततस्तराम् । विशिष्य तत्पितृश्राद्धे तेन दत्तं सुचेतसा ॥

दुद्देशेन मृडात्मा प्रतिगृह्य दुराशया । मलिनीकरणात्पापान्मालिन्यं प्रतिपद्य वै ॥

विप्रत्वस्य स्वनिष्ठस्य स्वीयजातिच्युतो भवेत् ॥

तत्प्रायश्चित्तम्

तद्दोषपरिहाराय ब्रह्मकूर्चविधानतः । तपःकृच्छ्रं पुरा कृत्वा पक्षयावकभोजनः ॥

चतुर्विंशतिसाहस्रगायत्रीजपतस्ततः । द्वादशब्राह्मणानां च भोजनेन ततः पुनः ॥

गां दद्यादिति सर्वाणि गर्जन्ति जगतीतले ।

विविधान्यपि शास्त्राणि सौ(स)कृदेव कृतस्य वै ॥

एवमगृह्याद्दशादुक्तं तदूर्ध्वं परितो ध्रुवम् । शूद्रान्नजीवी न भवेत्प्राणैः कण्ठगतैरपि ।

शूद्रान्नशूद्रसंपर्कान्मासमात्रेण बाढवम् । शूद्रीकृत्यावशात्पश्चाच्चण्डालत्वं करिष्यतः ॥

एकस्य शूद्रमात्रस्य पौरोहित्यं द्विजाधमः ॥

रजकादिभ्यः प्रतिग्रहफलम्

एकस्य शूद्रमात्रस्य पौरोहित्यं द्विजाधम । संघाद्य पक्षमात्रेण रजकत्वं प्रपद्यते ॥
 रजकस्य तथा तत्त्वं संप्राप्यैव दिनत्रयम् । दश(स)त्वं समवाप्नोति तस्य तन्मासतो यदि
 संप्राप्तश्चेद्द्विजो मूढः सूनत्वं प्रतिपद्यते । तस्य मासेन तत्कृत्यात्पौरोहित्या(रज्यकर्मणा)
 तिलघातकजानित्वं लभते ब्राह्मणाधम । तिलघातकपौरोहित्येन मासे न हाद्विजः ॥

सुराकृतवमवाप्नोति मासतानूनमत्र च ॥

रजकदाशतिलधातुकादिभ्यः प्रतिग्रहप्रापश्चित्तम्

प्रवक्षि चैषां सौलभ्यान्निकृतिं शास्त्रचोदिताम् ।

चापामयान कृत्वादी तदसर्वं स्नानं ततः ॥

कृत्वा यथावत्तत्रैव पुनः स मादित (१) । लभ्या विप्रमुखात्पश्चात्कृत्वाभोत्रयमेव च ॥
 यथाशक्ति ब्राह्मणानां भोजनं च सपर्यया । कृत्वा तदंशसामुक्तं पुनर्शौचं यमरुते ॥

मिल्लनीचकिरातपुलिन्दादिपौरोहित्याश्रयणप्रापश्चित्तम्

मिल्लानां चकिरातानां पुलिन्दानां प्रहारिणाम् ।

यवनानां च हूणानां पर्पराणां दुरात्मनाम् ॥

पौरोहित्याश्रयाभ्यां च गृहचर्यादिवोधनात् ।

नक्षत्रतिथिवाराणामुत्तया तत्पापशान्तये ॥

मन्त्रतन्त्रजपादीनां करणे न च केवलम् ।

सद्यो वैकल्यमासाद्य न्यूनतां जातिर्दन्यताम् ॥

सद्भ्यो महद्भ्यो ज्ञानिभ्यो न्यङ्गनैष्येतिनिन्दिते ।

परामूर्तिं च तुच्छत्वं सर्वाभाषणतामपि । सर्वेषामस्मृतित्वं च संप्राप्यैव च तत्पुनः ॥

चण्डालतुलितं पश्चात्तेषु चापि निकृष्टतः । तुच्छजातिर्भवेदेव नात्र कार्यं विचारणा ॥

तस्यैतस्यापि वक्ष्यामि दुष्टृत्यस्यातिपावनीम् ।

सन्ततं यावकाहारो मार्गमध्येतितापतः ।

धनुष्कोटौ विधानेन स्नास्यान्मासत्रयं शुचिः ॥

कालत्रयेऽपि नितरामघमर्षणमन्त्रकैः । जले निमग्नो नियतो द्रुपदामपि पावनीम्
दशप्रणवगायत्री प्राणायामविधानतः । वायोनिरोधनं कुर्वन् स्वकृत्यं चापि संस्मरन्
कालं नयेद्यथाशास्त्रं पुनः संस्कारकर्मणा । गोपथ्यकप्रदानेन शक्त्या ब्राह्मणभोजनान्
शुद्धो भवेदन्यथाऽज्ञौ पूर्वां गतिमवाप्नुयान् ॥

स्वर्णकाररथकारादिपौरोहित्यनिषेधः

स्वर्णकारस्य तुच्छस्य रथकारस्यास्य पापिनः ।

सूनस्यायस्करस्यापि पौरोहित्याच्छ्रताधिकम् ॥

दिवाकीर्त्यस्याघमूर्तेः पौरोहित्यं तु दुष्करम् । तन्मन्दिरप्रवेशेन तत्प्रतिग्रहकाम्यया

कीर्तिर्यशोलक्ष्मीः श्रीः शोभा सौम्यता परा ।

भगो दाक्ष्यः सहस्रैव वलमोजो धृतिर्दमः ॥

तत्क्षणाद्विलयं यान्ति वैश्यमपि जायते ।

रात्रौ तत्स्मरणान्नूनं अश्रयलक्ष्याग्रहेऽस्य सः ॥

स्थातां प्रविष्टौ सुतरां तस्मात्तत्कीर्तनं दिवा । कर्तव्यं हि प्रयत्नेन तत्कृत्यमपि केवलम्

क्षुरकर्म च नोच्चार्यं स्मरणीयं यतो नतु । तादृशस्यातिपापस्य पौरोहित्यं द्विजायमः

करोति यो वा मौढ्येन तस्यैते नरकास्थिताः ।

ये लोके कालसूत्रादिनामका यमलोकके ॥

नालं ते निखिलेनैव संग्रहेण वदामि वः ।

वहूक्त्वा (फ्त्या) किं महाभागा ब्राह्मो वाच्योऽपि नैव सः ॥

किंतु नित्यं स पापी तु प्रेक्षणीयोऽपि नैव तु ।

यदि दृष्टः स मूढात्मा कदाचिद्वशादपि ॥

सद्यः सूर्यविलोकः स्यात् पुण्डरीकाक्षमेव च ।

स्मृत्वा च द्रुपदां दुर्गां शचीं लक्ष्मीमुमां तथा ॥

दशमपदायत्री जपेदिति महत्प्रियम् ।

नक्षत्राणीं लोकेऽस्मिन् निन्द्यो भवति केवलम् ॥

न भस्मेन नितरां देशेषु मनुगेहित । सर्वानिगुणप्रामरीरोहितेन केवलम् ॥

महरोऽयं भस्मन्तं तामात्मन्तरित्यमम् । पौड्राममपगुणोरोहितेन ताम्नाम् ॥

तत्प्रार्थयथापानामात्पोऽयं न सशय ॥

वेदपाराजादिपौरोहित्यनिषेधः

सर्वप्रायेण नितरां वदयाद्योषोपुरोहित । न भवेदेव कमेन तस्य विस्तं तु दुम्तरम् ॥

अत्यन्तनिन्दितं राजपौरोहित्यं मङ्गलमभि । तदेकदिनमात्रेण घनाधोगनिदा सदा ॥

पौरोहित्येन नितरां करदीपिकर्त्तव्यताम् ।

ज्ञानतन्मत्स्यय नूनं क्वाद्याभासत्पिराधनाम् ॥

मन्त्राय परचाद्दु स्येन स्योतय प्रपद्यते । गुणशरेष्वसमाप्त्यो गोपालानां पुरोहित ॥

भौमकारेणमभाष्यो मत्स्ययानिपुरोहित । त्रियामामु न मभाष्यो प्रामपालपुरोहित ॥

मानुकारेणसमाप्त्यो चित्रशरपुरोहित । गिरवारेष्वसमाप्त्यो राक्षसवपुरोहित ॥

इन्दुवारालक्षणीय शशराणां पुरोहित । सौम्वारेष्वसमाप्त्यो ययनानां पुरोहित ॥

मर्कटो रथकाराणामश्वत्थानां च शिल्पिताम् । मौचिछानां तुन्नवायरत्नकानां पुरोहित ॥

पुष्यकारेण प्रशस्ता भाषणादिषु कर्मसु । पौर्णमासीष्वमास्तेव चर्मकारपुरोहित ॥

सालापादिष्वयद्योऽयं किं वा समाधनादिषु । सूततन्मत्स्ययानिपुरोहित ॥

पौरोहित्येन ये ते वै सन्तान्तिवच केवलम् । न सभाष्या विरोधेण न प्रष्टव्याश्च रात्रिषु

गुणकारेषु सर्वेषु करदीपोपनीचिन । न दर्शनीया यनेन पर सायानु तेषु वै ॥

प्रतिष्ठति श्रीयनेन तस्मात्ते तदनन्तरम् । सदा भव्येषु पुण्येषु कल्याणेषु विशेषत ॥

३ (तमे ?) पु च सर्वेषु प्रक्षणीया दिवा न तु ।

अहम्बलक्ष्मीस्तेषु स्यात्क्ष्मीम्माय गिरा भूराम् ॥

तस्मात्तु दर्शनं तेषां सायकाले विशिष्यते । सर्ववैतृक्कारेषु शिबिकावाहनक्षमा ॥

द्रष्टव्या न संभाष्याः कल्याणेषु विशेषतः । दर्शनं प्रवरं तेषां बन्धूनामागमेषु च ॥
 पौञ्जीविवाहसीमन्तपुण्यशूलगवादिषु । नितरां न प्रवेष्टव्यः वुरुडानां पुरोहितः ॥
 त्रकाशौचकालेषु तन्तुवायपुरोहितः । न संभाष्यो विशेषेण प्रेक्षणीयोऽपि नैव तु ॥
 त्रस्वीकारकालेषु शुभकार्याय केवलम् । अत्यन्तावश्यकोऽयं स्यात् तन्तुवायपुरोहितः ॥
 तीर्थजीविनो नित्यं तिष्ठन्तस्तत्र भूरिशः । सर्वजातीयसंघातधनग्रहणलोलुपाः ॥
 वर्ज्यावर्ज्यैकराहित्यमानसा दुष्टचेतसः ॥

शूद्रार्थमानीतपवित्रपाणित्राह्वणस्यहव्यकव्यादिनिषेधः

शूद्रार्थानीतसहर्षपवित्रधृतमुष्टयः । अत्यन्तनिन्दिताः पापाः न योग्या इव्यकव्ययो-
 वाह्मात्रेणापि नाचार्याःस्युर्नवन्द्या करसंपुटात् ।
 वेदशास्त्ररतास्तेऽपि न पङ्क्त्यर्हाः कदाचन ॥
 पुण्यक्षेत्रकृतावासाः तादृङ्निन्दितकर्मणाम् ।
 करणाद्दूषिता एव भवेयुर्ब्राह्मणा अपि ॥
 पुण्यक्षेत्रकृतावासान् स्वकर्मनिरतानपि । तत्क्षुद्रशूद्रतत्तीर्थप्रतिग्रहमहाविलम् ॥
 च्युतित्वं विप्रतस्सद्यः कारयत्यतिसत्वरम् । प्रतिग्रहरता विप्रा 'पुण्यतीर्थतटेष्वति ॥
 वयमेवात्र कृत्स्नानां दानानां ग्राहका इति ।
 वदन्तः सततं क्रौर्यप्रोक्तिपूर्वचवि च विकाः (वचांसि च) ॥
 त एव कीर्तिता (नित्यं ?) पापिनो ब्रह्मराक्षसाः ॥

प्रेतान्नभोक्तृनिन्दा

एतत्समाः प्रेतभुक्तिपरा अपि न संशयः । त्रिभुक्तिष्योडशस्य नग्नप्रच्छादनस्य च ॥
 नवश्राद्धे कुटुम्बस्य श्राद्धे भुक्त्यष्टतस्तथा । एकाहनामकश्राद्धे सकृत्तत्प्राशनस्य च ॥
 तथास्थिपायसस्यापि ब्राह्मण्यं नष्टमेव हि । पुनरुद्धरणं नास्य तन्नष्टं नष्टमेव हि ॥
 दुष्कर्मनष्टब्राह्मण्यः ख्यातोऽयं नित्यसूतकी । न संपृश्यो विवाहादिशुभकर्मसु सन्ततम्

न प्रवेश्यो न पूज्यश्च न संसृश्यश्च सर्वथा ।

तद्भक्षितान्नपुलकसंरथाजन्म स्यं पुन ॥

बालण्डा भवेन्नून तरमादेनं निरन्तरम् । चित्त्यग्निदग्बोलकातुल्यं न पश्येच्छुभकर्मसु ॥

यद्यय देहमल्य कदाचिदवशादपि । सृष्टस्थाल जलेनैव संप्रक्षाल्य करेण वै ।

स्ववर्णं दक्षिण दृष्ट्वा नासिकागतं च तारत ।

त्रिसारं व्याहृतिश्चापि जपित्वैव पुनस्तत ॥

इदं विष्णु जपेद्यापि नासौ नोच्चेद्भेद(दि)ति । दौर्भाग्यप्रथमं पात्रं शरणं निखिलागसाम

त एते ये (?) प्रोक्ता निखिलेनासतोद्य वै ।

न योग्यास्तर्वनायाणामित्येवेति मुनिश्चयान् ॥

न हन्येषु न कञ्चेषु शान्तिवैष्टिककर्मसु । लौकिकाद्यविशेषेषु पुण्यवैदिककर्मसु ॥

खनुध्या नाह्वयेन्नित्यं नापि संभाषयेदपि । यथागता स्यते तु पुरस्कारान्न चैव हि ॥

न गौरव प्रकुर्वीत तादृश्यं तत्र चाश्रयेन् । तत्कृत्वा चोपकारं वा नाङ्गीकुर्व्याद्विशेषतः ॥

कथञ्चन विशेषेण परिपुष्टु न यो जयेत् । विधायकेषु वा नूनं मृत्युश्चपि विचक्षण ॥

परित्याज्याश्च ते ये स्युः सन्ततं प्रामयापका ।

तत्राधान्यपरा पापा वृत्त्यन्तरविहीनत ॥

एतावदेतत्कार्याय समष्टिचनकल्पित । क्रूरवृत्तिविशेषोऽयं ये वा तज्जीविनो द्विज ॥

प्रशस्ता वापि ते सर्वे कानेतान् सर्वकर्मसु ॥

परित्याज्यानाह्वणलक्षणम्

परित्यजेद्विशेषेण वेदिनोऽढा(दा)ग्भिक्कानपि ।

काकवृत्तीन् व्याघ्रवृत्तीन् वक्रवृत्तीन् दुराशयान् ॥

मुतरां वर्मयित्वैव समीचीनान् मुचेतस ।

येनकेनापि सन्तुष्टान् सद्वृत्तीन् पुण्यपापयो ॥

कृतचित्तान् विचारेण सदाचारपरानपि ।

सौजन्यनिलयान्शान्तान्स्थाप्यपक्षविवर्जितान् ।

परद्रव्यपरक्षेत्रपरदारपराङ्मुखान् ॥

गृहीयात्सर्वकृत्येषु ब्राह्मणान् ब्रह्मवादिनः ॥

वैश्वदेवकालागतानामनिराकरणम्

यादृशो यः कश्चिदपि वैश्वदेवावसानके ।

क्षुत्तृष्णाभ्यां समायुक्त आगतश्चेत्तदा गृही ॥

शक्तौ सत्यामन्नदानमात्रेण सुतरामयम् । संतर्प्यश्च विशेषेण प्रपाल्यः तिन्मवाक्यतः ॥

तिरस्कार्यो न वाच्यश्च तस्मिन् काले विशेषतः ।

सर्वेऽपि पात्रतां यान्ति भक्तदानाय गेहिनः ॥

विप्रवेपेण सततं तन्तुमात्र प्रधानकः । संप्राप्तपूर्णाब्राह्मण्य इत्येव सततं मतिम् ॥

कुर्वन् सुमहदाप्नोति सौभाग्यं ब्राह्मणोत्तमः । अन्नप्रदानकालेषु परेषां विद्विषां द्विषाम् ॥

तेषां चापि समानां तामचां कुर्यान्न चान्यथा । शाकसूपप्रदानादिविषये पक्षपाततः ॥

एकपङ्क्त्युपविष्टानां न्यूनाधिक्यं न कारयेत् ॥

सद्ब्राह्मणानां भिन्नपङ्क्त्युपवेशननिषेधः

करणात्तस्य नितरां पात्रकं सुमहद्भवेत् ।

सदाचारपरान् शान्तान् श्रोत्रियान् ब्राह्मणान् सतः ॥

ज्ञातत्रिपूर्वकान् साधून् तादृशोऽपि म्वयं सदा ।

मुक्तिकाले भिन्न पङ्क्तौ बुद्ध्या नैवोपवेशयेत् ॥

तादृशान् यदि मोहेन ब्राह्मणान् पङ्क्तिपावनान् ।

परित्यज्यान्वतो मुक्तिमात्रेणासौ पतत्यथः ॥

अश(1)स्त्रीयत्रनमहानियमाभासहेतुना । सद्यो विप्रतिरस्कारकिलिषपात्पतितोऽभवत् ॥

सत्कर्मविकलस्त्वजः विद्याशौचे पराङ्मुखः ।

दुराचारो (?) तान् तादृशान् ब्रह्मणोत्तमान् ॥

दुराचारकुवर्त्मभ्यां भिन्नपद्धत्युपवेशानाम् ।
 सद्यो भ्रष्टश्च म(प)तित षाङ्गण्यात्कित्विषो भवत् ॥
 मन्त्रार्थो ब्राह्मणमुद्राद्विज्ञेयो नान्यवर्त्मना ।
 मन्त्राश्च यदा सर्वेऽपि विप्रोच्चारणपूर्वकान् ॥
 अनूच्चारणतश्चापि स्वस्याधोना श्युरेव वै ।
 तादृशान् ब्राह्मणान्नून त्यपन् भुक्त्वा तु पद्धतिषु ॥

कथ तरेदय मूढो गुरुन् गुरुसमानपि । वेदमन्त्रं क्रिया सर्वा वेदमन्त्रस्तप क्रिया ॥
 सर्वक्रिया वेदमन्त्रैस्तरमाद्देदपरो द्विज । वदस्य वदिनश्चापि न भेद इति गोभिल ॥
 वेदमेव जपेन्नित्य यथाकालमतन्द्रित । जपान्तरेण किं तस्य नित्य वेदजप पर ॥

गायत्र्या वेदमातुस्तु जपमात्रेण केवलम् ।
 ब्राह्मण्य सुरिधर सम्भग्गायत्री तादृशी शिष्या ॥
 गायन्त प्रायते यस्मान् गायत्रीत्युच्यते बुधै ।
 न गायत्र्या परो मन्त्र सा सर्वश्रुतिमध्यगा ।
 यज्जपेत्ताखिलतप सिद्धो भवति सन्ततम् ॥

यजपेन विना सर्वं साक्षाद्दीशसमोऽपि वै । द्विजमात्रो निपतति तत्तुल्योऽन्यो मनुर्न हि
 तस्मिन्नस्त्राणि सर्वाणि धन्म (धान्या) नि निखिलान्यपि ।
 तद्व्यञ्जित्तन नृणां निदिध्यासनमेव हि ॥
 नान्यन्निदिध्यासन स्यात्तात्पट्टीक्रियतेऽद्य व ।
 यो नो धियो बोधयति कुर्विद कुर्विद त्विति ॥
 तस्मिन्नेतस्मिन् समये उद्यास्तमयादिना ।
 तार्तीयीरुपदस्यार्थस्तत्र स्यात्तु धिय पदम् ॥

द्वितीयावचन भूरि तद्बहुवचान्न चेतस्त् । न पष्ठि बहु तत्रोक्त वचन चेति सूरिभि ॥
 प्रचोदयाद् बोधयति तस्य देवस्य तादृश । सवितुम्नद्वरेण्य वै वरणीय विशेषत ॥
 नित्योपास्यमिति ज्ञेय भर्गो धीमहि क पर ।
 अथश्चदिति समोक्ते सप्रितुश्चापि तादृश ॥

नेत्योपास्यं तद्गर्गस्तु तेजोध्यायी तु इत्यसौ । अर्थप्रकथितः सर्वैर्महद्भिर्ब्रह्मवादिभिः ॥
 कथं नपुंसकं भर्ग इत्युक्ते तु प्रवचिन्म तत् । यशो भर्गः सहश्चेति साहचर्येण तत्तथा ॥
 भर्गइत्याह सा साध्वी तेज एवेति चोदनात् । सर्वलिंगैः सर्ववाक्यैः सर्वशब्दैरयं विभुः ॥
 प्रोच्यते खलु तेनात्र गायत्रीति हि फण्यते । तेन स्त्रीलिंगसंप्रोक्तिर्ब्राह्मणो नैव दूषणम् ॥
 देवतं देवतादेवः इति लिंगैर्यतः स्मृतः ।

गायत्र्याख्यं तु तत्तेजोध्यायाम् (ध्यायेम) इति वै मनोः ॥

तस्यार्थ इति कृत्स्नार्थो निश्चितः सर्ववेदिभिः । एतन्महामन्त्रमात्रोपदेशेनैव वाह्यः ॥
 सर्वाचार्यः सर्वगुरुः कृतार्थश्चापि जायते । तज्जपो विप्रमात्रस्य त्रिसन्ध्यासु दिने दिने ॥
 दशकान्यूनतत्कार्यः तन्न्यूने स जपो ध्रुवम् । ब्राह्मणत्वस्थापनार्थं जागरूपो भवेन्नतु ॥
 सहस्रपरमां देवीं शतमध्यां दशावराम् । सन्ध्यां नोपासते ये तु कथं ते ब्राह्मणाः स्मृताः ॥
 ये सहस्रं जपत्येनां गायत्रीं ब्राह्मणोत्तमाः । त तेषां श्राद्धभोक्तृत्वहैन्व्यं तत्स्यात्कदाचन
 यथोपदिष्टा गायत्री त्यक्तुं विप्रैर्न शक्यते । कदाचित्सर्वथा तद्बहुपरिष्ठास्तदुद्भवाः ॥
 वेदाद्या निखिलाविद्यात्तदुक्तश्च क्रिया अपि ॥

वेदत्यागनिन्दा

त्यक्तुं तदुद्बुध्यितुं ब्राह्मणेन न शक्यते । वेदस्वीकरणे त्यागे प्रतिसंवत्सरेऽपि च ॥
 होमपूर्वं गुरुमुखादुपदेशात्परं श्रुतेः । उपसर्जनतस्तस्या ये वाह्यत्वेन (मात्रेण) शब्दिदंताः ॥
 तेषामप्युपदिष्टत्वान्न संलब्धयो हि सर्वथा । यत एते चोपदिष्टाः गुरुणा वह्निसन्निधौ ॥
 वेदहोमात्परं प्रत्ययने तैष्यां तथा पुनः । श्रावण्यापि चोत्सर्गापाकृत्योः प्रतिसंवत्सरे ॥
 त्यागश्च ग्रहणं नित्यत्वेनैव प्रतिपादिते । उपदेशः स येषां तेऽनुल्लंघ्या महत्तराः ॥
 तदुक्तान्यपि कर्माणि कर्तव्यान्वेव सन्ततम् । उपदिष्टमहामन्त्रत्यागे तु सुमहान् परः ॥
 प्रत्यवायो दृढतरो द्विजमात्रस्य पेशलः । अत्यन्तपीडाकरणे, परं (?) दिने दिने ॥
 धारणाध्ययनं कार्यं अपूर्वाध्ययनं न तु । तदानीं कर्मकालत्वाद्ब्राह्मणानां महात्मनाम् ॥
 अपूर्वाध्ययनस्यात्र नित्यं कालो न लभ्यते ।

तस्माद्ब्रह्मादिसंत्यागस्तदा कार्या महात्मभिः ॥

सत्यागमपि तेषा वै वेदप्रोक्तेन वर्त्मना । प्रकुर्यान्नान्यमागण स मार्गश्च निरूप्यते ।
 स्नात्वाऽऽचार्यो दर्मपाणि रचितक्षुरकर्मभि ।
 वर्णिभिर्निखिलै शिष्यै ब्राह्मणै कर्मतत्परै ॥
 समन्वितस्तु सकल्प्य प्रतिष्ठाप्य विधानत ॥

उत्सर्जनविधिः

पावक च्छमत्तन्त्रेण रर्धयित्वा प्रपूजितान् ।
 स्थापितान् पूजितान् पूर्वमीशान्या दिशि तत्रमान् ॥
 जुहुयाच्चश्रुपोरन्ते काण्डर्षान् काण्डदेवता ।
 सदसस्पतिकान् सर्वान् वेदान् वेदादिर्नैव हि ॥

शृग्वेदादौ च गायत्री श्रुचमाज्येन तत्परम् । हारयित्वा यजुर्वेदे छन्दोबद्धैश्चपाविधै
 वाक्यबद्धै वर्णमात्रप्रधानै पादरूपकै । होम कृत्वाथ सामास्य तत्पर त चतुर्थकम् ।
 हावयेदेव विधिना यजुर्वेदं तु तत्र वै । वर्णत्रयात्मक मन्त्रद्वयमादौ तत पुन ॥
 चतुर्वर्गात्मक वगद्वय वै तदनन्तरम् । देवो व इति मन्त्र स्यादित्येव सति केवलम् ॥
 मन्त्रमात्रेण होमा हि प्रवृत्ते कर्मगत्यथ । होम कथ भवेद्र विषये सति वेति वै ॥
 तस्यैव हि समाधान छन्दोबद्धं तु तादृशम् । एकमेव भवेद्वाक्य द्वारिशद्वर्णकल्पितम् ॥
 अत्र वाक्ये अष्ट इतिस्थाने शर इति स्म वै । वर्णभेदेन सा सरथा पूर्णायैति छन्दत ॥
 मागतो हाव इयेन छन्दोत्रिङ्गिन्दाहृत । प्रधानञ्च जुहु(हो)यथगुरु वेदारम्भणमञ्जसा
 अस्तर्जनांगभूत वै करिष्येत्यखिलानपि । कुरास्थित कुराशाय तादृशान्वाचयेच्च तान् ॥
 श्ववदादिक्रमेणैव सर्वान् वेदान् प्रराचयत । कल्पान् व्याकरण चापि वेदलक्षणजालकम्
 ज्योतिस्मूत्र वेदलक्षणं च द शास्त्र तन पुन । मौमांसाद्वितय चापि चतिहासमह तत ।

मस्य तपश्चेति तनस्तपोयाक्य च वाचयेत ।

एव सर्वान् वाचयि'रा श्ववाक्योक्तिप्रपूर्वत ॥

उन्मृगं वै वदाञ्चति परिधानायवाक्यत । प्रवाचनापर सम्यग् उमगं न समाचरेत ॥

उपाकर्माप्येवमेव श्रावण्यां तत्समाचरेन् ।

वेदादयः स्त्रीकृताश्चेदियान् वेदोऽखिलः समः ॥

स्वीकारोत्सर्गयोरेवं वेदानां प्रतिवत्सरम् । उपदेशमुखेनैव कर्तव्यत्वं श्रुतीरितम् ॥

तस्मात्तएते निखिला वेदविद्यादयः सतः ।

ब्राह्मणस्थानुल्लङ्घ्याः स्युस्तैरुक्तानि तु यानि वा ॥

कर्माणि कर्तव्यत्वेनैव विहितानि समासतः ।

तान्येवेति न चान्येन यदि तानि पराश्च याः ॥

विद्या अनुपदिष्टा हि तास्तस्मान्निखिलाः पराः ।

अत्यन्तावश्यकत्वेन न संग्राह्याः कदाचन । यद्ये तदविरोधेन स्युश्चैतानि हि वैदिकैः ॥

व्यतिरिक्तविद्या

स्वीकृतुं शक्यते नो चेत् तानि सर्वाणि ताश्च वै ।

स्वीकृतुं नैव शक्यन्ते एतद्भिन्नास्ततः पराः ॥

शिल्पविद्यादिवत्प्रोक्तास्तदुक्ता अपि तत्क्रियाः ।

अविरोधे परिग्राह्या विरोधे सति ताः पुनः ॥

अत्यन्तदूरतस्त्याज्याः मानवं तत्र केवलम् ।

यद्द्वै किञ्चेतिवाक्येन भेजत्वेन चोदितम् ॥

तच्छास्त्रं तेन संग्राह्यं मनुनैव प्रकीर्तितम् । यद्यप्यनुपदिष्टं तत्तथा गौतमनिर्मितम् ॥

सुत्रकारकृतं सर्वं कश्यपादिप्रकल्पितम् । तद्ब्राह्मणा विरचितं शास्त्रं पाराशाराख्यकम् ॥

वेदव्यासेन रचितं शंखेन लिखितेन च । रचितं धर्मसिद्ध्यर्थं कृतं कात्यायनेन च ॥

यदेतदखिलं शास्त्रं वेदसूत्राविरोधतः । सर्वसाधारणेनैव यदेतत्प्रतिपादितम् ॥

तदेतत्सकलं प्राह्यं तद्भिन्नं यत्परित्यजेत् । सर्वस्यामपदिष्टत्वादत्यन्तावश्यकं स तु ॥

अविहृद्दं धर्मशास्त्रमात्रं सर्वर्षिसम्मतम् । अत्यन्तानुपदिष्टत्वेऽप्येतत्कैश्चिन्महर्षिभिः ॥

वेदसूत्राविरुद्धत्वाद्दर्शनोयं च तेन वै । संग्राह्यत्वेन तद्दर्मकार्याणां नित्यकर्मणाम् ॥

धोऽकृत्वेन सुतरां तत्प्रयोगश्चमोक्तिः । विधायकत्वेन केपाधित्सम्मत तन्निरूपणम् ॥
 तारव्याहृतिगायत्री साक्षात्प्रस्तारप्रमना । यथा प्रस्तार विस्तार विभूतिर्वेदमात्रके ॥४॥
 तथा शेषचतुर्वेददिव्यप्रस्तारजन्यत । ऋचीपतस्ममुत्पत्तिस्तदङ्गानां तयोरपि ॥

मीमांसासूत्रयो सत्यनपोवाक्येतिहासयो ।

नान्वेषामिति निष्कर्षस्तस्मादेपां च सूरभिः ॥

पुराणानां स्मृतीनां च वैपम्यभियदित्यलम् । वेदप्रस्तारतच्छिष्टऋचीपजगतेस्तराम् ॥
 अभावेन पुराणादिप्रन्थानां तादृशा तथा । स्मृतिनामपि तन्मध्यकुत्प्रक्षेपणादित ॥
 अप्रामाण्येऽत्र सप्ताने तच्छ्रुत्यै महतामपि । आर्षानार्पत्रिभागैस्तप्रमाणस्य कस्यचिन् ।
 विरोधदर्शनादेस्तु जनकस्य दृढस्य वै । राहित्येनैव नितरां तत्साम्यं तन्मद्भवकम् ॥
 वस्तु न घटतेऽनीय तेन चैतेषु केवलम् । त्रिवादार्येऽप्यागतेषु वादिनां भिन्नभिन्नत ।
 परिहारवृत्ते तेषां णतदुप्रन्थगन वच । तत्तत्कल्पितशङ्काव्रान्तत्वेनैव क्षम न तु ॥

विश्वासाहस्य तेषां चत्वेदादीनां तु सर्वथा ।

तस्या कल्पितशकायाश्चरणव्यूह वाच्यत ॥

प्रस्तारलक्षणाद्यैश्च राहित्येनैव सन्ततम् । प्रामाण्यं स्वत एतेषां औत्पत्तिक इतीरित ॥
 पदस्य वर्णमात्रस्य वा वाच्यस्य स्वरस्य वा । व्यत्यासौ यत्र कुत्रापि भेद प्रक्षेप एव वा ॥
 घटते नैव सुतरां वेदमात्र शिवात्मने । तत्रात्यन्त चागरुका स्तत्तद्विशदकर्मणि ॥
 प्रस्तात्रचरणव्यूहलक्षणान्यखिलान्यपि ।

किञ्च वेदाश्च सूत्राणि कल्पा शारदा समन्तत ॥

अध्यामना यथनत पदकममुजन वै । अतिस्पृण सुप्रसिद्धा प्राजापत्यादिसङ्ख्या ॥
 काण्डत्वेनैवनीति चात्र ह्यन्दांसि सरयया ।

मन्त्रा इयत्कर्माणि याज्याश्चापि पुरोरुच ॥

पुरोनुवाक्या सामिधन्य प्रैषा न्यूषा प्रपाठका ॥

अनुत्राकाश्च काण्डाश्च सूक्तान्यध्यायसरयया ॥

पदानीयन्ति वर्णानि प्रथयनामादिनामत । अत्यन्तमिति श्रुत्याभ्यां मर्यादावशिष्यता

शक्यार्था एव तेनैते वेदांश्छदांसिकल्पकाः ।

शक्यार्था एव नितरां प्रमाणत्वेन चोचिताः (चेरिताः) ॥

शक्यास्ते परं प्रोक्ता अप्रामाण्ये प्रतिष्ठिताः । यद्यप्यत्र पुनर्वेदवाक्यमेकं तु वर्तते ॥

वेदा वा इति वाक्यान्तर्गतानन्तस्य मानसम् ।

इदमेव प्रकथितं सान्नः शाखास्तथाविधः ॥

प्रोक्ताः सहस्रसंख्याकाः यजुःशाखाः स्वतन्त्रकाः ।

एकं शतं संख्यया ताः ऋगादीनां विधायकाः ।

आयुर्वेदधनुर्वेदगान्धर्वादिधुरंधराः । तस्मात्तत्रत्यानन्तस्य पदस्य न तु तादृशे ॥

अध्यापनाद्यशक्यार्थं ग्रन्थबाहुल्यकारणात् ।

ऋक्सामादिकशाखानां बहूनामपि केवलम् ॥

तदनुप्राहकत्वेन शिक्षकत्वेन राजवत् । शतानामपि शाखानां सैकानां तन्नियोजने ॥

विनियोगः सर्वदृष्टः पृथक्त्वेन परस्परम् । मन्त्रतन्त्रक्रियाभेदशतकेऽप्यत्र केवलम् ॥

औद्गात्रहोत्रयोस्तद्वत्तत्तद्भेदेन कर्मसु । शस्त्रस्तोमस्तोभपृष्टगीतिसंभिन्नभिन्नतः ॥

विधिदृष्टा मार्गभेदाः सहस्रादिप्रभेदतः । नैतावता ते विज्ञेयाः अशक्यार्था इति ध्रुवम् ॥

शाखाबाहुल्यतश्चापि क्रियाबाहुल्यतस्तथा । मन्त्रबाहुल्यतस्तन्त्रप्रयोगक्रमविस्तरैः ॥

मन्त्रोच्चारणभेदैश्च तदाचारादिकीर्तनैः । अनन्तास्त इतिप्रोक्तास्तत्तच्छाखास्तु वच्मि वः ॥

तैस्तैस्तु शाखिभिः सम्यगध्येतुं तत्क्रियास्तथा ।

ज्ञातुं कर्तुं सम्यगेव शक्यन्ते किल सूक्ष्मतः ॥

अनायासेन निखिलैरास्तिकैर्वैदिकोत्तमैः ।

बहूश्वा किं पुनर्वच्मि वैशद्या याति सौख्यतः ॥

यत्रैश्च तण्डुलैराज्यपयस्सोम दधि (... ?) । यवाग्वादिदशद्रव्यैरग्निहोत्रं तु तादृशम् ॥

एकं दशविधं प्रोक्तं मन्त्रतन्त्रक्रियादिभिः । एतदत्यन्तगहनमशक्यं किमु पश्यत ॥

कर्तव्यनिश्चितधियां एतदत्यन्तमुन्दरम् । सुलभं सुखदं श्रीमत्यक्तकाठिन्यरक्षितम् ॥

एवमाचमनं त्वेकं मन्त्रतन्त्रविभेदतः । तैस्तैः शतगुणं प्रोक्तं किमशक्यं तथाविधम् ॥

ज्योतिष्टोमाद्यस्त्वेव बहुरूपा श्रुतीरिता । नाराक्या एव सुतरा मुलभा देशकालव ॥
एकोऽप्य ऋतु श्रीमान् साध्या वत्सरतस्तथा । मासतश्च चतुर्विंशदिनतो द्वादशादित ॥ १ ॥

एतादृशुक्त्या सोऽय किमसाध्य शक्य एव वा ।

अनन्तमार्गभेदैस्तैरनन्तत्वात्प्रपश्यत ॥

अपरे ज्ञेय एवेति किं वा चैतद्य ईदृश ।

अभ्यासात्सुलभ सूक्ष्म अनभ्यासे तु केवलम् ॥

हालाहलाधिकश्चेति भयव्यामोहकार्यति । बहुना किं स्नानमेकमादौ शतविध स्मृतम् ॥

मन्त्रतन्त्रक्रियाभेदै तैस्तैरुक्त महात्मभि । तदसाध्यमतश्चेति तद्गतिर्गहना परा ॥

इति त्यक्तु तु तद्युक्त सर्वमेव शतोत्तरम् । अनन्तत्वेन च प्रोक्तं प्रस्ताराहौकिकादपि ॥

कृत्यादिद्वन्दसा वृत्तसंख्यासु महतीति वै । स्पष्टत्वेनैव सर्वत्र ज्ञाता यद्यपि तावता ॥

नास्त्येष हि महाभीतिर्नष्टोद्दिष्टप्रमाणत । अतिसौलभ्यतो ज्ञातु श्रुताना तादृशामपि ॥

तत्त्व स्वरूप लग्यौ (लग्नस्य) सख्यान च तत्र परम् ।

अध्ययोगश्चरमपि यथा सौलभ्यभागयम् ॥

तद्वेदेऽथ सूत्राणि तान्यद्गानि विनैव हि । ज्ञानेन बहुलायास तत्स्वरूप तथाविधम् ॥

मात्राबल वर्णवर्त्मसन्तानातानतत्वगा । ज्ञातु सुरेन शक्यन्ते तस्माद्वेदेषु तेष्वपि ॥

यत्र कुत्र प्रन्थराशौ शङ्काप्रामाण्यसराया । न भवेयुर्हि महतां ज्ञानिनां भस्ववर्त्मन ॥

विशेषदर्शन तस्य वेदप्रस्तार षकश । विशेषदर्शने तस्मिन् अप्रामाण्यैकवारकौ ॥

नष्टोद्दिष्टौ तत्र चापि सर्वसशयवारक । लप्रक्रियाप्रकारोऽथ तत्र सख्यानमुच्यते ॥

अध्वयोगपुनस्तत्र प्रतिवर्णं पृथक् पृथक् । तस्मादेतेषु सर्वेषु विद्याभेदेषु कृत्स्नरा ॥

उपदिष्टेषु विशयो नास्त्येव सुतरां खलु । नैव स्मृतिषु सर्वासु पुराणेष्वखिलेषु वा ॥

तस्मात्तन्मध्यसंप्राप्तप्रश्निमप्रन्थविस्तरै । तानि सर्वाण्यप्रामाण्यवलङ्कितशरीरत ॥

आचारसशयेष्वत्र सम्यक् स्युर्न विधायका ।

सर्वसाधारणेष्वेवा कार्येष्वपि च कर्मसु ॥

परस्परविरुद्धेष सत्स शास्त्रान्तरेष्वपि ॥

सूत्रादीनां विधायकत्वम्

विधायकाः स्युर्नितरां न स्वातन्त्र्येण सर्वथा ।
 विधायकत्वं स्यात्तन्त्र्यान् तेषामेवोचितं परम् ॥
 विद्यानामुपदिष्टानां सूत्रादीनां कथं पुनः ।
 इत्युक्ते तु प्रवक्ष्यामि सूत्राणि किल पट्टञ्चपि ॥
 वेदपाठानुसारेण प्रवृत्तानि किलान्यथा ।
 न स्वातन्त्र्येण तस्मात्तु छन्दोवन्निखिलान्यपि ।

भवन्ति सूत्राण्येवेति जगद्गुरुं ह्यवादिनः । तत्रादावौद्भवं पाठमनुसृत्य महान् पुरा ॥
 चक्रे बौधायनं सूत्रं सोऽयं श्रीमान् विचक्षणः ।
 तत्पाठस्तु यदा तारो व्याहृत्यादिक्रमेण वै ॥
 स्वमेव रूपं विस्तारं स्वस्मिन् लीनं स्थितं महत् ।

विध्यर्थवादमन्त्रौघत्राहणावाकृतिः स्वयम् । शक्त्यात्म्यं विस्तारयामास जातस्तु यः क्रमः
 सं उद्भवारुयः कथितो वेदप्रस्तारवर्त्मना । स उवे(?)यानचान्येन तत्प्रस्तारश्च छन्दसाम् ॥
 अलौकिकानामेव स्यात्सोऽप्यलौकिक एव हि ।
 भवितव्यो हि विदुषां छन्दोविचितिगामिनाम् ॥
 गणाश्च वैदिका एव भवेयुस्तत्र केचलाः ।
 न लौकिकाः कचिद्भूयो लौकिकाः स्युश्च वर्त्मनाम् ॥

छन्नविच्छिन्नसच्छन्नप्रच्छन्नेषु न चान्यतः । पश्चादापस्तम्बसूत्रं ब्रह्मपाठानुसार्यभूत् ॥
 स पाठो ब्राह्मणः सर्वकर्ता साक्षात्स्वयंभुवा । सच्चिदानन्दरूपेण नित्येनानुपमेन वै ॥
 स्वाकारप्रणवाविर्भावाकारं येन केनचित् । अविद्येयं तत्प्रस्तारमुखेनैव समञ्जसम् ॥
 विशादीकृत्य लोकेशमुखानां विधिजालकम् । बोधयित्वाखिलं पश्चादर्थवादीघमेव तम् ॥
 राशितो दर्शयित्वाथ मन्त्रजालं ततोऽखिलम् । प्रदर्शयित्वा संघेन तत्संघीकृत्य सर्वशः ॥
 ब्राह्मणं तदनु ब्राह्मणेनैव निखिलं शिवम् । बोधयामास जगतां हितायाखिलमञ्जसा ॥

य सोऽय ब्रह्मपाठाख्यस्त ज्ञात्वासी महान् पुरा ।
मूत्र तदनुसारेण सर्वशास्त्रार्थरञ्जितम् ।

आपस्तम्बधर्मम्

आपस्तम्बश्चकारासी हवनाम्ना वदरूपकम् । सर्ववेदार्थैकन्यूनाधिकशून्यं जगद्गुरु ॥

तदापस्तम्बमूर स्यादखिलं ब्रह्म निदिदि तम् ।

त पाठं भगवान् व्यास सोऽश्विनारायणात्मक ॥

द्वितीयं सर्वलोकानां शास्त्रभिदान् प्रकलय च ।

काण्डप्ररनान् स्वपयित्वा ऋग्यजुःसामनामत ॥

अथर्वगादिनासम्यक् पृथक्स्वन च तान् क्रमान् ।

कल्पयित्वा तिसीन्दुर्यसौलभ्याभ्यां समन्वितम् ॥

बोधयामास तान् सर्वान् ऋषीणां भावितात्मनाम् ।

सोऽय पाठो व्याससत् पाठं तमनुसृत्य वै ॥

सत्यापाढमूरम्

सत्यापाढमुनिश्रक्ते सूत्रं तखिलं तादृशम् ।

सत्यापाढाख्यं सम्यक् तार्तीयिकं तदुच्यते ॥

पुरा कदाचित्कोऽप्यस्मिन् षण्डकार्यो महामुर ।

दुःसायं किल देवानां वेदान् सर्वान् स्वर्यं महान् ॥

सगृह्य सर्वलोकानां त्रिनाराय तु कोणपान् ।

सिन्धौ निरोहितस्त्रासीन् चिरं दत्तबरोऽमुर ॥

तदा देवगुरुः श्रीमान् सर्वदेवद्वितीय वै । तेषां प्रार्थनयातीव तुष्टं सर्वेश्वरो विभु ॥

भस्वरूपेण तं हत्वा तान् यद्वान् तद्वशं स्थितान् ।

समादाय जगत्पस्मिन् देवकार्यैश्चिकीर्षया ॥

अतुमुक्षुमुधेर्नैव विरादीकृतवान् किल । भरद्वाजस्तदा धोमान् गुनासीरमुध्वन वै ॥

तान् वेदांस्तपसा लब्ध्वा शनकै शनकैरिति । कालेन महता पश्चात्तदर्थानि खिलान् परान् ॥
 श्लात्वा स्वनाम्ना चकमे सूत्रं परमपावनम् । विशदार्थं लोकहितं तदेतत्सूत्रमुत्तमम् ॥

भारद्वाजसूत्रम्

भारद्वाजमिति प्रोक्तं सर्वसारं सनातनम् । तत्कालेन महता केनचित्कारणेन वै ॥

वैशंपायनशिष्योऽसौ कात्यायनमुनिः किलः ।

परं गुरोर्विवादेन स्वाधीता निखिलाः पराः ॥

समुत्ससर्ज ताः शाखाः तदससत्त्वरोज्जिहताः । संकीर्णस्त्वथवन्नूनं त्यक्तरूपाः प्रकीर्णकाः

अत्यन्तयत्नसाध्याश्च व्यत्यस्तस्वरवर्णकाः । अस्पष्टा एकरूपाश्च तदा श्रीमान् महामनाः

सरस्वाननामको योगी वेदतत्त्वविशेषवित् ।

वेदान् शाखान् पाठकांश्च कल्पयित्वा विभागशः ॥

बुध्या संगृह्य संगृह्य स्थापयित्वा पृथक् पृथक् ।

एतानवयवान् सर्वान् वेदीयान् छिन्नभिन्नतः ॥

एकरूपस्थितान् यत्नाद् (?) वेक्ष्या यवीति वै ।

अयमेकोऽयमेको वै चेतिरीति शनैः शनैः ॥

चकार किल मेधावी सरस्वान् तत्र केवलम् ॥

अत्यन्तैष्येन कश्मिश्चित्प्रदेशेऽत्यन्तदुर्घटे । दुर्विज्ञेये दुर्विगाह्ये वर्णराशिः स्वरादिना ॥

संक्षिप्ते छन्दतो शिलष्टे किं करोमीति चेतसा ।

तित्तिरिः शक्नुनिर्भूत्वा क्षणमात्रेण तादृशम् ॥

राशिं सर्वं यथावत्तं चकमे किल सर्ववित् । समीकरणशक्तिस्सा पक्षिणस्तस्य केवला ॥

औत्पत्तिकी परा ह्येया तेन रूपेण वै ततः । तत्कालं साधयामास तद्रूपेण स सर्ववित् ॥

तदा सारस्वतः पाठः परः कोऽपि बभूव हि । तं पाठं तादृशं दिव्यं राहुमुक्तेन्दुवत्तराम् ॥

अत्यन्तनिर्मलं शुद्धं पावकं स्वत एव वै

समुद्दीक्ष्यानुसृत्यैवं अग्निवैश्यो (वेशी) महानृपिः ॥

औखेयसूत्रम्

औखेयनामकं सूत्रं चकार विदितस्त्ववान् । तदेतदपरं सूत्रं सर्वसारं समुन्नतम्
सर्वेषां समग्रं सर्ववेदवेदिविभूषणम् । वैशानसाल्पस्तु मुनि वेदे वाजसनेयके ।

यजु प्रभेदे कर्मश्रित्वञ्चर्विशत्कशाखके । पडशीतिमहाशाखाराजमाने च सन्ततम्
सर्वाधिके सर्वबन्धे मुख्ये यजुषि पावने ।

अपि कान्कान्महानर्थान् स्वमत्यालोच्य केवलम् ॥

समादाय समादाय पाठं वासिष्ठनामकम् । अनुम् य त्रिधानेन कल्पे कल्पे शनै शनै
सूत्रं तत्कल्पयामास शिवं वैशानसाल्पकम् ।

सर्वाण्येतानि सूत्राणि याजुषाण्येव केवलम् ॥

तदाध्वर्यवकृत्वाय जागरूकाणि सन्ततम् । वेदिनामपि सर्वेषां सम्यक्साधारणानि हि
बहून्वा केचिदस्मिन् वै महार्ये त्वध्वरीयके ।

आध्वर्यवाय तत्सु प्रथमत्वादिति स्वयम् ॥

बौधायनं प्रशंसन्ति सगृह्णन्ति तथा परे । सर्वे विवेदिनश्चेत्तु ऋग्वेदिषु तथा पुन
बहव सुमहात्मान सर्ववेदविदा वरा । आध्वर्यवाय नितरां आपस्तम्बीयमेककम्

सूत्रं तन्प्रवरं मुरयं सर्वसूत्रोत्तमोत्तमम् । यजुम्मूर्धं तदेव स्यान्मुख्यतोऽन्यत्तु गौणत
एतत्तुल्यप्रसिद्धेरप्यभावेनैव तत्परम् । तत्तन्मात्रोपयुक्तं हि न सर्वेषां च वेदिनाम् ।

उपयुक्तं भूतलेऽत्र सूत्रं तस्मात्तदेव वै । सर्वसंशयहं सर्वप्रयोगविशदं पुनः ॥
सर्वैरंगीकृतं सर्वलोकश्रुतिमनोहरम् । कल्पाख्यं च तदेवैकमार्थं भगवता कृतम् ।

सर्वेषां यजने मुख्यत्वेनैव स्वीकृतं महत् । नैतत्समन्ततोऽन्यत्तु सूत्रं पतितपावकम् ।
न विद्यते सर्वथैव द्वौत्रार्थं तु यथा तथा । आश्वलायनसूत्रं वै सर्वस्मादुत्तरोत्तरम् ।

द्वौत्रकार्येऽपि भगवान् स्वतन्त्रं पारतन्त्र्यहा । सूत्रयामास वैशद्यमतुम्न्य महामति ।
यजुर्वेदगतैर्मन्त्रैरापस्तम्ब स सर्ववित् । तस्मात्तु तादृशं सूत्रं नास्त्येवेति मुनिश्रयः ।

परमाध्वर्यवं तच्च सूत्रं वाजसनेयकम् । यजुर्वेदार्थघटितं तथाप्येतत्पुन परम् ॥

ससार्वत्रिकमित्येव प्रसिद्धं तत्तु केवलम् । तन्मात्रकं ततस्त्वेकं मया प्रोक्तं विशेषतः ॥
 यथैव याजुषं हौत्रं आपस्तम्बेन सूत्रितम् । येन केन तथान्येन यत्र कुत्र न कीर्तितम् ॥

सूत्रकारैश्च निखिलैः गार्ह्यकर्मणि कृत्स्नशः ।

पृथक्स्त्वेनैव सर्वाणि चोपदिष्टानि सूत्रतः ॥

अग्निहोत्रं पितृयज्ञः शिष्टं श्रौतं यदस्ति तत् ।

आध्वर्यवं तु यजुषा ऋचा हौत्रं तथैव च ॥

साम्नोद्गात्रं च सर्वेषां सममेव न संशयः ।

यथा वा यजुषा हौत्रमिष्टिकाण्डस्य कृत्स्नशः ॥

ऋचा तथाध्वर्यवं न साम्ना वा न निरूपितम् । यजुर्वेदस्तादृशोऽयं ऋचां साम्नां समाश्रयः

नित्यस्वतन्त्रः सुमहान् सदा सर्वनियामकः ।

तदाध्वर्यवसूत्राणि पट्संख्याकानि केवलम् ॥

तदप्येकं प्रकथितं सूत्रं वाजसनेयकम् ।

यजनं खलु सर्वत्र बहूचानां निरन्तरम् । छन्दोगानां च तत्सूत्रद्वयं दृष्टं न चेतरेत् ॥

आपस्तम्बेन रचितं तथा बौधायनं च तत् । सप्तानामपि सूत्राणां याजुषाणां पुनस्तदा ॥

छन्दोगानां बहूचानां ऋग्वेदादेव हौत्रकम् ।

औद्गात्रं च तथा प्रोक्तं सामतस्तु नचान्यतः ॥

हौत्रमृग्वेदरचितं औद्गात्रं च तथाविधम् ।

कण्वानां वाष्कलानां च तथा काठकिनामपि ॥

कौपीतकानां जैमिनिसूत्रिणामपि चोदितम् ।

शात्र्यायनिमुखानां तु यजनं न कलौ मतम् ।

उत्सन्नास्ते हि तच्छाखास्तच्च सूत्रं तथाविधम् ।

अनुत्सन्नदशायां तु हौत्रमौद्गात्रकं तथा ॥

तेषामेतद्विधानवर्त्मनैव न चान्यतः । हौत्रं तु याजुषं यत्तु याजुषाणां तदुच्यते ॥

न चान्येषां कदाचित्स्यात् यदि स्यात्कर्म तद्वृथा ।

याजुषाणां च तद्धौत्रं यावत्तावत्प्रकीर्तितम् ॥

तदन्यत्र धर्मादिघनकर्मसु च पुन । तदेव हीत्र विहितमाद्यवलायनवर्भना ॥
 हीत्रं तद् याजुष्य वदधोदिन प्राङ्मगात्परम् । प्ररनत्रयमिनात्मभ्यक्त सर्वेगीनां समञ्जस
 याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यां प्रधानद्विविध पुन । तद्विज्ञेयस्य तत्रत्यप्रयोगस्याखिलस्य च
 सामिचेनोभिरेव वै पुरोऽङ्गिभिश्च तादृशी । तथा पत्नोसयाजान्त निरूपणमुत्पादित-
 तस्मात्तदेतसूत्रीयाणामेव नितरां मतम् ॥

श्रान्तरेण संस्कारेदोषः

यदा स्नात गवेष स्यात्तदन्वेन कदाचन । सूत्रेण समृतो मोहान् पुन संस्कारमर्हति
 स्वसूत्रोक्तेन विधिना न वेत्त्यानियमर्हति । शाखां शिष्यां च सूत्रं च समयाचारमेव च
 पूर्वेराचरितं कुर्यादन्यथा पतितो भवेत् । पूर्वोक्तानां तु सर्वेषां पणामपि च सूत्रिणाम्
 शाखेयै तैत्तिरी द्वेया शिष्या तेषां पुरो भवेत् । बौधायनीयसूत्राणां तत्र केचन बाडवा-
 पश्चात्तिष्या दुर्गभा स्युस्तेऽयन्त प्रतिपादिता ।
 अन्वन्तात्युत्तमवन तद्विद्वाश्च तथा पुन ॥
 जघन्यातिनघन्यस्वर्नवेति निखिला जगु ॥

शिक्षाधारणप्रकारः

पुर शिष्या यदि पुन याजुष्या बद्ध्वास्तथा ।
 छन्दोगा या न तैत्तुल्या बौधायनिभिरञ्जसा ॥
 पुरशिशगै विपुनश्चेदधिक्वा एव केचला ।
 वैदिक्राश्च महात्मान पठत्तियोग्या इति स्मृता ॥
 प्रायेण भूतल सर्वे याजुष्या बद्ध्वास्तथा । न्यङ्गवैकल्यरहिता सर्वत्रायुत्तमोत्तमा ।
 छन्दोगेषु तु सर्वत्र चघन्या स्यु कचित्कचिन् । ते त्यक्तवेदसूत्रवादन्यवेदपरिग्रहान् ।
 सगृहीनान्यमुत्र वात् द्वाभ्या तेषां जघन्यता । तेषां सदाप्येतदेव दूषण नान्यदुच्यते ।
 कदाचित्ते तु निखिला छन्दोगा कालभेदत ।

ते जमिनीयाः सूत्रा ये सर्वे पूर्वाःशिक्षाः स्मृतवः ।
 तथा वैखानसाः केचिदौखेयाश्च तथा मतः (ताः) ॥
 भारद्वाजीयाः सूत्रे तु यदि स्युरचेत्तथाविधाः ।
 त एव तेषां विदिताः नान्येषामिति तद्द्रुवम् ॥
 यो वा को वा पुनर्वचि स्ववेदं वा स्वसूत्रकम् ।
 त्यक्त्वा समाश्रयेदन्वयं सद्यः पातित्यमर्हति ।
 वेदत्यागेनास्य वेदस्वीकारात्सद्य एव वै ॥
 शाखारण्यो भवेन्नूनं न योग्यो ह्यव्यकव्ययोः ।
 न पङ्क्तियोग्यश्च तथा स तु स्यान्नित्यकिल्विपी ॥

तद्गोपपरिहाराय पुनर्वदं समभ्यसेत् । पश्चात्पुनः संस्कारेण घेनुदक्षिणया च सः ॥
 शुद्धो भवेन्न चेन्नैव त्यक्तसूत्रश्च चोदितः । एतेनैव प्रकारेण स्वसूत्रात्संस्कृतः शिवः ॥
 न चेद्भ्रष्टो न संदेहोऽप्यप्रवेश्यश्च पङ्क्तिषु । न समत्वेनोपवेश्यः सभासु स तु गर्हितः ॥
 कदाचिद्द्वैवतोमार्गमध्ये यदि मृतस्य चोत् । श्रोत्रियासन्निधौ विप्रदुर्घटे गहनेऽथवा ।
 तद्ग्रन्थसूत्रतः कृत्वा येन केन प्रकारतः । पश्चात्सम्यक् स्वसूत्रोक्तविधिना चित्तपूर्वकम् ॥
 सर्वं तत्सर्वकं कर्म धर्मज्ञसमयस्तथा । यदि कीकटदेशेषु विप्रशून्येष्ववर्त्मसु ॥
 संप्राप्तं प्रेतकृत्यं तदमन्त्रापेक्षया परम् । येन केनापि विधिना संस्कारं तन्नित्यवर्तयेत् ॥

आहिताग्निविषयः

यथाहिताग्निदू राग्निर्नष्टाग्निर्वा तथाविधः । मृतरचेत्तस्य तूष्णीकं दहनं चेत्समञ्जसम् ॥
 न चेत्तस्य पुनः कर्तुं कर्म यत्पैतृमधिकम् । येन केन प्रकारेण यद्वा तद्वा कृतं यदि ॥
 तत्परं तस्य विधिना कर्मणः करणे बहु । वाचकं प्रभवेन्नूनं तथा तत्तु समाचरेत् ॥
 शिक्षानिधानं सर्वेषां चौलकर्मणि शास्त्रतः ।
 छन्दोगानां तु गोदानव्रते तत्कथितं पुनः ॥
 चौलाभावेऽपि तूष्णीकं तृतीये वत्सरे तु तत् ॥

उपनयने शिलाधारणम् जातकर्मादीनां सर्वेषामुपनयनकाले कर्तव्यता

शिष्यानिधानं कार्यं स्यादित्येवं मनुस्मृतौ ।

मौञ्ज्यां कृत्स्नस्य जातादिकर्मण करणं स्मृतम् ॥

तस्मिन्नेव दिने तेन कर्मणा तत्समाचरेत् । कर्मणामपि सर्वेषामकृतानां स्वकालजे ॥
स्वकालविहितेनैव कर्मणा करणं विधि । प्रधानकर्मण पूर्वं गतस्य करणं स्मृतम् ॥

न तु पश्चादिति विधि नापि पूर्वदिनेऽपि वा ।

गतानि यानि कर्माणि कृत्वा तानि ऋमेण वै ॥

पश्चात्प्राधान्यं कर्म कुर्यादित्येव सा श्रुति । समयाचारशाब्देन कर्म स्मार्तं तदुच्यते ॥
प्रकृते तस्य यद्वक्तं प्रतिपादकमञ्जसा । सूर्यं तदेव नान्यत्तु तदेतद्यद्युच्यते ॥
पूर्वैराचरितं कार्यं पूर्वं पितृपितामहा । प्रपितामहायां स्मृते तैरशास्त्रं (विहितं) तु चेत् ॥
तस्याप्यमेव सुतरां शाश्वीय यत्तदाचरेत् । स्वमूर्च्छाप्रकारेण स्मार्तं कर्म श्रुतीरितम् ॥
तत्र ब्राह्मण्यकरणं मौञ्जिकर्मोत्तमं स्मृतम् । तयोप्यनापादकानि जातकादीनि मुख्यतः ॥
कर्तव्यत्वेन चोक्तानि तत्रश्चात्समाचरेत् । जाते पुत्रे जातकर्म विहितं शास्त्रवर्त्मना ॥
तत्क्रियायोग्यतामपादनाय स्नानमुच्यते । तत्र स्नानं विशेषेण जातमात्रे विधीयते ॥

सद्यो बहिर्गते कुर्यात्पुत्रं स्थापनमञ्जसा ।

यावत्प्राण मत्तरेण शैल कर्त्तव्यं इदं स्वयम् ॥

त्रिवेष्टयिन्वातिमुदा बन्धवित्वा च वर्षणि । सद्यो न निपतेत्पुत्रोर्ध्वं तत्सलिलं यथा ॥
प्रोद्गच्छेत्सर्वतो दूरं च त्रमन्निगते यथा । तदुच्छ्रितेनोदकेन पितरोऽप्य तदनुस्मृत्या ॥

अन्यन्तर्जना सुम्भिता श्रुत्विपासाधिरर्जिता ।

आनन्दसागरे भग्ना भयेयुर्हृत्करमला ॥

तथा स्नात्वा तत्र प्राण्य स्नानतर्गतं परम् । वाप्रद्वयं पीडयित्वा भूषणैः प्रयत्नमलितम् ॥
एतन्न च केषाञ्चित्पूजामिति चेत्तथा । एतदत्र सुपुण्ड्रं जातकर्म समाचरेत् ॥
नान्दीभाद्र विधानेन दिग्गोत्रमप्युच्यते । कर्तव्यमविलोच्येत् शुभेना कर्मराजिना ॥

कर्मणस्तस्य पूर्वं वा पश्चाद्वा तत्समाचरेत् ।

संकल्पपूर्वकं मन्त्रैः दिवस्पर्यादिभिः शिवैः ॥

अभिमर्शनकर्मादि कृत्वा साधककर्म च । व्याहृतीभिः प्रकुर्वीत मेधां तेति च मन्त्रतः ॥

त्वयि मेधामिति प्रोक्त्वा नैष्टक्यं कर्म चाचरेत् ।

अथार्गिन च प्रतिप्राप्य फलीकरणवस्तुतः ॥

हावयित्वा सर्पपैश्च प्रैपं कुर्याच्च शास्त्रतः ।

ततस्तमर्गिन विधिना धारयीतैव तच्छिशोः ॥

रक्षार्थं होममात्रं तत्कुर्यादन्वहमेव वै । प्रथमे दिवसे होमात्परं सत्वरमेव वै ॥

अर्चयेद्ब्राह्मणान् भक्त्या गन्धाक्षतसुमादिभिः ।

ताम्बूलदक्षिणाभिश्च धान्यदानैरनेकशः ॥

वस्तौर्गोभिर्धनै रत्नैः शक्त्या लोभविवर्जितः ।

सर्वमङ्गलवाद्यानि कारयीतैव शक्तितः । सुमङ्गल्यर्चनं नित्यं तद्गानैकप्रपूर्वकम् ॥

नीराजनं मन्त्रपूर्वाभाशिपश्च क्रमात्स्मृताः । नित्यमेवं प्रकर्तव्यं सत्यां शक्त्यामतत्परः ॥

उत्सवो नास्ति सर्वेषां तस्मादेवं समाचरेत् । पुत्रजन्मनि यदत्तं ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ॥

पित्रोः क्षयाहेऽयनयोः दत्तं भवति चाक्षयम् ।

तस्मात्सवप्रयत्नेन शक्त्या दानानि चाचरेत् ॥

महत्युत्सवे तादृशेऽस्मिन् लोभशाठ्यविवर्जितः ॥

नामकरणम् अन्नप्राशनम् चूडाकर्म

एकादशे द्वादशे वा नामकर्म च शास्त्रतः । व्यवहाराय नाम्नस्तु पिता कुर्यात्कलत्रवान् ॥

चलवीर्यादिसिद्धयं पण्डेऽन्नप्राशनं चरेत् । भूरुपामिति मन्त्रैस्तैः रक्षाबन्धनपूर्वतः ॥

ब्राह्मणान् भोजयेच्चात्र शक्त्या दक्षिणया तथा ।

ततस्त्रैतीयके वर्षे चूडाकम विधानतः ॥

कुर्यादङ्कुरपूर्वं वै संकल्पानन्तरं शुचेः । कृत्वा प्रतिष्ठां विधिना कुमारं वर्णिभिः सह ॥

जनन्या भोजयित्वाऽप्य कृत्वा दिग्गपन शुचे ।
 पश्चाद्भगो प्राहमुखस्य कृत्वा कर्मशुर तथा ॥
 निक्षिपेच्च शिरसा मन्वीवांशघोपप्रपूर्कैः ।
 तत स्नात कुमार त मात्रा माक स्वयं शुचि ॥
 निक्षेपे स्वस्योपदेशयित्वा कर्म (कुर्यान्) तदादिकम् ।
 पवित्रपाणिरखिलं कुर्याद्ब्राह्मणसाक्षिकम् ॥
 तदन्ते ब्रह्मणे दत्त्वा पर शक्यता द्वितान् तत ।
 पूजयित्वा दक्षिणादिप्रदानैर्लोभवर्जित ॥
 नीराजनारीवांदादि गृहीत्वा ब्राह्मणानथ ।
 भोजयित्वा विधानेन स्वयं मुञ्जीत बन्धुभिः ॥

एव निर्वर्त्य तद्गु ता मौञ्जीमण्डपेऽपि वा । गर्भाग्ने ब्राह्मणानां कर्तव्यत्वेन शास्त्रतः ॥
 चोदितत्वात्प्रकुर्वीत गर्भेकादशवत्सरे । राचन्यानां विशा चेतुः गर्भेद्वादशवत्सरे ॥

सुरयकाला प्रकथिता गौणकालान् परे जगुः ।
 ब्रह्मवर्चसकामरचेन् पञ्चमाब्दे समाचरेन् ॥
 नवमो दशमश्चाद् पटो वत्सर एव च ।
 काम्यकाला ब्राह्मणस्य राचन्यस्य तथाष्टम ॥

नवमो दशमश्चापि वत्सराः कामनापरा । वैश्यस्य नवम प्रोक्त दशमस्तदनन्तरम् ॥
 सप्तसरा काम्यकाला इति वेदविदो विदुः । सुमहानुपपत्तौ चेदापोदशकवत्सरान् ॥
 बाह्य चोपनीतैवमाद्वाविंशान्तु भूसुरा । वैश्य चेदाचतुर्विंशदिति वेदानुशासनम् ॥
 तूर्ध्वं पतिता शोया सर्वगर्भवहिष्कृता ।
 जातकादीनि कर्माणि स्वस्वकालाकृतानि चैन् ॥
 उपनायैव कार्याणि तदा तेषां प्रधानतः ।
 विद्यमानाण्यिला धर्मा समुरया प्रभवन्ति वै ॥
 प्रकृतस्यैव तस्यास्य धर्मा ये शास्त्रचोदिता । तेषामेव प्रधानत्वेनैव स्याद्गणना परा ॥

तेषां तत्. पुरोक्तानां जातादीनां तु कर्मणाम् ।

मौञ्जीकाले मन्त्रमात्रक्रिया कार्या न चापरा ॥

घङ्कुरप्रतिसरक्षुरादीनां पृथक् पृथक् । करणं शास्त्रविहितं न भवत्येव सर्वथा ॥

तस्मान्मौञ्ज्या कदाचित्तु चूडाकर्मकृतौ तथा ॥

उपनयनकालकृतानां पृथक् क्षुरकर्माभावः

ान्धादिवक्षुरस्यापि न पृथक्करणं मतम् । तन्मात्रस्य पृथक्त्वेन करणे किल केवलम् ॥

मारमातृभुक्त्यादि प्रसक्त्या प्राकृतं महत् । कर्मोपनयनं सद्यो व्यर्थं नष्टं भवेदतः ॥

उपनीत्या सहैव स्यान्मातृमाणवकक्रिया ।

भुक्त्याख्या वर्णिनां चापि तत्पश्चादखिलक्रिया ॥

मौञ्ज्यास्तस्या इति परं तत्त्वं श्रेयं महात्मभिः ।

सर्वं तदोपनयनात्तस्य बालस्य केवलम् ॥

इच्छाभक्षणसञ्चारभाषणानीति धर्मतः । विहितान्येव तेषां तु शुचिश्चाशुचिरेव च ॥

तथाविधिनिषेधो वा पित्रोराशौचमेव यत् । तन्मात्रमेव तच्चापि मातुस्तद्रजसोद्भवम् ॥

यन्मालिन्यं स्तन्यपानजं वा तेषां परं तु तत् ।

अहर्मात्रस्य कृत्स्नस्य रात्रिमात्रस्य वा तथा ॥

निद्रया स्नानसंप्राप्तिः तच्च स्नानं समन्त्रतः ।

उष्णोदकेन कृत्स्नस्य गात्रस्य क्षालनं परम् ॥

सम्यक् सर्वत्र नान्यत्स्यात्तच्चतुर्थाब्दिकात्परम् ।

तत्पूर्ववन्न भवति ज्ञानाभावे तु केवलम् ॥

त्यक्तस्तन्यस्य घटिकामात्रसंवासतस्तथा । स्नानं स्यादेव संत्यक्तस्तन्यपानस्य पूर्ववत् ॥

सर्वमेव भवेन्नूनं परं त्वेकं पुनर्मतम् । तन्मालिन्यं नास्य भवेत्तदोपनयनात्किल ॥

मौञ्ज्याः परं सर्व एव नियमाः सर्ववर्णिनाम् ।

क्षत्रियाणां च वैश्यानां नवमाब्दात्परं पुनः ॥

कामभक्ष कामचार कामवादश्च निन्दिता ।
 पितृभ्यां शिक्षिणीयाश्च भीसंदर्शनमात्रत ॥
 न सताह्यं बाधनीया लालनीवाश्च सन्ततम् ।
 भग्नकामा न कार्याश्च प्राप्तकामा प्रतोपिता ॥

पुष्टाङ्गाश्चापि कर्तव्या तकीडनकदानत । इत्यन्मुष्या प्रकर्तव्या न कार्या प्ररुदन्मुखा ॥
 अज्ञानिनो ये पृथुकान् मनोभङ्गं प्रकुर्वते ।
 तेषां लक्ष्मीर्यशोभाग्य औजस्नेचोद्युतिर्मति ॥
 क्षणान्निर्मूलता याति क्षयं वंशं समश्नुते ।
 या नारी स्वार्भङ्गं ज्ञानविकलं वा स्तनधयम् ॥

पुत्रपौत्रमथान्य वा स्वपोष्यापोष्यपात्रकम् । अभावनष्टासल्लयवस्तुसुप्रार्थनादिभि ।
 रुदन् देहि मे चेति ताडयन्त पुन पुन । शपन्तं बहुधा मूढ ताडयत्यतिमौढयत ॥
 सा दुर्भगा नष्टभाग्या नष्टमर्ता विनष्टधी । नष्टश्रीकामधान्यादिसंपत्का तल्लङ्घनाङ्गवेत् ॥
 तत्ताडनादिदुःखार्तरदित्त्रनिरुत्थित । आत्रङ्गलोकं व्याप्नोति तच्छ्रुत्वा पितरस्तु ते ॥
 स्वताडनाबमानातिलायवास्यन्तदुःखिता । अत्यन्तासह्यन्तदुःखसहस्रगुणशालिन ॥
 शपन्त्येनामियमित्य धनवानप्रजापथा । नष्टायुष्या नष्टकामा गनश्रीर्गतमन्दिरा ॥

अल्लघाशरणापापा भवेत्येति(वत्वि)महाक्रुधा ।

तस्मात्तु सुवरां शाला न प्रहायां यतस्तु ते ॥

ज्ञानशून्या परेषां तत्सुख दुःखाविवेकिन । ते भाषया चाटुवाक्यशतकैः प्रतिकारकैः ॥
 सुप्तश्रोत्रकरैरम्यैस्तोपणीया पदे पदे । तदुद्धरणसञ्चार गतागतविदम्बनैः ॥

डो(दो)लालोडनतद्ग्रीतितच्चित्ताकर्षणादिभि ।

अत्यन्तोपायशतकैः ये कश्चित्प्रीतिवर्षनैः ॥

जातहर्षा प्रकर्तव्या न भगनाशा कदाचन ।

ये तूष्णीं दुर्भगा बालान् ज्ञानहीनान्तुपान्विता ॥

न्यक्कुर्वन्त द्यस्तुर्वन्त वधोभि श्रुतिदुःखैः ।

तिरस्कुर्वन्ति तूष्णीकं तिरस्कारस्य तादृशा ॥

एतदिष्टसुराचार्यपैतृको जायते ध्रुवम् ।

तस्माद्वालान् वरान् स्वीयान् ज्ञानशून्यान् कदाचन ॥

कृद्ध्येन्नपि चाक्रोशेत्प्रहरेन्नपि भीषयेत् । तच्चित्ततोषणं ये वै प्रकुर्वन्ति तदा तदा ॥

सर्वे देवमुनिराड्योगिदेवद्विजन्मनाम् । तदनुग्रहपात्रं स्यादन्यथा न भवेत्तथा ॥

वालानां तुष्टये ये वै चिपिटादीन् भलादिभिः ।

तदा तदा प्रदास्यन्ति कृते तेषां सुरेश्वराः ॥

त्रयस्त्रिंशत्कौटिसंख्याः लोकपाला जगद्धिताः ।

वसवोऽष्टौ द्वादशापि सरुद्राः साप्सरोगणाः ॥

पितृभिः सहसुप्रीताः पूजिताः प्रभवन्त्यति ।

कन्यकां पूजिताः स्युश्चेत्तत्रापि ज्ञानवर्जिताः ॥

एषां दूर्ध्वं विवाहस्य प्राप्तुं किंकिणिकादिभिः । तत्तत्कीडनकापात्रैः मृदारुपरिकल्पितैः ॥

इभूपणैर्घैस्तत्सालभञ्जिकापुञ्जपुञ्जकैः । तेषां ततः पुरोक्तानां जातादीनां तु कर्मणाम् ॥

गौञ्जीकाले मन्त्रमात्रक्रिया कार्या न चापरा । नाद्यङ्कुरप्रतिसरक्षुरादीनां पृथक्पृथक् ॥

हरणं शास्त्रविहितं न भवत्येव सर्वथा । तस्मान्मौञ्ज्या कदाचित्तु चूडकर्मकृतो तथा ॥

उपनयनकालकृतानां पृथक्क्षुरकर्माभावः

तान्यादिष्वत्क्षुरस्यापि न पृथक्करणं मतम् । तन्मात्रस्य पृथक्त्वेन करणे किल केवलम् ॥

कुमारंभावमुक्त्यादिप्रसक्त्या प्राकृतं महत् । कर्मोपनयनं सद्यो व्यर्थं नष्टं भवेदतः ॥

उपनीत्या सहैव स्यान्मामाणवकक्रिया ।

मुक्त्याख्या वणिनां चापि तत्पश्चादखिलक्रिया ॥

मञ्ज्यास्तस्या इति परं तत्त्वं ज्ञेयं महात्मभिः । सर्वं तदोपनयनात्तस्यैवालस्य केवलम् ॥

इच्छाभक्षणसञ्चारभाषणानीति धर्मतः । विहितान्येतेषां तु शुचिश्चाशुचिरेव च ॥

तथाविधिनिषेधो वा पित्रोराशौचमेव यत् । तन्मात्रमेव तच्चापि मातुस्तद्रजसोद्गमम् ॥

यन्मालिन्यं स्तन्यपानजं वा नैषा परं तु तत् ।

अहर्मात्रस्य कृत्स्नस्य रात्रिमात्रस्य वा तथा ॥

निद्रया स्नानसप्राप्ति तच्च स्नान समन्वत ।
 वण्णोद्देन कृत्स्नस्य गात्रस्य क्षालन परम् ॥
 सम्यक् सर्वत्र नान्यत्पथात्तच्चतुर्थांदिवात्परम् ।
 तत्पूर्ववन्न भवति ज्ञानाभावे तु केवलम् ॥

त्यक्तस्तन्यस्य घटिकामात्रसशासतस्तथा । स्नान स्यादेव सपुक्तस्तन्यपानस्य पूर्ववन् ॥
 सर्वत्रैव भवेन्नून पर त्वेक पुनर्मतम् । तन्मालिन्य नास्य भरेत्तदोपनयनात्किल ॥

मौञ्ज्या पर सर्व एव नियमात् सर्ववर्णिनाम् ।
 क्षत्रियाणां च वैश्यानां नवमाद्दापर पुन ॥
 कामभक्ष कामचार कामवादश्च निन्दिता ।
 पितृभ्यां शिक्षणीयाश्च भीसदर्शनमाश्रत ॥
 न सनाड्या वाधनीया लालनीयाश्च सन्ततम् ।
 भग्नकामा न कार्याश्च प्राप्तकामा प्रतोपिता ॥
 पुण्ड्राश्चापि कर्णव्या तन्कीडनकदानत ।
 हसन्मुखा प्रकर्णव्या न कार्या प्ररुदन्मुखा ॥
 अज्ञानिनो ये पृथुकान् लनो(लप्र)भङ्ग प्रकुर्वते ।
 तेषां लक्ष्मीर्यशोभाग्य ओजस्तेनो धु तिमति ॥

क्षणाभिर्मूलता याति क्षयवश समरनुते । या नारी स्वर्भक्त ज्ञानविकल वा स्नन धयम् ॥
 पुत्रपौत्रमथान्य वा स्वपोष्यापोष्यपात्रकम् । अभावनप्रमल्लवस्तुसप्रार्थनादिभि ॥
 रुदन्ता देहि मे चेति ताडयन्त पुन पुन । शपन्त षडुधा मूढ ताडयत्यतिमौढयत ॥
 सा दुर्भगा नष्टभाग्या नष्टभर्ताविनष्टधी । नष्ट्रीकामधान्यादिसपत्का तक्षणाद्भवेत् ॥

तत्ताडनादिदु र्गारुदितध्वनिरस्थित ।

आत्रहलोक व्याप्नोति तच्छ्रुत्वा पितरस्तु ते ॥

स्वताडनावमानातिलाघवात्यन्तदु खिता । अत्यन्तासह्यतदु यसहस्रगुणशालिन ॥
 शपन्त्येनामिय नित्य बन्ध्या नष्टप्रजायया । नष्टयुष्या नष्टकामा गतश्रीर्गतमन्दिरा ॥

अलब्धाशरणापापा भवेत्येति (वत्वि) महाक्रुधाः ।

तस्मात्तु सुतरां वालाः न प्रहार्या यतस्तु ते ॥

अनशून्याः परेषां तत्सुखदुःखा विवेकिनः । ते भापया चाटुवाक्यशतकैः प्रीतिकारकैः ॥

खश्रोत्रकरै रम्यैस्तोपणीयाः पदे पदे । तदुद्धरणसञ्चार गतागतविडम्बनैः ॥

डोलालोडनतद्गीतितच्चित्ताकर्षणादिभिः ।

अत्यन्तोपायशतकैः यैः कश्चित्प्रीतिवर्धनैः ॥

जातहर्षाः प्रकर्तव्याः न भग्नाशाः कदाचन ।

ये तूष्णीं दुभगा वालान् ज्ञानहीनान्तुपान्विताः ॥

न्यक्कुर्वन्तः ह्यत्कुर्वन्तो वचोभिः श्रुतिदु खदैः ।

तिरस्कुर्वन्ति तूष्णीकं तिरस्कारस्य तादृशः ॥

एतदिष्टसुराचार्यपैतृको जायते ध्रुवम् ।

तस्माद्वालान् वरान् स्वीयान् ज्ञानशून्यान् कदाचन ॥

न क्रुध्येन्नापि चाक्रोशेत्प्रहरेन्नापि भीषयेत् । तच्चित्ततोपणं ये वै प्रकुर्वन्ति तदा तदा ॥

ते सर्वं देवमुनिराड्योगिदेवद्विजन्मनाम् । तदनुग्रहपात्रं स्यादन्यथा न भवेत्तथा ॥

वालानां तुष्टये ये वै चिपिटादीन् फलादिभिः ।

तदा तदा प्रदास्यन्ति कृते तेषां सुरेश्वराः ॥

त्रयस्त्रिंशत्कोटिसंख्याः लोकपाला जगद्धिताः ।

वसवोऽष्टौ द्वादशापि सरुद्राः साप्सरोगणाः ॥

पितृभिः सहः सुप्रीताः पूजिताः प्रभवन्त्यति ।

कन्यकां पूजिताः स्युश्चेत्तत्रापि ज्ञानवर्जिताः ॥

वर्षादूर्ध्वं विवाहस्य प्राक्तु किंकिणिकादिभिः । तत्तत्क्रीडनकापात्रै र्मृद्धारुपरिकल्पितैः ॥

तद्भूपणौवैस्तरसालभञ्जिकापुञ्जमुञ्जकैः । श्रीर्धार्लक्ष्मीर्महागौरी वाणी चैन्द्री दयारमा ॥

क्षमा शान्तिश्च पुष्टिश्च देवपत्न्योऽखिलास्तथा ।

मंगलानि च सर्वाणि हृदास्तीर्थानि च द्रुमाः ॥

सरित् सागरा सप्त लोकाग्ने पर्वतास्तथा । शृपयश्च सपत्नीका सर्वे दीर्घायुस्तथा ॥

पूजिता परिपूर्णांश्च कृतायांश्च पदे पदे ।

पुण्ड्राङ्गमुन्दिहाराश्च स्युः सप्तमेतन्मयोदितम् ॥

कन्यकामनस सर्वेऽनुमृय सुवरा यत । निवसन्त्येव तस्मात्तु प्रीणयेन्तिहृषयेन् ॥

तावतातेऽतिद्वाराश्च प्रोता एव क्षणेन वै । प्राप्तभिय प्रकुर्वन्ति नष्टौभाग्यरत्तमम् ॥

दाघायुष सुप्रचस निवारोग्यसुपुष्टिकम् । तस्मात्तु कन्यकादान सर्वदानोत्तमोत्तमम् ॥

महादानसद्व्रणेण तुलितं तुनुनर्मया । निरूप्यते विविच्यैव महादाननिरूपणे ॥

उपनीतधर्मा ओमित्येकाक्षरमित्यादिमन्त्रस्वरूपम्

उपनीतस्तु पित्रा यो द्विद्रोकनियमस्तदा । न भवेदेव तस्मात्तु द्विचत्व प्राप्तवान् यत ॥

कृत्कालत्रयमहामन्त्रसन्ध्यो महाशुचि । कृताग्निकार्यं सुमना दण्डाजिनररो भवेन् ॥

सन्ध्यामन्त्रादय ये ते सपुरापोहिष्ठादिका पुरा ।

मया निरूपिता सर्वे गायत्रीप्रमुखा शिवा ॥

तद्यस्मिन्किंवाश्वापि तदुत्पस्यस्त्रवर्म च । अतोऽत्र सर्वं तद्भूयो न वाच्यं हि तत् परम् ॥

यत्तदेव प्रवक्तव्यं शिष्टं मन्त्रगणात्किम् ।

ओमित्येकाक्षरादि स्यान् सप्तत्रिंशत्सको मनु ॥

आद्यपादे त्र्यण्णर्णां द्वितीये दशवर्णका । एतौये द्वादशार्णां स्युः तुरीयं सप्तवर्णकं ॥

आकारब्रह्मगारैक्यप्रतिपादनहेतवे । मन्त्रोऽयं प्रथमं श्रीमान् जयादौ विनियोजितं ॥

तद्भ्रमरा दनिर्वाच्यगायत्र्यागमसिद्धये । द्वितीयमन्त्रं कथितं आयात्त्विति तत् परम् ॥

द्वात्रिंशद्वर्णगणकस्तुर्यपादे तु तस्य वै । सप्तयोर्भेदतो ह्ययं सप्तमार्णस्य तादृशः ॥

गायत्रीमिति यं शब्दं एतौयान्तरं च केवलम् ।

प्रथमार्थे विनिर्दिष्टं गायत्री तादृशी शिवा ॥

मे ब्रह्मे दे जुपस्वेति जुपतामिति चार्थकं । यद्ब्रह्मादिति मन्त्रोऽयं तादृग्ध्यानफलार्थकः ॥

द्वात्रिंशद्वर्णघटितं सर्वपापापनोदकं । सप्तवर्णोति मन्त्रोऽयं सर्वेषां तदनन्तरम् ॥

संस्थितानामो जोऽसीति ह्यनुपङ्ग इति स्मृतः । सप्तानामपि मन्त्राणां यजुषां पूर्वतोऽपि वा ॥

परतो वानुपङ्गः स्यात् सोऽयं मास्त्वस्तु वा पुनः ।

विकल्पानामत्र पुनः समः प्राधान्यतो मतः ॥

अतो यस्य यथेच्चं वै तदङ्गीकरणं भवेत् । अभिभूरों महामन्त्रः सर्वाकर्षणसुक्ष्मः ॥

गायत्रीमुखदेवीनां छन्दर्षीणां च सश्रियाम् ।

एभिश्च पञ्चभिर्मन्त्रैः स्वात्मन्यावाहनं चरेत् ॥

गायत्रीमावाह्यामीत्यादिकैः पञ्चभिः शिवैः । महात्मनो ब्राह्मणस्य सर्वदेवस्वरूपता ॥

अभिवृद्धिस्तेजसः स्यात्प्रतिनित्यं त्रिवारतः । छन्दर्षिदेवतानां च तथाङ्गानां च बोधकाः ॥

यजुर्विशोषागायत्राः शिखान्ताः सप्त कीर्तिताः ।

अथ पत्रात्पृथिव्योनिः प्राणापानादिकं यजुः ॥

धिनियोगान्तकं त्वेकं गायत्री रूपबोधनात् ।

आरभ्य तस्या देव्या वै गायत्र्या स्वीकृतौ मतम् ॥

समीपवाचकः सोऽयमुपशब्दः प्रकीर्तितः । नयनं स्यादानयनं आकर्षणमिति स्मृतम् ॥

गायत्रीस्वरूपम्

ओं भूर्भुवस्सुवश्चेति प्रथमं शीर्षमुच्यते । ओमित्येतद् द्वितीयं स्याच्छीर्षं तस्यास्ततः पुनः ॥

तत्सेति तु तृतीयं च शीर्षं वेदमयं परम् । यजुर्वेदं भर्ग इति पादस्तुर्यमिहोच्यते ॥

धियो योनः पञ्चमं स्याच्छीर्षकं सामरूपकम् ।

त्रिपात्त्वं स्पष्टमेव स्यात्तत्स भर्गो धियादिकैः ॥

तत्सवितुर्हि प्रथमा कुक्षिर्वेदाश्रया शिवा ।

वरेण्यं तु द्वितीया स्यात्कुक्षिः शास्त्रमयोऽपि वा ॥

भर्गो देवस्य शक्त्याख्या तृतीया तु प्रकीर्तिता ।

धीमहीति तुरीया स्यात्कुक्षीर्लोकमयी तथा ॥

धियो योनस्सुरमयी कुक्षिः सा पञ्चमी परा । प्रचोदयाद् ब्रह्ममयी पृष्ठी सा सर्वरूपिणी ॥

अत्र यः सप्तमो वर्णः स तु वर्णद्वयात्मकः । णकारश्च यकारश्च द्वावित्येव मनोपिभिः ॥
 शतरा तु वैदिकैः सर्वैर्जायते वेदे यथैव सा । गायत्री सर्ववेदानां जननी ब्रह्मनामिका ॥
 शिष्टा मन्त्रा यथाश्च पूर्वमेव निरूपिता । अस्य मन्त्रस्य महतो देवत्वात्सवितुम्नत

प्रातरुपस्थानमन्त्राः

जपान्ते तदुपस्थानं यजुर्भिरसमाचरेत् । ऋमूर्धरेव गायत्री प्रमूर्धैर्बेदमध्यगैः ॥

मित्रस्येति त्रिभिर्दिश्वैः प्रातः शान्तेषु सन्ततम् ।

प्रथमं तत्र मित्रस्य परचान्मित्रो जनानिति ॥

प्रसमित्रेति पश्चात्तु तत्कमो वेदमध्यगः । शांतिनां निरुच्छानां च मित्रस्येति त्रयं तथा ॥

यजुर्वेदोक्तरीत्यैव वक्तव्यं नान्यमार्गतः । एवमग्निश्च सूर्यश्च जलप्राशनचोदितौ ॥

आपः पुनन्तु च तथा आमित्येकाक्षरं तथा । दशप्रणवगायत्री प्राणायामारूयकर्मणि ॥

या चोदिता पुरा सापि आयातु धरदा तथा ।

यदद्वादिति मन्त्रश्च सर्ववर्णादिकः तथा ॥

अभिभूरो पञ्चकश्च तथा गायत्रिया ततः । प्राणायामेत्यादिकश्च उत्तमे शिखरे ततः ॥

आवाहिताया गायत्र्या स्वरिमन्नेव विधानतः ।

यथेच्छाप्रेषणे तस्याः उपस्थानमुखेन वै ॥

विनियुक्तो वेदविद्विस्तदेतश्च तथापरम् । स्तुतो मयेति चरमं यज्ञूप्येव ततोऽखिलैः ॥

नान्यत्र यत्र कुत्रापि तथा तस्माद्भेदेत्सदा । अभिवादनकालेषु सततं प्रवरं शिवम् ॥

द्वौ (त्र) प्रवरमार्गेण प्रवदेन्नान्यवर्त्मना । आभ्यर्च्यप्रवरतो ह्यभिवादनकादियुः ॥

यदि क्रियाविशेषेषु कृतं चेन्नाशमाप्नुयान् ॥

मार्जनमन्त्रसंख्या

तथा सन्ध्यात्रये नियं चतुर्विंशतिमार्जने । आपोहिण्टेति नवकं चारद्भ्रुकृतं यतः ॥

मन्त्रा अष्टादश स्युर्हि तदा ते याजुषा पराः । मन्त्रा जातानर्चतस्ते वक्तव्यास्तद्द्वयं परम् ॥

दधिक्राव्णेति परमं यथारुचि तु चोदितम् । तथा हिरण्यवर्णाश्च चत्वारो मनवोऽपि वै ॥
यथारुचि परं तेषां पण्णामपि हि पादने । पठने चापि नियमः तेषु कर्मसु वच्मि वः ॥
यजुषाणां ऋक्प्रकारकरणं त्वत्र निन्दितम् । बह्वृचानां तथा चोभयं वाधकाय न ॥

तथा किमर्थमित्युक्ते सान्ध्यं कर्माखिलं महत् ।

यजुर्वेदान्तर्गतं स्यान्न तदन्यत्र कुत्रचित् ॥

तस्मादशेषविप्राणां यजुर्मन्त्रविधानतः । सान्ध्यस्य करणे प्रोक्तं कर्मणो नेति वाधकम् ॥

यदि शुद्धयजूष्यत्र सान्ध्ये कर्मणि मोहतः । शाखान्तरप्रकारेण तानि प्रोचरितानि चेत् ॥

भवेत्तु कर्मवैकल्यं विशयो नात्र वच्मि वः ।

त एते खलु पण्मन्त्राः ऋचः स्युश्च यजूष्यपि ॥

वेदद्वयेऽपि चोक्तत्वात्स्वरभेदादिना तथा ।

महामन्त्रस्य तस्यास्या गात्र्याख्यस्य चेत्युनः ॥

तत्तच्छाखोक्तरीत्यैव जपादिक उदाहृतः ॥

माध्याह्निकाध्यम्

माध्याह्निकक्रियायां तु गायत्रीं सकृदेव हि । अर्धमेकं समुच्यार्थं देयं स्यात्तदनन्तरम् ॥

सौर्यास्त्रेण द्वितीयं तं हंसशुचिपदित्युवा । तत्तच्छाखोक्तरीत्यैव तं मन्त्रं समुदीरयेत् ॥

तच्चक्षुरिति सर्वेषां समुच्चारणकर्मणि । यजुर्वेदविधानेन प्रोक्तिस्साभिहिता परा ॥

पश्चाद्य उदमन्त्रोऽति यजुरेव हि केवलम् । तदुत्स्थानकृत्येऽस्मि(न्) बह्वृचानां विशेषतः

बह्वृचानां मन्त्रोच्चारणप्रकारः

उदुत्यवर्गो वक्तव्यः नित्योऽयं नान्यथा मतः । याजुषाणामत्र परं आसत्येनेत्यृगात्मकः

मनुः स्याद्याजुषः पश्चादुदुत्यं तमसस्परि । उदुत्यं च ततो भूयो-मनुस्तदनुतादृशः ॥

चित्रं देवानामित्ये ऋचत्वारः खलु तेऽखिलाः ।

सोऽयं चेतदुपस्थाने इमं मे वरुणो मनुः ॥

तत्त्वा यामि तत पश्चान् यच्छिद्धीति पुनः परः ।
 यत्किं चेद मनुर्मूय कितवास ततः परः ॥
 पञ्चमं ता (१) मध्यगताऽुपासकशास्त्रम् ।
 विनिवृत्ता विरोपशौ प्रबान्या स्युस्ततोऽखिलैः ॥
 तस्मिन् कर्मणि सायाहो दिगादीनां ततः पुनः ॥

दिहनमस्कारः

तत्रत्यानामरोपाणां नमस्कारक्रियापरः । नमोऽनुवाकं सुमहान् वक्तव्यं कर्मसिद्धये ।
 दिगुलिङ्गास्तत्र सहयाताः नमो गगादिकैस्त्रिभिः ।
 यज्जूपि दशसंख्याकानि स्फुः सर्वेऽत्र पावकाः ॥
 तदेवमखिलं प्रोक्तं साध्यं कर्मत्रयं महत् । एव कृतोपनयनो द्विजमाश्रोऽन्वहः तराम् ।
 कुर्यात्तु सन्ध्यां नियतो न चेद्विप्रो भवेद्दयम् ।
 सन्ध्यामूलमिदं सर्वं ब्राह्मण्यं सर्वदेहिनाम् ॥
 बन्द्नीयं प्रार्थनीयं पूजनीयं प्रयत्नतः । सेन्यं च दर्शनीयं च सन्ध्ययैतत्तु सपदः ॥
 ब्राह्मणस्य महस्व तदीयतीति (१) न कैरपि ।
 सुरेन्द्रैः सर्ववैत्वा (वां) ब्रह्मविष्णुशिवादिभिः ॥
 सुरोत्तमैर्महद्भिर्वा परिच्छेत्तु हि शक्यते ।
 ब्राह्मण्यं खलु देवानां मप्यत्यन्तं हि दुर्लभम् ॥
 ब्राह्मणे सर्ववेदारं च ब्राह्मणे सर्वदेवता । ब्राह्मणे सर्वतीर्थानि तत्पादे दक्षिणे शिवे ॥
 सर्वे समुद्रा सरितः सदा कृपा सरासि च ।
 पुष्करिण्यं पुष्कराद्याः सर्वे यागास्तपांसि च ॥
 विविधान्यपि कृच्छ्राणि व्रतानि विविधान्यपि ।
 गाथो द्रुमाश्च नियमा दीक्षरयागा सद्भिक्ष्याः ॥
 शास्त्राणि च पुराणानि स्मृतयो विविधा परा ।
 आदित्या वसवो रुद्रा लोकपाला महौजसः ॥

पतिप्रतानां प्रवराः कामधेन्वादिकाः शिवाः ।

चिन्तामणिमहाव्राताः कल्पवृक्षा धराधराः ॥

सार्तपयो महात्मानः विप्रमात्रेऽनिशं पुनः । स्वभागधेयकार्याय वसन्ति किल सन्ततम् ॥

न ब्राह्मण्यात्परं वस्तु समं वा यत्र कुञ्चित् । भुवनेष्वस्ति सर्वेषु कलौ केचन पामराः ॥

ब्राह्मण्यादधिकत्वेन शैवं वैष्णवमेव च । गाणपत्यं च शाक्तं च तत्तदेकं पुनश्च हा ॥

वदन्तस्तेन नाम्ना च वयं युक्ताः सुभूषिताः ।

तन्नामधेयमस्माकं ब्राह्मण्या साधारणं यथा ॥

अधिकं सोमयाजित्वं वाजपेयत्वमेव वा । तत्पौण्डरीकयाजित्वं तथेदमपि चैककम् ॥

शैवादिकमिति प्रोचुर्ब्राह्मण्या व्याप्यत्वमुज्वलम् ।

तदेतदत्यन्तमहामोहगाढविजृम्भितम् ॥

तद्व्याप्य धर्मो न भवेद् ब्राह्मण्यस्य कदाचन ।

अत्यन्तव्यभिचरितं शिवत्वादिकमल्पकम् ॥

तत्तु दशादियाजित्वं द्विजमात्रगतं यतः । तदसाधारणो धर्मः तच्छिवत्वाधिकं तथा ॥

सर्वथा न भवेदेव तस्माद् ब्राह्मण्यमेककम् ।

सर्वोत्तममिति प्रोक्तं आतीक्षिष्टेति सा श्रुतिः ॥

अयं ब्राह्मण्य इत्येव प्रोवाच किल तादृशी । यावतीरिति तद्वापयं ब्राह्मणेनैव सन्ति हि

ब्राह्मणेभ्यो वेदविद्भ्यो नमस्क्रुर्योदिति स्म च ।

उदाहृत्य जगादैव तस्मात्तु ब्राह्मणोऽधिकः ॥

नित्यं ब्राह्मणशब्दोऽयं ब्राह्मणानां सुभूषणम् । शब्दान्तरं तु सततं शैवादि खलु तत्परम्

प्रभवेद्दूषणार्थैव नात्र कार्या विचारणा । एवं सत्यत्र केचित्तु कलिधर्मेण केवलम् ॥

दूषणं भूषणत्वेन स्वीकृत्य प्रत्युताद्यहा । तेनदूषणशब्देन भूषितान् दूषयन्त्यहो ॥

एतत्किमिति चोक्ते तु कलिधर्मस्तु तादृशः ।

कलौ नीचा महान्तः स्युः महान्तो नैच्यभागिनः ॥

प्रायेण भूतले शिष्याः बहवो गुरुदूषकाः । गुरुभक्ता अतिस्वल्पाः पुत्रा जनकदूषकाः ॥

मर्तुर्वैरा स्त्रियः सर्वां प्रायेण जगतीतले ।

पतिव्रता अतिब्रह्मणा ता न सन्तीति नास्यपि ॥

सन्नेव तत्रतत्रापि साया मर्तुः परापरा । धरणी चापि निर्जीयां निरौषधरसातराम् ॥

पापलोकेऽहमंकीण सदा सज्जनदुर्लभा । तुच्छदेवगणार्णमहादेवातिदुस्तरा ॥

शने शनैरल्पतप्री वेदमार्गाकुशास्त्रगृ(त्रि)म् ।

भापारचितशास्त्रोषा महाशास्त्रानिदुर्लभा ॥

नटनर्तकमग्नान्पूचादूषितमज्जना । अ यन्तार्परा भूया दयादाक्षिण्यदूरिता ॥

तादृशेऽत्र कलौ किं किं न भवदितिनिन्दितम् ।

सर्वं निन्दितमेव स्यात्प्रशस्तं यदनिन्दितम् ॥

प्राधान्यमनृतस्यैवाप्राधान्यं सन्तत परम् । सत्यस्य रातु मयत्र तथापि विजोऽनिराम् ॥

मत्यस्यैव भवेन्नूनं नानृतस्य कदाचन । सत्यस्यानृतवद्भानं दुष्टजल्पनकथनैः ॥

पश्चाच्छिधरेणमत्यस्यावान च प्रभवत्यपि । अस्मिन्नर्थे प्रवक्ष्यामि पुन पुनरतीव च ॥

चोरश्चोरो भवेद्देव तथैव च मृषामृषा । पापं पापं भवेत्तद्वत् सत्यंमत्यं न चानृतम् ॥

धर्मस्यविजयो नित्यं नाधर्मस्य कदाचन । परं त्रिदमधर्मस्य तत्त्वभानां कलौ तव ॥

काठेन यन्नाद्भूयश्चातवेनैव न चान्यथा । तत्राणप्रतिसंहारं न्यायधमसतां तथा ॥

मयस्य च भवेत्तद्भ्रादभ्युत्थानं यथा पुरा । कदाचिदनृतं सत्यं यदित्यादपि केवलम् ॥

तस्यैवस्तु कृत्स्नं तस्य विलयं प्रापयिष्यति । अत्यन्यायमतिद्वोद्गमति कौर्यं कलावपि ॥

अयत्रम चात्यशास्त्रं न कुर्यान्न च कारयेत् । कुर्यातां सर्वपापानि वर्णानां तत्रमेव वै ॥

वर्णानामाश्रमाणामुत्तरोत्तरं प्रापश्चित्तद्वै गुण्यम् मंन्यामभेदाः

प्रापश्चित्तं द्विगुणत्रयं सूनकं च तथा मतम् । यद्ब्राह्मणस्यैरुगुणं तद्ब्राह्मणस्य धर्मतः ॥

द्विगुणं शास्त्रगदितं वैत्यस्य त्रिगुणं स्मृतम् । चतुर्गुणं तस्य तत्र शूद्रस्येति मनोपिभिः ॥

कश्चित् शास्त्रनस्वसौ तदेव गृह्णीत मनम् । यत्तस्य द्विगुणं कृन्म धर्मतो ब्रह्मचारिणः ॥

वर्णनं त्रिगुणं प्रोक्तं यत्तस्य चतुर्गुणम् ।

कुटीचरं न्यात्प्रथमं द्वितीयं तु बहूदकं ॥

हंसस्मृतौ यद्भ्युक्तः चतुर्थेऽस्तु तथापरः । यत्तिः परमहंसाख्यः कुटीचक्रबहूदकौ ॥
 पशून्तोर्युक्तगायत्रीजापकौ शिखिनौ तथा । एकोपवीतिनौ स्यातां दण्डत्रयसमन्वितौ ॥
 भिक्षान्नप्राशनौ नित्यं ब्रह्मचिन्तापरायणौ । त्यक्तपुत्रकलत्रादिजनौ वैराद्यभागिनौ ॥
 एतद्भिन्नौ तावप्यन्यौ एकदण्डौ गताश्रयौ । त्यक्तोपवीतिनौ त्यक्तगायत्रकौ गिराश्रयौ ॥
 मन्त्रत्यक्तशिखौ सम्यक् जितरोषौ सपुण्ड्रकौ । गृहीतप्रणवौ सन्तौ ब्रह्मनिर्वाणमृच्छतः
 चतुर्विधानमेतेषां वैकल्ये किल कर्मसु । प्रायश्चित्तं तारतम्यात्प्राणायामविशेषतः ॥
 नान्येन येन केनापि तस्मात्तेषां जपं विना । प्रणवस्योत्तारणाया वर्तते जगतीतले ।

होमो दानं तपः कर्तुं नाधिकारो यतः स्मृतः ।

चित्तं दानादिभिः कृच्छ्रैः ब्रह्मचर्यादिकस्य चेत् ॥

आश्रमत्रितयस्याप्यधिकारः शास्त्रसंमतः । संप्राप्तानां तु चित्तानां करणाय महात्मभिः ॥

मुख्यात्कृच्छ्रमुखेनैव सरणिः सा निरूपिता ।

तानि कृच्छ्राणि साक्षाद्वा प्राजापत्यादिकानि हि ॥

कर्तुं न सत्वरं सर्वैः साक्षादीशमुखैरपि । न शक्यते हि सुतरां किंतु तानिप्रवक्षि वः ॥

प्रायश्चित्तप्रतिनिधिः

प्रत्यम्नायमुखेनैव न चेत्प्रतिनिधित्वतः । करणं सर्वदा प्रोक्तं ते स्युर्वहुविधाः पराः ॥

विधितः प्रतिनिधयः सम्यग्ब्राह्मणभोजनम् ।

गोदानं वा नदीस्नानं गोमूल्यं वा तथा परम् ॥

निष्कदानं च गायत्री दशसाहस्रसंख्यया । जपो वा संहितामात्रपारायणमथापि वा ॥

शिष्टान्नभोजनं चापि समान्याहुर्मनीषिणः । सप्तगङ्गावगाहश्चेदष्टकृच्छ्रफलप्रदः ॥

यत्रकुत्रापि वैकत्र तासु नित्यं न संशयः । पारावारस्नानमेकं कृच्छ्रद्वादशदायकम् ॥

चापाप्रस्नानमेकं चेद्वदकृच्छ्रफलप्रदम् । भागीरथीमहास्नानं सर्वपापापनोदकम् ॥

अष्टोत्तरप्राजापत्याशतकृच्छ्रफलप्रदम् । गंगासागरसंगस्य स्नानमेकं तु तत्परम् ॥

अष्टोत्तरसहस्राणां कृच्छ्राणां फलदायकम् । तदेतज्जाह्नवीसिन्धुसङ्गस्नानं विशेषतः ॥

यतीनां प्रायश्चित्तानधिकारः

यत्प्रशक्य हि सततं कृच्छ्रप्रतिनिधित्वतः । उक्तानामपि सर्वेषां भिक्षुणां त्यक्तसगिनाम् ॥
गोदानप्रमुखानां च करणं त्वयर्मूलतः । न युज्यते हि सततं धानूनां तु परिग्रहान् ॥

मद्यो भ्रष्टं प्रपतति मस्करो नात्र सशयः ।

तस्माद्यत्नेभ्यु चित्तं तन् तारव्रजं विना न किम् ॥

कृच्छ्राणां समनुष्ठानं त्यक्तसगम्यं तस्य वै । विवायकादिवरणं शालहोमादिकर्म च ॥
प्रदानं दक्षिणायाश्च सभानुष्ठानमेव च । प्राच्याङ्गगोदानाख्यं च निन्दितं तद्यत्तेरति ।

तस्मात्परिव्राट् मोहेन पापभाक् चैतत्तस्य तु ।

आरूढपतितो ज्ञेयः चित्तं तस्य न विद्यते ॥

वर्णाद्यान्नमिगः चेत्तु धनप्रदणयोग्यता । अस्ति यन्मानतो नूनं प्रायश्चित्तस्य कारणान् ॥

निष्ठाधिकारिणः प्रोक्ता करणान्तस्य केवलम् ।

अल्पायासेन ते सम्यक् तरन्त्येव त्रयश्च वै ॥

वर्णा गृही बनी नित्यं तत्रापि प्रवरो गृही । सर्वस्य चित्तमात्रस्य नितरां धनमूलतः ॥

कर्तव्यत्वेन तत्रास्मिन् प्रवरो हि गृही धनी ।

तस्माद्गृहाश्रमं सम्यक् मत्यानां प्रवरं परम् ॥

यस्मिन्स्थितस्तु तरति निर्धूपाग्निलङ्कित्त्रयम् । धनदानमुपनैथ तत्रायं प्रवरो यतः ॥

अधिकारी महाभाग गृहस्थः शास्त्रसमनः । गार्हस्थ्यमेकं शिष्यानां शरणं कारकं परम् ॥

आश्रयं सर्ववर्माणां स्थितस्तत्र कृती भवेत् । प्रत्यक्षकृच्छ्रकरणसामर्थ्यं चित्तहेतवे ॥

न करथापि कदाचित्तपानं किन्तु तेषां क्षणनं वै ।

ऋतुं प्रतिनिधित्वेन शक्यतेऽर्थस्य दानतः ॥

दानप्रश्ना

तस्मिन् दानेऽधिकारी भ्याद् गृहस्थो धर्मतः स्मृतः ।

अगिला कृच्छ्रचयाश्च प्रत्यक्षारं च केवला ॥

दीक्षाचर्या यज्ञचर्याः सर्वचर्या क्षणान्तुणाम् । दानतः संभवन्त्येव तस्माद्दानपरो गृही ॥
भवेदेव विशेषेण तर्तुकामो विचक्षणः । दानं परं प्रशंसन्ति दानमेव पराचणम् ॥

दानं बन्धुर्मनुष्याणां दानं कोशो ह्यनुत्तमः ।

दानं कावफला वृक्षाः दानं चिन्तामणिर्नृणाम् ॥

दानं पुत्रः परं द्रव्यं दानं मातापिता तथा । न दानेन विनाकिञ्चित्प्रार्थितं भलमाप्यते ॥

न दानशीलिनामापत्तस्माद्दानं समाश्रयेत् । हारनूपुरकेयूरपूरितोत्तममन्दिरम् ॥

लावण्यगुणसंपत्तिर्दानादेव हि लभ्यते । दानेन प्राप्यते स्वर्गश्रीदानेन हि लभ्यते ॥

दानेन शत्रून् जयति व्याधिदानेन नश्यति । दानेन लभ्यते विद्या दानेन युवतीजनः ॥

दानेन मोदते स्वर्गे स्वर्कः सह चिरं नरः । धर्मार्थकाममोक्षाणां साधनं परमं स्मृतम् ॥

तपः परं कृतयुगे त्रेतायां ज्ञानमुच्यते । द्वापरे यज्ञमेवाहुः दानमेव कलौ युगे ॥

युगेषु निखिलेष्वेपु दानं साधारणान्मतम् । उत्तमत्वेत विद्युधैः तस्माद्दानपरो भवेत् ॥

दानाहते नोपकाकारः दृश्यते धनिनः परः । दीयमानं हि तत्तस्य भूय एवाभिवर्धते ॥

यद्दाति विशिष्टेभ्यो यच्चाश्नाति दिने दिने ।

तद्वित्तं स्वमहं मन्ये शेषं कस्याभिरक्षति ॥

यद्दाति यद्दश्नाति तदेव धनिनो धनम् । अन्ये मृतस्य क्रीडन्ति दानंरपि धनैरपि ॥

किमेतस्य प्रभवति तावतातस्तदुत्सृजेत् । प्रात्रभूतेषु विप्रेषु देशेकाले च सन्ततम् ॥

दानेन भोगी भवतिमेवात्री वृद्धसेवया । अहिंसया च दीर्घायुरिति प्राहुर्महर्षयः ॥

पापकर्मसमायुक्तं पतनं नरके नरम् । त्रायते दानमेवैकं पात्रभूते द्विजे कृतम् ॥

उक्तशेषगुणोपेतमुक्तशेषविवर्जितम् । कामधुग्धेनुवदानं फलत्यासोपितं फलम् ॥

न्यायेनार्जनमर्थानां वर्धनं चाभिरक्षणम् । सत्पात्रे प्रतिपत्तिश्च सर्वशास्त्रेषु पठ्यते ॥

यस्य वित्तं न दानाय नोपभोगाय कल्प्यते ।

नापि कीर्त्यं न धर्माय तस्य वित्तं निरर्थकम् ॥

तस्माद्वित्तानि संपाद्य दद्याद्विप्राय भक्तितः ।

न्यायमार्गेण विद्युधः कदाप्यन्यायवर्त्मना ॥

देवालय नो विदधाति वा कुण्डं तटाकं न करोति रूपम् ।
 पुण्य विवाह स्वजनोपकारं तथा प्रपां वा द्विजमन्दिरं वा ॥
 धन सदा भूमिगतं प्रकुर्यात् यदृच्छया लब्धमनन्यचित्त ।
 स्वयं न भुञ्जीत तथाधिष चैत्परोपकाराय भवेत्तु तद्धि ॥

अहन्यहनि याचन्तमहं मन्ये गुरुं यथा । अदत्वाहं हरिद्रोऽस्मि त्वं दत्त्वा भूर्यती महा
 मार्जनं दर्पणस्यैव य करोति दिने दिने । दानप्ररोधकस्तस्माद्दरिद्रोऽयं नृणा सद्
 किं धनेन करिष्यन्ति देहिनो भंगुराश्रया । यद्यं धनमिच्छन्ति तच्छरीरमशारवत्
 प्रासादार्धमपि प्रासमर्धिभ्य किं न दीयते । इच्छानुरूपो विभ्रम कदाकस्य भविष्यति
 अदाता पुरुषस्त्यागी धनं सत्यज्य गच्छति । दातारं कृपणं मन्ये मृतोऽप्यर्थं न मुञ्चति
 अक्षरद्वयमभ्यस्त नास्ति नास्तीति यत्पुरा । तदिदं देहि देहीति विपरीतमुपस्थित
 बोधयन्ते न याचन्ते देहीति कृपणा जना । यैर्नमुक्तं न च हुतं तीर्थं न (१,
 (१) मरण कृता । दिरप्यमन्नमुदकं ब्राह्मणेभ्यो न चापित्तम
 दीना विवसना रुक्षा कपालाङ्कितपाणय । दृश्यन्ते किल सर्वत्र ते यै पूवं जनै किल

सदाचारा कुलीनाश्च रूपवन्त प्रियंवदा ।
 बहुश्रुताश्च धर्मना दातार शु थियान्विता ॥
 अलब्धमुष्टिमात्रश्च याचमाना परानति ।
 दृश्यन्ते दु खिन सर्वे प्राणिन सर्वदा भुवि ॥
 अदत्तथा न जायन्ते परभाग्योपजीविन ।
 मा ददास्येति यो ब्रूयाद् गव्यग्नौ ब्राह्मणेषु च ॥

तिर्यग्योनिशत गत्वा चाण्डालेष्वभिचायते । एकेन तिष्ठताभस्तात् अन्येनोपरितिष्ठता
 दान्याचकयोर्भेद कदाभ्यामेव सूचित । प्राप्तानामनुरूपाणां पात्राणां दानकर्मण
 देशे कृत्नेपि काले वा नादेय ह्यस्ति किंचन । उच्चैश्रवसमश्च प्राणणीर्यं सता विदु
 अनुनीय यथाकाम सत्यसन्धो महात्रत । स्वै प्राणै ब्राह्मण प्राणान् परित्राय दिवग
 रन्तिदेवश्च साकृत्यो वसिष्ठाय महात्मने । अप प्रदाय शीतोष्णा नाकपृष्ठमितगत

आत्रेयः खण्डवमयोरर्हतो द्विविधं धनम् ।

दत्त्वा लोकान्ययौ धीमान् अनन्तास्स महीपतिः ॥

वेकाशी नरोऽङ्गानि पुत्रं च प्रियमौरसम् । ब्राह्मणार्थं (.....?) नाकष्टमुपागतः ॥

ईनः काशिपतिः प्रदाय नयने स्वके । ब्राह्मणायातुलां कीर्तिं इह चामुत्र चाश्नुते ॥

मृष्टशलाकं तु सौवर्णं परमृद्धिमत् । छत्रं स्वर्णमयं दत्त्वा सराष्ट्रोऽप्यव(प)तदिवम् ॥

तिश्च तथात्रेयः शिष्ये (... ?) गुणम् । उपदिश्य महातेजाः गतो लोकाननुत्तमान् ॥

श्वरीपोद्गदे दत्त्वा ब्राह्मणेभ्यः प्रतापवान् । अर्जुदानि शतैकं च सराष्ट्रोऽभ्यपतदिवम्

विभ्रः कुण्डले दिव्ये शरीरं जनमेजयः । ब्रह्मणार्थं परित्यज्य जग्मतुर्लोकमुत्तमम् ॥

वैरत्नं वृषादर्विः यवनाश्वः प्रियां स्त्रियम् । रम्यमावसथं चैव दत्त्वा स्वर्लोकमाश्रितः ॥

निमिराष्ट्रं च वैदेहो जामदग्न्यो वसुंधराम् ।

ब्राह्मणेभ्यो ददौ चापि गयश्चोर्वीं सपट्टणाम् ॥

जामित्रसहश्चैव वसिष्ठाय महात्मने । मदयन्तीं प्रियां दत्त्वा तथा सह दिवंगतः ॥

सहस्रजिच्च राजर्षिः प्राणानिष्ठान् महायशाः ।

ब्राह्मणार्थं परित्यज्य गतो लोकाननुत्तमान् ॥

सर्वकामैश्च संपूर्णं दत्त्वा वेश्म हिरण्यम् ।

मुद्गलाय गतः स्वर्गं शतद्युम्नो महायशाः ॥

नाम्ना च द्युतिमान्नाम सात्वराजप्रतापवान् ।

दत्त्वा राज्यमृचीकाय गतो लोकाननुत्तमान् ॥

मद्रराजश्च राजर्षिः दत्त्वा कन्यां सुमध्यमाम् ।

सुवर्णहस्ताय गतो लोकान् देवैरभिष्टुतान् ॥

रोमपादश्च राजर्षिः शान्तां दत्त्वा सुतां प्रभुः ।

ऋष्यशृङ्गाय विपुलैः सर्वकामैरयुज्यतः ॥

दत्त्वा शतसहस्रं तु गवां राजा प्रसेनजित् ।

सवत्सानां महातेजा गतो लोकाननुत्तमान् ॥

एते चान्ये च बहवो दानेन तपसा सह ।
महात्मनो गता स्वर्गं शिष्टात्मानो जितेन्द्रिया ॥
तेषां प्रतिष्ठिता कीर्तिं यावत्स्थास्यति मेदिनी ।
दानैर्यज्ञैः प्रजासर्गे एते हि दिवमाप्नुयु ॥

अर्थानामुत्तमे पात्रे श्रद्धया प्रतिपादनम् । दानमित्यभिनिदिष्टं सर्वशास्त्रौक्तनिरिचतम् ॥
द्विष्टे तु पण्डधिष्ठान पण्डितं पण्डिपाक्युक्त् । चतुष्प्रकारं त्रिविधं त्रिनाश दानमुच्यते ॥
नालपत्वं वा बहुत्वं वा दानस्याभ्युदयावहम् ।
श्रद्धा भक्तिश्च दानानां वृद्धिभयकरे स्मृते ॥
धर्ममर्थं च कामं च त्रीणाहर्षं भयानि च । अधिष्ठानानि दानानां पठेतां विदुर्बुधा ॥

दानभेदाः

पात्रेभ्यः दीयते नित्यं अमपेक्षप्रयोजनम् । केवलं धर्ममुष्णा यद्धर्मदानं तदुच्यते ॥
प्रयोजनमपेक्ष्यैव प्रसगाद्यप्रदीयते । तदर्थं दानमित्याहुः ऐहिकं फलहेतुकम् ॥
स्त्रीपानशृगयाश्वाणां प्रसगाद्यत्प्रदीयते । अनर्हेषु च रागेण कामदानं तदुच्यते ॥
ससदि क्रीडया स्तुत्या चार्थार्थिभ्यः प्रयच्छत । प्रदीयते च यदानं क्रीडादानं तदुच्यते ॥
दृष्ट्वा प्रियाणि श्रुत्वा वा हर्षाद्यत्प्रदीयते । हर्षदानमिति प्राहुर्दानं तद्धर्मचिन्तका ॥
आक्रोशादर्थहिंसानां प्रतिकाराय तद्भवेत् । प्रतिबन्धकराहित्यहेतवे तत्प्रशस्यते ॥
मयदानमिति प्रोक्तं फलदं नैव तद्भवेत् । अपापोरोगिधर्मैकदित्सुरूप्यसनरश्नुभिः ॥

अनिन्द्यशिवकर्मा च पण्डभिर्दाता प्रशस्यते ।

पात्रं श्रद्धा च भक्तिश्च देयमित्यभिचिन्तनम् ॥

देशकालश्च दानानां अज्ञान्येतानि पण्डितुः ।

त्रिगुहृत्प्रावृत्तिश्च घृणालुः सकलेन्द्रिय ॥

विमुक्तो योनिदोषेभ्यः ब्राह्मणं पात्रमुच्यते । सौमुह्यवाद्यभिसंपत्तिरर्थिनां दर्शने सह ॥
सत्कृतिरवानसूया च तथा श्रद्धेति कीर्त्यते । अत्यावश्यककर्तव्यचिन्तनं भक्तिरुच्यते ॥

द्रुनं मया देयं तदा तस्मै च तत्र वै । अभिचिन्तनमित्युक्त मित्येव यत्तदु स्मृतम् ॥
प्रतीरार्दिदेशः दानकृत्याय चोदितः । देश इत्येवविद्वद्भिः कालोऽपि ग्रहणादिकः ॥

केचित्त्वत्र पुनः प्रोचुः प्राक्रारान्तरमाश्रिताः ।

तमप्यत्र प्रवक्ष्यामि महात्मानो जितेन्द्रियाः ॥

नरावाधमफलेशं स्वयत्नेननार्जितं धनम् । स्वल्पं वा विपुलं वापि देयमित्यभिधीयते
यत्र यद् दुर्लभं द्रव्यं यस्मिन् कालेऽपि वा पुनः ।

दानार्हौ देशकालौ तौ स्यातां श्रेष्ठौ न चान्यथा ॥

फलं निष्फलं हा(दा)नं तुल्यं विपुलमक्षयम् । पङ्क्तिपाकयुगादिष्टं पडेतानिविपाकतः

दानस्यापात्राणि

॥स्तिकस्तेनहिंस्तेभ्यः जाराय पतिताय च । मिथुनभ्रूणहर्तृभ्यः परक्षेत्रापहारिणे ॥

उद्द्रूपकाय च ग्रामद्रोहिणे ग्रामवाहिने । न्यायसंप्रा (?) कपरा जयानन्तमप्यति ॥

अजितोऽहमनिर्लज्जमिति वक्त्रेऽतिपापिने । संजातस्पष्टदुष्कृत्यसत्यनष्टृशालिने ॥

सत्यसंप्राप्तदौर्गत्यपराजयपराय च । तत्पराजयनिर्लज्जभयराहित्यवाक्छलैः ॥

प्रतिवादिद्रव्यहर्त्रे प्रदत्तं दुष्फलं भवेत् । अयं पापः क्रूकर्मा पापभीतिविवर्जितः ॥

निर्लज्जः कर्कशास्तीक्ष्णः परस्वागतमानसः ।

व्यवहारजितोऽत्यन्तं अजितोऽस्मीति वाद्यपि ॥

देवसन्निधितत्सत्यनष्टस्वनरशाल्ययम् । इति ज्ञात्वापि यस्तेभ्यः दानकर्म समाचरेत् ।

तन्निष्फलं भवेन्नूनं तस्मात्तन्न तथा चरेत् ।

अन्यद्द्रव्यं तस्य भोग्यमन्यप्राप्यं च कालतः ॥

तत्कालैकनिरुद्धं च विवादास्यददुस्तरम् । परवाधाकरं लुपं पुनः साधारणं तथा ॥

महदप्यफलं दानं श्रद्धया परिवर्जितम् । तद्वीनं दानमित्युक्तं न कार्यं तच्च निन्दितम् ॥

यथोक्तमपि यद्दत्तं चित्तेन कलुषेण वा । तत्तु संकल्पदोषेण दानं तुल्यफलं फलेत् ॥

युक्ताङ्गैः सकलैः पङ्क्तिभिः दानं स्याद्विपुचोच्यम् । अनुकोशववादत्तं दानमक्षय्यतां व्रजेत्

ध्रुवमानास्त्रिक काम्य नैमित्तिकमिति क्रमान् ।

वैरिको दानमागोऽय चतुर्धा वर्ण्यते सुवै ॥

प्रपारामतन्कादि सर्वकामप्रदायके । ध्रौवमित्येव त्रिल्यात् धर्मनिर्द्धर्महात्मभि ॥

तदास्त्रिकमियाहु दीयते यद्दिनेदिने । अपत्यविषयैश्चर्यस्त्रीलाभार्थं यदिष्यते ॥

इच्छासम्यक्तु तदान काम्यमित्यभिधीयते । कालापेक्ष क्रियापेक्ष अनापेक्षमिति स्मृतम् ॥

त्रिधा नैमित्तिक प्रोक्त पुन सर्व द्विधा स्मृतम् । सहोम होमरहित समन्त्रकमन्त्रकम् ॥

सद्रमकाधर्मकाभ्यां द्विविध तत्रिधा मतम् ।

स चोत्तमानि चत्वारि मध्यमानि विधानत ॥

अधमानि च सर्वाणि त्रिप्रिघत्वमिद विदुः ।

अन्न दधि घृण क्षीर गोभूरकमाश्वहस्तिन ॥

दानान्युत्तमसज्जानि सुमहद्वद्रव्यदानत । पुस्तकाद्यादानासासपरिभोगौषधानि च ॥

दानानि मध्यमानोह मध्यमद्रव्यदानत । उपान्तप्रंखयानानि ह्यत्रपात्रासनानि च ॥

वापकाष्ठफलादीनि चरम बहुषोष्यते । दत्तमित्त्रमधीत च त्रिनश्यत्यनुकीर्तनात् ॥

तस्माद्दत्तादिक स्त्रेण कीर्तयेन्न कदाचन । शलाघानुक्रोशानाभ्यां च भग्नतेजा विपद्यते ॥

तस्मादात्मकृत पुष्य यत्नेनपरिपालयेन् पुनरन्ये तु त्रिमुधा दान प्रोचुरचतुर्विधम् ॥

नित्य नैमित्तिक काम्य त्रिमल चेति नामन । अहन्यहनि यत्किञ्चिद्दीयतेऽनुपकारिणे ॥

अनुदिश्य फल यत्तद्ब्राह्मणाय तु नित्यम् । यन्नु पापोपरान्तर्यर्था दीयते विदुषां करे ॥

नैमित्तिक तदुद्दिष्ट दान सद्भिरनुष्ठितम् । असत्यत्रिन्यैश्चर्यस्वर्गार्थं यन् प्रदीयते ॥

एतान तन्कामिक प्राक्त मुनिभिर्धमचिन्तकैः । यद्दीश्वरप्रीणनार्थं ब्रह्मचिद्भय प्रदीयते ॥

चेनसा भक्तियुक्तं न दान तद्विमलं स्मृतम् । येन येन हि भावेन यद्यदानं प्रयच्छति ॥

ते नतेन हि भावेन तत्तत्यान्नाति निश्चितम् ॥

सात्विकादिदानानि

।तन्वमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे । देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्विकं स्मृतम् ॥
।त्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः । दीयते च परिकल्पितं तद्दानं राजसं स्मृतम् ॥
।देशकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते । असत्कृतमवज्ञातं तत्तामसमुदाहृतम् ॥

सात्विकानां फलं भुङ्क्ते देवत्वेनात्र संशयः ।

वालये वा दासभावे वा राजसानां फलं भवेत् ॥

तामसानां फलं भुङ्क्ते तिर्यक्तवे मानवस्सदा ।

कायिकं वाचिकं दानं मानसं च त्रिधा मतम् ॥

अर्हते यत्सुवर्णादि दानं तत्कायिकं स्मृतम् । आर्तानामभयं यत्तदेतद्वै वाचिकं स्मृतम् ॥
विद्यया स्याद्यथायोग्यं तद्दानं मानसं स्मृतम् । पुण्यमिष्टमधीतं च दानं तद्विद्विधं पुनः
वर्णितं सुमहाभागैरन्यैः कैश्चिदपि त्विदम् । अग्निहोत्रं तपस्सत्यं वेदानां परिपालनम् ॥
आतिथ्यं वैश्वदैवं च तदिष्टमिति कथ्यते । पुष्करिण्यस्तथा वाप्यः देवतायतनानि च ॥

अन्नदानमथारामाः पूर्वमित्यभिधीयते ॥

दानक्रियाद्यधिकारिणः

एतादृशमहादानक्रियादिषु तु मुख्यतः । गृहस्थ एक एव स्यादधिकारी न चापरः ॥

द्रव्याणामार्जने चापि मुख्यो न तु हि मस्करी ।

वनी वर्णी तु संप्राप्ते निमित्ते तु कदाचन ॥

तन्मात्रे त्वधिकारी स्यान्नाधिके सुतरां यतिः ।

पतत्येवाशु हा कापि कदा धातुपरिग्रहात् ॥

गृह्ये वस्साधुः सर्वेषां कर्मणां प्रवरः परः । सवकर्मकलोपेऽपि तस्य चित्तेन तत्तराम् ॥

पश्चात्समीचीनतया शृतं भवति तत्क्षणात् ।

तस्यास्य साधकानि स्युः सुवहूनि महान्त्यपि ॥

तैरथ कृतकृत्य म्याच्चेतमा समनुष्ठिते ।

निखिलम्यापि चित्तस्य कृच्छ्राणा चर्यया कृति ॥

कृच्छ्राणामपि तेषां तु धनदानमुपयनं धेनु । सुतर्जनात्प्रामिद्वि स्यात्तद्दानं बहुरूपकम् ॥

ब्राह्मणस्य धनार्जनमाधनानि

कर्मणां करणं चापि धनसाध्यं हि मुख्यतः । धनद्विरण्यादिरूपस्यात्तत्समग्रदानयो ॥

अधिकारा गृहस्थाऽथ तत्र चेद्ब्राह्मणं पुनः । तदार्जनं च नान्येन वर्त्मनैव न चान्यथा ॥

कुयादिति मनुः प्राह ममार्गो ब्राह्मणस्य तु । याचनं प्रथमं त्वेकं पश्चाद्भ्यापनं पुनः ॥

प्रतिपक्षा विशिष्टान्तु धनार्जनमुपपद्यति । संपादितेन तेनैव कुयात्कमाणि वाहव ॥

सफलं कर्म यत्तस्यात्सर्वं दक्षिणया युतम् ॥

अदक्षिणकर्मनिन्दा

अदत्तदक्षिणं कर्म यद्यन्मन्त्रकृतं तु वा । कृतं वा नियमैस्सर्वैर्भक्त्या च श्रद्धयापि वा ॥

विफलं तद्विचानायाद्भस्मनीव ह्यनं हविः । श्रद्धायुक्तं शुचिर्दान्तं सर्वकर्म समाचरेत् ॥

अदक्षिणं चत्तकमं निष्फलं निष्फलं भवेत् । कमणामपि सर्वेषां सुवर्णं दक्षिणेप्यते ॥

मुग्धं दायते द्वै रत्नं पैतृक्यते । मुग्धं रत्नं ताम्रं तण्डुलाधान्यमेव च ॥

रत्नानि गात्रां ह्यस्यस्त्रां रथा वासांसि बन्धुवत् ॥

काष्ठादिकं च लपात्रं शय्या स्त्रया च कुटम् ॥

अनायिकं बहुविधं दक्षिणाय प्रकल्पितम् ।

औषामनं त्रिप्रिद्वेयं नित्यं सन्ध्यात्रयं तथा ॥

नियम्राट् वैश्वदेव दानयुता निगमनः । मुक्तिहातेऽसंप्राप्तदातव्यं च केषलम् ॥

नियमसूयनमन्कारसमग्राऽथ स्याद्दक्षिणः । सर्वत्र शक्तिनो भक्त्या दक्षिणां परिकल्पयेत् ॥

अनुक्तदक्षिणं दानं शशांशं परिकल्पयेत् । महत्सूत्रेषु दानेषु दद्यान्निष्करान् सुधी ॥

मध्यमग्नौ तदर्थेन तदर्थेनाधमं गृह्णतः । मेधां पुष्पधान्येषु शृङ्गाश्च ननधेतुषु ॥

अशक्तस्यापि फलप्रोऽयं पञ्चसौवर्णिको विधिः ।

अष्टपष्टिपलोन्मानां दद्याद्द्वै दक्षिणां गुरोः ॥

तृणां चैव सर्वेषां त्रिंशत्पलमुदाहृतम् । अध्येतृणां तदर्धं स्याद्द्वारपानां तदर्धतः ॥
तौ न्यूनं न कर्तव्यं अधिके फलमूर्जितम् । दानकाले तु देवत्वं प्रतिमानां प्रकीर्तितम् ॥
नूनामपि घेनुत्वं श्रुत्युक्तं दानयोगतः । दातुर्वै दानकाले तु घेनवः परिकीर्तिताः ॥
वेप्रस्य व्ययकाले तु द्रव्यं तदिति चोच्यते । सर्वेषामपि दानानां हिरण्यमुदकं तथा ॥

दानेष्वभावश्यकानि

पवित्रमुत्तरीयं च साक्षित्वं ब्राह्मणस्य च । अल्पदानेषु चेन्नैवं यथेच्छं तत्र चैककम् ॥
शौचमावश्यकं नित्यं मुष्टिं वा नाशुचिश्चरेत् । अत्राशुचित्वं संप्रोक्तं मुष्टिदानादिकर्मसु ॥
मूत्राद्युत्सर्जनपरे तत्प्रक्षालनपूर्वके । योऽयं कालविशेषः स्यात्स आशौचमिति स्मृतः ॥
स आचान्त इति प्राहुः केचिदत्र महर्षयः । अप्रक्षाल्य करौ पादौ गुह्यप्रक्षालनात्परम्

अप्यकृत्वा च गण्डूपं कृत्वा तत्क्रयमेव वा ।

अनाचान्तो न दद्यात्किं ब्राह्मणेभ्यो विशेषतः ॥

दत्त्वा तादृगवस्थायां नरो रौरवमाप्नुयात् । शुचिर्भूत्वैव सर्वाणि दानानि सुमुखश्चरेत्
दानानामपि सर्वेषां तत्तत्फलमिहोच्यते ॥

दानफलानि

वारिदस्तुष्टिमाप्नोति सुखमक्षय्यमन्नदः । तिलप्रदः प्रजादिष्टां दीपदश्चक्षुरुत्तमम् ॥

भूमिदः सर्वमाप्नोति दीर्घमायुर्हिरण्यदः ।

गृहदोग्र्याणि (रम्याणि) वेश्मानि रुष्यदोरुष्यमुत्तमम् ॥

वासोदश्चन्द्रसालोक्यं अशिवसालोक्यमश्वदः ।

अनडुग्दःश्रियं पुष्टिं गोदो ब्रध्नस्य विष्टपम् ॥

यानशय्याप्रदो भार्यामैश्वर्यमभयप्रदः ।

धान्यदः शाश्वतं सौख्यं भोगमाप्नोति भोगदः ॥

हारनूपुरयोर्दाता रूपमाप्नोत्यनुत्तमम् । त्रपुसीसकयोर्दाता वह्निवृद्धिमवाप्नुयात् ॥

पात्र भवति कामानां तैवसानां प्रदानत । धर्मदाता नरो नित्यं सरक्षामधिगच्छति ॥
 आयुषाणां प्रदानेन शत्रुनाशमराश्रुवान् । रात्रिद्विप्रदानेन राजा भवति भूतडे ॥
 रत्नानां च प्रदानेन राजा चैव भविष्यति । नगरं च तथा दत्त्वा राजा भवति भूतडे
 वस्त्रदाना सुवपस्य दीपमायुर्हिरण्यद । धन्यो धनप्रदाता तु सर्पिदस्सुखमस्तुते ॥
 पादुकानां प्रदानेन शय्यायाश्वासनस्य च । फलानां चैव मूलानां दानाद्द्रव्यपतिर्मवेत्
 अन्नदम्भु भवेच्छ्रीमान् पादाभ्यङ्गप्रदस्सुखी । सुखावाख्यं नरो दत्त्वा दन्तधावननेश्च ॥

शुचि स्थासुभगो चाग्नी मुखी चैव प्रजायते ।

पादशौच तथा यान शौच तु शुद्धलिङ्गयो ॥

य प्रयच्छति विप्राय शुचि शुद्ध सदा भवेत् ।

दुर्मित्ते शान्नदाता च सुभिक्षे च हिरण्यद ॥

पानीयदम्बरण्ये च मद्गलोके महीयते । श्रान्ताशान्ननद स्वर्गं विमानेनाधिरोहति ॥
 श्रान्तोति दशगोदानफल रोगप्रतिप्रिया । प्रशाल्य पादौ विप्रस्य लभेद्गोदानमं फलम्
 देयमाह्वयपनयन देवागारममूदनम् । मार्जनं सर्वदेवानां गोप्रदानसमं स्मृतम् ॥
 अर्चनं चैव विप्राणां द्विजार्भष्टापरुषगम् । पादशौचप्रदानं च आह्वयपरिचारणम् ॥
 पादाभ्यङ्गप्रदानं च श्रान्तसत्राहन तथा । गवां फण्डूयनं चैव प्रासदानाभिरादने ॥
 भिक्षादानां प्रदानं च तथैवातिथिदूषनम् । एष्टैक्य फलं षड् गोप्रदानसमं यम ॥
 श्रान्तसत्राहनं रोगी परिचर्यामुरार्चनम् । पादशौचं द्विजोच्छिष्टमार्जनं गोप्रदानकम् ॥
 ह्यद्रदो गृहमाप्नोति गृहदो नगर तथा । तथा पानप्रदानेन रथमाप्नोत्यनुत्तमम् ॥
 श्वनानां प्रदानेन दानाभिर्भुं वि जायते । गवां ग्रामप्रदानेन सर्वपापं धनुष्यते ॥

श्वन्दनं तालवृन्तं च फलानि विविधानि च ।

तान्वृत्तमामन शय्यां दत्त्वाऽयन्तमुखी भवेत् ॥

पादाभ्यङ्गं शिरोऽभ्यङ्गं दानमानार्चनादिभिः ।

शुश्रूषयैर्विदेवेण पूजनीया द्विजोत्तमा ॥

शाम्भुदाममलङ्कारं श्रेयानि च गृहानि च । श्रद्धायासासनं दत्त्वा स्वर्गमाप्नोत्यसराय ॥

भते च शिवं स्थानं वलिपुष्पप्रदानतः । प्रेक्षणीयप्रदानेन स्मृतिं मेधां च विन्दति ॥
सुसंघसभादीनि चापीकूपसरांसि वै । जीर्णान्युद्धरते यस्तु स संपूर्णफलं लभेत् ॥

पक्वान् ददाति केदारान् सकलान्येव पादपान् ।

पष्टिकोटिसहस्राणि ह्यवुदानां च वै त्रयम् ॥

क्रीडन्तीति स्वर्गफले एतदुक्तं न संशयः । अश्वं वा यदि वा युग्यं यो ददातीह पादुके ॥
तस्य दिव्यानि यानानि दृष्टपन्था नचैव हि । गृहागतं ब्राह्मणं च मधुपर्केण च क्रमात् ॥

भोजयित्वा यथान्याय्यं सूर्यलोके महीयते ।

दारिद्र्यार्णवमग्नानां अतिक्लेशातिदुःखिनाम् ॥

तदुद्धृत्य यथाशक्ति सर्वान् कामानवाप्नुयात् ।

वस्त्रं जलं पवित्रं च दत्त्वाऽथ शिवयोगिने ॥

स महाभागमाप्नोति अन्ते योगं च शाश्वतम् ।

यो गां च महिषीं दद्यात् सालंकारां पयस्विनीम् ॥

कांस्यवस्त्रादिभिर्युक्तां स कामान् लभतेऽखिलान् ।

अन्नं वस्त्रं फलं तोयं तक्रं शाकं घृतं मधु ॥

त्रं पुष्पं धनं धान्यं यानं यष्टिं कमण्डलुम् । त्रतत्रयं छत्रपात्रं त्रतविद्या सुरार्चनम् ॥

न्याकुशोपनीतानि तिलौषधगृहाणि च । धूपक्षेत्रं यज्ञपात्रं योगपट्टं च पादुके ॥

हृष्णाजिनं बुद्धिदानं धर्मदेशकथात्मजम् । अर्थिने सततं देयं येन श्रेयो महद्भवेत् ॥

गोपीचन्दनखण्डं तु यो ददातीह वैष्णवे । कुलमेकोत्तरं तेन भवेदुत्तरितं शतम् ॥

रूपितस्य च पानीयं क्षुधितस्य च भोजनम् । निवेशनं दरिद्रस्य निद्रायाः शयनं तथा ॥

तथा भिक्षाप्रदानं च वेदानामर्थनिश्चयः । एतत्संहारखुशस्य फलमाहुर्महर्षयः ॥

'चामरस्य प्रदानेन सर्वदुःखैर्विमुच्यते । तालवृत्तप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

पादपीठप्रदानेन स्थानं सर्वत्र विन्दति ।

स्थानमेव प्रदानेन तदाप्नोति दण्डं दत्त्वा द्विजातये ॥

यज्ञोपवीतदानेन वस्त्रदानफलं लभेत् । वस्त्रदानफलं तुच्छमौपवीतमनन्तकम् ॥

वष्णीपस्य प्रदानेन तदेव फलमुच्यते । दन्तकाष्ठप्रदानेन सौभाग्य महदानुयात् ॥
 मृत्तिकाया प्रदानेन शुचि सर्वत्र जायते । तथैवौषधदानेन रोगनाशमवाप्नुयात् ॥
 स्नानीयानि सुगन्धीनि दत्त्वासौभाग्यमाप्नुयात् । अनुलपनदानेन रूपवानभिजायते ॥
 भाण्डादीनां प्रदानेन शस्त्रादीनां प्रदानत । पात्र भवति कामानां यशसश्च न सशय ॥
 शिबिकाया प्रदानेन अग्निगोमफल लभेत् । दास कर्मकर योय दत्त्वा यादिन्द्रमन्द्रि
 तहर्गो रूपसम्पन्नां दासो यस्तु प्रयच्छति । सोऽप्सरोभिर्मुदा युक्तं क्रीडते न दने बने

उष्ट्र वा गर्दभ वापि यः प्रयच्छति मानव ।

अलकासनमा(समवा)साद्य यक्षेत्रै सह मोदते ॥

दानानामुत्तमं प्रोक्तं प्रदानं तुरगस्य तु । बाहवाया प्रदानं च तथा बहुफलप्रदम् ॥
 शुक्ल तुरङ्गम दत्त्वा फल दशगुणं भवेत् । तुरङ्गम सपत्न्याक सालकारं प्रयच्छत ॥
 पौण्डरीकफलं प्रोक्तं नात्र कार्या विचारणा । चतुर्भिः कुञ्जरैर्युक्तं सर्वोपस्करसोमितम् ॥
 रथ द्विजातये दत्त्वा राजसूयफलं लभेत् । सुपर्णकक्ष्यं मातङ्गं दत्त्वा विप्राय भक्ति ॥
 राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलमाप्नोत्यसराय । प्रदाय करणिं सम्यगेन देव फलं लभेत् ॥
 ययोक्तविधिना दत्त्वा कपिलां कनकप्रभाम् । सर्वकामसमृद्धस्य यशस्य फलमस्तुते ॥
 वारुणं लोकमाप्नोति दत्त्वा च महिषीं तथा । महिषस्य प्रदानेन वायुलोके महीयते ॥

वायुलोक्मवाप्नोति प्रदानेन च पक्षिणाम् ।

मयूराणां शुकानां च शारिकाणां च वाग्मिनाम् ॥

अनाथं ब्राह्मणं प्रेतं येन हन्ति द्विजातयः । पदे पदेऽश्वमेधस्य फलं विन्दन्ति तच्छ्रमात् ॥
 गुण(ड)दानफलं चापि प्राप्नुवन्ति पदे पदे । सत्कारार्थमनाथस्य यस्तु काष्ठं प्रदास्यति ॥
 कायाभिरीर्षिं प्राकाम्यं सप्राप्तं लभते जयम् । अन्नदानफलं भूय वरतन्तुमर्षिणा ॥
 पुराप्रोक्तं सुभद्राय पृथगमङ्गयन्तरेण वै । जाम्बूनदमयं दिव्यं विमानं सूर्यसनिभम् ॥
 दिव्याप्सरोभिः सपूर्णमन्नदो लभते ध्रुवम् । आच्छादनं तु यो दद्यादहतं श्राद्धकर्मणि ॥
 आयुः प्रकारमैश्वर्यं रूपं च लभते शुभम् । यशोपवीतं याय च व्यसनं सालवृन्तकम् ॥
 शय्यां च शयनीयं च उपानयुगलं तथा । धूम्रमाचनरत्नानि लक्षणेयुगलानि च ॥
 सैनसानि तु पात्राणि घेनुं गृष्टिं तथासनम् । श्राद्धेष्वेतानि यो दद्यात्सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥

इक्ष्मपरिवेष्टारस्तथैव च सहस्रदाः । त्रातारश्चसहस्राणां ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
वर्णस्य च दातारो गवां ये रजतस्य च । धेनूनां च प्रदातारस्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

विहारावसथोद्यानकूपारामसरःकराः .. (प्रदा) ।

प्रपाणां ये प्रकर्तारः ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

वर्हिंसानिवृत्ता ये नराः सर्वसहाश्च ये । सर्वस्याश्रयभूता ये ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

आह्व्याश्च बलवन्तश्च यौवनस्थाश्च सत्क्रियाः ।

ये निर्जितेन्द्रिया धीरास्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

विकार्येषु सस्नेहा मृदवः स्नेहवत्सलाः । उदारः प्रश्नदा ये हि ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

प्राश्रमेषु यथोक्तेषु वर्तन्ते ये द्विजोत्तमाः । स्वधर्मसक्तास्सततं ते नराः स्वर्ग गामिनः ॥

वर्तन्ते ये महीपाला राजधर्मेषु नित्यशः । पुरोहितमने युक्ताः ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

प्रजासुखे सुखं येषां तद्दुःखे ये च दुःखिताः ।

तपसा कर्शिता ये वा ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

स्वाम्यर्थे ब्राह्मणार्थे च मित्रकार्ये च ये हिताः ।

गोभूद्विजहिता ये तु ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

गोभूहेतुहता ये च देवद्विजकृते हताः ॥

महानास्तिकदुर्व्याधितथागतनिवारकाः । विप्रनिन्दाकृद्दन्तारः स्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

देहधातून् परित्यज्य सलिलारण्यबहिषु । अनशनेन मृता ये वा ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

तीर्थयात्राप्रसक्ताश्च नित्यमध्वनि कर्शिताः । तपसा कर्शिता ये च ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

मातापितृपरा ये च गुरुभक्ताः प्रियंवदाः । सत्यार्जवरता ये च ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

परोपकारसक्ताश्च परदारविवर्जिताः । पूज्यापूजयितारश्च ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

समानां ये च कर्तारः ये च प्रज्ञाप्रदायका । भक्ता गोदेवविप्राणां ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

उद्यानारामकर्तारः तथा गोप्रासदायिनः । उपासकाश्च देवानां ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

फलेशाननुभवन्तीह शास्त्राध्ययनतत्पराः । शास्त्राणां च हिते युक्तास्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

कन्यकानामनाथानां ये चैवोद्गाहकारिणः ॥

प्रन्थाचनपरा ये च प्रज्ञाणा पूनकास्तथा । कादेनापि मृता ये च ते नरा स्वर्गगामिन ॥

अग्निहोत्री च सत्री च कूपकर्ता तटाकृन् ।

लिङ्गप्रतिष्ठाकर्ता च भक्त शास्त्रवशे स्थित ॥

विष्णुश्चाराधितो यैस्तु ज्ञाननिष्ठाश्च ये द्विजा । प्रणवव्याहृतिपुक्तगायत्रीनिरता सदा

मनसा कर्मणा वाचा कर्मण्येरातुचिन्तका ।

न पापमतिमिच्छन्ति तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

निराहारा महाशीला ब्रह्मचर्यादिलोलुपा । त्यजन्ति वैद्वधर्मज्ञा विषयेन्द्रियनिर्जिता

एकाग्रमनस शान्ता तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ।

गगानदी महापुण्यां श्रयन्ति च धियैरुया ॥

जपन्ति तत्र ये मन्त्रान् परदारविर्जिता ।

ब्राह्मणाय तु ये कन्या प्रयच्छन्ति विधानत ॥

ये तु दीप प्रयच्छन्ति तेऽपि यान्त्यमरावतीम् । गङ्गाजले प्रयागे वा केदारे पुष्करे तथा

महापथे प्रभासे च मृता यान्त्यमरावतीम् । द्वारजत्या कुरुक्षेत्रे योगाभ्यासेन ये मृता

हरीती (१) र येषा मरण समुपस्थिते । पूजयित्वा हरिं ये तु भूमौ दर्भास्तिलैस्तद्व ॥

तिलान् विकीर्य लोहे तु दत्त्वा धेनुं पयसिनीम् ।

ये मृता कृतिन सन्तस्तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

उत्पाद्य पुत्रा सस्याप्य पितृपैतामहापथे । निर्मला निष्कलङ्का ये मृता यान्त्यमरावतीम्

सर्वभूतदयावन्त विश्वास्या सर्वपन्तुषु । त्यक्तहिंसा सदाचारा सन्तुष्टा स्वधनेन च

धर्मलघार्थभोक्तारस्तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

मातृवत्प्रसृवच्चैव नित्य दुहितृवच्च ये । परदारेषु वर्तन्ते तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

अनृत ये न भाषन्ते कटुक निष्कुर तथा । स्वागतेनाभिभाषन्ते तेऽपि यान्त्यमरावतीम्

अरण्ये विजने नष्ट परस्व दृश्यते यदा ।

मनसापि न लिखन्ते तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

तथैव परदारान् वै कामवृत्त रहोगता । मनसापि न हिंसन्ति तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

शत्रुं मित्रं च ये नित्यं तुल्येन मनसा नराः ।
 भजन्ति मैत्रं संगम्य तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥
 श्रद्धावन्तो दयावन्तः शिष्टाः शिष्टजनप्रियाः ।
 धर्माधर्मविदो नित्यं तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

मालवत्परदारान्श्च परद्रव्याणि लोष्टवत् । यः पश्यत्यात्मवज्जन्तुं न प्रेतो जायते नरः ॥
 अन्नदानरतो नित्यं विशेषेण तिलप्रदः । स्वाध्यायव्रतशीलो वा न प्रेतो जायते नरः ॥
 सदा यज्ञपरः शान्तः सदा तीर्थपरायणः । वापीकूपतटाकानामाश्रमाणा विशेषतः ॥

आरोपकः पुराणां च देवतार्चापरायणः ।

नित्यं शृणोति शास्त्राणि नित्यं सेवेत्तु पण्डितान् ॥

द्रांस्तु पृच्छते नित्यं न प्रेतो जायते नरः । दर्भारोपणपूर्वग दशग्रामहिताय वै ॥
 मि संवर्षयन्नित्यं नदीकुड्याप्रपूर्णात् । तास्त्वत्यन्तदूरेषु प्रापयन्वै दिने दिने ॥
 शूरदूरीकरणहेतवे जामितां विना । तद्दर्भारण्यसंगृह्णित्तृप्तिपरोऽनिशम् ॥

वर्तते यो जगत्यस्मिन् तमेनं ते नरोत्तमम् ।

सर्वे दर्भाः सुरा भूत्वा समागत्यातिहर्षिताः ॥

पृथक्पृथग्विमानानि हंसयुक्तानि सत्वराः ।

वयसोऽन्तेऽस्य चाहृत्य हुंकृत्य यमकिंकरान् ॥

सस्मृतिन्नि(?) दमारोह मामकं मामकंत्विति ।

प्रार्थयन्तीऽतिभक्त्यैव घोषयन्तः स्वलंकृताः ॥

पुरुषाः सुमुखाः शान्ताः ब्रह्मलोकं सनातनम् । प्रेतत्वं वारयित्वैव कामिते शैववैष्णवे ॥
 ऐन्द्रवारुणवायव्यान् वस्वादित्याग्निरौद्रकान् । कामितानस्य सुभगानपुनर्भवसंज्ञितान्

गयाश्राद्धफलम्

प्रापयन्त्येव सुतरां सद्धर्मस्तादृशो महान् । तत्कर्तुं हि तत्कूरं प्रेतत्वं सर्वथैव वै ॥
 गत्वा गयाशिरः पुण्यं यच्छ्राद्धं कुरुते द्विजः । तस्यान्ववाये महति न प्रेतो जायते नरः
 आयने चोत्तरे प्राप्ते यमयज्ञं करिष्यति । तस्य वंशे तु सततं न प्रेतो जायते नरः ॥

अग्न्यतिथिदेवतादिपूजा

त्रीनग्नीन् पञ्च चैक वा ह्यहन्यहनि सेवते । सर्वभूतदयायुको न प्रेतो जायते नर ॥
 देवतातिथिपूजासु गुरुपूजासु नित्यश । रतो वै पितृपीतासु न प्रेतो जायते नर ॥
 तीर्थयात्रापरो नित्यं देवतातिथिपूजक । ब्रह्मण्यश्च शरण्यश्च न याति नरकं नर ॥
 हेमन्ते वह्निदो यश्च तथा ग्रीष्मे जलप्रद । वर्षस्त्रिवाश्रयदो यश्च न याति नरकं नर ॥
 ब्रह्मचारी सदाध्यायी शुभकर्मपर पुमान् । धर्माख्यानपरो नित्यं न याति नरकं पुन ॥

कपिलादानादिप्रशंसा

कपिलानां च यो दाता वृषभस्य तथैव च । अन्नदाता च नियतं गंगादानानरतश्च य ॥
 अग्निहोत्रे च निरतो न स दुर्गतिमाप्नुयान् ॥

विष्णुपूजा

अर्चयन्ति हरं नित्यं विष्णुं त्रिष्णु सनातनम् ।
 प्राप्नुवन्ति महत्स्थानं पुण्ये श्वेतपुरे शुभम् ॥
 सर्वे चतुर्भुजास्तत्र सर्वे गरुडवाहना । सर्वे चक्रायुधश्चैव सर्वे त्रिष्णुपराक्रमा ॥

शिवपूजा

स्थापयन्ति च ये लिङ्गं नष्टं वा साधयन्ति ये ।
 अर्चयन्ति सदा रुद्रं माल्यलेपनार्जनै (गन्धानुलेपनै) ॥
 मुञ्चन्ति वृषभान् ये तु ते गत्वा शिवमन्दिरम् ।
 सत्र सर्वे शिवभुजा सर्वे ते शूलपाणय ॥
 यान्ति सर्वे वृषैश्चैव सर्वे रुद्रपराक्रमा । शंभु स्वयंभू देवेशं त्रिदशवन्दितम् ॥
 ये सर्वान्ति सदा सदा न ये सर्वान्ति ॥

सूर्यपूजा

तेजोराशिं भानुमन्तं भास्करं लोकचक्षुषम् ।
 येऽर्चयन्ति महात्मानः सूर्यलोकं व्रजन्ति ते ॥
 जटाधरा भस्मधराः विष्णुनामधराः पराः ।
 विष्णुगाथारता नित्यं न ते दुर्गतिमाप्नुयुः ॥

गायत्रीमात्रसंतुष्टाः सन्ध्योपासनतत्पराः । स्वाचारेण च संयुक्ताः न ते दुर्गतिमाप्नुयुः ॥
 मन्त्रतन्त्रक्रियाधर्मं न नशौचविवर्जिताः । द्विमुख्युदकतत्कर्ममात्राभिनयमात्रतः ॥
 सर्वभ्रष्टाश्च विकलाः तदन्त्ये वसतो यथा । कृतार्थाः कृतकृत्याश्च तावन्मात्रेण केवलम् ॥
 आभासकर्मणोऽत्यन्तं भवेयुर्नात्र संशयः ॥

प्रायश्चित्तप्रतिनिधिः

प्रायश्चित्ते तु संप्राप्ते साक्षात्कृच्छ्राणि कैरपि ।
 नानुष्ठाय च शक्यन्ते तेषां प्रतिनिधित्वतः ॥
 गोगोमूल्यादिभिस्तानि तस्मात्कार्याणि चाखिलैः ।
 सेतुगंगास्नानमुखैः दरिद्रस्तानि चाचरेत् ।
 अपि तानि कदाचित्तु स्नानान्यपि विधानतः ॥
 द्रव्येण विप्रमुखतः कर्तव्यानि भवन्त्यपि ।
 द्रव्यदानेन सर्वाणि प्राप्यन्ते निखिलाः क्रियाः ॥
 तस्माद्द्रव्यं सर्वकार्यमात्रे ह्यावश्यकं परम् ।
 तस्मिन् सत्येव सततं सिध्यन्त्यखिलसत्क्रियाः ॥
 महादानादिकाश्चापि यैः कृतैर्बृहत्पलादिकाः ।
 प्राप्नुवन्त्यपि विप्रत्वं तानि चाद्य प्रवच्मि वः ॥

दानभेदाः

ऋमेगैव प्रष्टुणुव प्रसन्नं त्रावकान्वति । आद्यं तु सर्वदानानां तुलापुरुषसंज्ञकम् ॥
 हिरण्यगर्भदानाच्च भद्राण्डं तदनन्तरम् । कल्पपादपदानं च गोसहस्रं तु पञ्चमम् ॥
 हिरण्यकाननेतुश्च हिरण्यश्वस्तयैव च । हिरण्यद्वय(स्तत)स्तद्वद्वे महस्तिरयस्तथा ॥
 पञ्चलाङ्गुल स्वर्ग धारा दान तथैव च । द्वादश विश्वचक्रं च तत कल्पलतात्मक ॥
 सप्तसागरदान च रत्ने धनुस्त्रयैव च । तथा महाभूतखण्ड पोडश परिकीर्तित ॥
 सवाण्पेतानि कृतवान् पुरा शबरम्भुज । वामुदेवश्च भगवानम्बरोपरच पार्थिव ॥
 कार्तवीर्यार्जुनो राम प्रह्लाद पृथुरेव च । चक्रुर्न्ये महीपाला केचिच्च भरतादय ॥
 यत्माद्विष्णुसदस्रेण महादानानि सवदा । रक्षन्ति देवतारसवा एकैकमपि भूतले ॥
 एवामन्यतम लभ्य वामुदेवप्रसादत । न कर्तुमन्यया शक्य अपि राक्षणे भूतले ॥
 तस्मादाराध्य गोविन्दं उमापति विनायकौ ॥

दानशालाः

महादानमिदं कुयाद्विप्रैश्चैवानुमोदित । अयने विपुने पुण्ये व्यतीपाते दिनश्रये ॥
 युगादिदूररागेषु तथा मन्वन्तरादिषु । सक्रान्तौ वैशृतिदिने चतुर्दशयष्टमौषु च ॥
 सितपञ्चदशीपर्वद्वादशी यष्टकामु च । यत्नोत्सवविवाहेषु दु स्वप्नाद्भुतदर्शने ॥
 द्रव्यप्राप्त्यगलाभे वा भ्रातृ(द्वौ?)वा यत्र जायते । तीर्थे वायनेगोष्ठे कूपारामसरित्सु च ॥
 गृहे वा भवने वापि तटाके रुचिरे तथा । महादानं प्रशंसन्ति प्राप्ते वा पितृसश्रये ॥

तुलादानभेदाः

तुलापुरुषदानस्य प्रसङ्गेन विशेषत । प्रवक्ष्यामि रहस्यानि तुलादानानि कानिचिन् ॥
 अनेनैव विधानेन केचिद्भूयमय पुन । कर्तुरेण तथेच्छन्ति केचिद्भद्राविद् शिवा ॥
 तुलापुरुषदानं वन्महादेवोदित परम् । अष्टलोहैस्तु कार्यं स्यात्तत्तद्गोपशान्तये ॥
 कांस्य यश्मणि देय स्यात् प्रपु चार्शो प्रचोदितम् ।
 अपम्पारे तु सास (१) स्यात् सास्रं कुष्ठेति चारुणे ॥

तिलं रक्तपित्तं तु रूयं प्रदरमेहयोः । सुवर्णं सर्वरोगेषु प्रदद्यान्मृत्युनाशनम् ॥
 लोद्धवं तथा देयं ग्रहण्यां दीर्घसंभवे । गौडं भास्म दावं च पौरं तद्गण्डमूलके ॥
 लङ्गलं त्वग्निमान्द्ये च रोगोत्पत्तौ तु पौष्टिकम् । मधूद्धवं तथा देयं कासश्वासजलोदरे
 घृतोद्धवं तथा देयं छर्दिरोगोपशान्तये । क्षीरं पित्तविनाशाय दाधिकं भगदारुणे ॥
 दारुणं लेपनाशाय पैष्टं धृतिविनाशने । अन्नं सर्वरोगस्य नाशने तु प्रशस्यते ॥
 घृतादिद्रव्यदाने तु तुलादिषु विधिस्त्वयम् । प्रथमा तु घृतस्योक्ता तेजोवृद्धिकरी तुला ॥
 साक्षिकेण च सौभाग्यं तैलेन बहुलाः प्रजाः । वस्त्रैस्तु बहुवस्त्राणि प्राप्नोति तुलया तथा ॥
 लावण्यस्य तु लावण्यं अरोगित्वं गुडस्य च । असापत्न्यं शर्करया सुरूपं चन्दनेन च ॥
 अवियुक्तो भवेद्धर्ता तुलया कुंकुमस्य च । न सन्तापो हृदि भवेत् क्षीरस्य तुलया सदा
 सर्वकामप्रदा ह्येताः पापहार्यः प्रकीर्तिताः । महादानानि चैतानि पुनर्भङ्ग्यन्तरेण वै ॥
 निरूपितानि देवेश्यो ता(भ्यस्त)नि चाद्य प्रवचिमवः ॥

षोडश महादानानि

गावः सुवर्णरजते रत्नानि च सरस्वति ।

तिलाः कन्या गजाश्वाश्च शय्या वस्त्रं तथा मही ॥

धान्यं पयश्च छत्रं च ग्र(गु)हं चोपस्करान्वितम् ।

एतान्येव तु चोक्तानि महादानानि षोडश ॥

षोडशैतानि यः कुर्यान्महादानानि मानवः । न तस्य पुनरावृत्तिर्विष्णुलोकात्सनातनात् ॥

पञ्चलाङ्गलदानस्य प्रसंगात्कथयाम्यहम् । हलपङ्क्तिरिति ख्यातं महादानमनुत्तमम् ॥

दानमेतत्पुरा चीणं दिल्लीपेन ययातिना । शिविना निमिना चैव भरतेन च धीमता ॥

ते यथा दिवि मोदन्ते दानस्यास्य प्रदानतः । धरादानप्रसङ्गे न दानान्युक्तानि कानिचित् ॥

त्रैलोक्ये पाह्वयं सप्त द्विपाह्वयमतः परम् । पृथिवीपद्मदानं च सर्वपापविनाशनम् ॥

पाण्डुरोगहरं प्रोक्तं पृथ्वीपद्ममथापरम् । क्रमात्तुलादिदानानि रहस्यानि यथामति ॥

कथितानि मया सम्यगुद्देशस्य विधानतः ॥

मेरुदानभेदाः

मेरो प्रदान दशधा कथितं मुनिसत्तमै । यत्प्रदाता नरो लोकानाप्नोति सुरपूजितान् ।
 पुराणेषु च वेदेषु यज्ञेष्वायतनेषु च । न तत्फलमधीतेषु कृतेष्विह यदश्नुते ॥
 प्रथमो धान्यशैल स्याद्द्वितीयो लवणाचल । गुडाचलस्तृतीयस्तु चतुर्थो हेमपर्वत ॥
 पञ्चमस्तिलशैल स्यात् षष्ठ कार्पासपर्वत । सप्तमो घृतशैल स्याद्रत्नशैलस्तथाष्टम ॥
 राजतो नवगस्तद्दश दशम शर्कराचल । अयने विपुत्रे चैव व्यतीपाते दिनक्षये ॥
 शुक्लपक्षे द्वितीयायां उपरामे शशिक्षये । विवाहोत्सवयज्ञेषु द्वादश्यामथवा पुन
 शुक्लायां पञ्चदश्यां वा जन्मर्क्षे वा विशेषत ।
 तीर्थे वायतने वापि गोष्ठे वा भवताङ्गणे ॥
 धान्यशैलादयो देवा दश चैव विधानत ॥

द्वादशमेरवः

अथ द्वादश मेरुगा दानानि कथयामि वै । आद्यो रत्नमयो मेरु हेममेरुनन्तर ।
 रूप्यमेरुस्तीय स्यात् भूमेरुस्तु तुरीयक ।
 पञ्चमो हस्तिमेरु स्यात् षष्ठश्चाश्ममयो गिरि ॥
 गोमेरु सप्तम प्रोक्त वस्त्रमेरुस्थाष्टम । नवमो घृतमेरु स्याद्दशम खण्डनिर्मित ।
 एकादशो धान्यमेरु द्वादशस्तिलनिर्मित । द्वादशैते शिवप्रीत्यै मेरव परिकीर्तिता ।

कुलपर्वतदाना(नामा)नि

सप्तानां कुलजातानां वक्ष्ये नामान्यनुक्रमात् । देवो हेममयो मेरु कैलासो राजतोद्भव
 कार्यासेन तु हेमाद्रि गुण्डजो गन्धमादन । सुचेरुस्तु तिलैर्देय विन्ध्य शर्करया कृत
 लवणेन तथा शृङ्गी यथोक्तविधिना तत । चतुर्दशानां मेरुणां दानान्ययानुकीर्तये ।
 यानि दत्त्वा तु पुरुषो न भूमौ जायते पुन ॥

द्रव्यप्रमाणम्

अत्रेण सौवर्णो विशाखाराजतः पलैः । ताम्रः पथशर्नैः प्रोक्तः पलानां कांस्यकस्तथा
हस्तु भारमात्रेण सैसरुध तथास्मृतः । लावणोऽप्येवमेव स्याद्ब्रीहिमेरुस्तथा भवेत् ॥

भारद्वयेन काण्डस्तु गौडः स्यात्पथ्य भारतः ।

कौस्तूरिकः पथ्यपलः कार्पूरः पथ्यविशकः ॥

कौंकुमः स्याच्छतपलः कार्पासोविशमारकः ।

एवं द्रव्यविशेषस्तु मेरुः कार्या विपश्चिता ॥

अग्नेर्विधिं कृत्वा दत्त्वा विप्राय भक्तिः । वसतिः स्वर्गलोके तु यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥

पञ्चपर्वतदानानि

पश्चानामपि शैवा(ला)नां पूर्वं नामानि कीर्तये ।

यानि दत्त्वा तु द्रौर्भाग्यं दौर्गत्यं नाप्नुयात्कचित् ॥

तिलपर्वतदानं तत्तथा लवणपर्वतम् । कार्पासगुडयोः शैलो तथा सर्पपर्वतः ॥

आपाढे कार्तिके मासे माघे वैशाखयोरपि ।

पौर्णमास्यां तु दातव्याः मनुजैः पर्वतास्त्वमी ॥

शिखरदानानि

अतःपरं प्रवक्ष्यामि शिखराणि त्रयोदश । येषां प्रदानतो मर्त्यां जायते पृथिवीपतिः ॥

शुद्धेशुभ्रलवणधान्यकार्पासकैः क्रमात् । शिख्राखर्जूरवितुपधान्यद्राक्षाभिरेव च ॥

शुद्धैर्मयजेनापि पलैः शृङ्गाणि कल्पयेत् । एषामन्यतमं वापि दद्याच्छ्रद्धासमन्वितः ॥

आत्मप्रमाणं कुर्वीत प्रादेयाभ्यधिकं शुभम् । विधिवच्छिखरं दत्त्वा गौरीलोकं वसेन्नरः

अथ दत्त्वा विशेषेण ह्यतिदानानि कानिचित् ।

येन दत्त्वा नरः पापैः मुच्यते नात्र संशयः ॥

अतिदानधेनुदानानि

त्रोष्णाहुरतिदानानि धेनु पृथ्वी सरस्वती । नरकादुद्धरन्त्येता जपजापनरोहने ॥
 यास्तु पापविनाशिन्य कथ्यन्ते दश धेनव ।
 तासां स्वरूपं वक्ष्यामि नामानि च विशेषत ॥

दशधेनुदानानि

कुम्भा स्युर्द्रव्यगन्धानो इतरासां तु राशय ।
 प्रथमा गुडधेनु स्याद्द्वितीया मधुसत्तिका ॥

सप्तमी शर्करा धेनु दधिधेनुस्तथाष्टमी । रसधेनुस्तु नवमी दशमी स्यात्स्वरूपत
 अयने विपुत्रे पुण्ये व्यतीपातेऽथ वैश्वतो । गुडधेन्वाद्यो देया उपरागादिपर्वसु
 सप्तमी लाण धेनु स्याद्दष्टमीदाधिका मता । नवमीतेन नवमी गन्धतैलेन चापरा
 गन्धैवा दशमां धेनु रत्नैवां परिकल्पयेत् । एव केचिन्महाभागः वदन्ति परमर्षव
 सुवर्णधेनुमप्यत्र केचिदिच्छन्ति मानवा । तिलधेनुप्रसंगेन सर्वपापहरा शुभा

सप्तत्रीहिधेनवः

सप्तत्रीहिमयास्सप्त धेनव परिकीर्तिता । प्रोहिभिश्च यवैश्चैव गोधूमैश्च तिलैस्तथा
 मापैमुद्गैश्च कर्तव्या सप्तमी च प्रियङ्गुभि । एतासांमेव दानाना विधान तिलधेनुवत्
 सप्तत्रीहिमयास्सप्त गा ददातीह मानव । स याति परमं स्थान वायुभूत खमूर्तिमान्

उपधेनुदानानि

अधोपधेनुदानानि वक्ष्ये पुस्यान्यनुक्रमान् । तासां वै दानमात्रेण सर्वदानफल लभेत्
 तास्वाद्यौ लावणी धेनु परा कापासकी मता । तथा फलमयी धेनु स्तत्तत्कर्पूरनिर्मिता
 कसूरिका स्मृता तद्वदधेनुर्दिव्या त्वनन्तरा । केचिद्द्र महाभागा विधानान्तरमूचिरे
 मेहृष्नी स्वर्णधेनुर्वै ह्यर्शोश्च स्वर्णशृङ्गिणी । तथैव वन्ध्यास्वहरास्वर्णधेनु परा स्मृता
 प्रस्विन्नपाणित्वहरस्वर्णधेनुस्तथा स्मृता । सुवर्णशृङ्गिणी चापि तत्परं परिकीर्तिता
 तद्वत्कनकशृङ्गारूपा धेनुर्देया मुलक्षणा । एतासामुपधेनुनां कथितो दानसमह

दानफलानि

फलं ब्रवीमि सर्वासामिह धेनोः परत्र च ।
 कृष्णां गां ददते ये तु ते(न)पश्यन्ति यमं विभुम् ॥
 श्वेतां वै ददते धेनुं स पुमान् दिवि मोदते ।
 नीलवर्णां तु गां दद्यात् पितृन् प्रीणयते सदा ॥
 श्वेतवर्णां तु गां दत्त्वा वंशवृद्धिमवाप्नुयात् ।
 श्यामां पीतां तथा दत्त्वा दुःखनाशं प्रपद्यते ॥

पिला सर्वपापघ्नी नानावर्णा च मोहदा । समानवत्सां कपिलां दत्त्वा स्वर्गे महीयते
 हिर्णां तुल्यवत्सां तु सूर्यलोके महीयते । समानवत्सां श्वेतां चेदिन्द्रलोके महीयते ॥

तुल्यवत्सां तु शत्रुलां विष्णुलोके महीयते ।

इन्द्रलोकमवाप्नोति दत्त्वा कृष्णां तथाविधाम् ॥

।।तरेणुसवर्णां तु तुल्यवत्सां प्रदाय च । वायुलोकमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥
 ।।त्वा धूम्रां तथा भूतां यमलोके महीयते । अन्नां(हन्त्यु)हेमसवर्णां तु तुल्यवत्सां प्रदाय च
 गरुणं लोकमाप्नोति पूज्यमानोऽसुरोगणैः । धेनुं प्रदाय शृङ्गाक्षीं साध्यलोके महीयते ॥
 ।।त्वा पलाशवर्णां गां पितृलोके महीयते । प्रदाय शित्तिकण्ठीं गां स्थानं श्रेष्ठं प्रपद्यते ॥
 ।।तासामपि धेनूनां प्रदाता समवाप्नुयात् । विमानेनार्कवर्णेन दिवं देव इवापरः ॥

तं चारुवेपाः शुश्रोण्यः शतशोऽथ सहस्रशः ।

दमयन्ती विमानस्थं गोप्रदानरतं नरम् ॥

अथ नानाप्रकारोक्तगोदानानि ब्रवीमि वै । समानवत्सगोदानं सर्वपापहरं शुभम् ॥
 कपिलायाः प्रदानं तु सर्वपापहरं शुभम् । सर्वार्थदायकं श्रीकं सप्तजन्माघनाशनम् ॥
 शुभैकादशीदानं गोशतं च वृषोत्तरम् । तथा वृषोत्तरशतगोदानं देवसात्कृतम् ॥
 त्रैरात्रगोप्रदानं च महापातकनाशनम् । गृहणीहरगोदानमसगधरहरं (?) परम् ॥
 दानं वैतरणीधेनोः यमलोकसुखावहम् । वृषैकगोसहस्रस्य दानं सर्वाघनाशनम् ॥

ततोभयमुजोदानं सर्वदानफलप्रदम् । द्विमुग्धी कपिलादानं विष्णुसायुज्यकारकम् ॥
 तथा चैवोभयमुखीदानं सर्वाधनाशनम् । धूपदानं ततः प्रोक्तं सर्वसौख्यविवर्धनम् ॥
 वलयोर्दण्डप्रदानं च गोविन्दप्रोक्तिकारकम् । तथानुद्धुप्रदानारयं चक्रायद्धूपार्पणम् ॥
 द्रव्यैर्दण्डप्रदानं च दानं स्वर्णदण्डस्य च । तथा होमदण्डारयं च सर्वदानफलप्रदम् ॥
 दानं ह्ययदण्डस्यापि विदुर्धीनित्रिधायकम् । तथैव कुष्ठरोगघ्नरौप्यर्पणसमर्पणम् ॥
 एवमेतानि दानानि प्रशस्तफलवन्ति च । कर्तितानि मया सम्यक् सप्रहेण यथामति ॥

अनपरघराभिरयमतिदानमहोन्नतम् ।

यप्रयच्छति विप्राय पृथिवीं सत्यशालिनीम् ॥

पष्टिर्दसद्भ्यागि मर्यागो नितसेन्नर । अतिदानेषु सर्वेषु पृथिवीदानमुत्तमम् ॥

अचला ह्यश्याभूवेदोग्री कामाननुत्तमान् ।

दोग्री वासासि रत्नानि पशुग्रीहियवान् सदा ॥

भूमिदं पुण्यलक्ष्येषु शाश्वतीमोदते समा । यावद्भूमेरावुरिति तावद्भूमिदं एषते ॥

अपि पापसमाचारं ब्रह्मणं वा तथानृतम् । पुनाति दत्ता पृथिवी दातारमपि शुद्धम् ॥

अग्निष्टोमप्रभृतिभिरिष्ट्वा क्रतुभिर्हविर्भि । न तत्फलमपानोति भूमिदानाद्यदनुते ॥

यथा जनित्रीं क्षत्रेण पुत्रं पुत्र्यानि सर्वदा । अनुगृह्णाति दानारं तथा सर्वसौमही ॥

प्राप्तादा यत्र सौख्यमोर्घांराश्च कामदा । गन्धर्वासरसो यत्र तत्र गच्छन्ति भूमिदा ॥

यथा चन्द्रमसो वृद्धिरहन्यहनि जायते । भूमिदानेन च तद्भस्वमस्यैर्विवर्धते ॥

सागरा सरित् शैलास्तोथानि विविधानि च ।

सर्वाणि भूमिदानस्य कला नाहन्ति पोटशीम् ॥

यो ददाति महीं सम्यक् सोऽनुते परमां गतिम् ।

हस्तमात्रीं भुवः क्षया र्गलोरे महीयते ॥

गोचर्ममात्रीं क्षमां दत्त्वा बभूनां लोकमानुवान् ।

उद्यानभूमिं दत्त्वा तु गन्धर्वं सह मोदते ॥

रत्नाकरभुवः दत्त्वा शक्योक्तं प्रपद्यते । धान्यावरां भुवः क्षया नाकृष्टे महीयते ॥

अज्ञानाकरभूदानादशिवलोके महीयते । लवणाकरभूदानात्सोमलोके महीयते ॥
 शौषवाकरभूदानात्पितृलोके महीयते । शिखिसस्यप्ररोहां तु भुवं दत्त्वा नरोत्तमः ॥
 साध्यलोकमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा । नानाधान्याकरभुवं दत्त्वा रौद्रे महीयते
 केशारभूमिदानेन ब्रह्मलोकं समश्नुते । इक्षुभूमिं नरो दत्त्वा सोमलोके महीयते ॥
 गुल्मपुष्पलताकीर्णां यो भूमिं संप्रयच्छति । विमाने नन्दने सोऽयं क्रीटतेऽस्तरसां गणैः
 भूमिं संपाद्य यः कुर्याद्देवनालणसात्कृताम् । स्वर्गलोकमवाप्नोति पश्चाद्भूपपरो भवेत्
 पकसस्यां भुवं दत्त्वा ब्रह्मलोकमवाप्नुयान् । निवर्तनसहस्राह्यां भुवं दत्त्वा नरोत्तमः ॥
 भूमिमासाद्य कर्मान्ते चक्रवर्ती भवेद्धि सः । गोचर्ममात्रामचलां दत्त्वा शिवपुरं जेत् ॥
 भूमिं सर्वगुणोपेतां दत्त्वा पापात्प्रमुच्यते । क्षेत्रमात्रां भुवं दत्त्वा महापापैः प्रमुच्यते ॥
 क्षामेकपुरुषाहारपर्याप्तां संप्रदाय वै । दशकल्पान्निवसति स्वर्गे विगतपातकः ॥

क्ष्मां दत्त्वा गृहपर्याप्तां यमलोकं न पश्यति ।

प्रादेशमात्रां क्ष्मां दत्त्वा मोदते नन्दने वने ॥

ग्रामं वा नगरं वापि निवर्तनशतं तु वा । यः प्रयच्छति विप्राय स सुरैः परिपूज्यते ॥
 देवताभ्यो महीं दत्त्वा तत्तल्लोके महीयते । ग्रामं खेदं पुरं क्षेत्रं देवताभ्यः प्रयच्छति ॥

देयभूमिप्रशंसा

सप्तजन्मसु धर्मात्मा स भूमेरधिगो भवेत् । शिवाय विष्णवे भूमिं सूर्याय च विशेषतः
 दत्त्वा त्रिसप्तकुलजैः पितृभिः सह मोदते । ग्रामदानाद्यक्रवर्ती पुरदानान्तथामरः ॥
 खेटदानाच्च भूभर्ता भवेदत्र न संशयः । भुवः प्रमाणं ज्ञानाय सुस्पष्टं वक्ष्यतेऽधुना ॥
 दशहस्तेन दण्डेन त्रिंशद्दण्डं निवर्तनम् । गवां शतवृषश्चैको यत्र तिष्ठेदयन्त्रितः ॥
 बद्धि गोचर्ममात्रं तु प्राहुर्वेदविदो जनाः । गृहमात्रां भुवं प्राहुर्द्वात्रिंशत्पदसंमिताम् ॥
 यदुत्पन्नामथाशनाति नरः संवत्सरं समम् । एतदाहारमात्राख्यं भुवो मानं प्रचक्षते ॥
 सोत्सेधवप्रप्राकारं सर्वतः खातमावृतम् । योजनाधार्धविष्कम्भं अष्टभागायतं पुरम् ॥
 तदर्थं तु तदा खेटं तदर्थंश्चापि खर्पटम् । तथा शूद्रजनप्रायाः सुसमृद्धकृपीवलाः ॥

क्षिप्रोपभोगभूमध्ये वसतिप्रामसतिवा । एव भूमानमारयान शास्त्रविद्धि पुरातनै ॥

दत्तभूपरिपालनप्रशमा

स्वदत्ताद्द्विगुण पुण्य परदत्तानुपालनम् । परदत्तापहारेण स्वदत्त निष्फल भवेत् ॥
 स्वदत्तां परदत्तां वा या हरेत् वसु धराम् । पट्टिर्जसहस्राणि विष्टाया जायते इमि ॥
 राज्याधिकारनिरत वेतनेन नृपण वै । परिकृष्ट स्वकृत्येषु स्वाधिकारे समुद्यते ॥
 द्विजभूवृत्तिविषये वाकसहायेन कजलम् । अश्वमेधफल सद्यो लभते नात्र शशय ॥
 गोब्राह्मणहितार्थाय तद्भूवृत्तिपु त्रिशपत् । अनृतोक्त्याऽपि लभत राजसूयफलादिकम् ॥
 तद्भूवृत्तिविषये नूनमपकार स्वचेनसा । चिन्तयन् सद्य एवाय कुलकोटिसमन्वित ॥
 इषुयन्वे कालसूत्रे रौरवे कष्टकालये । पच्यते हन्त तावत्तु यावदामृतसल्यम् ॥

विद्यादानप्रशंसा

विद्यादान महोदान कन्यादानमिदं त्रयम् । सर्वदानोत्तम द्वेय तद्धि चोभयतरकम् ॥
 दानानामुत्तम दान विद्यादान विदुषुधा । विद्या कामदुषा धेनु विद्या चक्षुरनुत्तमम् ॥
 विद्यावान् सवकामाना भावन पुण्या भवेत् । सहस्रधनुदानाना शत चानुडुहां समम् ॥
 शतानुदुत्मम यान दशयानसमो हि य । दशयानिसमो नागो दशनागसमा धरा ॥
 धरादानसम नास्ति विद्यादान ततोऽधिकम् । तस्माद्विद्याप्रदो लोके सर्वद प्रोच्यते दुर्गे

कन्यादानम्

तस्मात्सहस्रगुणित कन्यादाता महान् पर । कन्यादान ततो लोके सर्वदानोत्तमोत्तमम्
 तनैव दानेन भुवि प्रवृत्तिर्निखिला स्मृता । वर्णित्ववारक तत्तु गार्हस्थ्यस्यापि सपदाम् ॥
 कारक सवकल्याणहेतुक भावुक महत् । प्रचानां जनक सववेदशास्त्रमवश्रियाम् ॥
 ता प्रजा किल सर्वत्र शरण शर्मकारका । तस्मात्तद्दानतुलित नान्यदान भुवि स्मृतम् ॥
 सर्वदानफल वक्षु शक्यत किल वैवलम् । न तु कन्यादानफल वक्षु युगशतन वा ॥

ब्रह्मणा विष्णुना वापि पावेश्नेणापि ? (महेशेनापि) वा तथा ।

अपरेषां च दशानां वंशजन्मनाम् । पितृणामतिपापानामपि नारकिणां स्वतः ॥
वंशतिसंख्यानां नरकोनारणेन वै । दानोत्तरक्षणेनैव ब्रह्मलोकाप्तिरीरिता ॥
दत्र न संदेहो विद्वत्पामरयोरति । सर्वलोकैकविदिता प्रसिद्धिर्महती परा ॥

किं चात्र कन्यकादाने महादानानि यानि वा ।

निरूपितान्यद्य मया तानि सर्वाण्यभीक्षणशः ॥

शादेव लभ्यन्ते ब्राह्मणानां विशेषतः । ब्राह्मादिषु विवाहेषु तत्प्रसङ्गान्निरूप्यते ॥

यस्मै कस्मैचिद्विप्राय व्रतिते कन्यकामिमाम् ।

सत्कृत्य संप्रदास्यामीति चिन्तामात्रतस्तथा ॥

गुरुरूपदानाख्यफलं यत्तन्महत्परम् । अवशादेव लभते नात्र कार्या विचारणा ॥

स्वयं पत्न्या भ्रातृभिर्वा बन्धुभिः सखिभिः परैः ।

आप्तैर्विप्रैश्च गुरुभिराचार्यैः शिष्यैर्किंकरैः ॥

उदासीनजडैर्वापि समेतः कन्यकामिमाम् ।

अस्मै सत्कृत्य शक्त्याहं दास्यामीति कथं पुनः ॥

त्र केन कुतश्चेति वाक्प्रचारक्षणात्तदा । हिरण्यगर्भदानाख्य कर्ताऽयं प्रभवेद्भ्रुवम् ॥

संदेहः प्रकर्तव्यः संदेहःस्यादयं क्षणान् । कन्यादूप्येव नितरां एवमाहापुरादिभिः ॥

वमस्मै दीयतेति प्रोक्तिमात्रेण केवलम् । स्वीयवन्ध्विष्टगोष्ठेषु ब्रह्माण्डाख्यस्य तस्य तु ॥

तीर्थीकस्य दानस्य फलमाप्नोत्यनुत्तमम् । परवन्धुजातजनपरिज्ञानाय केवलम् ॥

दास्याम्येनां ध्रुवं तस्मै अमुष्मा अहमित्यथ ।

प्रोक्त्वाशु कल्पवृक्षस्य दानं यत्सुमहच्छिवम् ॥

देव लभते दिव्यं फलं नास्त्यत्र संशयः । कन्यादानमुहूर्तस्य निरीक्षणत एव वै ॥

गोसहस्रफलं सद्यस्तत्कर्ता लभते वशात् ।

तन्मुहूर्ते निश्चिते तु सुलग्ने सुदिने शिवे ॥

तिथौ वारे च नक्षत्रे होरायां तदनन्तरम् ।

द्रेकाणोऽस्मिन्नवांशेऽपि द्वादशांशे ततः पुनः ॥

त्रिंशोशात्तपर ण्ड्ये पुंशरे चेति सूरिभि ।

त्र्योनिपिर्कनिश्चितेऽथ तदानाऽसौ विचक्षण ॥

हिरण्यकामयन्वाहयन्तस्य लभते फलम् । नान्दीपूर्वदिने यन् वरादानात्पुत्रम् ॥

करदोषोपशान्तमहामगदशोभिन । विचित्रवृत्तजाद्यौषवेदधोपानुरञ्जनै ॥

पतिप्रवामहागानमुन्दरस्य विशेषत । कृतिमात्रेण लभते हिरण्यादवस्य यत्फलम् ॥

तन्वानोति विभुवा तस्मिन्नेव क्षण पुन । वरपूजा बन्धुपूजा विप्रपूजादिसत्क्रिया ॥

या काश्चिन्मुमद्वादिष्यताम्पूडादिसमर्पणे । तासां करणमात्रेण हिरण्यारवरस्य वै ॥

दानस्य लभते श्रेयस्मस्मिन् काल विशेषत ।

विप्राणां दक्षिणादानं फलदानादिना तथा ॥

तद्वाप्यनिश्चयाच्चापि हेमहस्मिरस्यस्य वै । यत्फलं कथितं सद्भिस्त्वद्वानोति पुष्कलम् ॥

तत्रा वरस्य शरणनिर्देशानमुदानत । पञ्चलाङ्गलकरस्यास्य सुमहत्फलमश्नुते ॥

तत्र परेऽह्नि नान्यात्पुत्रकर्मण करणात्परम् । महत्सर्गघरादानफलं नूनं स विन्दति ॥

स्नानात्पर वरस्याय राति समापगादथ । यथार्थगमने काले वरसभावनादिना ॥

तदायाद्दानमागण तत्फलादि विशेषत । विरवचकारयदानस्य फलं विन्दति तत्क्षणम् ॥

कन्यादानं करिष्यति पत्न्या साकं विचक्षण । ब्राह्मणानां महाप्राप्ते करणादेव तत्फलम् ॥

दिव्यकल्पलतास्यस्य लभते कन्यकापिता ॥

वरालङ्कारादिफलानि

ततो वरालङ्कारान् कन्यालङ्कारादपि । हिरण्योत्कदानैश्च सप्रसागरत्नानत ॥

यदुच्यते फलं तन्तु समवानोत्पन्नरत्नम् । मधुपर्कप्रदानेन वरस्यादौ महानवम् ॥

रत्नरत्नो परं नूनं फलं तत्प्रतिपद्यते । तदुपाध्यायबन्धुना मधुपर्कक्रियादिभिः ॥

कन्याप्रदानतः पाणिपद्मद्वयकर्मभिः । तन्महामृतमण्डपस्य फलं साध्यं समश्नुते ॥

तन्मात्कन्यादानसमं नन्यादानं हि विद्यत । तदुपर्यपि भूयश्च बन्धुना पूजया तदा ॥

कर्पूराद्यनुष्ठायास्तत्फलं प्राहुर्मनीषिणः । तदङ्गविप्रपूजाभिस्ताम्बूलादिप्रदापनैः ॥

क्रियाभिर्दक्षिणादीनां अष्टलोहतुलाफलम् । तदङ्गविप्रवन्ध्वौघभोजनादिकर्मणः ॥
 नक्षत्रास्तुलाजन्यं फलं श्रीमत्प्रपद्यते । तदीयदक्षिणादानैः महत्रपुतुलाफलम् ॥
 नायते किल तत्कर्तुः क्षणेनैवालपयन्ननः । रथोत्तम्भनकार्यादिजालके कन्यकाकृते ॥
 हने वरेण तत्कन्याप्रदातुस्तत्क्षणेन वै । सयः (?) सतुलायाश्च ताम्रायाःस्वर्णरौप्ययोः ॥
 तुलयोस्सुमहद्भ्यमन्त्रयन्त्रादिलब्धयोः । पैत्तल्याश्च तुलायास्तत्पलमत्यन्तदुर्लभम् ॥
 अश्नुते कन्यकादातो मन्दिरादिक्रियादिषु । प्रधानहोममात्रेण कृतेन तदनन्तरम् ॥
 पुत्रोपवेशनफलदापनेन च मन्त्रतः । फलं फलतुलायास्तत् आग्नेयाख्यस्य कर्मणः ॥
 वरकृत्या गृहपतिस्तुलयोर्गुडभस्मनोः । तथा पूगतुलायाश्च फलं पौष्पाः प्रपद्यते ॥
 तथर्षिदर्शनात्पश्चादरुन्धत्याः समर्चनान् । घृतक्षीराख्यतुलयोर्दधिर्पैष्टिकयोरपि ॥
 तथोदनतुलायाश्च यत्फलं शास्त्रचोदितम् । तत्फलं तत्क्षणादेव लभते कन्यकापिता ॥
 पश्चाद्गौपासनाख्यस्य कर्मणः करणेन वै । तैलमाक्षिकवस्त्राणां लवणस्य तथा पुनः ॥
 शार्करायाश्चन्दनस्य तुलायाः कुंकुमस्य च । गौरवतिलवस्त्राणां तुलानां यत्फलं पुनः ॥
 तत्सर्वं समवाप्नोति तद्गन्धर्वप्रतिष्ठया । छत्रपत्रककार्पासरजश्शाककटाहसाम् ॥
 तुलानां फलमाप्नोति गौरीन्द्राणीप्रपूजया । वधूवराभ्यां कृतया यजमानोऽयमाशु तत्
 एवं तुलाप्रभेदानां सर्वेषां महतामपि । मुहूर्तानन्तरं तस्य वरस्य क्रियया तथा ॥
 गौरी पूजां तथा सर्वं यत्फलं वेदसंमितम् । अमोघमप्राप्यमतियद्द्रव्यक्रियादिभिः ॥
 सम्प्राप्यं परमं दिव्यं प्राप्नोत्येवाविलम्बितम् । लघुतः कन्यकादाता पुनश्च तदनन्तरम्
 औपासनात्मन्दिनपरेऽह्यपि तथैव वै । परादानार्हणमहद्वन्धु(मित्र) ब्राह्मणपूजया ॥
 स्वशफ्त्यनुगुणश्रद्धाभक्तिभ्यां कृतया तथा ।
 पञ्चलाङ्गलदानाख्यफलं यत्तच्च केवलम् ॥
 हलपङ्क्तिश्च सुमहद्यज्ञेयः कथितं तराम् ।
 धाराख्यस्यास्य यद्भूयः फलमत्यन्तदुस्तरम् ॥
 जम्बूद्वीपफलं चापि सप्तद्वीपफलं तथा । पृथिवीपद्मदानस्य यदत्यन्तं सुपावनम् ॥
 महद्भ्येः प्रकथितं तद्वाप्नोत्यसंशयम् ॥

महदाशीर्वादादिफलानि

एतमेव तृतीयेऽथ दिवसे सुमहान्मह । महादाशीर्वाभकाराय सदीक्षामध्यकालके ॥
 सप्राणाखिलवैकल्य परिहारपूर्वत । वरयोरुभयोश्चापि दीक्षावैकल्यहेतुना ॥
 समागतमहामृत्युपरिहाराय यथासा । कल्पित सुमहदीर्घायुष्यभोकारकं पर ॥
 तत्रादौ सर्ववित्राना परिहाराय मन्त्रत । सपूज्यो गणनाथ स्यात्पश्चाद् ब्रह्मासरस्वती
 विघ्नेशपूर्वभागे तु तन्मन्त्राभ्या विधानत । प्रपूज्यौ विप्रसदसि दिव्यर्पाताम्बरे गुभे ॥
 तेषां तु परित पूजा हरित्प्रभृति तत्क्रमान् । इन्द्रादय प्रपूज्या स्युस्तयोर्नाक्षत्रदेवते ॥

समानेतान् तद्यन्मन्त्रौ षोडशैरुपचारकैः ।

सम्यक् समानतन्त्रेण पूजयेदिति सा श्रुतिः ॥

एतस्य विधिना मभ्यान्तत्राखिलान्द्विजान् ।

सप्रार्थय वदमन्त्रेण नमः पञ्चरत्नेन वै ॥

प्रयत्नेनमङ्गमन्त्राशिष कुम्भे चेति तान् ।

प्राथयित्वा तसदसि कृत्वा पूजा पृथक् पृथक् ॥

तस्मिन् समुपविश्यैव तदुक्तान्येदमन्त्रकान् ।

शृण्वन् गुभेन मनसा पत्न्या सह यतत्र ॥

स वाग्यतन्त्रायमान आस्ते तादृग्महोन्नते । सर्वापद्वारे सर्वदुरितोन्मूलके शिवे ॥
 दृष्टिमात्रेण सर्वेषामशरमे रफडप्रदे । निःशमनादर्शनत अयत्नेनापवर्गदे ॥

महापातकनूलाना वानूले भव्यरारे । मन्त्राभ्याग्निगुह्रांशौ पापात्पतिमिराकैः ॥
 रोगक्षमाभृत्त्रिभाशौ (?) मृत्युमर्गगोरपरे । सर्वलभ्येति मुलभे सर्वदेवसमूहके ॥

सर्ववेदनिधौ सर्वनीर्यकोटिमाहा (फले ?) ।

कन्यादाता स्वयं श्रीमान् तस्मिन्तादृशि तत्क्षणे ॥

दशानामपि दानाना महता तत्रैव लभन् । कनकद्रवतिला नागा दासीरथ महाप्रश
 कन्या च कपिला धनु मन्त्रानानि वै ददा । एतेषां फलमानोनि तृतीये दिवसे क्लि

कन्याप्रदाता तेषां च षोडशानां पुनः क्षणान् ।

तादृशे चलति श्रीके तस्मिन् चलति भव्यके ॥

अवान्तरमहादानप्रभेदानां च केवलम् ।

फलानि सर्वाण्याप्नोति नात्रकार्या विचारणा ॥

तेषां क्रमेण चक्ष्यामि दानक्रममघापहम् । सुवर्णदानं प्रथमं प्रवरं कथितं युधैः ॥

तत्तु षोडशदानैस्तैस्तुल्यं स्वर्णप्रदानकम् । ततः सुवर्णं स्वर्णस्य दानं पापहरं स्मृतम् ॥

तथा सुवर्णद्वितयदानमक्षयदानकम् । दानं शतसुवर्णस्य फलादिप्रतिपादनम् ॥

त्रिकालसौवर्णदानं तदन्तरमीरितम् । दानं नित्यसुवर्णस्य हेमाख्यप्रतिपादनम् ॥

दानं शिवसुवर्णस्य लिंगस्वर्णसमर्पणम् । शतमानसुवर्णस्य दानं हत्याहरं स्मृतम् ॥

पापरोगहरं तद्वदानं शतसुवर्णकम् । दानं भद्रनिधेश्चैव तथानन्दनिधेः स्मृतम् ॥

रूप्यदानं तु कल्पोक्तमश्वदानमनुत्तमम् । श्वेताश्वदानं सूर्याश्वदानं चापि निरूपितम् ॥

वडवा(वा)याः प्रदानं च तिलदानमतः परम् । तिलकृष्णाजिनस्यापि दानं तिलमृगस्य च

तिलपात्रप्रदानं च महातिलसमाह्वयम् । तिलराशिप्रदानं च दानं त्रैपद्ममीरितम् ॥

तिलालिंगदानं च पापघ्नं परिकीर्तितम् । तिलपीठं तिलादश तिलकुम्भसमर्पणम् ॥

तिलालंकारदानं च पापघ्नं परिकीर्तितम् । तथा रुद्रैकादशकतिलदानमुदीरितम् ॥

तथैव तिलगर्भस्य तिलपद्मस्य कीर्तितम् । दानं तु क्षयरोगघ्नं तिलपद्मस्य चोत्तमम् ॥

शूलरोगहरं तद्वत्तिलपद्मं प्रकीर्तितम् । मूकत्वनाशकं चान्यत्तिलपद्मप्रकीर्तितम् ॥

गजदानं च रोगघ्नं गजदानं तथापरम् । तिलपिष्टं गजस्यापि दानं तद्वत्प्रकीर्तितम् ॥

शिवाय विष्णवेऽर्काय गजस्य प्रतिपादनम् । मुखरोगहरं चान्यद्गजदानं प्रकीर्तितम्

त्रणप्रगजदानं च दासीदानमनुत्तमम् । दासदानं रथस्यापि प्रदानं शकटस्य च ॥

गंत्रीदानं ध्यानदानं शिविकादानमेव च ।

महीदानं तथा प्रोक्तं गृहदानं तथा स्मृतम् ॥

सूर्याय गृहदानं च चत्वरप्रतिपादनम् । गवां गृहप्रदानं च आश्रयप्रतिपादनम् ॥

मठमण्ड(ण्ड)पयोर्दानं दानं शिवमठस्य च । प्रतिश्रयप्रदानं च कन्यामूल्यप्रदापनम् ॥

द्विजस्थापनमेव स्याद्राजस्थापनमेव च । कपिलाया प्रदानं च दानान्येतानि कृत्स्नरा
 तस्मिन्कृते तनुकृते कन्यादाने तत पुन । लभन्ते निखिलान्येव तृतीये दिवसे क्षणे ॥
 विप्रपूजाविशेषारूढे तत्ताम्बूलप्रदापनात् । पूर्वमेव भवेन्नूनं कन्यादातुर्न संशय ॥
 तत्फलं च तथा प्रोक्तं अन्नस्वरमभोधकम् । दानतत्क्षणजं पुण्यं यावदन्द्रार्कभूसिधरम् ॥

तस्मात्तस्मिन् क्षणे भक्त्या तृतीये दिवसे शुभे ।
 विवाहे चापि मौञ्ज्यां वा ब्राह्मणेभ्यो विशेषत ॥
 श्रोत्रियेभ्यो वेदविद्भ्य सोमयाजिभ्य एव च ।
 महद्भ्यो ह्यग्निहोत्रिभ्यः सत्कुलीनेभ्य एव वा ॥
 अन्तेऽशिषा (?) दक्षिणाया प्रदानं वाससामपि ।
 पुष्पाणां च सुगन्धाना मालिकानां सुगन्धिनाम् ॥

वस्तूनां पुनरन्येषां तस्मिन् काले विधीयते । अत्र साक्षाद्देवदेव लक्ष्मीनारायणस्य तु ॥
 सान्निध्यं स्वयमेव स्याद्यतो वेदस्वरूप्ययम् ।
 सर्वेषां मार्गदानानां फलानि च बहून्यति ॥
 तद्दक्षिणादानमात्रात् लभते जन्यकापिता ।
 तथासौ वरतातोऽपि तथा दक्षिणया तथा ॥

विप्राणां कृतया सद्यो लभत्येवाविलम्बितम् । तत्रायं सुमहत्तच्च गोभूस्वर्णयुतं परम् ॥
 मार्गं दुष्कृतवारप्रं रत्नस्वर्णसमन्वितम् । अपरं सुमहदानं वस्त्रभूषणसंयुतम् ॥
 धान्यत्रातयुतं चान्यद् ग्रामेण नगरेण च । संयुक्ते तु तथा होये मार्गं सर्वाविलम्बिते ॥
 तत्पररूपं ब्रह्मणोक्तं कृष्णसारविनिर्मितम् ।
 संसिद्धये च यागानां श्राद्धानां तपसां श्रियाम् ॥

समृद्धये वृद्धये च कल्पित हरिणा तथा । शिरेण देवतृन्दैश्च तद्वैतश्च निरूप्यते ॥
 अहो रूपंसितं तस्य कृष्णं रात्रिमयं ध्रुव । घटुरूपं तु सुमहद्विशेषं तन्महोन्नतम् ॥
 स्वेच्छया चरते यत्र स देशा याज्ञिक स्मृत ।
 कृष्णसारो महापुण्यस्तथा दर्भाश्च कीर्तिता ॥

लकृष्णाजिनस्यैतदानमेकं प्रकीर्तितम् । सहोमतिलसर्पिष्काजिनदानमनन्तरम् ॥
 रुचम्पकशाखाख्याजिनदानमनन्तरम् । रुक्मादिपात्रसंयुक्ताजिनमन्यत्प्रकीर्तितम् ॥
 मन्तुप्रोक्तमपरं कौशिकोक्तमथाजिनम् । पितृकृष्णाजिनं तद्वन्मार्त्यमाजिननामकम् ॥
 ष्टिकृष्णाजिनं तद्वन्महाकृष्णाजिनं तथा । आर्द्रकृष्णाजिनं प्रोक्तं मृगदानं ततः परम् ॥
 आतन्याधिहरं श्रीकं महाविलहरं परम् । पुनः स्वतन्त्रमपरं मृगदानं पवित्रकम् ॥
 तद्रूपमहादानविशेषा निखिलाः पराः । महोत्सवे तार्तियीकदिवसे तादृशे क्षणे ॥

भक्त्याप्रदानाद्विप्रेभ्यो लभत्येवाविलम्बितम् ।

गन्धलेपनतस्तस्मिन्विप्राणां वेदिनां सताम् ॥

तन्महामहिषीदानफलं शतगुणान्वितम् । तत्क्षणाद्भते नूनं कन्यावरपितृद्वयम् ॥

तदानादान्तरमहादानभेदोऽपि कथ्यते ॥

महिषीदानावान्तरदानावान्तरदानानि गर्दभप्रतिगृहीता

मेपीदानं मेपदानं महिषस्यातिगात्रिणः । अजादानं गर्दभोद्गदानं पापहरं पुनः ॥
 तदानं गर्दभं कस्मै प्रदेयमिति चेत्तु तत् । प्रवक्ष्यामि च यो वर्णां मोहादवकिरेज्जडः ॥
 तस्यस्याद्गर्दभस्त्वेकः पश्वर्थे चित्तहेतवे । शास्त्रैकविहितः सर्वलोकैकविदितस्त्विति ॥
 तन्निमित्ते क्रयक्रीतो रजकात् न संभवेत् । गर्दभः पशुकार्यार्थं निन्द्यजातिसमुद्भवात् ॥

न चण्डालात्पशुर्ग्राह्यः रजकः सुमहान् परः ।

ग्रामचण्डालइत्युक्तः सर्वनिन्द्योऽतिकिल्बिषी ॥

न तस्मात्तु पशुर्ग्राह्यः तत्पापविनिवृत्तये । कर्तव्ये गर्दभालम्भे पशुं विप्रमुखाद्यतन् ॥
 चिरात्संपादनं कुर्यात्स विप्रस्य कथं भवेत् । गर्दभोऽयं महानिन्द्यः सर्वलोकजुगुप्सितः ॥
 इति चेत्तत्र वक्ष्यामि कारणं तन्मुखस्य चेत् । रजकश्चेत्पित्तवातसंकलीकरणादिना ॥
 महाग्निमान्द्यरोगैकपीडितो यदि केवलम् । नायं वै तन्निवृत्त्यर्थं गर्दभं दानमाचरेत् ॥
 इति शास्त्रेण चेद्यो वा रजको रोगपीडितः । तदानमाचरेच्चेत्तु ब्राह्मणाय कदाचन ॥
 तत्सकाशादमुं वीक्ष्य तादृशं गर्दभं त्वयम् । प्रसमीक्ष्येव गृह्णीयादिति वेदानुशासनम् ॥

ततमत्र योत्रयेत्प्रस्य कार्याय पशुहेतव । अवसोर्णाम्पृष्टस्य दुष्कृतस्य निवृत्तये ॥
 कथं विप्रसकारास्तु स्थोकायो गार्दभ पशु । क्रयेणेति मह्यर्थे सशये तन्निरूपणम् ॥

प्रसगेन प्रकथित तग्मिन् काले तु तान् शुभान् ॥

मन्त्राद्युत्तधारणफलम् विनाइचतुर्थदिनवर्तव्यम् देवतादानानि

मन्त्राभिमन्त्रितान् दिव्यान् तत्रत्यैरपिल्लिङ्गैः ।

मन्त्रान्तदत्तासत्यन्तपावनान् (?) शुभहेतुकान् ॥

अक्षतानतिसर्वस्वदायकानतिदुर्लभान् । ये वा गृह्णन्ति शिरसा ते भावुकनिकतना ॥
 ततश्चतुर्थदिवसदाक्षावस्त्रपरिलेवान् । निमित्ताद्रजकाद्भूताद् यद्दानं वस्त्रभक्ष्ययां ॥
 कन्याभूपणकृत्विसमये दीपशोभिते । यधूराम्भ्यां रचितत्तदानैरथ तदा ॥

कन्यापिता वै प्राप्नोति देवतादानचालकम् । निखिलं तन्मूर्तेन नाथकार्या विचारणा
 तद्देवतादानकल्पस्वरूपं तत्रयोजनम् । निखिलैर्नैव नितरां सम्यग् वक्ष्ये प्रसङ्गत ॥
 आदौ वैनायकं दानं गुल्मरोगान्मैककम् । तथापस्माररोगं प्र अन्यद्वैनायकं पुन ॥

प्लीहरोगहरं चान्यद्वैनायकमनुत्तमम् । वाग्नाड्यस्त्रहरं चान्यत्सारस्वतमथापरम् ॥
 मूकत्वनाशकं तद्दानं सारस्वतं तथा । आन्त्रवृद्धिप्रशमनं नारायणमथापरम् ॥

प्रदानं चातुरोगं लक्ष्मीनारायणस्य च । ततो गारुडदानं च कामलारोगनाशनम् ॥
 गारुडं दानमपरमक्षिरोगनिवर्तकम् । अन्यद्गारुडमार्यात् चाराहं दानमुत्तमम् ॥

देवतामूर्तिदानम्

नात्रसिंहद्वजुरोगहरमौमामहेस्वरम् । प्रदानं क्षयरोगघ्नं हृदमूर्तेरनन्तरम् ॥

दक्षिणामूर्तिदानं च प्रदानं परशोः स्मृतम् । शूलदानं तु पापघ्नं शूलरोगप्रशूलकम् ॥
 दानं भ्रमणरोगघ्नं सूर्यमूर्तेरनन्तरम् । अन्यत्पुष्टमार्गण्डप्रतिमादानमेव च ॥

अयातिसाररोगं च हृदिदानमनुत्तमम् । अश्वि(श्व)दानं तु दारिद्र्यहरं कौवेरमीरितम् ॥
 वृषोदरकफाधिहरं मन्त्रप्रतिपादनम् । स्मृतं विसर्पिरोगं नागदानमनुत्तमम् ॥

ततस्तत्र वाग्नाड्यहरं घण्टादानमनन्तरम् । इवानकामाश्रयं चोक्तं प्रदानं त्रिजपाशयोः ॥

कालपूरुपदानं च दानं प्रतिक्रतेस्तथा । पाद्यपूरुपदानं च कालचक्रप्रदानकम् ॥
 यमदानं त्रिपुरुपदानं तद्वत्प्रकीर्तितम् । उदकुम्भप्रदानं च चन्द्रादित्यप्रदापनम् ॥
 ब्रह्मविष्णुवीशदानं च तथायुष्करनामकम् । दानं त्रैमूर्तमाख्यातं चातुर्मूर्तमतःपरम् ॥
 पञ्चमूर्तमतः प्रोक्तं दानं सर्वावनाशनम् । दिग्दानं पञ्चदैवत्यं लोकपालाष्टकं तथा ॥
 रुद्राष्टकमितिख्यातं गृहदानमनुत्तमम् । प्रोक्तं सांपत्करं दानं सर्वदेवाभिपूजितम् ॥
 पिशाचतारदानं तु दानं वैश्वानरं तथा । साध्यदानं ततो द्वादशादित्यप्रतिपादनम् ॥
 दानं देवगणेशस्य निप्राभप्रतिपादनम् । महागणेशदानं च लक्ष्मीदानमनुत्तमम् ॥
 तथैव च मरुद्दानं महापापप्रणाशनम् । तत्परं भुवनानां तु प्रतिष्ठा महती परा ॥
 कल्पदानं पिष्टरूपप्रदानं सुमहत्फलम् । इत्येवं देवतादानक्रमस्य सुमहत्फलम् ॥
 कन्याप्रदाता लभते सुमहाभूपणोत्सवे । तद्रात्रौ सुमहाभव्यविशेषे मंगलाकरे ॥
 गौरीं समुद्दिश्येन्द्राणी कृतनारुय(ट्य) मुहूर्तके ।
 देवतामूर्तिदानानि तत्क्षणाद्भभतेऽखिलम् ॥
 तस्मात्कन्यादानसमं दानमन्यन्न विद्यते । तस्मिन्नेव महादाने तत्कर्ता सर्वदानजम् ॥
 फलं विन्दति तत्कालविशेषेपु ततः पुनः ॥

गन्धर्वपूजासमयलब्धफलकदानानि प्रतिपदादितिथिदानानि

गन्धर्वपूजासमये यस्य यस्य फलं महत् ।

प्राप्नोति कन्यकातातस्तानि दानान्यपि क्रमात् ॥

निरुप्यन्ते प्रसङ्गेन यूयं शृणुत वै पुनः । तत्तत्कालविशेषेपु कर्तव्यान्वेव पेशलैः ॥
 नित्यकाम्यनिमित्तार्थकारणेनेशतुष्टये । तानि तानि तु दानानि श्रीमद्भिः शक्तिसंभवे ॥
 कार्याणि किल तिथिषु प्रतिपन्मुखतः क्रमात् ।
 प्रथमायां तु पुष्पाणि द्वितीयायां घृतं तथा ॥
 तृतीयायां हरिद्रायाश्चतुर्थ्यां रजतस्य च ।
 पञ्चम्यां तु पलान्येव पञ्च्यां पानीयपात्रके ॥

सप्तम्यामायपूपानामष्टम्यां तु गुडस्य च ।

कुल्मापस्य नवम्यां तु दशम्यां भोजनस्य च ॥

एकादश्यां सुवर्णस्य द्वादश्यां व (रजतस्य) नस्य च ।

प्रयोद्श्यां चन्दनं च शर्करायास्तत परम् ॥

दानं तत्कथिनं पुण्यं चतुर्दश्यां विशेषतः । दानं च परमान्नस्य पीर्णमास्यां स्मृतं तस्मै

तिलदानममायास्यादिने खड्गाख्यपात्रकम् । पितॄणां प्रीतये प्रोक्तं ब्रह्मविद्भिः पुरातनैः

एतानि सर्वदानानि कन्यकापितृश्रेष्ठेभ्यः । तदा गन्धर्वपूजायां कृतायां तेन चेदति ॥

वरेण लभते तस्याः कन्यकायाः पितामहान् ।

स्कन्दोक्तानि च दानानि तिथिष्वेतेषु कृत्स्नशः ॥

क्रमेणोक्तानि च तथा लभते नात्र संशयः ।

तानि चापि प्रबक्ष्यामि दानानि निखिलान्यपि ॥

प्रतिपद्यरविन्दारयं कर्तव्यत्वेन चोदितम् । सौवर्णं रजतं वापि ताम्रकं वा विधीयते ॥

वैश्वानरं द्वितीयायां तृतीयाया च पार्वतम् । वैशाखस्य तृतीयायां संप्रदद्यादुपानहौ ॥

माघशुक्लद्वितीयायां गुडदानं महोदयम् । लवणस्य प्रदानं च वारिदानं महत्फलम् ॥

वैशाखस्य तृतीयायां चन्दनस्य भ्रजा तथा ।

फलानां पानकस्यापि व्यजनानां विशेषतः ॥

छत्राणामपि रथ्याणां वस्त्राणां जलनक्रयोः । संप्रदानं प्रशंसन्ति येन केनाप्युपायत ॥

मोदकानां तथान्नस्य कृतस्याप्रकृतस्य च । घृतस्य करकस्यापि भक्ष्याणामपि केवलम् ॥

चित्रान्नानां विशेषेण पितॄणां प्रीतिहेतवे । माघवस्य च तस्मिन् तानि दानानि सर्वशः

चतुर्ध्यां वारणं हेमं पञ्चम्या पन्नागं तथा ।

षष्ठ्या शक्तिसमीपे तं कुमारं शिखिवाहनम् ॥

सप्तम्यां भास्करप्रोत्थै सालंकारं तुरंगमम् । अष्टम्यां वृषभं श्वेतं देवदेवप्रियं शिवम् ॥

नवम्या काश्वनं सिंहं दशम्यां दशवेनुकम् ।

दिकृप्रोत्थै किल देयं तन् धेन्वादीनि क्रमेण वै ॥

एकादश्यां गरुत्मन्तं संप्रदद्याद्विरण्मयम् ।

धेनुं हिरण्यां महिषीं सप्तधान्यान्यजाविकम् ॥

बडवाश्वं गुडरसान् पुष्पाणि च फलानि च ।

द्वादश्यां द्वादशैतानि दद्याद् गन्धाननुक्रमात् ॥

त्रादिमासशुक्लासु द्वादशीषु विशेषतः । क्रमेण दद्यादैतानि वस्त्रं रुक्ममुपानहौ ॥

यनं वसनं चैव धेनुमश्वं च कम्बलम् । लवणं चैव धान्यानि दारवं चन्दनं तथा ॥

स्नापयित्वा ब्राह्मणान् वै प्रातःकाले विधानतः ।

त्रयोदश्यां विशेषेण संख्यया च त्रयोदश ॥

ह्येयं सुशुभं कुम्भं चतुर्दश्यां पयोधृतम् । चैत्रादिमासपूर्णासु कृष्णवस्त्रं तथाजिनम् ॥

पानहौ च छत्रं च मृष्टान्तं जलगां शुभाम् । घृतपूर्णं कांस्यपात्रं सालंकारं च गोवृषम् ॥

शैवाजिनं सचन्द्रं च हेमाज्यं शयनं तथा । एतानि देयानि किल पौर्णमासीष्वनुक्रमात्

रमायां किल पात्राणि समुवर्णानि दापयेत् । एतानि तिथिदानानि कर्तव्यत्वेन केवलम्

र्षशास्त्रप्रसिद्धानि तान्येतानि तु कृत्स्नशः । शेषहोमे कृते तेन तपने चैव केवलम् ॥

रेण तत्क्षणादेव लभते कन्यकापिता । ततः परं पुनरपि क्रियमाणे तु तादृशे ॥

त्रयस्त्रिंशत्कोटिदेवतापूजाफलम् धेनुदानानि

त्रयस्त्रिंशत्कोटिसंख्यापूजने देवताकृते । तद्धेनुतुर्यदानानां फलमाप्नोति केवलम् ॥

तत्कर्म चापि वक्ष्यामि भवतां विशादाय वै । लोणधेनुस्तु(?) वैशाखवृत्तीयायां महाफला

धेनुस्तिलमयी सा तु नवम्यां कार्तिकस्य वै । प्रदातव्या विशेषेण तित्त्वणामतित्त्वये ॥

गौः प्रदेया नभस्यस्य त्रयोदश्यां द्विजातये । राजती वा ताम्रमयी शतनिष्करैरलंकृता ॥

नैत्रीतमयी धेनुर्माघमासे तथाविधे । पौर्णमास्यां विशेषेण तान्येतानि महान्त्यति ॥

दानानि लभते तानि तत्पिता तत्क्षणेन वै । तत्प्रदक्षिणमात्रेण पुरन्धीभिः सदीपतः ॥

गौर्याः शच्याश्च विधिना गजयोरपि तत्परम् ॥

वपुर्वरयोर्वश्र प्रदानस्यम्

लभते वारदानानां षडं कृत्वा च तत्पिता । वारदानस्य चात्र विरादाय निरुद्धे ।
 दद्यादादित्यमूर्तिं तां भानुवारे हिरण्ययीम् । रत्नैरलङ्कृतां दिव्यां आमत्येनेति मन्त्रे
 ससृष्ट्य परमान्तं तच्छ्रुत्वा नैऋतमश्रुत्वा । दक्षिणारातनिष्क स्यादेवमेव तत परम् ।
 क्रमेण कुर्यादानानि सोम सोमे कुत्र कुत्रे । एवं बुधादिवारे तु दानकुर्यात्तथाविधि ।
 एव बुधादीन् इच्छान्दे तु राहुपेतुरानैश्वरान् । दद्यात्तत्तद्वृक्षप्रोत्थै तन्द्वापु मन्त्रि ।
 महिरण्यमयुष तु सपूत भानुवासरे । पिष्टातृपमोमदिने काष्ठानि कुत्रवासरे ॥
 युषे कीडनक शम्भ जीवे वस्य तु शोभनम् । तुभे रति तु सर्वत्र तैलाभ्यङ्गं रत्नैश्चरे ।
 दन्तेष्वेतेषु दानेषु प्रतुष्यन्ति प्रहाससदा । तानीमानि च दानानि वारप्रोक्तानि यानि ।
 तानि सर्वाण्यवाप्नोति वरयोर्वश्रदानत । तथा तु तादृशे काष्ठे क्षणमात्रेण तत्पिता ।
 वारसप्तहस्तैश्चान्यत्र द्रव्याधिक्यादपि । एकोनश्वारादिनलभ्यानि किल तानि हि ।
 तच्छ्रुत्वा चेदत्र तत्क्रमस्यमेव हि । आदौ प्रथमतः वारसप्तहस्तौ रवेदिने ॥
 भानुमूर्तिं प्रदेया हि पुनरेव तत परम् । द्वितीयवारपुञ्जे तु मोममूर्तेर्विधानत ।
 प्रदानकालो भवति तार्तीयके तत परम् । तद्द्वारसप्तके धात्री सुनोर्दानं तृतीयके ।
 मौमवारे हि भवति तुर्यके सप्तके तत । बुधदानं मृत श्रीमत्सर्वसंपत्प्रदायकम् ।
 एव सर्वत्र विज्ञेय तत्क्रमस्य तु लक्षणम् । सर्वेषामपि दानानां सप्तानां कृत्यहेतवे ॥
 सकलयादी विधानेन तत कुर्यात्तु तानि हि । त्रियमाणेषु तेष्वेव तत्रमेणैव केवलम् ।
 भास्वरेव प्रायेण प्रत्युहा धडुरूपत । तस्मात्तत्कर्ममिद्दिनां तद्व्युपायतो भवेत् ॥

अतस्तेषां तु ज्ञानानां तादृशमलशदिनानि तु ।

मापेशाणि हि तान्येव दानानि खलु वेदिनाम् ॥

गुरुयत्नैकसाध्यानि तादृशान्यत्र भानुके । क्षणनालकारवश्रदानमात्रेण केवलम् ।
 प्राप्नोत्यवशानश्चित्र तत्पर चापि केवलम् । सर्वत्रक्षत्रदानानां फलं यद्बन्धुवृन्दके ॥

वन्धुभ्यो वस्त्रदानप्रकरणम् नक्षत्रदानानि

जाप्रपूववस्त्राणां दानमात्रेण वै लभेत् । तच्च दानक्रमं सव नैपुण्येन निरूप्यते ॥

कृत्तिकासु ससर्पिष्कं प्रदेयं पायसं शुभम् ।

रोहिण्यां क्षीरसंयुक्तं मापान्नं स्यात्प्रशस्तकम् ॥

दोग्ध्रीं सवत्सां विप्राय नक्षत्रे सोमदैवते ।

दद्यादेवेति शास्त्राणि वदन्ति निखिलान्यपि ॥

भार्गायां कृसरं देयं तैलमिश्रं समाहितैः । पूषं पुनर्वसौ देयं पुष्ये दद्यात्तु काश्वनम् ॥

आश्लेषासु तथा रौप्यवृषभं प्रतिपादयेत् । मखासु तिलपूर्णानि वर्धमानानि शक्तितः ॥

भक्ष्यान्वानीय संयुक्तान् फल्गुनीपूर्वके शुभान् ।

उत्तराविषये दद्यात्सगव्यं पाष्टिकोदनम् ॥

इस्ते हस्तिरथं दद्यात् चित्रायां वृषभं च गाम् । स्वातीष्वनडुहं दद्याद्यदिष्टतममात्मनः ॥

विशाखायामनडुवाहं घेनुं दद्यात्सुदुग्धदाम् । सप्रासांगं च शकटं सधान्यं वस्त्रसंयुतम् ॥

अनुराधासु प्रावारं बल्लोत्तममनुत्तमम् । ज्येष्ठायां कालशाकं तु संप्रदद्याच्च मूलकम् ॥

मूले मूलफलं दद्यात्पूर्वापाढासु वै दधि । उदमन्यं ससर्पिष्कं प्रभूतमथ (फा ?) णितम् ॥

दद्याच्चैवोत्तरापाढास्त्रायुर्वृद्धयै द्विजातये ।

दुग्धं त्वभिजितो योगे दद्यान्मधुघृताप्लुतम् ॥

श्रवणे कम्बलं दद्याद्वस्त्रान्तरितमेव च । धनिष्ठासु तथा यानं ब्राह्मणाय चतुर्गवम् ॥

गन्धान् शतभिषग्योगे पूर्वभाद्रपदे फलम् । औरभ्रमुत्तरायोगे मासं वै पितृवृत्तये ॥

कांस्योपदे(दो)हनां घेनुं रेवत्यां प्रतिपादयेत् । रथमश्वसमायुक्तं अश्विनीपु निवेदयेत् ॥

भरणीपु द्विजातिभ्यस्तिलगोप्रतिपादनम् । अष्टाविंशतिदानानां क्रम एवमनूदितः ॥

नक्षत्राणां प्रकथितः राजभिश्चक्रवर्तिभिः । कर्तव्यत्वेन धनिभिर्यद्वा लक्षाधिकारिभिः ॥

तत्तुल्यैर्वा महाभागैः श्रीमद्भिरनिशं मुदा । श्रियः प्रीत्यै विशेषेण धनधान्यादिसंपदाम्

दाढ्यां विद्यमानानां साक्षान्नारायणस्य च । देवदेवेश्वरस्यापि महादेवस्य शूलिनः ॥

उमापतेर्भगवत्कृतं प्रीतये च यथाक्रमान् । दानान्येतानि सतत कार्याण्येव न चेतु सा ॥

लक्ष्मी स्थिरतरा गेहे न तिष्ठत्येव वच्मि च ।

य श्रीमान् स तु मेधावी देवभक्त्या विपन्नया ॥

देवान्तर नासूयेत यद्यसूयेत मूढधी ।

लक्ष्मीस्ताः नाशमायाति तस्य वशोऽपि कालत ॥

शनैरशनैर्लभ्य नून सप्राप्तोत्येव वच्मि च । लोके हरिहरो देवो श्रुत्युक्तो देवबह्वभौ ॥

दातारौ सपदां नित्य विज्ञेयौ शास्त्रपालकौ । तदन्यतरभक्त्येव तदन्यो देव ईश्वर ॥

न द्वेष्ट्यो नापि दूप्यश्च यदि मोहेन वै तथा ।

स्याच्चेदय नरो मूढो नि श्रेय प्रतिपद्यते ॥

सर्वदामानि तत्प्रीत्यै शोदितान्येव वेदिभि । शास्त्रिभिर्ब्रह्मविद्भिश्च वेदशास्त्रपुराणकै ॥

अखिलैर्धर्मशास्त्रैश्च तयोरेकस्य कस्यचित् ।

प्रीतये किल कार्याणि सर्वकृत्यानि सन्ततम् ॥

एतान्युक्तानि दानानि नित्यनैमित्तिकान्यपि ।

काम्यानि बहुरूपाणि निरयत्वेनैव केवलम् ॥

तत्प्रीतये तद्विधिना कार्याण्येव नृपादिभि । विवाहपञ्चमदिने रात्रीपूजापरं किल ॥

बन्धूनां पूजया नून तानीमानि तु तत्पिता । अथशाङ्गभते नून कन्यातातो वरस्य च ॥

अधुनोक्तानि दानानि नाक्षत्राणि महान् स तु ।

जगाद् शौनक श्रीमान् प्रकारान्तरमाश्रित ॥

तन्वापि सप्रवक्ष्यामि भवतामद्य सिद्धये । कृत्तिकासु सुवर्णस्य रोहिण्यां रक्तवाससाम्

सौम्यभे लवणस्यापि ह्यार्द्रायां कुमरस्य च ।

आदित्यर्क्षे तु रूपस्य पुप्ये चैव घृतस्य च ॥

सापभे चैव गन्धानां तिलानां पितृदेवते । प्रियङ्गार्भगदेवत्ये पूषानामुत्तरे तथा ॥

सावित्रे पायसस्यापि धित्राया धित्रवासस । सक्त्तूनां वायुदेवत्ये लोहस्येन्द्रामिदेवते

मैत्रे लफलानां तु ह्यात्तपन्नस्य शात्रभे । मधुयुक्तस्य हेम्नस्तु दानमाग्ये विधीयते ॥

खदेवेऽन्नपानस्य श्रवणे कसनस्य च । धान्यस्य वासवे दानं वारुणे चौपधस्य च ॥
जे पुराणवीजानां सस्थानां तदनन्तरम् । गोरसानां तथा पौष्णे स्नानानामथचाश्विभे
लानां च महादानं भरणीपु प्रशस्यते । एतादृशानां दानानां शौनकेन महात्मना ॥
तेकानां क्षणमात्रेण लभते बन्धुपूजया । कन्यकायाः पिता नूनं स्वद्रव्यत्यागमूलतः ॥
तया चेन्मुदा नूनं विशेषेण फलं लभेत् । चेतसा दूयमानेन कृतया चापि केवलम् ॥

फलं तु लब्धं दुःखात्तु यथा स्यात्तु मुदा तदा ।

दुःखितो न भवेदेव तस्मिन् काले ततः परम् ॥

द्रव्याधिक्यभिया चिन्तां न कुर्यादेव सर्वथा ।

सुमुख्येव भवेन्नूनं तेनासौ सुमहत्फलम् ॥

प्राप्नोति कन्यकातातो वरस्यापि पिता तथा । वसूनामवशाद्बन्धुदानमानादिनातराम्
दुर्मना न भवेदेव वसूनामधिकव्ययात् । अवशादागतात्काले तस्मिन् भव्ये तथाविधे ॥

डो(दो)लोत्सवताम्बूलदानफलम् योगदानानि

डो(दो)लोत्सवे दम्पतीनां ताम्बूलानां प्रदानतः ।

महाविष्कम्भयोगादिसर्वदानफलं लभेत् ॥

तदानशास्त्रं वक्ष्यामि भवतां विशदाय हि ।

विष्कम्भे धान्यदानं तु प्रशस्तं श्रीमतां सदा ॥

कर्तव्यत्वेन विहितं प्रीतौ दानं तथान्धसः ।

घृतमायुष्मतिप्रोक्तं सौभाग्ये कौंकुमं स्मृतम् ॥

शोभने यवदानं तु ह्यतिगण्डे तथाम्बरम् । सुकर्मणि गुडान्नं तु रूप्यदानं धृतौ स्मृतम् ॥

सुवर्णशूलं शूले तु गण्डे मण्डनकं तथा । वृद्धियोगे धेनुदानं रत्नदानं ध्रुवे तथा ॥

व्याघाते पाणितं प्रोक्तं गुडदानं तु हर्षणे । वज्रयोगे वज्रदानं सिद्धे सैद्धार्थमेव च ॥

काञ्चनं तु व्यतीपाते तिलदानं वरीयसि । परिधे चातपात्रं तु जलदानं शिवाह्वये ॥

सिद्धे सिद्धान्नदानं तु साध्ये चाभरणं स्मृतम् ।

शुभे छत्रं प्रदेयं स्याच्छुक्ले दानमुपानहाम् ॥

सर्पिर्दानं ऋद्धयोगे दीपदानमथैन्द्रके । वैधृतौ स्वर्णदानं तु योगदानं प्रशस्यते ॥
तदा फलप्रदानस्य करणतास्य वस्तुभिः । कन्यापितुः श्रीमतो वै करणीयैकदानं ब्रम् ॥

यत्फलं तदवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ।

तद्यो निरूपयिष्यामि ब्रम् शास्त्रगतं त्वहम् ॥

सबलोकोपकाराय नारदेन पुरोदितम् । धवे तु पायसं देयं सक्तुदानं च बालवे ॥
कौलवे गव्यदानं तिलदानं तु नैतिले । गरज्यां(जे)लवणं देयं षण्णिया(?)मम्बरं शुचि ॥
विष्णौ च पौष्टिकान्नानि सर्पिर्दानं तु शाकुने । मधुदानं चतुष्पदि वस्त्रदानं तु नागवे ॥

दानं प्रियगो किंस्तुप्ने ऋष्यमुक्तं महात्मभिः ।

दानान्येतानि सर्वाणि तावन्मात्रेण तत्पिता ॥

लभते वक्षणेनासौ तस्मिन् काले वशाद्दहो ।

तदा वरे खटवगस्थं पश्चाद्विप्राशिषा तराम् ॥

वधूवरयोस्ताम्बूलचूर्णफलम् सक्रान्तिदानानि

ताम्बूलचूर्णपरे पत्न्या साकं सभागते । पयःपानात्परं तस्मिन् यजमानस्तु कबलम् ॥

सर्वसक्रान्तिदानानां फलं यत्समुद्दीरितम् । तदवाप्नोति नूनं वै निखिलं नात्र सशयं ॥

तत्कर्म चापि वक्ष्यामि विशादायाधुना हि व । भेषसक्रमणे भानोर्मेषदानं प्रशस्यते ॥

वृषसक्रमणं दानं गवां प्रोक्तं शिवप्रियम् । विष्णोरपि प्रियं भूयो वृषभो विष्णुवल्लभ ॥

यत् प्रकथितं सद्भिस्तदानं तस्य चक्रिणः । अतिप्रीतिकरं शस्तं मोदते वृषभे पुनः ॥

तदानं सर्वदानानां उत्तमोत्तममुच्यते । सर्वदेवप्रीतिहेतुं तदानं तादृशं परम् ॥

वस्त्रान्नपानदानानि मियुने विहितानि हि । घृतधनुप्रदानं तु कर्कटेति प्रशस्यते ॥

समुच्यं ह्यश्वदानं सिद्धेऽपि विहितं शिवम् । कन्याप्रवेशे वस्त्राणां सप्रदानं गवामपि ॥

तिलानामपि खड्गानां कम्बलानां सुवर्चसाम् ।

नैपालानां विचित्राणां प्रदानं पितृवल्लभम् ॥

तुलाप्रवेशे बीजानां धान्यानां दानमिष्यते । कीटप्रवेशे वस्त्राणां वेश्मनां दानमुत्तमम् ॥

पात्राणां च फलानां च पुष्पाणां च तथा पुनः ।

धनुःप्रवेशे चित्राणां दृढानां वाससामपि ॥

गन्धलानां च मुख्यानां भूषणानां च वेश्मनाम् । प्रदानमुत्तमं प्रोक्तमन्नस्य च विशेषतः

रूपप्रवेशे दारुणां दानमग्नेस्तथैव च । काष्ठानां च वृणानां च दीपस्यापि विशेषतः ॥

प्रदानं प्रवरं प्राहुः कटिशय्यासनाश्मनाम् । कुम्भप्रवेशे दानं तु गवां च वृणवारिणोः ॥

मीनप्रवेशे मापाणां मुद्गानां सर्पपादितः ।

तिलानामपि तैलानामाज्यानां मधुवारिणाम् ॥

सुगन्धप्रदानादिकलम्

चन्दनानां स्रजां तद्वत्पात्राणां श्रौतकर्मणाम् ।

मृण्मयानां विशेषेण काष्ठानां च स्र चामपि ॥

सुगन्धादीनां प्रशंसन्ति प्रदानं ब्रह्मवादिनः । तावन्मात्रेण यज्ञस्य फलं कृत्स्नं न विन्दति ॥

तान्मूलचर्वणात्पश्चाद्देलादीनां प्रदानतः । लवङ्गमिश्रतद्विव्यमहौषधसुगन्धिनाम् ॥

सुगन्धानां प्रदानादिचित्रद्वैलामहोत्सवात् । वन्द्युहर्षेण महता विप्राणां स्वस्तिवाक्यतः

सुमङ्गलीदिव्यगानप्रपूर्वकमहारवैः । सुगन्धद्रव्यविक्षेपैस्तदा जातैरनेकशः ॥

महोत्सवशतैश्चित्रैरयं कन्यापिता क्षणात् ॥

मासदानानि

शिष्टमासादिदानानां फलान्याप्नोति तादृशम् ।

कन्यादानं महत्तस्मात् तस्मिन् दानानि यानि वा ॥

महाद्रव्यैककालैकसाध्यान्याश्वेव विन्दति ।

तानि भूयश्च दानानि मासादीनामिहोच्यते ॥

प्रसंगेन तु शिष्टानि चैत्रादीनि क्रमेण वै ।

माघमासे तिलान् दद्यात् प्रियङ्गून् फाल्गुने तथा ॥

चैत्रे वस्त्रमपूर्वास्तु वैशाखे छत्रकं शुचौ । आपाठे पादुकां वस्त्रं श्रावणे परिकीर्तितम् ॥

नभस्ये फाणितं दद्याद्घृतमाश्वयुजे तथा । दीप तु कार्तिके मार्गशीर्षे स्वर्णमोरित्त
 पौषे सुवर्णमेतानि देयान्येव महारमभि । उत्तरे स्वयने देय तिलघेनुद्वय परम् ॥
 वस्त्रदानं विशेषेण तिलानद्द्याद्देवेषु च । सर्पिर्दानं प्रशसन्ति दक्षिणे स्वयने तथा ।
 पुष्पदानं सिते पक्षे कृष्णपक्षे जल शिवम् । देयमेवेति सत्तत्र पुनर्नित्यं च तत्सूक्तम्
 स्नानानुलेपनादीना वसन्ते दानमिष्यते । पानकाना तथा प्रीप्से वर्षामु ह्यत्रमुत्तमम्
 शरद्यन्नप्रदानं च वस्त्राणामपि दैमके । बर्हिदानं तु शिशिरे कृत्वा शत्रुजय लभेत्

सवत्सरे तिलान्दद्याद्यवास्तु परिवत्सरे ।

इडापूर्णे च यस्त्राणि घान्यं चाप्यनुवत्सरे ॥

इद्वत्सरे तु रत्न क्रमाद्देयानि शक्ति । कौले दानानि तान्येतानिति शास्त्रेषु नैकपा

गीयन्ते धर्मसारज्ञै श्रीमता सपदेऽनिशम् ।

सर्वाण्यपि च दानानि भागिनामेव केवलम् ॥

नृपतीना विशेषेण नित्यत्वेनैव सन्ततम् ।

चोदितानि किलान्येषा दरिद्राणा न किञ्चन ॥

एतत्कन्यामहादानं न तथा किल चोदितम् । स्वकीयविभवेकानुसारेणैव सुचेतसा
 कर्तव्यत्वेन विहितं पितृणा स्वस्य केवलम् । उत्तारणाय सर्वेषां अवशाद्ब्रह्मवर्त्मना

एकोत्तरशताना च ब्रह्मलोकाप्तये हि तत् ।

तस्मिन् कन्यामहादाने पुरोक्तान्यसिलान्यपि ॥

पुनस्तथाप्यनुक्तानि वक्ष्यमाणानि यानि वा ।

तानि सर्वाणि कन्याया दानाङ्गत्वेन यो मह ॥

सत्यश्वदिनसाध्यो वै विहितफलम उत्तम । तत्क्रोणावधवानेहविहिताना तदा ददा
 तत्तत्क्रियाविशेषाणां प्रचालनमद्वैतवत् । अवशारसमवाप्नोति कन्यादाता क्षणाद्भ्रम

मण्टपोद्वासनादिफलम्

पोद्वासनात्पश्चाद्देवतोद्वासनात्तथा । ब्रह्माद्युद्वासनात्तस्य वसन्तस्योत्सवेन च ॥

स्तम्भानां पूजया चापि पुण्यकंकणमोचनान् ।

आपन्निस्तृतभीतार्ता गर्भिणीप्रसवाय वै ॥

स्थालीभीतिद्रव्यवस्तुदानतत्पालनादिभिः ।

यच्छ्रेयो जायते वाचा वष्यं ब्रह्मादिनाकिभिः ॥

कन्याप्रदाता प्राप्नोति स्वद्रव्येणैव तत्कृते ।

तस्मान्तु कन्यकादानं परापूजादिकाच्छिवात् ॥

पारभ्यैव विधिना कृते कंकणमोचनान् । तद्द्रव्यमनपेक्ष्यैव स्वीयद्रव्येण चेद्वरम् ॥

मारहितं तत्स्यात् पुण्यकर्मसु पावनम् । एवं तु क्रियमाणेऽस्मिन् तन्मध्ये वै तदा तदा

गताह्वानकृत्ये सर्वसाधारणेन वै । तत्प्रदत्तसुमादीनि चन्दनं त्वनुलेपनम् ॥

कुर्यात्केवलं नित्यं न ताम्बूलं तथाम्बरम् । फलदाने कृते तेन तत्स्वीकृत्य स्वहस्ततः ॥

उभयोराशिपं सम्यक् प्रयुञ्ज्यात्तत्फलादिकम् ।

यस्मैकस्मैचित्तद्दद्यात् न स्वीकुर्यात्स्वयं परम् ॥

कन्यापितुर्धर्माः

न्याप्रसूतिपर्यन्तं तद्गृहेऽसौ कदाचन । भुक्तिं नैव प्रकुर्वीत कूकुदायो महामनाः ॥

स्वशक्त्यनुगुणं यस्तु स्ववन्धुपु वरं शिवम् ।

समलंकृत्य विधिना कन्यकां भूषणादिभिः ॥

पुत्राह्वणपूजादिकर्मभिर्लोभवर्जितः । लक्ष्मीनारायणप्रीत्यै प्रददाति स कूकुदः ॥

नारोग्यादिदानानि तदानीमेव केवलम् । कृतानि स्युर्विशेषेण निरुपयन्ते च तानि वः ॥

आरोग्यादिदानानि

आरोग्यदान प्रथम रत्नदानमनन्तरम् । परं भगधरहर रत्नदानमनुत्तमम् ॥
 व्रणरोगहर रत्नवस्त्रप्रतिपादनम् । गलगण्डहर रत्नदानं तदनुकीर्तितम् ॥
 ततोऽलङ्कारदानं तु वस्त्रदानमनन्तरम् । पुष्पदानं घूपदानं दीपदानं समन्वृतम् ॥
 देवतादीपदानं च दिग्दीपप्रतिपादनम् । गोदीपदानमपरं कार्तिक्यां दीपदानकम्
 दद्यादापप्रदानं च पिष्टदापार्पणं ततः । गीतिदानं छत्रदानमुपानहानमेव च ॥
 रत्नपूरितहस्तादिपात्रदानमनुत्तमम् । ताम्रपात्रप्रदानं च रुक्मपात्रार्पणं ततः ॥
 वस्त्रदानं देवताभ्यो वस्त्रदानमथापरम् । शोभप्रवस्त्रदानं च ह्युष्णीषप्रतिपादनम्
 तयोर्णांपट्टदानं च शय्यादानं ततः परम् । शिवशय्याप्रदानं च विष्णुशय्याप्रदानम्
 गौराशय्याप्रदानं च दुर्गाशय्यासमर्पणम् । सूर्यशय्याप्रदानं च ह्यासनप्रतिपादनम्
 तथास्तरणदानं च कट्टदानमनुत्तमम् । उपधानप्रदानं तु चर्मादिप्रतिपादनम् ॥
 ततो द्वापणदानं च शिवविष्णोस्तथापरम् । लीलानिदानं कथितं दानं तु व्यजनस्य
 तथा चामरदानं च गन्धदानं महोत्तमम् । ताम्बूलदानं स्वर्णादिपात्रदानं महाफलम्
 भाण्डबधनिकादानं स्याल्लदानमनुत्तमम् । प्रोक्तमन्विष्टकादानं अभयप्रतिपादनम्
 विमोचनं त्रिरुद्धानां पशुणां तदनन्तरम् । सपमोक्षणमार्यात् पान्तशुश्रूषणं परम्
 अभ्यङ्गदानं पातानां अभ्यङ्गप्रतिपादनम् । अभ्यङ्गकरणं चापि तस्मै तैलसर्पणम्
 यज्ञोपवातदानं च शिरोरोगहरं तथा । यज्ञोपवीतमपरं गर्भेच्छावहरं स्मृतम् ॥
 दानं यज्ञोपवीतस्य ह्यष्टिकादीपमपणम् । यत्यादीनां तु वपनं सपर्याकरणं गवाम् ॥
 अन्नदानं मधुयदानं घात्रदानं महाफलम् । अयोदकप्रदानं च करकादिप्रदानम्
 तदा घमघटस्यापि यतीनां घटदानकम् । गृहिभ्यः कुम्भदानं च दानमुत्तममुच्यते
 अश्वत्थफलदानं तु सेचनं विपलस्य च । मधुकुतुलसीविल्वधात्रीवसनभूतहाम् ॥
 सेचनं पालनं चापि स्यापनं दर्भकाराद्यैः । पुरोपहृतिकार्याय चतसृषुः समर्पणम्

मीचीनैककरणं तटाकरणं तथा । देवमातृकदेशानां नदीमातृककल्पनम् ॥

निवर्हणं च दुष्टानां मृगाणां पापिनां नृणाम् ।

चोराणां तस्कराणां च ब्रह्मन्तानां निवर्हणम् ॥

।पीसरः प्रकुल्यानां करणं फलदायकम् । चारिवन्धस्तदा प्रोक्तो चारुगोष्टिस्तथोदिता ॥

।विष्टा च तटाकस्य पुण्यारामादिरोपणम् । फलवृक्षारोपणं च तुलस्यादिप्रकल्पनम् ॥

।द्वितं तु निपिद्धानां वृक्षाणामवरोपणम् । कण्टकोत्सारणं मार्गं चोरग्रहणपूर्वकात् ॥

।रुशूलारोहणं च तेषां कालेषु निर्दयम् । नष्टप्रामोद्धारणं च विप्रग्रामैकबोधकान् ॥

।गूढादिदुष्टसंघातान् समुन्मूलकृतिःपरा । वृक्षादिसेचनविधिर्वृक्षदोहदमेव च ॥

।आरामादिप्रदानं च वृक्षाणां प्रतिपादनम् । कदलीदानमाख्यातं माकन्दद्रमदापनम् ॥

।मनसाख्यमहागस्य प्रदानं दर्भपालनम् । विपशान्त्यौषधमहादानंभित (?) प्रपालनम् ॥

।फलवृक्षप्रदानं च फलभूमिसमर्पणम् । क्षयघ्नं कदली दानं दानं न्यग्रोधशाखिनाम् ॥

।तथा प्रस्कृतपादत्वहराश्वत्थसमर्पणम् । नाडीत्रणहराश्वत्थप्रदानं सुमद्वत्परम् ॥

।विद्रधित्वहराश्वत्थ (...) प्रदानमपि तत्तथा । पतान्यनन्तफलदान्यवरोगहराप्यति ॥

।नानामतानुपूर्वेण मयोक्तानि समासतः । तानीमान्यपि दानानि परं कंकणमोचनात् ॥

।बन्धुब्राह्मणमुक्तया च तदङ्कुरविसर्जनात् । लभते कन्यकातातः स्वद्रव्यकरणाद्दहो ॥

।तत्कृत्यमिथुनस्यैव कन्यादानं तु तादृशम् । साङ्गोपाङ्गैकरचितं मन्त्रतन्त्रधनादिभिः ॥

।सन्धक् समग्रमन्यूनं लोभशाठ्यविवर्जितम् । चेदेव पूर्वफलदं शुद्धचित्तेन केवलम् ॥

।अत्रद्वया कृतमपि कन्यादानं दरिद्रतः । यैः कैश्चिदङ्गैर्लोपैर्वा सर्वतारकमेव तत् ॥

।पुत्रपौत्रप्रपौत्राणां तादृशीनां यदा तदा । कृत्वोपनयनं पाणिग्रहणं तदनन्तरम् ॥

।दशादिकेषु नित्येषु पैतृकेष्वखिलेष्वपि । नैमित्तिकादिषु तथा पितृपूजां विधानतः ॥

।द्व्यांक्षतैः प्रकुर्वीत तिलदर्भेन सर्वथा । पितृव्यादिककारुण्यमृताहा श्राद्धकर्मणाम् ॥

।एवमेव प्रकथितं करणं नान्यथा मतम् । यदि पित्रोर्मृताहश्चेत्कदाचिदपि मौढ्यतः ॥

।दर्भेस्तिलाक्षतैश्चापि पितृपूजा प्रकीर्तिता ।

।न तु शुद्धतिलैस्सा वै दर्भास्साधारणा पराः ॥

चौलसीमन्तयो पश्चान्पासमात्र तथा स्मृतम् ।

स्वपुत्रपौत्रादिकेऽपि नियमोऽय सनातन ॥

एवमेव प्रकथित तस्माद्भाद्र प्रयत्नत । समागतमनुष्ठाय शुभकर्म तत परम् ॥

आरभेदेव भविमान् तत्पूर्वं तन्न चाचरेत् । पूर्वं मृताहमालोक्य पित्रोरेव पुरस्थितम् ॥

न कुर्यात् पुत्रयो कर्म भावुक तत्कथचन

भ्रातृणां भिन्नभिन्नानां विभक्तानां तथा पुन ॥

तथैव वा विभक्तानां मध्ये कश्चन कुत्रचित् ।

विद्यमान स्वपुत्रस्य मौख्यं वा पाणिपीडने ॥

कतुं समुद्यतोऽतोव पित्रो श्राद्धमुपस्थितम् ।

मोहात्प्राथमिकं चेत्तु तन्मध्ये तु तथा पुन ॥

तच्छ्राद्धानन्तर भूय तद्भद्र पुनराचरेत् । अतो न भावुक कर्म श्राद्धात्पूर्व समाचरेत् ॥

निर्नृत्यं पैतृक श्राद्ध पुत्रयोस्तदनन्तरम् । स्वन्नयस प्रकुर्वीत न चेत्पीडाशिवाद्य ॥

भवयुरेव नितरां तथा तरमान्न चाचरेत् ।

विवाहमौञ्ज्यो पश्चात्तु पुत्र्या पुत्रस्य वान्वयो ॥

गोहे प्रतिदिन भव्यकर्माण्येव क्रमेण वै । शक्त्या प्रकुर्वीद्विधिना तत्कमश्चापि वर्ण्यते ॥

हारिद्रशम्बर महामह आदौ दिनत्रयम् । बुधवारोत्सवश्रीक स्थिरवारोत्सव पर ॥

नीराजनोत्सवश्चात्र चिन्नान्नोत्सवनामक ।

भानुवारे तत पश्चाच्चान्द्रे मोदकसहिक ॥

क्षीरोत्सवे भौमवारे भदयाख्यो गुरुवारके ॥

विवाहानन्तरोत्सवविशेषाः

कल्याणस्याष्टमदिने श्रीमान् लग्नोत्सवाख्यक ।

नवमे दिवसे पश्चाद् भव्यताम्बूलनामक ॥

गन्धचूर्णोत्सवश्रीक पश्चात्पुष्पाभिधानक । द्वादशे दिवसे गाननामाख्य सुमहोद्भव ॥

पोदशदिने रम्यः गौरीलक्ष्मीमहोत्सवः । चतुर्दशदिने पद्माद्भव्यो नीराजनाख्यकः

आशीर्वाद्दोत्सवः पञ्चदशे चित्रोत्सवाख्यकः ।

पोदशे दिवसे वाद्यनामकोऽयं महोत्सवः ॥

शुतन्त्रीलयास्त्रादमृदङ्गमणिनामकाः । पङ्क्तुत्सवविशेषाः स्युः सायंप्रातस्ततः परम् ॥

गौराजनं तत्सायाह्ने प्रकुर्यादादिनाष्टकात् । सुमंगलीगानपूर्वं वरयोरिति तत्क्रमः ॥

तीये मासि पष्ठे च वराहानोत्सवो महान् । द्वितीये च चतुर्थे च वराम्बागमनामकः

महोत्सवः प्रकथितः पञ्चमे तु परस्परम् । संवन्धिनोरागमाख्यः सुमहामंगलोत्सवः ॥

स्वमासासपट्कं तु कल्याणानन्तरं पुनः । तदीयभवने तत्र कल्याणानां परंपरा ॥

रमवेन्महती नित्यमत्यल्पस्यापि देहिनः । अतः कन्यादानसमं त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥

ज्ञानान्तरं सत्यमुक्तं नार्थवादोऽयमीरितः । सर्वत्र कर्ममात्रे तद्ब्राह्मणानां सदा परा ॥

अत्यावश्यकता ज्ञेया तेषां वै यद्यसंभवे । तत्कृत्यमतिवैगुण्यं प्राप्नोत्येव न संशयः ॥

विशेषेणातिदानानां पैतृकाणां क्रियावताम् । यद्दानां प्रेतकृत्यानां सतां फलवतामपि ॥

अत्यन्तावश्यकत्वेन विप्रसान्निध्यमुच्यते; अपेक्षितं ब्रह्मणोऽपि विप्रसान्निध्यमात्रतः ॥

कर्मवैगुण्यसंत्यक्तं फलवच्चापि तद्भवेत् ॥

प्रतिनिधिः

सर्वेषामस्ति सर्वत्राभावे प्रतिनिधिः परः । विप्राभावे लोप एव नतु प्रतिनिधिः क वा ॥

सोमाभावे पूतिकः स्याद्द्रव्याभावे यवाः स्मृताः ।

कुशाभावे तु दर्भाः स्युर्दर्भाभावे तथापरे ॥

कुशादयो बहुविधा मौञ्ज्यन्ताः परिकीर्तिताः ।

तासां तासां तु समिधामभावे पैप्पलाः स्मृताः ॥

तेषामभावे तत्स्थाने कुशाद्यास्तृणराशयः ।

चूर्णानां तण्डुलानां वा दुर्लभे लौभ्यतोऽथवा ॥

शुक्तिका हि प्रतिनिधिः कृद्धानां दुर्घटे तथा । तेषां प्रतिनिधिर्गावस्तासां प्रतिनिधिर्वसु

हिरण्य कथित सद्भि तथा धान्यादिक परम् ।

विप्रमुक्तिर्न वेद्भूयो गायत्रीज्ञप एव वा ॥

दशसाहस्रमित्याह सहितापठन तु वा । तिलढोमोऽथवा पूर्वं सत्प्रयायाब्धिगता (१) ॥
अथगाह शिष्टगोह भोवन चेति केवलम् । उक्ता हि प्रतिनिधय अध्वर्योद्गावृहोत्पु ॥
दुर्लभेषु तथान्येषु ब्रह्मादिषु महर्षिषु । न चलत्येव कर्मैतद्द्वैदिक स्मार्तमेव वा ॥

तस्मात्तु ब्राह्मणो मुरय कर्ममात्रस्य सन्तनम् ।

अग्निस्ताप्य मन्त्रसाध्यं क्रियासाध्यं तु यत्कृतम् ॥

तन्मात्रस्य ब्राह्मणोऽय मुखमावश्यक स्मृत । श्रुतीनामाकरा ह्येते रत्नानामिव सागरा

ब्राह्मणप्रशंसा

विप्रा विप्रमुखनैव पूजनीया प्रयत्नत । यत्र वेदविदो विप्रा न प्राशनन्त्यमृत हवि ॥
न तत्र देवतास्तस्य हांवरनन्ति कर्हिचित् । विप्रोच्यते स्वर्गो नून प्राय प्रापक उच्यते
स्वर्गप्रापक इत्येतद्गतं विप्रोऽयमीरित । अपि नारायणोऽनन्तो भगवान् वृषभध्वज
पितामहो लोककर्ता साक्षात्कन्दोऽनिल शिखी ।

तद्गान नाभिनन्दन्ति यत्र विप्रा न पूजिता ॥

वसन्ति ब्राह्मण नित्य वेदाक्षरनिष्ठेते । देवा सर्वे हरि श्रीमान् वेदविगो जगद्गुरु
वेद्वन्द्यो वेदरूपो भूतेशो भगवान् भय । इन्द्रादयो लोकपाला वसवोऽष्टाश्विनावपि
रुद्रा ष्कादश तथा आदित्या निखिला अपि ।

असोमपा सोमपाश्च पितरश्चापि तेऽखिला ॥

विप्ररूपेण सतत निष्ठत्येव महेश्चया । तस्मात्तस्मिन् पूजिते तु पूजिता सर्व एव ते ॥
भवन्त्येव न सन्देहस्तस्माद्देविदुत्तम । सर्वदेवालयप्रोक्त सर्वनीर्यालयस्तथा ॥

तस्य प्रसादासुलभो ह्यायुर्धर्मसुखण्डनम् ।

भगोभाग्य घृतिर्नीति ह्यो श्रीपुष्टिर्धृतिर्मति ॥

घृतिर्नया शुचिर्लज्जा तुष्टि भद्रारमा परा । धीर्यश स्वर्गमुक्ती च तादृश को न पूजयेत् ॥

पात्रं विप्र एव सर्वेषामपि सन्ततम् । पठनात् त्रायते यस्मात्पात्रमित्युच्यतेऽखिलैः ॥

ब्राह्मणेष्वर्चितेष्वेपु सर्वे वेदाः सुरादयः ।

अर्चिताः प्रभवन्त्येव भर्त्सिता निन्दिता अपि ॥

धिककृताश्चा कृताश्चापि तथैव स्युश्च तेऽखिलाः ।

काणाः कुञ्जाश्च मन्दाश्च दरिद्रा व्याधितास्तथा ॥

रूपा बहुविधा अपि पूज्या निरन्तरम् । ब्रह्मवीर्यसमुत्पन्नाः वन्द्या एव भवन्ति वै ॥

तरां क्षत्रियादीनां मौञ्जीविरहिता अपि । तावत्कालं ततो भूयः केवलं यद्यसंस्कृताः

तेता इति विद्वेयास्तेन वन्द्याः कदाचन । ब्राह्मण्यद्रूपकं नित्यं मद्यमेकं तु तत्क्षणात् ॥

पानद्रुष्टा यदि वै पुनश्चित्तविवर्जिताः । भवन्त्येव न सन्देहः सन्देही पापभागभवेत्

पस्तप्त्वासृजद् ब्रह्मा ब्राह्मणान् वेदगुण्ये । वृत्तये पितृदेवानां यज्ञधर्मतपःश्रियाम् ॥

दानाय च गुर्वर्थमाचार्यत्वाय केवलम् । ऋत्विक्त्वहेतवे चापि शिवविष्णुप्रचोदितः

नास्ति विप्रसमो देवो नास्तिविप्रसमो गुरुः ।

नास्ति विप्रसमो बन्धुर्नास्ति विप्रसमं तपः ॥

नास्ति विप्रसमो मन्त्रो नास्ति विप्रसमो जपः ।

नास्ति विप्रसमं तीर्थं पावकं तारकं तराम् ॥

न विप्रसममस्तीह वर्णिनां सन्ततं महत् ।

न जातिर्न कुलं शौचं न स्वाध्यायः श्रुतं शमः ॥

कारणानि द्विजत्वस्य जर्जनं ब्रह्मवीर्यतः । विवाहितायां धर्मेण परमेकं सनातनम् ॥

पश्चाद्बृत्तं प्रशंसन्ति ब्राह्मणस्य सुपूर्तये । वृत्तमेव ब्राह्मणस्य तन्महत्त्वैककारकम् ॥

शुक्तिहीने तु तद्भूयः सति सर्वं निरर्थकम् । किं कुलं वृत्तिहीनस्य करिष्यति दुरात्मनः

किमयः किं न जायन्ते कुसुमेषु सुगन्धिषु । बहुना किमधीतेन कुशास्त्रेण दुरात्मनः ॥

तेनाधीतं श्रुतं चापि यः क्रियामधितिष्ठति ।

त्यक्तर्मनाङ्गणनिन्दा

अवीतसर्वशास्त्रोऽपि कालसन्ध्यापराहमुख । त्यक्तवेदो जडमति शूद्रादल्पतर स्मृत

त्यक्त्या देव ब्रह्मनामा बुद्धवच्छास्त्रपाठक ।

सन्ध्याकालकृतानेक बाह्मुखो मन्त्रवर्णित ॥

शूद्रादप्यतिनु लोऽथ तन्मुख नावलोकयेन् ।

दूष्य स्याद्बृत्तदोषेण न पूज्योऽथ तु पामरः ॥

सत्य त(१३)मस्तपोदान अहिंसेन्द्रियनिग्रह । वेदोदितानि कर्माणि दृश्यन्ते यत्र बाह

श्रुत प्रज्ञानुग यस्य प्रज्ञा चैव शुभानुगा । असभिन्नराममर्यादस्त उ ब्राह्मण उच्यते

य न सन्त न चासन्त नाश्रुत न बहुश्रुतम् । न सुश्रुत न दुर्बल वेद कश्चित्स तु द्विज

सत्य दान दमरशील आनृशस्य दया घृणा ।

दृश्यन्ते यत्र लोकेऽस्मिन् प्रोषुर्ब्राह्मणमुत्तमम् ॥

विद्या तपश्च योगश्च ब्राह्मणस्यैव लक्षणम् । विद्यातपोविरहितो नाम ब्राह्मण उच्यते

त्रिशुक्रकृशात्रतिश्च घृणालु सकलन्द्रिय ।

विमुक्तो योनिदुष्टे(दोषे)भ्य पात्रत्व प्रतिपद्यते ॥

स्वाध्यायवन्नो ये विद्या विद्यावन्तो जितेन्द्रिया ।

सत्यसयमसयुक्ता सर्वकर्मसु कीर्तिता ॥

श्रोत्रियाय कुलीनाय विनीताय तपरिग्रहे । त्रतस्वाय दरिद्राश्च प्रदेय शक्तिपूर्वक

श्रोत्रियस्त्वयमेवोक्तो मुच्यते शास्त्रजालकैः । वेदैकशास्त्राध्यायी य सर्वकर्मसु पावन

आंकारपूर्विकास्तिस्र सावित्री यश्च विन्दति । चरितब्रह्मचर्यश्च स वै श्रोत्रिय उच्यते

शील सवमता ज्ञात्वा शौच सव्यवहारत ।

प्रज्ञान कथनामज्ञात्वा त्रिभि पात्रपरीक्षणम् ॥

कुयादेवान्यथा विद्यात्प्ररता न कदाचन । न ब्राह्मण परीक्षेत कदाचिदपि विद्याया

वेदेन सर्वथा नैव महादानेषु क्वचलम् । विद्यामात्रां विद्यमानां तत्स्वरूप च तत्परम् ।

ज्ञात्वेव सम्यक् पश्चात्तु दद्यात्तदानमुत्तमम् ।
क्षान्तिः स्पृहा तपस्सत्यं दानं शीलं दया क्षमः ॥
एतदष्टाङ्गमुद्दिष्टं परमं पात्रमुच्यते ।

स्वाध्यायाह्वयं योनिमन्तं प्रशान्तं वानप्रस्थं पापभीरुं बहुज्ञम् ॥
स्त्रीषु क्षान्तं (?) कं गोशरण्यां व्रतैः फलान्तं तादृशं पात्रमाहुः ॥

पात्रभूतब्राह्मणः

साङ्गस्त्रिचतुरो वेदान् योऽधीते स द्विजर्षभः ।

पट्भ्यो नियुक्तः कर्मभ्यस्तं पात्रमृपयो विदुः ॥

अधिद्वेदमयं पात्रं किञ्चित्पात्रं तपोमयं । पात्राणामुत्तमं पात्रं शूद्रान्तं यस्य नोदरे ॥
अधिद्वेदमयं पात्रं किञ्चित्पात्रं तपोमयम् । असंकीर्णं च यत्पात्रं तत्पात्रं तारयिष्यति
षिकश्चोपकुर्वाणः सर्वशिष्यश्च सर्वथा । सर्वविद्यालयः श्रीमान् चत्वारो ब्रह्मचारिणः
धीतवेदविद्योभ्यो ह्यधीयानेभ्य एव च । प्रजामात्रैककार्याय भार्यासंयोगकारिणे ॥
नानि दद्याद्ब्रतिने तपोनिष्ठाय वेदिने । अधीतायावधीताय विधुराय च पुत्रिणे ॥
रोपकारिणे नित्यं क्रोधहीनाय सर्वथा । सदा पदाथवेदाय सदा शास्त्रप्रपाठिने ॥
स्तस्यवस्तुमात्रैकप्रदात्रे प्रश्नमात्रतः । यद्दत्तं तदनन्तं स्यात् स हि पात्रोत्तमोत्तमः ॥

दानपात्रविशेषाः

अध्वरी श्रोत्रियो विद्वान् ब्रह्मविद्ब्रह्मवाद्यपि । ब्रह्मनिष्ठः ब्रह्मपरं ब्रह्मण्यो ब्रह्मवर्धनः ॥

एते मुख्यतमाः प्रोक्ताः सर्वदानेषु सन्ततम् ।

न विद्यया केवलया तपसा वापि पात्रता ॥

यत्र वृत्ती इमे चोभे तद्धि पात्रं प्रचक्षते । कर्ममात्रे ब्राह्मणो वै मुखं दाने तथा पुनः ॥

मन्त्रज्ञः श्रोत्रियः पश्चादनूचानस्ततः पुनः ।

भ्रूणः शास्त्रविशेषज्ञः ऋषितुल्यो ऋषिर्मुनिः ॥

ब्रह्मवादी ब्रह्मविद्यं स्युरेते चीत्तरोत्तरा । ब्राह्मणा प्रथमं वेदे चरित्रे तदनन्तरम् ॥
सद्गुणे सत्यवचने त्यक्तकोपे दयाश्रये । समालोचया विशेषेण न वेदादिषु केवलम् ।
तेषां पर परश्रेष्ठो विधावेत्तादिभिर्गुणैः । ब्राह्मणानां कुले जातो जातिमात्रो यदा भवेत्
अनुपेत श्रियाहीन मात्रज्ञो ह्यभिधीयते । एकदेशमतिक्रम्य वेदस्याचारवानुत्तु ।

न च ब्राह्मण इत्युक्तो निश्चयः सत्यवाग्मृणी ।

एका शाला सकल्पा च पद्भिरंगैरधीतवान् ॥

पट्टकर्मनिरतो विप्र वा को नाम महानयम् । वेदवेदाङ्गतत्तरज्ञ शुद्धात्मा पापवर्जितः ॥
शेष श्रोत्रियवत्प्राप्त सोऽनुचान इति स्मृत । अनुचानगुणोपेतो यत्न स्वाध्यायवन्निव
नियामिहोत्री वशादिकरो वर्षपशोस्तथा । अनुप्राता नित्यशुचि भ्रूण इत्युच्यते पुत्रै
एव प्रतिवसन्तेऽपि ज्योतिष्टोमकरो महान् ।

वीर इत्युच्यते सद्भिरविच्छिन्नोऽग्निहोत्रययम् ॥

नित्यानन्दानपरत शेषभोजी जितेन्द्रिय । लौकिकं वैदिकं चैव सर्वज्ञानमवाप्य यः ।
आश्रमस्थो ऋषी नित्यमृषिकल्प इतीरित । ऊर्ध्वरेतास्तपस्यप्रो नियताशी महामना ।
शाशानुप्रदयो शक्त स यस्तथो मुनिस्मृत । निवृत्तसर्ववस्त्वज्ञो कामज्ञो धविर्जितः ।
ध्यानस्थो निष्क्रियो दान्त तुल्यमृत्काश्चनोऽपर ।

महामुनिरिति प्रोक्तो दुर्लभो ब्राह्मणोत्तम ॥

प्रतिग्रहासमर्थोऽपि कृत्वा विप्रं प्रतिग्रहम् । रत्वा परोपकाराय तद्दानं निरृढ स्वयम् ।
तारयिष्यति दातारमात्मानं च स्वतेजसा ।
असदस्तु समादाय साधुभ्यो य प्रयच्छति ॥
धनस्वामिनमात्मानं सन्तारयति दुष्टतान् ।
पात्रम्य हि विशेषेण दानस्यापि फलोत्तरम् ॥

समद्विगुणसाहस्रमनन्त च यथाक्रमम् । दाने फलविशेषं स्याद्विमायामेवमेव हि ।
सममब्राह्मणं दानं द्विगुणं ब्राह्मणत्रये । श्रोत्रिये शतसाहस्रमनन्तं वेदपारणे ॥
महस्रगुणमाचार्ये भ्रूणे शतसहस्रकम् । वीरे तच्छतकं प्रोक्तं यदत्तं तन्नसंशयः ।

वेवाहमौञ्जीयज्ञार्थं सत्रार्थं वा विशेषतः । तत्कोटिगुणितं यत्तु दत्तं सर्वं न संशयः ॥
 रतदत्तसमं तत्स्यात् ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः । प्रदत्तं विप्रमात्रे तु कृतोपनयने पुनः ॥
 प्रनुपेते प्रदत्तं यत् न तदानं प्रचक्षते । तथैव कन्यकादत्ते मूकान्धवधिरेषु च ॥
 वेप्रवीर्यसमुत्पन्नमात्रेभ्यो दत्तमप्युत । प्रत्तं तद्वसुपुण्याय भवेदेव न संशयः ॥

तथैव प्राणिमात्रेभ्यो देहिभ्यो वा विशेषतः ।

यदत्तं कृपया तुभ्यं पारलोक्याय केवलम् ॥

अब्राह्मणास्तु पदप्रोक्ताः तान् वक्ष्यामि क्रमेण वः ।

आद्यो राजभृतस्तेषां द्वितीयः क्रयविक्रयात् ॥

यो जीवति स दासोऽयं द्वितीय इति चोदितः । तृतीयस्तु सदासर्वयाजनेनैव केवलम् ॥

वर्जावर्जादिराहित्याद्यो जीवति दुराशयः ।

अपङ्क्तियोग्योभोज्यान्नवैद्यदेवलययाजनात् ॥

स एव कथितः सोऽयंमकर्माहर्षश्च (?) सन्ततम् । सर्ववर्णसमायुक्तग्रामयाजी तुरीयकः ॥

अब्राह्मणः प्रकथितः दुष्टबुद्धिदुराशयः । ग्रामस्य नगरस्यापि सर्ववर्णसमत्वतः ॥

पौरोहित्यकरस्तेन जीवन्नब्राह्मणः परः ।

अनादित्यां तु यः पूर्वां सादित्यां पश्चिमां तथा ॥

नोपासीत द्विजः सन्ध्यां सपत्नोऽब्राह्मणः स्मृतः ।

अपुत्रो ह्यनधीयानः परप्रेष्यो जितेन्द्रियः ॥

परपिण्डाशानो नित्यं यो वा स्याद् ब्राह्मणब्रुवः । विप्राप्रियो विप्रद्रोही विप्रदूषणकृत्सदा

विप्रनिन्द्यो विप्रवस्तुद्रव्यगोहादिहृत्सदा ।

विप्रब्रुव इति ख्यातो निन्द्योऽसौ वेदकर्मणाम् ॥

आचार्यलक्षणम्

अध्यापयेत्तु यः शिष्यान् कृतोपनयनान् स्वयम् ।

निरपेक्षकृपावास सरहस्यान् सकल्पकान् ॥

वेदान् वेदो तथा वेद तद्वयं शास्त्रचालकम् । प्रश्नदन्ति तमाचार्यं महात्मान मनीषिण ॥

उपाध्यायगुरुऋत्विगादिलक्षणम्

एकदेशे तु वेदस्य वेदाङ्गान्यपि वा पुनः ।

योऽध्यापयति भूयर्थं उपाध्यायः स उच्यते ॥

नियेकादीनि कर्माणि यः करोति घृणायुतः ।

कारयत्यपि वा प्रीत्या निरपेक्षोऽनसूयकः ॥

दरिद्रकालेऽप्यत्यन्तशून्ये ब्राह्मणदुर्घटं । समावयति चान्येन तारयन्नेतमिच्छया ॥

कृपणोऽयमिति ज्ञात्वा स त्रिप्रो गुरु उच्यते ।

अग्न्याधान पाकयज्ञान् अग्निप्रोमादिकानपि ॥

कारयेद्यदि नूनं स ऋत्विग्भवति केवलम् । अग्न्याधाने यः अध्वर्युर्भवेत्स्य स उच्यते

दीक्षागुरुर्महान् नित्यं गुर्वाचार्यसमश्च स । गुरुणां प्रथमं दानं दद्यात्त्रेष्टमनुक्रमान् ॥

ततोऽन्येषां तु विप्राणां दद्यात्पात्रानुरूपतः । गुरोरभावे तत्पुत्रं तत्पुत्रं तत्सुतं तथा ॥

तच्छत्रं तदौहिरं अन्यं वा तद्बुद्धोद्भवं । सभावयित्वा दानेषु कलकर्मसु सन्ततम् ॥

शक्त्या प्रमेयमेवम्यादृत्विगाचार्ययोस्ततः । पञ्चयोजनमध्ये वा ध्रूयते वा गुरुर्यदि ॥

तदा नातिक्रमेदानं दद्यात्पात्रं तत्परम् । सममत्राक्षणे दानं द्विगुणं ब्राह्मणत्रुवे ॥

श्रोत्रिये शतसाहस्रमनन्तं वेदपाठणे । तमहमगुणं प्रीत्यं गुरो दत्तं तु यत्पुनः ॥

दीक्षागुरो तथा शयं उपाध्याचार्ययोरपि । आर्यं शोऽगुरुणां तु वाचकोऽयं भवेत्किञ्चिद् ॥

जातकादि क्रियाजालकारको योऽयं केवलम् ।

सन्ध्याग्निचार्यमन्त्राणां तन्वधाधीनैकवारकः ॥

वैश्वदेवब्रह्मयज्ञो तदौपासनकर्मणाम् । देवपूजास्थालीपाक श्राद्धमन्त्रप्रवाचकः ॥
त एव गुरवस्त्वाद्याः पश्चाद्देवादिबोधकः । महामन्त्रोपदेष्टा च काममन्त्रौघबोधकः ॥
ब्रह्मविद्याबोधकोऽपि गुरवः कीर्तिताः सतः । चेतसा दत्तमेतेभ्यो ह्यनन्तफलदायकम् ॥
एतेभ्यः प्रथमं देयं सर्वकर्मसु सन्ततम् । तिष्ठत्वेतेषु नान्येभ्यो दद्यादेव तु धर्मतः ॥

दत्त्वैतेभ्यः प्रथमतः पश्चाद्धर्मक्रमेण वै ।

अन्येभ्योऽपि महद्भ्यः स्यात् प्रदेयं यं च कंचन ॥

वेमुखं नैव कुर्वीत सुमुखान्नैव कारयेत् । तिष्ठत्वेतेषु सर्वेषु महत्सु किल तत्पुरः ॥
श्रोत्रियाचार्यत्विग्वन्धुश्वशुराणां सपर्यणम् । अच्चात्पुरादागतानां मधुपर्केण चोदितम् ॥
तथैव सर्वपुरतो यज्ञादिष्विष्विजामपि ॥

मधुपर्कयोग्याः

वैधोऽयं मधुपर्कः स्यात्तथैव हि महोत्सवे । सीमन्तोन्नयने पुंसवने स्वश्रेयसागमे ॥
गर्भाधाने विवाहान्ते फलदाने तथाविधे । श्वशुरस्याग्रपूजा हि प्रकर्तव्या विशेषतः ॥

तदभावे भ्रातरोऽस्य तत्पुत्रा वा तदीयकाः ।

अग्रगण्याः शास्त्रफलप्रास्ताहशेष्वपि केवलम् ॥

विद्यमानेषु सर्वेषु महागुरुषु तत्पुरः । तदा विवाहमध्येऽपि राजहोमे कृतेऽथ च ॥

पत्नी सोदर्यस्य तस्य वालस्यापि विशेषतः ।

पूजा बहुमतिः कार्या गुरुस्त्यक्त्वैव सन्निधौ ॥

तेषामेव विशेषेण परा संभावना शिवा । बहुना किं तथा पित्रोः पूजाकर्मणि चागते ॥

शुभकर्मसु सर्वेषु दिव्ये पुण्याहवाचने । मातृपूजा प्रथमतः ताते पश्यति चोदिता ॥

पश्चात्तातस्य संप्रोक्ता श्रुतिमार्गानुसारिणी । तयोर्गुरुषु तिष्ठत्सु पश्यत्स्वपि विशेषतः ॥

तयोर्हि पूजा कर्तव्या तत्पश्चाच्छास्त्रवर्त्मना । तद्गुरुणां प्रकथिता स (१) पूजा महती तदा ॥

क्रमश्लोकोऽत्र पूजायाः भार्गवेण पुराकृतः । तमहं संप्रवक्ष्यामि तज्ज्ञप्त्यै शुभकर्मसु ॥

तात तत्तातत्तात मातामहपितृव्यकाः । तद्भ्रातरः क्रमादेपां श्वशुराः मातुलाः ॥

तेषां पूजा तथा ह्येया श्राद्धकृत्येषु चेत्तदा ।
 तद्भोक्तृणां तत्र चापि पूजाफलस्त्रिरियं स्मृता ॥
 विश्वेषां किल देवानां आदौ सा शास्त्रचोदिता ।
 पितुः पितामहस्याथ तत्पितुश्चेति तत्क्रमः ॥
 मातुः श्राद्धे मातृवर्गः पंतृको नात्र वै भवेत् ।
 पितुः श्राद्धे तथैव स्यान्मातृवर्गश्च धर्मतः ॥
 यस्य यस्य भवेच्छ्राद्धं वर्गस्या (?) स्य च ।
 अन्यश्राद्धेऽन्यवर्गस्य संप्राप्तिर्न्यायशास्त्रगाः ॥

कथं भवेद्देवमेव होमप्राक्षणभोजने । पिण्डदानं च तस्यैव वर्गस्य नियमाद्भवेत् ॥
 तदसाधारणं श्राद्धं स्मृताहार्यं प्रचोदितम् । पितृणामपि सर्वेषामेकमेव न चैतरत् ॥
 दर्शाधि(दि)कं तु यच्छ्राद्धं सर्वसाधारणं परम् ।
 पित्रादीनां त्रयाणां च यतः साधारणं स्मृतम् ॥

तथा मातामहानां च दर्शादिर्न तथापरः । मृताहोऽयं यस्य वा स्यात् तद्वर्गस्येति निश्चयः
 अष्टका नवद्वैवत्या मातृवर्गोऽत्र विद्यते । नान्दीश्राद्धे गयाश्राद्धे मातृश्राद्धे तथैव च ॥
 एवं किलैव मर्यादा श्राद्धानां समुदीरिता । अष्टकासु च वृद्धौ च गयायां च मृतेऽहनि
 मातुः श्राद्धं पृथक् कुर्यादन्यत्र पतिनासह । तस्माद्दर्शादिकृत्येषु पित्रा सह किल क्रिया
 निखिलापि प्रकर्तव्या यतो दर्शास्तु सर्वदा । षड्द्वैवत्यः प्रकथितः तादृशेषु तु मौढ्यतः ॥

मातुः क्रियां पृथक् कुर्याच्छ्राद्धेषु पतिना विना ।

स पित्रोस्तनयो मूढ एतत्संयोगविभागकृत् ॥

सह क्रियामात्रतस्तु तयोः संयोगसौख्यदः । प्रतिश्राद्धेषु कथितस्तथातस्तत्समाचरेत् ॥
 देवतदास्तां तत्सर्वं प्रसक्तानुत्रसक्तिः । तामु तामु क्रियाह्वासु तेते स्युः पूर्वगा मता ॥
 दानेष्वपि तथा ह्येयाः केषुचित्पूर्वगास्तराम् । किञ्चित्प्रत्युपकारैकशून्यानामेव केवलम् ॥
 ब्राह्मणानां सुपात्राणां सर्वदानानि चोचिरे ।
 कर्तव्यत्वेन विद्वांसः पुनरप्यत्र कानिचित् ॥

कन्यादानररलक्षणम्

दानानि सुमहान्त्यत्र बन्धुष्वेव न चान्यत । तत्रादौ कन्यकादने बन्धुत्व रूपेण च
मनश्चपुर्निबन्धश्च स्व () । आत्मतुष्टिर्विशेषेण निमित्तानि परस्मै
प्रेम्णणीयानि पश्चात्तु सुविद्या च कुडीनता । सौमुरुय धर्मसपत्ति घनसपत्तिरेव च

प्रेम्णणीयाश्च तस्मात्तु बन्धुत्व सर्वतोऽधिकम् ।

गुणाना प्रमुख प्रोक्त कन्यादाने हि सन्ततम् ॥

अशोषाणा च वर्णानां अशोषेष्टवपि वच्मि व । देशेषु सत्कुलीनत्व प्रवर बोभय दृढ

तदन्वीक्ष्व विशेषेण किञ्चिन्न्यूनाय जातित ।

गुणतो धर्मतो वापि क्रियात् वाथवा तथा ॥

पौरुषाद्गनतो वापि विद्यात् सपदादिभि ।

अवरायैव () नाधिकाय स्वयन्नत ॥

अधिकाय कृते दाने कन्यायास्तत्पर परम् । सर्वलौकिककृत्येषु सामीचीन्य न सर्भ
न वैदिकेषु कृत्येष प्रभवेद्वाधक न तु । समीक्ष्यैव चिरात्परचात् समीपेष्वेव बन्धुषु

निर्दोषेषुत्तमेष्वेव तादृशेष्वेव यन्नत । प्रकर्तव्यो मानिन स्यात् सन्ध शास्त्रसमत

विशेषज्ञेन कर्तव्य पित्रो आद् तु केवलम् । योनिगोत्रादिसवन्धरहिते ज्ञातसत्कुले

सर्वप्रत्युपकारैकविहिने वेदसन्ततौ । अनुचाने शुद्धकच्छेत्पूर्णाङ्गेऽपि सद्गुणे ॥

प्रदेय शास्त्रमार्गेण पात्रमेतादृश यदि । असभवे भिन्नजातौ स्वजातौ वा तथात्रियम्

पात्रमुद्दीक्ष्य यत्नेन पश्चादातव्यमेव वै । जातिशब्देनात्रपर समभायैव सा पुन

एकभायैव विशोया नान्यभाषा निगद्यते । एकस्यामेव भाषाया जातयो देशसमवा

भिन्नभिन्नास्तभवन्ति सन्धस्तादृशामु चेत् ।

न कर्तव्यो भवेदेव आद्दमात्राय चेदलम् ॥

नाभिन्ना तु पराप्रोक्ता भाषे का शास्त्रसमता ।

भाषैक्येसति तद्भिन्नजातिराचारमात्रत ॥

त्समानापरमा श्राद्धयोग्येति सा श्रुतिः । कन्यादानेनैव भवेत् किंतु तादृग्विधः परः
 इमापाजातिकस्तु संप्राणः संभवेद्धि वै । जायापत्योः कन्यादाने कर्तृत्वमुभयोरपि ॥
 वासनस्थयोर्दभेहस्तयोः स्नातयोस्सतोः । श्राद्धे तु सर्वपुत्राणां तादृशानां तद्बुच्यते ॥
 त्रासनं तु पत्नीनां पैतृकेषु कदाचन । एकत्र सन्निवासश्च तच्छुचित्वं च वैधतः ॥

तस्मिन्काले सुविहिते न कदाप्येकमासनम् ।
 भ्रातृणामपि भक्तानां श्राद्धकालेषु सन्ततम् ॥
 ज्येष्ठेन सह भावः स्यान्नान्यो धर्मोऽस्ति धर्मतः ।
 प्रदक्षिणनमस्कारौ श्राद्धान्ते संप्रकीर्तितौ ॥
 पित्र्युद्देशेनविप्राणां तत्पत्नीनां जनस्य च ।
 शिष्टस्य निखिलस्यापि सर्वशास्त्रेषु चोदितः ॥
 अत्यल्पमपि तद्वन्मि द्येयं तद्गौकिकेण्विति ।
 भ्रातृणामिति सर्वेषां शुचिनां दर्भपाणिनाम् ॥

दत्ततर्पणं कुर्यान्न कुर्याद्धै (...) यः । पादप्रक्षालनं तस्मिन् मधुपर्कं वरस्य वै ॥
 त्व्यर्पितजलेनैव कार्यं भवति शास्त्रतः । नैवं श्राद्धे प्रकुर्वीत पादप्रक्षालनं परम् ॥
 द्विजानामिति तस्मात्तु स्वार्पितेनैव पाथसा ॥

आपोशनजलप्रदातारः

आपोशनद्वयजलं मधुपर्कं विशेषतः । पत्न्या प्रदेयमेव स्यात् तद्द्रव्यं च तथैव हि ॥
 देयमथवा कत्रा यथाचारं तदिष्यते । श्राद्धे त्वापोशनजलद्वयं कर्त्रेव केवलम् ॥
 देयं शास्त्रतो धर्मान्न तु पत्न्या कदाचन । तदापोशनकीलालतत्पुत्रत्वैकनिष्क्रयम् ॥
 श्रुतिवर्षं भवत्येव तस्माद्देयं स्वहस्ततः । तदापोसनकीलालं तादृशं पितरोऽस्य वै ॥
 उभेदत्तं प्रकाङ्क्षन्ते पातुं विप्रमुखेन वै । ये तस्मात्पितृकामार्थं प्रत्यव्वादिषु भक्तितः ॥
 आपोशनद्वयजलं विप्रहस्ते स्वहस्ततः । मुञ्चन्ति भुक्त्वा तनयाः त एव स्युर्न चेत्तु ते ॥

तज्जाता न भवन्त्येव नास्त्येते तनयाः स्मृताः ।

नैषां पिता सो न भवेत् माताः परा वृथा ॥

ये के वा तान्न जानीम तत्पिता कोऽपि कीर्तित ।

नानयो पितृपुत्रत्वधर्मोऽय वा कथं भवेत् ।

श्राद्धीयापोरानयुगजलदाता कथं पितु । सुतो भेदेयं मूढस्तस्मादेतस्य केवलम् ।
तस्मिन् कर्मणि कर्तृत्व सर्वथाद्देषु सन्तनम् । आपोरानद्वयजलदानतो नान्यतो महम् ।
अग्नौ कृतेषु श्राद्धेषु विप्राभात्रप्रयुचित्व । अर्घ्या च भारकीलादेभूमावेव विनिक्षिपेत् ।
आपोरानद्वयजलमात्र केवलमुच्यते । अग्नावेव प्रदेयं स्यादिति वेदानुशासनम् ॥

एवं स्थिते प्राकृतेऽस्मिन् श्राद्धे प्रत्याब्जिकादिके ।

विप्रहस्तेद्यं तपोरचापोरानद्वयराम्बरम् ॥

प्रदेयमस्मिन्नित्यर्थे को वा स्याद्विशयोऽधुना । पुत्रहस्तजलं यत्तत्प्रोक्षितं विश्वितं तदा ।
वस्तुनाथ स्तुपापक पितृणाममृत भवेत् । अपिपुत्रशतैर्जातै तर्पण पैतृकं तु यत् ॥
न नष्ट प्रभवत्येव यथापोरानपायसा । जातस्य पुत्रमात्रस्य तदेव फलमुच्यते ॥
आपोरानद्वयजलप्रदान श्राद्धकर्मणि । विप्रहस्ते मुक्तिकाले नान्यद्यत्तु तथा स्मृतम् ।
पित्र्येषु वा दैविकेषु सन्तत मुक्तिकर्मसु । विप्रहस्ते स्वहस्तैकदत्तं कं विश्वहृत्यङ्गम् ॥

कर्तृहस्तप्रत्तजल स्वीकुर्यान्न तु योऽपि वा ।

सःनास्य वन्द्य स्वीकार्यो वामदेवो गदाधर ॥

व्यास पराशरो वापि स साक्षात्कव्यवाहन ।

दैवत्वेन ह्यय भाव्यो विप्रो विप्रस्य सन्ततम् ॥

स एवापोरानजलगाहक प्राश्य एव हि ।

यस्यान्न य समरनाति तस्य न स्यात्पितेर वै ॥

वन्द्य पूज्य वपास्यश्च प्राहकोन्यो न चापर ।

भावदुष्टो न भोज्य स्या () रोग्ररिक्तक ॥

दुर्मुख पिशुनोरुक्ष पक्षिहा पक्षिदूषक । मुक्तिकाले विप्रपक्षि पात्राभगाप्रदूषक
सुदुच्छिष्टादिना पापिपक्षिहेति प्रकीर्त्यते । पितृश्राद्धत्रय यो वा विप्राभावे न केवलम्
आमे च प्रकर्यान्चेत्पुनस्तस्कारमर्हति । सर्वयत्नेन महता प्राणै कण्ठगतैरपि ॥

श्रोः प्रत्याचिदकश्राद्धमनेनैव समन्त्रकम् । स्वपत्नीबन्धुहस्तैककृतान्नेन समाचरेत् ॥
याजितेनेक्षितेन प्रोक्षितेनातिभूतिना । सम्यक् स्पर्शयते नार्पि पृथिवी तेतिमन्त्रतः ॥

ब्राह्मणाभावे अनुकल्पः

दाचिद् लभे विप्रे भोक्तुं कीकटदुर्गमे । कृत्वा सव विधानेन समन्त्रं तदनन्तरम् ॥

अन्नत्यागं क्षितौ कृत्वा परिपिच्य (?) नं ततः ।

प्राणापानादिभिर्मन्त्रैः यावद्द्वारिंशदाहुतीः ॥

हुयादनले सम्यङ्मधुवातादिपूर्वकम् । सव कर्म समाप्याथ पिण्डदानं समाचरेत् ॥
रेऽहि तर्पणं कुर्यादथवा शम्बरेऽखिलम् । तदन्नं निक्षिपेद्वापि सर्वमूहं ततः परम् ॥

उत्तराङ्गं च निखिलं विप्राभावे त्वयं विधिः ।

अलाभे श्राद्धभोक्तृणां तस्मिन्नहनि केवलम् ॥

येन केन प्रकारेण श्राद्धं कृत्वा ततः पुनः ।

विप्रसंलब्धतः पश्चात् अन्नश्राद्धं समन्त्रकम् ॥

प्रत्याचिदकार्यं कुर्यात् न चेच्चण्डालतामियात् ।

नष्टतातो विप्रमात्रः प्रत्यन्दाख्यं विधानतः ॥

स्वान्नेनैव स्वहस्तेन स्वगृहे तत्समाचरेत् । कदाचित्स्वगृहे दैवाद्दुर्लभे सति तद्दिने ॥

यस्य कस्य गृहं वापि तदा विक्रयणादिना ।

श्वयत्येनैव संपाद्य कृत्वा तत्स्वामिवाक्यतः ॥

तस्मिन् ततस्तत्कुर्यात् न कदाचित्पराश्रये ।

विवाहेऽन्नस्य पाकाय सर्वे बन्धुजनाः पराः ॥

विवाहे पाककर्तारः

सभोज्यान्ना पराश्यापि सगोत्रारचासगोत्रिण ।

श्रीत्रियस्वीयभाषारश्च समाद्या एव केवलम् ॥

कल्याणपक्तावेकत्र गायत्या प्रोक्षण भवेत् । देवसवित प्रसुवेति पृथ्वीतेपात्रमित्यर्पि

सर्वत्र चैतद्वस्वन्नमित्युक्त्वा च तत्र पुन ।

नानाविधेभ्यो गोत्रेभ्यो नानानामभ्यइत्यपि ॥

प्रतिपात्रस्थितान्नानि तस्मै तस्मै पृथक् पृथक् ।

दास्यामि समभ्यैश्च क्षीरपारां क्षितौ न्यसेत् ॥

ममभोजनकृत्येषु सर्वेष्वेवाविरोधत । तदिष्टदेवतारूपब्राह्मणा इति वेतसा ॥

संबुध्या बोधयित्वाैव भावयित्वा स्वचेतसा ।

प्रजापत्यामृच जप्त्वा श्यात्वा सा देवतामपि ॥

तथाच य तु नदयो अशुभतश्च अपेक्षया । अपं साधारणो धर्मो विप्रभोजनकर्मणि ।

पतिनान् वर्जयेत्पक्ष्त्तौ पशुपातकिनस्तथा ।

जातिभ्रष्टान् दुष्टृताश्च परिबिन्नादिकानपि ॥

हुण्डाश्च गोलकान् प्रात्यान् आरूढपतिनानपि ।

पत्नेन वर्जयेद्दूरान् तथा माहिपकानपि । सत्यासतदेहनष्टामिण शापदूषितान् ।

चर्याया निन्दितास्तुञ्जार भ्रणन् देवलकानपि ।

विशेषदीक्षिणान् शौधान् तथासमय दीक्षितान् ॥

निर्वाणदीक्षितान्धर्वाचक्रमण्डलदोक्षितान् । चक्ररापगदासङ्गराह्णं सौपर्णदीक्षितान् ।

पक्षिभ्रणान् भोजयेन्त देवब्राह्मणपक्षिण् ।

ये ब्राह्मणविशेषा स्युर्जात्याचारादिसद्गुणै ॥

विष्टभ्रणा वेदराखसपन्ना मर्षरित्रका । अयसकल्पनियमस्त्वानङ्गीकृतमुत्थय ॥

य आमेनैव तल्काळे सभोज्या एव केवलम् । स्वोद्भूतम्वहरप्रत्तसर्वतोमुखशायिन ॥

एकपङ्क्तय इत्युक्ताः न तदीयान्नभक्षकाः ।

विप्रमात्राः सर्व एव वाला वृद्धाः प्रवीयसः ॥

खोपवीतिनः शुद्धवर्णा ब्राह्मण्यकेतनाः । संप्राह्याः स्युरमाप्रोक्ताः समाराधनकर्मसु ॥

रतामाहृतां भिक्षां पुरस्तादप्रवेदिताम् । भोज्यां मेने प्रजापतिरपि दुष्कृतकारिणः ॥

प्रपङ्क्तिप्रविष्टोऽयं शूद्रो ब्राह्मणवेपतः । भुक्तिकाले ज्ञातदेशे ज्ञातश्चेद्येन केनचित् ॥

कारणेन ततः सद्यः संताड्य पृथिवीक्षिता ।

तिन्त्रिणी (तिन्त्रिणी) तुच्छशाखाभिः निष्पत्राभिर्विशेषतः ॥

ग्धाभिर्निर्दयं सम्यक् आमासत्रयमप्यहो । निगलेन प्रवाध्योऽयं सति स्वे सर्वमाहरेत्

र्ववन्निखिलं गात्रं रक्तश्चुत्ताभिरेव वै । कृत्वा प्रहारैः सक्र रैः एवं मा कुरु तत्पुनः ॥

त्येवं बोधयित्वैव गोमयेनाभिषिच्य च । तस्य दर्पं तथोत्सेकं नारायित्वा विसर्जयेत् ॥

एकपङ्क्तिदूषिता विप्राः दिनत्रयमुपोषिताः । पञ्चगव्यप्राशनेन यावकेन च केवलम् ॥

एकाह्वा शुद्धिमायान्ति नदीस्तानादिना तथा ।

जपात्सहस्रगायत्र्याः कृष्माण्डानां जपेन च ॥

चतुर्विंशतिविप्राणां भा(भो)जनेन च केवलम् ।

पुण्डरीकाक्षमन्त्रस्य जपेन च विशेषतः ॥

यथाशास्त्रस्या कृतार्थाः स्युः शूद्रपङ्क्तिप्रदूषिताः ।

सकृन्मात्रस्य चैतत्स्यादावृत्तौ चेत्तथा तथा ॥

तत्कृतस्यानुमेयं हि चैवं चेत्तु दिनाष्टके । चापाग्रस्नानदशकं कृष्माण्डजपपूर्वकम् ॥

कृत्वोपनयनाख्यस्य कर्मणः करणं तथा । गायत्रीदशसाहस्रजपोब्राह्मणभोजनम् ॥

शक्त्या कृत्वा ब्राह्मणाय गां दद्यादिति निष्कृतः ।

प्रचोदिता हि विद्वद्भिरन्यथा पतितस्तु तु ॥

सर्वेषामपि विप्राणां समाराधनकर्मणि ॥

तस्य शाकत्रयं श्राद्धे मापसूपो विधीयते । तदभावे तौवरिक समौद्ग सर्वथा मत
क्रीताज्यमेव तस्यास्य न शरण्य विधीयते ।

दक्षिणाभिमुत्साद्भुक्ति विश्वेषां वरण परम् ॥

पितु स्याद्वरण पूर्व पूर्वमेवाङ्गतर्पणम् । न पश्चान्न परेद्य वा श्राद्धकालस्तु संगव ॥
साय वा विहितस्तस्मात्कुतपो न तु सर्वथा ।

न सङ्गपात्र स्वीकार्य तथा नेपालकम्बल ॥

विश्वेषामपि देवाना पितुस्तर्हिमस्तु कर्मणि । पादप्रक्षालनार्थाय मण्डलं पञ्चकोणकम् ।
एकमेव भवेन्नून स्वागत नैव केवलम् । नाज्यपादाभ्यञ्जन च पवित्र च द्विर्भक्तम् ।

देवार्थं कथित सर्वैर्यत्तदेवात्र पैतृके । सदर्भत्रयत कुर्याद्विकिरं नैव कारयेत् ॥

प्राणादिपञ्चकमनून् केवलानेव भोजते ।

क्रियमाणे जपेद्भूयान् श्रद्धायामिति पञ्चकान् ॥

वाक्यत्रयैकमुभयान् पवित्रानतिभावुकान् ।

न वदेदेव विधिना ते मन्त्रा किल पञ्च वै ॥

सप्तविंशतिवर्णत्वात्सवन्लक्ष्मिदोतिगो भवेत् । अनन्तरो महामन्त्रा एकोनविंशतिवर्णक
तेनैतत्कथितसङ्घि विराजात्किञ्चिदूनक । प्रराडिति समाख्यात पितृणामतिवहभ

यथा वा प्रथम प्रोक्तस्तृतीयोऽपि तथाविध ।

चतुर्थपञ्चमौ चापि द्वितीयतुलितौ द्वितौ ॥

तथाविधानां मन्त्राणां नाय योग्यो यतो मत ।

एतेनोत्तरमन्त्राञ्च पञ्च तेऽयतिपावका ॥

अत्यन्त भात्रुका रामदायका कृतिवहभा ।

उत्तरापोशानात्पञ्चान्न वक्तव्या महत्तरा ॥

न ह्यत्र प्राक्षणं प्राण्यन्ती करणकर्मणि । कुर्याद्वस्तेन होम न मेश्मणेन न सर्वथा ।
देवपूजाद्वैतव्यञ्जनस्यतर तराम् । तादृशस्य क्रिया कार्या नान्नमूक्तजपरतया ।
तस्याभिभ्रवणं मतं न गन्तव्यं क्वचिद्भूतम् । कृणुष्वपात्र इषेय नान्ये ते वैष्णवा पठ

वाचनीया न वाच्याश्च पावमान्यास्तथैव वै ।

भोजनान्ते च गायत्री नोच्चरेदेव सर्वदां ॥

धुत्रयं जपेन्नूनं नाक्षन्नमी महामनाः । पृथिवी ते मनुं नैव वदेत्तूष्णीममन्त्रकम् ॥

अन्नाभिमर्शनं कुर्यादैतत्ते लौकिकेन वै ॥

पतितस्य पौत्रेण कर्तव्यम्

शिष्टं सर्वं समं ज्ञेयं तादृश्या मातुरप्युत ।

श्राद्धमेवं विधं कुर्यात् अन्यथा किल्बिषी भवेत् ॥

पितुः कुर्वन्नपि श्राद्धमेकोद्दिष्टविधानतः । प्रत्यब्दमेवंविधिना पुरा यत्तु यथाकृतम् ॥

पितामहस्य तच्छ्राद्धं सांगोपाङ्गकसंयुतम् ।

यावज्जीवं तथा कुर्यात् न त्यजेद्यदि तत्त्यजेत् ॥

अधिकप्रत्ययवायी स्यात् तेन स्वकृतपुण्यतः ।

च्युतो भवति तस्मात्तु तद्यथोक्तं समाचरेत् ॥

तत्पुत्रास्तु ततो भूयः स्वपितुर्मरणात्परम् ।

त्यक्त्वा पितामहं पापं तादृशं रूपमास्थितम् ॥

प्रपितामहमुख्येषु पिण्डेषु त्रिषु तेष्वपि । त्रिधाकृतं पितुः पिण्डं योजयेरन्निति स्थितिः

सपिण्डीकरणश्राद्धे द्वादशेऽहनि धर्मतः । तत्पुत्राश्च तथैव स्युस्तत्पुत्रा अपि तत्तथा ॥

मातुरप्येवमेव स्यात्तादृग्मातामहस्य च । एवमेव विजानीयात्सर्वत्रापि पुनश्च तत् ॥

पाककार्यः

तस्मात्पाकक्रियामात्रे श्राद्धकर्मणि सन्ततम् ।

प्रकर्त्री कथिता पत्नी मुख्यत्वेनैव शास्त्रतः ॥

मातापितृव्यपत्नी च पितामह्यादिकास्तथा ।

ज्ञातिपत्न्यः संनिष्ठाः न तत्तुल्याः प्रकीर्तिताः ॥

ब्राह्मणमोजने आपोशनप्रदाता

विप्रभावनमात्रोऽपि तदापोशनपाद्यस्य । स्वयमेव प्रदाता स्थान्मुरयोऽयं कल्प उच्यते
जामिठाया स्वस्य चेतु तदात्री महधर्मिणी ।

पुत्रपौत्रश्च तत्पत्न्या शिष्यैर्विश्वन्धुरातय ॥

तत्रप्रदातार उच्यन्ते यथाश्राद्धं तदा तदा । श्राद्धकर्तारि दाढर्थेन विद्यमानो तदातरम्
तपस्वीपैतृकप्रिग्रहस्तथापोशनशबरम् । न दद्यादेव नितरा यदि दद्यात् सा पुन ॥
अपुत्रिण्यथवा नियदरिद्रा दुर्भगा भवेत् । तस्माच्छ्राद्धेषु सर्वेषु स्वयमापोशानाम्पु ॥
विग्रहस्ते प्रक्षिपन्तु श्राद्धसर्वेषु पात्रगम् । पात्रान्तरस्थित तोय चण्डालत्व गतस्य तन् ॥
मद्यपवैकदुष्पस्य भ्रूणघ्नस्य पापिन । सर्वसकीर्णदुष्मस्य जनपात्रैरुविद्विष ॥
अतिदुष्पस्य तुच्छस्य गुरुनल्पगतस्य च । स्तेयिनोचौर्यजनकमातुलप्रस्य केवलम् ॥

पितृव्यस्य पितुर्नापि तादृस्या मातुरेव वा ।

द्वादशाब्दापर मृत्यो कृतकायस्य शास्त्रत ॥

एकादिप्लवनतरा विहितस्य सर्वैव हि । पैतृकस्य प्रत्यादत्वेनैव प्राप्तस्य तस्य हि ॥
द्वयारपि ब्राह्मणयो ऋषे पित्रे च सत्ययो । हस्तयोरन्यपात्रार्थं जलमापोशनाय वै ॥
प्रदेयमन्यहस्तेन न स्वहस्तेन क्व तन् । तादृशा कथित सद्भिरिति श्रेयानुशासनम् ॥
जय भाव प्रकथित पुराविद्भिर्महामभि । पुत्रस्य जननात्परश्चात्पिता दुर्बुद्धिता यदि
चण्डालो यवनो भिद्वो पायते स्वयमेव वा ॥

यस्य पिता चण्डालन्नादिक प्राप्तस्तद्धर्माः

परपाडादिना नापि बलाद्वा कामकारत । पूर्वजास्तत्तनयो निर्दुष्टस्तच्चरित्रक ॥
तेन सद्भिर्वोपनात्वा न सकाणश्च फेरपि । कृतनित्यक्रिय सम्यक् कृताभ्ययन सन्निय
जात पर मृतस्मात्स्तादृशा मरणात्मक । मृतीतस्यास्य पुत्रस्य नाशौच नोदकक्रिया ।

यदा प्रभृति स भ्रष्टदा द्वेष स्वय परम् ॥

न कनव्यानि सर्वाणि पैतृकाणि त्रिशपत । कुयादेव विधानेन न चद्रुमादय तराम् ॥

तु पतितः सद्यः श्राद्धत्यागात्तथा भवेत् । तादृशे पतिते ताते तनयस्यास्य वै सतः ॥

मृतेऽपि नैव चाशौचं सपिण्डो नोदकक्रिया ।

नावगाहः प्रकथितः मातुश्चाप्येवमेव हि ॥

चण्डालादिगतायाश्च सुरापायी विशेषतः ।

ब्राह्मण्या अपि भर्तृघ्न्याः भ्रूणादिघ्न्याश्च सर्वतः ॥

चोदितं स्वर्णहारिण्याः मर्यादा द्वादशाब्दिकम् ।

अत्यन्तक्रूरकृत्येषु द्विगुणं तस्य तत्समृतम् ॥

तःपरं पितृत्वादि धर्मोद्देशेन केवलम् । तदुद्देशक्रियां कुर्यात् तादृग्गुणविमुक्तये ॥

गातीरे सेतुपृष्ठे पुण्यक्षेत्रेषु कुत्रचिन् । तत्क्रिया विहिता (?) सर्वथा यत्रकुत्रचिन् ॥

। कुर्यादेव नितरां तस्मात्तत्रैव तत्ररेन् । तदशीत्युत्तरशतसहस्रपरिमाणतः ॥

। नि कृच्छ्राणि कृत्वैव वृणसंस्कारतश्चरेत् । चतुर्विंशतिवर्षाणां परं वा द्वादशाब्दकात् ॥

के तल्पे तत्कृत्यं च धर्मशास्त्रोक्तवर्त्मना । कुर्यादेव स्वयं पुत्रः कृपादानस्य एव वा ॥

ज्ञातिर्यः कश्चन कृपायुक्तो मुपस्यैव तस्य हि ।

तादृशस्यास्य पापस्य प्रत्यब्दे तस्य पुत्रकः ॥

पतितस्य पुत्रेण कर्तव्यश्राद्धविधिः

एकोद्दिष्टविधानेन कृत्यं कुर्याद्विधानतः । सपिण्डीकरणे तस्य वस्वादीनां समष्टितः ॥

एकमेव क्षिपेत्पिण्डं एतस्याप्येकमेव हि । निक्षिप्य पिण्डं तेनैतद्योजयेदेव केवलम् ॥

एवमेव ततो द्वैयं प्रतिसंवत्सरं ततः । एकोद्दिष्टविधानं स्यात्तौ देवौ कालकामकौ ॥

तादृशस्यास्य तच्छ्राद्धे जलपात्रं स्थितं तु यत् ।

अर्चनार्थं प्रथमतः स्वीकृतं मन्त्रपूजितम् ॥

तस्माद्बुद्धृत्य तन्नीरं तत्स्थानापन्नयोस्तयोः । द्विजयोर्हस्तयोः पूतं तदापोशनकर्मणे

स्वहस्ततः स्वयंकर्ता कृत्येऽस्मिन्न नियोजयेत् । किन्तुपात्रान्तरगतं जलं प्राकृतमेव वै ॥

समानीतं येन केन तदापोशनकर्मणः । प्रदेयमन्यहस्तेन न स्वहस्तेन सर्वथा ॥

तस्य शाकत्रयं भ्राद्धे मापसूरो विधीयते । तद्भाव तौवरिक समौद्ग सर्वथा मत ॥

क्रीताज्यमेव तस्यास्य न शरण्य विधीयते ।

दक्षिणाभिमुखाद्भुक्ति विश्वेपा वरण परम् ॥

पितु स्याद्वरण पूर्वं पूर्वमेवाङ्गतर्पणम् । न पश्चान्न परेद्य वां भ्राद्रकालस्तु संगव ॥

साय वा विहितस्तस्मात्कृतपो न तु सर्वथा ।

न खड्गपात्र स्वीकार्यं तथा नेपालकम्बल ॥

विश्वेषामपि देवानां पितुर्मर्तिमस्तु कर्मणि । पादप्रक्षालनार्थाय मण्डलं पञ्चकोणकम् ॥

एकमेव भवेन्नून रथागत नैव केवलम् । नाज्यपादाभ्यञ्जनं च पवित्रं च द्विदर्मकम् ॥

देवार्थं कथितं सर्वैर्यत्तदेवात्र पैतृके । सदर्भत्रयत् कुयांदिक्किर नैव कारयेत् ॥

प्राणादिपञ्चकमनून् केवलानेव भोजने ।

क्रियमाणे जपेद्भूयान् श्रद्धायामितिषञ्चकान् ॥

वाश्यत्रयैकमुभयान् पवित्रानतिभावुकान् ।

न वदेदेव विधिना ते मन्त्रा किल पञ्च वै ॥

सप्तविंशतिवर्गत्वात्सवच्छन्दोतिगो भवेत् । अनन्तरो महामन्त्रा एकोनत्रिरावर्णक ॥

तेनैतत्कथितसद्भिर्विराट्किञ्चिद्भूतम् । प्रराडिति समाख्यातं पितृणामतिवहम् ॥

यथा वा प्रथमं प्रोक्तमृतीयोऽपि तथाविधम् ।

चतुर्थं पञ्चमौ चापि द्वितीयतुलितौ हितौ ॥

तथाविधानां मन्त्राणां नाय योग्यो यतो मतः ।

एतेनोत्तरमन्त्राश्च पञ्च तेऽयतिपावका ॥

अत्यन्तं भावुका शर्मदायका कृतिवह्नाः ।

उत्तरापोरानात्पश्चान्न वक्तव्या महत्तरा ॥

न हविः प्रोक्षणं कुयाद्ग्नौ करणकर्मणि । कुयांदिक्तेन होमं तु मेक्षणेन न सर्वथा ॥

देवपूजाद्वैश्वदेवत्रयैः स्यात्परतराम् । तादृशस्य क्रिया कार्या नान्नसूक्तजपस्तथा ॥

तस्याभिषेकां सव राक्षोघ्नं कवलं स्मृतम् । कृणुष्वपान इत्येव नान्ये ते वैष्णवा पर ॥

वाचनीया न वाच्याश्च पावमान्यास्तथैव वै ।

भोजनान्ते च गायत्री नोशरेदेव सर्वदा ॥

व्रयं जपेन्नूनं नाक्षन्नमी महामनाः । पृथिवी ते मनुं नैव वदेत्तूष्णीममन्त्रकम् ॥

अन्नाभिमर्शनं कुर्यादेतत्ते लौकिकेन वै ॥

पतितस्य पौत्रेण कर्तव्यम्

शिष्टं सर्वं समं क्षेयं तादृश्या मातुरप्युत ।

श्राद्धमेवं विधं कुर्यात् अन्यथा किल्विपी भवेत् ॥

तुः कुर्वन्नपि श्राद्धमेकोद्दिष्टविधानतः । प्रत्यद्दमेवंविधिना पुरा यत्तु यथाकृतम् ॥

पितामहस्य तच्छ्राद्धं सांगोपाद्धं कसंयुतम् ।

यावज्जीवं तथा कुर्यात् न त्यजेद्यदि तत्त्यजेत् ॥

अधिकप्रत्ययवायी स्यात् तेन स्वकृतपुण्यतः ।

च्युतो भवति तस्मात्तु तद्यथोक्तं समाचरेत् ॥

तत्पुत्रास्तु ततो भूयः स्वपितुर्मरणात्परम् ।

त्यक्त्वा पितामहं पापं तादृशं रूपमास्थितम् ॥

पितामहमुख्येषु पिण्डेषु त्रिषु तेऽपि । त्रिधाकृतं पितुः पिण्डं योजयेरन्निति स्थितिः

पिण्डीकरणश्राद्धे द्वादशेऽहनि धर्मतः । तत्पुत्राश्च तथैव स्युस्तत्पुत्रा अपि तत्तथा ॥

मातुरप्येवमेव स्यात्तादृग्मातामहस्य च । एवमेव विजानीयात्सर्वत्रापि पुनश्च तत् ॥

पाककर्त्यः

तस्मात्पाकक्रियामात्रे श्राद्धकर्मणि सन्ततम् ।

प्रकर्त्री कथिता पत्नी मुख्यत्वेनैव शास्त्रतः ॥

मातापितृव्यपत्नी च पितामहादिकास्तथा ।

ज्ञातिपत्न्यः संनिष्ठ्याः न तत्तुल्याः प्रकीर्तिताः ॥

पत्नीरादेनैव सया भ्रातृपत्न्य प्रकीर्तिता ।
 स्तुपास्ततुलिता सया रणगोत्रा वृत्तमा मता ॥
 पितृपत्न्या मातृपत्न्या भगिनी मन्तुलान्यपि ।
 इरभ्रमुपास्तया चान्या मध्यमा परिकीर्तिता ॥
 यद्यत्रासामन्तरङ्गत्वमस्त्येव तथापि हा ।
 एता यतो भिन्नगोत्रास्तत्र स्तुर्मध्यमा तथा ॥
 मयो बान्धवा नून विनाताममचरिच्छा ।
 समान भाषा धमात्पितृगुणितो ज्ञातपौरुषा ॥
 म्रचेतमोजरिका श्रेया अनूचान्तुलोद्धरा ।
 सभोजयान्ता निर्विवातान् धन्युगुन्या अबान्धवा ॥

अधमा कथिता सवा भ्रातृपात्राय शास्त्रत । स्तुपापाक पितृणा णि परमो मधुमत्त
 तद्दुर्लभेनायपाक तुलिनस्तेन धर्मत । पुत्रपाक पौत्रपाक नष्टपाकस्तथाविध ।
 भ्रातृपाकादिकारसर्वे तुलिना एव क्वचलम् । उत्तमत्वन निर्दिष्टा पितृणा प्रीतिवर्धना ।
 असमयस्तुपात्नीनां सभवे तान्पराम्प्रति । मुमङ्गलवाश्च पुत्रिण्य अनिर्गृत्तरनक्कका
 अत्युत्तमा इति शारा पाककर्मणि पितृने ॥

भ्रातृपाकपनर्हाः

भिन्नभाषावृत्त पाक रणडापाकश्च गर्हित ।
 द्वित्रिणाञ्जनपाकस्तु सर्वेषां मात्को भवन् ॥
 द्वित्रिणाञ्जनासर्वे निरिह्या पितरस्तु ते ।
 एतत्कन्य न गृह्णन्ति ह्य्य देवा जगु पिता ॥

भ्रातृकर्मणि विदोय भिन्नभाषावृत्त तु यन् । हाहाहलनिभ तत्तयान् पकान्तेन तत्तयै
 ये भिन्नभाषासने सर्वे भ्रातृकर्मणि क्वचलम् । एतन् माजन धूली (१) पनमेव च ।

श्राद्धं पाकानर्हं कृत्यम्

त्रादीनां क्षालनं च शलाटूनां विशेषतः । खण्डनादिक्रियाणां च समीकरणमल्लसा ॥
 श्रेयमानयनं सर्वसूपतण्डुलधावनम् । तथा तत्क्षालनं चापि जलसंयन्धपूर्वतः ॥
)दप्रियोगकार्यं तद्वर्जयित्वाखिलं मनुम् । सिक्तधान्यादिपिष्टानां करणं केचिदूचिरे ॥
 आदीनां तथा भूयः समीकरणखण्डने । प्रशस्तेति यमः प्राह गुडताडनमेव च ॥
 पकानामतप्तानां वस्तूनां स्पर्शनं तथा । तत्तद्वस्तुविशेषैश्च योजनं केचिदूचिरे ॥
 व्याक्षतादिकरणं सगोत्रैककृतं परम् । धान्यान्यन्यानि वस्तूनि संगृह्णाति पितृन् प्रति
 दातदादिपितरः सुस्वस्था हृष्टचेतसः । तिष्ठन्त एव नितरां इव ते कृतभोजनाः ॥
 स्माच्छ्राद्धदिनात्पूर्वं अच्युतार्थत्वादिकालतः । पूर्वमेव प्रयत्नेन संगृह्णीयात्स्वशक्तितः ॥

तत्संभारान् यथाकामं तत्तृप्त्यर्थं महामनाः ।

शक्त्यभावे तु नितरां तच्छ्राद्धीयकथाः शुभाः ॥

तच्चरित्राणिचित्राणि स्वकृतास्तन्निमित्ततः ।

क्रियास्तास्तास्तत्र तत्र कथयन् स्वाप्तवन्दुभिः ॥

वेदिनानि शनकैस्तावन्मात्रेण ते परम् । तत्तत्स्वीयकथामात्रमुदिताः शान्तमानसाः ॥

अस्मासु कुरुते भक्तिमिति निश्चित्य मत्सुतः ।

अस्मच्छ्राद्धं च विधिवत्करोत्येवेत्यतस्त्विति ॥

नेत्संशयेन वर्तन्ते ततो नित्यमतन्द्रितः । वस्तुसंपादनाशक्तः प्रभवेत्तत्कथापरः ॥

मासद्वयात्पूर्वमेव धान्यावहनसंशुचौ । स्थले सम्यक् कारयीत संगृह्णीयाच्च तण्डुलान् ॥

गुडकुम्भकुसुलेषु गोपयेच्च स्वशक्तितः । मासमात्रात्पक्षमात्राद्यथात्वादिनाष्टकात् ॥

धान्यावहननं सम्यक् कारयीतैव पूर्वतः । दिनत्रयाच्छक्रेत्यभावे पूर्वस्मिन् दिवसेऽपि वा

संपादनं तण्डुलानां कुर्यादेव विधानतः । सर्वाभावे तु सुतरां येनकेनाप्युपायतः ॥

सद्यो वा तण्डुलान् सम्यक् दारिद्र्यापत्सु संकटे ।

राष्ट्रक्षोभे जनक्षोभे नियमो नेति वेदिनः ॥

महात्मान प्रीचुरिति तण्डुलशालनोदकम् ।
 श्राद्धालपूर्वं गवा पानकार्यार्थं न नियोजयेत् ॥
 काकाश्राष्ट यथा तनयान् गोपयेत्तावदेव हि ।
 अपि मार्काण्ड(र)सश्राष्ट यावद्ब्रह्मणभोजनम् ॥

विप्रमुक्तिश्चात्र परा तदनुप्रव्रजनात्मिका । सर्वकार्येष्वेवमेव मर्यादाशास्त्रसंज्ञता ॥
 धान्यावहनने तस्मिन् चूर्णिता येऽपि तण्डुला ।
 फलंकरणकादचापि पाठनीया प्रव्रजत ॥
 गवागर्थेन योज्याश्च युक्ता यद्यभवन् तदा ।
 न पतृकार्ये ते योज्या अपि धान्येषु तेष्वपि ॥

पितृगर्थन्वेन श्रितेषु सनुद्धृत्यान्वकायत । नियोजयेन्नयान्य तद् विनिपुक्तं भवेद्यदि
 कुयन्ति पितर सद्यन्तस्मिन् शिष्ट तु तत्परम् ।
 स्वनेव भुञ्ज यदि ते स्वशिष्टं स्वमुतादयः ॥
 अश्नन्ति किल तनाम्भृत्प्रिरेवेति सादरम् ।
 स्वभोजनसम सम्पन्न मन्यन्ते प्राप्रकामका ॥

एवमन्यत्र भूयश्च विनिपुक्त तर्तीयकम् । स्वभुञ्जिनशेष स्वीयं होति मन्यन्तेऽतिहर्षतः
 स्वभुञ्ज्यनन्तर ते वै पितर क्षुद्धिर्वर्जिता ।
 स्वपुत्र च तदायश्च क्षुधातान सन्धितान् तदा ॥
 त्रिलाक्य कृपया युक्ता अद्यम्माभिर्यया बहु ।
 चर्वितं मुत्रमाकण्ड तदुदेनैरपि स्फुटम् ॥

कथञ्च चवत् चय हन्ति वान्मलयमयता । दूयमानेन मनसा तिर्युत्त्येव तत्र किल ॥
 तत्रत्यै स्वपत्नैः सबभन्त्यभाज्यैर्धृतान्वितैः ।
 भुञ्जन्त्यायत्नमिन चेत्त दुःखितमन्वति ॥
 भवद्भव तस्मान्नु श्राद्धान्ते श्राद्धकृद्भुवि ।
 तच्छिष्टान्मिलानशान्त्वद्यालाना च काश्चित् ॥

तच्छिष्टानखिलानद्यात्स्वत्रालानां च काक्षितम् ।

यद्यत्फलं वा भक्ष्यं वा खाद्यं वा पेयमेव वा ॥

पुष्पं चन्दनं वा ताम्बूलं पात्रमेव वा । काक्षितं तत्प्रदेयं स्यादन्यथा तेन पूजिताः ॥

भवन्त्येव न सन्देहस्तथा तत्प्रीतये ततः ॥

भूरिभोजनम्

भूरिभोजनकर्मापि तदन्ते सम्यगाचरेत् ।

भूरिभोजनकर्मेतन् श्राद्धान्ते स्यात्स्वभक्तिः ॥

मिमेवेति जगद्गुः केचित्तत्र पुनः परम् । परेद्युस्तर्पणान्ते वै कर्तव्यत्वेन भक्तिः ॥

हितं कर्म तत्प्रोचु र्यतेराराधनं तथा । महात्मानो वसिष्ठाद्याः मतमैतन्महर्षयः ॥

सूत्रकाराः शौनकाद्याः धर्मज्ञा न्यायचिन्तकाः ।

नाङ्गीचक्रुश्च नितरां कुत एवमिति वचे(दि)त् ॥

तत्र युक्तिपरामाहुः श्रुतिसिद्धां सनातनीम् ।

सिद्धयहं समतिक्रम्य मृताहं वा गुरोः पितुः ॥

इत्सकोट्युद्धवेपु चण्डालः कोटिज (?) । (.....) वत्येव तत्सिध्यहमृताहकौ ॥

मलंघनीयौ तनयशिष्याभ्यां तु ततो यतः । इति काठकवाप्येन तथैव च पुनः खलु ॥

गीवतोर्वाष्यकरणात् मृताहे भूरिभोजनात् । गयायां पिण्डदानाच्च त्रिभिः पुत्रस्य पुत्रता

ताद्यायनिब्राह्मणस्येत्येवं वैश्रवणेन च । मृतसिद्धि तिथी प्रोक्ते तयोः कालौ सुपावकौ

उतः कुर्यात्सिद्धिमृत्तित्थ्योरेव क्रिये तु ते । श्राद्धमाराधनां पुण्यां न परेऽहीति निश्चयः

यो वा लोके ततो वन्मि (?) स एव ब्राह्मणोत्तमः ।

आस्तिकः पितृभक्तश्च मातृभक्तोऽपि तत्त्ववित् ॥

विहिततत्पितृकार्याय प्रतिवर्षं प्रयत्नतः । सर्वाण्यपि च वस्तूनि धान्यादीनि च कृत्स्नशः

दधिक्षीरघृतादीनि मधुतैलगुडादिकम् । फलादीनि च रम्याणि दष्ट (?) णितान्यपि ॥

हिरण्यं रजतं वस्त्रं पत्रं पात्रं सुमादिकम् । प्रभूतान्येव सर्वाणि संपाद्यानि स्वशक्तिः ॥

पर्याप्तान्यखिलानां च लोभशाठ्यविवर्जित ।

सर्वेषामपि बालानां ज्ञातीनां स्वस्य केषलम् ॥

वनितानामागतानां स्वच्छ (१) शतस्य वै । यथाबालन्तपर्याप्तानि भद्रैर्युस्तथातर
सपादयेच्छुद्धमना तत कुर्याच्च पैतृकम् । तेन ते पितरसर्वे तद्बालाद्यतिभक्षणान्
स्वपुत्रयनमानस्य वृत्तिभुक्तिविशेषत । अतितृप्रा क्षुन्नितृप्ता प्रयुजन्त्याशिप एव *

तमेन ततय दृष्ट्वा लोकान् तानुत्तमान् शुभान् ।

गच्छन्ति तस्माद्भूयिष्ठवस्तुभिस्तत्समाचरेत् ॥

शुद्धेन मनसा भक्त्या शुद्धदृष्ट्येण सन्ततम् ।

कर्तव्यानि ब्राह्मणन श्राद्धानि सुबहून्वयति ॥

पण्यरतिश्राद्धसंख्यानिर्णयः

दर्शा द्वादशसख्याका पाता स्युस्ते त्रयोदश । धृतयश्च तथा ज्ञेया मनयश्च चतुः
युगादयश्च चत्वार क्रान्तयश्चापि कीर्तिता ।

आदित्यसरयया ताश्च विज्ञेया स्थुर्विचक्षणै ॥

महालया पञ्चदश अष्टकान्वष्टका पुन । सरयया द्वादशैव(स्यु)गनच्छाया च का
मासि श्राद्धानि ज्ञेयानि द्वादशैवेति केषलम् ।

पित्रो श्राद्धद्वयं चापि श्राद्धानि स्यु स्वभाषत ॥

अष्टोत्तरशतान्येव चादितानि मनीषिभि । श्राद्धेष्वेतेषु सर्वेषु क्रान्तयो धृतयस्तथा
ते पाताश्चापि (१) गजच्छायापि सर्वशा ।

न नित्या कथिता सद्भिरकलप्रास्ते यतस्तत ॥

तद्भिन्नान्यखिला ज्ञेया कलप्रा इति विशेषत ।

कलपत्व चापि कथितमनिशा व्यभिचारत ॥

एककालागमस्य हि दर्शानां तत्र वच्मि च । सर्वेषामपि चैत्रादिमा (१) बहि ॥

कलपत्व कथित सद्भिस्तेनैषां नित्यता स्मृता । मन्वादीनां तथैव स्यात्सर्वेषां क्रमनात

त्रमासवृतीयादौ पौर्णमासी च तद्द्वयम् । तन्मासेऽत्र प्रकथितं न वैशाखे ततस्तदा ॥
 येष्टमासाष्टमी ज्ञेया दशम्यापाढकी तथा । पूर्णिमा च तथा ज्ञेया श्रावणस्याष्टमी परा
 षष्ठीपक्षस्य विज्ञेया ततो भाद्रपदस्य च । वृतीयेति प्रकथिता प्रशस्ता पितृकर्मणि ॥
 माध्वयुक्शुक्लनवमी द्वादशी कार्तिके सिता । पूर्णिमा शुक्लपक्षस्य मार्गशीर्षे तु नैव हि ॥
 पुष्यस्यैकादशी ज्ञेया माघमासस्य सप्तमी ।

पूर्णिमाह्वाप्यमावास्या फाल्गुने च प्रकीर्तिते ॥

युगादयस्तु विज्ञेयाश्चत्वारः शास्त्रवर्त्मना । नभस्यापरपक्षोऽथ महालय इतीरितः ॥
 पक्षसंख्यैव निर्दिष्टाः तेऽहि पञ्चदशैव हि । केचित्कृष्णप्रतिपदं क्षीणसोमत्वसाम्यतः ॥
 मासस्याश्वयुगाख्यस्य संगृह्य किल केवलम् ।

महालयास्ते कथिताः सम्यक् षोडशसंख्यया ॥

भूयुः किल केचित्तु परे ते दशसंख्यया । जगदुः केचन पुनः पञ्चैवेत्यपरे तथा ॥
 त्रयस्त इति भूयश्चाप्येकमेवेति केचन । प्रापणच्छिन्नत्वेनैव केचित्परं स हि ॥

महालयश्राद्धप्रशंसा

पक्षो महालयाख्योऽसौ पितृणामतिवल्लभः । अत्र दत्तं हुतं जप्तं तप्तं चोपकृतं कृतम् ॥
 एकैकं कोटिगुणितं अक्षय्यफलदायकम् । तस्मात्सर्वेण नितरां देहि मात्रेण भक्तितः ॥
 कार्यं महालयश्राद्धमन्यदा तेऽखिलास्तराम् ।

शपन्त्येनं दुःखतप्तास्तस्मात्तच्छ्राद्धमेककम् ॥

कुयां देव विधानेन न चेद्दोषो महान् भवेत् । सद्यः कुलं नश्यति च श्रीरप्येपा परा भवेत्
 दिने दिने गयातुल्यं भरण्यां गयपस्तथा । दशतुल्यं व्यतीपाते पक्षमध्ये तु विंशतिः ॥
 द्वादश्यां शतमित्याहुरमायां तु सहस्रकम् । एतन्महालयश्राद्धं पड्डैवत्यं प्रकीर्तितम् ॥

पक्षो महालयरत्वेकः स मुख्य इति कीर्तितः । सकृद्देव च गौणः स्यात्(तत्)पक्षोऽपि केवलम्
 तथैव कथितः सद्भि द्विविधश्चेति सूरिभिः ।
 पड्डैवत्यस्तत्र पूर्वः नित्यश्चापि तथा मतः ॥

नानादेवतक प्रोक्त नानाकारण्यसयुत ।,सोऽय द्वय प्रयत्नेन प्रवर्तव्यं विशेषत ॥
पितृगामपि सर्वपां वृत्रये ताडशो न तु । नि योऽय किल पद्देव स तु चेत्सर्वदेवत ॥
सर्वांश्च देवता एता विज्ञेया नियतरूपे ॥

महालयनित्यतर्पणदेवताः

आदौ पिता तथा माता सापत्नी जननी तथा ।

मातामहासपत्नीका आत्मपत्नी एतन्तरम् ॥

सुतध्रातृपितृव्याश्च मातुलासह भार्यका । दुहिता भगिनी चैव दौहित्रो भागिनेयक
पितृश्वमा मातृश्वसा श्वशुरो गुरुरर्थिन । स्वामी सरा तथाचार्यस्तथैव स्यालक पर
पितृतीर्थैस्तर्पणीया देवता पितृरूपका । कारुण्या इति विज्ञेया एतेषां प्रतिवत्सरम् ॥

महालयारण्य तच्छ्राद्ध कर्तव्य श्रेय इच्छता ।

एतेषां तादृश भ्राद्धे अर्घ्य पिण्ड पृथक् पृथक् ॥

प्रदयमेव विधिना न चदोषो महान् भवन् । आदौ सफलकाले तु सरानिव समुषरेत्
यमुरूपत एव म्यानदुष्चारणमप्युत । तत्रा तदा कर्ममध्ये समुच्चारणके परे ॥

सप्राप्ते तु तदार्थाय कारुण्यानिति तान् वदेन् ।

अर्घ्यशाल पिण्डकाले नामगोत्रादिभिस्तराम् ॥

समुच्चारणमेव म्यान तयोर्भिन्नमधलेषु चेन् । यथारच्येव तु परं कारुण्यानित्युदीरणम्
तदा किमधमित्युक्ते तप्रयोगस्य वै तदा । मौलभ्यावेति कथित पुनस्तेषां तथैव हि ॥

आवाहनप्रकारः

मौलभ्यायं वरुण विप्रमप्रह एव च । शक्ती सत्या एकैत्रस्य चैको ब्राह्मण एव हि ॥
अशक्यत्रिपये मरुत्रिप्राणामेव विप्रहे । आवाहन सौकर्याय तस्मिन्महालये पुन ॥
पाक्षिके प्रथम ये स्यु दिवसे ब्राह्मणा स्मृता । त एव सर्वपक्षस्य विनैव वरणं पुन ॥
आवाहन च निम्बिल कायमेवेति सा श्रुति । अयमेव प्रकार स्यादक्षिणा च तथा स्मृता ॥

पक्षान्ते किल देयेति प्रतिनित्यं पृथक् पृथक् । प्रदेयैवेति च पुनः प्रकारः कथितः परः ॥
पक्षोऽयं यमलोकस्य शून्यकारक उच्यते । पितॄणां स वरो दत्तो देवदेवेन विष्णुना ॥
नभस्यापरपक्षादि यावद्वृश्चिकदर्शनम् । पितॄणां भूतलावासः पुत्रदत्तौकमुक्तये ॥
अतो मनुष्यमात्रो यः पितॄणामतितुष्टये । श्राद्धं महालयाख्यं तत्कुर्यादेव विधानतः

यस्तस्मिन् तादृशे काले पितॄनुद्दिश्य धर्मतः ।

न करोति नरः श्राद्धं तं शपन्त्यस्य तेऽखिलाः ॥

नित्याश्च पितरो ये तु कारुण्याश्चापि केवलाः ।

विश्वैर्देवैश्च सहिताः विष्णुना क्रुपिता ध्रुवम् ॥

अस्मिन् पक्षे गजच्छाया नामकं श्राद्धमेककम् ।

यदेन्दुः पितॄदैवत्ये हंसश्चैव करे स्थितः ॥

शाम्या तिथिर्भवेत्सा तु गजच्छाया प्रकीर्तिता । सकृन्महालयश्राद्धकरणं सकृदेव हि
यदा भवति चेत्तस्मिन् गौणपक्षे दिनादिकम् ।

सम्यगालोक्य कार्यं स्यादन्यथा वाधकं भवेत् ॥

पतिपत्नीभाग्यसंपद्ग्रहवृत्तिविनाशनम् । भवेदेव न सन्देहस्तस्मादुक्तप्रकारतः ॥

कुर्यान्महालयश्राद्धं तादृशं पितॄतृप्तये ॥

सकृन्महालयश्राद्धकालनिर्णयः

सकृन्महालयश्राद्धममावास्याकृतं यदि ।

अनालोष्यैव शास्त्राणि ज्येष्ठपुत्रो विनश्यति ॥

पत्नी वा पशवो यद्वा सौभाग्यं वस्तुवाहनम् ।

वृत्तिक्षेत्राणि वा गोहाः लयं विन्दन्ति तत्क्षणात् ॥

तस्मादमायां यत्नेन न कर्तव्यं विपश्चिता । सकृन्महालयश्राद्धं सत्यमेव मयोदितम् ॥

चतुर्दशी तु सा ज्ञेया ये वा शस्त्रहता नराः । विपोद्वन्धनघाताद्यैर्जलसर्पाग्निपातनैः ॥

दुर्घृता ये पापकर्मविशेषैस्त्यक्तजीविनः । तेषामेव प्रशस्तानां न तस्मात्तु तदाचरेत् ॥

द्वादशी तु यतीनां स्यान् प्रशान्ता पितृकर्मणि ।
तस्मात्तस्यां तु तत्कर्म तेषामेव परा स्मृता ॥

मुमङ्गलीना नरमी प्रशान्ता परलोकदा । तस्यामेव तत कार्यं सङ्गमहालयारुण्यकम् ॥

अत्यन्तासाधारणन पुरोक्तानां तु ता स्मृता ।
तिस्त्रोऽपि निथय मङ्गिरचतुर्थी चापि केवला ॥
रिक्तानां प्रथमा यस्मान् तादृशे कर्मणि द्वियम् ।
न मुख्यैवेति विज्ञेया तस्यां क्ता तु केवलम् ॥
रिक्तत्वमेव प्राप्नोति तस्मात्ता सपरित्यजेत् ।
शेषा स्युनियय सर्वां दश स्याता सुपावना ॥
सङ्गमहालयाख्येऽस्मिन् सर्वेषामपि सन्ततम् ।
पितुर्मृतविधि पुण्या तस्मिन् कर्मणि केवलम् ॥
विना चतुर्दशीं दर्शं द्वादशीमपि वच्मि य ।
यद्येतास्तिथय स्युर्वे गृहिणोऽय तद्याविधा ॥

चतुर्दशीं द्वादशीं च दर्शान्तेषु न चाचरेत् । सङ्गमहालयश्राद्धे पितृश्राद्धविधि पर ॥
अत्युत्तम इति ख्यात आचाररच तथाविध । सवदेभ्यो पुण्येषु क्षेत्रेषु विविधेष्वपि ॥
सर्वाभ्यर्हितकर्मैतन् पितृशामतिवृत्तिदम् । अतिप्रशस्त विज्ञेय पितृशामतिवृत्तिदम् ॥
गृपोत्सर्जनमत्यन्त परलोककहेतुकम् । गयाश्राद्ध तथा होय गौरीदान च तादृशम् ॥
सङ्गमहालयश्राद्ध समयज्ञ सुपावन । ततोभयमुष्णीदान पनसागप्रपालनम् ॥
तत्रतिष्ठापूर्वकेण तत्रान्यफलदानकम् । तद्वीत्यै गुद्घचिरोन समानानीति चोचिरे ॥

महालयश्राद्धफलम्

य पञ्चवार मतिमान् कुर्यान् पञ्चमहालयम् ।

तस्य नन्दन्ति पितर सर्वांस्त्वं कामांस्तु पुत्रलान् ॥

प्रयच्छन्त्येव भूयश्च कृतार्थास्ते मुदा युता । सतीभूयाश्च तु स्वप्ने समागत्येनभीरताम्

इमां वाचं वदन्त्येव रे रे पुत्र वयं त्वया ।

कृताः कृतार्थाः संतृप्ताः सुखनित्या कृतास्तराम् ॥

पितास्तपदं विष्णोः सुमहच्चक्रपाणिनः । तस्माद्वितः परं भूयः कर्मैतत्पावनं शिवम्
तिप्रयत्नसाध्यं हि मा कुरुष्व महानपि । अस्मदर्थं कृतं साधो महत्कृतवानसि ॥

शल्यं तं पक्षाख्यं वदन्त्येवं सुनिवृत्ताः । न संशयोऽत्र कर्तव्यः कर्मैतत्तादृशं महत् ॥

पुनः पुनः प्रवक्ष्यामि तत्परं तादृशः पुनः ॥

एकाष्टकाविधिः

अष्टकाख्या द्वादश स्युः पैतृकानित्यनामकाः ।

माघकृष्णाष्टमी पुण्या ज्येष्ठया या युता भवेत् ॥

एकाष्टका प्रकथिता महती श्रुतिचोदिता । तस्यां सायमपूर्णं चतुश्शरावैकसंमतम् ॥

अष्टाकपालसंयुक्तं कृत्वा होमं विधाय च ।

शिष्टः स ब्राह्मणेभ्यो वै प्रदेयो भक्षणाय वै ॥

ते स्युः श्राद्धस्य भोक्तारः परेद्युस्तत्परं पुनः ।

कृत्यं सर्वं विधायैव परेद्युस्तान्निमन्त्र्य वै ॥

ब्राह्मणान् विधिना शिष्टान् उत्तरानखिलान्मनून् ।

मुखान्ते जुहुयादेव प्रतिष्ठाप्य हुताशनम् ॥

श्राज्याहुतीश्च सर्वेषां वपादीनां विधानतः । जुहुयादेव विधिना होमशेषं च तत्समम्
निर्वर्त्य पञ्चान्मध्याह्ने मासि श्राद्धविधानतः ।

श्राद्धं कुर्याद्विधानेन न चेद्भूयो विधानतः ॥

दध्यञ्जलाख्यकं कृत्वा रात्रौ भक्त्या ततः पुनः ।

यथापूर्वं श्राद्धमात्रं कुर्यादेव विधानतः ॥

एवं कृते तु सर्वेषामष्टकानां तु यत्फलम् । तत्फलं समवाप्नोति सत्यमेतन्मयोदितम् ॥

लघूपायोऽद्य भवतां मयायं प्रतिपादितः । गवालम्भो निपिद्धोऽत्र योऽयं सूत्रप्रचोदितः

कलौ तु नितरा तस्मात् (च्छ्रा)श्राद्धमात्र तु तत्पुन ।

यथोदित तथा कुर्यान् एव द्वादशवारत ॥

अद्वेषु तादृशेषु कुर्याच्चतु विचक्षण । पितरोऽस्य भवन्त्येव नित्यवृत्ता मुदाशुता
 पूर्ववत्प्रवदन्त्येह कर्मतदतिपावनम् । तादृश सर्वकामाना पूरक तारक महत् ॥
 मागशीर्षादिमासेषु वृष्णपक्षेषु ता स्मृता । सप्तमी नवमी चापि ते तेऽन्वष्टकनाम्के ॥
 तिथी पुण्ये सुप्रशस्ते तन्मध्ये त्वष्टमी शिवा । अष्टमीतिप्रकथिता मासेष्वेषु चतुर्ष्वपि ॥
 विज्ञेया द्वादश पुन तच्छ्राद्धतिथय क्रमान् । सर्वश्राद्धेषु गृहिणो वह्निरीपासनो भवेत्
 सपिण्डकेषु श्राद्धेषु नापिण्डेषु कदाचन । एव पणवतिश्राद्धक्रमोऽय वै निरूपित ॥

श्राद्धभेदा. नान्दीश्राद्धस्वरूपविचारः

पुन श्राद्धानि कानि स्युर्षु तश्राद्ध च दाधिकम् ।

तीर्थश्राद्ध भौक्तिक च तीवश्राद्ध च नामत ॥

विलक्षण तच्छ्राद्धाना चत्वारिंशत्तत्कद्रवितम् ।

नियारय श्राद्धमेक स्यान्नान्याख्यमपर तराम् ॥

विलक्षण हि सर्वेषा श्राद्धशब्दस्तु तत्र वै । अत्यन्तपार्थक्यपितृसंबन्धादेव ते तु वै ॥

देवत्वेनव नितरा वन्या सिद्धा शिवाङ्गिन ।

स्वश्रयसकशरणा सुप्रसिद्धाश्च शिखरत ॥

यदा यदा यत्र यत्र प्रवेश स्यात्तु मन्त्रत । अमी च किल देवानां तत्र तत्र तदा तदा ॥

धर्मास्सर्व निरुद्धा स्ता(स्ते)लक्षण च पृथक् पृथक् ।

दर्भा मुमनसश्चित्राश्चन्दन तनुपेपनम् ॥

महासुगन्धतैलादि हारिद्राकुबुमादय । मालिकाश्चूतपत्रौघमहालकरणादिकम् ॥

वितानानि च शुभ्राणि रम्भापूगफलान्यपि ।

काण्डानि बदलीनां च कर्णिकारध्वजाश्रमा ॥

महारवधपालाशपूगतादिरगोमुग्गा । वाद्यालम्भतपूर्वाश्च दिव्यनीराजनक्रिया ॥

लंकरणादीनि गतप्रत्यागतानि च । मुसलोलूखलक्षिप्त हरिद्रातण्डुलौघकैः ॥
 श्रीगानविक्षिप्तैः पर्यायोद्धरणोज्झितैः । सताम्बूलाभ्यञ्जनैश्च निशाचूर्णाभिरञ्जनैः
 त्ररङ्गवलयौघताट्टभवनमण्डनैः । चिरंत्तगानसुमुखसमागतजनाकुलैः ॥

नृत्यन्तस्ते समायान्ति शोभनाख्या हि देवताः ।

तेषां तद्ध्वनिमात्रेण प्राचीनावीतिहर्षिणः ॥

क्तक्षालितशुद्धाङ्गा स्त्यक्तसर्वानुलेपनाः । मुक्तपुण्ड्रललाटाश्च सुस्पष्टात्यन्तदुर्मुखाः ॥
 त्यास्पष्टप्रसादाश्च स्पष्टकोपा निरन्तरम् । त्यक्तालंकारशरणप्रवेशस्थितिचेतसः ॥

स्वविरुद्धक्रियाभीतिसंयुक्ताः सत्वराः क्षणात् ।

पलायनपरास्ते स्युस्तेषामेषां यतोऽन्वहम् ॥

तेजस्तिमिरन्याय औत्पत्तिक इतीरितः । तस्मादेषामागमने शोभायै पितरस्त्विति
 देवानां शोभनाख्यानां सुमुखानां सुचेतसाम् ।

मन्त्रेण जाते विधिना तदाहाने कृते किल ॥

हामंगलवाद्येन सुशब्देन त्रिवारतः । निःशब्दपरमास्ते तु तस्माद्दूरीकृताः पुनः ॥

यावत्स्वधर्मकाहानं तावन्नायान्ति तद्गृहम् ।

तरमानान्दीं प्रकुर्वन्वै प्रातःस्नात्वा विधानतः ॥

नेत्यकर्म समाप्याथ ब्रह्मयज्ञं च तर्पणम् । तद्ब्रह्मभूतं निर्वर्त्य धृतालंकरणः शुचिः ॥
 पुण्यवाद्यशब्दौघैर्मंगलाख्यैर्मनोहरैः । सर्वान् वन्धून् समाहूय मित्राणि निखिलान्यपि

स्वप्राप्तिणः स्ववीथीस्थानन्यान् ग्रामान्तरस्थितान् ।

दूरदेशस्थितान् स्वीयान् सर्वानेवाविशेषतः ॥

आप्तान् जात्यन्तरजनान् तैरयं निखिलैरपि ।

कृताभ्यनुज्ञो गुरुभिः संवृतः सुमुखः शुचिः ॥

देवान्त्वा प्रापयित्वा गणेशादिमुखानपि । कृतनीराजनविधिः समनुष्ठितमंगलः ॥

स्वीकृतानेकहारिद्राचूर्णाक्षतमुखक्रियः । पत्न्या साकं कृताभ्यङ्गस्तैलेनैव सुगन्धिना ॥

हरिद्राचूर्णतैलाभ्यामभ्यक्ताङ्गस्वप (?) विग्रहः । पुरन्ध्यानीतसुमुखः स्वच्छोष्णजलपूरतः

स्नात्या तेन विधानेन स्नानाग तर्पण च तन् । प्रकृयादुपवीतेन तत्र यत्तर्पणं तदा ।
 कतव्यमेव मतन अभ्यङ्गमनानकमणि । तत आचम्य शुष्येण वस्त्रोणांगानि कृमनरा
 निर्मुञ्च्य परचान्मग्निकाक निर्मुञ्जेदिति तत्क्रम । नित्यमनानादिदृष्ट्येषु शिरसि प्रथमतस्तु
 प्रोक्तं निर्मुञ्च्य च नित्यं पीडितेर्नैव वाससा । तदाश्चैव स्वीयानि (प्रक्ष्याल्य) तु कदाच
 यद्यन्यत्राममा गात्र निर्मुञ्च्य जन्तानत्र फलम् । तद्वस्त्रदातुरेव श्यान् पुत्रमित्राहतेषु तन् ।
 नापत्सु दुर्गतरव क्वाचिद्रोगिणी क्वचिन् । मयादेव विजानीयाद् रोगिण शुक्लवस्त्र
 गात्रनिर्मुञ्च्य च न शम्भु न दापाय भवत्यपि । शुभे वर्गे स्वीये धृत्वा चन्दनेन स्वर्लङ्घ्य
 धृत्वा पुत्राश्रितादानि श्यान्मूपगमूषित । पुण्यानां वाचयित्वाद्दो ब्राह्मणैर्वैदपारणैः ।

पुण्याहाराचनविधिः

पुण्याहमन्यदधिगच्छदक्षिणादानपूर्वकम् ।
 शान्तिमस्तु तथा पुष्टिमुष्टिरन्विति तत्परम् ॥
 जन्विर्गन्विति मन्त्राय चात्रिणाऽम्बिति तत्परम् ।
 आप्तयन्मस्तु भूयश्चागम्यमस्तु तत पुन ॥
 मन्थयन्तु च त्रिषु समाप्तिव्ययनन्तरमेव वै ।
 ऽस्तु कर्मममर्दयिश्च पुत्रपौत्रादिमपदाम् ॥
 तदा वत्समर्दयिश्च समृद्धिं शास्त्रमपदाम् ।
 इति मन्त्राय तपश्चान् तदुत्तरगत पुन ॥

अस्तु न त्पि नरममचय पापसम्बन्धे माय प्रनिहतश्यान्तु यज्ञेयश्च तदस्तु मे ।
 तथाऽन्यपरागा य प्रायन्ता त प्राप्ता इति । निविधानादिदिग्देशा करणादिमुहूर्तगा ।
 प्रिप्रायन्तामद्य मरुदहत्तु मुहुराद्य च । मन्त्राणां शान्त्यन्तु पापान्यपि विरेशत
 प्रशान्तिवान नंश्च यो दिशि वै मन्थितो यदेत् ।

कृत्वाग्भा निशिपद्वा सर्वेदेतेषु कर्मसु ॥

पुन शुभानि यन्तामिति तत्र विज्ञा जरेत् । प्राह्मुग्धेनैव नोचेत्तु पूर्वपद्वा जडे जल

श्रास्ये निक्षिपेद्वापि तत्परं पुनरेव वै । शिवाश्च मासाश्रुतवः पक्षा ऋषय एव च ॥
वनस्पतयस्सर्वे सन्त्वोपधय एव च । सर्वे शिवाः संभवन्तु अहोरात्रे शिवे तथा ॥
त्रे कर्मणि पुनः अविघ्नोऽस्तु सदा मम । सर्वा क्रियाः शिवा भूय उत्तरोत्तरतः पराः
या क्रियास्संपद्यन्तामभिवृद्धिः पुनः पुनः । उत्तरोत्तरमस्त्वेव मंगलानि शिवानि च ॥

माहेश्वरीषु (?) स्तासर्वाः मातरः सपुरस्सराः ।

मरुद्गणा इन्द्रमुख्या प्रीयन्तामिति तत्परम् ॥

वैदेवाः प्रीयन्तां वै तथा विष्णुपुरोगमाः । ये वसिष्ठपुरोगास्ते तथर्षीणां गणाः पराः

प्रीयन्तामृषयः सर्वे छन्दांस्याचार्यवेदकाः ।

यज्ञाः प्रीयन्तां निखिलाः प्रीयन्तां दक्षिणास्तथा ॥

श्रद्धा मेवे प्रिये तां च श्रीमान्नारायणो विभुः ।

प्रीयतां भगवान्सोऽयं पर्जन्यो जगतां हितः ॥

भुः स्वामी महासेनः सत्या एतास्तथाशिषः । भवन्तु सततं श्रीकाः उत्तरोत्तरशर्मदाः

पुण्याहनामकाः कालाः वाच्यन्तां ते क्रमोदिताः ।

प्रीयन्तामित्युक्तिकाले कलशोदकमेव तत् ॥

पृथक् पृथक् च कलशे निनयेत्तदुदकस्थिते ।

कलशे प्राङ्मुखः स्थित्वा ब्राह्मणान् प्रार्थयेत्तदा ॥

ओं पुण्याहं भवन्तोऽद्य कर्मणोऽस्य ब्रुवन्त्विति ।

त्रिवाचयित्वा संप्रार्थ्य ब्राह्मणान् पूर्वमेव वै ॥

श्रुजितान् गन्धपुष्पाद्यैः ओं पुण्याहमिति स्म वै । तदुत्पयनन्तरं भूयस्त्रिवारमथ पूर्ववत्

कर्मणे क्रियमाणाय प्रणवोच्चारणेन वै ।

चत्वारोऽष्टौ वा निखिलाः भवन्तः स्वस्ति कर्म च ॥

ब्रुवन्त्विति प्रार्थयित्वा वाचयित्वाऽथ पूर्ववत् ।

कर्मणः क्रियमाणस्य चर्धिं तां परमां सतीम् ॥

भुवन्तु सर्वे कृपया चैकमत्यैव सांप्रतम् । भवन्तः सुमहात्मानः इत्येवं पूर्ववद्वदेत् ॥

प्रत्युक्तेऽथ ततस्तैश्चेति पूर्वच्छान्तिमाचरेत् ।

शान्तिरस्त्वित्यादिवावयजालैरेव यथाविधि ॥

पश्चान्मन्त्रास्तद्विद्वाश्च वाचयेदुचरेदपि । दधिक्रावादिनिखिलान् हिरण्यादिस्तथापि
पवमानस्सुवर्जनप्रमुखान् महदादिकान् । जप्त्वा तच्छयोरित्येतेन मन्त्रेण तत्परम्

शान्ति शान्ति शान्तिरिति त्रिवारेण समापयेत् ।

तत पर समुत्थाय प्राञ्जलि सन् द्विजान् समान् ॥

अष्टौ वा चतुरो वापि प्रार्थयेद्विनयान्वित । मह्य सह कुटुम्बाय शुद्धिकार्याय साप्रत
युष्मान् स तत्प्रार्थयते त्वाशिष परमा शिवा ।

सर्वदापेक्षमाणायाऽऽयुष्मते स्वस्तिसन्ततम् ॥

भवन्तोऽपि ब्रुवन्त्वेव इत्युक्तास्तेऽपि तत्परम् । तथा ब्रुयुमुचितेन वृतास्ते तेन ये पु
तुभ्य सहकुटुम्बाय साप्रत शुद्धिकर्मणे । महाजनान्नमस्कुर्वाणाय चायुष्मतेऽनिशम् ।

स्वस्ति श्रीशिवसघाता भवन्त्वित्युत्तर पुन ।

ओ तन् स्वस्ति भवन्तोऽद्य ब्रुवन्त्विति तदुक्ति ॥

ओंस्वस्त्विति प्रयुक्ति स्यादथ भूयश्च पूर्ववन् ।

पर्यायेऽथ द्वितीयेऽपि प्रार्थयेत्तान् द्विजर्षभान् ॥

तादृग्गुणविरिणाय मह्य तद्बृद्धिकर्मण ।

इति शिष्ट समान स्यान् वृत्तीये चापि तत्परम् ॥

पर्यायेऽभ्युदयायेति कर्मणेऽन्यत्समानवम् । परचाद्विप्रावृतास्सर्वे तुभ्यास्मेति च मन्त्र
अभिमन्त्र्याक्षतान् दद्यु (?) पुनस्त तु । यजमान प्रार्थयेच्च बुद्धिमस्याद्य कर्मण ।

भवन्तो वै ब्रुवन्त्वद्य पश्चात्ते ग्राहणाम्तथा । ऋदृष्यतामृदधिस्समृदधिरित्येव ब्रुयुरेव

वर्षाणां च शत सम्यक् सपूर्णं च तथास्त्विति ।

गोत्राभिमृद्भिरस्त्वेव शान्ति पुष्टिश्च केवला ॥

तुष्टिस्तु तथा परचाद् गोद्विजेभ्य शिव शुभम् ।

भवत्वित्यपि ते ब्रुयु सर्वसपत्तथास्त्विति ॥

अथ सर्वे प्रोक्षयेयुर्यजमानं कलत्रिणाम् । सर्वप्रोक्षणकालेषु वधूः स्यादुत्तरैव हि ॥

तस्मात्तु प्रोक्षणं तस्याः प्रथमं स्यात्ततः पुनः ।

यजमानस्य तु भवेत्तद्व्यत्यासेन चेत्कृतम् ॥

सद्यो गृहपतेरश्रीर्भवत्येपां ततः पुनः । कालेन जायते नूनं तस्मात्तन्त तथाचरेत् ॥

स्वश्रेयसानि सर्वाणि चिरंटीपूर्वकाणि हि । भवेयुरेव सततं शुची वो मन्त्रजालकैः ॥

तरेतैर्विहितं तत्तु स्नानं वोभययोर्भवेत् । मंगलेषु प्रोक्षणेन द्विजहस्तकृतेन वै ॥

समन्त्रकेण कथितं पौष्करं त्वभिपेचनम् । प्राच्यां दिशीति मन्त्रेण यजमानं कलत्रिणम्

प्राग्भागे मार्जनं कुर्युः दक्षिणायां च मन्त्रतः ।

दक्षिणे मार्जनं कुर्युः प्रतीच्यामिति मन्त्रतः ॥

पश्चिमे मार्जनं कुर्युः उदीच्यामिति मन्त्रतः ।

उत्तरे मार्जनं कुर्युः ऊर्ध्वायामिति मन्त्रतः ॥

उत्तरे मार्जनं कुर्युः कृते त्वेवं हि मार्जने । सर्वतीर्थेष्वपगासु गंगादिषु चतसृष्वपि ॥

सागरेषु कृतस्नानः सद्यो नूनं भवेदयम् । प्रोक्षणान्ते ब्राह्मणेभ्यस्तत्कर्तृभ्यो यथामति

प्रदद्यात्तत्फलावाप्त्यै कर्मसाद्गुण्यहेतवे ।

ताम्बूलं दक्षिणां चापि मानसोत्साहमात्रकाम् ॥

पूर्वादिकप्रोक्षणकृतिसमये ब्राह्मणास्तु ते । प्रत्यङ्मुखा भवेयुर्हि दक्षिणायां दिशि स्मृताः

उदङ्मुखाः खलु प्रोक्ताः पश्चिमायां तु ते पुनः ।

प्राङ्मुखाः स्युर्विशेषेण चोदीच्यां तु ततः पुनः ॥

दक्षिणाभिमुखा कुर्युरेवं तत्प्रोक्षणे पुनः । विधिः प्रकथितः सद्भिः प्रथमे यो वृतः पुरा ॥

स एव पूर्वभागैकप्रोक्षणस्याधिपो भवेत् । विधिन्त्येव तथान्येऽपि सम्यगेव निरूपिताः

प्रोक्षणैककर्तारः क्रमादेव समानतः । सर्वे समेत्योर्ध्वभागप्रोक्षणस्याधिपा मताः ॥

तत्तद्दिग्भागभूमिस्थास्तन्मुखा एव पूर्ववत् ।

संगृह्य दक्षिणां तस्माद्दत्तां विप्राश्च तत्परम् ॥

वास्तोष्पतेति मन्त्राभ्यां तज्जलं कलशत्रये । विद्यमानं शिवं पुण्यं सकूर्चन सपह्वैः ॥

अमावहेति यजुषा शिव शिवमिति द्विजा ।

सवम्यलविशेषान् तान् गृहभूभागानि कुटान् ॥

परिपिञ्च प्राशयेतु शिव शिवमिति क्रमान् । परिपिञ्च प्रोक्षित तदैव तत्स्यलवाल्ल
कल्पान्मत्र भवति न वत्तन्न भवति । एव पुण्याह निरत्य कर्मादौ मंगलारुपे
पन सकलस्य विधिना नादी कुयाद्विधानत ।

सकल्पानन्तर तत्र चेदाया वाचन स्मृतम् ॥

तत शिव शिव चति शाभन शोभन तु वा । मंगलमंगल वेति कुशल कुशल तु वा ।
प्राहरच्छ्राद्धकृता पनरेव ततस्तथा । शोभनारया देवताया तथैव प्रामवासिन

() ताश्च सव एव मुदायुता ।

सम्यक् समुच्चया भूया समागयात्र सवश ॥

वर्तिकाया शिवारयाया मम पूजा कृता पराम् ।

त्वाकृत्य मौ व रन्वन्तु घमपत्नां च वालकौ ॥

प्रा () वन्तु प्राथयित्वत्र तपरम् ।

कुरान्त्वताध्यात दवताश्चापि कीनयेन् ॥

अप्राग्देवता प्राक्त सा उपप्रपितामहा तन्मन्तयका प्रोक्ता सङ्घिर्दुधपितामह
कृत्तमाना ए मपान्ता पयाय प्रथम स्मृता । नान्नीमुरया देवतास्ता तिस्रस्तमपूर्व
विज्ञाया एव अत्र न तु प्रमपत्रत पश्च द्द्वितीयपर्याये सद्दुधप्रपितामह ।

तपश्चाद्देवसप्राक्तस्तत्रो वृद्धपितामह ।

अथ वृद्धपिता ज्ञयत्रय एत मनापिभि ॥

त या नान्तामुपमन्मिन् वमण्यमिन् महोत्सवे ।

एव मानामहाश्चापि तना मानु पिनामहा ॥

कृत्तमप्राग्देवता मानुप्रपितामहा मिलित्वा नवस्तयाका सपर्यायान्तु देवता
त्रय एव समागयाता न ते पश्चात्किता कदा ।

एतया स्मरण कृत्वा नवाना तद्द्वयोरपि ॥

प्राधान्येनाप्राधान्येन ज्ञात्वा भक्त्या विधानतः ।

पौर्वापर्यं विनिश्चित्य मातृवर्गादितो जपन् ॥

) ति यजुषां त्रितयं चेडया वरेत् । सर्वत्राप्येवमेव स्युः गणनायां तु. सन्ततम् ॥

नान्दीनामात्मकं कर्म नव तद्देवतात्मकम् ।

देवतास्ताः सपत्नीकाः प्रोक्ता नान्दीमुखाः शिवः ॥

पर्यायेऽत्र तृतीयेऽस्मिन् (?) या एव वच्मि वः ।

विश्वेदेवाश्च ते ज्ञेयाः अस्मिन् कर्मणि सर्वतः ॥

। वसुश्च परमौ महात्मानौ शुभाकरौ । एकैकस्यात्र विज्ञेयौ द्वौ विप्रौ अथवा पुनः

य वा तथा ज्ञेयौ यथोत्साहं यथावलम् । एतदागमनं नित्यं शुभकर्मसु नान्यथा ॥

ते नव्यदेवाः स्युर्मंगलध्वनिवेशिनः । धृतपुण्ड्रसमाराध्याः सुमुखाः स्वार्चनप्रियाः

द्रङ्गवल्याह्यागारनित्यप्रवेशकाः । तोरणश्रीराजमानाः कुंकुमाक्षतभासुराः ॥

। नालंकृतजनाः सुगन्धालिप्तदिङ्मुखाः । एतादृशान्महाभागान् नित्यमंगलकामुकान्

येदेव विधिना वेददर्भपवित्रतः । वरणानन्तरं तेषां यथा स्थानं प्रकल्पयेत् ।

द्राचूर्णसंस्तीर्णभूतले हस्तमात्रके । चतुष्कोणे मण्डलेऽत्र देवानामिदमित्यपि ॥

। दद्यात्पादयोर्वै तथा वर्गत्रयस्य च । मातृणां शोभनाख्यानां देवानां पाद्यमित्यपि

तृणां शोभनाख्यानां देवानां पाद्यमित्यपि । एवं मातामहानां च पाद्यं दद्याद्विधानतः

। प्रक्षालनं कृत्वा ब्राह्मणानां ततः स्वयम् । पादाव(?)प्रक्षालयित्वा तेषामाचनक्रियाम्

रयीतैव विधिना तस्याचमनमात्रकम् । वि (.....) मेव पवित्रकम् ॥

। न्तं कर्मासनं तेषां दद्यादेव पृथक् पृथक् । नात्र दर्भासनं दद्यात्(त) किन्तु पीलानि तत्पुरः

। त्तेनैव संपाद्य दीपस्तम्भान् पृथक् पृथक् । प्रतिपूर्वपीठमेकं सदीपस्तम्भमासनम् ॥

। वा वस्त्रद्वयं रम्यं हरिद्राकुंकुमाक्तकम् । सपत्नीकः कुंकुमेन संस्कार्येण च संयुतः ॥

। वा यज्ञोपवीते च गन्धाक्षतसुमादिकैः । समलंकृत्य पुष्पाद्यैः प्राङ्मुखानां यथेच्छतः

। क्रमेणोपविष्टानां यथा वा स्थलसंकटे । सुखोपविष्टाः स्युः सर्वे तथैव विनिवेशयेत् ॥

। रशां तु नियमो नात्र यथारुच्यत एव वै । तदा कुर्यात्तत्र सव नान्द्याख्यं कर्म तादृशम्

चतुरस्रेषु सर्वेषु मण्डलेषु समन्तत । रङ्गवह्नीचित्रितेषु पात्राणि निखिलान्यपि ॥

असत्राधान्येव कुर्यात् क्षिपत्रा क्षितितले शुचौ ।

पात्राणा नासन दर्भं किन्तु पुष्पै शुभाक्षतै ॥

कुर्यादेव न चेत्तूष्णीं पात्रमात्राणि वा क्षिपेत् । पात्राभिधारण पत्री कुर्यादेवात्र केवलम्
सस्कार्यो वा विशेषेण न स्वयं तत्समाचरेत् । तत्राभिधारण तूष्णीं पात्रेण न समाचरेत्

नापि इभादिना किंतु भक्षेणैव समाचरेत् । अपूपेन गुडेनाथ पुष्पेण च फलेन वा ॥
येन केन च नोचेत्तु हिरण्यरजतादिभि । नान्दीशोभनदेवानां भुक्तौ पात्राभिधारणम्
कुर्यादेव विधानेन न चेत्तत्पैतृक भवेत् ।

परिवेषणप्रकारः

परमान्न प्रथमतः पश्चात्सार्पपयुग्मरम् । चतुष्टयं च शाकानामन्नं सूपं फलादिकम् ॥

विविधानि च भक्ष्याणि लेह्यानि विविधान्यपि ।

मधुनात्र प्रदद्यात् तिलभक्ष्याणि यानि वा ॥

वर्जयेत्तानि सर्वाणि लावणानेव सुन्दरान् । चूतामलकनारङ्गलिकुचादिकसण्डिकात् ॥

चिरक्षिमान् भाण्डगतान् यत्रगन्धादिवासितान् ।

अग्निमयोगविधुगन् निहितान् चर्बणद्रुमान् ॥

संस्कृतान विधिना यत्रान् तानत्र परिवपयेत् । प्रभूताज्येन सर्वत्र पूर्णयित्वा क्रमेण वै ॥

अन्नं समभिधार्याथ गायत्र्या प्रोक्ष्य सर्वतः । समाराधनतन्त्रेण सर्वं कुर्यादतन्द्रित ॥

सर्वपापोशनं हस्ते दत्त्वाय प्राङ्मुख्यं स्थितः । पत्रीदत्तजलेनैव स्वकरं साक्षतं शुचि ॥

पूरयित्वा वदेन्मन्त्रं महाभारतमध्यगम् । एको विष्णुर्भद्रभूतं पृथग्भूतान्यनेकशः ॥

त्रीन् लोकान व्याप्य भूतात्मा भुङ्क्ते विश्वभुगव्ययः ।

एन मन्त्रं समुक्ष्वाय त्रियमाणेन वैचलम् ॥

ब्राह्मणानां भोजनेन भगवत्यो महत्तरा । सर्वात्मका सर्वधरा नान्दीशोभनदेवता ॥

सुप्रीता सुप्रसन्नाश्च वरदाश्च भवन्तु न । इत्युक्त्वा तत्रैतलं पात्रे भूतले वा विनिक्षिपेत् ॥

अत्र तद्ब्राह्मणं ब्रूयात् ओदनं वाक्यवेदकम् ।
 ततस्तान् ब्राह्मणान् परिपेचनं शास्त्रतः क्रमात् ॥
 कारयित्वा विधानेन चापोशनजलं शुचि ।
 दत्त्वा सम्यग् भोजयित्वा चित्रान्नेर्दधिरञ्जितैः ॥
 दध्ना च तृप्तान् विज्ञाय कारयित्वा स्व (?) स्थितः ।
 उत्तरापोशनं दत्त्वा हस्तप्रक्षालनात्परम् ॥
 आचान्तानासनेष्वेतान् सूपविष्टान् गतश्रमान् ।
 अलंकृतान् पुनः कृत्वा ताम्बूलैर्दक्षिणादिभिः ॥

यर्च्यं नमस्कृत्य ह्याशिपामक्षतांश्च तान् । मन्त्रदत्तानुत्तरीयानम्बरेणैवतः स्वयम्
 गोरसि क्षिप्त्वा(?)मपि तान् क्रमात् । प्रदाय स्वजनानां च नमस्कृत्वा(त्य)विसर्जयेत्
 अत्र केचित्पिण्डविधिमिच्छन्त्यपि समन्मतम् ।
 अस्यान्नाद्यां परं विप्र भोजनं परमं मतम् ॥

न भोजनेनात्र नान्दीशोभनदेवताः । अतितृप्ताः समाहूताः यावत्कर्म समाप्यते ॥
 त्तिष्ठति सुप्रीताः यावत्तेषां स्थितिर्भवेत् । तावत्पितृणां प्राचीनावीतपूजारतात्मनाम्
 दुं नावकाशः स्यात् कुत एवं भवेदिति । कृते प्रश्ने प्रवक्ष्यामि तद्रहस्यमहं हि वः ॥
 ते खलु विज्ञेयाः नान्दीशोभनदेवताः । अतितृप्ताः समाहूताः यावत्कर्म समाप्यते
 त्तिष्ठति सुप्रीताः यावत्तेषां स्थितिर्भवेत् । तावत्पितृणां प्राचीनावीतपूजारतात्मनाम्
 दुं नावकाशः स्यात् कुत एवं भवेदिति । कृते प्रश्ने प्रवक्ष्यामि तद्रहस्यमहं हि वः ॥
 ते खलु विज्ञेयाः नान्दीशोभनदेवताः । पितरोऽभीवनात्यन्तविरुद्धाचारतत्पराः ॥
 एषाब्दागमिनस्ते हि सशब्दागमिनस्त्वमी । निरलंकृतगोहैकसमागमसुचेतसः ॥
 तरस्तेऽखिला ज्ञेयाः नान्दीशोभनदेवताः । यत्नालंकृतगोहैकसमागमनसुस्थिराः ॥
 ऽमात्रैक भीतास्ते शब्दमाधुर्यतत्पराः । मृताहृष्टिमात्रास्ते शुभमात्रैकमानसाः ॥

अमी सर्वे समाख्याताः अत एषां च तादृशाम् ।
 एकत्रापिसमावेशः तेजस्तिमिरयोरिव ॥

पुत्रान्शानां नान्यात्कर्मण्यस्मिन् शुभागमे ।

श्राद्धं सम्यक् नचेत्कुर्यात्स्वपूर्वेणा महात्मनाम् ॥

पशुतुल्य स विक्षेपो यद्यन्नेन कदाचन । कर्तुं कार्यप्रशेषैश्चेत्तादृशं श्राद्धमुत्तमम् ।

न शक्यते तदा भक्त्या तदा मे न समाचरेत् ।

यदि तत्रापि तत्रनु लौकिकैः कायवृन्दकैः ॥

तदाविधेन वामेन शक्तिहीनस्तदा पुनः । समप्रेण द्विरप्येन सन्योगेव समाचरेत् ॥

दाहप्रतिगृहीतारौ कल्याणेषु समुत्तौ । धनं नानाप्रकारेण सपाद्यैवातिचर्याया ॥

यावत्परिमितं सर्वं लौकिकेष्वेव केवलम् । त्रिनिमुञ्च्य यथेच्छं तदेतन्कार्यं समुद्यते ।

असन्त्येव त्रिमपि त्यक्त्वा शोभनदेवता ।

अत्यन्तपामरा मूढा कार्यं विस्मृत्य मोहत ॥

कार्यमात्रतृणोत्साहा प्रायेण बहवो जना ।

विद्वानोऽपि जडा भूत्वा कर्मैतत्सुमहच्छिवम् ॥

व्यर्थं कुर्वन्ति मनुजाम्बेन दोषेण भूतले । मानुषा बहवोऽतीव दरिद्रा नष्टेजसा ।

नष्टप्रज्ञा नष्टकामास्तथा नष्टायुष परम् । संप्रन(ण)ष्टकुलश्चापि दृश्यन्ते भग्नमानसा ॥

सम्यक् सर्वाणि कार्याणि बन्धुमित्रादिहेतवे । समीचीनानि वैशुण्यरहितान्येव कुर्वते ॥

भार्यापुत्रादि लोकानां मुक्तिधीभूषणस्रजाम् । वस्तुबाह्यनचेलानां विषये कोऽपि भूतले ॥

वैशुण्यं न करोत्येव किन्तु सर्वं तु तांशम् । अत्यन्तानुपपत्तीनां सहस्रमपि केवलम् ॥

नान्याविदेधत्ताविप्रस्वश्रेयसकृते भवेत् ।

यो वा विद्वान् महाभागो दरिद्रोऽपि स्वयं शिवम् ॥

कर्मतद्वैदिकं सम्यक् करोत्यन्यो नरो न तु ।

सम्यक् पात्र समुद्दीक्ष्य तद्योग्यं परमं स्वयम् ॥

स्वचेत (१) तत्कुर्यात् स्ववृद्धयै स्वश्रिये चिदे । चिरादिप्रापकं श्रेयं अप्रिहीत्यपि वेदपि

अर्थैकभक्तिकं ज्ञानं कर्मयोगरतात्मनाम् । शतचन्मभवं दानं तपोनिष्ठे प्रतिष्ठितम् ॥

जपयज्ञप्रयुक्तेषु सहस्रफलिकं स्मृतम् । अमृतसत्प्रस्थाय प्रदानं ब्रह्मनादिनाम् ॥

मन्त्रपूर्तं तु यद्दानममन्त्रायाशु दीयते । दातुर्निकृत्य हस्तं तद्भोक्तुर्जितां निकृन्तति ॥

उपरुन्धन्ति दातारं गौरग्यः काश्चन क्षितिः ।

अश्रोत्रियस्य विप्रस्य हस्तं दृष्ट्वा निराकृताः ॥

नान्दीकार्यं दीयते यद् धनं धान्यादिकं वसु । व्यसनापहृणायं च कुट्टम्भार्यं च याचते
दत्तं चेत्कोटिगुणितं भवेदेव न संशयः । एवमन्विष्य सर्वत्र सर्वदानेष्वयं विधिः ॥

सान्तानिकं यक्षमाणमध्वगं सर्ववेदसम् । गुर्वर्थपितृमात्रर्थस्वाध्यायाशु पतापिनः ॥
नवैतान् स्नातकान् विप्रान् ब्राह्मणान् पूजयेत्सदा । तादृशेषु ब्राह्मणेषु पूजितेषु महात्मसु
पूजिताः सद्य एव स्यु नान्दीशोभनदेवताः । वेदेन्धनसमिद्धेषु हुतं विप्रमुखाग्निपु ॥

सन्तारयति दातारं महतः किलिषपादपि । एकं वेदान्तिनं धिप्रं पूजयेद्ब्रह्मयान्वितः ॥
तस्य भुक्तौ भवेत्कोटिर्विप्राणां नात्र संशयः । वेदपूर्गमुखं विप्रं सुभुक्तमपि भोजयेत् ॥

न तु मूर्खं निराहारं दशरात्रोपचासिनम् । नान्दीकर्मणि कल्याणे वेदपूर्णद्विजोत्तमः ॥
अत्यन्तावश्यको द्योयः अपि वा कृतभोजनः । कृतभोजनसंप्रत्यवर्णनं नान्नकार्यके ॥

हिरण्यादिककार्यं स्यान्न चाप्यामादिकेऽपि च । वेदविद्यात्रस्तनाते श्रोत्रिये गृहसागते ॥

क्रीडन्त्योपधयः सर्वाः यास्यामः परमां गतिम् ।

भयातां रोगिणो बालाः वृद्धाः संन्यासिनस्तथा ॥

अर्थिनो भोक्तु मिच्छन्ति तेषु दत्तं महत्फलम् । हतस्वहतदाराश्च ये विप्रा देशसंप्लवे ॥
व्रतिनो नियमस्थाश्च तत्तन्माप्तिमभीप्सवः । तपस्विनस्तपोनिष्ठास्तथा भैक्षचराश्च ये ॥

अर्थिनः किञ्चिदिच्छन्ति तेषु दत्तं महत्फलम् । जनयत्येव नितरां तादृशेषु ततस्त्यजेत् ॥
यत्किञ्चिदपि वा लब्धं तत्सद्यो वै विचक्षणः । संनिकृष्टमधीयानं ब्राह्मणं यो व्यतिक्रमेत्

भाजने चैव दाने च दहत्यासन्नमं कुलम् । यस्त्वासन्नमतिक्रम्य ब्राह्मणं पतितादृते ॥
दूरस्थं भोजयेन्मूढो गुणाढ्यं नरकं व्रजेत् । तस्मान्नातिक्रमेदाने भोजने प्रातिदेशिकान्

संवन्धिनस्तथा सर्वान् दौहित्रं विट्पतिं तथा ।

भागिनेयं विशेषेण तथा वन्धून् सुचेतसः ॥

अतिक्रम्य महारौद्रं रौरवं नरकं व्रजेत् । यदि स्यादधिको विप्रो दूरे वृत्तादिभिर्युतः ॥

तस्मै चत्नेन दातव्यमतिक्रम्यापि सनिधिम् । स्वबन्धुदानकरणपक्षे तेषां दरिद्रता ॥
बहुप्रजादिकाक्षामकाल सद्वगुणपूर्णता । दुष्प्रतिग्रहशूद्रादिप्रतिग्रहतिरस्कृति ॥

विद्याभावेऽपि सन्ध्यादिसत्क्रियाकरणादिना ।

विद्यादत्तरीतिमत्ता च गर्वाभाव कृतज्ञता ॥

यदि स्युरेते बन्धूनां श्राद्धेषु ग्रहण भवेत् । यद्य ते न गुणास्ते वै सद्वगुणिन्यन्यथाति
लब्धे स एव समाह्या न बन्धुरिति शासनम् ।

श्राद्धभिन्नेषु कार्येषु बान्धवा मनसो यदि ॥

स्वीकार्या स्युरिति प्राह्या सम्मतारन्वेन्न ते न तु (१) ।

आत्मतुष्टिस्तु परमा दया चापि परा तथा ॥

बन्धुमात्रेषु विहिता सा हि धर्मस्सनातन । न बान्धव पुरस्काराद्गर्विष्ट दुष्टचेष्टिनम्
दुष्प्रतिग्रहक तीर्थशूद्रश्राद्धप्रतिग्रहम् । मत्त प्रात्य तथा जाड्यशालिन कुत्सित शठम्
वेश्यापति च कितव गायक नटगोलकौ । कुनख सज्जनमहादूपक ब्रह्मनिन्दकम्
पुरस्कार्यादानमात्र दूरत श्राद्धकर्मसु । एतादृश जनप्रीत्या कलत्रादिप्रपीडनात् ॥

पैतृकेषु प्रयुञ्जान पितृणां मारको भवेत् । अपि स्वयं कालसूत्ररौरवाद्यालयो भवेत्
दोषाभावे तु वक्ष्यामि निष्कृण्णथ पर त्वहम् । मातापितृषु यदत्त श्रावुषु स्वसुतासु

आयात्मजेषु यदत्त तन्नित्य स्वर्गसक्रम । पितु शतगुण दान सदस्र मातुरुच्यते ।
अनन्न दुहितुर्दानं सोदरे दत्तमक्षयम् । भगिनीभागिनेयानां मातुलानां पितृष्वसु ।

दरिद्राणां च बन्धूनां दत्त कोटिगुण भवेत् ॥

पुरोहितप्रश्ना

पुरोहितेषु यदन तदक्षयकल लभेन आत्मनस्तु भवेत्पात्र नान्यस्य स्यात्पुरोहित ।
सदा पुरोहितमतौ स्थय धमपरण वै । पुरोहितो ह्यमुष्मी स श्रेयादृच्छु सदा स्मृत ।
सन्तन कोटिबन्धूना मित्राणां तादृश तथा । मातुलश्वशुरादीनां पित्रादीनां च किं पुन
पुरोहितैकतुलितो श्रयस्कामी न विद्यते । सद्य पुरोहितत्यागात् सदसमतिरूपयत ॥

प्रजाकलत्रादिसन्ततिः स्याच्छनैरयम् । सदा पुरोहितं तस्मात्सर्वकर्मसु चेतसा ॥
 प्रधायैव मतिमान् तानि कुर्यात्ततः परम् । पुरोहितमतिक्रम्य यत्कार्यं तदसंमतम् ॥
 रोति तत्परां वृद्धिं लभते नैव केवलम् । पुरोहितमतेनैव कल्याणेषु विशेषतः ॥
 न्यूपूजादिकं सर्ववन्धाह्वानं यदा तदा । तद्धस्ताननतन्मन्त्रैः प्रकुर्यात्तत्समन्वितः ॥
 न श्रेयो विशेषेण लभते संपदां श्रियम् । नान्दीमिमां च तस्मात्तु तन्मुखेन समाचरेत्

गुरुर्माता पिताचार्यः उपाध्यायश्च वान्धवः ।

सर्वं पुरोहितो ज्ञेयः पुत्रो मित्रं सुतस्सुहृत् ॥

महात्मना तेन विना न किमप्यस्ति देहिनः ।

गोप्यं गुह्यं रक्षणीयमपेक्ष्यं प्रार्थितं तथा ॥

सर्वकार्येषु मन्त्रोक्तौ शक्त्यभावे तथा परम् ।

तदुक्तमेव स्वप्रोक्तं प्रोक्तवान् भगवान् गुरुः ॥

विना नैव कुर्वीत सर्वकर्माणि सन्ततम् । तदुत्तरीत्या कुर्वीत तदुक्तं नातिलंघयेत् ॥
 तदुक्तलंघनकरः चण्डालत्वमवाप्नुयात् । तथाविधस्त्वेक एव त्रिशंकुर्लोकविश्रुतः ॥

नान्यः कश्चन विज्ञेयः गुरुद्विड्लोकनिन्दितः ।

तेन कर्मविपाकेन विश्वामित्रप्रपालितः ॥

अद्याप्यवाक्शिरा एव वर्ततेऽसौ विलक्षणः ।

कदाचित्तस्य विरहे श्राद्धेऽस्मिन् समुपस्थिते ॥

स्वस्यापि मन्त्रसामर्थ्यशून्ये प्रत्यान्दिके तदा ।

तिसृभिव्याहृति(ती)भिः स्यात् कर्म सर्वं विनाहुति (ती) ॥

तन्मात्रमन्नसंस्पर्शं पिण्डदानं च कृत्स्नशः । तन्मन्त्रैरेव कर्तव्यं अन्यथा तद्भवेन्न तु ॥

एतत्सामर्थ्यविकलः पितुः प्रत्यान्दिकं तु तत् ।

सर्वं व्याहृतिभिः कृत्वा मन्त्रविदुर्दुर्लभे ततः ॥

पुनः कुर्यान्मन्त्रविदः संभवे मन्त्रविच्च तम् ।

न चेत्पातित्यमाप्नोति सत्यमेतदुदाहृतम् ॥

सन्ध्या प्रत्यादिक्वाभ्यां तद्ब्राह्मण्यं लोकविभुतम् ।

येन केन प्रकारेण कृताभ्यां तत्र केवलम् ॥

अत्यन्तगुह्यं प्रथमं सर्वाङ्गीकृतमुत्तमम् । द्वितीयं तत्र सर्वत्र प्रकाशयत्वेन सन्तमम् ॥

विप्रैकसाक्षिकं सर्वक्रियावित्साध्यमेव तन् । अत्यन्तापदि च प्रोक्तं तन्मन्त्रैकक्रियापरम्

पित्रोरेव तथा ज्ञेयं पितृव्यस्यानुत्तम्य च । भ्रातुर्मातामहस्यापि तपस्वीनां तथा स्मृतम्

पित्रो ब्राह्मपरित्यागाच्चण्डालत्वमयाप्नुयान् ।

सद्य एव न सन्देहः तस्मात्कुर्यात्तु तद्यथा ॥

आपत्कल्पे मन्त्रविदो राहित्ये केवलं तदा । व्याहृतीभिस्तत्करणं तद्गौं करणं विना ॥

पिण्डदानं च तत्सर्वं कदाचित्तमभवेत्तदा । न भवेदेव किं त्वेनन् सर्वदाऽपि समन्त्रतः ॥

कर्तव्यत्वेनोपदिष्टं ब्राह्मणैर्ब्रह्मवादिभिः । अतस्तत्प्रवक्ष्यामि तद्विधानं समन्त्रम् ॥

श्राद्धे प्रधानमन्त्राः

प्रधानमन्त्रा एते स्युः श्राद्धे प्रत्यादिक्के परा ।

अग्नौ करणहोमस्य सोमायेति ह्ययं परम् ॥

प्रथिरीतेति मन्त्रोऽयं शोचमन्नाभिमर्शने ।

अपा मेव्यादिकं मन्त्रचाल पिण्डविधौ स्मृतम् ॥

प्राधान्येनैव स्यान्कथितं सचमूत्रिभिः । एतत्सर्वात्मना त्यक्तुं शक्यते क्विञ्च सर्वथा ॥

त्यक्तं चेन्मोहतं किञ्चिदेतेषु क्विलं लब्धुम् । नष्टमेव भवेच्छ्राद्धं तस्मात्सर्वं समाचरेत्

श्राद्धकर्ता पूर्वदिनरात्रौ विप्राग्निमन्त्रयेत् ॥

ब्राह्मणनिमन्त्रणम्

कृतमुक्तिक्रियानेव तत्पूर्व न निमन्त्रयेत् । निमन्त्रणात्परं तेषां मुक्तिर्कर्म विशेषतः ॥

तिन्दिनं शाम्नवालेन तस्मात्सन्नं तथाचरेत् ।

तत्र ग्नात परेण च कृतमंध्यात्रियाऽनुधीन ॥

श्राद्धसद्येति विधिना स्वयमेव निमन्त्रयेत् । औपासनात्परं पूर्वं यथारुचि निमन्त्रणम् ।
स्थानामपि पश्चानामेकैकस्य निमन्त्रणम् । न सार्वत्रिकमेव स्यात् ब्राह्मणानां तु पौतुके ॥

ब्राह्मणसंख्या

वेप्रत्रयं चैकैकस्य वरणं जुहुयात्ततः । भाव्यमेवेति निखिलैः परं नांगीकृतं च तत् ॥
कै त्वेकस्यैकैकमिति निश्चितं तु मनीषिभिः । सार्वसाधारणेनाथ सौलभ्येन सुनिश्चितम् ।
गौ द्वौ देवेऽपि च स्थाने त्येतच्चापि न सुन्दरम् । इत्येवमेतत्सर्वं वै निश्चित्यैव ततः पुनः
हेताय सर्वजगतां कृत्स्नरथैवाविशेषतः । देवस्थानेऽप्येक एव पितृस्थानेऽपि केवलम् ॥
ऋ एवेत्यंगीचक्रः स विष्णुस्तु कृताकृतः । अग्नौ करणमन्येषां प्रत्यब्दे लौकिकानले ॥

अग्नौकरणम्

पित्तोरेवौपासने स्यात्पत्न्या मातामहस्य च । मातामहस्य तत्पत्न्याः सपत्नीमातुरेव य
पित्तोरपि तथा पत्न्याः श्राद्धमौपासनानले । पितृव्यस्य च तत्पत्न्याः ज्येष्ठभ्रातुस्तथैव च
प्रत्यब्दं श्राद्धमुद्दिष्टं लौकिकानाविति स्थितिः । पत्नीनाशादग्निनाशे कदाचिज्जायते यदि
पितुः श्राद्धाय यत्नेन तद्भ्राद्धात्पूर्वमेव वै । दारक्रियां प्रकुर्वीत ज्येष्ठो यदि सुतस्तथा ॥
न तद्भिन्नास्तथा कुर्युः श्राद्धात्पूर्वं तु तादृशम् । श्राद्धानन्तरमेव स्यादन्येषां दारसंग्रहः ॥
वर्णां यद्यप्रजः सोऽयं पित्तोस्तु मरणात्परम् । प्रथमादाद्विदकात्पूर्वं विचहेदग्निहेतवे ॥
ज्येष्ठपुत्रो विधानेन वर्णां चेत्तन्मृते परम् । तस्मिन्नेवाद्यके चाब्दे विवाहाद्विहिहेतवे ॥

पित्तोस्तु मरणात्पश्चात् तस्मिन्नेवाद्विदके पुनः ।

विवाहो ज्येष्ठपुत्रस्य विहितो वह्निहेतवे ॥

औपासनाग्नौ विधिवत् कृतं तच्छ्राद्धमेककम् ।

लौकिकाग्निकृताच्छ्राद्धात्परं कोटिगुणाधिकम् ॥

यद्यौपासनवहिः स दूरसंस्थो भवेत्तदा । प्रत्याद्विदके समायाते तदा स्याद्द्वौकोऽनिलः ॥
तदा कनिष्ठेऽग्निमिति संनिकृष्टेऽस्य पावके । औपासनाग्नौ तत्कुर्यादग्नौ करणमञ्जसा ॥

तेनैव कारयेद्वाऽपि विकल्पोऽयं समो मतः । दिनपृष्ठपूर्वमेव धाद्वार्यं पुनरेव वै
स्थिताग्निरपि तं भूयः संदध्यादेव मन्त्रतः ।

असन्निहितभार्यश्चेत् कार्याय तदा शुचिः ॥

संजाय तस्मिन् विधिना त्वप्रौ करामाचरेत् । अग्न्यभावे पाणिहोम (१) सन्त्यत्र केच
तदारवलायनपरं याजुगणा न तद्भवेत् । एषामपि विरेपेन ह्यग्निहोत्रे कदाचन
होमकाळे त्वनुगते ह्यन्येषानप्यसभवे । पाणिहोमस्तु कर्तव्यो मात्र (१) कदाचन ।

(- .) होमोऽपि चौखेयानां विधीयते । अनास्य होमः कथित बैषानपरस्तः ।
अस्यु होमस्तु नितरां काण्वानामेव चोदितः । यदि भ्रातृ होमकाळे दैवाद्गुणवो यदि ।
वद्विरोपास्तनो नूनं तदा संकलनपूर्वकम् । सर्वप्रायश्चित्तहोमो व्याहृतीभिर्भवेत्तु वै ।
अनासातत्रयं चापि इदं विष्णुश्च तत्परः । एतावतैव तत्कालत्रड्डेऽसिद्धिरुत्तमा ।

भवत्येवात्र तमवं तस्मिन् पश्चात्समाचरेत् ॥

श्राद्धकर्तृधर्माः

कर्तृधर्मा पूर्वदिनप्रमृत्येव भवन्त्यमी । निमन्त्रिाप्रमृत्येव (१) भ्रातृधर्मा प्रचक्षते ॥
दानाप्ययनदेवेत्या अपहोमत्रादिकान् । न कुर्याच्छ्राद्धदिवसे प्राग्विप्राणा विसर्गन
तस्मिन् दिने विप्रमुक्ते पूर्वं कस्मै किमप्युत । न दद्यादेव तत्कार्यहेतवे चेत्समागतम्
बन्धुपूर्वं तु गृहीयाद् यद्यद्मह्यं तु तत्तराम् ।

पूर्वस्मिन्नेव नितरां गृहीयान् दिवसेऽखिलम् ॥

मनस्वी शक्तिमान् दक्षो भक्तिमान् यः समाहितः ।

शुचिर्दक्षः प्रगल्भश्च बहुमित्रः सुपुत्रवान् ।

अतन्वशो किञ्चनश्च बन्धुनिरादिवर्षिनः । स्वराक्षयानुगुणा सर्वसमीकरणाचरेत् ॥

यदा तदा तदिने वा येन केनाप्युपायत ॥

दरिद्रादेर्नियमाभावः

सर्वप्राणेन पित्रोस्तच्छ्राद्धमन्नेन यच्चरेत् ।

दरिद्रस्य न दोषोऽस्ति श्राद्धधर्मादिलोपतः ॥

गेणो ज्ञानिनस्तद्वदति वालस्य चैव हि । प्राशयित्वा श्राद्धकर्म पीत्वा वा तद्दिने ततः

न कुर्यादेव तच्छ्राद्धं न ताम्बूलं च खादयेत् ।

औषधप्राशने दोषो नास्त्येवेत्यखिला जगुः ॥

द्धर्मरहस्यज्ञा प्राणनिर्गमनादिषु । निमित्तेषु प्रसक्ता तु धावनादिषु दैवतः ॥

जचोरादिशार्दूलश्चशृगालमहापदि । पिवन्नपि जलं तूष्णीं सकृच्छ्राद्धं समाचरेत् ॥

प्रतिव्याध्यतिदाहादौ तापविस्मरणादिषु । अवशाज्जलपानेन श्राद्धभ्रे(भ्रं)पो न जायते

वर्णिनो गृहिणो वापि वनिनो वा विशेषतः । पित्रोर्मृताहकं नाम श्राद्धं यत्तत्समन्त्रकम्

सोपेण्डकं सहोमं च सत्राह्वणभुजिक्रियम् । कार्यमेव प्रशंसन्ति न त्याज्यं तत्कथञ्चन ॥

त्यक्तमात्रेण पतितः स्यादेवात्र न संशयः ।

आदौ श्राद्धस्य संकल्पः विप्राणां स्नानतः परम् ॥

स्वस्य स्नानं तु विहितं न तत्पूर्वं कदाचन । स्नातैर्विप्रैः समेतो वै मध्याह्ने गृहमाविशेत्

भोजनाचमनकालः

पादप्रक्षालनात्पश्चात् तेषां स्वस्य च तत्परम् ।

आचामो विहितः स्वस्य तेषामपि विशेषतः ॥

कर्तुराचमनात्पूर्वं भोक्तुराचमनं यदि । शुनो मूत्रसमं तोयं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥

पादप्रक्षालनात्पश्चात् यजमानः स्वयं यतन् ।

पाकस्सर्वस्समीचीनो जातः किमिति पाचकीम् ॥

पत्नीं पृष्ट्वा कोपहीनः सुमुखेनैव तत्परम् ।

तया सिद्ध इति प्रोक्ते स्वयं दृष्ट्वा सभां कृताम् ॥

शक्त्या द्विनाना महतां प्रणम्यादी विधानत ।

धृत्वापवित्र शक्त्या ता दक्षिणा शक्ति कल्पिताम् ॥

() । () परिक्रम्य प्रणम्य च तथा पुन ।
न प्रयेत्येतेन वाय नमस्कारो विधीयते । तदन्ते दक्षिणां ता च तत्पुरो निक्षिपेत्तव ।

अस्मात्पितु प्रतिश्राद्ध सर्वं शृणुत मद्रुच ।

अधिकाराद्यसपत्सा कर्तुमन्विति मद्गृह्णाम् ॥

() । () जोत्तमान् ॥

ता दक्षिणा भूतलेऽत्र निक्षिप्तां तेऽपि मन्त्रत ।

स्वीकृत्य ह्यधिकाराद्यसपदरिचति ते द्विजा ॥

वदेयुरेव निखिलास्तत्पर तदनुत्तया । प्राणानायम्य विविना मुखोसीन पवित्रधृत् ॥

देश काल च सकीर्त्य यथावद्वत्सरादिभि । सयुक्तमेव प्रचदेदन्यथा वाधक भवेत् ॥

प्रातिसवस्तिरिक्कार्याश्राद्धमस्य पितुर्मम । अन्तेन हविषा मन्त्रै पार्वणाकृत्यविधानत

सदैवमभ्यनुनानान् करिष्येऽद्योनि तत्परम् ।

विप्राणां वरण कुर्यान् तत्स्थाने यथाक्रमम् ॥

तिथिभद्रोच्चारणेन मासे पक्षे विवत्सने ।

श्रुतावप्ययने वाय पुन श्राद्ध भवेद्दुवम् ॥

एकस्मिन्नेव दिवसे पितो श्राद्ध उपस्थिते ।

मृतिव्रमाच्छ्राद्धकाले कर्तव्य नान्यथा चरेत् ॥

पितुम् ततिथौ माता मृता यदि तदा पितु ।

श्राद्ध कृत्वा ततो मातु श्राद्ध कुर्यादिति क्रम ॥

मातुर्मु ततिथौ तात मृतो यदि तदा किल । पितु श्राद्ध प्रथमत कर्तव्यमिति केचन

मृतिक्रमेणति केचिन न पितु प्रथम त्विति । अत्रशास्त्रीयशाक्याना बहूना भिन्नभिन्नत

यथेच्छया विकल्प स्यान् तत्राचार परोमन । एकस्मिन्नेव दिवसे तिथिद्वयसमागने ॥

पूर्वानुष्ठेयकृत्य यन परतरच कृत यदि । तद्व्यर्थमव प्रभवेत्तातत्पुनराचरेत् ॥

भर्तारमनुगच्छन्त्या मातुयदि तिथिः पृथक् ।

तत्तत्तिथ्योः स्तुते श्राद्धे कर्तव्यत्वेन चोदिते ॥

अयं हि प्रथमः कल्पः पितुः श्राद्धेन तेन वै । सदैव करणं नूनं केषांचित्संमतं तदु ॥

दक्षश्चेत्पृथगोवासौ तयोः श्राद्धं तदा तदा । स्वकाल एव कुर्याद्द्वौ सह पित्रा तु दुर्बलः

पतिं समनुगच्छन्त्याः सह भर्त्र्येव तत्परम् ।

अपि भिन्नतिथौ तस्याः मृतायाः करणं परम् ॥

श्राद्धस्य मुख्यकल्पो न किं त्वयं गौणसंज्ञिकः ।

एकचित्यां समाख्यौ दम्पती निधनं गतौ ॥

एकस्मिन्नेव दिवसे तयोः श्राद्धं सदैव वै । प्रतिसंवत्सरं कुर्यात् अनुमृत्या तथा भवेत्

अनुमृत्या भिन्नतिथौ पृथग्वेति सदैव वा ।

संशयः स्यात् तयोः श्राद्धविषये नेति चेन्नतु ॥

तयोः सदैव करणे तस्मिन् श्राद्धे तथाविधे । संकल्पादिषु सर्वत्र सम्यग् विवचनं भवेत्

उभयोः श्राद्धयोरत्र वैश्वदेविक एककः । वर्गद्वयस्य द्वौ विप्रौ पितुर्मातुश्च कीर्तितौ ॥

पुरूरवाद्द्रांसंज्ञानां विश्वेपां नाकिनां मुदा ।

स्थाने त्वाहवनीयार्थे क्षणं धृत्वा द्विजोत्तमाः ॥

कर्तव्यो वै भवद्भिस्तु प्रसाद इति तान् कुशैः ।

साक्षतैर्वृणुयाद् भक्त्या चतुर्णां वरणं तथा ॥

वरणं घटते सम्यक् एकस्यावरणे कथम् । तादृशं वचनं चेति प्रश्ने ह्येतत्तदुष्करम् ॥

एकस्मिन्नपि पाके (...) हि वर्णनम् । तथैवात्रेति विज्ञेयं शास्त्रज्ञैर्ब्रह्मवादिभिः

एवमेव भवेत्तत्र पितृणामपि कर्मणि । वरणं शास्त्रविहितं विशेषोऽयं परः स्मृतः ॥

शर्मणामपि गोत्राणां रूपाणामपि केवलम् । वसुरुद्रादि (?) कानां चेति स्मृतोऽधिकम्

शिष्टः समः प्रकथितः (...) ॥

पादप्रक्षालनमण्डलार्चनम्

अनन्तरं श्राद्धकर्ता वदेदेवं द्विजान् प्रति । स्वागनं पितृभिर्देवैरिति प्रश्ने कृते तत् ॥

सुस्वागतमिति म्रूयुः ब्राह्मणास्तेऽपि तस्य वै ।

यजमानस्ततस्तेषां वाक्श्रुत्वा त्परान्वित ॥

अंकणे मण्डले कुर्यात् पादप्रक्षालनाय वै । चतुरश्रं तु देवानां पितृणां चतुर्लं तथा ॥

गोमयेनैव विधिना प्रातः संपादितेन वै । देवस्थानस्यैतदासनमित्येवं कुशाद्वयम् ॥

निक्षिपेत्तस्य निकटे उदग्भागेऽथवा पुनः । पुरोभागेऽपि वा पश्चादूर्ध्वं प्रार्चयेत्ति वै ॥

मन्त्रेणानेन भूयश्च इमे गन्धा इति स्म वै । चन्दनं निक्षिपेत्तस्मिन् मण्डले स्वकरेण वै ॥

पश्चादमी अक्षताश्च वदेदेवममी कुशा । अष्टाध्वरर्चनं पूर्णं अस्त्वित्येव जलं क्षिपेत् ॥

सदर्भं भूतले पश्चात् प्राचीनावीतिनार्चयेत् । पितृणां मण्डलं तद्वत्तत्रामी शब्दतोऽर्चनम् ॥

गन्धस्य कथितं सद्भिः इमे शब्देन चाक्षता ।

अमीशब्देन च कुशान् अष्टाध्वैरर्चनं च तन् ॥

समानमेव स्थलयोरिति शास्त्रविदो विदुः । इमे शब्दममी शब्दं एवं येन वदन्ति ते ॥

पैतृकस्यास्य हन्तारो भवेयुस्तत्क्षणेन वै । एतान्यष्टाध्वैवस्तूनि तान्यत्र प्रक्षिपेत्तदा ॥

पूजाकाले प्रयत्नेन मत्पितृणां तु तैर्भवेत् । तानि द्रव्याण्यमून्येन कथितानि मनीषिभिः ॥

आपः क्षीरं कुशाग्राणि दध्यक्षततिलास्तथा ।

यवाः सिद्धार्थकारश्चैव ह्यर्घ्योऽष्टाङ्गः प्रकीर्तितः ॥

ऋमेणैतानि वस्तूनि प्राचीदिक्कमतः क्षिपेत् ।

अथवा मण्डले यत्र कुत्र वा निक्षिपेत्स्वयम् ॥

तेषां निक्षेपणं येन केनचिद्वा कृतं यदि । कृत्स्नश्राद्धकृतं तेन गृहीतं प्रभवेद्भूषणम् ॥

अष्टाध्वैर्द्रव्यसंपूर्णकरणं पैतृकस्य तन् । दोहनं कथितं सद्भिस्तस्मात्तन्नान्यवर्त्मना ॥

अष्टानामपि वस्तूनां यदि संपादनाक्षमं । भवेद्यं तदातीव तान् दर्भान् वा तिलाक्षतैः ॥

तूष्णीं हस्तेन संगृह्य पयसा तत्र विन्यसेत् । अष्टाध्वैरथ संपूर्णार्चनमस्त्विति वा सङ्गृह्य ॥

न चेतूपणीं तथा ब्रूयात्तत्कृत्स्नस्य फलं लभेत् ।

अनुफ्ल्वैवं वचोवापि यदि तूष्णीमशेषकम् ॥

विमन्त्रद्रव्यजाल कृतं तद्विफलं भवेत् । सण्डलात्पश्चिमे भागे ब्राह्मणे स्वागते कृते ॥

त्रैव विसृजेत्पाद्यं क्षालयेन्मण्डलोपरि । पादप्रक्षालनं श्राद्धे वरं त्याद्गुल्फयोरधः ॥

पेतृणां नरकं घोरं रोमसंसक्तवारिणा । पितृणामपि देवानां पादप्रक्षालने तदा ॥

जागतं किं भवद्भिर्वै ते (.....) तः । सुस्वागतमिति प्रोक्ते ब्राह्मणेन ततः पुनः ॥

पादप्रक्षालनं कुर्यादन्यथा व्यर्थमेति तत् । काले तस्मिन् स्वागतेति पादौ दर्भद्वयेन वा ॥

जंगूह्य स्वागतमिति प्रश्नं कुर्यादतन्द्रितः । यद्यन्यथा (...) पितृ (...) किनामपि ॥

आह्वानं तत्क्षणेनैव श्राद्धं नष्टं भवेद्द्रुवम् । तत्र दर्भद्वयं नोचेत्तत्पादोपरि हस्ततः ॥

स्वस्यैव संस्पर्शयित्वा सोमदिश्यां विनिक्षिपेत् ।

पितृणां दक्षिणदिशि कृत्वैवं पादयोः परम् ॥

क्षालना (... ..) च्छन्नोदेवीऋचं जपेत् ।

यां कामपि तथा भूयः शिवेनेति हिरण्यकाः ॥

यासां राजेति वा नूनं तदापो वेति वा जपेत् ।

यदि मन्त्रानाधिकारिपुराणोक्तमनुं तु वा ॥

नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च । जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमो नमः ॥

इमं वा पुनरन्यान् वा श्लोकान् स्मृतिपु संस्थितान् ।

वदेद्वा मन्त्ररहितो व्याहृतीर्वा विशेषतः ॥

त इमे सर्वकालेषु श्राद्धादौ श्राद्धमध्यमे ।

श्राद्धान्तेऽपि विशेषेण वक्तव्या स्युः पुनः पुनः ॥

मन्त्रज्ञस्य तु भायं स्याद्विधिको (ज्ञो ?) ऽपि महात्मनः ।

तानस्युदाहरिऽयामि मन्त्रान् कांश्चित्पुराणगान् ॥

समस्तसंपत्समवाप्तिहेतवः समुत्थितापत्कुलधूमकेतवः ।

अपारसंसारसमुद्रसेतवः पुनन्तु मां ब्राह्मणपादपांसवः ॥

आपदपन्नानां तस्यैव भानस्य समाहितायापणकामयेनैव ॥

ममन्तनाथान्मुपरिप्रमूतयो रन्तु मां ब्राह्मणपादपांसव ॥

आधियाधिहर नृणां मृत्युनाशिन्य नाशनम् । आपुष्टिर्नास्ति यद्दे विप्रश्रीपादपद्मम् ।
विप्रौवश्रानामद्य क्षाय वे पापराशय वन्नान्मङ्गलवाग्निरर्चनाद्भुत पदम् ।
पुननानाविशपाय परिहाराय माप्रतम् । पादप्रश्नालन तेषां कर्तव्ये समुपस्थिते ।
तन्ना कृताञ्जयममगान्तात्प्राप्त्याधिलयापि प्रनयानि भवन्त्येव वैगुण्यमपि (मम्भवत् ।

एतस्मान् मन्त्रत्रितयाः कदादातां शिरामनाम् ।

पादप्रश्नालन तेषां पितृणां त्रिन्विधौकसाम् ॥

कृताश्च तस्यैव पत्रभागप्रशाधनम् पत्रिमाभिमुख्येनैव बुधादाचमन सदा ॥

() मनायाध तत्रैव श्यव गच्छि ब्राह्मणानां स्थल तत्तु () ॥

प्राश्रयद्विविधवदन्त्य गन्तव्यं भूमिवाग्नि अपतवातमनुत यदि मन्त्राक्षमस्तदा ।

पुराणान् () विमानत ।

अपात्रत्र पवित्रा वा मत्र वन्धा गतापिवा ।

य स्मरन् पण्डराकाश्च स ब्राह्मणान्तर शुचि ॥

मन्त्रशान्तन वा मन्त्रक प्राश्रण तन्मथल चरेत् ।

मन्त्रस्य प्रा श्रण तात श्यामनाप्रा तर क्षिपन् ॥

ब्राह्मणानामनन्तस्य मन्त्रक तानपशयन् पुन परित्रपाणि सन् द्याहृताभिर्विधानत

प प्रमात्तानस्य मन्त्रया मन्त्रया विप्रान् क्षिपन् ।

पादम्भप च ये न्भ पाताशौच त्रसजयेत् ॥

पाता शौचान्त च य न्भ त्रप्रान्त त्रिसजयेत् ।

विप्रान्तप य न्भ त्रिक्रान्त त्रिसजयेत् ॥

त्रि कर न्त च य न्भ त्रिरामान्ते त्रिसजयेत् ।

त्रिरामा न च य न्भ आमामान्ते त्रिसजयेत् ॥

आमामान्त च य न्भ नपणान्त त्रिसजयेत् ॥

दर्भाहरणप्रकारः

भसंप्रहणं कुर्यादादौ षोडशैव तेन वै । पृथक् पृथक् कर्ममात्रे तस्मिन् सर्वत्र पेशलः ॥
भसंप्रहणं कुर्यात् श्रोत्रियः स्वयमेव हि । कालेऽस्मिन् संगवे शुद्धो नाशुद्धस्तु कदाचन

कदाचित्पुत्रशिष्याभ्यां मित्राप्ताभ्यां च सन्ततम् ।

पुरोहितेन चानीताः स्वानि ता इति कीर्तिताः ॥

ऋत्विक्पुरोहिताभ्यां ते यद्यानीताः समित्कुशाः ।

निश्रे निःश्रेयसकलाः प्रोक्ताः स्वानीतेभ्योऽधिकाः पुनः ॥

तस्तथेति चेत्ते वै सदा स्वस्य सुचेतसः । हितकामा सदाशीस्तु संप्रार्थितमनोरथाः ॥

दर्भलवने काले मामकोऽयं गृहे सुखे । भवत्येवेतीष्टदेवस्मृति सत्प्रार्थनापरः ॥

तस्मात्तदानीतदर्भाः सर्वकर्मसु देहिनाम् ।

प्रशस्ता एव नितरां स्वानीतास्तत्समा न तु ॥

विष्टरप्रदानं त बहू चानां न संभवेत् । प्रदानानन्तरं तस्य विष्टरस्य तु याजुषाः ॥

समुद्ध्यन्तेनासनस्य नं कुर्वन्ति वाग्यताः । पष्ट्यन्तेनैव सर्वत्र देवानां त्रिदिवौकसाम्

रूपनाम्नां च निर्देशः पष्ट्यन्ते संभवेत्तदा । चतुर्थ्यन्ते तथैव स्यात् प्रथमान्तेन विष्टरे ॥

रूपनिर्देशतो गोत्रप्रोक्ति तश्चेत्तु विष्टरे । समागतास्ते तिष्ठन्तः उपवेशनचेतसः ॥

याददुःखेन नितरां तावन्तं कालदीर्घकम् । न सहन्ते ततः शीघ्रं रूपगोत्रादिकं न तु ॥

तस्मिन् कर्मणि तद्देयं एवमाह पितामहः । सर्वत्र पैतृके नित्यं कार्यमात्रे श्रुतीरितम् ॥

प्राचीनावीतमेव स्यात् देविके तूपवीतकम् । आसनानन्तरं त्वत्र क्षणश्च क्रियतामिति ॥

ओं तथेति च तत्प्रोक्तः पश्चादेव पुनस्तथा ।

प्राप्नुवन्तु भवन्तोति वै चेकवाक्यं वदेदयम् ॥

श्राद्धकर्ताथ भुक्त्वा (फत्वा) स्य वदेत्प्रत्युत्तरं पुनः ।

प्राप्नुमश्चेति तत्पश्चात् दर्भानास्तीर्यभूतले ॥

विप्राराद्धौपासनस्योद्गभागे प्रोक्षितस्थले । पात्रद्वयं समासाद्य दर्भैराच्छाद्य तत्परम् ॥

समुद्ध्यत्य विधानेन प्रोक्षयाक्षतमुपूजिते । शान्तो देवीतिमन्त्रेण कुर्यात्तज्जलपूरितम् ॥

यवोऽसीति च मन्त्रेण यवास्तत्र विनिक्षिपेत् । अर्चत प्रार्चतेत्येव चन्दनं तत्र निक्षिपे
 तुलसीर्भपत्राणि तत्र निक्षिप्य तत्परम् । ओं स्वाहानम (?) प्रोक्त्वा तत्परमेव वै ।
 विश्वेभ्यो देवेभ्यो जुष्टं गृह्णामि मन्त्रत । देवपात्रे सपन्नेनि वदेत् कर्ता द्विजापन ।
 मुमपन्नेनि तत्प्रोक्ते स्वाहाव्याविति तत्परम् । द्विवारमुच्चरेत्तस्य स्वर्ग्यादित्युत्तर क्त

आवाहनम्

भोक्त्वा वदेद्य कर्ता विश्वान् देवान् भवत्सवहम् ।

आवाहयिष्येन्युत्त्वीं आवाहय वच परम् ॥

विप्र आवाहयेद्विश्व(स्व?)देवान् तस्मिन् यवै कुरौ ।

विश्वेदेवासमन्त्रेण विश्वेदेवासनेन च ॥

स प्राञ्जलिस्ततो भूत्वा मन्त्रमेतदुदीरयेत् । आगच्छन्तु महाभागा विश्वेदेवा महाबला
 ये वाऽत्र विहिता श्राद्धे सावधाना भवन्तु ते ।

नत्वेव तमुपस्थाय सावधानोऽस्मि वाक्यत ॥

पर तपुरत सम्यगुपविश्य स्रय तत । हस्तोदकं तत्कूर्चेन प्रदद्याद्विधिनैव वै ॥

प्रोक्षणात्परतो वापि तन्मध्ये वाऽथ वा स्वयम् ।

यत्नमानं प्रार्थयेच्च ब्राह्मणान् तान् पुर स्थितान् ॥

श्राद्धार्थं ये मया संपादिता भक्त्या हि देशत ।

कालनग्ने पदाया वै श्राद्धयोग्या भवन्त्विति ॥

भवन्तोऽत्र प्रभुः सन्तु तानेव प्रार्थये तत । श्राद्धयोग्या भवन्तेऽमुक्ते तैर्वचने तत ॥

श्राद्धकाले गया विश्वान् देवान् देव जनार्दनम् ।

वसुधादीन् तान् पितॄन् ध्यात्वा तत श्राद्धं प्रार्थये ॥

मन्त्रमेत(त्तम्)मुच्चार्य विष्टेत्तत्पुरतो ह्ययम् । प्रार्थयेति तैरुक्तं कर्म तच्च प्रार्थयेत् ॥

अर्घ्यदानम्

या दिव्या इति मन्त्रेण विश्वेदेवा इदं शिवम् ।
 वो अर्घ्यमिति लौकिक्या वाचाऽर्घ्यं समुपाहरेत् ॥
 अस्त्वर्घ्यं (र्घ्यं) इति तेनोक्तो हस्ते शुद्धोदकं पुनः ।
 दत्त्वा भक्त्याऽर्चत प्रार्चतेति पश्चाच्छिवाक्षतैः ॥

वेद्यित्वाऽथ गन्धांश्च व्याहृतीभिरथाऽक्षतान् । धूपदीपौ चोपवीतद्वयं वस्त्रद्वयं पुनः ॥
 द्वयं भूपणानि पात्र शक्त्या सुचेतसा । प्रदत्तमिति सुस्थेन भावयेद्देव सन्ततम् ॥
 शक्त्या चेद्देयमेव स्यात् शक्त्यभावे तु भावना ।
 सर्वत्र व्याहृतिर्ज्ञेया दानमात्रेण सर्वतः ॥

पूर्णमर्चनं चेति वाक्यमुक्त्वा ततः परम् । संकल्पसिद्धिरस्त्वेवं भवन्तः प्रत्रुवन्त्विति ॥
 योत्तरं तथैव स्यादस्तु संकल्पसिद्धिरुत्तमा । यथाविध्यर्चितं चेति वाक्यं प्रत्युत्तरं ततः
 स्त्वित्येव च संप्रोक्तं ततो भवदनुज्ञया । पित्र्येऽर्चनं करिष्येति समनुज्ञाप्य तं ततः ॥
 ऋषेति तथाऽऽज्ञप्तः पितृणामर्चनं चरेत् । पूर्ववन्नखिलं चात्र कथितं शास्त्रवेदिभिः ॥
 परं त्वियान् विशेषोऽत्र कथितः शास्त्रवर्त्मना ।
 अग्नेर्दक्षिणतो वापि द्विजानां पुरतोऽपि वा ॥
 पात्रासादनकर्म स्यात् त्रीणि पात्राणि चात्र वै ।
 स श्राद्धार्थं (?) प्रयोज्यानि पवित्रेषु कृतेषु हि ॥

उपरिष्ठादधस्ताच्च प्रोक्ष्योद्घृत्य च पूर्ववत् । तिलान् विकीर्य तूष्णीकं तेषु पात्रेषु तत्परम्
 पूर्ववज्जलमापूर्य तिलोऽसीति च मन्त्रतः । पितरं नामगोत्राभ्यां समुच्चार्य ततः पुनः ॥

इमान् लोकान् प्रीणया हि नः । स्वधां नम इत्येव तिलांस्तत्र विनिक्षिपेत् ।
 तत्पात्रयोः शिष्टयोश्च पूर्ववत्तेन तांस्तरान् ॥

मन्त्रेण विन्यसेद्देव तद्दूहेनैव वाक्यतः । भृंगराजसमुत्थानि पात्राण्यत्र विशेषतः ॥
 दर्भपत्रैः पूरयेच्च स्वधा नम इतिस्म च । प्रतिपात्रजपः कार्यः पित्रे ते जुष्टमित्यथ ॥

गृहामीति वदेत्पश्चाद्द्वयोरप्येवमुच्यते । तद्गृहेनैव विधिना दर्भैस्त शोधन भवेत् ॥
 पितृपात्राणि सपन्नानियेव प्रवदेदपि । सुमंपन्नानीति पश्चात्तदुक्तोऽयं ध्वयं पुन ॥
 स्वधाऽर्घ्य इति चोक्त्वाथ त्रिपार तदनन्तरम् । स्वयाद्भ्युत्तरे जाते तदावाहनमाचरेत्
 उरान्तस्त्वेति मन्त्रेण ह्यायन्तु न ऋचा तथा ।

सावधाना भवन्तु त इत्युक्ते तदनन्तरम् ॥

समानमन्यन्निखिलं पूर्ववत्कथितं तु वै । मण्डलानामर्चन च वैष्णवस्तु समाचरेत् ॥
 पूर्वमण्डलस्यापि करणं त्वत्र चोदितम् । पात्राणि मण्डलेष्वेव प्रक्षिपेत्कानि तानि वै
 यदि पात्र पानस चेत्पितृणाममृतं भवेत् । पालाशं पय इत्युक्तं यद्यौदुम्बरनिर्मितम् ॥
 गुडेन तुलितं तत्स्यान् पौन्नागं दाधिक भवेत् ।

रम्भाऽऽज्येन समा प्रोक्ता पनसस्तृप्तमोक्षम् ॥

शलाटुफलपत्रैश्च द्वायाकाष्ठमृदादिभि । अत्यन्तपहभाशस्ता निरन्तरसुवृत्तिदा ॥
 वस्तुभि सकलैर्दिव्यैर्गोधूमतिलखड्गकै । मधुमापमहाद्रव्यै पनसोऽयं विशिष्यते ॥
 सर्वथा पनसद्रव्यदुर्लभे तु यदा भवेत् । य कचन पदार्थ वा पनस भावयेत्तदा ॥
 भावयित्वा वदेच्चापि पनसोऽय प्रकल्पित । मयाद्यालभमानेन पदार्थोऽयमिति स्म वै
 तावता पितरस्सर्वे नित्यवृत्रा स्युरेव ते ॥

स्वधाकारः

अग्नौ करणशिष्टान्नमादायाथाज्यमेव च । हस्तोदक स्थानविप्रादीना तेषां यथाविधि
 सप्रदाय तदाज्य वै तेषु पात्रेषु तक्रमन् । अभिधार्यान्नमादाय स्वधेयमिति निक्षिपेत्
 तत्पुनस्त्वभिधार्याथ त्वा हस्तोदक पुन । मेक्षण प्रहरेद्ग्नौ तूष्णीमेव समन्वत ॥

यद्येको ब्राह्मणश्चेत्तु त्रयाणामपि केवलम् ।

तस्मिन्नेवाखिला धर्मा द्रयोऽज्या इति वै मनु ॥

एवमेव पुन पात्रे दैविते करलाऽऽज्यत ।

अभिधारणनेरस्थान् तथा सोदकमेव च ॥

यथाग्नौ करणं प्रोक्तं स्वधेयमिति मन्त्रतः । तच्छिष्टदानं कथितं तत्पात्रे तेन कर्मणा ॥
 शद्धकर्मण्येतदेव प्रधानं स्यान्तथा पुनः । तच्छिष्टं पिण्डकार्याय प्रधानं स्यादतो यदि
 तन्नष्टं चेत्तदा श्राद्धं नष्टमेव भवेद्द्रुवम् । पुनः श्राद्धं च विहितं परेऽहि विधिनैव हि
 अग्नौ करणलोपे वा स्वधेयमिति यत्पुनः । हविःशेषप्रधानं तत् तस्य लोपेऽपि चेद्यथा
 तच्छिष्टपिण्डसंयोगलोपे वा श्राद्धनामकम् । कर्मतन्नाशमायाति तस्मादेतत् त्रयस्य च
 यथैव स्याच्च संपूर्तिस्तथा कुर्यात्तु पैतृकम् । पत्नीहस्तसमानीत भक्तैर्नैव विचक्षणः ॥
 अग्नौ करणकर्माख्यं कुर्यात्कर्म विधानतः ॥

स्तुपापाकः

स्तुपाहस्तैर्करचितः पाकोऽमृतसमो मतः । स्वेवा स्तुपा कर्तृस्तुपा तुलिने पाककर्मणि ॥
 यद्येते देवयोगेन तत्कार्ये शक्तिशून्यके । तत्पाकयोग्यकार्येषु स्यातां भक्ति समन्विते
 शक्ते ते यदि तत्कर्मकरणे जामितापरे । स्यातां तज्जन्म वैयर्थ्यं श्वगर्दभसमं भवेत् ॥
 तस्मात्प्रीतः श्वशुरयोः श्राद्धे यत्नेन भक्तितः । यथाप्राणं पाककर्मनिरताः स्युः पतिव्रताः
 श्वशुरश्राद्धकार्येषु पाकप्राधान्यकेषु वै । या श्रमं कुरुते भक्त्या साऽग्निष्टोमफलं लभेत् ॥

या स्वस्थैव वृथा गर्वात् तत्पाकविमुखा भवेत् ।

भ्रूणहत्यामवाप्नोति प्रतिजन्मनि दुर्भगा ॥

वन्ध्या दरिद्राऽऽथवा क्रूररूपिणी च प्रजायते ।

पाकाशक्येऽपि वा तूष्णीं स्नात्वा वा नियता शुचिः ॥

परिषेपणमात्रं वा कुर्यादित्येव सा श्रुतिः । स्तुपाहस्तैकपूतं तं पूतं पुत्रकरेण च ॥
 मन्त्रप्रोक्षणपूतं च तद्ग्नौ करणेन च । अतिपूतमतिश्लाघ्यं स्वधेयमिति मन्त्रतः ॥
 निक्षेपणेन च पुनः पूतं तत्प्रोक्षणेन च । अभिधारणतोऽतीव पूतं गायत्रिया ततः ॥
 प्रदानकालतद्गायत्रिया पूतं पुनस्तथा । परिषेचनपूतं च यजमानस्य तत्परम् ॥
 तदन्नममृतं द्वौयं दशपूतं तदा तदा । मन्त्रितं कुशपूतं च यजमानस्य हस्ततः ॥
 तदन्नं पितृणां वृत्तिहेतवे वै प्रकल्पते । दशक्रियापूतमिदं श्राद्धं कर्म न चेतर्न ॥
 एतद्दशक्रियालोपे तन्न श्राद्धं प्रचक्षते । स्वधेयमिति निक्षिप्ते त्वग्नौ करणशिष्टके ॥

परिवेषणक्रमः

परिवेषणमेव न्यान्न तदन्यत्र तच्चरेत् । अन्नमादौ तत्र प्रोक्तं पायसं तदनन्तरम् ॥
 भक्ष्याणि च फलान्येवं शर्करामधुमाश्लिकम् ।
 शाकानि सार्पपाक्यानि शाकानि तदनन्तरम् ॥
 पश्चाद्दणशाकानि धृतस्तेनैकजान्यपि । अपक्वचितान्येवं रसायनमुखान्यपि ॥
 नानाविधानि चित्राणि लवणं न न एव च । घृतं दधि जलं पश्चाच्चरमे सूप ईरित ।
 परिवेषणतः पश्चान् सूपस्य न किमायुत । गायत्रीप्रोक्षणत्पश्चान् भक्ष्याणां पातनात्परः
 दर्भानुपरि संस्थाय तस्य शुद्ध्यर्थमेव वै ॥

अन्नसूक्तपठनम्

अन्नसूक्तान्यमन्त्राणां पठनं सांप्रतं शिवम् ।

करिष्ये इति सङ्कल्प्य नमो मद्गण आदित ॥

राशोप्रादिमहामन्त्रान् पावनाश्चापि वैष्णवान् । प्रसरेदत्र विधिना ब्राह्मणैर्गृहिभिः सह

अहमस्मीति सूक्तं तदन्नाख्यं पाठनाच्छिवम् ।

पितृप्रीतिरु श्रीमद्राश्रोत्रं तज्जपेच्छुचि ॥

सह वा इति तद्वाक्यं राक्षोत्रं कथितं युयै ।

किं स्विदासीदथैव स्यादात्रद्वन्द्वं श्रीप्रदायकम् ॥

पठनीयं त्रिगोपेण यजमानश्रिये परम् । सामाराधनरूपेण पृथग्दानं निगद्यते ॥

पृथक् च प्रोक्ष्यं कार्यं पृथक् च परिवेषणम् । यजमानं स्वयं कृत्वा तदन्नस्य तत्र परम्

प्रदानं कार्यमेव स्यात् सर्वं तेनैव मन्त्रतः । पृथिवी तेन विधिना भक्तमादौ स्वहस्ततः

तद्वस्तस्य स्पर्शयित्वा भक्ष्याणां तदनन्तरम् ।

फलानामपि शाकानां सर्वेषां च यथाक्रमम् ॥

घृतस्य परमान्नस्य जलपात्रस्य चैव हि । स्पर्शयित्वा च तत्पश्चाद्देवान् संसुष्य तत्परम् ॥

एतद्धो हव्यमित्युक्त्वा गयेयं भूरिति स्मं च ।

साक्षाद्गदाधरा एते ब्राह्मणाश्चेति भावनाम् ॥

। तुष्टेर्दास्यमानं दत्तं चाक्षयतुष्टये । यथाभागं स्वाहा हव्यं तत्सन्न म मेति वै ॥

द्विर्वदन् साक्षतान् दर्भान् संगृह्य जलपूरितान् ।

जलप्राधान्यतो भूमावुदक्पाश्वे विनिक्षिपेत् ॥

।यां रुद्रपादादिदत्तमस्त्विति भक्तितः । ब्रुवन्तु च भवन्तोऽद्य गयायां दत्तमस्त्विति

यद्वये च संजाते ये देवा इति वै मनुम् । प्रजपेत्तु विशेषेण आगच्छन्त्विति तत्पुनः

स्थाने तथा सर्वं पूर्ववच्च समाचरेत् । विशेषोऽत्र पुनस्सोऽयं स्वधा विष्णो ततः पुनः

यं रक्षेति तत्प्रोक्त्वा पितृसंबोधनं परम् । एतद्धः कव्यमित्येव देवताः पितरोऽत्र हि

मन्नं कव्यमेव ब्राह्मणो हवनीयके । दत्तं च दास्यमानं चावृत्तेस्तत्सर्वमित्यपि ॥

।यंभूरिति समं अन्नं ब्रह्माहमित्यथ । भोक्ता ब्रह्मेति वै ध्यात्वा रजतं पात्रमित्यपि ॥

।च्छ्रायेयमित्येव भावनापूर्वकेण वै । पितृभ्यो नामगोत्रादियुक्तेभ्य इति पूर्ववत् ॥

।त्वाखिलं वाक्यजालमिदमन्नं ततः पुनः । साक्षादमृतरूपं तदावृत्तेरिति तत्परम् ॥

।क्षय्यतुष्टये चेति शिष्टं सर्वं यथा पुरा । स्वधाकरमिति ज्ञेयं कांश्चिदत्र विशेषकान् ॥

भस्ममर्यादादिकान् चापि कुर्यादेव विधानतः ।

ये चेह पितरश्चेति मन्त्रं सम्यक् समुच्चरेत् ॥

।वैपामपि पात्राणां स्वयं भूयो विधानतः । कूर्चेन प्रोक्षणं कृत्वा परिपिच्य च तेन वै ॥

।ोक्त्राऽप्येवं कारयित्वा तदापोशनशंवरम् । अर्चनापात्रगं यत्तत् कुर्याद्विप्रकरस्थितम् ॥

।तत्कर्मैव नितरां सुपुत्रत्वप्रकारकम् । तत्कर्तुः कृतिनोऽतीव पितृनिष्क्रियदायकम् ॥

।तदर्थं पुरा सर्वे पितरस्त्वस्य जन्मनि । सर्वस्वदानकर्तारो ह्यभवन्नतिहर्षिताः ॥

आपोशनम्

तादृगापोशनञ्जलप्रदानं सांप्रत स्मृतम् । तत्प्रदानानन्तरं वै अमृतोपेति मन्त्रतः ॥
 तत्प्राशनं प्रकथितं यद्वत् तेन पाथसः । यद्यन्यत्प्राशनं कुर्युः तद्वत्ताच्छब्दं तु ते ॥
 स्वयं तत्पितरं सोऽपि सर्वे स्वपितरं क्षणान् । कालसूत्रैकशरणा प्रभवन्ति न शशयः
 ततस्तु सर्वे भोक्तारं कदाचित्तादृशं यत्नम् । न कुर्युरेव सततं कर्म क्रूरं द्विजोत्तमा ॥

श्रद्धायामिति मन्त्राणां प्राणाहुतिकृतौ तदा ।

यत्नमानो जपं कुर्यात् प्रतिस्वाहाकृतौ द्विजा ॥

तदाहुतिक्रमेणैव प्रकुर्याद्विधिना द्विजा । भस्मनो यदि मर्यादा न कृता चेद्यदा तदा ॥
 पात्रप्रहणमेतेषां वामहस्तेन चोदितम् । आभुक्त्वात् नतो वाच्यं यथामुखमिति स्म च

जुषध्वमिति तत्पश्चात् श्रावयिष्येति वैष्णवान् ।

पावनानपि रक्षोग्रान् भुङ्जीयानिति च क्रमात् ॥

स्वाश्रावयेति चाप्युक्तस्तथा कुर्याद्यथामति ।

यथाशक्ति यथोत्साहं ब्राह्मणान् तत्र निक्षिपेत् ॥

अभिश्रवणम्

अभिश्रवणकार्याय यावदूवेदत्रये तथा । केचिदत्र पुनर्दत्ते जाते तत्परमेव वै ॥

देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च । नमः स्वधार्थं स्वाहायै नित्यमेव नमो नमः

इति मन्त्रं समुच्चार्य पुनरन्यान् पुराणान् ।

मन्त्रान् वदेयुस्तद्भक्त्या ते सर्वत्र कृताकृता ॥

अथाप्युत्साहरिष्यामि तानेतानपि वै क्रमान् । सप्त व्याधादशार्णेषु मृगा काराञ्जने गिरी

चक्रवर्ता शम्भवापे हसा मरुसि मानसे । ये स्म जाता कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगा

प्रस्थिता दापयन्तान् यूयं तभ्योऽत्रमीदध । अमूर्तानां च मूर्तानां पितॄणां दीप्ततेजसाम्

नमस्यामि सदा तेषां ध्यायिनां योगचक्षुषाम् ।

चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यां पञ्चभिरेव च ॥

ह्यते च पुनर्द्वाभ्यां स मे विष्णुः प्रसीदतु । ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविः ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतम् ॥

ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्मकर्म समाधिना ।

यद्देश्वरो हव्यसमस्तकव्यभोक्ताऽव्ययात्मा हरिरीश्वरोऽत्र ॥

तत्सन्निधानादपयान्तु सद्यो रक्षांस्यशेषाप्यसुराश्च सर्वे ।

त्वां योगिनश्चिन्तयन्ति त्वां यजन्ति च यज्वनः ।

हव्यकव्यभुगेकस्सन् पितृदेवस्वरूपधृक् ॥

कर्ता क्रियाणां स स इज्यते क्रतुः स एव तत्कर्मफलं च तस्य ।

मृगादियत्साधनमप्यशेषं हरेर्नकिञ्चिद्व्यतिरिक्तमस्ति ॥

देशात्कालान्तथा मन्त्रतन्त्रेभ्यो हविपस्तथा ।

कर्तृभ्यश्चापि भोक्तृभ्यः द्रव्याद्वा न्यूनतस्तथा ॥

अतिरिक्तादिदं कर्म ह्यच्छिद्रमविकलं तथा । साध्रं च सगुणं भूयादित्येवं यूथमद्य वै ॥

वदतेति नमस्कुर्वात् तेऽप्यनन्तरमेव वै । तथास्त्वित्येव च महत्प्रीत्यैव निखिला अपि ॥

प्रवदेयुः सदस्यास्ते भोक्तारश्च समष्टितः । पुनश्च यजमानोऽथ युष्मद्वाक्यमहत्वतः ॥

सर्वैकलयशून्येन श्राद्धेनानेन केवलम् । गयान्नश्राद्ध तुल्येन अक्षय्यप्रीतिरुत्तितः ॥

पुनरावृत्तिरहितब्रह्मलोकाप्तिरस्त्विति । भवन्तो वै ब्रुवन्त्वद्य तद्वाक्यसमनन्तरम् ॥

तथास्त्वित्येव सर्वे ते प्रवदेयुर्द्विजा अपि । तद्वाक्यश्रवणात्पश्चान्नमो देवेभ्यो इत्यपि ॥

स्वधा पितृभ्य इत्येवं बृहते विष्णवे नमः । ओं तद्ब्रह्मेति नक्कं यजुषां(घृ)वृन्दमप्यथ

यजमानो वदेत्सर्वं श्रद्धायामिति पञ्चकम् ।

जपेत्तु प्राञ्जलिर्भूत्वा ब्रह्मणि मात्मेति तं जपेत् ॥

परिपेचनतः पश्चात् भूय एव तदेव हि । धृतापोशनपाथम्सु तेषु भोषत्पु सत्वरम् ॥

इमं पुराणवाक्यं च प्रवदेत्तच्च वञ्च्यहम् ।

ईशानविष्णुकमलासनकार्तिकेय वह्नित्रयार्करजनीशगणेश्वराणाम् ।

क्रौञ्चामरेन्द्रकलशोद्भवकाश्यपानां पादान्नमामि सततं पितृमुक्तिहेतून् ॥

इत्युपस्थाथ नमस्कृत्य चेयं भूमिर्गयेति वै । एते गदाधरा विप्रा वदच्छ्रायेत्यमीत्यपि ॥

भावयेदेव मनसा पुनरेक वदेत्तत्र । वचन तत्पुराणस्य मन्त्ररूपमतीव च ॥

गयाया धमण्डेषु सदसि ब्रह्मणस्पते । गगारोर्षे वटे चैव पिनृषां दत्तमन्नयम् ॥

एवमुक्त्वा गयागोत्रैर्यं मस्यक् समुचरेण ।

गयागयेति वा ब्रूयात् काशोकार्शाति वाऽथवा ॥

वट न वाथवा त्रिन्दुमाथव सम्मरेत्यपि । एतन्सर्वं ब्राह्ममात्रे कर्तव्यत्वन केचन ॥

जगदु क्षत्रियादीनां स विप्राणामिति स्म वै ।

अत कृताकृत प्रोक्त भोक्तने ब्राह्मकर्मणि ॥

वृत्त ब्रूयाच्छ्राद्धकृता गायत्री वदमातरम् । अहमभ्यतीति सूक्त च भोक्तनादौक्रमेण त्व
वशाक्षरैकरहितब्राह्मकृता तु केवलम् । नामत्रय नप कुर्वन् ईशान त हरि स्मरन् ॥

आवृणुपुपविशक्तयो तदनन्तरमप्युत ॥

ब्राह्मणमाजनानन्तरकृत्यम्

मधुत्रय जपित्वाथ ह्यन्नमात्मन्वथ । मधुमध्विति सपन्न कर्ता ब्रूयादतन्त्रित ॥

मुमपन्नमिति प्राक्त एतच्छ्राद्धे विशेषत । सथादितेषु पक्षेषु पदार्थेष्वपि वस्तुषु ॥

उ इष्ट सोऽय प्रणय इति सप्रार्थयेन् द्विजान् ।

मत्र सपृगमित्यथ प्रोक्ते भोक्तृभिरायति ॥

तृषा ग्यनि द्विषार वै सतुद्धयन्नेन धाम् वदेत् ।

विश्रान एवान् पितृ इवापि सति विष्णु तमप्युत ॥

तृणा स्म इति नम्रक्त तन्मत्र समुदाखेन । असोमपाश्च ये देवा यज्ञभागविबर्जिता

विकिरम्

नेषामन्त प्रदत्तमि विकिरि वैश्वदेविकम् । तत पर वैतुकेऽपि स्थाने मन्त्रमिदं स्मृतम्
तदुचरे च त्रिधिना तत्कर्मणि तत्र स्वयम् ।

असृष्टन प्रमीता ये त्यागिन्यो या कुलक्षिय ॥

दास्यामि तेभ्यो विकिरमन्नं ताभ्यश्च पैतृकम् ।

विष्णुस्थाने तथाप्येकं मन्त्रं तत्समुदीरयेत् ॥

वैष्णवं परमं भव्यं श्राद्धकर्मणि संस्थिते । असंशयो भवेद्विष्णुर्मौजसाधनमव्ययम् ॥

पितृणां च वरं श्रेष्ठं विकिरान्नं च वैष्णवम् । एभिर्मन्त्रौर्विकिरान्नं दत्त्वा तन्पुरमेव वै
उच्छिष्टप्रपिण्डं दद्याच्च तन्मन्त्रेण यथाविधि । तिलान् दर्भान्समास्तीर्य भूतले पत्रसन्निधौ

तन्मन्त्रं संप्रवक्ष्यामि कर्मणस्तस्य संप्रति ।

ये अग्निदग्धा येऽनग्निदग्धाः ये वा जाताः कुले मम ॥

भूमौ दत्तेन पिण्डेन तृप्ता यांतु परां गतिम् ।

अग्निदग्धानग्निदग्धेभ्योऽभक्तुल्ल (प्रसूत) मृतेभ्यः ॥

अयं पिण्डः स्वधा नम इत्येवं तत्र निक्षिपेत् ।

अग्निदग्धानग्निदग्धाः मार्जयन्तां तिलोदकम् ॥

एतद् इति तद्वत्त्वा तिलसंमिश्रितोदकम् । पादौ प्रक्षाल्य चाचम्य सपवित्रकरः पुनः ॥

उच्छिष्टभाग्योऽन्नं दीयतामित्येव वदेच्च तान् ।

तद्वाक्यं तु तथा प्रोक्तं यजमानेन ते द्विजाः ॥

भोस्तारश्च तदा कुर्यु रेतेनैव (?) स्व मन्त्रतः ।

यजमानकुले जाता दासा दास्योऽन्न कांक्षिणः ॥

सर्वे ते तृप्तिमायान्तु मयादत्तेन भूतले ॥

उत्तरापोशनम्

अमृतेतेति च मन्त्रेणोत्तरापोशनं परम् । यजमानः स्वयं दद्याद्विप्रहस्तेषु सादरम् ॥

तत्प्रीत्वा तेऽपि मन्त्रेण तेनैवान्तं समाप्नुयुः । श्रद्धायामित्युत्तराणि यज्ञं पि स्वयमेव वै

यजमानो जपेदेव वांगुष्ठेनेति तज्जपेत् । यजमानोऽथ भूयश्च संकल्पं सम्यगाचरेत् ॥

पिण्डदान

पिण्डदान करिष्यति भ्रात्राय स पितुरित्यपि ।

तिलोदक (—) ।

इति सकल्य विधिना पिण्डदान समाचरेत् ॥

पितृपुत्रविधानेन सर्वेभ्यः यथा तथा । उच्छिद्रमनिधावच्च पिण्डदान नवान्यत ॥

पिण्डपूजा विधानेन यथाशास्त्र समाचरेत् । नैवेद्यमत्र भक्ष्याणि फलान्यपि विशेष

ताम्बूलानि प्रकृत्यानि पुष्पगन्धादिकानि च ।

चिरन्तिकाया भ्राटे तु सिन्दूर कुकुमादिकम् ॥

तथा सुगन्धद्रव्याणि देवान्यत्र विरचयत । वस्त्राभरणनामानि पिण्डानां तु पृथक् पृथ

दयानि शास्त्रविधिना पितरः पिण्डरूपिणाः ।

वनज्याश्च नमस्कारा य कामा अत्र केवलम् ॥

यक्त्या प्राथनायाश्च वरदा पितरस्तथा ।

स च श्लाकाऽत्र वक्तव्यं गरागतं पुराणगा ॥

शमपत्रमगान पिण्डं यथा गराशिरः पद्मस्तजगात्राणि कुल्लेकोत्तरं शतम्

अथ श्लाकम् पठनात् भ्रातृभक्तं सुपुत्रतमं गराभ्रातृसमं भूयादित्याह भगवान् ग

यत्तमानात्प तकात् इमं पिण्डा मयापिता ।

गयापण्डममा भत्या भयामुरति षाडवा ॥

ब्रुयन्वय भवन्तश्चैन वक्ष्यान्तऽपि षाडवा ।

गयापण्डकुल्ल भवन्त्विति त्रितीय तम् ॥

वस्तु कृपया मत्र नात्पर परया मुदा ।

तत्र कता दमस्तुतया पिण्डानह द्विजा ॥

पिण्डोद्वासनम्

उद्वासयिष्ये शास्त्रीयवत्मना मन्त्रपूर्वतः ।

अयोध्या मथुरा माया काशी काञ्ची ह्यवन्तिका ॥

पुरी द्वारावती चैव सप्तैता मुक्तिदायिकाः ।

पिण्डोद्वासनमन्त्रोऽयं ये तत्प्रोक्त्यपरागतिः ॥

सद्यः पितॄणां प्रभवेत् क्रमान्मुक्तेश्च दायकः ।

ततः स्वस्थिति कत्रोक्ते शोभनं हविरित्यथ ॥

यदेयुरपि भोक्तारः पश्चात्पिण्डस्थलस्य वै । उत्तरत्र पुनश्चापि शुभस्थानात्तुसिद्धये ॥

कूर्चेन प्रोक्षणं कुर्यात् तां भुवं दर्भतण्डुलैः ।

सम्यक् च पूरितां कृत्वा शान्तिरस्त्वादिकैः शतैः ॥

तानि सर्वाणि पुण्याहवाचने गदितानि हि । भोजनानन्तरं विप्रकरशुद्ध्यर्थकारणात् ॥

तिलस्पर्शान्तरं कूर्च्यपाथसा पात्रगेन वै । पङ्वारं क्षालयेत्कर्ता तावत्ता श्राद्धमुक्तिः ॥

अप्रायत्यं तु यज्जातं तत्करस्य विनश्यति । करशुद्धौ च जातायां तत्करेण ततः पदम् ॥

भविष्यमाणकार्याणां योग्यता महती भवेत् ।

कर्ता संप्रार्थयेत्पश्चात् भोक्तुः सर्वान् सुखस्थितान् ॥

विश्वे देवा हि पितरः परं युष्मदनुग्रहान् । अस्मद्गोत्रं सम्यगेव वर्धतामिति तान् वदेत्

ते स्वस्ति वर्धतां गोत्रं इति ब्रूयुरशेषकाः । देवतानां प्रसादोऽस्तु पितृणामपि सन्ततम्

इत्यक्षतान् प्रदद्युस्ते स्वस्ति ब्रूतेति तान् वदेत् ।

श्राद्धेअन्नं तु मया दत्तं अक्षय्यं तद्भवत्विति ॥

ब्रूतेति प्रवदेत्कर्ता पितॄन् देवान् पृथक् पृथक् ।

सन्बुद्ध्यन्तेन निर्दिश्य म्वधा म्वाहां विधानतः ॥

वाचयिष्येति कर्ताऽसौ वाच्यतामिति ते द्विजाः ।

ऋचे त्वेत्यादितो मन्त्रत्रयमुच्चार्य तत्परम् ॥

स्वधोच्यतां पित्रादिभ्य भाक्तारश्च तथा पुन ।

ओं स्वधेति ततो कता स्वधा चान्त्विति वाडवा ॥

तत स्वधा सपद्यन्ता इति कताप्रदी वदेत् । सपद्यन्ता स्वधा चेति प्रत्युक्तिस्तस्य केवल

देवा प्रीयन्ता विश्वे ते त्रि(प्री)यन्तां त इति द्विवा ।

एव पितृणां स्यादव चेति वाक्यद्वयेन च ॥

जलानि विप्रकरयो तानुद्दिश्य त्रिष्टाप्त्रै । प्रदेयानि धाद्वकर्ता सत्वर तदनन्तरम् ।

दक्षिणादानम्

द्विरण्य रत्न चापि दद्यात्तां दक्षिणां पराम् । पितुस्तु दक्षिणा देया द्विगुणा धाद्वकर्मणि

दक्षिणा पान्तु वाग्नेन पान्तु त्वा दक्षिणा इति ।

प्रत्युक्तिरिति विद्मोया तद्वाक्यस्येति सूत्रिभि ॥

वानेवाप्रति मन्त्रेण वृत्तिष्ठत पितर इति । अहुगच्छन्तु मन्त्राण तदुद्गासनमुच्यते ।

ऋग्मैत्रासना कुर्यात्प्रशान्नेतान् पितृन् सुरान् ।

एव पूर्वोक्तमन्त्राभ्या अमीवाचस्य तां चपेत् ॥

अनन्तर प्रार्थनारथा ऋच शाश्वत्यायनीस्थिताम् ।

प्राञ्जलिं प्रपठेत्प्रह तत्पुरस्तात्स्थित स्वयम् ॥

ते अप्युद्राहरिष्यामि सर्वेषां विशदाय वै । दातारो नोऽभिवर्धन्ता वेदा सन्ततिरेव न

श्रद्धा च नो मा व्यगमाद् बहुदेय च नोऽस्तिविति ।

अन्न च नो बहु भवेदतिथीश्च लभेष्महि ।

याचितारश्च न सन्तु मा च याचिष्व कचन । ऊहेन चैतयोरुक्तिरेव वाच्या विशेषत

दातारो नोऽभिवर्धन्ता वेदा सन्ततिरेव व ।

श्रद्धा च वो मा व्यगमाद् बहु देय च वोऽस्तु ॥

अन्न च वो बहु भवेदतिथीश्च लभेष्वम् ।

याचितारश्च व सन्तु मा च याचिष्व कचन ॥

अथ कर्ताऽन्नशेषः किं क्रियतामिति वै वदेत् ।

ते विप्रास्तस्य च प्रोचुर्वाष्यस्योत्तरमञ्जसा ॥

इष्टैः सहैव भुञ्जन्तां इति वाक्यात्ततः परम् । ब्राह्मणानां स्वयं कर्ता स्वादुर्पंसद् इत्यृचः

दक्षिणाभिमुखस्तिष्ठन्नुपतिष्ठेत्तु वै पितॄन् ।

प्राचीनावीतिना भक्त्या तत्पश्चाद्ब्राह्मणास्तु ते ॥

मन्त्राक्षतान् प्रदद्युश्च वेदमन्त्रैः शिवप्रदैः ।

तान् स्त्रीकृत्य स्वयं भक्त्या चाञ्जलया भूय एव वै ॥

पुराणोक्तानि मन्त्राणि प्रवदन् भक्तिपूर्वतः । विप्रपादौ संस्पृशन् वै पीडयेच्च पुनः पुनः

तान् श्लोकानपि वक्ष्यामि पावनानघवारकान् ।

अद्य मे सफलं जन्म भवत्पादाब्जवन्दनात् ॥

अद्य मे वंशजाः सर्वे याता वोऽनुग्रहादिवम् । पत्रशाकादिदानेन क्लेशिता यूयमीदृशाः

क्षेत्रेशजातं चित्ते तु विस्मृत्य क्षन्तुमर्हथ । वसिष्ठवामदेवादितुलितास्तु समागताः ॥

सूर्योपरागसदृशं पितृश्राद्धमभूमम । आसनैर्भाजनद्रव्यरूपकैर्दक्षिणादिभिः ॥

मयापराधिनाऽहो न किमप्यद्य न सत्कृतम् । अग्नौ करणरूपाख्यं विप्रभोजनरूपकम् ॥

पिण्डप्रदानरूपं यत् कर्मत्रयमिदं तु तत् । यथोक्तं च यथाशास्त्रं गयाश्राद्धफलप्रदम्

अस्त्वित्यद्य भवन्तो वै ब्रुवन्त्वित्येव तान् वदेत् ।

तथैव ते प्रब्रूयुश्च तदनन्तरमेव वै ॥

तिलाश्रतैर्गृहपतिः श्रीकृष्णार्पणमस्त्विति । तदर्पणं जलैः कुर्यात्ततो नामत्रयं जपेत् ॥

गन्धपुष्पादिभिः पूजामलंकारादिभिः पराम् ।

कृत्वाथ भोक्तृणां तेषां ताम्बूलादिप्रदापनैः ॥

निरां हर्षिनां कृत्वा वेश्मसीमान्तमाव्रजेत् । अनुव्रजेयमित्युक्त्वानुव्रजेति पुनश्च तैः

अनुज्ञातोऽनुव्रजेत्तु कयान इति तज्जपेत् । सर्वसाद्गुण्यसिद्ध्यर्थं कर्मलोपनिवृत्तये ॥

स्वपितृणामूर्ध्वलोकस्यासिद्धये तद्यजुर्जपेत् । रुद्रसंख्यानमः शब्दकायकं वेदशीर्षगम् ॥

वामदेवायेति मनुं प्रजपेद्भक्तिसंयुतः । पश्चात्तु ताननुव्रज्य कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ॥

मार्ष्टण्डेयस्मृति

नममृत्यु च माण्डू वृत्तार्थोऽस्मात्ति भावयेत् ।

पातौ प्रथाल्य चाचम्य विप्रपूता समाचरेत् ॥

तामृत्युश्रिणाभिश्च सवानेय प्रहृषेत् । यथाशक्त्या ब्राह्मणाश्च भोजयेदपि भक्ति

पितृशेषमाननम्

पुरातन पौत्राश्च पंचश्व मित्राण्यप्रातः परानपि ।

शिष्यानिगानप्रलाकान भूयसमानशपत् ॥

तत्रान्वेषेभ्यश्च चापि तच्छेष प्राशयेच्छ्वि ।

मानुषारान ज्ञानिद्वारान भिक्षुता(का)नपि कपलान् ॥

मृगान्नरेषु नितरा ममृष्टैः शालमभय स्वभुक्त्यभाय तेषां वै पितृणां वृत्तिकृत्तमा

न भवेत्तत्र तस्मान्न मम्यक्त भवेत्तत्र वृत्तिभिः तद्भुक्त्यापैत परैः कुर्याद्भुक्तिं स्ववला

तत्रार्थितप्रदानकपूरुष सुमुग महत ।

न तस्मिन् त्रिभुक् कथाद्भिमुद्यान बालकान् स्वकान् ॥

उच्च स्वरेण नाक्रान्तात्तत्र न भाषयन् बालान्मानताऽजाव पितरस्तेऽति दुःखित

भवत्यभानमनमनदुःखयत्र तस्मिन् कालान्तर स्वक्रियाया एते कतार इयपि ।

तत्रपश्चति तत्रानिमन्ता सवडा स्थिरा ।

विप्रपूत्र ति तस्मान्न तद्दिनेऽस्मिन् विगदत ॥

स्वभुक्त्यापयस्मिन् तत्रान्प्रार्थितानि च प्रत्यान्त्र सवाणि यानि तान्यधिकाराया ।

तत्रान्प्रार्थितानि तत्रान्प्रार्थितानि प्रय मय गयाश्चादृशत तेन कृतमेव मयिष्यति ।

पाककालेऽपि बालानां रात्रिभयान्तरभक्षण ।

पाकक्रिया ता निश्चित्य मातरस्तान प्रगृह्य च ॥

स्तान्क्रियायुक्तुद्दानं तद्द्वयस्वयन्तत्रान्प्रार्थितान् स्तान्प्रार्थितान्प्रार्थितान् तेषां तेषां तेषां तेषां

तुनाग र हता भूया परम न त नभरा । पणकामा नित्यतुप्राम्बुचिचत्तास्तत्परायणा

प्रभययत्र नितरा नयुक्त तत्रान्प्रार्थितान् तेषां तेषां तेषां तेषां तेषां तेषां तेषां तेषां

स्वधादकारक कार्यान् निश्चययत्र तत्रान्प्रार्थितान् । तत्रान्प्रार्थितान्प्रार्थितान् बालप्रहणसम्भव

वैश्वानरं नैव किञ्चित्पितरोऽस्य तन्दुमुखाः । अङ्गीकुर्वन्ति तस्मात्तु तदा स्तन्यं विधानतः
पाककाले प्ररुदतः पाकान् जातमथाविधान् । पाययेद्देव तत्प्रीत्यै तेन वैश्वानरामकः ॥
प्रत्यवायो नैव भवेदिति व्यासोऽब्रवीत्पुरा । श्राद्धान्ते किल बालानां तदपेक्षितवस्तुनाम्
प्रदानमात्रतो नूनं गयाश्राद्धफलं लभेत् । स्वपत्नी वा स्वयं वापि भ्रातरो मातरोऽपि वा

तच्छिष्टभक्ष्यसर्वाद्यभक्षणाभावतस्तदा ।

मान्या यदि स्थिताश्चेत्तु स्वस्थास्तन्तस्तदास्यते ॥

पितरो नैव तृप्यन्ते प्राप्रकामाश्च नैव ते ।

तस्मात्सर्वे तद्दिनेऽस्मिन् सम्यग्भुक्तिं सुतृप्तिकाम् ॥

कुर्वीरन् पितृत्वप्र्यर्थं न चेरो स्युर्हि दुःखिताः ।

तस्मिन् दिने तु वत्सानां पानायाखिलमेव वै ॥

क्षीरं तूप्णीं पितृत्वप्र्ययैव पाययेत्सर्विचक्षणः ।

तेन मात्रेण ते प्रीतास्तां प्रीतिं वार्षिकीं पराम् ॥

धौ तुष्टिं च पुष्टिं च प्राप्नुवन्त्येव तादृशम् । तत्कर्म कथितं सद्भि र्मह्यमेतत्सुपावनम् ॥
भोक्तृपात्राणि सर्वाणि खनित्वैव विनिक्षिपेत् । परेषुः पुनरुद्भृत्य दूरतस्तु विसर्जयेत्
स्वगोचरं यदि भवेत् तत्पात्रं तद्दिने परम् । व्यर्थमेव भवेच्छ्राद्धं तस्माद्गोप्यं परं हि तत्

परेऽहितर्पणम्

तत्परेऽह्नि पुनः कर्ता श्राद्धाद्गतिलतर्पणम् । तद्विधानेनैव कुर्यादन्यथा व्यर्थमेति तत् ॥

दर्शं तिलोदकं पूर्वं पश्चाद्दद्यान्महालये । आन्द्रिकेन परं पूर्वं परेऽह्नि तिलोदकम् ॥

शुद्धे यावन्त उद्दिष्टा प्रातस्तानेव तर्पयेत् । श्राद्धप्रधानदेवानां तर्पणं स्यात्परेऽह्नि ॥

परेद्यु रूपसि प्रातस्तर्पणं यत्कृतं नरैः । अमृतं तद्भवत्येव द्वितीये प्रहरे पयः ॥

तृतीये जलमेव स्याच्चतुर्थे रुधिरं भवेत् । परेद्यु रूपसि प्रातः तच्छेषैस्तिलदर्भकैः ॥

तदा कृतपत्रिणोण तर्पणं तद्विधीयते । यः परेऽह्नि मूढात्मा पितृणां तर्पणं यतन् ॥

न करोति विमूढात्मा पितृभिः सह मज्जति । रौरवे कालसूत्रे च यावदाभूतसंप्लवम् ॥

श्राद्धकृता न ताम्बूलं तादृशं न खादयेत् ।

खादयेद्यदि मूढात्मा श्राद्धहन्ता भवेत् क्षणात् ॥

माहादृष्ट्वा यः श्राद्धं ताम्बूलं यदि खादयेत् । श्राद्धहन्ता भवेत्कर्ता रौरव नरकं व्रजं
समाप्यनन्तरं तस्य ताम्बूलं न तु दुष्यति ।

श्राद्धं तत्तपणान्तं ख्यातं तन्निर्गृहीतो तु तच्चरेत् ॥

दर्शाद्विकेषु श्राद्धेषु कृतेषु तानन्तरम् । ताम्बूलचवणं शस्तं वृत्तत्वात्कर्मणः परम् ॥
द्वितीयवारमुत्तिष्ठन् तन्निष्पृ निषिध्यत । अभ्यञ्जनरतिश्चैव वर्मनो गमनं तथा ॥

श्राद्धं कृत्वा तु या मौढ्यान् भुङ्क्ते परान्नमतिमूढधीः ।

पितरस्ताम्यं ते ऋद्धाः शापं दास्यन्ति दुस्तरम् ॥

अन्नश्राद्धं तु सुख्यं ख्यातिरन्तिखिलं परम् । अमुक्यमेव सवत्रं ह्यतोऽग्नेर्नैव तच्चरेत्
पात्रं चैव प्रदातव्यं मुख्येषु सततं सुधीः वदायज्ञानचयाभिः सर्वभ्रौत्रियसन्ततौ ॥

तपायं लभ्यत धीमत् नान्यत्र तु कथंचन ।

आत्मानं चयाऽत्र कथिता सन्ध्यामनौऋद्धारिता ॥

सन्ध्यामनौऋद्धं तु ब्राह्मण्यं तत्र वै भवेत् ।

कतं कथं क्व क्व क्वमानं श्रुत्वा च श्रुतिः परा ॥

तत्र ब्राह्मणसमीचीनं सवकममु सन्ततम् । अयं तावदशको ज्ञेयस्तद्भावेन क्विञ्चन ॥
ब्राह्मणा जगम नाथ ब्राह्मणा जगम तपः ब्राह्मणा जगमा देवा ब्राह्मणं विद्यतेऽस्तित्यम्
तस्मान्नु ब्राह्मणा पूज्या सर्वेषामपि सन्ततम् । देवताचायगुरवः शिक्षकारश्च पुरोहिताः

यानकाः सवलाकानां कारका भयसपद्दाम् ।

तस्मान्मवात्मना तं व नाधिभ्यस्य देहिनाम् ॥

तं पात्रभृता विद्यां पुनर्वन्द्या यथामुरा ।

अब्राह्मणभ्यस्त्वधिका विज्ञेया ब्राह्मणं श्रुत्वा ॥

तभ्यां विद्यां ब्राह्मणा स्वस्तभ्यश्च श्रोत्रिया परा ।

तेभ्यां धिका वेत्विन्तभ्यश्च ब्रह्मवादिनः ॥

न ब्रह्मवादिदुलितः कोऽप्यस्ति जगतीतले । महात्मसु ब्राह्मणेषु विद्यमानेषु तत्पुरः ॥

नागच्छेत् कोऽपि यानेन चतुरन्तेन वा तथा ।

रथेन वा शिविकया शकटेनापि याजिना ॥

गजादिना वा किं भूयो नातुरस्य विधिर्मतः ।

यद्यागतश्चेन् किं तस्य श्रेयः स्वश्रेयसं महत् ॥

ह्रीः श्रीः कीर्तिश्च पुष्टिश्च लयं यान्त्यखिला अपि ।

यदि गर्वसमायुक्तो जपत्सु सुमहात्मसु । विद्यमानेषु शुद्धेषु तन्मध्यमशुचिर्जडः ॥

समानतः सद्य एव दण्ड्यः सर्वैश्च वाग्भरुः ।

द्वीत्स्वर्द्धैर्गच्छमातिष्ठ दुरात्मन्निति वाक्खरैः ॥

भाषणैः परुषैः क्रूरैः यद्ययं द्विजनामकः । शूद्रश्चेत्पांसुनीराभ्यां प्रदूष्यः सहसा भवेत् ॥

शुद्धानां ब्राह्मणानां मध्ये शूद्रागमने तस्य दण्डः

स्नानं कृत्वोपविष्टानां ब्राह्मणानां सरित्तटे । यदि मध्यंगतः शूद्रो निर्भयेन कदाचन ॥

एवं कुर्वन् वस्त्रधरः सोष्णीपो गच्छ दूरतः । इत्युक्तेऽपि पुनारात्रं कुर्वन्निर्भयमारिथतः ॥

त्वं शब्देनैव हुंकुर्वन् गच्छेद्यदि स पाप्ययम् ।

ताडनीयो विशेषेण दाप्यश्च त्रिपणान्पुनः ॥

यदि शूरोन्निर्भयेन पुनर्गच्छन् जलेन तान् । दूषयन्नपि सिन्धुन् वै शपन् धावन्निरन्तरम्

तदा तदा निर्दयेन नास्त्वेवमिति कैरति ।

बोध्यमानोऽपि तत्त्यक्त्वा तृणीकृत्य च सज्जनान् ॥

जपन्नानादिकालेषु समागच्छन् पुनः पुनः । हुंकारवादिदुष्कृत्यैः संस्पृशन्नपि निर्वृणः ॥

स्ववस्त्रधूननाद्यैश्च पीडयन् क्रूरभाषणैः ।

मया त्वेनं कृते तूष्णीं युष्माकं किमिति ब्रुवन् ॥

तन्मध्ये प्रलपन् गाढं ब्राह्मणान्योऽवमन्यते ।

स सद्यः सर्व यत्नेन राजन्यावेशं चाग्नितैः ॥

ताडनीय प्रमाथ्यश्च चतुर्विंशतिकान् पणान् । प्रदात्यश्च विशेषेण दूस्त्रेणकर्मणा ॥
 शिक्षणीयो विशापण सद्भिः सर्वैश्च केवलम् । विद्यागर्वेण शूद्रस्तु ब्राह्मणान् दूषयेद्य
 स राज्ञा निद्रय वाढ सद्य आनीय सत्वरम् ।

चपटिनाप्रतानार्थं शिक्षयित्वा विशेषतः ॥

अष्टात्तरशतान् दायपणान्मासत्रयं पुनः । निगले योजनीयश्च घर्मज्ञेन महात्मना
 विद्यागर्वेण शूद्रश्चद्विप्रं न्यङ्कृत्य साहसान् ।
 ताडयेद्यदि तं राजा सद्यः श्रुत्वा भुजिष्यत ॥

प्राहयित्वा ताडयित्वा सबयत्नेन भीनितः । पलायनपरं वापि कशाघातैरनेकशः
 कायित्वा महापीडा महानिगल(ड)बन्धनं । मासपट्कं पातयित्वा तद्गुर्वमखिलं यत्
 सप्रणश्येत्तथा कृत्वा सर्वस्वरक्षणान्धिता । प्राणेन प्रेपयेदेन न चेद्राष्ट्रं विनश्यति
 यदि शूद्रस्तु बहवा यनिनो गवनिभरा । अन्तर्द्वेषा ब्राह्मणेषु विप्रभक्त्यानुमोदिन
 वहिर्वेषेण नितरा ब्राह्मण्या इव केवलम् । आभमानाश्चोरकृत्या परयतामनुमोदना
 अन्तर्गममुपाश्रित्य कल्याणेप सवपु वा । निमित्तान्तरमाश्रित्य प्रदाहैरतिदारणे
 ताडितः प्रहताश्चन्तु वन्वाटपु निन्द्यम् । रक्तप्रवाहपयःत करपादादिघट्टनैः ॥

शिरस्फोटनमूर्त्तान्पियनेन कारिता सरं ।

तान सत्रान धामिनी राजा विप्रताडनदिग्जयान् ॥

श्रुत्वैव सत्वरं सम्यक् प्राहयित्वा कचनसः । यथा न प्रहता विप्रास्तस्माद्भ्रातृगुणाधिक
 उपानद्धि कशाघातं ताडयित्वातिनिन्द्यम् । निगलं बन्धयित्वा च वर्षार्धं वर्षमेव वा
 सवस्वरक्षणं कृत्वा सर्वोपायनं निद्रयम् । दयामकृत्या सुतरा तदुपर्यतिपौरुषम्
 समाश्रित्यैव धर्माद्यं विरूपकरणानिभिः । उपवासकृशान् कृत्वा जलभूत्रनिरोधनैः ।
 अधन्त दुग्धितान् कृत्वा पश्चाद्वाप्राद्विवासायेत् ।

भवतान्यपि सर्वाणि बुद्ध्याद्गुणमुखान्यपि ।

निमल्यित्वा नितरा तम्यं त परं पुनः हरण्डान्यतिशीघ्रेण वीजान्यपि निरन्तरं
 तद्दङ्कुरपरोहार्थं पातयेत्तपुरं स्थितं । एव निप्रप्रहारस्य फलं त्विति निर्दर्शयन् ।

वदुर्द्धं कारयित्वैव तन्मुपादृतिगारम् । यथा वनं भवेद्घोरं तदा कुर्याद्दुरात्मनाम् ।
 दुर्देशमभूमिसंस्थानं न चेद्राशो महद्भयम् । भयत्येव पुनस्तस्मिन् राज्ये दुर्भिक्षमप्यति
 पनाष्टिः सुमहती कलहः सुमहान् भयं । शिवदीक्षापराः शूद्राः कलौ प्रायेण सन्ततम्
 द्रष्टव्यः शूद्रदीक्षा वर्धन्ते तत्र तत्र वै । तेषां तु वक्रवृत्तीनां ब्रह्मण्यो राष्ट्रवर्धनः ॥

दीक्षां तदा तदा कुर्यान् न चेद्राष्ट्रं धिनश्यति ।

राशो ऽयं सदा धर्मः प्रजानां परिपालनम् ॥

तत्त्वं हि प्रकथितं दुष्टनिग्रहपूर्वकम् । शिष्टानां पालनं सद्भिः धर्मदोषप्रयादिभिः ॥
 शिष्टाः सर्वेऽपि कथिताः ब्राह्मणा एव मुख्यतः । शिष्टशब्दो ब्राह्मणेषु मुख्यत्वेनैव नान्यतः
 तेषामेव सदादानपात्रता सा प्रचोदिता । तस्मात् सर्वदानानां मुख्यपात्राणि सन्ततम्
 सर्वेषामपि वर्णानां एवं सत्यत्र करचन । विशेषो ह्यत्र विज्ञेयः कन्यादानस्य चेतुनः ॥
 तत्तज्जातिसमुत्पन्नः प्रवरः शास्त्रवाक्यतः । तत्तज्जातिषु भूयश्च तद्वयान्तरजातिजः ॥
 भूदानेषु प्रशस्ता वै तत्रापि च पुनर्महत् । बन्धुत्वमेव शस्तं हि श्रुतवत्त्वं च शीलता ॥

ब्राह्मणस्यैव भूदानम् तत्रापि सपिण्डादेः

भूदानेऽप्येवमेव स्याद्ब्राह्मणानां विशेषतः ।

ज्ञातित्वं वा सगोत्रत्व मादौ स्यादुत्तमोत्तमम् ॥

तस्माज् ज्ञातौ सगोत्रे वा विद्यमाने विहाय तम् ।

भूमिं न दद्यादन्यस्मै दत्ता साऽपि न सिध्यति ॥

एवं सत्यत्र यो मोहाद्विमानेषु भूरिपु । सगोत्रेषुत्र ज्ञातिषु च श्रोत्रियेषु महात्मसु ॥

आहिताग्निषु विद्वत्सु मूढधीः सोमयाजिषु ।

अग्निचित्स्वतिरात्राप्तोर्यासयाजिषु सत्त्वपि ॥

अग्निहोत्रिषु पुण्येषु वाजपेयादियाजिषु । कथं कुर्याद्भूमिदानं सर्वशास्त्रैकनिन्दितम् ॥

सगोत्री पुरतस्तिष्ठन् दानकाले समाहितः ।

न कुर्यात्तं निरोधं सः न निरूढः क्रियाश्चरेत् ॥

जीवनांशप्राप्तभूमिं प्रविभागसमागताम् ।

क्रमागतां वा सामान्यविद्यमानां विना मतिम् ॥

न दानमाचरेद्भूमिं निम्बिलानां सगोत्रिणाम् ।

कर्मैचिद्याचमानाय भिन्नागोत्राय ह्यन्दतः ॥

संयोगविकलविधवानां तु सन्ततम् । न वृत्तिष्वधिकारोऽस्ति न ग्रहेषु धरासु वा ॥

। तु पतिसंयोगे तद्द्वयं वर्षपञ्चकान् । अप्रजा विधवा सा चेत्तस्यै दद्युस्तदीयकैः ॥

अन्नं वस्त्रं च यदि सा सुवृत्ता जनसन्मता ।

न तादृशो भवेत्सा च तस्यै नित्यं च तण्डुलान् ॥

। नं त्रिपणक्रीतं मध्याह्ने सेन्धनं स्मृतम् । तादृश्या देवयोगेन जीवनांशो धरात्मकः ॥

दे लब्धस्तु परं न देयक्रायकश्चन । विधवामात्रसंप्राप्त भूमिर्यां साथ तज्जनान् ॥

यथाकथञ्चित्प्राप्नोति नान्या स्नानादिना क्वचिन् ।

बहुद्वातिषु तिष्ठत्सु शास्त्रेषु महात्मसु ।

। भक्तेष्वभिक्तेषु सुप्रसिद्धेषु भूतले । सर्वाचार्येषु नितरां तेषु यः प्रवरः परः ॥

तदाज्ञयैव सर्वेऽपि वर्तेरन्निति भूतले ।

मर्यादा कथिता सद्भिः गोत्रिणामप्यगोत्रिणाम् ॥

बन्धूनामपि सर्वेषां मर्यादा सा तु केवला ।

परैः प्रकथिता नूनं नातिलङ्घ्याऽखिलैस्तु सा ।

यस्मिन् देशेऽपि वा ग्रामे प्रसिद्धः सर्वदिक्ष्वपि ॥

विद्यमानो विद्यया वा श्रिया वा तस्य संमतिः ॥

। श्रियता चेत्तच्च सम्यग्यै शक्यते नात्र संशयः । देशप्रसिद्धविदुषो यत्कार्यं संमतिः परा ॥

तत्कार्यं क्षमते कर्तुं तदानं च धरादिकम् । यदि तस्वासंमतिः स्यात्तद्देशप्राप्तयोः परम् ॥

विद्यमानस्य तत्कार्यं न सिध्यत्येव सर्वथा ।

तत्प्राप्त्यै कसिद्धयर्थं तुच्छैस्तद्ग्रामवासिभिः ॥

यद्यत्कृतं तन्निखिलं मृपैवेति सनिश्चयः । तद्वस्तुलेखनं यस्य कार्यं ग्राह्यं तद्वस्तु ॥

प्रामाणिकं तदेव स्यात् विना तल्लेखनं तन्नाम् ।

तुच्छानां लग्नं चेत्तु तत्रत्यानां दुरात्मनाम् ॥

बहूनामपि किं तेन तन्न प्रामाण्यसाधकम् । यत्र यत्र महान्तो ये विद्याचारादिसद्गुण
प्रसिद्धा शिष्यवृन्दैश्च तत्र तत्र परास्तु ते । तल्लेखनं विना सर्वं तुच्छानां लेखनं वृथा
प्रसिद्धानां लेखनं चेदादौ तत्परतं पुनः । (लि)तिपिस्वदप्रसिद्धानां कार्याय प्रभविष्यं
यजमानलिपिर्यस्मिन् पत्रे पूर्वं प्रयतते । प्रसिद्धानां लेखनं च तत्र पत्रमुच्यते

लियभावे प्रामकर्तुस्त समाना महा मनाम् ।

प्रसिद्धानां तु विदुषां तत्तुच्छलिपिमात्रम् ॥

तत्परमनृत् नूनं कार्यं न भविष्यति । पश्चात्तलिपिकर्तारं रात्रदण्ड्या भवन्त्यपि

अत्यन्तानुभवो नूनं न तु प्रामाण्यमृच्छति ।

आगमेन विगुह्येन भोगो याति प्रमाणताम् ॥

कलापभोगश्शस्तो न भोगो मायासमुद्भवः ।

व्यामोहभोगो दाक्षिण्यभोगः पीडासमुद्भवः ॥

पीडाभोगो भृतेर्भोगो दयाभोगस्तथा परः ।

उपाधिभोगश्चरमो न भोगा इति कीर्तिता ॥

अनागमं तु यो भुङ्क्ते बह्वन्यद्दशान्यपि ।

पौरवद्रानदण्डेन दण्ड्यो भवति किलिबपी ॥

स्वामिद्रोहं चन्द्रोहं विना धैरं शुचं तथा ।

सञ्चारं कलहं चापि विनैव प्रबलाश्रयम् ॥

स्याच्चतुर्भुवः सोऽयं सम्यक् प्रामाणिको भवेत् ।

() षच ॥

ससिद्धो भूः गुरुश्लोभं तत्तद्वन्निरीक्षणम् । दुष्प्राश्रयणमयन्तं तस्करानुभवस्तु ॥

विनैव न भवेन्नूनं तादृशानुभवः स तु । प्रभवत् वाधकायैव न कीर्त्यै श्रयसे श्रियै ॥

मुखाय वात्मनो () । () ष कथिता सद्भिः स्वामिन्धप्रतिप्रदा

ग्रामिणो ग्रामकर्तारो धर्मतो ग्रामभागिनः । अत्र स्वामी ग्रामकर्ता य आदावकरोत्परम्
 धर्मं द्विजानां दानेन तत्सकाशप्रतिग्रहाः । ग्रामभाग (.) ताः ॥
 प्रतिग्रहिकराद्द्वयप्रतिग्रहपरश्च यः । तद्भागी सोऽपि भवति न तैः साम्यं स विन्दति ॥
 तादृशस्यास्य मध्याप्तक्षेत्रकस्य विशेषतः । पूर्वाः सर्वे पूजनीयाः ये स्युः कर्तृप्रतिग्रहाः ॥
 ग्रामाधिकारिण (... ..) त्तमोत्तमाः । रन्ध्रक्रियाक्रयस्वैरप्रविष्टा ये दुराशयाः
 दुर्नागां दुश्चरित्राश्च नित्यदुष्टाश्रयाखिलाः । अकार्यकारिणोऽन्यैक कार्यप्राधान्यचेतसः
 अन्यथा कारणश्चापि राज्ञः स्युर्दण्डभागिनः ।

तत्रापि सद्यो यत्नेन विज्ञाताश्चेत्क्रियामुखात् ॥

रन्ध्रप्रविष्टाः सन्ताड्याः संशयो नात्र वच्मि वः । कालं प्रतीक्ष्य यत्नेन ग्रामभागैकचेतसा
 ग्रामापदि ग्रामिभिस्तैर्दत्तभागस्तु संकटे । रन्ध्रप्रविष्ट इत्युक्तः (... ..) तः ॥
 क्रियाप्रविष्टः सर्वेषां संमत्या ग्रामकार्यकृत् । तद्दत्तभागस्तद्ग्रामेः क्रियाविष्टः स उच्यते ॥
 कैद्वैरोधे दण्डनीयस्तद्भावे परं त्वयम् । स्थाप्य एव सदा राज्ञा क्रियाविष्टस्तु सर्वतः ॥
 (.....) तिर्यः क्रियाविष्टः स उच्यते ।

सोऽपि क्रियाविष्टतुल्यः तत्र भाग्येव सन्ततम् ॥

तद्ग्रामकार्यातिषु चेदयं नालं हि धर्मतः । गृहीतभोग्यवृत्त्यायसमाक्रान्तदिगन्तरः ॥
 स्वैरप्र (.....) त एते सीम्नि चेतस्वके ।
 यदि स्थिताः साधवः स्युर्वात्वा धर्मं स्वकं सतः ॥
 कृपया पालनीयाः स्युरुद्धास्यास्तेन चेतस्वलाः ।
 ये रन्ध्रादिप्रविष्टाः स्युस्तेषां प्रायेण सन्ततम् ॥
 दुष्कृत्यं सहजं नात्र (.....) थापि यश्चकः ॥

ब्राह्मवृत्तिकहारदण्डः

ज्ञात्वा स्वधर्मे सतिष्ठेत्स उ देवोऽन्यथा न स ।

समीचीनब्राह्मणस्य स्थिता वृत्ति घराकृतिम् ॥

दानव्याजापहृतांरो दण्ड्या राज्ञा विरोपत । असमीचीनदानात्स्य () परस्वकः

ज्ञात्वा राजा सद्य एव शिष्येन्न तु मोचयेत् । दाक्षिण्य समुवाप्तित्य तदाश्रयविशेषतः

व्येक्षिता यदि सखा राज्ञ पाप महद्भवेत् ।

अन्यभो () श्रेषु मुञ्चते ।

तान्यनावृष्टिमिच्छन्ति महद्भा जायते भयम् ।

अथ हि राजधर्म स्यान् सत सपूतयेत्सदा ॥

असतो वण्येदेव वासन्तश्चाप्यमी मता । () सस्थिता ।

कुरालवास्तदा () रा नाग्यविद्याविशारदा ।

प्रेम्ना वाधुपिक्कारचैव व्यपेता स्वस्वधर्मत ॥

परदिण्डाराना नित्य शूद्रेण्यास्तदुन्मुखा । अत्रवाश्चाप्यदी (-) ।

परवृन्ध्यपहृतां व्यवहारपरानिता । निर्लज्जा निर्भया भूयो नाह निर्णितवानिति ।

वन्त मचरन्तश्च धमवक्तुं नमदा सत । दूष (- - -) ।

असत्यवाद () रा चार (-) परास्तया ।

कुक्षिभरणकर्मैकप्रधाना पापचेतस ॥

पुनरन्धे दुश्चरित्रा विज्ञेया स्युरमी सखा ।

असन्त इति तान् राजा ज्ञात्वा तत्कृत्यमप्यति ॥

अनुरू () तान् भूमिहर्तृन् विशेषत ।

अग्निदान् विपदाश्चापि शस्त्राणीन् धनापहान् ॥

क्षत्रदारापहृतृश्च ब्राह्म्यान् सर्वान् क्षतव्रतान् ।

भुजङ्गान् दुष्टचित्तादथ सत्यन (-) दपि ॥

यदि वृत्रास्तु ते तूष्णीं परलोकाननश्वरान् ।
 क्रियासंपादितान् सर्वान् नाशयेयुश्च तत्क्षणात् ॥
 राजधानी यथा शून्या यथा कूपश्च निर्जलः ।
 यथा हुतमनग्नौ च कृ (... ..) कृतम् ॥

दिशेषु तथा दत्तं भवेदेव न संशयः । न सुतस्य पितृद्रव्यमेवं वादी प्रसूर्मनाः ॥
 पात्रान्नभुक्तिहा क्रूरः पोताऽस्य क्षीररोधकः ।
 विश्वास(घा)पातको राजमित्रस्वामीगुरुद्विषः ॥

.....) विपदा भूमिहारकाः । एकादशैते कथिताः प्रोक्ता निष्कृतिवर्जिताः
 दास्येषां नोपकारः कार्य एव महात्मभिः । एकादशसु चैतेषु विप्रवेदविवर्जिते ॥
 अशौचे व्रतभ्रष्टे मल्ले च कितवे तथा । रोदस्यु (.) तं कृतम् ॥
 वेद्यपि प्रयच्छेत हेतुके नास्तिकेऽपि च । न पापण्डेषु सर्वेषु वेदशास्त्रविदूपिके ॥
 भवकत्रतिके पापे न बँडालव्रते तथा । न स्वाध्यायान्नरहिते तथैव च निराकृते ॥
 पूर्व (.... ..) । (.. ..) देवलके दत्तं भृतकाध्यापके तथा ॥
 इत्तमेतेषु सर्वेषु वृथा दानं प्रकीर्तितम् । व्यर्थमत्राहाणे दानं पतिते तस्करे तथा ॥
 विप्रजातौ सूत्रदा (... ..) । (... ..) घ्ने ग्रामयाजके ॥
 वेदविक्रयिके चैव व्यालप्राहे तथैव च । ब्रह्मवन्धौ च यद्दत्तं तथैव वृषलीपतौ ॥
 परिचारकलोकेषु आरूढपतिते तथा । भू (.... ..) ॥
 दत्ततुल्यधनं वृद्ध्या गृहीतं चेत्सवन्धके । प्रश्यति ततो वृद्धिस्तत्कृन्तति पुनर्हृतम् ॥
 नवीकृते पुनः पत्रे तद्भिया तूत्तमर्णकः । गुप्तचौर इति श्रेयः (... ..) ति ॥

उत्तमर्णाधमणदण्डः

पत्रे त्रिवारे यदि तु वृद्धिग्रहणभीतितः । नवीकृते तदा दण्ड्यो ऋणदाता भवेद्ध वम् ॥
 यदि मध्यस्थमुखतः गृहीतो मासमास्यत ।
 गृहीत (....) त्तमर्ण (....) स्तु तदाखिलम् ॥

अथमर्णेन तमव देयमेवति तत्रगु । ऋगतुन्यग्रहान पर वृद्धिनं घमंत
भग्देव तत्र परधान् गृहीतो न्यायदूषित ।

() न () शक्तादेवो मन्यापतेरिरागुम् ॥

माता दद्यामभायाया चदय नूमयो सुत । पुत्रप्रदाता पुत्रो वेदय द्वैमानृकोऽप्या
प्रदक्षमूनुर्नितरां दान् () ।

स्वय () मर्णे तु () माणि जनक पुत्रवानि ॥

प्रदक्षसूनुर्नितरं नून कृत्यानि सवाणि वृथग्विधानान् ।

कुर्वीत नो चेतिनृपानक स्यान् () स्तदा पाळक ॥

() पाळकस्यैव सन्ततम् ।

सप्राणि कुयाद्विधिना जनकस्य तु नैव हि ॥

उभयोरपि चारौच पित्रो कार्य विधानत ।

बन्धूनां भिन्नगोत्राणां समीप त्रिदि () ॥

() पक्षिणी स्यात्तदेतत्तादृश पुन ।

प्राहादमध्य सप्राप्त स्वकालप्राप्तमेव चेत् ॥

अनुष्ठेयमतिकान्त नैवत्यवेति केचन । केचित्तु पुनरत्युचु अहमां ()

() धरुम् । दशाहमध्ये विहित तदूर्ध्व स्नानमात्रकम्

ज्ञात्याशीच तु कथित तस्मादतद्यतोऽधिकम् । तन्मध्येव व्यवस्था हि महती परिकल्पि

मासत्रये त्रिरात्र स्यान् एवमात्पक्षिणी भवेत् ।

अहस्तु नवमादवागूष्व स्नानेन शुष्यति ॥

बन्धुन्वा () किं महाभागा ब्राह्मण्य तु कलौ परम् ।

तिष्ठति ब्राह्मसन्ध्याभ्यां तदूर्ध्व तस्मात्तद्वय परेत् ॥

सन्ध्यां समन्त्रका कुयान् तान् मन्त्रान्विरवरादिभि ।

रहितानेव महतां यनेर्नवाभ्यसेत्सुर्वा ॥

समीचीनाधारणेन सन्ध्या ब्राह्मणकारिणी । मन्त्राणां तु पु () ॥

(.....) तद्ब्राह्मण्यं च तादृशम् ।

दोषयुक्तं गुणैर्हीनं तस्मात्सन्ध्यां यथाविधि ॥

सन्यगध्ययनं कृत्वा ब्राह्मण्यं तत्प्रसादये ।

तेन तद्वैष्णवं धाम (.....) ॥

ताहं समतिक्रम्य चण्डालः कोटिजन्मसु । भवत्येवंति सा प्राह श्रुतिस्तस्माच्च तं चरेत् ॥

सगुणं शास्त्रविहितं तेन मुक्तिं प्रपद्यते ।

अनेन्तास्तद्गुणाः सन्तु ते त्वसाध्याः स्मृताः सदा ॥

अनुष्ठातुर्मतश्चेमे मुख्याः केचन तान् ब्रुवे । स्वस्वपत्नीज्ञातिवन्धुकृतान्नेन कृतं यदि ॥

पित्रोः श्राद्धं समीचीनकृतं साद्गुण्यमृच्छति ।

अकृतं चेत्तथा तच्च (.....) पुरोक्तवत् ॥

तदन्यथा चेत्पतितः सद्य एव भवेद्भ्रुवम् ।

स्वशब्देनाखिलाः प्रोक्ताः कर्तारो भ्रातरः स्वयम् ॥

पत्नीशब्देन तत्पत्न्यो निखिलाः प्रतिपादिताः ।

ज्ञातिशब्देन जननी पित (.....) का ॥

(.....) का स्मृताः ।

पितृव्यपत्नी तद्धर्मभागिन्यश्चापि कीर्तिताः ॥

वन्धुशब्देन भगिनी पितृष्वसृसुतादिकाः । कन्या सं पितृश्राद्धं भिन्नभावेषु सर्वथा ॥

न कुर्यादेव धर्मेण यथा तथा ह [?] । [.....] प्रदानं तत्र कीर्तितम् ॥

द्वितीयमपं तेन तुल्यं ब्राह्मण भोजनम् । तृतीयं च तथा कर्म पिण्डदानं ततः परम् ॥

तृतीयं च तथा कर्म पिण्डदानं ततः परम् ।

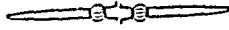
एतत्त्रयं श्राद्धशब्दशब्दितं पुनरेककम् ॥

तादृशं कर्मणि पुनः [.....] ।

[.....] तत्पात्रे हुतशेषान्नपातनम् ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

लौगाक्षिस्मृतिः

लौगाक्षिविषयकधर्मशास्त्रप्रबन्धावतारः

लोकाक्षिः सर्वलोकानां सदाचारप्रवर्तकः । वेददीक्षात्रतधरः सर्वलोकाक्षिरप्ययम् ॥
सर्वासां ... । न तत्परः ... ॥

तयोः कर्ता कारयिता देशकालनिधिःक्षणात् ।

स मासेन विकल्पौघ तन्मर्यादाविशेषवित् ॥

कृत् क्रिया कार्यभेदाधिकारव ... । ... तेन सुन्दरम् ॥

यच्छास्त्रं परमोत्कृष्टं सर्वसंप्राह्यमित्यभूत् । सर्वलोकहितं तस्मात् सर्वशास्त्रैकसंमतम् ॥

विल ... । ... श्वतम् ॥

विषयागोचरं स्पष्टं कृपया तेन चोदितम् । शास्त्रमेतद्वेदसमं धर्मसारोत्तमोत्तमम् ॥

ब्राह्मणो वेद ... ।

(मुख्या ?) धिकारिणो नित्यं परे गौणाधिकारिणः ॥

सोऽयं ब्राह्मणशब्दस्तु दीक्षितः क्षत्रियेष्वपि । अरण्ये ... ॥

... भूतो यन्न संशयः । तेन तं ब्राह्मण इति ब्रूयाद्ब्रूयै श्रुतिशासनात् ॥

वेदोदितानि ... । ... ॥

... यातानि नैमित्तिकमुखान्यपि । नित्यान्यपि ... ॥

... वदाम्यहम् । त्रैवर्णिकानामेतेपामजस्रं प्रवदाम्यहम् ॥

क्षिणं च विहितं पुण्याहस्य च वाचनम् । नान्दीग्रहमुखं चापि फलदानादिकं तथा
 शिखामपि ।

कर्मणो जातकारुण्यस्य न लग्नादि निरीक्षणम् ॥

। स्याज्जननं गर्भपातस्य तु तथैव हि । तत् ... ॥

... वैदिकम् । पितुः स्नानपरं कर्म जातकारुण्यं श्रुतेरितिम् ॥

स्नानममन्त्रं स्यादूर्ध्वमुत्पत्य केवलम् । नदी हा ... ॥

उद्धृतेनाम्भसा स्नानं विहितं शास्त्रचोदनात् ।

स्नानोत्पादनतद्वेगसंजातोऽर्घाम्भसा परम् ॥

यन्ते पितरस्तस्य हेतुना ... । ... पितृणां तुष्टिहेतवे ॥

पुत्र जातात्परं भद्रं नान्यदस्ति जगत्त्रये ।

सूतकान्तेऽपि वा कुर्यात् जातकारुण्यं सुपावनम् ॥

यन्त ... । त्रिसूक्त जापादीनि पावनानि महान्त्यति ॥

मुद्गलादिप्रयोगानि वीजदाना ... न्यपि ।

शक्त्या नित्यं प्रकुर्याच्च नक्षत्रान्त ... ॥

... गात् । उच्चाटनं च भूतानां पिशाचग्रहरक्षसाम् ॥

। करणकार्याय कुर्यान्नीराजनक्रियाम् । दिने दिने विप्रपूजा सायंकाले विशेषतः ॥

... तेन श्रेयो महद्भवेत् ।

मातापित्रोः शिशोश्चापि पीडाया जन्मकारणात् ॥

उद्भूया यश्च शान्तिः स्यात् जायते च पदे पदे ।

फली करण ... ॥

... कस्तु पावके । अयं कल्यादिभिर्मन्त्रैः परिपेचनपूर्वकम् ॥

कुर्याच्चापि विधानेन शिशोरायुष्यकारणात् ।

जामिताया ... ॥

... दशदिनेऽपि वा । सूतकान्तेऽपि वा कुर्याज्जातकर्म विधानतः ॥

नस्यापि नामकरणान् पूर्वमेव विधीयते । अह्नाना स्वकाण्यु जातकर्म

इति धर्मना जगदुभं ह्यवादिन ।

स्वकालविहितेनैव कर्मणा येन केनचिन् ॥

नामादिकन कार्यं स्यान् जातकादीति सोऽऽयमा ।

स्वकालातिक्रमे ॥

तूष्णीं पृथक्नु न शक्यते ।

नाम्नैव जातकं कुर्यान् नामान्नप्रारानेन च ॥

अन्नाशन च धौलेन चोळ मौञ्ज्याखिल पुन ।

सतुष्ट ॥

स्वन विहित मिति शास्त्रैकसमतम् । मौञ्जी क्रिया तु सा सर्वकर्मणां प्रवरपरा

ता येन केनचिन् कर्ममात्रे न तु योचयेन् ।

सा ब्राह्मणं ता प्रिया ॥

नास्यैवति श्रुति प्राह तथा सर्वा क्रियाश्चरेन् ।

तन्नामत्रवद्वारार्थं नामकर्म विधीयते ॥

एकादशे द्वादशेऽह्नि नो मत्वुर्यास्तु मुर्यत ।

भित्र गौण एव परा न तु ॥

क्रियमाण्यु मौञ्ज्यापि जातका दिक्कर्मसु ।

क्रमेणैव पृथक्त्वन तस्मिन्नेवाहनीति वै ॥

कनस्यस्त्वेन धमज्ञ सिद्धान्त इति शास्त्रज्ञन् । भित्रहतानि चेन्मोहाञ्जनकादिवा

र्थतां प्राप्य पुन करणकर्मण ।

पात्रभूतानि चायन्ते तानि तस्मान्न चाऽऽचरेन् ॥

तथापत्न्यपि वाच्य (वच्येव) तन् पुन पुनरह दृढम् ।

पुन्यस्य तु रक्षणम् ॥

अयुग्धवर्ण स्त्रीणां तु चाप्यात्रोत्तरमेव वै । प्रवराहं सधिदीर्घस्वरवर्णसम स्वकर्म

प्रवरं प्रवरार्हेण स ... । चेष्टया भिन्नपरं तथा ॥
 भ्रूलामूलरक्ताह्यं रक्त पादि । रञ्जितं बीज निविडं प्रा (प्रा) ... ॥

(अस्मिन्स्थले २२४ द्रष्टव्यम्) ।

कलौ निपिद्धं विज्ञेयं घृतमध्वादिकं तथा ॥

पृषदाज्यं क्षीरदधि तथा पक्कफलादिकम् ।

पायसं पानकं स्वादु मिश्रयित्वा सुखोल्बणम् ॥

... त्र स्वर्णपात्रेण यत्नतः ।

पश्चात् कुर्यात् ब्राह्मणानां भोजनं च यथारुचि ॥

पूर्वमपि केचित्तु तद्भक्तं प्रचदन्त्यपि । तत्र प्रधानमन्त्रास्तु भूरपां त्वदिकाः पराः ॥

चौलकालस्तु विज्ञेयो (?) तार्तियीकस्तु वत्सरः ।

तत्रामनं च नियम औत्तरं केवलं परम् ॥

चूडा कर्मापि मौञ्जी च न कुर्याद्दक्षिणायने ।

पितामहादिभिः पूर्वैः सद्भिर्मातामहादिभिः ॥

पितृव्यमातुलाद्यैश्च तत्पत्नीभिश्च मातृभिः ।

समालोच्य प्रयत्नेन ह्यनुज्ञातश्च तैरिति ॥

... धानं पुत्रस्य पितरः माता शुभम् ।

य ... धाकृतं तूर्णीं स शिशु श्रेयसा न तु ॥

वाचनं सर्वथा वच्मि पुनः पुनरितीव वै । विनैवाज्ञां गुरुणां तु नामक्रमे पुरा किल ॥

कृत्वाशास्त्रेण मार्गेण द्रव्यत्यागपुरस्सरम् ।

साक्षाद्वसिष्ठो भगवान्विश्वामित्रोऽपि भार्गवः ॥

नष्टपुत्रा वभूवुर्हि कुत्सवत्सादयोऽपि ते ।

प्रवासादेत्य पुत्रं तं अङ्गादङ्गेति मन्त्रतः ॥

कृत्वा मूर्धन्यवघ्राणमेवं कर्णे च दक्षिणे ।

अङ्गमारोप्य तं कुर्याच्छ्रेयसे तस्य केवलम् ॥

अग्निरायुष्मदित्यादि मन्त्रैर्ब्राह्मणवाचितै ।

आशीर्वादाक्षताश्चापि स्वयं स्वीकृत्य तच्छिर ॥

अलं कुर्यात् महिषा कृते । पण्डेऽन्नप्राशनं कार्यं मासि तस्य समन्त्रकम् ॥

कौतुकारयक्रियां कृत्वा परं नान्द्या यथाविधि । शुभं मुहूर्तं सुलग्ने च विशेषतः ॥

भिरसा भक्षणकर्मणः ।

पुनर्जातवनाम्नोऽस्तु नियमपूर्वमुक्तयो ॥

दिनयोरेव तेनाऽत्र तद्वप्रादिनिरीक्षणम् ।

यथा सभवत् प्रोक्तं न तारादिवलादिकम् ॥

कुमारभोजनं चात्र षट्पुंभिरात्तिसम्भवे । पञ्च नक्तैः कुर्यान्मात्रा महं शुभिक्रियैः

भक्ष्यभोज्यादिकैर्यो तु द्वयात्पूर्वं यथारुचि ।

दक्षिणादानकं तेना भोक्तृणां तेन वर्णिनाम् ॥

पुण्याहानन्तरं नान्द्या परं कौतुक्बन्धकम् ।

अङ्कुरारोपणं कुर्यात्तदुक्तेनैव वर्त्मना ॥

पश्चात्तत्संस्कारं उक्तं प्रतिष्ठां जातवेदसः ।

शक्त्या मत्यां प्रहं मरुतं परं सताम् ॥

सन्निधानेष्वसर्गं मुष्टं तत्प्रेषावर्धनम् । शिखानिधानं च तथा तत्स्थानादनलस्य च ॥

उपसमिधमारभ्य भागांश्चेव वै । प्रधानहोमं कुर्वान्तं जयादिं च ततः परम् ॥

सर्वं तदोत्तरं तन्त्रविधिनैव समाचरेत् । नीराचनं चाशिषां च करणं पूजनं ततः ॥

ब्राह्मणानां विशेषेण ताम्बूलदक्षिणादिकम् ।

तदङ्गत्वेन भूदानं ब्राह्मणानां च भोजनम् ॥

सर्वं सुमङ्गलीगानपूर्वकं सम्यगाचरेत् ।

मङ्गलानां च वाद्यानामस्मिन् कर्मणि वच्यमहम् ॥

अन्त्यकरणं विधिचोदनात् ।

शक्त्यभावे तु तूष्णीकं यद्वा देविः मुत्तमम् ॥

कर्ममात्रं सूत्रशास्त्रादाचारादिप्रचोदितम् । तन्मात्रमेव कुर्यात् तेन कर्म न दुष्यति ॥
 वेदोक्तमन्त्रलोपे तु कर्म तत्तु प्रणश्यति । सर्वं वैदिककृत्येषु यथा वा वेदचोदिताः ॥
 मन्त्रा लुप्ता भवेयुर्न स्वरवर्णादिकैः पदैः । तथा यत्नेन कर्माणि सम्यगेव समाचरेत् ॥

यत्कर्म वैदिकं तत्तु विप्रसाक्षिकमाचरेत् ।

कर्म ब्राह्मणराहित्ये साद्गुण्यं नाधिगच्छति ॥

एकस्यापि क्रियाक्षस्य सर्वतन्त्रविदस्सतः ।

सर्वशास्त्रामन्त्रतन्त्रसूत्रसर्वस्ववेदिनः ॥

अपि कर्मसु सर्वेषु वैदिकेषु वदाम्यहम् । तं विप्रसाक्षित्वरहिते विप्रसाक्षिके ॥
 कृतमप्यकृतं कर्म तत्क्षणादेव तद्भवेत् । सदश्चापि तथा भूयः कर्तव्यत्वेन चोदितम् ॥

शास्त्राविदां श्रोत्रियाणां यन्त्रतन्त्रक्रियाविदाम् । साद्गुण्यपरि ण सदृष्टदाम् ॥

सर्वैव सर्वकर्माहो न कुतर्ककुचेतसाम् । वेदशास्त्रागोत्रसूत्रभ्रष्टानां दुष्टचारिणाम् ॥

वेदसंध्यापराणां च वेदमात्रैककोविदाम् । तुच्छानिरर्थका न ॥

न वैदिकक्रिया ह्येव स्यात्तेषामेकोऽप्यमन्त्रकः ।

मन्त्रविन्मध्यगश्चेत्तु सत्सभाप्यसभा भवेत् ॥

वेदभ्रष्टं तु विज्ञेयं कर्म चण्डा सूत्रभ्रष्टस्त्वृतीयकः ॥

जातिभ्रष्ट इति द्वेयः सर्वकर्मविगर्हितः । सूत्रभ्रष्टश्च कल्मापः परिवित्तिसमस्सदा ॥

तस्मादेतान् सभामध्ये योजयेन्न तु वैदिके । सत्कर्माणि तानेतानखिलान्भ्रष्टान् वैदिको न समूहयेत् ।

उत्कृष्टं नोपनयनात्कर्मान्यदिह विद्यते ॥

वैदिकेष्वखिलेष्वेव तद्धि ब्राह्मण्यमूलकम् । वसन्ते चोपनयनं (?) चापि मधुस्स तु ॥

भासाद्याः पश्चमासाश्च वसन्त इति केवलम् ।

तत्सान्निध्यमहिम्नैव तत्पूर्वापरयोरपि ॥

अतो वसन्त माखाद्या गौणा इत्येव सूरिभिः ।

सिद्धान्तितः शास्त्रजालविधिज्ञैर्ब्रह्मवादिभिः ॥

गर्भाष्टमो ब्राह्मणस्य मौञ्ज्या मुरय उदाहृत ।

काल कालविधिर्हैर्गैरष्टम शुभ इत्यपि ॥

तत्समयेन मनुना वर्णितो गौतमेन च । ब्रह्मवर्चसकामस्य पञ्चमोऽद्भो महात्मभि ।

वर्णितो मुख्य एवेति मेधावी यदि बालम् ।

तथैव पद्य प्रोक्तञ्च तेनरकामस्य चेतसत ॥

नवमोन्नाद्यमामस्य दशमोऽद्भोऽपि निश्चित ।

एकादशस्य रद्राब्द वीर्यकामस्य वच्यहम् ॥

आपोऽशाद्ब्राह्मणस्य कालस्तद्योग्यतावशान् ।

शब्दस्स तु सुविज्ञेय न सर्वस्येति वै मनु ॥

मेधाविन सुवचस श्रुतिमात्रेण केवलम् । वेदवर्णमाहक चेत् तदैवीपनयेदिति ।

अनध्यायेषु सायाह्व यामिन्यां दक्षिणायने ।

अष्ट कास्त्रवेलान्मौ दिवसेष्वपि ॥

हृतान्मोहाच्छलान्मौर्यार्थात्कृतोपनयन वृथा ।

पुन करणमाप्नोति यथावन्नात्र सशय ॥

भिन्नशाखागोत्रसूत्रकृतोपनयन कृतम् । रजस्त्रलापतिकृत मुख्य ॥

चिना कृत गोहात्सुष्पवत्या च मातरि । महातद्गुरुभि पित्रा पितागमपुरोगमै
कृतोपनयनश्चापि कृतमेव न सशय । अननुष्ठिनसभ्येन हाकृतोपासनेन वा ॥

पूर्वेषु ब्राह्मभोक्तृणा । कृत तद्व्यर्थमेव स्यान् तथा तस्मात्त तश्चेत् ।

ब्रह्मवीयसमुत्पन्नो मूको यदि तु त तत । सम्यक षोडशवर्षे जातकादि ॥

वोपनयन क्रियामात्रेण तन्त्रत । तन्त्रं कुयादशेष च तन्मन्त्रानखिलान्स्वयम् ॥

वदेदेव विधानेन कर्ता तत्कारणात्परम् । लिखित्वा सलिले ता धृतेऽथवा ॥

उपदेशे प्राशयेष समिदाधानकर्म च । तद्भूतेनैव तूष्णीक स्वमन्त्रोक्त्याऽखिल यथा ॥

कारयेदेव तूष्णीक क्रिया रम् ।

सन्वादिक् तथा नित्य कारयिनैव तत्करात् ॥

सर्वेषां कर्मणां तस्याभिनयात्कारयति च । तर्पणं ब्रह्मयज्ञाङ्गं ध्राद्धादिकमशेषकम् ॥
 तत्राभि नयनादेव ... केवलम् । ब्राह्मण्यं तस्य सुतरां पादाभावमिति स्वयम् ॥
 श्युराह परे सर्वे तन्नान्येवेति चोचिरे । पाण्डुक्तेन्यत्वं तस्य स्तुतः स ... ॥
 ... योग्यतां पङ्क्तिदर्शने ।
 अधिकारोऽस्ति तस्याऽस्य सर्वमन्त्रैकशून्यतः ॥
 सर्वक्रियानर्ह एव जातिमात्रेण केवलम् । ब्राह्मणश्चेति वनासौ ... ॥
 भर्तृणां च तज्जातानां चेद्ब्राह्मण्यमेव च ।
 अमन्त्रजास्तु ते क्षयाः साक्षात्तु वृषलास्तु ते ॥
 पुण्यत्रयात्परं तेषां तद्वंश्यानां ततः पुनः । ... मुकवंशैक जन्मिनाम् ॥
 फलीवान्धवधिराश्रित्वितद्भिन्ना अपि तत्समाः ।
 वेदोक्तकर्मानधिकारिण एवेति शास्त्रज्ञ ॥
 न योग्या ह्यव्यकव्ययोः । कृत्योपनयनं तूष्णीमेतेषामपि तां ततः ॥
 अन्नपानप्रदानादि कृत्यैः सम्यक् प्रपालयेत् ।
 ... वधिरजाश्राश्रिव त्रिपुत्रास्त्रय स्तुते ॥
 तेषां परा योग्यत्वेऽपि न तत्सन्ततिरर्हति ।
 न नैच्यन्यद्गमाप्नोति संस्कृता सा न दुष्यति ॥
 परेषां ह ... योग्यता पङ्क्तिदर्शने । मूक संततिवन्नेषा त्रिपूर्वं दोषगा न तु ॥
 गर्भकादश वर्षोऽयं राजन्यस्योत्तमो भवेत् । उपवीतेस्त ... शुद्धैकादश उच्यते ॥
 गर्भ द्वादश वर्षस्तु वैश्योपनयने मतः ।
 मुख्यत्वेनैव तत्तुल्यः शुद्धो द्वादशवत्सरः ॥
 आर्द्धाविंशात् क्षत्रियस्य गौणः कालस्त उच्यते ।
 आचतुर्विंशवर्षस्तु गौणो वैश्यस्य शास्त्रतः ॥
 राजन्यस्योपनयने ग्रीष्मो मुख्य इतीरितः ।
 शरद्वैश्यस्य संप्रोक्तो रथकारस्य तत्पुरः ॥

यथा ष्वति स मुनि वसिष्ठो भगवान्महान् । स न कालञ्च रथकारस्य नापठ ।
 मर्वेषामेव वर्णानामुपनीतिप्रपूर्विके ।
 पुण्याहो द्विषसे कार्यं नान्याङ्गान तथैव च ॥
 देवतानां प्रतिष्ठा च नित्यं ब्राह्मणमोजनम् ।
 तथैव चाग्निमन्थानमपि त्रिप्रब्रुवस्य च ॥
 वसुधैव कुटुम्बकमिदं परेषु प्रातरेव वै ।
 अमृतानां जातनादिकर्मणां करणं तथा ॥

उपनीत्यङ्गवद्धे च प्रतिष्ठापनकर्मणम् । सकल्पोऽत्र वद्विजै कार्यं उपनीतेर्विधानतः ॥

उपनीत्यङ्गसकल्पे बद्धिनामीयमप्यति ।

अपेक्षणीय सर्वेषामन्यथा तन्न सिद्धयति ॥

अतो यत प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।

उपनेष्येति सकल्पं नश्चत्रादिकसमवयम् ॥

च णमिति प्रोक्ता पुन पुण्याहपूर्वकम् ।

कारयित्वा ब्राह्मणानां भोजं ॥

कारयित्वैव विधिना चोपवीतस्य धारणम् ।

उपवीतवृते पूर्वं शुद्धाचमनकर्मणः ॥

कुमारभावनं मन्यन्वदुभिः कारयति च । मात्रा सीमन्तिनीभिश्च मङ्गलोद्गानपूर्वकम् ॥

भावनान्ते दिग्बपन येनेत्यादि समन्त्रैः ।

चतुर्भिर्विभा द्वपन्तमनुमन्त्रयेत् ॥

माता वा ब्रह्मचारी वा अक्षुरेण च दक्षिणे ।

उद्वायेति च मन्त्रेण लुप्तान् केशानशेषकान् ॥

उन्म्वरस्य वा मूढे दर्भस्तम्बेषु वा शिपेत् ।

स्नातमन्त्रेषु ममाधानादिकविधानतः ॥

छयाऽऽज्यभागपर्यन्तं नायुदेनानलं यदो । हस्तेन समिधन्ता वै चापेक्षीति वदेत् ॥

वटुं प्रति पिता पश्चात् निक्षिप्तायां ततः पिता । आतिष्ठेति च मन्त्रेण वटुमारोपयेत्तदा

अश्मानं पूर्वनिक्षिप्तं रेवती स्त्वेति युग्मतः ।

अभिमन्त्र्य च तद्वस्त्रं या अकृन्तन्निति त्रिभिः ॥

तद्वासः परिधाप्याऽस्य वाचयित्वा च तत्त्रयम् ।

परीदमिति तत्पश्चादनुमन्त्र्यैनमेव वै ॥

मौञ्जीं तं त्रिवृतां सम्यक् प्रादक्षिण्यविधानतः ।

आवर्तयत् त्रिस्वाहा द्वाचयेत्तामृचं यथा ॥

इयं दुरुक्ताद्युगमं तन्मित्रस्येति ततः परम् ।

अजिनं चोत्तरं कुर्यादग्निष्ठे दशभिस्ततः ॥

आ(म?)न्त्रेत्यवसाप्याऽथ समुद्रात्तत्समाचरेत् । तद्वस्त्रं परिगृहीयादग्नयेत्वादिकेनतः

देवताभ्यो रक्षणाथमर्पयेत्तं वटुं तदा ।

देवस्य त्वेति मनुना पितृवोपनयेदमुम् ॥

अन्ते शर्मन्निति त्रूयात् सुप्रजा इति दक्षिणे ।

कर्णे जपन्तं कुर्वीत ततो वटुरयं पुनः ॥

ब्रह्मचर्यं यजुर्जप्त्वा सुखं तिष्ठेत्तदुन्मुखः ।

को नामाऽसीति पित्रोक्ते वटुः स्वन्नाममन्त्रतः ॥

कस्येति च पुनः प्रोक्ते ह्याचार्येण समन्त्रके । प्राणस्येति वटुर्दद्यादुत्तरं तस्य मन्त्रतः ॥

एष तेति पिता प्राह चाध्वनोमिति तत्परम् ।

वटुः ... योगे योगेति तत्परम् ॥

प्रधानहोमः कथितः विशेषः कोऽपि चात्र वै ।

द्वितीयतुर्यावाचार्यः स्वयमेव वदेन्मनून् ॥

सर्वाशिपोऽन्वाचयीत ।

कुमारेण प्रयत्नेन ह्याचार्योऽत्र शनैः शनैः ॥

जघतादि होमात्परतः ब्रह्मणः पुरस्तदा । कूर्चे कुमारदत्ते मनुनैव वै ॥

मन्त्रवता द्विनान् । प्रार्थयीत तदुक्त्यैव पादप्रक्षलनादय ।
 तन्धिता त्रिधानेन सावित्री भो इतीन वै ।
 सप्राधिताऽथ त्रिधा तद्गायत्र्यचनात्परम् ॥
 सावित्रीमेव ता देवीं गायत्रीं वेदमातरम् ।
 पादशाऽथचशाम्मवां क्रमेण व्याहृतीयुताम् ॥
 पादेऽन्तपु वा कृत्वा वदेद्ब्राह्मणवृन्दक वदु शततश्चगुरवे वर दद्याद्गुरुस्त ॥
 न वर प्रतिग्रन् न्यादेव विधानत ।
 देवस्य त्रिधा त्रिधा यथावत्तद्यज्ञपत् ॥
 उदायुपति चाधाप्य तश्चभुरिति तत्परम् ।
 आद्यमुपतिष्ठत यस्मिन्भूतारयतन्त्रकम् ॥
 कृत्वाधाम्नौ निश्चिपथ ममिध प्राङ्मुखो वदु ।
 तपूवधृतं षण्डमन्त्रं पतिष्ठद्विभावमुम् ॥
 ममन्त्रमुश्वरचर्ति पालाशा षण्ड उच्यते ब्राह्मणस्य क्षत्रियस्य नैयप्रोधस्तमप्रक ॥
 औत्स्यरा वात्रा वा षण्डा वश्यस्य चादित ।
 षण्णवाग्णत पश्चान् स्मृत च म यज्ञूप्यपि ॥
 प्रवाचयान त्रिधिना पिता पुत्रेण तमद् ।
 यत्पुत्ररपि पश्चान् भूयाममिति तपरे ॥
 चरम परमे चान् वत्सियाय वयामतम् ।
 पश्चान्त्रिप्रिमान्त पिता पुत्र त्रिधानत ॥
 शिष्यवन्मनुना तत ब्रह्मचायमि तत्परम् आपाशानयादिकंश्च तत्सवत्र च तद्व्या ॥
 राक्ये च ब्राह्मणचेत्त रात्रयेति मा श्रुति ।
 पश्चान् मातृभिन्ना मा विधिना कारयति च ॥
 पत्नयेण मा माश्रान् प्रत्यायां ब्राह्मणैरिति ।
 तत्राय भयतान्यत्र पद तत्परमप्यथ ॥

भिक्षां देहि पदद्वन्द्वं क्रमोऽयं मनुनोदितः । भवन्मध्ययामराजा वैश्यस्तु भवदंत्यया
 भिक्षेतैव विधानेन भिक्षायाः परतोऽपि वा ।
 तत्संशासनमित्युक्तं भिक्षाकालं स्वयं गुरुः ॥
 नमस्काराय तन्मातुः स्वगोत्रप्रवरं वरम् ।
 वाचयीत विधानेन तद्वाचनविधिस्त्वयम् ॥
 कर्णोपिधाय ह्रस्वाभ्यां नमस्कार निमित्ततः ।
 चतुः सागरपर्यन्तं गोद्विजेभ्यः शुभं ब्रुवन् ॥
 भवत्वित्येव तत्पादौ गृहीयाच्च ततः पुनः ।
 साष्टाङ्गं संप्रणम्येतां भवतीत्यादिकं वदेत् ॥
 त्रिवारमेवं प्रथमे दिवसे निखिलेऽप्यति ।
 प्रवदेन्निखिलायां च भिक्षायां मौञ्जिवन्धने ॥

द्विन्दिवसेष्वेपु सकृदेव वदेदति । मौञ्जीदिने मातृभिन्ना निखिलाश्च चिरंतनीः ॥

न तु भिक्षां चाचयीत भिक्षाद्रव्यं च तद्दिने ।
 अक्षतांस्तण्डुलान् रम्यान् नारिकेलादयोऽखिलाः ॥
 फलानां ये विशेषाः स्युः भक्ष्याणां ये विशेषकाः ।
 हिरण्येन प्रदातव्या ताम्बूलेनाञ्जलित्रिकात् ॥
 नमस्कृतास्तेन नार्यः सर्वा लौकिकवाष्यतः ।
 तस्यमूर्ध्न्यक्षतान् रम्या ... शीं निरीक्षितः ॥
 अधीत्य चतुरो वेदान्साङ्गान् शास्त्राणि पट्पदम् ।
 पुराणस्मृतिशिल्पांश्च दीर्घायुष्मान् गृही (भवेत्) ॥

दृष्ट्वा च निखिलाङ्गैः पुत्री पौत्री फलन्मनाः । कृतकृत्यो भवत्येव प्रयुञ्जीरन्महाशिपः ॥

लब्धां भिक्षां च तां सर्वामाचार्याय निवेदयेत् ।
 यावदध्ययनं ह्येव भिक्षान्नो हि भवेद्ब्रुवम् ॥

सम्यक्कृत ब्रह्मचर्यं समिदाधानकोऽप्ययम् । अनुष्ठिताचार्यकुलवासो विप्रो भवेदपि ॥

मौञ्जीं लब्ध्वा ततो भिक्षां सद्य एव तदा क्लिप्त । आचायाय प्रयच्छन्ति महाकुण्डममुद्गा

मौञ्ज्याद्गदभिर्जां शशया ताम्बूटानि पृषद् पृषद् ।

सदस्येभ्यो द्विजातिभ्य प्रयच्छेद्देवोत्तमा ॥

न्वुर्यान्न तु तत्तुर्यान् निरमृत्यान् वाहवान् ।

पूजयेष शिवैवाक्ये दानमानादिभिन्ददा ॥

यावन्तो वै सदस्यास्तु तावन्तो दक्षिणार्हका ।

विषयानां धर्माणां च ताम्बूलं न कदाचन ॥

प्रदद्याथा - स्तूर्णं हितुं दृष्टया विसर्जयेत् ।

याचकेभ्यो द्विजातिभ्यो दृष्टिभ्यो विशेषतः ॥

सतत सशरिरेभ्यः प्रदद्याद्दक्षिणा शिवा । केभ्यो नरेभ्यो वा विदेभ्य सभ्य एव वा

सद्दूषकेभ्य पापेभ्य शैलूषेभ्यो मतेष्वपि ।

असदर्पणमुद्विभ्य श्रोत्रिषेभ्यो विशेषतः ॥

न सत्कर्मसु तेभ्योऽर्घ्यं तूष्णीकं न विसर्जयेत् ।

अभ्यनुष्ठानिमित्तार्थं निमित्तं यद्धनं तु तन् ॥

यज्वभ्य श्रोत्रिषेभ्यश्च विद्वद्भ्यश्च विशेषतः ।

मन्त्रार्थविदूष्यो देय स्यादन्यानर्थं हेतवे ॥

तद्धनं प्रभवत्येव तदस्तस्मान्न चाचरेत् । पलाशहोमपर्यन्तं मौञ्जीकर्म प्रचक्षते ॥

तावदन्नं यथा शक्त्या ब्राह्मणेभ्यो निरदयेत् ।

तृतीयदिवसे मौञ्ज्या प्रकृत्यात्ममहाशिव ॥

तस्मिन्काले विशापणं विष्णुलक्ष्म्या समायुतं ।

सानिध्यं प्रकरात्वेव देवो वदमया विभु ॥

तस्मात्तस्मिन् विशापणं वदन्तो द्विजात्तमा ।

विशपणं प्रपूज्यास्य दानमानार्हणादिभिः ॥

कृतं स्वकालं मौञ्ज्याह्वयमुत्तमं दिनम् । ब्राह्मस्यात्पादकं स्यादेवमेव न चेत्तरेण ॥

तस्मिन्ननुष्ठिते सम्यगेकस्मिन्वा परे " ।
 मौञ्ज्याख्ये परमे दिव्ये कृतान्येवेतराण्यपि ॥
 जातकादीनि कर्माणि गौणकाले कृतान्यपि ।
 मुख्यकालकृतानि स्युः उपनीत्या सदैव चेत् ॥

द्रव्यकालादिकैस्तस्य मुख्यस्य यदि संभवे । वैगुण्ये सर्वलोपः स्यादतो ज्ञात्वैतदप्यति
 एकां वाऽपि क्रियां विद्वान् मौञ्ज्याख्यां सम्यगाचरेत् ।
 तत्रैव मन्त्रसिद्धिः स्यात् तन्त्रसिद्धिः परा शिवा ॥
 क्रियासिद्धिः तपस्सिद्धिः श्रेयस्संपन्महोन्नता ।
 ज्ञानसिद्धिलोकसिद्धिर्भवत्यपि न संशयः ॥
 पितोपनयनस्यादौ कर्ता पुत्रस्य धर्मतः ।
 स्थिते तस्यापि पितरि पितुः स तु मनीषिभिः ॥
 प्रोक्तः कर्तेति परमः तस्यापि पितरि स्थिते ।
 स एव मुख्यकर्ता स्यात् पितामह इत्ययम् ॥

असौ कथं भवेत्कर्ता चेति प्रकृते सति । उत्तरं तत्र वक्ष्यामि तत्कर्मादौ तदङ्गके ॥
 नान्दीकर्मणि ये देवा अस्य केवलाः ।
 प्रभवेयुर्हि नान्यस्य तद्दुद्देशेन कर्म तत् ॥
 समाप्यं किल तेनैव मुख्य कर्ताऽथ मुच्यते ।
 ज्येष्ठस्य च पितृव्यस्य पितुः पितुश्चापि च ॥

प्रपितामहस्यासद्भावे पिता कर्ता भवेदिति । पुत्रस्योपनये वच्मि तथाऽन्येषामसंभवे ॥
 सतां मातामहादीनां गुरुणामपि दुर्घटे । पिता पुत्रस्योपनीतौ कर्ता स्यादन्यथा न तु
 तेषामनुज्ञया चेत्तु तद्दर्पेण सुचेतसा । प्रकृतोऽयं भवेदेव नान्यथा न्यायवादिनाम् ॥
 मतिमेव विशेषेण ज्ञातव्यं गुरुबुद्धिभिः ।

आपोऽश्राद्ब्राह्मणस्येत्युक्तः कालः परो न तु ॥

अधिकोऽस्तत्कल्प एव वटोस्तस्य तु कुत्सितः । प्राप्तायामधिकायां तु तत्कर्मा नर्हतादिभिः

तदाऽह कल्प प्रभवे घटोर्मध्ये विनिश्चित ।

पञ्चमाब्दादिक काल परो मुख्यतमो मत ॥

दशमाब्दे तादृशस्य व्यतीतेऽयन्तपातकम् । मातापित्रोश्च बन्धूनां प्रभवेन्नात्रसशय
वेदाक्षरप्रमहणशक्तिमस्त यदा पिता । यदि नोपनयनेत्सद्य महत्पातकमस्तुते

मौञ्जीकर्मणि ये विप्रा समाहूतास्तु तत्प्रति ।

न गच्छन्ति न पश्यन्ति ते वै नरकगामिन ॥

स्वकालातिव्रमे मौञ्ज्या देवाद्वा मुख्यगौणयो ।

पातित्य नक्षणान्नून जातिभ्र शोऽपि जायते ॥

उत्ताना षोडशाब्दाना येन केनाऽपि कर्मणा ।

व्यतिक्रमेत्तस्य यती मौञ्ज्या स्यान्न प्रयोजनम् ॥

हठाद्यद्यपि कृत्वा वा ब्राह्मण्य नाऽऽप्नुयादसौ ।

किं त्वब्राह्मण्यमाप्नाति पाङ्क्तेयो न भवत्यपि ॥

सत्कर्मकालासभाध्य नेश्णीयश्च पैतृके । सः कर्मणि महायज्ञे सन्ध्ययोहभयोरपि

मन्थ्यापनयनात्पश्चात् कालेषु त्रिषु सा भवेत् ।

अप्रिकाय तथा स्नान नर्थवाऽऽचमनक्रिया ॥

कमणामपि सर्वेषा नित्यमाहान्तयोर्भवेत् ।

सन्ध्यायामे ब्राह्मणोऽस्य ब्राह्मण्य ना मश्नुते ॥

ब्राह्मण्य स्नानमन्ध्याभ्या नान्येनैतत्प्रजायते ।

सन्ध्याकार्यो यदा मौञ्जी विद्यार्थस्य च केवलम् ॥

सावित्रप्रहमारभ्य यथा सन्ध्या तथा पुन । ब्रह्मयज्ञश्च गाव्य्या भवेत्तत्तर्पणं तथा

दीपकर्मक्रियायास्तु तथा स्या विधीयते तत्पद् वेदमुखत्वं भवेन्नित्यं द्विजन्मनाम्

मध्याह्ने ब्रह्मयज्ञस्य मुख्यकाल उदाहृत । प्रात कालादिकसर्वस्तत्समो नैव सर्वदा

वेदोपनमण कुर्यात् कृत्योपाकर्म शास्त्रत ।

अकृत्वा तदुपाकर्म न यद् सभुपक्रमेत् ॥

नित्यं द्विजन्मनां प्रोक्तं श्रावण्यां वेदहेतवे ।

पौर्णमास्यामुपाकर्म प्रथमं ब्रह्मचारिणाम् ॥

प्रथमोपाकृतिसमं नेह कर्म शुभान्तरम् । तत्रैव क्षुरकर्मादीं ततः स्नानान्तरात्पुनः ॥
अभ्यङ्गनं यथावच्च संभवेर्भूषणादिभिः । अलंकारैश्च वासोभिः परैर्नाराजनादिभिः ॥
पीतकौपीननिबन्धदपर्णादण्डमुख्यरपि । पीतमौञ्ज्यजिनस्तावक्षौमकुस्तुम्बरादिभिः ॥
प्रवेशनिर्गमाभ्यां च स्यस्तिवाचनपूर्वतः । सर्वमङ्गलवाद्यौघरञ्जनक्रियया तदा ॥
काण्डर्षिषेदहोमेन विरजाहोमतस्तदा । पाद्भिर्वयोदशमहा जपहोमार्चनादिभिः ॥
कामो कार्पील्लपेनैवं तन्मन्युरजपेन च । वेदाद्युपक्रमसहा सत्कर्मक्रियया ततः ॥
तत्समसूक्तमो नास्ति तदाद्येव द्विजन्मनाम् । वेदादानपरिप्राहशास्त्रप्रवचनादिभिः ॥

लोके सर्वत्र दृश्यन्ते तदाद्येव च वर्णिनाम् ।

नित्यं कालद्वये होमः समिधामटवीक्षिताम् ॥

नित्यं कालत्रये सन्ध्यासमतिक्रमणं गुरोः ।

अत्यन्तशिष्या स्नानं भिक्षाचर्यादिकं तथा ॥

वेदव्रतानां सर्वेषां समनुष्ठानमेव च । तत्तदुपतेन विधिना तदा द्येव न तत्पुरः ॥

उपक्रमः प्रकर्तव्यः प्राजापत्याख्यकाण्डके ।

प्राजापत्यव्रतमिदं विधिना विधिचोदनात् ॥

कर्तव्यत्वेन कथितं तदारम्भेऽप्युपाकृतिः । उत्सर्जनं तत्समाप्तौ द्वयमेकस्य केवलम् ॥

कर्तव्यमेव तन्मन्त्रैः चरिष्यामीत्यचारिषम् । अग्ने व्रतपतेत्येव तद्यत्तुष्टयमन्त्रकैः ॥

एवं नवानां काण्डानामाद्यानां करणं बुधैः । पृथक्त्वेन प्रकथितं सोऽन्यानां च तत्तत्तथा

उपाकृतिस्तथोत्सर्गः नवानां च पृथक् पृथक् ।

तत्तद्विज्ञैश्च तन्मन्त्रैः तत्तत्काण्डर्षिभिस्तथा ॥

पश्चादानेयकाण्डानां समानां करणं बुधैः । प्रचोदितं विधानेन तत्तत्तद्विज्ञमन्त्रकैः ॥

अनन्तरं वैश्वदेवकाण्डानां पूर्ववत्तथा । उत्सर्गोपाकर्मणी ते कतव्यत्वेन चोदिते ॥

एवं चतुश्चत्वारिंशत्काण्डानां समुपक्रमे । समाप्तौ च यथाशास्त्रमुपाकर्म ततः पुनः ॥

उत्सर्जनं च हुंसां विविनाऽनेन मन्त्रिन् । वेद समभ्यसेदुक्तया गुरोरेव सकारण ।

वर्णा सम्यग्बद्धमेव सादयित्वा तत पुन ।

तदङ्गानि च तन्मध्ये निद्रालस्यादिवर्जित ॥

लोभमोहक्राधहीन यसन्नित्य गुरो कुले ।

श्रोत्रियानागतान्प्रन्धून् यञ्जनो याचकानपि ॥

पितरौ प्रणमन् भक्त्या नित्य कालद्वयेऽप्यति ।

मिश्रान्नमशनन्प्रयतो मधुमासादि वर्जनात् ॥

स्वाध्यायकृतशास्त्रौघ सर्वत्रिया विशारद । ऊहापोहविरोपज्ञ क्रियातत्त्वं विरोपवि

सर्वमन्त्राद्यकुशल सूत्रत्रयविचक्षण । मीमासान्यायकुशल धर्मधर्मिविवेकवान् ।

अध्वर्युद्गातृद्वेनृणा कार्यकृत् त्वपेशल । प्रायश्चित्तेन कुशल स्नातकी प्रभवेदयम् ॥

तानि काण्डानि मम्य प्रवदामि च मुस्तुम् ।

पौराडाशा याचमानो होता (१) हौत्रमेव च ॥

पितृमेधश्च कथिता ब्राह्मणन च तपरम् । तथैवानु ब्राह्मणेन प्राजापत्यानि चोचिरे ॥

तत्काण्डौत्रविरोपज्ञा वमिष्टाया महपय । तद्विरोप प्रकाण्डार्थ सम्यगेतद्विमथ्यते

पौराडाशा इये त्वाया अनुवाकाभ्रयाइश । तद्ब्राह्मण तृतीयम्यां प्रत्युष्टं पाठकद्वयम्

आया पडनुवाकाश्च त्रिवरूपप्रपाठक । समिधा यनतीत्याया अनुवाकास्तया दश

अनुवाङ्गमन्त्रप्रनद्वयगत परम् । मन्त्रे त्याया याजमाना अनुवाका बहोरिता

अनुवाकामन्त्र पञ्च पाक्यज्ञादिकाश्च षट् । याचमानब्राह्मणानीत्युच्यन्ते वेदवित्तमै

चिन्मिन्नुगात्या मन्त्रा षतार म्द्विधा इमौ । द्वितीय ह्यष्टके प्रने द्वितीयश्च तृतीयक

सयमियात्रि प्रन इष्टिहौत्रमितीरित । दव वै नेति पश्चाऽनुवाका स्तद्विधा स्मृता

पर युवास प्रनम्नु पितृमं य वनीरित । इत्युक्त काण्टमषक प्राजापत्यं प्रकीर्तितम् ॥

काण्डानामय सौम्याना क्रियते च निरूपणम् ।

आध्वयका महार्चव दक्षिणा (५) हत परम् ॥

समिष्टयजुषां नाम सामन्त्रव भृता तथा । याचपय मुक्तियाणि सद्यश्चापि तथा पुन

स ब्राह्मणानि सानुब्राह्मणान्यपि यथाक्रमम् ।

सौम्याख्यानि तु काण्डानि कथितानि महात्मभिः ॥

शिवायात्र वै तेषां पुनस्सम्यद् निरूप्यते । आप उन्दन्तु देवस्य प्रश्नद्वितयमध्वरः ॥

संपवमानोऽनुवाकावप्यध्वरौ मतौ । सजोषा इन्द्रपर्यन्ता आददे प्रमुखा प्रहाः ॥

दुत्यमनुवाकान्त्रीन् दक्षिणामूचिरे बुधाः । ब्राह्मणत्रयमेतेषां पष्टः काण्ड उदाहृतः ॥

सत्रात्प्राचोऽनुवाकांस्त्रीन् पितृब्राह्मणं विदुः ।

उभये वै प्रश्न आद्यः पञ्चमौ पष्टममौ ॥

अग्नेः प्रपाठके तुर्यमन्तिमं चतुरस्तथा । अध्वरब्राह्मणं प्राहुरनुवाकानिमानपि ॥

त्रिवृत्स्तोम इति प्रश्नः समाख्यः परिकीर्तितः ।

नमो वाचे तदूर्ध्वौ तु प्रश्नौ शुक्रिय तद्विधी ॥

अक्यद्वामिति प्रश्नः सप्तमाद्याः पडीरिताः । अनुवाका वाजपेयाः तद्विधीन्प्रथमेष्टके

प्राग्ने तृतीये देवा वै यथेत्यष्टौ प्रचक्षते । एवं नवोदितान्काण्डान् सौम्यानाहुर्मनीषिणः

आग्नेयानां च काण्डानां क्रियतेऽथ निरूपणम् ।

अग्न्याधेयं त्वग्निहोत्रमग्न्युपस्थानमेव च ॥

हाग्निचयनं तद्वत् युज्जानादिकमप्यति । सावित्रचयनं चैव नाचिकेताख्यकं तथा

प्राग्ने वैश्वसृजाख्यं च पुनरारुणकं ततः । तद्ब्राह्मणमनुब्राह्मणश्चापि क्रमतोदितम् ॥

प्राग्ने काण्डजालं स्याद्वेदमध्यं गतं तथा । स्पष्टार्थमधुना भूयः सम्यगेव निरूप्यते

प्राधानं कृत्तिकास्वादि प्राङ् नवेत्यनुवाकतः । प्रथमे पुनराधानं काण्डे पञ्चमपाठके ॥

प्राधानुवाकाश्चतुरः तथैव प्रथमेऽष्टके । तृतीय पाठकद्यानुवाकं च विबुधा विदुः ॥

उपप्रयन्त इत्याद्यमग्न्युपस्थानमुच्यते । ममान्तमग्निहोत्रस्याङ्गिरसः पाठको विधिः ॥

उदस्यादनुवाकौ तच्छेष तन्निष्कृतित्वतः । अग्निश्चतुर्थकाण्डोऽनुवाकावायुप आदिमौ

तस्य शेषतया प्रोक्तं तस्यैकं ब्राह्मणं बुधाः ।

आदितश्चतुरः प्रश्नानाहुः पञ्चमकाण्डजान् ॥

एकं द्वावेकमेकं चेत्यनुवाकान्विना क्रमात् । उत्तरेषु त्रिषु प्रश्नेष्वनुवाका दशोदितः

अपर ब्राह्मण प्राहुः सप्तान्नेरिद्धमीरिता ।

रथातान्व्यं द्वि काण्डानि ह्याग्नयानि मनीषिभि ॥

अथायते क्रमेणैव वैश्वदेवारयनाण्यम् । राजसूयत्रतुन्त्वेक पशुवन्धास्तत परम् ॥
अथ यस्तग्धा पश्चान् नाक्षत्रा इष्यन्तथा । दिवश्येना अपाधाश्च पश्चात्सौरायणस्तथा
उपहामा मृत्तवाक्यान्युपराक्यानि तपरम् । पश्चादाज्यानुक्याश्चाश्वमेधस्तत पुन
पृषमेऽथ मुमहान मौत्रामणिरथापर । अष्टिद्र पशुहौत्र च सर्वोपनिषदस्तथा ॥
एतद्वा ब्राह्मणवाक्यानि ह्यनुब्राह्मणमेव च । तथैवैकामित्राण्डश्च वैश्व देवानि षोडश ॥

काण्डानि (विहिता) न्येव काण्डविद्भिर्महात्मभि ।

एतषां विशान्तरथाय पुन सम्यक् निरूप्यते ॥

आय काण्डाण्यम प्रश्नो राजसूय प्रकीर्तित ।

तद्वत्राह्मण त्रय प्रश्ना पष्ठाद्या प्रथमा(मि)ष्के ॥

() मग्निना ऋतमेव तदुत्तर । च चारोऽयनुवाकास्तु राजसूयात्मका इमे ॥
रायश्च काम्य पशर पर काम्यप्रयत्नश्च । प्रश्नास्तृतीयकाण्डान् पानुवाक्यमुदाहृत ॥

उभावामान्वयान्वयानु वाक्याद्यधिकप्रिसति ।

यक्षराही वनुवाकश्च याज्या विद्वद्भिरीरिता ॥

ममिदृशा त्रीमूनभ्यामनुवाकचतुष्पयम अग्नेमन्वे समिद्धो गायत्री विष्टुप् तदुत्तर
एतान्शाण्यो योवा अयुधनि च पाठक । अन्तास्तद्वत्तमत्तमेऽपि काण्ड प्रश्नचतुष्पये ॥
विचर्चितं चतुधन तुय तु द्वाण्शाण्टि(धि)का अनुवाका अश्वमेधमन्त्रास्तद्ब्राह्मण बुधा
प्रपात्कौ सगिरन्त माडप्रण्यथा तत्तन्तरी प्रचापते पयस्वानुवाकावपि तथेरितौ ॥
यदकनाणिक प्रश्न द्वयोऽयनाण्शाण्टिका । या वा अमौ तत पूर मान्येयोष्टा तदुत्तर

यो वा अश्वम्य त चा () म्द्विधय स्मृता ।

मात्रायण चङ्गिरमग्निनादि समुदाहृतम् ॥

चमाय अनुवाका तमश्वमेधविचर्चित ।

न व ता यनुवाकाश्च पश्च सौरायण विदु ॥

जुष्ट प्राणादिकौ प्रश्नावुपहोमान्प्रचक्षते ।
 आहुः सूक्तानि विबुधाः पीवोन्नमिति पाठकम् ॥
 अञ्जन्ति त्वामिति प्रश्नः पशुहोत्रमुदाहृतम् ।
 स्वर्द्धीत्वा सर्वा नग्निर्न इति प्रश्ना यथाक्रमम् ॥

सौत्रामण्यच्छिद्रनक्षत्रेष्टयस्सामुदाहृताः । आद्ये ऽके पञ्चमस्य पाठकस्यादिमा अपि ॥

अनुवाकान्नयो नक्षत्रेष्टिकाण्डतया मताः ।

सौत्रामणेः शेष उक्तोऽनुवाकोऽयं युवस्विति ॥

वष्टौ तु काठके हव्यवाढादीनां प्रचक्षते । संज्ञानमिति सावित्रो नाचिकेतस्ततः परः ॥

गोक्तो ब्रह्मानुवाकश्च चातुर्होत्रिय ईरितः । प्रोक्तो वैश्वसृजोऽयं चेत्यनुवाकचतुष्टयम् ॥

तेषां चतुर्णां काण्डानां हव्यवाङ् ऋषिरीरितः ।

तुभ्यं देवेभ्योऽनुवाकौ दिवःऽयेनेष्टयस्तथा ॥

अपसा देवेभ्य इति त्वपावा उदिता बुधैः । ऋपयो वैश्वदेवास्तु काण्डयोरनयोर्मताः ॥

मद्रं कर्णेभिरित्युक्तः प्रश्ने अरुण केतुकः । अरुणाः काण्ड ऋपयस्तस्य तत्रैव कीर्तिताः

शं न इत्यनुवाकानां द्वादशानां मनीषिभिः ।

सांहित्यो देवताः उपनिषदः सं प्रकीर्तिताः ॥

उत्तरेषां त्रयाणां तु वारुण्यस्समुदीरिताः ।

प्रपाठकस्याम्भसीति याज्ञिक्यः प्रतिपादिताः ॥

स्वाध्यायब्राह्मणं प्राहुः सहवा इति पाठकम् ।

ब्रह्मा स्वयं भूः स्वाध्याय ब्राह्मणस्यर्षिरुच्यते ॥

प्रश्नः पुरुषमेधस्तु तृतीयाष्टकं तुर्यकः । राजसूयादिका वैश्वदेवाः काण्डास्तु षोडश ।

एवं चतुश्चत्वारिंशत्काण्डानां तैत्तिरीयके ।

महाशाखाविशेषेऽस्मिन् कथिता ब्रह्मवादिभिः ॥

सर्वेषामपि चैतेषां काण्डानां तु पृथक् पृथक् ।

उत्सर्जनोपक्रमयोः काण्डर्षिं तं प्रधानकम् ॥

कृत्वा पतिं च सम्म कुर्यात्तस्मिन्द्वितीयकम् । सूक्तोपहोमाञ्च तथा कुर्यात्तैर विधानतः
 उपस्थान तत कुर्यादग्ने प्रतवदादिभिः । सरं निरर्तयेत्कर्म जयादिकसमन्वितम् ॥
 गतप्रत महानुष्टानान्पर निरिरे परे । अधीत्य वेद वशी चा वेदान्वा वेदमेव वा ॥
 स्नान कुर्याद्विधानेन गुरुज्ञाप्रपूर्वकम् । तदुत्तरायणे कार्यं माघादिष्वेव केवलम् ॥

मुत्स्यपु कुर्याद् गौणपु न कदाचन तां क्रियाम् ।

शुभ ऋषिसनक्षत्रे चन्द्रनारायलान्क्षिते ॥

स्नान करिष्येति प्रिप्र भमीषे प्राग्निचक्षण ।

सूर्योत्थस्य गोष्ट तमन्तलोम्ना स चर्मणा ॥

कृष्णाचिन्तापिधाय मौनी निष्ठवन्दिन । सेवेन नानप तस्मिन् दिवसेऽथरिचक्षण
 मध्याह्ने ममिप्राग्नि त प्रतिष्ठाप्य विधानतः ।

पात्रप्रयोगस्तु तु ममित्पूजादि वस्तु तन् ॥

यथाहं प्रयुक्तश्च चरमक व्रमण वं । तानि सर्वाणि पात्राणि मानुषाणि यतस्तद ॥

पश्चात्तन्त्रयभागान्ते ऽम ७ लोममर्हन् ।

पालाशममिध उह्री निष्पिपदेव तां स्थिताम् ॥

पश्चात्तन्त्रयपरिशय चेरकाया कऽपि वा । त्रियायुपति मन्त्रेणाभिमन्त्र्य ह्युरमेव तन् ॥

यात्र प्रत्यायुनुषा तत क्रानिधनान्तरम् । समानमेव कथित जघनार्थं धनस्य वै ॥

स्य मन्त्रा मन्त्रभृता त्रिमन्त्र्य ब्रह्मरारिणः । त्र्यात्तद्वारणायाय तां गृह्याथ सवर्षेपि ॥

इन्मन्त्रिनि मन्त्रेण मन्त्रस्य यथा तथा उदुम्बरस्य मूः वा उपगृहेत तामय ॥

आपास्त्रिनि निम्बभिः हिरण्यनि च मन्त्रैः ।

स्नापर्यात विधानतः स्नानानन्तरमेव वै ॥

श्रीदम्बरण काष्ठेन कुर्याद् अन्तधारनम् । उद्धतन स्नानीयेत पुन स्नान विधानतः ॥

कृत्वा शम्पात्न नूनं मामन्वति त मन्त्रतः परिधाय प्राङ् मुखत चन्दन परमोत्तमम् ।

सगन्धस्य नूनं च नमो प्रहृमुषे परैः ।

मनुभिर्वनायाथ गन्धे तदा द्विवन्मनाम् ॥

महात्मनां सदस्यानां चापराश्रित्य मन्त्रतः ।

स्वात्मानमनुलिप्याऽथ मणिं सौवर्णमेव च ॥

श्रोतमलंकारयोग्यमौपधतस्ततः । उदपात्रे परिप्लान्यापाशोऽसीति मन्त्रतः ॥

सार्धतः कण्ठमूलेन धृत्वा तन्मणिमालिकाम् ।

ततो वादरिकं नूलं मणिं कृत्वा च पूर्ववत् ॥

मन्त्रकं हस्तमूले विभृयाद्विधिर्नैव वै । तद्धारणं वामकरे दक्षिणे प्रतिसरं यतः ॥

तत्सदुत्तरं वस्त्रं रेवतीस्त्वेति मन्त्रतः । धृत्वा तस्य दशायां च प्रवृत्तौ विधिना कृतौ ॥

प्रवध्य तूष्णीं तत्पश्चात् द्रव्याभादाय तेन वै ।

आज्यमादाय विधिना चायुष्यमिति मन्त्रकैः ॥

अभिश्चापि जुहुयाज्जयादीनपि हावयेत् । ब्रह्मोद्गासनकालेऽथ प्रवृत्तश्चैकमुत्तमम् ॥

तुर्भिरैव विभृयादितरंच तथैव वै । शुभिके शिरमन्त्रेण स्रजां शिरसि धारयेत् ॥

आहरदिति मन्त्रेण मालिकां च परिग्रहेत् । यदाऽञ्जनेति मन्त्रोणाङ्क्ते तच्चक्षुपी तदा

यि पर्वतमन्त्रैस्तैः चतुर्भिरथ वैकतः । पर्वतं समुदक्षेत यन्मे वर्चेति मन्त्रतः ॥

आदर्शनं समुद्वीक्ष्य प्रतिष्ठेस्येति मन्त्रतः । उपानहौ योजयीत पादयोरिति तत्कमः ॥

तं दक्षिणपादे वै ततः स्पष्टं हि केवलम् । प्रजापतेरिति ततः छत्रं नूलं धरेच्च वै ।

वस्य त्वंति मनुना वैणवं दण्डमेककम् । श्रुत्या द्वैसदो मध्ये पश्चाद्वाचं च यच्छ्रुति ॥

क्षत्रोदयपर्यन्तं नक्षत्रेपूदितेष्वथ । दिशं प्राचीमुदीचीं वा दिशं निष्क्रम्य वैधतः ॥

वीण्यहुर्वीरित्येतदर्थत्रयक ऋच्छतः । उपस्थाय दिशः सर्वा नक्षत्राणि ततस्तदा ॥

स्येच्चन्द्रमसं चापि पश्चान्मित्रेण येन वा । केन वा भाषणं कुर्यात्पत्नीलाभाय केवलम्

वत्प्रयोजनं त्रूयादधिकं नैव तद्वदेत् । एवं कर्तुं शक्तिहीनः मन्त्रसंस्कारदुर्भगः ॥

तूष्णीममन्त्रकं सर्वं कुर्यादिति विधिस्तु तु ।

कोऽपि गौणश्च कथितः न मुख्य इति वैदिकाः ॥

शुचिः किल महात्मानः तस्मादक्षस्तथा चरेत् । स्नानमेतद्विधानेन कृत्वा तत्परमेव वै

द्य एव विधानेन लक्षण्यां स्त्रियमुद्बहेत् । अनाश्रमी क्षणमपि न तिष्ठेदिति गौतमः ॥

धृती न ब्रह्मचारी स्यान्न गृही न धनी यति ।
 अतस्तस्मिन्दिने यन्नाद् द्वितीयाश्रममाचरेत् ॥
 सती ज्येष्ठे विना त वै हित्वा स्नात्वा स्वय त्वरम् ।
 विवहेन्न तु तूष्णीक सोऽनर्थस्सुमहान्भवेत् ॥
 परिवेत्ता भवेत्तत्र तज्ज्येष्ठस्तत्कनीयस । परिवित्तिरिति ज्ञेय तावुभौ सेवकर्मणाम् ॥
 अनर्हौ द्विजवृन्देषु निन्दितौ कुत्सितावपि ।
 ज्यङ्ग नेचङ्गतौ पापौ पतितौ पापिनौ तत ॥
 वर्जनीयौ भवेतां वै प्रायश्चित्तशतैरपि । शुद्धात्मानौ भवेतान्न यावदाचन्द्रतारकम् ॥
 कृत्यमेतदति क्रूर प्रायश्चित्तबहिष्कृतम् । दत्ते वर्णिनि तिष्ठेत्तु यदि जातस्तद्दीरस ॥
 तस्यैव ज्येष्ठता तस्य विवाहानन्तर परम् । दत्तस्य कार्य उद्वाह नोचेत्तस्य दुरात्मन
 न दोषो जायते घोर प्रायश्चित्ताक्षमो महान् ।
 तद्दुष्ट परिवित्तत्व परिवित्तिवमेव च ॥
 मौञ्जी विवाहयज्ञैस्तै तत्पूर्वकरणत्वत । उभयोर्नायते नूत तयोर्ज्येष्ठकनिष्ठयो ॥
 अनुजोद्वाहत पश्चात्तज्ज्येष्ठ करपोडनम् । स्वस्य त्यक्तवैव तूष्णीक यदि तिष्ठेत्तत पुन
 प्रायश्चित्तशतै स्वस्य गृहोत्का तुलितोऽपि वा ।
 विप्रश्रणी निवासाय विप्रैस्तचारिणाय वा ॥
 अर्हाभासो भवेत्सत्य न चेद्ब्रह्मि तत पुन ।
 श्मशानोल्का समानस्य्याद्प्रामावासा क्षमस्तराम् ॥
 प्रभवेदेव स ज्येष्ठ कारणान्तरकल्पनात् । विवहेद्यदि पापात्मा कुलनिर्मूलकारक ॥
 कपालचण्डालसम न ग्रामस्थानमर्हति । अथ विधि कन्यकाना सम इत्येव सर्वत
 सर्वेषामपि वर्णाना धर्मज्ञै समुदाहृत । यमयो पुत्रयोर्मध्ये पूर्वं जात कनीयस ॥
 पश्चाज्जातस्तु विज्ञयो ज्येष्ठ कर्मसु मत्कृत ।
 आहिताग्नि सोमयानी क्षुद्रनिष्ठद्विनिम्हान् ॥
 जाताष्टपुत्रोपापश्च अपि दत्त स्वयं मुधी । जननादौ रमस्याय कनिष्ठत्व प्रपद्यते ॥

अनुपेतोऽप्ययं पुत्रः पितृकर्मणि संगते । ज्येष्ठत्वं समवाप्नोति कनिष्ठत्वं न विन्दति ॥

औरसे सति दत्तस्तु स्वकर्तृत्वेन पैतृकम् ।

क्रियां यदि चरेन्मोहात्सा क्रिया विधिशून्यतः ॥

श्रुतप्राया न भवति पुनः करणमर्हति । यावत्पुनः क्रिया पुत्र औरसेनाचरेज्जडः ॥

पितृक्रियां स्वकर्तृत्वधर्मेण जनितश्रमः । पिता तावत्तस्य नूनं प्रेतत्वेन प्रपीड्यते ॥

अयं तावत्सूतकस्य यावत्तत्कर्मशास्त्रतः । करोति विधिना भक्त्या सर्वकर्मसु गर्हितः

तस्माद्धर्मेण विवहन् धर्मज्ञः स्वकुलोद्भवैः । स्वबन्धुभिः स्वमित्रैश्च सर्व शास्त्रविदुत्तमैः ॥

समालोच्य प्रयत्नेन सर्वधर्मविवृद्धये । कन्यकां सत्कुलोत्पन्नां सुलक्षणसमन्विताम् ॥

सर्वावयवसंपूर्णां दृढाङ्गां रोगवर्जिताम् । असमानार्पणोत्रां च विवहेच्च यवीयसीम् ॥

वाग्दत्तां कार्यं सिद्धयर्थमन्यं नैवा ततादिभिः ।

गुप्तां दुर्लक्षणभिया चिकटां ह्रस्वकेशिनीम् ॥

अतिनीचामतिक्रूरां निष्पूरोक्तिमतीमिति ।

अतिरक्तामतिजवामति भाषणलोलुपाम् ॥

करालीं कालिकां रुग्णां पलितां रक्तमूर्धजां । अत्यन्तलीलापरमां चरमां चण्डनिष्ठुराम्

कुनखीं श्वेतां निद्रामदसमाकुलाम् । लोलुपां मददिग्धाङ्गीं महारतिपरायणाम् ॥

नित्यं दुःखमुखीं भीरुं वक्राङ्गीं वक्रनासिकाम् ।

अतिदुर्गन्धवदनां भीमदन्तां भयङ्करीम् ॥

कपूय कण्ठागरलां चटुलां नित्यहासिनीम् ।

अतिपारुष्य परमां महामालिन्यचेतसाम् ॥

मार्जालनेत्रां पृथुलभीमौष्ठ पुटनासिकाम् ।

संकां सांकरिकां जाड्यमालिन्यपरमां खलाम् ॥

दीर्घरोमाङ्किततनुं शार्दूलस्वरदुर्धराम् । कलिशीलां विशेषेण मतिमान् संपरित्यजेत् ॥

पालिकां खनुजां कुभ्रूं वर्षकारिं विहाय च ।

वरयेत् कन्यकां धीमान् स्वीयवंशाभिवृद्धये ॥

शकुनानि परिक्रयादौ विचिन्त्य च पुन पुन ।
 निमित्तान्यपि दिव्यानि हृदयाद्वाक्कान्यपि ॥
 दृष्ट्वा विद्याहयत्कन्यां चापल्यास्वरितेन च ।
 व्यामोह गमयेन्नैव न तद्गमो भवदपि ॥
 बन्धुपेनागतान् दूरात्कन्या दातु समुद्यतान् ।
 वयोऽविका कार्यकारा लोभात्ता न तु विश्वसेत् ॥

दूरबन्धुप्रयत्नेन चिरकालविचारत । बचनादिप्रबन्धूना सवन्धाय परिग्रहेत् ॥
 बन्धुत्वेनागतान्दृष्ट्वा पुस्क्रुर्यादतीव च । सुप्रसन्नमुखो नित्य पूजयेद्गोपयेदपि ॥

शक्तयोपहार कुर्याच्च दानमानार्हणादिभि ।

(१) न च क्रुध्यात्तिरस्क्रुर्यान्न तान्सुत ॥

मिथ्यावाक्यानि तैर्त्रूयान्नावमन्यन्न भीषयेत् ।

पूर्णकामान्प्रबुर्वीत सत्यां शक्त्या तदर्थितान् ॥

सर्ववस्तुविशेषाश्च प्रदद्यादापयेत्तथा । यस्य गेहान्निवर्तन्ते पूर्णकामा समागता ॥

तस्य श्रय सपदश्च वर्धन्ते हुक्चन्द्रवत् ।

अभ्यागता यस्य गेहादर्शिनो बान्धवा स्वका ॥

मित्रादयो ब्राह्मणा वा तस्य सा श्रीर्विनश्यति ।

निमित्तानि मनोज्ञानि पश्यन्निप्रैस्सुहृद्गण ॥

कन्यादानुगृह गत्वा बन्धुभिर्ग्रामवासिभि ।

पुण्याहयाचन मन्त्रै कारयित्वा विधानत ॥

अनुहा म मन्त्रस्तान् स्वय जप्त्वा तदा तदा ।

दर्शनं दुर्निमित्ताना वाच यच्छन्दिन्ममि ॥

सहस्रयनमिति मन्त्रमथ होमुचमेव च । शिव शिवमिति यजु जपन्वा जापयेदपि ॥

कल्याणादौ विशेषेण वाचयत्सद्गृह प्रजेत् ।

गहादचरिस्तस्य पादौ प्रभ्रान्वाप्यस्य मितये ॥

प्राणानायम्य विधिना देशकालौ प्रकीर्त्य च ।

तिथिं वारमृतुं मासं पक्षेण च समन्वितम् ॥

मुञ्चार्थं प्राकृतेऽस्मिन् न द्याहं स्त्रियमुद्बहेत् । इति संकल्प्य तत्पश्चाद्रक्षावन्धनमेव च ॥
वा यद्द्वोपवीतं तद्घृत्वा तन्मन्त्रतस्ततः । चतुरो ब्राह्मणान्नत्वा मदर्थं यूयमद्य वै ॥

कन्यां वृणीध्वं मद्योग्यां यद्वन्धुषु महोन्नताम् ।

इत्युक्त्वा तान्ततो मन्त्रावादिमौ प्रेषधर्मतः ॥

उत्तवा तान्प्रेषयेच्चापि प्रेषिता स्तेन तेऽपि वै ।

गत्वा कन्याप्रदातारं प्राङ्मुखं समवस्थितम् ॥

स्वयं तदुन्मुखो भूत्वाऽथवा ते ब्राह्मणः स्वयम् ।

उदङ्मुखं प्राङ्मुखं च प्रत्यङ्मुखमथापि वा ॥

मुद्दिश्य चदेयुर्वै प्रपितामहपूर्वकम् । नज्जे पौत्राय पुत्राय चायुष्मै च सशर्मणे ॥

ऋक्षाञ्च चीन्द्ररूपाय गौरीशंकररूपिणे । वाणीभाषा स्वरूपाय लक्ष्मी गोविन्दरूपिणे

ऋषोपेतामिमां कन्यां नज्जीं पौत्रीं च पूर्ववत् । सर्वमुक्त्वा तत्क्रमेण चदेयुस्ते वृणीमहे

युक्ते तैरथ पिता कन्याया स तु चेतसा । चाञ्चलयरहिते नैव संमत्या स्वजनस्य च

निखिलस्य कलत्रस्य मित्रवर्गस्य कृत्स्नशः ।

वृणीध्वमिति संभाष्य तस्मै दास्यामि संप्रति ॥

युक्तवैव ततस्तेभ्यो दत्त्वा ताम्ब्रूल चेलके । प्रेषयित्वा तमामन्त्र्य स्वस्तिवाचनपूर्वकम्

विमङ्गलवाद्यौघचिरण्टीगानपूर्वकम् । अभ्यञ्जनस्नानमुखं कारयित्वा च शास्त्रतः ॥

अलंकारासने रम्ये स्थापयित्वा स्वयं ततः ।

पत्न्या समुपविश्यैव प्राणानायम्य वाग्यतः ॥

द्वासंकल्पमुञ्चार्थं मद्दृश्यानां मया सह । दशापरेपां पूर्वेपां पितृणां मुक्तिहेतवे ॥

न्मण्डलपर्यन्तं यत्र संख्याभिरेव वै । सूर्यमण्डलपर्यन्तं तिलसंख्याभिरेव च ।

सर्पपाभिस्सप्तऋषि लोकेपर्यन्तमित्यपि ।

वालुका ध्रुवलोकाख्यपर्यन्तं ब्रह्मलोकाप्तिसिद्धये ॥

महादानान्तर्वृत्तिं कन्यकादानमुत्तमम् । करिष्यामीति संकल्प्य तस्यै कुर्यात्तत् परम्
मधुपर्कमहापूजां तद्विधानेन पण्डितैः । कन्यादानात्परं वापि पूर्वं वा तं यथाविधि

कुर्याद्विवाहे जामात्रे सम्यगभ्यर्च्य शक्तिनः ।

संकल्पानन्तरं तत्रायं ते कुर्या इति स्वयम् ॥

कन्यादाता स्वयं दद्यान् कूर्चं दर्भमयं शिपम् । वरोऽथ तत्र मन्त्रेण राष्ट्रेत्युपविशोत्त ॥

आपः पाद्या इति श्रोक्ते आपः पादावनेजनीः ।

इति मन्त्रं जपेत्सम्यक् पश्चात्कर्ता स्वयं धरम् ॥

पादौ प्रक्षाल्य पूर्वं तु दक्षिणाद्द्विमुखेन वै । पत्नी प्रदत्तनीरेण चन्दनेनार्चयेत् तौ

तदा वरो मन्त्रवेद्ये च मन्त्रेणानेन मन्त्रविन् ।

आमागन्नित्यपि तदा विराजो दीह इत्यपि ॥

मन्त्रिष्टसलिलं पूर्वं नीयमानं जपेत् च ।

समुद्र(द्रादि)मिति मन्त्रेण मन्वरोऽन्तं वरो जपेत् ॥

मधुपर्कं प्रयोचारे तस्य विद्यामनु जपेत् । आमागन्निति मन्त्रं चामृतोपेति मन्त्रतः ।

तत्पत्नीप्रत्तसलिलं पश्चिमाभिमुखस्थितः । पिवेदेव वरो हस्तात्तदाचमविधानतः ।

यन्मधुनो मधुव्येन मधुपर्कं सृष्टत । सृष्ट प्राश्य तत तूष्णीम् द्विवारं भक्षयेत्परम् ।

उत्तरेणाऽथ यजुषा पुनर्नारं वर पिवेत् । कन्यादाता गौरि त्युक्ते गौरस्यप मनु जपेत्

ममेत्यत्र ररनाम्नो वै पठ्यन्तोच्चारणं भवेत् ।

तदाऽऽमुष्येत्यत्र पश्चात्कन्यादातुश्च नाम तन् ॥

पठ्यन्तोच्चारणं कुर्यात्स्वयमेव वरस्तदा । अग्निं प्रवास्यानु मन्त्राणां सर्वेषां केवलं जप

ओमुत्सृजत पर्यन्तं कठौ कार्यस्ममप्रकः । मिद्धमन्नं भूतमिति पश्येदित्यपि केचन ॥

प्रोचुर्महान्तो त्रिनुधाः तदन्नस्य निरीक्षणम् ।

धरस्य विधिरित्येव सा विराडिति तत्परम् ॥

ओंकल्पयत पर्यन्तं जपेदिति विपश्चिताम् ।

आधारः मुमहानेवं तस्यान्ते मुमहानयम् ॥

साक्षाद्गो मधुपर्कोऽयं निन्दितः शास्त्रवेदिभिः ।

मधुपर्कस्य कालोऽयं विवाहः प्रथमो मतः ॥

वानागमः पञ्चान् श्रोत्रियस्यागमः परः । श्वशुरम्यागमो राज्ञः वत्सरात्परतः स्वमु

न महतां पूर्वं कन्यादानस्य चोदितः । मधुपर्को महाभागं रयमेव महत्त्वधः ॥

कन्यादानात्परं सोऽयं केषां चित्खलु केवलम् ।

आचारो द्रश्यते तस्माद्विकल्प इति तं विदुः ॥

कन्यादानात्पूर्वमेव कन्याव्रतमुखादिकम् ।

सत्यो महत्यस्तजूज्ञास्तास्तदन्वाद्यास्तु तत्करान् ॥

शूरिति धर्मज्ञ समयो वैदिकैरपि । समनुष्ठित एवायं तद्व्रतं चेदमुच्यते ॥

श्रीपूजा शचीपूजा सर्वा अङ्कुरदेवताः । यास्तासामत्र पूजा च तत्तन्नाम पर्दः परैः ॥

चतुर्ध्वन्तैर्विधानेन सा कार्याऽऽसनमूलकैः ।

निशात्रिन्ध्वद्वये गौरि शच्या ते तत्र कल्पयेत् ॥

वाच्याचमनीयादिपोद्दर्शरूपचारकैः । प्रदक्षिणनमस्कारैः स्तोत्रैर्मङ्गलकारकैः ॥

वैयित्वा ततो भूयो मौनकाण्डेन यत्परम् । तथा यत्कुरुते ध्यानं तत्कन्याव्रतमुच्यते

चात्रतात्परं कन्यादानसंकल्प इत्यपि । केचिदाहुः महात्मानः तत्रातरिति केचन

तत्परां तादृशीं कन्यां पत्न्यादाय सर्वैव वै ।

स्वयं प्राङ्मुखमासीनः पश्चिमाभिमुखस्य तु ॥

स्य वत्साभरणविहितस्य पुरोऽस्य वै । स्वस्य चाभ्यः (भ्युप) विष्टस्य वेणुद्वन्द्वस्थितिर्भवेत्

श्वशुरयोस्तत्र पादद्वन्द्व स्थितिर्भवेत् । पूर्ववत्पुनरुच्चार्य स्वगोत्रप्रवरे तदा ॥

प्रपितामहपूर्वणं नप्त्रौ पौत्रौ सुतां च ताम् ।

लक्ष्मीं स्वरूपिणीं कन्यां लक्ष्मीनारायणस्य वै ॥

रूपिणेऽयं ते भूयो वरायेति च तत्परम् । प्रजासहस्य कर्मभ्यः इत्येवं प्रतिपादयेत् ॥

प्रतिपादयामीति वदन् धर्मे चार्थे च तत्परम् ।

कामेनाचरितव्येति कर्ता वरमुदीरयेत् ॥

महादानान्तर्बृत्ति कन्ययादानमुत्तमम् । करिष्यामीति सक्त्य तस्यै कुर्यात्तत् परम्
मधुपर्कमहापूजां तद्विधानेन पण्डितैः । कन्यादानात्परं चापि पूर्वं वा त यथाविधि
कुर्याद्विवाहे जामात्रे सम्बन्धव्यर्च्यं शक्तिम् ।

सकल्पानन्तरं तत्राय ते कूर्वा इति स्वयम् ॥

कन्यादाता स्वयं दद्यात् कूर्वं दर्भमथ शिरम् । वरोऽथ तत्र मन्त्रेण राष्ट्रेत्युपविशोत्त ॥
आप पाद्या इति प्रोक्ते आप पादावनेजनी ।

इति मन्त्र जपेत्सम्यक् पश्चात्कर्त्ता स्वयं वरम् ॥

राशौ प्रक्षाल्य पूर्वं तु दक्षिणादग्निमुखेन वै । पत्नी प्रदत्तनीरेण चन्द्रनेनाचयेच्च तौ ॥
तदा वरो मन्त्रयेच्च मन्त्रेगानेन मन्त्रयित् ॥

आमागन्नित्यपि तदा विराजो दौह इत्यपि ॥

तच्छिष्टसलिलं पूर्वं नीयमानं जपेत् च ।

समुद्र(द्रादि)मिति मन्त्रेण मत्परोऽन्त वरो जपेत् ॥

मधुपर्कं त्रयोच्चारे तस्य विशामनु जपेत् । आमागन्निति मन्त्रं चामृतोपेति मन्त्रम् ॥
तत्पत्नीप्रत्तसलिलं पश्चिमाभिमुखस्थितम् । पिवेदेव वरो हस्तात्तदाद्यमविधानतः ॥

यन्मधुनो मधव्येन मधुपर्कं सकृत्तत । सट् प्राश्य तत तूष्णीम् द्विवारं भक्षयेत्परम् ॥
उत्तरेणाऽथ यजुषा पुनर्नीरं वरं पिवेत् । कन्यादाता गौरिस्तुक्ते गौरस्यप मनु जपेत्

ममेत्यत्र स्वनास्तौ वै पञ्चदशोच्चारणं भवत् ॥

तदाऽमुप्येत्यत्र पश्चात्कन्यादातुश्च नाम तत् ॥

पञ्चदशोच्चारणं कुर्यात्स्वयमेव वरस्तदा । अग्निं प्रवाशनात्तु मन्त्राणां सर्वेषां केवलं जप
ओमुत्सृजत पर्यन्तं कलौ कार्यस्समप्रकृ । सिद्धमन्त्रं भूतमिति पश्येदित्यपि केचन ॥

प्रोचुर्महान्तो विद्युधा तदन्नस्थं निरीक्षणम् ।

वरस्य विधिरित्यत्र सा विराडिति तत्परम् ॥

ओक्त्वयत पर्यन्तं जपेदिति विपश्चिताम् ।

आचारं सुमहानेव तस्यान्ते सुमहानयम् ॥

साक्षाद्गो मधुपर्कोऽयं निन्दितः शास्त्रवेदिभिः ।

मधुपर्कस्य कालोऽयं विवाहः प्रथमो मतः ॥

तूचानागमः पश्चात् श्रोत्रियस्यागमः परः । श्वशुरस्यागमो राज्ञः वत्सरात्परतः स्वमु
वेण महतां पूर्वं कन्यादानस्य चोदितः । मधुपर्को महाभागै रयमेव महत्पथः ॥

कन्यादानात्परं सोऽयं केषां चित्खलु केवलम् ।

आचारो दृश्यते तस्माद्विकल्प इति तं विदुः ॥

कन्यादानात्पूर्वमेव कन्याव्रतमुखादिकम् ।

सत्यो महत्यस्तज्ज्ञास्तास्तदम्नाद्यास्तु तत्करान् ॥

कुर्युरिति धर्मज्ञ समयो वैदिकैरपि । समनुष्ठित एवायं तद्भ्रतं चेदमुच्यते ॥

गौरीपूजा शचीपूजा सर्वा अद्भुतदेवताः । यास्तासामत्र पूजा च तत्तन्नामपदैः परैः ॥

चतुर्थ्यन्तैर्विधानेन सा कार्याऽऽसनमूलकैः ।

निशाविम्बद्वये गौरि शच्या ते तत्र कल्पयेत् ॥

पाद्यार्चाचमनीयादिपोडशैरुपचारकैः । प्रदक्षिणनमस्कारैः स्तोत्रैर्मङ्गलकारकैः ॥

प्रर्चयित्वा ततो भूयो मौनकाण्डेन यत्परम् । तथा यत्कुरुते ध्यानं तत्कन्याव्रतमुच्यते

कन्याव्रतात्परं कन्यादानसंकल्प इत्यपि । केचिदाहुः महात्मानः तत्प्रातरिति केचन

तत्परां तादृशीं कन्यां पत्न्यादाय सदैव वै ।

स्वयं प्राङ्मुखमासीनः पश्चिमाभिमुखस्य तु ॥

वरस्य वस्त्राभरणविहितस्य पुरोऽस्य वै । स्वस्य चाभ्यः(भ्युप) विष्टस्य वेणुद्वन्द्वस्थितिर्भवेत्

तद्वधूवरयोस्तत्र पादद्वन्द्व स्थितिर्भवेत् । पूर्ववत्पुनरुच्चार्य स्वगोत्रप्रवरे तदा ॥

प्रपितामहपूर्वेण नर्त्रीं पौत्रीं सुतां च ताम् ।

लक्ष्मीं स्वरूपिणीं कन्यां लक्ष्मीनारायणस्य वै ॥

स्वरूपिणेऽयं ते भूयो वरायेति च तत्परम् । प्रजासहस्य कर्मभ्यः इत्येवं प्रतिपादयेत् ॥

प्रतिपाद्यामीति वदन् धर्मं चार्थं च तत्परम् ।

कामेनाचरितव्येति कर्ता वरमुदीरयेत् ॥

तच्छ्रुत्वाऽथ वर पश्चाद्द्विग्राहणसनिधौ ।
वदेन्नानिचरामीति स्वास्ति प्रतिपथो वदेत् ॥

तत्पर फलनाम्बूलहिरण्याभरणादिभिः । शालग्रामेण च गवा धरणी क्षेत्रमन्दिरैः
सगृह्यावरणाद्याख्य दूरीकुर्यात्पत्न तदा । जीरकश्च गुड मूर्ध्नि निक्षिपेतां वरी तदा ।
देवस्य त्वा मनु जप्त्वा तन्मन्त्रान्ते तत पुन ।
राजात्वेत्यादिक चात्रा प्रतिगृह्णतु तत्परम् ॥

प्रजापतये कन्या () । तेनेत्यादि भवेत्तत्र तत्पूर्वं वेति केचन ।

तन्मुहूर्त मुमहति कन्या दृष्ट्वा वर स्वयम् ।
अध्रातृमी नप कुर्यादवघोरित्यवलोकयेत् ॥
अत्रैव वरवधौ तौ आवाभ्याममुत परम् ।
मन्त्रानि तु कर्माणि प्रनाश्च विधिनैव वै ॥

समुपादयितव्यास्त्युरित्येव तत्क्रम धिदु । () ॥

अथ ऋभं समुद्धृत्य चेद मन्त्रेण वै वर ।
तस्या वध्या समूहाया ध्रुवोरन्तरभागम् ॥

समूह्याय प्रतीचीन निरस्य च नल शशेन । रोम्नादि निमित्तेषु जातेषु यदि वै वर ॥
चीवा रदन्तीनि मनु नपत्तदोपशान्तये ।
युग्मान्मन्त्रत्रतो विप्रान् तत्तनानीया(द)द्भ्य एव वै ॥

प्रेरयेत्येगविधिना अथग्ग इति मन्त्रेण । दार्भमेण निधायाथ तस्या शिरसि तत्र च ॥

खेनम खेन मन्त्रेण युगच्छिद्र तु दक्षिणम् ।
तस्मिन् मम प्रतिष्ठाप्य शते मन्त्रेण कर्तुरम् ॥
अन्तधाय च तच्छिद्र हिरण्येत्यादिकै परै ।
पञ्चभिः मनुभि मङ्गि स्नापयित्वा सकृत्तत ॥
परित्वनि च मन्त्रेण वासोभ्यान्तां विधानत ।
अहताभ्या तथाऽऽद्य वाशासानेति मन्त्रव ॥

मासीनां च योक्त्रेण संनद्येति च तेषु वै । पश्यत्सु निखिलेष्वेपु संनद्यात्सुकृतान्ततः
गङ्गल्यपूजां निर्वर्त्य मङ्गल्येति च मन्त्रतः । वध्नीयान्माङ्गलं सूत्रं तत्काले गानपूर्वकम्
दा मङ्गलवाद्यानां विशेषो घोष ईरितः । कर्तव्यत्वेन शास्त्रज्ञैः महाशीर्वचनान्यपि ॥

तस्मिन्मन्त्रे मङ्गलग्रन्थ्यौ वृहत्सामेति मन्त्रतः ।

रक्षां च भस्मना कुर्यान् तत्राप्येवं विधीयते ॥

आदौ प्रतिसरे चापि वरयोरुभयोरपि ।

तत्सूत्रं भस्मना सम्यक् त्रिस्तमृज्य च मध्यतः ॥

वध्या दीर्घां ... भिरन्यां दृडां पश्चात्तु मन्त्रतः ।

विश्वेत्तातेति विधिना वन्धनं दक्षिणे करे ॥

रस्य कथितं सद्भिः स्त्रीणां वामकरे तदा । माङ्गल्यधारणात्पूर्वं कौतुकं केचिदूचिरे ॥

त्पश्चादपि केचिद्वै कौतुकं तत्र पूजया । वरयोर्वन्धनं कुर्यादाशीर्वादपुरस्सरम् ॥

सतां सतीनां सवासां सदस्यानां महात्मनाम् ।

एवं यज्ञोपवीतस्य माङ्गल्यस्य च पूजनम् ॥

वन्धनं कारयित्वाऽऽदौ पश्चात्तत्कर्म साधयेत् । प्रसङ्गादद्य कथितं तदेतन्निखिलं परम् ॥

आद्राक्षतारोपणं च तथैव कथितं शिवम् ।

मङ्गलाचारसंप्राप्तं कपिलाद्यादि चोदितम् ॥

कृत्वाभिमुखं दम्पत्योः पृथक् पोडशदीपकैः ।

अष्टाभिर्वा त्रिधानेन दीपपात्राणि पिष्टतः ॥

कृत्वा तेषु दशासिसक्ताः कृत्वा तैलादिना ततः ।

दीपानुत्पाद्य सुज्वालान्प्रदक्षिण प(पु ?)रस्सरम् ॥

तौ वेष्टयित्वा तन्मध्ये पात्रद्वयगतान् शुभान् ।

अक्षतांश्च क्षतिं ग्रामान्धवलान्भूरितेजसः ॥

सत्पात्रयुगलं ताभ्यां पृथङ् निर्दिश्य तत्परम् ।

वरः स्वाञ्जलिना स्वेन पयसा तौ वधूवरौ ॥

कल्पयिन्वाञ्छति तत्राभिषार्य स्वेन तेन व ।

पयसा तण्डुलान् त्रिन्वाभिषार्येतां स तण्डुलान् ॥

मोदक कल्यां तत्र चूचपट्टपरञ्जितम् । गन्धाभ्रवालङ्कृतं च निक्षेपेत्तद्विधानतः
एवमन्यो वरस्यापि तत्पयस्तण्डुलाञ्जते ।

कृत्वाऽग्निल तदुपरि शान्तिरस्तीति तान्मनून् ॥

एकादश उपेतमस्यक् स्मेरणेन तदा वरः ।

तत्रैव च प्रश्रयामि शान्तिं पुष्टिः ततः परम् ॥

पुष्टिर्दृष्टि मन्था भूयन्वधिप्रायुष्यको तथा । आरोग्य तत्परं स्वप्ति शिवं कर्म तथा पुन
कर्मवृद्धि पुत्रवृद्धि वदत्रद्विन्नतमन्था । समृद्धिरपि शास्त्रस्य समृद्धिर्धनधान्ययोः ।
प्रत्येकमस्तिरिति वदेदंतेषा मन्त्रमिद्वे । पदानामस्तिरिति त्रयास्केचिदेतान्मनूत्परान् ।
उचिरे द्वादशेत्येष त्रयोदश परे जगु । पुनरेको महामन्त्र सर्वसिद्धिहरः शिवः ।
प्रयाच्य इति नतज्ञाने नगदुत्र ह्यशदिन । इत्येत्योर्जन्मनभ्रगे सलम्ने सगृहे तथा ।
ममोमेन क्रियेता वं श्रुत्वा तत्परं पुनः ।

पजापति स्त्रिया चेति पण्मन्त्रानपि तान्क्रमान् ॥

त्रपिन्वान्तेऽसौ स्थाने प्रथामेकाम इयथ । समृद्धयतामिति वदेत्पयसि प्रथमे किल ।
एव द्वितीयेपयाय त्र्यद्वयग पर्ववन् । सर्वं कृत्वा स्त्रिया कुर्यात्तामेता निखिला परा
मन्त्रोन्निष्ठा वरार्थिना न वध्या इति सूत्यः ।

द्वितीये च तृतीये च ह्यनारित्यत्र तत्पदे ॥

पशुपदश्चापि यज्ञरथ भयनामिति सा श्रुतिः । सर्वं चतुर्णपयाये तत्तद्द्रव्येण तौ वर
तृतीयमन्त्रक मव कृत्वा नानभ्रतन्मुनी । परस्पर निक्षेपेता यथारचि ततः परम् ।
वधोन्माह यथागन्ति तण्डुलाना तयोरिति । अवकीरणमित्यूषु शुभकर्मविदोऽनया
महययो महामानन्यनन्तर्गमेव व । पश्चान्मुक्षीं वधूं गृह्य स्वहस्तेन वरस्तदा ।

पया त्वतो नय त्वति मन्तोणाभ्यम्व्यानीय वै ।

अन्ने पञ्चाशथा स्थानमुपविरर तथा सह ॥

उद्वाहः होमसंकल्पं प्राणायामपुरस्सरम् । कुर्याद् विधानेन सुलग्ने विप्रसंनिधौ ॥
 अग्नीन्धानादिकर्म घृतभागान्तमेव तत् । कृतान्त्रह्यपुरस्कार चक्षुरन्तं समापयेत् ॥
 सोमः प्रथमयुग्मेन तामेतामभिमन्त्रयेत् । गृभ्णामीति महामन्त्रचतुष्टयत एव वै ॥
 तस्याः पाणिं तु साङ्कुष्ठं गृहीयादग्निसंनिधौ । उत्थायाथ तया सार्धमग्नेरुत्तरभागके
 एकमित्यादिकैर्मन्त्रैः वरस्सप्त पदानि वै । तद्विधानेन शनकैः कारयित्वा सूनृतात् ॥

अन्तात्पदान्तु तास्सर्वान्प्रजपेदत्र वै मनून् ।

अग्निं प्रदक्षिणं कुर्याद्ब्राह्मणं चापि दक्षिणे ॥

विद्यमानं यथास्थानमुपविश्य कटेऽपि वा । एरकायां भद्रपीठ अलंकारासने शिवे ॥
 सोमायेत्यादिभिर्मन्त्रैः प्रधानं होममाचरेत् ।
 अग्नीन्धानादिकार्याणां करणं ऋत्विजाथऽवा ॥

सर्वत्र शक्यते कर्तुं तद्धोमश्च तथा पुनः । शक्यते शास्त्रवर्गेण याजमानादिकं परम् ॥
 उद्देश्य त्यागजालं तु कर्तुरेवाखिलेष्वपि । वैदिकाख्येषु तन्त्रेषु चैवं धर्मज्ञनिर्णयः ॥
 प्रधानहोमात्परतः तामेतामवचाश्मनि । वह्नौ तूत्तरभागस्थे ह्यातिष्ठेति च मन्त्रतः
 अरोपयित्वा च वरः स्वकरेणैव तां वधूम् । यथावदेव च पुनरुपविश्यासने शुभे ॥
 अभिघार्याञ्जलौ तस्याः तथा लाजांस्तथाज्यतः ।
 लाजान्द्विवारं तान्पश्चादावपेच्चापि पूर्ववत् ॥
 (.....) स्य पुनस्तोऽयं स्वहस्ताभ्यां विधाय तान् ।
 इयं नारीति मन्त्रेण जुहुयाद्विधिनैव वै ।

केचिदत्र महात्मानस्तस्या सोदर्य एव वै । लाजावपनकर्ता स्यात्तद्धोमे समुपस्थिते ॥
 इत्येवमूर्चुर्मन्त्रास्ते कल्याणनिदानगाः । तस्मात्तु वहवो लोके तद्धोमसमये खलु ॥
 तैस्तोदर्यं समाहूय तान् लाजांस्तन्मुखेन वै । तदञ्जलौ प्रयत्नेन वापयन्ति ततः पुनः ॥
 तस्य पूजां सुमहतीं वस्त्रभूषणचन्द्रनैः । प्रकुर्वन्ति श्रुति प्रोक्तैः मन्त्रैरपि विशेषतः ॥
 तद्धोमानन्तरं पत्न्या वह्निं कुर्यात्प्रदक्षिणम् । तत्प्रदक्षिणकाले तु तुभ्यमग्रमनुत्रयम् ॥
 जपित्वैव विधानेन पुनरातिष्ठ मन्त्रतः । तमश्मानं पूर्ववच्च वधूमारोप्य पाणितः ॥

तन्मन्त्रान् यथास्थानमुपरिश्य तथा मह । द्वितीयामाहुतिं कर्तुं पूर्ववन्नित्थिलं चरे
 तस्या अयमग मन्त्र तत्पर पुनरेव वै । प्रदक्षिणेऽपि ते मन्त्राः तुभ्य मप्राद्यस्यः ।
 वक्ष्यामि यत्र त्रिधिना तत्परचात्पुनरेव वै । तेनैव मनुनारमानं तामारोप्याथ पूर्ववत् ।
 उपरिश्य यथास्थान तृतीयामाहुतिं तथा । त्वमयमेति मन्त्रेण हुत्वा च तदनन्तरम् ।
 प्रदक्षिणं च तमन्त्रौ कृत्वा च तदनन्तरम् । यथास्थानं तथा वध्वा तूष्णीमुपविशेद्वरः ।
 प्रदक्षिणत्रयेऽयस्मिन् ब्रह्मयज्ञाद्बहिर्भवेत् । ब्रह्मगमन बहिर्भाजः तत्कालगतयोक्षयोः ।
 मृत्यु कालम्य शान्त्यर्थे ब्रह्मविद्धि मुनिश्चितम् । प्रधानहोमकालादौ क्रियमाणे प्रदक्षिणे
 सहेति ब्रह्मगममिन्द्रविद्धि मुनिश्चितम् । विनाहभागे सर्वत्र लाजहोमे ह्युपस्थितं
 कालौ मृत्यु मनिहतौ भरेता तस्मिन्तृत्तये । सत्रह्यैव पटु साक्षात्तस्माद्ब्रह्मा बहिर्भवेत्
 यदि कन्या ऋतुमती होमकाल उपस्थिते । प्रभवेत्तु तदा सद्यः शतकुम्भाभिषेचनम् ।
 तूष्णीकं कारयित्वाऽथ षण्मास्येन तत्परम् । अभिषिच्य व्याहृतिभिः तत्परं पुनरेव वै
 हविष्मतीति मन्त्रेण स्नापरित्वाग्निमनियो । अन्यवस्त्रद्वयेनैनामलंकृत्य मुमादिभिः ॥

निशाङ्गेऽपन कृत्वा शर्ममौञ्ज्यादिभिरच ताम् ।

यत्परपरित कृत्वा तद्वह्नी तदनन्तरम् ॥

चतुःपादप्रसंगेण मन्त्रनाश्वेन तन्वुचा । युञ्जानमन्त्रमुन्मेन जुहुयाज्जनसंसदि ॥
 जन्वा तन्मन्त्रजुगल् पुनचन्वा यथात्रिधि । होमशेषं समाप्याथ घेतुमेका प्रत्राय च ॥
 न तद्धि दृग्न कृत्वा पश्चगज्यं त्रिधानन । पश्चगज्यं प्राशयेच्च तत्कमश्चात्र बभूयते ॥

गोमूत्रं ताम्रजगाया श्वनायाश्च च गोमयम् ।

पय काश्चनरगाया नीलाया ण्य वै द्विधि ॥

पुन तु भद्ररगाया भद्र कर्पिलमेव वा । अभाव सर्वरगाणां सर्ववर्णेष्वयं विधिः ॥
 इरावतीद विष्णुवन्मनान्तोक्तंति श न रि । अत्रे चैव सोमाय गायत्र्या तदनन्तरम् ॥
 प्रगवेन तत कुरान् त्रिष्टुक्च तत परम् । गोमूत्रं पलमेकं तु अहुत्वायं तु गोमयम् ॥
 क्षीरं ममकलं चैव त्रिधि त्रिस्तमुच्यते । घृतमेकफलं प्रोक्तं पलमेकं कुरादकम् ॥
 पूर्वं कृत्वा देव्यादिं प्राणापन्य घृतेन तु । पश्चगज्यं पिबेच्चैव ब्राह्मणानामनुहया ॥

प्राजापत्यस्य कृच्छ्रस्य सद्यः कर्तुमशक्यतः ।

तस्य प्रतिनिधिः कार्यः सोऽयं चात्र निरूप्यते ॥

प्राजापत्यस्य गामेकां तन्मूल्यं वा द्विजातये । दद्याद्य तत्फलं सद्यो लभते तेन तत्कृतम्
भवेदेव न सन्देहः प्रकर्तव्यो महात्मभिः ।

द्वादशानां ब्राह्मणानां भोजनं वा न चेत्स तु ॥

दृष्टिस्याथ मुदितः शक्तस्य द्विगुणं ततः । पारायणं संहितायाः दश साहस्रसंख्यया ॥

गायत्र्याश्च जपः प्रोक्तस्तुलितश्चेति सूरिभिः ।

व्याहृतीभिस्तिलानां च दशसाहस्रसंख्यया ॥

प्राजापत्यस्य कृच्छ्रः स्यादथ वा पुनरुच्यते ।

प्रोक्तो (प्रोक्तं) महानदीस्नानं प्रोक्ता सैव महानदी ॥

नित्यप्रवाहसैवान्या कथिता परमोत्तमा । अखण्डा चैव कावेरी सप्तकृच्छ्रफलप्रदा ॥

शर्मदा तुङ्गभद्रा च पयोष्णी च महानदी । असिक्रिया वरुधा च शतपर्वा सरित्ती

सिन्धुद्वीपवती श्वेता कृष्णवेणी पयस्विनी ।

गौतमी शान्तिमत्याख्या ताम्रपर्णी सुविश्रुता ॥

समुद्रगास्तथाप्यन्याः स्वर्णमुख्यादिका अपि । मन्त्रस्तानविशेषेण पञ्चकृच्छ्रफलप्रदाः

सागरस्नानतोऽतीव पर्वस्वेव न चान्यतः । फलं पञ्चदशानां तु चोदितं ब्रह्मवित्तमैः ॥

त्रिंशत्कृच्छ्रफलं तत्र चापाद्ये मौसलेन वै । स्नानतो लभते नूनं पुनर्मन्त्रैस्तु तत्र वै ।

द्वात्रिंशत्कृच्छ्रजं तत्स्याद्गागीरभ्यां तु केवलम् । अष्टोत्तरशतमहाकृच्छ्राणां लभते तु तत्

अशीत्युत्तरसाहस्रकृच्छ्राणां यत्फलं बुधैः । कथितं तत्र विबुधैः गङ्गासागरसंगमे ॥

तदेतत् कथितं सर्वं प्रसङ्गादेव नान्यथा । तादृशे समये तत्र विवाहे समुपागते ॥

क्रियाविशेषतश्चित्तकार्यायै न हि शुद्धये । सद्यः प्रतिनिधिं कृत्वा कृत्वा तत्परमेव वै ॥

पञ्चगव्यक्रियाशेषं निर्वर्त्यैव क्रमेण वै । पञ्चगव्यं प्राशयित्वा तामेतां तु रजस्वलाम् ॥

तत्कार्यं साधयेत्पश्चाद् अन्यथा पतितो भवेत् ।

पञ्चगव्यप्रासनार्थं तत्स्नानक्रम उच्यते ॥

गोमूत्रं मध्यदेशे तु गोमय पुरतो न्यसेत् ।

क्षीरं दक्षिणदेशे तु दधि पश्चिमतो न्यसेत् ॥

आज्यमुत्तरदेशे तु ईशान्या तु कुशोदकम् । तण्डुलेष्टदले पद्मे धान्यराशौ न चेतुन

अथवा तिलराशौ वा पृथक् पानेषु निक्षिपेत् ।

गायत्र्या चैव गोमूत्रं गन्धद्वारेणि गोमयम् ॥

आप्यायस्वेति च क्षीरं दधिक्रावेति वै दधि ।

तथा शुक्रमसीत्याज्यं देवस्य त्वा कुशोदकम् ॥

स्थापयित्वा च यित्वा च कूर्चेनालोच्य सर्वत । प्रणवेन समाहृत्य पाणो महनि चैक्ये ॥

एसीकृत्य च तत्सर्वं प्रणवेनैव केरलम् । अग्नौ प्रतिष्ठिते पूर्वोक्तेनैव सुवर्त्मना ॥

हुत्वा तद्धोमरोप च समाप्य तदनन्तरम् । तदशेषं तथा सम्यक्पाययित्वा ततो वर ॥

अशेषप्राह्वणयुत एतत्कार्याय ता पृथक् ।

प्रदाय दक्षिणां शक्त्या जयादिं समुपक्रमेत् ॥

ब्राह्मणे च वर दद्यात् योक्तमोचनत परम् । इमं विष्यामीति मनुयुग्मेनाशीरदीरता ॥

नीराजनात्पर सभ्याना तु पूजा समाचरेत् ।

तस्मिन्नेव दिने होमात्परतश्चेत्तु सा तथा ॥

गृहप्रवेशात्पुरतो दिनप्रथमनीत्य वै । तां तथा स्थापयित्वाऽप्य चतुर्युग्हनि तत्परम् ॥

पश्चाज्य प्राशयित्वा दापयित्वा च गा तथा । गृहप्रवेशकार्याय मध्याह्ने तदुपक्रमाम्

कुर्यादेव विधानेन ह्युत्तम्भनविधौ तथा । यदि स्यात्सा यधूरत्र क्रमोऽयं च निरूप्यते

यत्र स्यात्सा तथा तत्र स्थापनीयान चान्यत । चालनीया विशेषेण बहिरक्षणपूर्वकम्

परचादितप्रयातीते यत्पूर्वोक्तं तु तन्त्रम् । तत्सर्वमगिहं कृत्वा गोमूत्रशतकुम्भकै ॥

दशशान्ति महामन्त्रौ चतुर्युग्हनि तत्परम् ।

अभिपेक्ष प्रकर्तव्य न चेत्सा शुद्धिभाद् न तु ॥

म्नानात्पर तथा तस्या यावन्नाहार एकक । विशेषेण प्रकर्तव्यो दक्षिणायेतुपश्चरान् ॥

तदनन्तरमेव स्यात् तन्मध्ये कथञ्चन । गृहप्रवेशहोमाख्यस्त्वात्रतद्बहिरक्षणम् ॥

अप्रमादेन कर्तव्यं तन्मध्ये यदि तच्छुचौ । नष्टे वधूवरौ भ्रष्टौ भवेतामेव केवलम् ॥

तदोपपरिहाराय कारयित्वा शुभान्ततः ।

शनैः परिपदं पूर्णां श्रोत्रियाणां महात्मनाम् ॥

सभ्यानां कृत्यविद्यानां यज्वनां ब्रह्मवादिनाम् ।

विदुषामाहिताग्नीनां तथैवाग्निचितामपि ॥

यथाशक्त्या व्यूहयित्वा पश्चान्तु तदनुज्ञया ।

अतिरुद्र महारुद्रैः तामेतां घोपशान्तिः ॥

कृष्माण्डैः पावमानीभिः शिवसंकल्पतस्तथा ।

सकृज्जापैर्निष्कृतिः स्यादन्यथा सा न शुद्ध्यति ॥

विवाहात्पूर्वमेकं सा यदि स्यात्तु रजस्वला ।

संत्यज्यैव भवेन्नूनं तामेतां तादृशीं वधूम् ॥

योजयेच्छूद्रगोष्ठीषु न ब्राह्मीषु कदाचन । विवाहमध्ये संप्राप्ते ऋतुमत्याश्च संभवः ॥

नाङ्गीकार्यस्समैः सद्भिः प्रदूष्यो निन्दितस्त्विति ।

नैच्यङ्गतो न्यङ्गभाक्च हीनस्तुच्छस्त्वक्कच्छकः ॥

रण्डा पुत्रसमत्वेन निखिलैरेव लोक्यते । पुत्रस्य पुत्रकायाश्च नैच्यङ्गमनु वर्णयन् ॥

व्यभिचारः समुत्पन्नोऽप्ययं केवलमेव वै ।

न योग्यः सर्वं कृत्यानां तस्य पश्चात्त्रिपूर्पकात् ॥

प्रजातानां तद्वंश्यानां तद्वन्धुकुपयैव हि । (... ..) ॥

सदाचरणसंकीर्त्यं करणाभ्यां सदाश्रयात् । सर्वसंश्रवणाच्चापि जायते सत्परिग्रहः ॥

विवाहाब्दे सूतिकायाः तादृगब्दप्रसूतयोः । रजस्वलायास्तद्वर्षे जनाक्रोशौ महान्भवेत् ॥

विवाहस्य चतुर्वर्षात्परं (...) मार्तवं यदि । स्त्रीणामपयशो नास्ति परं वर्षत्रयाद्यदि ॥

वनितानां जनाक्रोशो नातीव प्रभवेत्परम् ।

वर्षद्वयाद्विस्मयः स्याज्जनाक्रोशश्च केवलम् ॥

भवत्येव हि वर्षात्तु परं तद्रजसा भवेत् । निन्दाकुरसाद्ब्रह्मं च तेनात्यन्तायशोभवेत् ॥

उगन्त्यमिन्द्र, रता नहोपैरनिवृत्तये । वंशाग्रे कार्तिके मासे यदा वा रोचते यदा ।

देवयो शिवयो शमो रिष्णोयां प्रीतिहेतवे ।

दीपाराधनतो लभ्यवर्तिष्ठामंभवात्परात् ॥

मदोप शाम्यतः जीय नान्वधा प्ररदाग्यहम् । दीपाराधनकृत्यस्य कार्तिकमृतमोत्तम

म वंशाग्रे मध्यम म्यान्माघमामोऽपि तत्सम ।

कार्तिके तन्मृत रमकोटि कोटि गुणं भवेत् ॥

न तेन तुलितो माघ मयंमामोत्तमोत्तम । अनन्तगुणितस्यापि सर्वेशस्वरच पुत्रल

महभ्यवर्तिभि कुर्याद्वर्तिक(शक्तिस्थं)रिष्णोरेज्यहम् ।

गोघृतेनाज्य तेन रिशेषेण पुत्रनया ॥

मधुरस्त्रिर्वर्त्तन मरत्तोलनमत वै । यमिन्नामे ममाग्नि स्यात्तन्वीर्णम्यां समापनम् ।

कुर्यादेव रिधानेन तमिन्नेव कृते तु तत् । सहस्रकोटिगुणितमुपमारहितं परम् ॥

पायत कममु मर्त्तन्विव जड्यरादिन । एकेन दीपदानेन देवदेवस्य कार्तिके ॥

श्रावन्म मश्चिन पाप तत्रागदेव नश्यति । किं पुनर्लभमंत्प्याकै वर्तिवृन्दोद्भवै शिवै

वीपन्तचू तार्क इच तत्कल मवपापन्म । मग्न भगवान्चेत्ति नान्यै(न्ये)ब्रह्मादयोऽरिखा

मामत्ररभ्य ते देवा नामरा शास्त्रचोदिता ।

आयो दामोदरभन्त्र माधयो मधुमूदन ॥

कार्तिकस्य च माघस्य वंशाग्रस्य च देवता । महेश्वरो महादेवा वामदेवरच देवताः

यथागन्ति मुरर्णन तत्तन्मामाग्निदेवता कुर्या तु पौरुषेणैव पोद्दरौरपचारकै ॥

पुत्रयद्ब्रह्मदिक्यालान् तत्तन्मन्त्रैन्तथै च ।

मयो जगतादिभिर्मन्त्रै शिवाराधनकर्मणि ॥

सवपासुपचाराणा मनयम्प्रकीर्तिता । पूजयित्वा रिधानेन कृत्विग्नाङ्गणसंश्रुतः ॥

रात्रौ वामेषु सवपु कलाम्भापनादिभि । भक्त्या जागरणं कृत्वा प्रतियामं च पूजयेत्

दशा दशागत कुर्यान्नरण च यथाविधि । तर्पणस्य दशागेन होमं कुर्यात्समन्त्रकम् ॥

तपणाक्तेन मन्त्रेण पायम स्याद्घृतान्वितम् ।

ए रिष्णु कृचा(व)द्द पालारा वा विधानतः ॥

घृतं तु विष्णु गायत्र्या होमस्यायं विधिर्मतः । त्र्यम्बकेण मनुना शिवस्य मनुस्त्यते ॥

गायत्री स्यात्तथा रौद्री होमकर्मणि वै मनुः ।

होमान्ते धूपदीपौ च नैवेद्यं च निवेदयेत् ॥

आचार्यपूजनं कृत्वा ऋत्विजामपि पूजनम् ।

क्रमेण कुर्याद्विधिना ब्राह्मणानां च पूजनम् ॥

गौ...त । सवत्सा.....सालङ्कारा गुणान्विता ॥

त्रिंशत्फलं कांस्यपात्रं घृतेन परिपूरितम् । सुवर्णवर्तिकायुक्तमाचार्याय निवेदयेत् ॥

अथवा तं यथाशक्त्या दद्यादावश्यकं त्विदम् । व्रताभ ... वै घृतपूरितम्

यावज्जीवं जीवपत्नी भवेदेव न संशयः । रजो दोषाद्विमुच्येत पौर्णम्यां या ददाति सा

ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाद्वित्तशाठ्यं न कारयेत् ।

या चैवं कुरुते नारी तस्याः पुण्यफलं त्विदम् ॥

ब्रह्मवादि प्रकथितं श्रुतिशीर्षशतैरपि । अवाच्यानि च पापानि रहस्यैककृतानि च ॥

नश्यन्ति तानि सर्वाणि दीपदानप्रभावतः । चण्डालशूद्रकैवर्तरजकादिकगामिनी ॥

ब्रह्मक्षत्रियविद्वद्ब्रह्म्रातिलोम्यैकगामिनी । मातुलेयपितृव्यौघभ्रातृपुत्राभिमर्शिनी ॥

वालमी च पतिघ्नी च मातापित्रोर्वधे रता । गोघ्नी वा तस्करी वापि रजस्संकरकारिणी

वह्निदानरता चैव नित्यं चाप्रियवादिनी ।

पत्यौ जीवति या नारी मृते वा व्यभिचारिणी ॥

एवमादि महापापैरावृताऽपि कुलाङ्गना । विवाहाद्दरजोदृष्टिप्रसूतिजननाश्च याः ॥

कृत्वा चैतल्लक्षवर्तिदीपदानाख्यकृत्यतः ।

तेभ्यः पापविशेषेभ्यो लोकोक्त्यादिमहांसः ॥

मुच्यन्ते नात्र सन्देहः प्रवक्ष्यामि पुनः पुनः । पुरुषोऽपि तथा घोरदुष्कृतानां शतैरपि

संवृतोऽत्यन्तदुष्कीर्त्या कृत्वा चैतत्सु कर्म वै । मुच्यते तत्क्षणादेव नात्र कार्या विचारणा

अतिगुह्यतमं चैतत्सर्वपापापनोदकम् । जातिश्रैष्ठ्यकरं चैव सर्वदा न फलप्रदम् ॥

एकदीपप्रदानेन कार्तिके मधुविद्विपः । कोटयो ब्रह्महत्यानामगम्यागमकोटयः ॥

अनग्निक्तवमेतस्य न जानीमः कथं किमु ।

अपत्नीको ब्रह्ममेधान ध्यायोऽश्रोत्रियोऽपि सन् ॥

नापत्नीको ब्रह्ममेधमात्राध्यायी कथंचन । अश्रोत्रियः पुत्रहीनः ब्रह्मोज्झी वेदविक्रयी ॥

अति मौर्खः त्यक्तभार्यः पिद्गो पत्नीक ईरितः ।

अश्रोत्रियात्सपत्नीकाच्छ्रोत्रियो विधुरोऽधिकः ॥

बहुपुत्रवतो धापि कर्मठादग्निहोत्रिणः । सत्कर्मवत्पुत्रवांश्च प्रतिग्रहपराङ्मुखः ॥

पात्रान्यूनमपत्नीकाच्छ्रोत्रियाद्देवर्जितः । ब्राह्मणो यदि वेदेन वर्जितोऽपि सदा शुचिः

कालसन्ध्यापरो नित्यमपरित्यक्तवह्निकः । वैश्वदेवब्राह्मणसत्क्रियः सत्सु पूजकः ॥

ब्राह्मण्यो ब्रह्मनिष्ठश्च सततं ब्राह्मणप्रियः ।

वेदमन्त्रप्रियो नित्यं वेदवित्प्रीति(त) मानसः ॥

विशिष्यते श्रोत्रियाश्च ब्राह्मणः पितृकर्मवृत् ।

सद्विवाहसुसंप्राप्तसौभाग्यो ब्राह्मणोत्तमः ॥

कुलाभिवृद्धिं लभते तद्विवाहमतश्चरेत् । प्रसङ्गादिदमाख्यातं श्रोत्रियादिनिरूपणम् ॥

तद्योक्त्रमोचनात्पश्चात् रथोत्तम्भनकालिकाः ।

क्रियाविशेषाः कर्तव्याः परेणाथ च तत्र वै ॥

सत्येनेति च मन्त्रेण रथोत्तम्भनमाचरेत् ।

योगे योगे द्वयेनाथ चाहौ तत्र मुयोजयेत् ॥

सु किंशुकैति मन्त्रेण रथमारोहतां वधूम् । वरोऽभिमन्त्रयीतैवोदुत्तरमिति त्रिभिः ॥

तस्या न स्याधिकर्षाणां संपदार्थाभि मन्त्रणम् ।

नीललोहितेति मन्त्रेण मार्गं सूत्रास्तूर्णं भवेत् ॥

ये वध्व इति मन्त्राणां त्रयेण गमनं भवेत् । तामन्दसेति च मनुं तीर्थाति क्रमणे जपेत्

अयं न इति मन्त्रं तु नौर्यदि स्यात्तदा जपेत् । तामुद्दिश्यैव वरो जपेद्ब्राह्मणसंवृतः ॥

अस्य पारेति च यजुस्तां तीर्त्वाऽथ जपेत्सुधीः । श्मशानोलङ्घने पश्चाद्यदृतेचिदनुक्रमात्

ऋचः पडपि होमेऽस्युःक्षीरवृक्षाद्यतिक्रमे । ये गन्धर्वाद्वायं जप्त्वा गृहानुत्तरया तथा ॥

सर्वत्र पथावत्तीनां भिद्यं स्वाग्देशिकी ।

तामनृयाज मग्निं हुत्वा रुद्राय तन्निचराय वै ॥

१ ध्मसंनहं हुत्वा तत्पात्रकुशाकाग्रतः । द्रव्यामभ्यज्य निद्रोप मध्यमूढे नृये तथा ॥

मूलाखने सव्यकरमथः कुर्याद्विधानतः । त्रिवारमेवं हुत्वाथ घृणापादानतः परम् ॥

पाणिद्वयेन तद्द्रव्यां प्रतिघ्राप्येष्टदेवताः । प्रहरेत्तु तद्घ्राणि त्रिकदिस्य घृणं ततः ॥

क्रमेण प्रहरेदतद्द्रव्या त्रिनिवेशनम् । हुत्वा भूमिसुपष्टस्य मध्यमं परिधिं शुचौ ॥

प्रहृत्याथ तद्द्रव्यौ च प्रहर्न्तौ विचक्षणः । तदग्रमुत्तराव्यस्य तदक्षारेषु हन्ततः ॥

(... ...) ।

प्राणानायाम्य तत्पश्चादुपोहति विधानतः ॥

परिधीनाभिमन्त्र्याथ तद्वापारसमिद्द्रव्यम् । एकमेकं प्रहृत्यैव विद्वान्देवास्ततः परम् ॥

संम्रायभाज उद्दिश्य सर्वाञ्चित्ताहुतीहुनेत् ।

अनाज्ञातत्रयात्पश्चाद्दिदं विष्णोः परेण च ॥

व्यम्बकादेश्च तथा सद्धिशाख्याथ तत्परम् ।

अस्कां धौरिति मन्त्रम्य पुनश्चा रुद्रकरय च ॥

व्याहृतीरपि हुत्वाऽथ व्यस्ताव्यस्तैकधर्मतः । प्राणानायम्य तत्पश्चात्कृत्वाऽथ परिपेचनम्

प्रणीत्वामप आनीय सदसीत्यादिकं जपेत् ।

प्राच्यां दिशीति तत्कृत्यं निखिलं च समाप्य वै ॥

समुद्रं च इदं यत्तत् कृत्वा पत्न्यञ्जलौ पयः । निनीय पतितं भूमौ तं निरन्तैः कुशाग्रकैः

शान्तिरस्त्रित्यादिकैश्च शिरसः प्रोक्षणं चरेत् । ततः परिस्तरान्सर्वानुत्तरेण विसर्जयेत्

ब्रह्मणे च वरं दद्याद्दशादिषु तु तद्भविः । शिष्टं तत्प्राशयेद्यत्नाद् ब्राह्मणं सर्पिसंयुतम् ॥

अन्वारम्भणिके तस्मै ब्रह्मणे दक्षिणा परा ।

पूर्णपात्रेण कल्प्या स्यादन्यथा न फलिष्यति ॥

पूर्णपात्रं च तत्प्रोक्तं कपिलादिमहात्मभिः ।

अष्ट मुष्टिभवेत्किञ्चित्तस्य चत्वारि पुष्कलम् ॥

पुत्रलानां तु चन्द्राणि पूर्णपात्र तदुच्यते । गृहप्रवेशं ह्येमात्वेऽप्याग्नेयेऽथ वरः परम् ॥
 याजकं न तु क्ता स्यात्कारयिमृत्वमेव हि । वरस्वेति महात्मानः केचिदाहुर्मनीषिणः
 तेषां तु हृदय देवो जानाति किञ्च नापर । समावर्तनमौष्ण्योश्च मीमन्ते पाणिपीडने
 चौलगांढानचिन्तेषु शम्या कायां प्रयत्नतः ।

राया परिधयो नात्र शम्याभारे तु ते पृथा ॥

भयधुरेव तस्मात् तेषु शम्या प्रकल्पयेत् । यत्र यत्र चरोहोम तत्र तत्र मुखाहुतिः ॥
 परिधिप्रहरकुयांत्सञ्चारां विधीयते । प्रधानहोमात्परत वरयोः स्वीयवेदमन ॥
 समागमनकायाय मागमध्येति दूरत । दिवसानामनेत्रेषामतित्रमणहेतुना ॥

विधाहान्ते रश्मिणार्थं माय प्रातस्तदा तदा । तस्मालमात्रसंकल्पं गुप्त्यर्थमिति तं श्रुत्वा
 मानहोम करिष्यामीत्येव सकल्य सयत । गुनिहोम प्रकुयांश्च न चेत्स तु सुवैदिकः ॥
 बद्धिदृष्टो भवदागु तस्मात्कार्येषु तनु वै । गुनिहोम विधानेन कुयादेव विधानतः ॥
 इत्याशान्मप्रयोगश्च सकल्यस्तदनन्तरम् । परिपिच्याऽथ मन्त्रेण होमश्च परिपेचनम् ॥

गतावदेव इत्येव नान्यन्त्रिमपि तत्र वै । स्थालीपाकात्परं तत्र वरयोस्त्वयोरपि ॥
 प्राणाशामा भवत्पर सकल्यस्य विधानतः । औपासनस्य कृत्यस्य सदो ब्राह्मणसंनिधौ
 अथ भूर्गिति मन्त्राणां पञ्चा उक्तुमशक्तिः । तथा वायुनिरोधस्य रेचकादेश्च केवलम्
 नारीणां योग्यताभावात्तदर्थं स्वयमेव तन् ।

उरु सर्वं एव कृत्वा तत्परं लौकिकं वचः ॥

परमेश्वरानुष्ठापं करिष्यति तथा तु तत्र । वाचपदेव विधिना सर्ववैदिक कर्मसु ॥
 नियमाऽथ विधिश्चापि तथैवत्याह सा श्रुतिः ।

सहस्रमुभयो प्रोक्त विधाहप्रभृतिस्फुटम् ॥

औपासनारम्भः

तत्सर्वशास्त्रोपु नीतं च बहुधा तथा । एवमौपासनस्यादौ समारम्भस्य यत्र तत् ॥

तिथेरुक्तः परं कर्ता प्रोक्तौपासनमित्यथ ।

आरप्स्येति वचः प्रोक्त्या तेषु शृण्वत्सु सत्त्वपि ॥

प्रोक्तेरथ भूयश्च यावज्जीवमिति ब्रुवन् । तण्डुलैर्वा यवैर्वेति यावदाधानमेव वा ॥

र्धाधानं वाथ पुनः तदेतदखिलं परम् । एकौच्छ्वासेनैव वदेदेवं पत्न्यापि वाचयेत्

औपासनारम्भकाले ह्यभ्यनुज्ञा परास्मृता ।

ब्राह्मणानां सदस्यानां तत्रत्यानां महात्मनाम् ॥

अभ्यनुज्ञाप्रकारोऽयं स्वशक्त्युचितदक्षिणाम् ।

पात्रे कस्मिन्निविक्षिप्य ताम्बूलैः सहतां ततः ॥

पत्न्या सह समाधाय तिष्ठन्वेदमनुं जपेत् । नमो महद्भ्य इत्येवं नमस्सदस इत्यपि ॥

तन्मन्त्रोच्चारणात्पश्चान्नत्वा साष्टाङ्गपूर्वकम् । अशेषे हे भे ब्राह्म भवत्पादाग्रदापिताम्

यत्किञ्चित्तामिमां भक्त्या क्षणिणां कृपयावयोः ।

स्वीकृत्यौपासनारम्भ योग्यतास्त्विति कृत्स्नतः ॥

भवत्तय(वत्य)नुगृहाणेति वाचोत्तवा पुनरेव वै ।

सं प्रणम्य समुत्थाय तिष्ठेतामभिमुख्यतः ॥

सा सभा चाथका दृष्ट्वा दक्षिणा तां च भक्तितः ।

समर्पितां तां संगृह्य अनयोर्वरयोस्सतोः ॥

औपासनारम्भयोग्यतास्त्वित्येव वदेच्च सा ।

एवं लब्ध्वाभ्यनुज्ञान्तां कुर्यात्संकल्पमेव तम् ॥

पूर्वोदितं यथावच्च ततस्तत्कालिकं पुनः । कृत्वा संकल्पमथ च चत्वारि मनुकं वदेत् ॥

अथ भूया त्रिशपग गिलमन्वान्यटेन च । मन्त्रहन्चतु शृङ्ग मन्त्रिहो द्विशीर्षक ॥
 त्रिषान्मन्त्रयन् मुश्यामीनगुचिरिमन । स्वाहातु दक्षिण पारर्वे देवीं नामे स्वधा तया
 विभ्रदन्निरगहर्मन्तु शक्तिमन्त म्बु च म्बुधम । तोमर व्यनन वामै पृतपात्र तु धारयन्
 आमाभिमुग्रमामान एव रूपा हुताशन । एतान्मन्त्रान्पठित्वाऽथ एष हीति मनु जपेत्

अग्न प्राइमुग्रदपक्ष्य ममाभिमुग्रत स्थित ।

भवति पूर्वभागेऽस्य सलिल निश्रिपत्स्वयम् ॥

चलन तन भवित्मु स्वःशाभिमुग्र एव वै । त्रिभाजमुर्मवदेव तदनन्तरमेव वै ॥
 प्राययत्तांश इव मुग्रमन्ना भवति वै । पश्चाद्भूय प्राययच्च वरदो भवमेति च ॥

प्राययत्तापरता भूया गावत्या परितोऽस्य वै ।

गुद्धि चलन ता कृत्वा परिसृज्य स्वहस्तत ॥

अलक्षुयाञ्जनया पुष्पमन्त्रात्मभवं । त इमे तत्र मन्त्रा सुरप्रये नम आदिम ॥
 नमा हुतवहायति नमश्चापि हुताचिन(प) । कृष्णवत्मनघ त्राऽय पश्चाद्दे वमुराथ च ॥
 मन्त्रिह्वाय च नम नमा वध्यानराय व । अथ मन्त्राऽयमुदित नमो वै जातवेदसे ॥
 (?) यज्ञपुरुषायति परमा मन्त्र इति । एतन्निमलकृत्य परिषिञ्चेत्त पुन ॥

अन्तिशान्तिभिस्तर्षे चतुर्भिश्चु निरन्तरम् ।

पारषिच्य त्रिवानन हायामि(मी)ति वदेद्द्विनाम् ॥

जुह्वयति च तन्तस्मन्त्वालापात्र त्रयता । समुदिश्य हुनेन्नित्य प्रात सौर्याहुतिर्वरा ॥

कनयत्वन सा प्राह श्रुतिस्माधरी मनातनी ।

तपकया महाहुया सौथया गृहमधिनाम् ॥

प्रतिनित्य मन्मन्तुन्निरृत्तिममुद्धरम् । यत्कळ नायते ताटक फळ प्राप्तोति तत्क्षणात्
 अगपन्नतृच्छ्रौय यत्ताननपार्त्तिनम् । फळ च तत्क्षणात्तून जायतेऽथल्पयज्ञव
 नित्य प्रातवहन्त्युपाम्नि तन्पगम्य महात्मन । पुण्याया यद्विशालायां तत्कार्यं करणोन्मुखा

मनाशानि त्रिनुधा ब्रह्मविष्णुशिवाण्य ।

गङ्गाया सरितश्चापि सागरास्मन्तपावका ॥

नपांसि कृच्छ्रयज्ञाश्च निवमन्त्यनिमाध्यमान् ।
नित्यौपासनिनस्तस्मात्तीर्थचर्चादयोऽखिलाः ॥

धर्मास्ते यत्रसाध्याः द्रव्यमाध्यश्च केवलाः । कर्तव्यत्वेन विहितान भवन्त्येव ते परम् ।
तत्कर्मासमर्थस्य बोधिता शान्त्रजालकैः । नित्यमग्निं विवाहेऽपि मेतं त्यक्त्वाऽपि यो जडः
ममन्यं हि मनुते न शू (?) शस्मृतः । अग्नौ प्राप्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते ॥

आदित्याज्जायते वृष्टिः वृष्टेरन्नं नतः प्रजाः ।
तस्मात्तदाहुतिमसौ धर्मोऽन्यो गृहमेधिनाम् ॥
नास्त्येव मुतरां लोके तस्मात्तदधिकः कथम् ।
एतादृक् कर्म मिद्धर्थं ब्राह्मणस्य महात्मनः ॥

अन्यानि सर्वकर्माणि योग्यतापादकानि वै । सर्वाश्रमाणां गार्हस्थ्यं परमोत्कृष्टमुच्यते
तन्निष्ठः प्रदरेदाशु चित्तशुद्धिमुखेन वै । श्रेयांसि संपदन्त्र सन्तोपलुखमुत्तमम् ॥
अभागतप्रत्यवायपरिहारोऽपि सूक्ष्मतः । प्रयासाधिक्यराहित्यं सर्वापभ्रंशमन्ततौ ॥
प्रायश्चित्तैकमौलभ्यं सर्वाश्रमनिवासिनाम् । सर्वोपकारकरणयोग्यतातस्समं न तु ॥
आश्रमान्तरमत्युच्चमतस्तं नित्यमाश्रयेत् । तदास्तां प्रकृतेः पश्चात्कुर्यादुत्तरसेचनम् ॥
अदिते पूर्ववत्प्रोक्तान्व्यमंस्था इति सर्वतः । द्वितीयमन्त्रेऽनुमते तृतीये च सरस्वते ॥
चतुर्थे देवसवितः परिपेचनहेतवे । पृथक् जलं प्रगृहीयान्न त्वं सकृदुद्धृतम् ॥
औदास्यान्तैः ऋतान्नेयादथ नैऋतमारुतान् । पश्चान्मारुतभूतेशान्तावदंन्द्रान्तु तुर्यके ॥
होमस्य पूर्वापरयोः कार्यं स्यात्परिपेचनम् । श्रितायामाहुतौ कुर्यादुत्तमं परिपेचनम् ॥
सर्वकर्मस्वेवमेव कार्यं विधिवदेव वै । अग्नेत्वमिति मन्त्रेण मुन्नायेति च मन्त्रतः ॥
स नो बोधीति च ततः उपस्थानं समाचरेत् ।

स्वस्तीति च वदेत्पश्चा दुपविश्याऽथ साङ्गलिः ॥

श्रद्धां मेधां यशः प्रज्ञां विद्यांबुद्धिंश्रियं बलम् । आयुष्यं तेज आरोग्यं देहिमे हव्यवाहन
इति मन्त्रं समुच्चार्य प्रणमेत च तं शुचिम् । नित्यमेवं सायं प्रातः वैदिको ब्राह्मणोत्तमः
अग्निर्देवो द्विजातीनां सूक्ष्मं हृदि तु योगिनाम् । प्रतिमा ह्यप्रबुद्धानां सर्वत्र समदर्शनाम्

आरोग्य भास्करादिच्छेच्छिन्नमिच्छेद्भुतारानाम् ।

मननाद् ज्ञानमन्विच्छेत्तस्मान्मुक्तिं समाश्रयेत् ॥

न कर्मणा न प्रत्या न धनदयागनोऽपि वा । नपसा केचलेनाऽपि तथा पुण्यरातादा
ज्ञानं न जायते नृणां किन्तु तच्चित्तशुद्धित् । सा चित्तशुद्धिस्तु तथा नित्यं नैररि)वकर्म
नित्यानामपि सर्वेषां कर्मणा वैदिकं शुचि ।

श्रुतिश्च तादृशं प्रोक्तं विवाहो नैव नान्यथा ॥

स विनाह पञ्चदीनात्मको मन्त्रैरुत्थित । स्मरत्तयनुगुणद्रव्यदानत्रयसदात्मक

तस्मात्तत्तुलिनोऽर्भं विशेषो न तु देहिनाम् ।

औपासनस्तत्र जातो नित्योऽयं धार्य एव च ॥

मन्थ्यो भवेदनुगत श्रोत्रियागारतोऽपि वा ।

आहार्यो विधिना भक्त्या उपवासोऽथवा पुनः ॥

एतन्मैयं हि कालस्य सायं वा प्रातरेव वा ।

भार्यायाश्चाथ वा भर्तुं पश्वेष्वेतेषु सर्वतः ॥

भवेद्द्व्याहृतिहोमोऽपि सर्वचित्ताय सर्वदा ।

पाणिग्रहप्रधानान्ग्रहोमोऽयं यदि वै तथा ॥

मन्थ्यस्समाहृतश्चेत्तु पश्चान्मन्थ्याग्निरेव हि ।

सन्ध्या न मात्रे प्रभवेन्न चेश्रोत्रियमन्दिरात् ॥

आहार्य एव प्रभवेत् एव स्यान्नित्यचोदना ।

तथापि मन्थनं तूष्णो यत्र कुत्रापि दारुके ॥

कृन् न शक्यते किन्तु तद्विद्विषय(प) रजात् । पूर्वमेव प्रयत्नेन मुदिने च सुग्नके ॥

तत्पीयननरो धाता पितृद्वयो मातुलादिका ।

श्रुतिग्रहमन्त्र शिष्यगुरु तथात्यो यश्च वञ्चन ॥

रोहिण्यान्पि तारेषु जयापूर्णादिषु यज्ञी ।

भार्गव गुर्यारे वा सोमे सौम्ये परे स्वके ॥

ग्रामात्प्राच्यामुदीच्यां वा संस्थिते कुञ्जराशने ।

शमीगर्भेऽथवा तस्य प्राच्यान्तरगता तु या ॥

शाखा तस्यां दृढं स्थूलमरणीकाष्टमुत्तमम् । सार्धहस्तमितं द्धित्वा द्विधा विदलने क्षमम् ।
शनैर्निराद्रं कृत्वेमं कुर्यात्तदरणीद्वयम् । मधुपर्कात्पूर्वमेव पश्चात्तत्पाणिपीडने ॥

तत्काष्ठमन्थनं कृत्वा वह्निमुत्पाद्य तं स्थिरम् ।

तं योजयेद्विवाहेऽस्मिन्नग्निस्थापनकर्मणि ॥

एवं यत्नेन संस्थाप्य स्वीकृताग्नेर्महान्मनः । मन्थ्य एव सदा वह्निः प्रभवत्येव नान्यथा
यावदाधानिनो वह्निः सर्वस्मार्तेषु कर्मसु । अन्वाहार्यैकं पचनो भवेदेव न चापरः ॥
निरित्यौपासनतः पश्चात्तत्माद्गुग्गुं क निद्वये । अनाज्ञातत्रयजपं कुर्यादेव तथा पुनः ॥

इदं विष्णुश्च जाप्यः स्यात्तथा व्याहृतयः पुनः ।

पश्चाच्छुचेः षोडशोपचारानपि त्रयाक्रमम् ॥

समर्पयामीति पृथगुत्त्वा तस्य समर्पयेत् । सर्वमेवं च निर्वर्त्य तमिमं मन्त्रमुच्चरेत् ॥

यस्य मृत्या च नामोक्त्या तपोद्गोमक्रियादिषु ।

न्यूनं संपूर्णतां याति सद्यो वन्दे तमच्युतम् ॥

एवं तमिमुस्त्वात्र चरमेकं पुनर्जपेत् । मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं हुताशनं ॥

यदधुनं तु मया देव परिपूर्णं तदन्तु ते । इति जप्त्वा तस्य भस्म गृहीयाद्धारणाय वै ॥

बृहत्सामेति मन्त्रेण रक्षार्थं तद्भवेत् त्वरा । तृतीयदिवसे पश्चान्महदाशीः क्रिया शुभा

शेषहोमः ।

शेषहोमन्तुर्यदिनापररात्रे विधीयते । गन्धर्वोद्दामनं कृत्वा चोदीर्घावेति शुभतः ॥

विशेषतन्त्रयोः पूजां कृत्वा ते विमृजेत्परम् ।

अग्नीन्धनादिकं कृत्वा चक्षुरन्ते ततः किल ॥

अग्नीत्यादिकमन्त्रैस्तैर्बुध्यादाज्यधारया । पृथक् जयाद्यश्चात्र भवेद्युन्त्वरं पुनः ॥

ब्रह्मोद्दामनतः पूर्वं पश्चाद्वा पश्य मन्त्रकौ । भवेतां जपकार्याय दम्पत्योरुभयोः पृथक् ॥

यथालिङ्गं नच्छिरसं भूर्भुवस्सुप्रतिवत् । आश्वत्थिन्दुभेषणं च पश्चान्नाम्बलि पर
 त्रयम्बिरा कोटिसल्लयाक देवाना ममर्चनम् । गौरीपूजा शचीपूजा गजत्रिक्रयणोत्सव ।
 डोलो मवशृङ्गदान सवत्रनपरिमद् । देवतोद्वासन पश्चाद्दरिद्रामलिलार्चनम् ।
 तदुत्सवाङ्कुलवाग कौतुहादिविमोक्षणम् । मण्डपोद्वासनपश्चात्त्वक्षिवाचनिकक्रिया ।

ब्राह्मणाना भोजन च फलदानादिकं तथा ।

आशीर्वादक्रियाचान्ते विवाहोऽथ ममप्रक ॥

अनेन मपद मरा मम तन्तर एव च । पुरान्पौवाश्च वैराग्यं ज्ञान चात्र प्रतिष्ठितम् ।
 तज्ज्ञानमिद्वये वदौ क्रियाविद्या श्रुतीरिता । कर्तव्यास्तुर्विशेषेणारण प्रत्यवायदा
 अनो निया इति प्रोक्ता ब्राह्मणस्य महात्मन ।

भायामात्रहते यस्मिन् तस्मिन्नहनि ते सदा ॥

पाक राजा इविद्यज्ञा माममस्थानरा परा । शृषयो देवताश्चापि पितरो ब्राह्मणास्तथा
 सर्वे मिलित्वा सभूय कृत्वाणिनिपीडनम् । समागत्य दृढकठ परिगृह्णन्ति निर्भयात् ॥
 मन्त्रगम्भदनुष्ठानं कुरु ददन्निनि द्विन । नचान्यनामोऽथ वय वदन् इति ता क्रिया
 तस्माद्द्विराहितो विद्वान्तद्रादि नितरा भयात् ।

नियकमपरौभयादन्यथा स्यादणी स्फुटम् ॥

शृपीणा देवाना च पितृगामृगमुन्धितम् । नायमान समुद्दिश्य तदपाकरणाय वै ॥
 वडात्ताप्त्वरुयीधान शक्त्या कुर्वन शनं शनं । शृणत्रयात्सुप्रयुक्तो भवेदेव विचक्षण
 अन्यथा तर्गीभूयन्त्युक्तं च्चेद्विचक्षण । कृतार्थं मिद्विमानोति नचेद्गच्छेदधोगतिम्
 त मप्रपाका रथिना कर्मोपासनमादिरम् ।

व उदरा द्वितीय स्यात्पावण स्यात्तृतीयम् ॥

अन्ताना तुरीयस्यान्मामि भ्राद् तु पञ्चमम् ।

षष्ठ मपरलि प्राक्त सप्रम शूलिपूजनम् ॥

स्विरनाम्नथा प्राक्ता अग्निहात्र पुरोहितम् ।

रुगापि स्यात् द्वितीयं तृतीय तदनन्तरम् ॥

कर्माप्रयणसंज्ञं वै चातुर्मास्यं तुरीयकम् । निरुद्धपशुवन्धोऽथ पथ्यमः प्रतिपादितः ॥

पष्टः सौत्रामणिः प्रोक्तः पितृयज्ञस्तु सप्तमः ।

तथैव सोमसंस्थाश्च ज्योतिष्टोमः स आदिमः ॥

अत्यग्निष्टोमसंज्ञोऽथ द्वितीयः कथितो बुधैः । उक्थ्यश्च षोडशी पश्चादतिरात्रस्ततः परम

अमोज्यामो वाजपेयाः सोमसंस्थाः प्रकीर्तिताः ।

त एते निग्विलाः कर्मविशेषाः नित्यसंज्ञिताः ॥

दैनंदिनाख्यकृत्यानां पश्चाद्भाविन्य एव हि ।

दैनन्दिनक्रियाश्चापि ता एता इति कीर्तिताः ॥

स्नानसन्ध्याजपोहोमो देवतानां च पूजनम् ।

आतिथ्यं वैश्वदेवाख्यं पट्कमाणि दिने दिने ॥

दैनंदिनानि कर्माणि ब्राह्मणेन विजानता । पुण्यदेशेषु कार्याणि नापुण्येषु कदाचन ॥

पुण्यदेशे पुण्यकाले योग्यकाले विशेषतः । विधिब्रह्मासमायुक्तं कृतं कर्म विशिष्यते ॥

आचारकर्मतः श्रेष्ठं स्मार्तं कर्म ततः पुनः । श्रौत्रं कर्माधिकं श्रीमन्न तेन तुलितं क्वचित्

अभिन्नं सर्वजनैः परदुःखाकरं नृणाम् । हितं श्रेयस्करं भूरि कर्म कार्यं मनीषिभिः ॥

सतामनुद्बेगकरं सर्वशास्त्रैकसंमतम् । अहेयं सर्वविन्दुनां यत्स्यात्कर्तव्यमेव तत् ॥

देशकालं वैदिकं च समयं स्वकुलभ्रमम् । स्वबन्धुशिष्टहृद्यं यत्कर्तव्यं न तु चेतरेत् ॥

यच्छास्त्रनिन्दितं दुष्टं कुत्रन्धुव्रातकारितम् । सतामसंमतं कर्म त्याज्यमेव विपश्चिता ॥

सदा नैमित्तिकं कर्म नित्यात्कृत्याद्विशिष्यते ।

नैमित्तिकं पुरा कृत्वा पश्चान्नित्यं समाचरेत् ॥

तद्यथैति कृते प्रश्ने तत्रैतद्वि विशोधितम् । श्राद्धाङ्गर्तर्पणभ्यादौ सन्ध्याया अपि पूर्वतः ॥

पूर्वव्यत्वेन विद्युवैः उपदिष्टं हि यन्नतः । तस्मान्नैमित्तिको धर्मो नित्येभ्यः पर ईरितः ॥

सर्वपुण्येषु देशेषु विधयो नात्र वद्विशवः । एते स्युः धर्मदेशाश्च पठिता वेदशास्त्रयोः ॥

ब्रह्मावर्तः कुरुक्षेत्रं पाञ्चालाः शूरसेनयोः ।

मात्स्यदेशा मागधेयाः प्रयागः काशिकादयः ॥

आर्यावर्तश्च परम कृष्णसारनिपेवित । यागदेश इति स्यात् दर्मदेशश्च केवल
पर्शाभूमिश्च परम पावनो देश एव च । शभीगर्भ प्रदेशश्च राजवृक्षनिपेवित
शम्यश्चत्थौदुम्पराह्यो योज्यत्वाद्दिर पुञ्जवान् । वित्त्वकाहिततिन्दूस्वैकङ्कतविशेषत
देशा पुण्यतमा जया सर्वकर्मक सुक्षमा । सरम्बतीटपद्वत्योर्देवनद्योर्यदन्तरम्
न देवनिर्मित देश ब्रह्मावर्तं प्रचक्षते । एष ब्रह्मकृपेदेशो ब्रह्मावर्तादनन्तरम्
हिमवद्विन्ध्ययोर्मध्ये यत्प्राग्विनशानादपि । आसमुद्रात्तु वै पूर्वाढासमुद्रात्तु पश्चिमात्
तयोरेवान्तरे पुण्य आर्यावर्त इति स्मृत । आर्यावर्तं पुरोदेश ऋषिदेशस्ततोऽधम
मध्यदेशस्ततो न्यून आर्यावतस्ततोऽधम । विष्णुकान्ता मही मर्वा पवित्रेयं स्वभावात्
तत्र दुष्टजना यत्र स देशो निन्दितोऽस्ति । यत्र सज्जनसन्दोहो यत्र श्रोत्रियसंहति
आहिताग्निप्रचारश्च स देश पर उत्तम ।

न मन्ति सज्जना यत्र श्रोत्रिया मन्त्रवित्तमा ॥

कर्मण्या कर्मकुशला स देशो सभ्य एव वै । न्याज्य एव भवेन्नूर्न वसन्तत्र नराधमा ।
कर्मभ्रष्टो भवन्नून परलाकाश्च हीयते । यत्र विद्यागमो नास्ति यत्र नास्ति धनागम ।
यत्र वन्धुचना सन्त स्वाचारैरुपवन्तः । न सन्ति तत्र विबुधान तिष्ठेत्क्षमप्यति
यत्र कृत्विजनाभाव वदशास्त्रभृतिस्तथा । स्वाहाकारन्वधाकारवपुकारा कदाचन ।
वसन् तत्र कथं मृडच्युतिं जातेर्न गच्छति । देशाना पुण्यदेशान्ब महदैकनिवासेन ।
अमदकनिवासेन कुदेशान्ब तथा स्मृतम् । अद्भवाद्भ्रातृयो देशा पट्टपञ्चा पत्कभेदका ।
कनाचित्पुण्यदेशा स्यु महता सनिवशात् । कदाचित्तदभावेन स्युस्ते पापविशेषणा ।
चण्डालादिप्रदुष्टा ये देशा पुण्यविशेषणा ।

देवस्थलानि श्रीमन्ति स तान्देशाश्च पुष्कला ॥

देवगृहा विप्रगृहा भ(?)ह्लाभिरप वारिता । उच्छिष्टादिप्रदुष्टाश्च जन्तुर्हिसादिबुत्सिता,
गड्याक्रमणता नून पता सज्जनयोभ्यः । भयपुरेव दिवसे कश्चिदेवत्रिपञ्चभि ।
गोत्रिप्रहयाशतर दृषिता अपि वच्मिव । देवदेशविशेषाश्च घेन्वावासनिवेशनै ॥
पुन शुद्धा भयन्त्येव तथा मन्त्राभ्येन च । पापानामपि पुण्यानां शास्त्रमेकं निरूपकम्

पवित्रस्यापवित्रस्य शुद्ध्यशुद्धयोर्द्विजन्मनाम् ।

शास्त्रज्ञानां वाक्यमात्रमेकं मुख्यं निरूपकम् ॥

आस्रं चतुर्दशविधमिति केचिन्मनीषिणः । अष्टादशविधं चेति पुनरुचुर्महर्षयः ॥

अङ्गानि वेदाश्चत्वारो मीमांसा न्यायविस्तरः ।

पुराणं धर्मशास्त्रं च विद्या ह्येताश्चतुर्दश ॥

नायुर्वेदो धनुर्वेदो गन्धर्वो वेद एव च । अर्थशास्त्रं चतुर्थं तु विद्या ह्यष्टादश स्मृताः ॥

चतुर्दशानां विद्यानां धर्ममूलत्वमीरितम् । नायुर्वेदादिकस्यैतत् तस्य दृष्टैकमूलतः ॥

आस्त्येव धर्ममूलत्वं स धर्मः श्रुतिचोदितः । धर्मः स्याच्चोदनाप्रोक्तस्तदन्यस्तूपचारतः ॥

लिङ्गादि रूपा सा ज्ञेया मुक्तिदा श्रुतिचोदिता ।

श्रुत्यन्तर्गतलिङ्गोऽतन्व्यप्रत्ययमुचोधिते ॥

धर्मशास्त्रो मुख्यतः स्यादन्यत्र ह्युपचारतः । पुराणाद्युक्त धर्माणां नानादानादिरूपणम्

उक्तत्वं वदन्त्येते न धर्मत्वं तु वैदिकाः । धर्मत्वं किल तेषां तु गौण्या वृत्या न मुख्यतः

चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यां पञ्चभिरेव च ।

क्रियते यस्स धर्मः स्यादतोऽन्यो नामधारकः ॥

वङ्गलपं वा स्वसूत्रोक्तं यस्य कर्मप्रचोदितम् । तस्य तावति शास्त्रार्थे कृते सर्वं कृतं भवेत् ॥

इन्द्रोवदेव सूत्राणि भवन्ति खलु सूरिणाम् । वेदोक्तमपि सूत्रोक्तं तुलितं वैदिकोत्तमाः ॥

ताङ्गीकुर्वन्ति वाढं वै सूत्रकारस्तुतेऽखिलाः । सर्ववैदिक विज्ञानशालिनः किल वै यतः ॥

तस्मात्तदुक्तं वेदज्ञाः प्रत्यक्षश्रुतिचोदितम् । अपि त्यक्तवैव सुदृढं सूत्रचोदितमेव वै ॥

स्वीकुर्वन्त्येव निश्शङ्कं सूत्रं यद्यपि केवलम् । पौरुषत्वात्कवृकं हि तथा स्यात्तत्तु सूत्रकम्

नित्याच्छ्रुते न्यूनमेव नाधिकं पौरुषेतरात् । तस्मिन्वेदोपदेशेऽपि तैष्यां श्रावणकर्मणि

मानहोमात्परतः श्रुतीनामुपदेशतः । परं कल्पोपदेशोऽपि क्रियते शास्त्रवाक्यतः ॥

तत्समत्वेन च तथा पाणिनीयस्य तत्परम् ।

ग्लौः ग्मेत्यादि (?) स्मर्यादादि बोधकतत्कृतः ॥

शास्त्रस्य तत्परं भूयः पञ्चादि ग्रन्थकस्य च । मयादिसूत्रकस्यापि मीमांसायुग्मकस्य च

अथात इति तन्मन्त्रद्वयस्यापि क्रमेण वै । तस्मत्त्वेन विहितोपदेशो वेदकर्मणि
तस्मादेतानि सर्वाणि ह्यलङ्घ्यान्वेष सर्वदा ।

पुराणधर्मशास्त्रादि(शास्त्रा)णि निरिलान्यपि ॥

न तैस्त्वमानिति युवा प्रवृत्तिं यतन्तु हि । नोपदिष्टानि तानि स्यु प्रतिवत्परं परम्
उपदिष्टानि तु पुन यानि कर्माणि तादृशे । स्युरेव लङ्घनीयानि गुरुणि प्रतिवत्परम्
द्विप्रार वदुधा वृत्त्या यावज्जीव विशोपत ।

तस्मात्तु धर्मशास्त्रादि प्रोक्तादि निरिलान्यपि ॥

कर्माणि करणे नि-याभ्युदयादिप्रदानि हि ।

त्यागे तु प्रत्ययार्थैरप्रदानि न भवन्ति हि ॥

तस्मात्तु दर्शिते वशा प्रमाणान्यपिल्ल परा ।

तद्भिन्नाः प्रपमर्जनरत्वे खलु हि कीर्तिता ॥

आयुर्वेदादयस्तत्र चत्वार केवल नृणाम् । दुष्टप्रयोनस्त्वेन धर्ममूला भवन्ति न
आयु परीक्षा मन्त्रात्प्रवसस्तत्र तादृश । युद्धीकरणत्वेन द्वितीयोऽपि तथाविध
श्रोतु सुगात्रत्वमेव तृतीयोऽपि तथा ननु ।

न्यायेनानेन तु तयोऽपि स्पष्ट एवार्थसाधक ॥

सर्वं श्रौतेषु सर्वत्र स्मार्तं साधारण भवेत् ।

द्विक्र प्राच्युदीची प्राह्येति ह्यासीनत्व च कर्मसु ॥

तत् व्यङ्गाणामनुक्तौ तु दक्षिणाद्गं भवेत्तथा ।

कुत्सितो वा महस्तस्माद्भिण स्यादकुत्सित ॥

यज्ञोपवीतिना कायं मर्तं कर्मप्रवृत्तिणम् । उपस्थानेषु सर्वत्र नोपदेशानमुच्यते ।

अवस्थिति स्यात्सर्वेऽपि विना माय विशेषत ।

आचान्तेन प्रवर्तय्य कर्ममात्र विचक्षणै ॥

अपमद्य तु पित्त्य स्यात्वाचीनावीतमित्यपि । नामान्तरं च तस्यैव सत्ये दैविस्त्वमुच्यते

निवीत मानुष प्राह सव्येनैव च सर्वदा ।

स्थय द्वितेनोपवीत विना तिष्ठेदपि क्षणम् ॥

यज्ञोपवीताभावेऽपि वाससा वाऽजिनेन वा ।
 स्थैर्यं द्विजेनातियन्नादन्यथा स्यात्तु पातकी ॥
 सा मयाचारिका धर्मां जातिदेशकुलोद्भवाः
 ग्रामाचाराः परिग्राह्याः ये च विद्याविरोधिनः ॥

धर्मा वर्षधर्मा मात्त(त्र)धर्मास्तथापरे । क्रियाधर्मा लोकधर्मा यत्रयत्र यथोचिताः ॥
 रिग्राह्या विशेषेण नातिलङ्घ्याः कदाचन । यत्कृते दशभिर्वर्षैः त्रेतायां हायनेन तु ॥
 अपरे तस्य मा तेन ह्यहोरात्रात्कलौयुगे । धर्मसिद्धिर्भवेन्नृणां कलिस्ताधुस्ततो महान् ॥
 वरेण सुतोत्पत्तिर्वानप्रस्थपरिग्रहः । अग्निहोत्रहवण्याश्च(विष्या)ऽहो लीढा परिग्रहः ॥
 ऋषवर्णासु कन्यासु विवाहास्तद्द्विजन्मनाम् । वृत्तस्वाध्यायसापेक्षमवसंकोचनं तथा
 तस्थिसञ्चयनादूर्ध्वमङ्गस्पर्शनमेव च । प्रायश्चित्तविधानं च विप्राणांमरणान्तिकम् ॥
 संसर्गदोषः प्रेतेषु मधुपर्के पशोर्वधः । दानहोमौ विना तूष्णीं पुत्रत्वेन परिग्रहाः ॥
 शामित्रं चैव विप्राणां सोमविक्रयणं तथा । दीर्घकालत्रह्यचर्यं नरमेधाश्चमेधकौ ॥
 देवरेण सुतोत्पत्तिः दत्तकन्यापरिग्रहः । कमण्डलोश्च स्वीकारः कलत्रस्य प्रदानकम् ॥
 पुत्रकार्याय चान्यस्य मांसेन श्राद्धकर्म यत् । ज्येष्ठशदानं च तथा कन्यादूषणमेव च ॥

वालिकाश्चतयोन्याश्च वरेणान्येन संस्मृतिः ।

आततायी द्विजाप्रत्याणां धर्मयुद्धेन हिंसनम् ॥

द्विजस्याग्रे तु निर्याणं शोधितस्यापि संग्रहः । महाप्रस्थानगमनगोसंज्ञाग्निश्च गोसवे ॥
 सौत्रामण्यामपि सुराग्रहणस्य च संग्रहः । अवसंकोचनं तूष्णीं द्वेषदूरादिना परम् ॥
 वरातिथिपितृभ्यश्च शुश्रूपाकरणक्रिया । दत्तौरसेतरेषां तु पुत्रत्वेन परिग्रहः ॥
 अयोनी संग्रहे वृत्ते परित्यागो गुरुस्त्रियः । पड्भक्तानशनेनापि हरणं हीनकर्मणाम् ॥
 शूद्रैः पदासगोपाल कुलमित्रार्यसारिणाम् । भोज्यान्तं तु गृहस्थस्य तीर्थसेवा च दूरतः
 शिष्यस्य गुरुदारेषु गुरुवद्भृत्तिकल्पनम् । ब्राह्मणादिषु शूद्रस्य वचनादि क्रिया अपि ॥
 जलानयन पाकादि कृत्येषु न्यङ्गशून्यतः । भृग्ग्निपतने चापि वर्ज्या नाहर्मनीषिणः ॥
 कलौ विशेषतः सन्तः पुरा किल महात्मभिः । निवर्तितानि कर्माणि व्यवस्थापूर्वकं बुधैः

माधूना ममयथापि प्रमाणं यद्वदद्देत् । भृतिद्वैधं तु यत्रस्यात्तर घमांभुभावपि ।
स्मृत्पारिरोधे संप्राप्ते मनुवाक्यस्यसमिति । यदेव तन्वरं प्रोक्तं यदुस्मृतिमत्तं तथा ॥

आशयस्य विरोधे तु स्वदेशानु व्यवस्थिति ।

त्यजाया व्यवभित्तिरिण्या वन्भुभिन्नास्त्ररुद्धै ॥

स्वपामवाभिभिल्लोके पश्चात्स्वत्यान्तरात्सुन ।

स्वीकारो युज्यते नैव त्याग एव मदा मतः ॥

त्यागापरं तु नारीणां पुनः स्वीकरणानुत्तम् । प्रदुष्टं प्रभङ्गान्तं तदीयं तन्महद्भयम् ॥

पृथ्गनाय तत्कुर्यात्सर्वं जायते माधिकाविला । नापि दुष्टा परित्यक्ता परसदोपराह्वया ॥

तद्वन्धूनामवन्धूनां पश्चात्समपठणाश्रमा । प्रायेण नारी लोकेषु विधवा सधवा तथा ॥

मद्भुवद्गुरात्प्रापै शङ्कितानपि प्रदुष्यति । मद्भुव्यापरीत्या पुरुषो दुष्टसंन्यासरान्दत ॥

अना हीयेत स पुनः तरेर्नैव प्रवक्षिष्य । अपवाद्भिद्या स्त्री वा पुमान्वा सततं यत्न

जायत कीर्तिमानेषु कीर्तिमान्पुण्यलोकभाक् ।

अपहान्था निन्दितस्य नोभ्रं लोक कथंचन ॥

यशा लभ्यत पुण्यत यशः क्रूरेण पाप्मना ।

अयशस्वी सवधर्मं स्नानमन्व्यादिकै ररुद्धै ॥

जपेहार्मं स्तपाभिश्च हीयत नात्र सशयः । अप्रमत्तश्च सततं विनिद्रं कालनिद्रक ॥

नित्यं दवान्भारयश्च प्रथ्यायन्मनसा हरिम् ।

समृद्य तदहं कार्यं मन्वयोपासनं मारभन् ॥

शिरः प्रावरणं कृत्वा निरीती शृणुतो जनेन । कर्णालम्बितसूत्रेण भूतनाधानिदृत्तये ॥

दिशाऽवलोकनं कृत्वा तूर्णराच्छाद्य मेदिनीम् ।

विष्णुप्रातुल्मृतेन्मौनी दिना चैव तु सन्वययो ॥

उदहसुर्यं प्रकृवातं रात्रौ चक्षिणासुर्यं । हलदृष्टे जले चित्यां बल्मीके गिरिमस्तके ॥

देवालये नदीतीरे दर्भदेशेषु वाटुके । सेव्यक्षेत्रेषु सच्छाया मार्गगोष्ठाश्वभस्मसु ॥

अग्नौ च गच्छ स्तिष्ठश्च विष्णामूर्तु नोत्सृजेत् । सर्वे निषेधा नैव स्युः प्राणवाधा भयेपूर्वं

काष्ठादिना त्वपानस्थममेध्यं निर्मृजेत च । यथाजलं निर्भयं च लभेत च भवेत च ॥
 तथा सर्वं यथाशास्त्रं प्रायश्चित्तपूर्वकम् । कुर्यादेव विधानेन तथा सन्ध्यादिका अपि
 आपत्काला कृताः पश्चाद्भवेयुर्नात्र पातकम् । कन्दमूलफलाङ्गारैः नामेध्यं निर्मृजेत च
 पापाणलोष्ठदुष्पत्रैः क्षुद्रैरर्मकपालकैः । आपत्सु निर्मृजेद्गुह्यं पुरीपोत्सर्जनात्परम् ॥

आपत्कल्पानि सर्वाणि विपत्स्वेव भवन्ति हि ।
 तान्यनापत्सु कुर्वाणो नरो गच्छेदधोगतिम् ॥
 शौचयत्नः सदा कार्यः शौचमूलो द्विजः स्मृतः ।
 शौचाचारविहीनस्य समस्तं कर्म निष्फलम् ॥
 शौचं तु द्विविधं प्रोक्तं वाह्यमाभ्यन्तरं तथा ।
 मृज्जलाभ्यां स्मृतं वाह्यं भावशुद्धिस्तथान्तरम् ॥
 वस्त्रेणान्तरितं शिश्नं वामेनादाय पणिना ।
 शुद्धाकारस्थिता मृत्स्ना शौचायालं समाचरेत् ॥
 श्मशानवर्त्मवल्मीकं द्रुमं ध्यानजलस्थिताम् ।
 अन्यशौचावशिष्टां तु तुपारङ्गारयुतां त्यजेत् ॥
 रोगात्यन्तापरवशः राजपीडावशोऽपि वा ।
 पलायमानश्च भिया शौचं कालोचितं चरेत् ॥
 अरण्यकेषु मृत्स्नाया ग्रामेऽवाहरणं विधिः ।
 नीरतीरे शुचौ मृत्स्नां विधायाभ्युक्ष्य वारिणा ॥

दक्षपाणिपुटाकृष्टे प्रथमं शोधयेन्मृदः । धात्रीसमानया यद्वा मृदामुष्ट्यर्धकल्पया ॥
 आदाय दक्षहस्तेन वामपादौ नियुक्तया । मृज्जलोत्तरया पायुं क्षालयेत्पञ्चसंख्यया ॥
 एकया क्षालयेच्छिश्नं दशभिर्वा महस्तकम् । मृत्स्नाभिः सप्तभिः हस्तौ परिमृज्य शुभैर्जलैः
 एकैकया मृदा पादौ हस्तौ प्रक्षाल्य चाचमेत् ।
 एका तु मृत्तिके लिङ्गे तिस्रः सव्ये करे मृदः ॥
 करद्वयेमृदद्वयं स्यान्मूत्रशौचे प्रकीर्तितम् । शौचमेव गृहस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम् ॥

त्रिगुण तु वनस्थाना यतीना तु चतुर्गुणम् ।
 एष शौच दिवा प्रोक्त रात्राबुक्तार्थमाचरेत् ॥
 पथि पाद समादिष्ठा व्याधितानां तर्द्धम् ।
 स्त्रीशूद्राणा च बालाना वृद्धानामन्धवस्य च ॥

गन्धलेपक्षयकर शौच कुर्यान्न सरयया । वित्तगुद्वयपथि प्रोक्त सर्वेषा शुद्धिरीरिता
 पुनरन्यो विधि शौचे सर्वस्थानेषु मृत्तिका । पञ्चवार प्रवर्तय्या गृहस्थैरेव केवल ॥
 एतद् द्वय क्षत्रियाणां वैश्यानां तु तृतीयकम् । तत्रतुगुणित शूद्रातेरिति तथा पर ॥
 आमादिचलने घोरे बहुमूर् च सङ्घट । शरीरानुगुणत्वेन शौचकर्म समाचरेत् ॥
 ज्वरातिसारादिदृष्टे जलेनोष्णत तद्धरेत् । यथाशक्ति यथायोग्यतदा सर्वं समाचरेत्
 भ्रमविस्मरणादौ तु मासवपद्विवपके । त्रिवार्षिकादिभिश्चापि सर्वसांख्यादिषु परे
 सवलोपे च सप्राप्ते तादृशश्च तु देहिन । तत्कर्म निखिल सम्यक् तज्जनास्तस्य मुख्ये
 स्वयं कुर्यात्तमुद्दिश्य तत्पर पुनरत्यति । प्रकृतिस्नाह्वतस्यैव दृढकायस्य तस्य हि ॥
 परिषदक्षिणापूर्वं चापाप्रस्नानदानकै । शक्तेन सममेण पुनस्तस्कारपूर्वकम् ॥
 घनुदानं शक्तिस्त्रैर्वायकाहारपूर्वकै । पञ्चगव्यप्रारशनेन ब्राह्मणानां प्रसादत ॥
 कथञ्चि प्रकृतिं प्राप्तं स्यत्तस्माद्योऽपि मुच्यते । प्रसङ्गादेतद्बुद्धित्त तत्त्यक्तकर्मण
 एतच्चित्तल्लङ्घनापरं क्तु न शक्यते । शौचस्थान परित्यज्य पादौ प्रक्षाल्य चाचनेत्
 दन्तना घावन पश्चात्कुर्यादित्येव तत्कर्म । दन्तघावनत पश्चात्प्रकृत्या घर्षण पुन ॥
 कुर्यान्मूर्ध्निपुरीषे वा स्नानस्य परतोऽपि वा । सर्वं कायानुगुण्येन विधिर्भवति देहिनाम्
 नोपरुद्ध क्रिया कुर्यात्कर्ममध्येऽपि वा तथा ।
 मूर्ध्निवाधादिना प्राप्नो तदा तत्कर्म सचरन् ॥ ।
 व्याहृतीनां चप कुवन् इदं विष्णु च्यम्भकम् ।
 शक्त्या अपित्वा तत्कृत्वा पुनराचमनात्परम् ॥
 तन्मन्त्र न्यासपूर्वं वै दिग्बन्धनपुरस्सरम् । तद्ब्रह्माह्वतीजपिल्लैव पुनस्तत्कर्म चाचरेत् ॥
 तदामूर्ध्निपुरीषे वा वक्ष्यमध्यगतं यदि । तद्वस्त्र सपरित्यज्य शक्त्या वस्त्रान्तर पुन ॥

शुद्धं धृत्वा शुचिर्भूत्वा पुनः कर्म समारभेत् ।

यथा वा स्यान्मनःशुद्धिः पुनः स्नानादिनाऽथ वा ॥ '

कर्म साधयेद्भूयः तावता कर्म तत्पुनः । प्रनष्टं न भवेदेव सम्यक् संपादितं भवेत् ॥

प्राङ्मुखोदङ्मुखो वापि ईशानाभिमुखोऽपि वा ।

प्रातःकाले तु कर्तव्यं शुद्धचर्यं दन्तधावनम् ॥

दन्तधावनतः पश्चान्मन्त्रेणानेन तत्पुनः । काष्ठं परित्यजेदङ्घ्रिः प्रक्षाल्यैव तु दूरतः ॥

प्रायुर्वलं यशोवर्चः प्रजाः पशुवसूनि च । ब्रह्मप्रज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते ॥

मन्त्रमेतं पुनः केचित्तस्वीकारे वदन्त्यपि । पुराणपठितं यस्मान्न नित्यं तु कृताकृतम् ॥

सर्वत्रैवं पुराणोक्त मन्त्राणां ज्ञेयमेव तत् । अपि वेदोक्तमन्त्राश्च विनियोजकवाक्यतः ॥

कृत्येषु विनियुक्ताश्चेत् त्यागे स्युः प्रत्यवायकाः ।

न चेत्तु प्रायिकाचारवर्त्मप्रोक्तिमतां तथा ॥

परित्यागे तु मन्त्राणां वाधकं नेति सूरयः । अर्थवाद ब्राह्मणानां विध्यनुब्राह्मणस्य च

मन्त्रत्वेनैव तूष्णीकं प्रवादनकर्मसु । तदनुक्तौ न किमपि वाधकं स्यात्कदाचनं ॥

शिरिपार्जुनकारञ्च चिरिविल्वैः सखादिरैः ।

औदुम्बरैरपामार्गैः स कामी चेत्सदाचरेत् ॥

समच्छेदाद्रसत्वग्भिः समपर्वनिरामयैः । अष्टाङ्गुलिसमायामैः कनिष्ठपरिणाहकैः ॥

कुर्यात्समैश्च ऋजुभिः दन्तानां शुभधावनम् । अशोकजम्बुकुटजचूतप्लक्ष्वादियुक्तकैः ॥

स चम्पकैरपामार्गैः द्वादशाङ्गुलसमितैः । दन्तशुद्धिर्मुमुक्षूणामथवर्णानुपूर्वशः ॥

ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्र शोषाणां दन्तधावनम् । एकैकाङ्गुलतो न्यूनं दशपर्वादिकक्रमात् ॥

धात्री शुभ्रधवैरण्ड शैलूपोशीरसंभवैः । निम्बालिकुचसुक्षीरवृक्षैरङ्गुलिभिर्न तु ॥

दर्भकाष्ठैर्वर्णकाष्ठैः वेणुकाष्ठैश्च कीचकैः । धात्रीतिन्त्रिणिककाष्ठैः न कुर्यादन्तधावनम्

अर्काङ्गार व्यतीपात जन्मसंक्रान्तिपर्वसु ।

रिक्तासु प्रतिपत्पञ्चयोः कृत्तिकायां मघासु च ॥

भरण्यांसार्पभेरोद्रे विशाखायां व्रतेऽहनि । श्राद्धाद्दे ग्रहणे चैवैकादश्यां व्रती नरः ॥

न कुर्यादन्नफाष्टेत ब्राह्मणो दन्तधावनम् । तृणपर्णं मदाकुर्यादमा एकादशीं विना ॥
 तयोरपि च कुर्यात् तन्मुत्रश्राद्धपर्णकैः । मृताहे तु विशेषेण न कुर्यादन्नधावनम् ॥
 दन्तधावननस्थाने ह्यपा द्वादशमल्पया । गण्डूपकर्म कुर्यात् तेनास्यास्य गुचिर्भवेत् ॥
 तर्पणात्परतः प्रातः परेऽह्नि विचक्षणः । दन्तानां धावनं कुर्यान्न तत्पूर्वं कदाचन ॥
 अत्रोदयश्राद्धमात्रं नान्यथा तु कथञ्चन । सृष्ट्वाहालयेऽप्येव दन्तधावनतः परम् ॥

स्नानविधिः

स्नानं कुर्यात्ततः पश्चात्कार्यां सन्ध्यादिका विधा ।

नद्यान्पि मदा स्नानं द्विवारं गृहिणा सदा ॥

त्रिवारं वनिनामुक्तं सकृत्तु ब्रह्मचारिणाम् । उत्तमस्याज्ञदीस्नानं तीर्थादिषु तथोच्यते
 सरस्वतिं तटाकपुहदप्यपि च मध्यमम् । कूपस्नानं मदा प्राक्तं नात्तमं मध्यमं न तु
 अधमं हीति विज्ञेयं तस्मात्स्नानं नदीमुखे । प्रकर्तव्यं विशेषेण ब्राह्मणं कर्मकृन्महान् ॥
 शृणुप्रदाता वैश्वंश्च श्रोत्रियः सत्त्वानदी । यत्र नास्ति चतुष्पथ्यं न तत्र दिवसं वसेत् ॥
 नदीतीरनिधामाऽप्यब्राह्मणानां धनं महत् । परमं कथितं सद्भिः स्वर्गाद्वारकरं परं ॥

ब्रह्महत्यानि पापानि नानारूपाणि यानि वै ।

नदीस्नानेन नश्यन्ति नित्यं स्नातुर्महात्मनः ॥

तस्मात्समाश्रयेद्वियन्नदीतीरं मुदुल्भम् । देवानामपि सेन्द्राणां सर्वपापनिवृत्तये ॥
 तीर्थकोटिसहस्राणि ह्यनूपमराम्यपि । नदीमञ्जनमात्रस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥
 कनिष्ठदेशिन्यङ्गुष्ठमृत्कान्यत्र करस्य च । प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनुब्रमात् ॥
 प्रभूर्तथोक्ते प्राग्निवासां ह्यथवा भवेत् । महात्मनो ब्राह्मणस्य यदन्त्येव महर्षयः ॥
 गृहस्थो यस्मिंश्च स्यादन्नस्य स्नानं कृद्वात् । द्विवारमेव विधिना सृष्ट्वाऽप्यनचेत्तु ॥
 सकृद्वाऽपि सकृत्तु मध्याह्ने प्रातरथ वा । प्रातः सक्षेपत् स्नानं होमार्थं तु विधीयते ॥

मध्याह्ने कर्मजाहुल्यात्मस्यक् स्नानं विधीयते ।

सन्ध्याह्ने प्रातर्नित्यं मध्याह्ने देवपचनात् ॥

ब्रह्मयज्ञाद्धैश्वदेवादातिथ्यात्कर्म गौरवात् । मध्याह्ने स्नानमधिकं प्रवदन्ति मनीषिणः
तथैव भूयो वक्ष्यामि प्रातः स्नानं यथाविधि ।

(...) भ्योहोभ्यो गोभ्यश्च त्रिविधेभ्यश्च वाडवः ॥

अष्टभ्यश्चापि सप्तभ्यो मुच्यते नात्र संशयः । प्रातस्नानेन सदृशं नास्ति कर्म पवित्रकम्
प्रातःस्नानं ततः प्रोक्तं सर्वकर्मोत्तमोत्तमम् । प्राणानायम्य विधिना सर्वकर्मसु देहभृत्
इदं करिष्य इत्येवं कुर्यात्संकल्पमग्रतः । ओं भूरिति प्राणायामजपः कार्यो मनीषिभिः ॥

आदौ सर्वेषु कार्येषु जामितारहितः शुचिः ।

तिथिवारादिकानुक्ता(न्) निर्दिशेत्कर्मजं ततः ॥

स्नानसन्ध्यात्रये होमे ब्रह्मयज्ञे विशेषतः । वैश्वदेवेन विधिना साङ्गं संकल्पमाचरेत् ॥

नित्यं नैमित्तिकं काम्यं क्रियाङ्गं मलकर्षणम् ।

क्रियास्नानं तथा पष्ठं पोढा स्नानं प्रकीर्तितम् ॥

अशक्तस्तु सकृद्वापि शिरःस्नानं विनापि वा ।

शीतोदकं विना भूयः स्नानमाकरकं तु वा ॥

कटिस्नानं जानुपादस्नानं वा सर्वथा पुनः ।

उष्णेन वा कीलालेन तद्विना मन्त्रतोऽपि वा ॥

भस्मना रजसा वापि स्नानं कार्यं मनीषिभिः ।

सर्वं शक्त्यानुगुण्येन शक्तिमुल्लङ्घनाचरेत् ॥

सर्वेषामपि शास्त्राणामिदमेव मनो महत् । (स्नान)मुल्लङ्घय तूष्णीकं यो मूढो रोगयुग्जडः

स्नानादिकं प्रकुर्वते कर्मभ्यो हीयते हि सः । शक्तौ सत्यामुक्तकाले सूर्यस्योदयनादति ॥

तन्मुहूर्तद्वयात्पूर्वं स्नानं कुर्यादतन्द्रितः । तत्राशक्तस्य सूर्यस्योदयकालेऽथवा ततः ॥

कण्ठस्नानादिकंकुर्यादुष्णेन सलिलेन वा ।

आर्द्रवस्त्रेण वा कार्यं निमृजेताथवा न चेत् ॥

धारणं शुद्धवस्त्रस्य वस्त्रत्यागपूर्वकम् । भस्मनाङ्गं ससंस्पृश्य मन्त्रप्रोक्षणपूर्वकम् ॥

सर्वं कायानुगुण्येन स्वहितं स्नानमाचरेत् । सर्वेषामपि वर्णानामशक्तौ चोदकं विना

स्नान कायमुपायन द्वाशस्नान तु वा चरेत् । अशक्तिशंखदेव स्थानावदेवं समाचरेत्
 प्रातमभ्यासना स्नान निरस्नान प्रक्षीर्णितम् । उच्छिष्टानुपपातेषु अक्षयस्पर्शनेऽपि च
 भ्रमकमपादौ च स्नान नमिन्निकम् । पुण्यमायादिकस्नान काम्यं दैवज्ञमापितम्
 दृष्टापुनःक्रियाश तु यज्ञाद्वा स्नानमुच्यते । मलापरुपंग यत्तन् स्नानमभ्यङ्गपूर्वकम् ॥
 स्नानमेव पुनस्त्रीऽङ्गि रास्नान तदुच्यते । स्नानमष्टदिग् भूरो वाग्गाम्नेयमारुतान् ॥

माहन्द्रात्याधि रास्नान्त्राद्गौरवान्मानमात्तया ।

राग्ना तद्विधा प्राञ्च समन्त्रकममन्त्रकम् ॥

समन्त्रक द्विचानीना श्वश्रुदागाममन्त्रकम् । नदीसरिद्देवस्थातर्गप्रम्यरोषु च ॥
 मग्नु वा कर्मिरेऽ पुण्यवापु वा तथा । वापीकृपवटाकेषु परकीयेषु वारिषु ॥
 पल्लवज्ज्वलन स्नान भवद्राग्नामुत्तमम् । तद्वचनात्किं स्नान पुण्डरिण्यांतु मध्यमम् ॥

कूप वापुत्पान वा ह्यम मन्दिर तथा । रात्रकाय प्रतिष्ठस्य मदर्शनत एव वै ॥
 कायवापकल्पस्य न नित्यं गुग्मजनन गङ्गागतममानस्य घुणित्वाधिरासने ॥
 तमाभ्यासाभिपिन्त्य गुग्मनात न दुःखति नृपशत्रुमहामीत्या श्रुतदानातिपीडनै
 अज्ञानवाग्मिनश्चापि गुग्मनात प्रशस्यते । अशनाह्य शिरस्क यत्तदायं काण्ड(ण्ड)मन्थय

नाभिस्नान रुक्मिन्नात द्वितीयमिति तज्जगु ।

आड पयामसाङ्गानामभिमशनमित्यपि ॥

उताप कपित पञ्चाङ्गान्मभ मित्तवस्त्रत ।

निष्पानात्पराप्रमाथाभिभग स्यात्तु तृतीयक ॥

स्नानमक चर्चयेऽपि रुक्मिन् अश्वरात्किं कल्याम्भमि शिरोमज्जेन्नावगाहेत्समुद्रके ॥
 श्वानमाभिमस्यस्नात्वा शस्त्रात्त न चाधमर्षगम् ।

अन्यत्राकमुग्ना राश्रौ प्राक्मुगोदकमुखाऽपि वा ॥

मन्त्रामुग्मसु मन्त्रान्त तथवाथ तयामथौ ।

विप्रत्नय मन्त्रान्नायाज्ञानुमानात्परे जले ॥

अधश्चेदुपरिवरय गृह चरपरिवर च गुल्फद्वन्द्वे कूपे महागाधजले तथा ॥

सम्यगञ्जलिना स्नायादल्पपात्रेण वा द्विजः ।

पीठेष्वेव गृहे स्नायात्पापाणेऽप्यथवा तथा ॥

इष्टकासूत्रते देशे पल्वलेन तु सर्वदा । मृत्तिकामन्त्रविधिना स्नानं मध्याह्न ईरितम् ॥

जीर्णाङ्गा निखिलालोका नित्यशीतासहिष्णवः ।

निवात आतपे नित्यं स्नानं कुर्युः समुन्मुखाः ॥

न भुत्वाऽलङ्कृतो रोगी स्नानं कुर्यात्कदाचन । अभ्यङ्गस्नानपरतः वङ्गत्वाप्सु(नि)मज्जनम्

कुर्यादेव कदाचिद्वा तथाकृच्छुभभाङ्मतः । गृहे स्नाने (... ...) चित्तैः शीतलैर्घृथा

स्नानं कुर्यात्पुनः किं तु सुखोष्णेनैव पाथसा । सत्यामृष्टौ वृद्धिकामो तत्स्नायीत जलैर्गृहे

यदि स्नायात्कुमुद्रिस्तु फलतन्नेहिकादिकम् । कार्यं विना सुखत्यागी पशुरेव न संशयः

घृथा सुखार्थी पापीयान् भवत्येव न संशयः ।

घृथा सुखं च तज्ज्ञेयं साध्यानिद्रादिकं स्मृतम् ॥

सन्ध्याविधिः

सन्ध्याकाले सनिद्रो यः अभिनिर्मुक्त ईरितः ।

अतिपाप्यग्रगण्योऽयं तन्मुखं नावलोकयेत् ॥

अलक्ष्मीस्तन्मुखे नित्या ज्येष्ठा घोरा तथा पराः ।

दुश्शियो निवसन्त्येव हत्याघ्राह्यादिकाः खराः ॥

ब्राह्मणः सर्वयत्नेन सार्यं प्रातः समाहितः । सन्ध्यामात्रपरो भूयात्तावन्मात्रात्तरिष्यति

ब्राह्मण्यं ब्राह्मणानां तत्सन्ध्यायैव न चान्यथा । क्रियया प्रभवेन्नूनं प्रवदामि पुनः पुनः ॥

अनागतां तु ये पूर्वामनतीतां तु पश्चिमाम् ।

सन्ध्यां नोपासते ये तु कथं ते ब्राह्मणाः स्मृताः ॥

अशुद्धो वा विशुद्धो वा सपवित्रापवित्रकः ।

सन्ध्यां तीर्थे हृदे वापि भाजने मृण्मत्रेऽपि वा ॥

औदुम्बरे वा सौवर्णे राजते दारुसंभवे । यत्र कुत्रापि वा नित्यं येनकेनाप्युपायतः ।

गृहीत्वा वामहस्तेन सन्धयोपास्ति समाचरेत् । पात्राद्यसंभवे चैव वामहस्तिस्थितैर्जलैः ॥

मुनेन मार्चनंकुशांकरकादौ न धारया । कराम्भ्या तु बुगान्बुना प्राक्कूलेषु कुरोषु च ॥

प्राङ्मुखांशुमुत्सो वापि मन्व्योपान्ति ममाचरेत् ।

त्रिधियारादिकानुक्ताञ्जुचया वा शुद्धचेतसा ॥

परमेश्वरानुष्टयानुपामिष्ये क्रियामशुम् । मन्व्यात्पामिन्युदीर्यैव देवतीथांलुसाग्रतः ॥

आपांशुष्टेति तिमूभि मार्चनैन्मूर्ध्नि शुद्धे ।

ना एव तिस्र परमा यजुष्टेन क्रियामु चेत् ॥

नयप्रगमरोगान्प्रतिपादादिषु क्रमान् । मन्व्यरकृतं पापं तन्क्षयादेव नश्यति ॥

नयप्रगवशेतेत श्रियन्वारि पदे पदे । विप्रुशोश्री श्रियेदूर्ध्व मधो यस्य क्षयाय च ॥

धारान्युतेन तोयेन मन्व्योपान्तिर्निर्गहिता ।

तामेना गर्हिता मन्व्या महात्मानो महर्षयः ॥

पितरो न प्रगमन्ति न प्रगमन्ति देवता । मन्व्युतं जल यनदापोहिष्ठादिमन्त्रियम् ॥

पत यजुचिउते तु मय्यपना भवद्भ्रुयम् । मन्व्याप्रवेजपि कर्त्तव्यमापोहिष्ठादिमार्जनम्

मृद्वैग्द्वर्त्तव्यं कुशाग्रं दन्तार्जन । प्रोथगतन्तर मान्ये तन्मर्त्तव्यै परैः ॥

मायमर्षिष्व मेवतया प्राण मूर्ध्वेष्वप पिबेत् ।

आपपुतन्नु मयाह ततोऽप्यङ्गिर्द्विराचमेत् ॥

गाडयोऽत्र क्रमप्राण मन्त्रागं मार्चनम्यैव आपांशुष्टेति नवकं दधिकाराद्वयं ततः ॥

तदपनवकभूय चतस्रश्च त्रिणयसा एत क्रमं तत्कुशान्माजनें त्रिषु कर्मसु ॥

मार्चयिषा त्रिपतेन गात्रना द्विपदाप्यथा ।

हस्तनाटकमादाय श्रियदभूमायधोमुखम् ॥

शक्तिज्ञे त्रिपतेर पात्रमक वर्त्तयत् । पुतनाथा पर पात्र भूमौ संस्थापयन्तः ॥

हस्तेनाटकमादाय तत्राचमनशक्तिः । क्रियान्मवाञ्च कर्त्तव्या, अर्चयानादयो जडे ॥

निवन्त्यान्निष्टान्त्र तन्मात्रागान्युनन्त्या समुद्गरणमेव श्यात्तच्च हस्तेन नान्यतः ॥

वदिज्ञेनोद्विग्या न गहागजल पुर । मवकार्येषु तन्किनु हस्तेनैव समुदरेत् ॥

यदिमन्दिमन्त्रागान्वाचमनशक्तिः । द्विमुखयोदकतस्तेषु तत्पानोद्गरणादिषु

पृथक् पृथक् च कर्त्तव्यमनिगात्रमल शिवम् । द्विमुखीगतपानीयं गोकर्णेन यतन्पदि ॥

स्वीकृत्याचमनादीनि कर्माणि कुरुते पुनः । अप्तोऽर्यामसहस्रस्य फलं प्राप्नोति पुष्कलम्
 द्विमुखीगतपानीये गङ्गाद्याः सरितोऽखिलाः ।
 पुष्करादीनि तीर्थानि कृच्छ्राणि च तपांस्यपि ॥
 साङ्गावेदाश्च शास्त्राणि ब्रह्मविष्णुशिवादयः ।
 सर्वास्तीर्थभिमानिन्यो देवता सागरा अपि ॥

महर्षयोमहात्मानः एतदुद्धरणाय वै । सदावासं प्रकुर्वन्ति नित्यायत्तत्समुत्सुकाः ॥
 तस्मात्तु ब्राह्मणोनित्यं द्विमुख्युदकपात्रगः । नित्यकर्मकरोभूयात्तावन्मात्रेण केवलम् ॥
 नित्यकर्माननुष्ठानान्निपिद्धकरणादपि । यत्पापं जायतेनृणां तत्सर्वं वै विनश्यति ॥
 रहस्यमेतत्परममज्ञेयं ज्ञानिनामपि । रहस्यबोधितं साक्षाद् देवदेवेन शंभुना ॥
 जगन्मात्रे पृष्टवत्यै शिवं पतितपात्रकम् । तीर्थानामुत्तरं तीर्थं सुलभं सर्वदेहिनाम् ॥
 अशेषपापौघहरमज्ञानोन्मूलकं तथा । तादृग्जलेन कर्माणि विशेषज्ञो विचक्षणः ॥
 प्रकुर्वन्स्यात्कृतार्थोऽयं तरत्यज्ञानजं तमः । तर्पिताः पितरस्तादृग्जलेन यदि वा सकृन्
 गयाश्राद्धजमानन्दं प्राप्तुवन्त्येव तत्क्षणात् । प्रोक्षावशिष्टमुदकं कृत्वा रक्षां ततोदरे ॥
 नासासमीपमानीय द्रुपदामित्यृचं जपेत् । पूरकेगोर्ध्वमादिष्टो धारयेदिन्दुण्मडले ॥
 कुम्भकेनाथसर्वाङ्गव्यापकं पापसञ्चयम् । रेचकेन समानीय पाणौ संस्थाप्य दक्षिणे ॥
 तत्पापं तु क्षिपेद्भूमौ चोरवन्नीचहस्ततः । तावन्मात्रेण निखिलं पापमाजन्मसञ्चितम्
 लयमेति क्षणेनैव सत्यमेतत्प्रचोदितम् । द्वौ हस्तौ युग्मतः कृत्वा पूरयित्वादकाञ्जलिम्

गोशृङ्गमात्रमुद्घृत्य जलं मध्ये जलं क्षिपेत् ।

दिवाकरस्य तुष्ट्यर्थं प्राङ्मुखोऽसौ पवित्रधृत् ॥

उपवीती विधानेन मध्याह्ने चोत्तरामुखः ।

सूर्यायैव तु गायत्र्या सावित्र्या चैव सन्ध्ययोः ॥

प्रातर्मध्याह्नयोस्तिष्ठन् सायमासीन एव वा ।

असावादित्यो ब्रह्मेति कृत्वाऽऽत्मानं प्रदक्षिणम् ॥

दैत्यहिंसानिघृत्यर्थमुपविश्य द्विराचमेत् । मन्देहानां वधार्थाय प्रक्षिपेदुदकाञ्जलिम् ॥

गायत्रीमन्त्रित पृत त्रिवार तु तुरीयकम् । प्रायश्चित्तार्थमित्युक्त पश्चादाचमनेन वै ।

सा देत्यपीण नष्टा स्यान्नित्यमेव सदीरितम् ।

एव ज्ञात्वा द्विचो नित्यमर्घ्यदान यतश्चरेत् ॥

रक्ष पीडानिवृत्ति स्यात्सूर्पस्यार्घ्यप्रयेण च । जायते तेन तस्यार्घ्य अर्चनारूप उच्यते

अमावादित्यो ब्रह्मेति यद्ब्रह्मान क्रियतेऽन्वहम् ।

तदेव सान्ध्यमित्युक्त कर्म ब्राह्मण्यमूलकम् ॥

तद्गायत्र्या विमृष्टाया सिद्धार्थं पुनरेव वै ।

प्रातिलोभ्येन ता देवीं समाकर्षणमाचरेत् ॥

तन्मन्त्रमेव सतत वदन्ति ब्राह्मणोत्तमा । यादृचो प्रनयोयोधि हि मधीत्प्रस्यवदेर्गोभ

यणिरेर्वतु विस्सत गायत्रीं त्रपकाले तु ब्रह्मयज्ञादिकेऽपि च ।

सङ्घितोक्तिप्रकारेण वैदिकोक्तिर्निगद्यते ॥

गायत्रीप्रथमामन्ते णकारस्य प्रधानत । णकारस्यहि सयोग तस्मात्सोऽय तु वर्णक

सयुक्तनामको ज्ञय एक एवेति वेत्तुम् ।

तत्राद्यपादो गायत्र्या ष्टुना भिन्न तु नोच्येत ॥

अभिन्नपादा गायत्री दृढावलयती सदा ।

प्रवरा सा विशिष्टा स्यादिति वेदविदा मतम् ॥

पुन केचन गायत्रीं वणयन्ति महपय । प्रविभक्तपदामेव जपेयुरिति सान्ध्यके ॥

भृगुराहात्र सब्रह्मो गायत्री वेत्मानरम् । पादप्रयेणैवमभ्यविश्वामित्रोऽपि जैमिनि ॥

उचतुश्च महामानौ गायत्रीं त्रपत परौ ।

अच्छिन्नपात्त गायत्रीं त्रप कुर्वन्ति ये द्विजा ॥

अधोलोकान् हि गच्छन्ति कल्पकोटिशरैरपि ।

द्विन्नपात्त तु गायत्री ब्रह्महत्यादिनाशिनी ॥

अच्छिन्नपादा गायत्री ब्रह्महत्या प्रयच्छति । तस्मात्पादत्रय भित्त्वा जपयज्ञ समाचरेत्

रसन्ध्यासु जपेद्देवीं विच्छिद्यैव पदत्रयम् । अविच्छिन्नं जपेद्यस्तु रौरवं नरकं व्रजेत् ।
ह्ययज्ञे तु सततं निखिलं तन्मतं परम् । अद्वीकृत्य श्रुतिः प्राह् पञ्चोऽर्घर्चश एव वै ॥

पश्चात्सर्वाश्च सूत्रोक्तमतं चापि प्रगृह्य सा ।

सावित्रीं तां त्रिरन्वाह् पञ्चोऽर्घर्चश अनवानम् (?) ॥

त्येवं किलतस्यां तु जपकालेऽन्वहं द्विजाः । यथेच्छतो जपेयुर्वै शास्त्राणां तु समत्वतः ॥

र्युपादस्तथाचैको गायत्र्या श्रुतिचोदितः । परोरजसेसावदोमित्येवं पापचारकः ॥

मूलश्रुत्या तथा सृष्टः शिव च गोसरहकः(?) । इत्येवं विधया ज्ञातो गायत्रीमातृवर्णने

तन्मातरश्च ता ज्ञेयाः पृथक्त्वेनाष्ट ईरिताः । पथिमतदिति मुखं वा न्यं हि तदनन्तरम् ॥

रोयोगो सा द्वितीया स्याद्रयो देवी तृतीयकम् ।

जनवच्च चतुर्थं स्यादस्य प्रसेति पञ्चकम् ॥

रेरेधीचो सातु षष्ठं स्यान्नमिदवेति सप्तमम् ।

यं वा याद्दोष्टमस्यान्मातृवाक्यक्रमो ह्ययम् ॥

एतेषां मातृवाक्यानां जपमात्रेण मन्ततम् ।

सिद्धिर्भवेत्तु गायत्र्याः कालान्तस्य च सान्ध्ययोः ॥

यत्पापं तस्य नश्येत्तु तदिदं गुह्यमीरितम् । कुशवृक्ष्यां समासीनः कुशपाणिर्जितेन्द्रियः ॥

गायत्रीं तु जपेद्विद्वान् प्राणायामत्रयान्विताम् ।

पादयोश्च तथा जान्वोः जह्वयोर्जठरेऽपि च ॥

कण्ठे मुखे तथा मूर्ध्नि क्रमेण व्याहृतीर्न्यसेत् । भ्रूङ्कुष्ठद्वये न्यस्य भुवस्तर्जनिकाद्वये ॥

ज्येष्ठाङ्गुलीद्वये धीमान् स्वः पदं विनियोजयेत् ।

भूः पदं हृदि विन्यस्य भुवः शिरसि विन्यसेत् ॥

शिखायां हृदि विन्यस्य स्वः पदं कवचे न्यसेत् ।

अक्ष्णोर्भर्गपदं न्यस्य भ्रुकुटीषु धियः पदम् ॥

प्रकारान्तरविन्यासः प्रोच्यते पुनरप्ययम् । हृदितत्सचितुर्न्यस्य न्यसेत्कण्ठे वरेण्यकम्

भर्गो देवस्य हीत्येतन्न्यसन्मध्यमयोरथ । धीमह्यनामिकामध्ये धियः कान्तिष्ठिके न्यसेत्

प्रचोदयादिति तत करतलादौ तु विन्यसेन् ।
 तत्सेति च पुन पश्चाद्भृदये वै मुनिन्यसेन् ॥
 वरेण्य शिरमि स्वाहा भर्गो देवस्य तत्परम् ।
 शिपायै वौषडित्युचना धीमहीति तत पुन ॥

कवचाय हि हु न्यस्य वियोयोन इतीव वै । नेत्रप्रयाय वौषट् च प्रचोदयत एव वै ॥
 अस्त्रायफडितप्रोक्तवा क्रुयांदिग्बन्धन तत । व्याहृतीभिस्त्रयोद्धारमात्रणात्र तत पुन
 तद्भ्यान कथित सद्भि र्बहुधा तद्वकीर्णितम् ।
 अन्यन्यास पुनर्वन्मि वसिष्ठेनोक्तमुत्तमम् ॥

तत्पद विन्यसेत्सात्रयुग्माङ्गुष्ठद्वयेऽपि च । सकार गुल्फदेशे तु विकार जङ्घयोर्न्यसेत् ॥
 तुकार विद्धि चान्योस्तु यकार चोरदेशत । रेकार विन्यसेद्गुण्ये णिकार वृषणे न्यसेत्
 कटिदेशे यकार म्याङ्गकार नाभिमण्डले । गोकार जठरे थो(ज्य)देकार स्तनयोर्न्यसेत्
 वकार न्यस्य हृदये स्यकार कट एव तु । धीकारमास्ये विन्यस्य मकार तालुमध्यत ॥

हिकार नामिकाप्रो तु धिकार त च नेत्रयो ।

ध्रुवोर्मध्ये तु योकार योकार तु ललाटके ॥

पूरानने तु न कार प्रकार दक्षिणानने । उत्तरास्ये तु चोकार दकार पश्चिमानने ॥
 विन्यसेन्मूधियात्कार सबज्यापिनमीश्वरम् । तद्गायत्रीस्वरूपेण पर वन्द्य सनातनम्
 भावयिना वर्णरूपमुत्तरीया नगपतिम् । हृद्रात्रैतद्विधि न्यासमशोप पापनाशनम्
 पश्चात्तमाचरेन्न्यास वणरूपममन्वितम् । तत्पद चम्पकाभास ब्रह्मविष्णुशिवात्मकम्
 शान्त सनातन म्द्र ध्यायेत्सन्धानमिद्वये । सकार चिन्तयेच्छ्याममतसीपुष्पसन्निभम्
 पद्ममध्यस्थितसौम्यमुपपातकनाशनम् । विकार कपिल चिन्त्य कपिलासनसंस्थितम् ॥
 ध्यायेत्सौम्य द्वित्रक्षु मदापातकनाशनम् । तुकारचिन्तयेत्प्राज्ञ इन्द्रतीलसमप्रभम् ॥
 निद्रहृत्संबदु र्ग तु मद्रागसमुद्भवम् । वकार क्षीमबहुधामं ध्रुणहत्यादिनाशनम् ॥
 तुकार मन्त्रिकप्ररयमगम्यागमदोषहम् । णिकार वैद्युत्प्ररयमभ्याभश्यदोषहम् ॥
 यकार तारकावर्णं ध्यायेद्ब्रह्महनाशनम् । मकार तु महारुण्य पूर्णहत्यादिनाशनम् ॥

गोकारं स्वर्गरूपं स्यात् स्तेयदोषहरं परम् । देकारं रजतप्रख्यमपेयवृजिनापहम् ॥
वकारं मणिवर्णाभं मपाङ्क्तेयादि पापहम् । स्यकारं पिङ्गवर्णं स्याद्विश्वासद्रोहि पापहम् ।
धिकारं मरकताकारं पैशुन्याद्यघहं विदुः । मकारं स्फटिकप्रख्यं गुरुतल्पाघनाशनम् ॥

हिकारं गारुत्मताकारं तत्सङ्गादि महाघहम् ।

धिकारश्चि(श्चि)न्तयेच्छुक्लं क्षत्रहत्यादिदोषहम् ॥

योकारो ममरूपोऽयं भार्याहरणदोषहम् । द्वितीयं चैव योकारं रुक्माभं पापनाशनम् ।
नः कारं सूर्यसंकाशं चिन्तयेत्क्रौर्यपापहम् । प्रकारं तिलवर्णाभं शिवसायुज्यदायकम् ॥
चौकारं तु सुवर्णाभं विष्णुसायुज्यदायकम् । सितवर्णं दकारं तु ब्रह्मसायुज्यदायकम् ॥
यात्कारमुशिरः प्रोक्तश्चतुर्वदनसप्रभः । प्रत्यक्षफलदो ब्रह्मविष्णुरुद्रस्वरूपकः ॥
आग्नेयं प्रथमं तत्र द्वितीयं वायुदैवतम् । तृतीयं सूर्यदैवत्यं चतुर्थं वैद्युतं तथा ॥
पञ्चमं यमदैवत्यं षष्ठं वारुणमुच्यते । वार्हस्पत्यं सप्तमं तु पार्जन्यं त्वष्ट्रं विदुः ॥
कौबेरं नवमं विद्याद्वैधं दशममुच्यते । एकादशं तु रौद्रं स्यादादित्यं द्वादशं भवेत् ॥
त्रयोदशं वैश्वदेवं साध्यं तच्च चतुर्दशम् । ध्रौमं पञ्चदशं ज्ञेयं षोडशं भानुदैविकम् ॥
प्राजापत्यं सप्तदशं गारुडं तदनन्तरम् । एकोनविंशं विज्ञेयं कौमारं चिन्तितार्थदम् ॥
आश्विनं चैकविंशत्यं प्राजापत्यं च विंशकम् । सर्वदैवतकञ्चेति चैकविंशकमक्षरम् ॥
द्विरूपं तस्य विज्ञेयं महाख्यकं पुनः । रौद्रं द्वाविंशकं प्रोक्तं ब्राह्मं चैव ततः परम् ।
वैष्णवं चतुर्विंशं तु चैवमक्षरदेवताः । जपकाले तु संस्मृत्य तासां सायुज्यगो भवेत् ॥
अथासां दर्शयन्मुद्राः सुमुखं संपुटं तथा । ततो विततविस्तीर्णौ(णौ) द्विमुखत्रिमुखे ततः ।
चतुर्मुखं पञ्चमुखं षण्मुखाधोमुखं पुनः । व्यापकाञ्जलिकं चैव शकटं तदनन्तरम् ॥

ग्रथितं यमपाशं च ततः स्यात्सन्मुखोन्मुखम् ।

विलम्बिमुष्टिकानामिमत्स्यकूर्मवराहकाः ॥

सिंहाक्रान्तं महाक्रान्तं ततो मुद्गरपल्लवौ ।

चतुर्विंशति मुद्रास्ताः कथिताश्च यथाक्रमम् ॥

अज्ञानादर्शयन्मुद्रा महाजनसमागमे । महापापमवाप्नोति तन्मन्त्राश्चा(?)पि हीयते ॥

क्षुभ्यन्ति देवनास्तस्य पितरो विलपन्त्युत । तस्मान्निदर्शयेन्मुद्रा यस्यकस्यापि देहिनः ।
भक्त्या वैदिकार्यं(त)त शुद्धस्य देहिनः । भक्तस्यैव वदेत्प्रीत्या नाभक्त्या कदाचन ॥

कुर्यादाद्यन्तयोर्द्विव्या जपस्य ध्यानमुत्तमम् ।
तद्ध्यानं च प्रथम्यामि तेषामेकं श्रुतीरितम् ॥
मुक्तायिद्रुमहेमतीलधवच्छायैर्मुसैस्ती(स्य)श्रणैः ।
युक्तायिन्दुनिन्दूरत्रमकुटा तन्वार्थयणात्मिकाम् ॥
गायत्री वरदाभयाङ्कुराः शुभ्रं कपालं गुणं ।
शङ्खं चक्रमथारिन्दुयुगलं हस्तैर्वहन्ती भजे ॥

इति ध्यात्वा सुरासीनो जपं कुर्यान् त्रिकर्मसु । हस्तेनावर्णयेद्देवीमश्रूसूत्रैरथापि वा ॥

प्राह्मुसोद्दह्मुगो वापि जपमात्रविचक्षणः ।
सूर्यस्याभिमुखः प्रातः गुणदेवाभिदिह्मुखः ॥
न्या(ना)माप्रन्यस्तह्दह्मौनी गायत्रीजपमाचरेत् ।
त्रिविधो जपयज्ञ स्यान्मानसोपाशुवाचरः ॥

मानसो मनसः कार्यो मन्त्रशक्त्या चिन्तया । उपाशुरोष्ठसंस्पर्शमात्रस्य श्रुतिगोचरः ॥
उच्चैर्भाषा जपः कार्यः परश्रवणगोचरः । मुक्तिदो मानसो ज्ञेयोपाशु सर्वत्र सिद्धिदः ॥

क्षुद्रकर्मणि भाग्य स्यादित्युक्तं त्रिविधो जपः ।
प्रातरुत्थाय पाणिभ्या हस्ताभ्या दिनमध्यमे ॥
अधोमुखाभ्या पाणिभ्या साय संलक्षितो जपेत् ।
तिष्ठन्नेव जपेद्देवीं प्रातरासूर्यदर्शनात् ॥
मध्याह्नं तु जपेद्देवीं मासीनस्तिष्ठनोऽपि वा ।
कुरावृम्या समामीनः सायं नक्षत्रदर्शनात् ॥
प्राह्मुखसु जपेत्प्रातः मध्याह्ने प्राशुद्दह्मुखः ।
प्रत्यह्मुखसु मायाह्ने देवे वा गुणसंनिधौ ॥

तन्मुखसु जपं कुर्यात्तन्मन्त्रं तत्र मिद्ध्यति । अत्रिदित्या श्रुपिच्छन्दो देवनं योगमेव च

यो ध्यायेद्वाज्रमेष्टापि पापीयान्जायते हि नः ।

अतः ऋष्यादिकान्तान्या मन्त्रमात्रमव्य मानमः ॥

जपं कुर्यात्प्रयत्नेन देवता तेन तुष्यति । मन्त्रमिच्छिश्च भवति तन्मात्रं तु तथा चरेत् ॥
 मन्त्रार्थज्ञस्य विदुषो नैतदावश्यकं परम् । ऋष्यादित्तरिज्ञानकयतं कृत्स्नमेव वै ॥
 तदर्थज्ञानोपायस्य सरण्याः प्रतिपादनम् । निश्चं जपेत्तु सावित्रीं सान्ध्यकर्मस्वतन्त्रितः
 पृथक्त्वेन सहस्रं वै न चेदष्टोत्तरं शतम् । अष्टाविंशतिसंख्याकं दशान्यूतं कदाचन ॥
 न कुर्यादेव सहस्रा कुर्याच्चेद्ब्रह्म नश्यति । विशेषेणात्र भूयश्च ब्रह्मचारिगृहस्थयोः ॥
 अष्टोत्तरशतान्यूनमष्टाविंशतिमेव वा । वानप्रस्थयतीनां तु सहस्रान्यूनमुच्यते ॥
 यतिरत्र प्रकथितः कुटीचक्रबहूदकौ । हंसस्य परमहंसस्य न गायत्रीजपः स्मृतः ॥
 तयोर्जपः प्रकथितः प्रणवस्यैव केवलम् । मृतके मृतके वापि गायत्र्या जप उच्यते ॥
 सन्ध्यात्रयोदर्शवेति प्रदोषेऽपि तथैव वै । देशक्षौभे महापत्नी मार्जना(द्यां)यसंभवात्
 सन्ध्यागतं सहस्रांशुं मन्त्रैः कुर्यादुपस्थितम् । जलाभाषेनार्घ्यमात्रं रजसैतद्विधीयते ॥
 दिग्भ्यश्चैव विदिग्भ्यश्च देवताभ्य प्रणम्य च ।
 आत्मपादौ तथा भूमिं सन्ध्याकालेऽभिवादेत् ॥
 आयुर्विद्यां तथा रोग्यः त्रियः कामान्सुदुर्लभाः ।
 मनसा चिन्तितानथान्प्राप्नोति पुरुषर्षभः ॥

अर्च्यदानात्परं सम्यगुपविश्यान्नेन शुभे । व्याघ्रचर्मादिकं शुद्धे ओमित्येकाक्षरं मनुम्
 आयातु वरदां चेति यद्दह्यादिति तत्परम् । सर्ववर्णेति च ततः ओजोमीत्यादिकं ततः

अत्यन्तसप्तकं जप्त्वा तदन्ते वेदवित्तमः ।

अभिभूरोमिति प्रोक्तवा गायत्रीमिति तत्परम् ॥

आवाहयामीत्युक्त्वा च सावित्रीं च सरस्वतीम् ।

छन्दर्पीञ्च त्रियं पञ्चात्प्रोक्तेषु च पृथक् पृथक् ॥

आवाहयामीत्यावाह्यं गायत्र्यादिकशेषकम् । नमुदीवांथ योन्यन्तो मन्त्रमध्ये पुनश्च वै
 प्राणापानव्यानोदानसमानाक्याक्यकै । त्रिनिर्योतापदं चान्ते पश्यामि वेत्तु चान्ते

आ भूरिति च तस्यास्य वाक्यान्त एण्डवेपरम् ।

तत आ भुव इत्यत्र ओ ए भुव इति स्म वै ॥

समाप्य वाक्य त पश्चादा महति स्म च । ओ जन पञ्चम च आ तप षष्ठमाथ ॥

ओ ए, मत्व मत्तम स्यादूर्ध्वलोकैकरानका ।

भूरित्यादि महाशब्दा सप्तन्याहृतिवाचका ॥

आकाररूपा इत्यवमाकारो ब्रह्मवाचक ।

एव सचिन्त्य विबुध ओमापो ज्योतिरित्यपि ॥

वाक्यशेष पूरयित्वा तदन्ते पुनरव वै । भूभुवस्तुवरासुत्रा सर्वैरेतैश्च भन्युभि ॥

त्रिवार रचक कृ वा पूरक कुम्भक तथा । मन्त्रज्ञो मन्त्रवाक्येन प्राणायाम समाचरेत्

सब्रह्मण्यमेव प्राणाशामविधि स्मृत । एव क्तु शक्तिहीन एक वाक्यमशेषकम् ॥

तूणीक वा तपत्रि य त्रिवार नामिकाकर । प्राणायामफल मूढा लभतेऽपि न सशय

ब्राह्मण्यस्य प्राणायाम निदान सा यथा शिवा ।

गायत्रा मन्त्रवेदाना माता श्रयस्करी परा ॥

मन्त्र्याप्रयुक्तगायत्री मन्त्रसरयत्तं ह्यहम् ।

करिष्यन्त्यत्र सकल्प्य पूर्वोक्त नैव वर्मना ॥

तप कथय्य प्राशक्ति तत्तन्वासादिक पुन । (मन्त्र)तत्तर्पिन्यासत्रीचमुद्रास्त्रादिकमप्यति

जाहितान्तवन्तिकस्य मन्त्रावज्ञस्य कर्मिण । अत्यन्तावश्यत्वेन करण नेति वेदित ॥

प्राचु ारुठ महामान तदेतददितिल पुन । वेदकमादिक तूणीं नूणीकस्यैकतन्त्रिण ॥

।मन्त्रस्य त्रिन्ति वन्तिकस्य तु तस्य चेत् । प्रधानरदात्तमन्त्रमात्रस्यैव पर पुन ॥

वन्तिकमात्रेण मन्त्रायामात्र गायत्रमेव च । तपमात्र प्रधान चेत्तदुपस्थानमेव च ॥

गात्राभासत्वेन च त्रिन्दिनमन्त्रारमध्यक्रम । कत यत्तत्र त्रिदित नान्यत्किमपि तस्य वै

तदा त्रिमिन्त्युक्त तस्य वन्तिकक्रमेण । अग्निहोत्रस्य मुत्तयवात्तस्योद्धारणक्रमेण ॥

उत्पान्तमनापुत्र इत यत्तारयहत्तुना । तत्राक्तस्य तस्यास्य दुर्भाक्त्वेन मशय ॥

तान्त्रिकान्पि च म्माताहृदिक कम्मूर्तिभि । सर्वोत्तरमितिप्रोक्त तस्मादेत तु दुर्गलम्

दीक्षासु चेत्युनस्तत्र सन्ध्याकालेऽस्य केवलम् ।

परित्यागः प्रकथितो वाग्विसर्गात्परं पुनः ॥

अर्च्यमात्राभ्यनुज्ञानं गायत्रीदशकस्य च ।

निखिलस्याङ्गजालस्य न्यासबीजादिकस्य वै ॥

स वाग्यतस्तप इति श्रुत्यैतद्धि निरूपितम् । नक्षत्रदर्शनात्पश्चाद्वाग्विसर्गश्च चोदितः ॥

तस्मान्नित्यं वैदिकः स्यादाहिताग्नेर्द्विजन्मनः । दशप्रणवगायत्रीमेकादौ सान्ध्यकर्मणि

आपोहिष्ठात्रयंपश्चाद्दिक्रावद्वयं तथा । हिरण्यवर्णाश्चत्वारः द्रुपदाख्या तथैकका ॥

गायत्री पापसन्त्यागे गायत्र्यर्च्यं तथैकका । असावादित्य इत्येतदोमित्येकाक्षरं परम्

आयतु मन्त्रस्तत्पश्चाद्यदहादिति तत्परम् । गायत्रीजपतः पश्चान्मित्रस्येति त्रयं ततः ॥

ओं नमः पञ्चकं तत्र यासतत्परम् । उत्तमेशिखरेचेति त्ततोमयाथ चरमा ॥

गात्रोभिवादनंचेति प्रातः सन्ध्या यथैव सा ।

सायं सन्ध्या मध्यमा च विशेषः पुनरप्ययम् ॥

तयोः सन्ध्ययो प्रोक्तः प्रथमप्रोक्षणात्परम् । सतारकनवकान्नित्यं जलप्राशनकर्मणि ॥

सूर्यश्चेति मनुस्त्वादौ मध्यमेऽऽपः पुनन्त्विति ।

अग्निश्चेति तथा सायं भेदस्तु श्रुतिचोदितः ॥

उपस्थानेऽपि मध्येऽस्मिन्नासत्येनोद्वयं पुनः । उदुत्यं च तथा चित्रं तच्चक्षुरिति तत्परम् ॥

ज्योष्वच सूर्यं तथा शिष्टन्न ममवत सूरिभिः ? ।

सां द्वैर्यैरित्येवं तन्निरूपितम् ॥

चरमायां तु सन्ध्यायामिमंमे वरुणेतिवै । तत्त्वायामीति च ततः यच्छिद्धिते ततः पुनः

यत्किंचेदं कितवासः ऋचः ... । सममन्यत्प्रकथितमेतावन्नाधिकं पुनः ॥

एतावदेवतेसर्वे महात्मानो महर्षयः । सप्तर्षयः काश्यपाद्या नारदाद्याः सुरर्षयः ॥

सनकाद्याश्चयोगीन्द्राः सर्वलोकोत्तमोत्तमाः । अकर्तुमन्यथाकर्तुं कर्तुं चापि जगद्धरो ॥

चराचरसुरासुरमिलितं शक्तिमत्तराः । अनया सन्ध्यया पूर्वं बभूवुर्लोकपूजिताः ॥

(एक)द्वित्राश्च बहवः नैव स्युःकेतुते पुनः । चत्वारिंशतिसंख्याकाः प्रातःकाले श्रुतीरिताः

एतत्किञ्चित्प्रधानमध्ये नान्येऽत्रर्मणि । मन्त्रद्वय विकल्पेनाधिकया च त्रयं पुन ॥

उद्यकार्येऽत्र प्रधान चात्र केवलम् । ब्राह्मण्यमूल गायत्री मात्रमेवात्र तत्समम् ॥

नान्यत्रमपि वक्ष्यामि मत्स्यमेव तथा पुन । सत्यं सत्यं प्रवक्ष्यामि रमो द्विज ॥

सर्वबन्धु सर्वगुरु सा गायत्री विरारत । दशप्रगवसहिता व्याहृतिन्यासवर्णनात् ॥

दशप्रणव गायत्री सेवनान्यापि सा तथा । सर्वकर्मसु प्राणायामालोक्यकर्मण

असावादित्यमन्त्रोऽपि तद्गत्वेन वै भवेत् । तत्रोक्षणादिमन्त्रास्तु गर्भाङ्गा एव सर्वथा

न तु प्रधानिनो ह्येया तत्स्थाने वेदवित्तमा । हिरण्यशृङ्गमन्त्रादिष्वमानादिकस्तथा

यदेवा देवकै भूय इह विष्णुरादिकैरपि । अन्यैस्तथावेदगतै वै कैश्चित्तस्तु पावकै ॥

प्रोक्षणादीनि तान्यत्र कर्तुं शास्त्रेण सन्ततम् ।

शक्यन्ते क्लृप्तद्वत्त गायत्रीमात्रमत्यति ॥

विकल्पवाच्यतो घञ्चि स्वीकर्तुं तत्र शक्यते ।

त्यागमात्रेण सा मन्थ्या तद्ब्राह्मण्यविनाशिनी ॥

नैव नित्य प्रयत्नेन पुन पुनरपीव वै । आवर्तयन् त्रिसन्ध्यासु स्वरवर्णादिकैरपि ॥

सा सम्यक् स्वरवर्णरूपठिता ब्राह्मण्यमूलका ।

सद्ब्राह्मण्यप्रदा नून न चैद्गुण्यदायिनी ॥

तस्या सामीचिन्यसिद्धयेऽत्र सर्वे द्विजोत्तमा ।

(वदाध्य)यनकर्माख्य चक्र भ्रमणशाणकम् ॥

नित्य यत्नेन कुर्वन्ति न चेत्सा सर्वथा शिवा । सम्यग्गुच्चारणार्थाय न भवेदैव वच्यहम्

वेदाध्ययनसच्छिक्षा सस्कृतायाऽहमहात्मनाम् । तत्स रणाय भवेदिति सन्मतम् ॥

यस्यनवेदाध्ययन गायत्र्युच्चारणाक्षम । सम्यग्भवेदेव तस्माद्गायत्रीमात्रमप्यति ॥

तज्ज्ञै सुशिक्षितो भीत्या तन्मन्त्रानपि सागत ।

अधीत्य कर्म तै कृत्वा देही साय कृती भवत् ॥

न चेत्पाप्येव विज्ञेयो द्विजमात्रो नराधम ।

नोर्ध्वलोकानवाप्नोति ह्यधोलोकान् स गच्छति ॥

गायत्रीमूलको विप्रो न निन्द्यः स्यात्प्रवन्ध्यहम् ।

भूयोभूयः प्रवक्ष्यामि ब्राह्मण्यं तन्महात्मनाम् ॥

गोपनीयं प्रयत्नेन स्पष्टीकरणाक्षयम् । सन्ध्याशिखोपवीतैस्तैरन्विष्टः प्रथमैः पदैः ॥

ब्राह्मण्यं बुद्धिपूर्वेण पालनीयं महात्मनाम् । युगानुरूपाः सर्वत्र ब्राह्मणा भूतलेऽधिकाः ॥

तथा देशानुरूपाश्च कदाचित्तु तथा तथा । प्रदृश्य(न्ते)वर्धते सन्तौ सन्तश्च ते पराः ॥

तेषां निन्दा न कर्तव्या युगरूपा हि ते द्विजाः ।

यस्मिन्देशे यद्वाचारा ब्राह्मणा धर्मवर्धकाः ॥

संप्रदायाश्च कृत्याश्च ताः कदाचिन्न लङ्घयेत् ।

स्नानं स्नातजलम्नानं स्पर्शस्नानं समीक्षणात् ॥

सततं संगवस्नानं मध्याह्नस्नानमेव च । (...) द्विषु तत्तेषां दूषणाय न ॥

देशधर्मास्तादृशाः स्युः त एते दूषणाय न । नौपासनं क्वचिद्देशे न स्थालीपाकमेव च ॥

न देवार्चा ब्रह्मयज्ञः सान्ध्यं कर्मत्रयं च तत् ।

एकदाका (. .) मन्त्राभसक्ति रपि केवला ॥

प्रदृश्यते तत्र तत्र मृत्तिका शौचशून्यता । एकवारो धृतजला त्रिवार च मनःक्रिया ॥

एवं जातीयकाचारा युगदेवाविपर्ययात् । द्विजत्वजातिनाशाय न भवन्त्येव सर्वदा ॥

परं तु तादृशं ब्रह्मदोषयुक्तं भवत्यति । सामीचीन्यं नैति तस्मात् तत्तिष्ठतु यथा तथा

तज्जातिभाव (...) वन्द्यं न निन्द्यं पूज्यमप्यति ।

अप्रशस्तं यद्यपि स्यात्तथाप्ये तत्तु जातितः ॥

स्वीकार्यमपि संग्राह्यं वाङ्मात्रेण समर्चयेत् ।

याचितस्तेन दद्याच्च शक्त्या तन्न तु वञ्चयेत् ॥

षष्ठध्वनेन ते देवाः वध्विताः स्युर्नसंशयः । यतस्तु ब्राह्मणः सर्वदेवरूप इति स्मृतः ॥

तद्देतदास्तां बहुना पौनः पुन्येन किं वृथा ।

स्नानौपासनतः पश्चात् कुर्याद् वै ब्राह्मणोत्तमः ॥

वेदानध्यापवेच्छिष्यवृन्दकं शास्त्रमेव च । अधिगच्छेद्दीश्वरं च यदृच्छालाभकोप्यति ॥

सप्तुष्ट एव प्रभवे () भवेन तु । मध्याह्नानपरत ब्रह्मयज्ञ समाचरेत् ।

ब्रह्मपत्रः

उद्यानन्नर केचित्तमिच्छन्ति द्विचोत्तमा ।

प्राक् भायान्तस्यकाल स्यादित्येव वेदिना मतम् ॥

प्रागप्रोद्दगप्रोषु दर्भेषु मुसमाहित । प्राणानायम्य विधिना देशकालाबुदीर्य च ॥

तिथौ च प्रकृते पुण्यनक्षत्रादियुते शुभ । परमेश्वरतुष्ट्यर्थं ब्रह्मयज्ञेन सप्रति ॥

यक्ष्येऽहमिति सकल्य विद्युन्मन्त्रेण तेन वै । अबनिष्य करद्वन्द्वं त्रिराचामेत्तत परम्

द्विवार परिमृज्यैवमुपसृश्य सकृज्जलम् । शिरश्च चक्षुषी पश्चान्नासिके श्रोत्र एव च ॥

हृदययेलभ्य विधिना पञ्चोर्ध्वर्चश एव च ।

तत सर्वां च गायत्रीं व्याहृतीभिः समन्विताम् ॥

पादादिषु तथान्ते वा चोपदेशविधानत । त्रिरन्वाह विधानेन ह्यनवान्ताम् ॥

श्रुचो अक्षर इत्युक्त्वा त्रिवार चार्थसिद्धये ।

शक्त्या प्रश्नानुवाकौघ मन्त्राणां ब्राह्मणस्य वा ॥

विधीनामार्थवादानां क्रमाद्भागान्दिने दिने ।

तत () नखिलानपि ॥

अधीयीतैव धर्मेण तदीयेनैव नान्यथा । एव स्वयं वर्जयित्वा ममस्वरसमाश्रयात् ॥

उच्चैर्बदेद्ब्रह्मिन्निमिः प्राप्ते तु मनसैव वै । त स्वाध्यायमधीयीत तपस्वी पुण्यवान्भवेत् ॥

श्रुचामध्ययनेनापि भवेयुः क्षीरकुल्यक्षा । भवेत्कल्पितवान्नित्यं देवा च यजुषामपि ॥

स्वरोच्चारणतो विद्वान् घृतकुल्या () ।

प्रभवत्येव सतत तत्सामाध्ययनेन चेत् ॥

सोमधारा महाकुल्या कारकोऽयं सदा भवेत् ।

तदन्वर्गतगाथानामितिहामानुरूपिणाम् ॥

पुराणानां च प () ती प्रिया । कल्यातल्पानल्पभोगजनको जनयेदपि ॥

वेद्यशनेन शक्तश्चेत् अनुवाकेन वाऽथवा । मन्त्रेण वाक्यमात्रेण प्रज्ञा तेनैव नान्यथा
 ब्रह्मयज्ञं प्रवृत्तौ (...) नित्यमेव वै ।
 नमो ब्रह्मण इत्युत्तया परिधानीयकामृचम् ॥
 त्रिराहर्द्धर्षपाणिस्तन्वृष्टिमात्रेण तत्परम् ।
 समापयेज्जलं स्पृष्ट्वा तान्दर्भांस्तत्रनिक्षिपेत् ॥

।।ध्यायी तु वेदस्य ब्रह्मयज्ञाय सन्ततम् । इषेत्वेत्यनुवाकान्तमनुवाकांस्ततः पुनः ॥
 तुरस्त्रीनथद्वौ वा यथाशक्ति समभ्यसेन् । अभ्यस्तमात्र (.) मधीयीतैव तत्परम्
 द्रं कर्णेभिरित्यत्र नात्यन्तं ब्रह्मपाठके । मन्त्रद्वयं त्रयं वापि समधीतैव तत्परः ॥
 ऋग्वेदेऽप्यग्निमीलेति अग्नयाद्याहि सामनी ।
 शंनोदेयी (...) परमे वेदवाक्यमृचं तु वा ॥

वेदधीत्य विधिना साक्षात्कल्पे ततः पुनः । अथातोदर्शपूर्णति प्रणयत्यन्तकं जपेत् ॥
 द्वेद्वैरादैश्च सूत्रमध्ये तत्रत्रयं समुदीरयेत् । ऋग्वेदलक्षणेचापि ग्लौःभेति च चदेत्तथा ॥
 पञ्चसंवत्सरमिति ज्योतिः सूत्रं च तद्वदेत् । मयरेत्यादिकं सूत्रं छन्दोविचिति मध्यगम्
 अथाऽतो जमिनेः सूत्रमथाऽतो व्यासभाषितम् ।
 अहं वृक्षस्य तत्पश्चाद् भूभुवः सुवरित्यथ ॥
 नमो ब्रह्मेति तेषां तत्परिधानीयकामृचम् ।
 त्रिरुत्तया वृष्टिवाक्यं च समुच्चार्य जलं स्पृशेत् ॥

धृतान्दर्भान्पु नित्यं निक्षिपेदिति तत्क्रमः । यावदध्ययनात्तस्य वेदाध्येतुर्दिने दिने ॥
 फलं भवति तावच्च वेदानध्येतुमप्यति । फलंभवेत्तत्यमुक्तमात्रचित्तस्य कर्मिणः ॥
 वेदिवेदकसञ्चित्तशालिनः कृतिनः सतः । गुह्यमेतत्प्रकथितं समस्तोपनिषद्गतम् ॥
 अजस्रं ब्रह्मयज्ञान्ते यत्किञ्चिद्दक्षिणां ततः । प्रदद्यात्तु तद्द्वयार्थं सार्थं यज्ञो दिने दिने
 कर्तव्यत्वेन विहितो जामितारहितेन वै । ब्रह्मयज्ञमकुर्वाणो ब्राह्मणो यदि मूढधीः ॥
 मुद्गुक्ते तूष्णीं सद्य एव वेदद्रोह्यपि द्रुगुरोः । देवद्रोही पितृद्रोही तीर्थद्रोही भवेदपि ॥
 तस्मात्तु ब्राह्मणो विद्वान्देवर्षिपितृवृष्टये । खानृण्याय भुक्तयर्थं ब्रह्मयज्ञपरो भवेत् ॥

सततं ब्रह्मयज्ञान्ते तदङ्गं तच्च तर्पणम् । द्विराचम्य ततो देवान् ऋषीन् ऋषिगणानपि ॥
 पितृन् पितृगणान् चैव तर्पयेदनुपूर्वशः । देवानृषीन्पितृन्निचमश्नतेरेव तर्पयेत् ॥
 विशेषदिवसेष्वेव पितृणां तर्पणं तिलैः । तद्दिने श्राद्धघर्मां स्युः सत्कृतुं नात्र सशयैः ॥
 तर्पयित्वा पितृभ्यस्तु तिलदर्भं समाहितम् । द्वितीया कुम्भे रात्रिं कागर्निःप्राप्य भूदधी
 कालमूर्धमधो याति यावदभूतसप्रवन् । तिलतर्पणं तृन्मर्त्योः स्त्रियं वा योऽधिगच्छति ॥
 स्वरेतसा पितृन्मोऽयं स्नापयेत् अचिरेण वै ।

देवानृषीन्पितृन् ध्यापि स्वशाखा चोदितान्परान् ॥

तर्पणीतैश्च विधिना तत्तत्तीर्थेन नान्यतः । देवदान्देवतीर्थेन ऋषितीर्थेन तानपि ॥
 पितृंश्च पितृतीर्थेन तर्पयेदन्वहं द्विनः । द्वितीयया विभक्तयाऽत्र सर्वेषां तर्पणं भवेत् ॥
 पदेन तर्पयामीति ह्यनुपद्भो भवदपि । अनुपद्भो द्वितीयान्ते कदाचिन्नादितो भवेत् ।
 चतुर्थ्यन्तेन चेत्तत्तु तर्पणं वै तदा पुनः । नमः पदान्तेऽनुपद्भं तर्पणनिर्णयः ॥
 स्नानान्ते ब्रह्मयज्ञान्ते तीर्थे तीर्थविशेषके । विधिज्ञ तर्पणकुर्याद्देवादीनां यथाक्रमम् ॥
 गर्ते वापि शुचौ देशे स्थले विस्तीर्णं वर्हिषि । विधिज्ञस्तर्पणकुर्यात्पते पात्रोऽथवा शुचौ ॥
 सर्वतोमुखसामीप्यं ब्रह्मयज्ञस्य सन्ततम् । विशेषेण प्रशमन्ति काननं बहिरप्यति ॥
 ग्रामो गृहो मध्यमं स्यात्तस्मात्तत्रैव सचरेत् । गृहे ग्रामेऽपि भूयश्च ह्यद्भदिर्दश उत्तमः ॥
 कृतस्नानं कृतजपं कृतहोमो नितेन्द्रियः ।

ग्रामात्प्राचीमुदीचीं वा यत्र तिष्ठेज्जलाशयः ॥

तत्र गत्वा प्रयत्नेन ब्रह्मयज्ञं समाचरेत् । उत्तराशानु जलाभावे तद्दिनं वा व्रजेन वा ॥
 प्रक्षाल्य पादौ हस्तौ च द्विराचम्य कुशास्तरे । पूर्वास्य उत्तरास्यो वा जानुमध्यकरद्वय
 अधः कृत्वा परं मध्यं दक्षिणं परिविन्यसेत् ।

पवित्रपाणिर्दर्भस्थः स्वस्तौ दक्षिणोत्तरी ॥

कदलीपुष्पवत्कृत्वा ब्रह्मयज्ञं परां भवन् । विना रौप्यसुरगाभ्यां विना पुष्पाक्षने कुरी
 विना मन्त्रोन्मुदेवर्षिः(र्षीन्) तर्पयन्त न निष्फलम् । सद्गामौत्तिकहस्तेन रत्नैः पुण्यैः सुरोभनैः
 हिरण्येन कुर्यादर्भं कृतं तर्पणमुच्यते । जले स्थित्या नरोयन्तु देवर्षिपितृतर्पणम् ॥

इत्यर्थमेव भवति व्योम्नि तत्तु विनश्यति । स्थले स्थित्वा जलेयस्तु प्रयच्छेदुदकं नरः
नोपतिष्ठेत तद्वारि पित्रादीनां निरर्थकम् ।

यत्राशुचिस्थलं वा स्यादुदके देवताः पितॄन् ॥

र्पयेत्तु यथाकाममप्सु सर्वं प्रतिष्ठितम् । वामपादं जले कृत्वा स्थले कृत्वा तु दक्षिणाम्
चिस्थले समांसीनो जानुमध्य करद्वयः । उपवीती पवित्राभ्यां युक्तहस्त उदङ्मुखः ॥
नवुद्वुदकीटादिरहितं वारि निर्मलम् । पूर्णेनाञ्जलिनाऽऽदाय देवतीर्थेन तर्पयेत् ॥
वान्त्रह्लादिकान्सर्वान्पुत्रपौत्रगणानपि । भूर्भुवः स्वर्देवताश्च व्यस्ताव्यस्ताश्चताः पृथक्
र्पयेत्तु क्रमेणैव शुद्धयज्ञोपवीततः । देवासुरास्तथा यक्षा नागगन्धर्वराक्षसाः ॥

पिशाचाः गुह्यकाः सिद्धाः कुश्माण्डा भैरवादयः ।

जलेचराः भूमिचराः वाय्वाधाराश्च जन्तवः ॥

इमि तेनैव गच्छन्ति भूर्भुवस्तर्पणेन वै । तेनैव चाम्युना भूयो मोदन्ते दशवार्षिकम् ॥
भ्रातृपुत्रयुगासक्तब्रह्मसूत्रेण मानुषान् । सनकादीनृपींश्चैव कृष्णद्वैपायनादिकान् ॥
भूर्भुवस्वस्थितानन्यान्पत्नीपुत्रांश्च पौत्रकान् । कण्ठस्थयज्ञसूत्रोऽयमृपितीर्थेनचाक्षतैः ॥
वेदकाण्डऋषींश्चैव सूत्रकाण्ड ऋषीन्पि । तर्पयेदेवविधिना पूर्ववत् प्रत्यङ्(मुख)द्विजः ॥
प्राचीनावीतिना पश्चात्पितृजातिसमाश्रितान् । तर्पयेत्पितृतीर्थेन जर्तिलैर्वा यवैर्नवैः ॥
पैतृकेषु दिनेष्वेव तिलैस्तत्तर्पणं चरेत् । सोमश्च पितृमान्पूर्वं देवता तत्र तत्परम् ॥

यमोऽङ्गिरस्यांस्तत्पश्चादग्निष्वात्तास्ततः पुनः ।

अग्निः सोऽयं कव्यवाहः पुनर्वर्हिपदस्तथा ॥

तानेतानखिलान्पत्नीन्पुत्रपौत्रगणानपि । तर्पयेच्च पृथक्त्रेण पितृतीर्थेन भक्तियुक् ॥

एते हि देवपितरः पित्रादीनथ मानुषान् ।

त्रीन्पित्रादींस्तथा मातृंस्तथा मातामहानपि ॥

मातामहीं पितृव्यादीन्सपत्नीं जननीं तथा ।

मातृवर्गात्परं मात्रा साकं वा तां पृथक् च वा ॥

तर्पयेदेव विधिना मातामहकपूर्वतः । मातामह्यादिकानां तु परतस्वकलत्रकम् ॥

मुत्रभ्रगृपिगृणाम्नु मानुला महभार्यका । दुहिता भगिनी चैव दौहित्रो भागिनेयश्च
पितृवसा मानुसाश्च श्वपुरो गुरुर्द्युत । स्वामी सखा तथाचार्यं तरंगव्रम ईरिता
एतेषां तरंगहर वशोद्वारक उच्यते । स्नानार्थमेव गच्छन् त एते निरखिला स्वका ॥

अत्यन्तवृष्णया नित्य तदीयसलिलार्थिन ।
देवता अनुगच्छेयुस्तस्मात्तेषा जलार्थिनाम् ॥
प्रयच्छेत्सलिल भक्त्या तदाशापूरणाय वै ।
यो यज्ञान्ते तर्पयेत् त्वा मोक्ष्य तेषा महाशिपाम् ॥
नियथाश्रयो भवेन्नो चेत्तपां शापस्य भाजनम् ।
भवेत्किरातस्तद्भक्त्या स्वपितृणां तु व्रजे ॥

मुखाय तत्कामपूर्तिकरो रिद्वान्महामना । अल्पयत्न मुमहृच्छ्रेयसो मपदापि ॥
नियथाश्रय प्रभवति कुलमस्य च वधते । भूर्भुव स्व पितृमन्त्रनर्पणन तु तेऽखिला ॥
नरकेषु ममस्तेषु शतनामु च ये स्थिता । तेषामाप्यायनावैतद्भवत्तु सलिल तु तन् ॥

ये बान्धवावान्धवा ये येऽन्यनन्मनि बान्धवा ।
तेऽपि तृप्तिं परां यान्ति ये दुःखात्तोयनाक्षिण ॥

येऽग्निदग्धा कुले चानान्ग्निदग्धा कुगेद्भवा । तथा दत्तन नीरेण तृप्तिं यान्ति पराम्परे
तस्मात्तथा भूर्भुव स्व तपयामीति वचयन् । नियमेतत्तर्पण तु कथित मुमहामभि ॥
नैमित्तिक तथाप्यन्यत्तपण तत्र कथ्यते । सन्धनामगोत्रेण स्वधान्तेन ततोन्नत ॥
बस्त्रादिरूप निर्दिश्य तपण यत्तु तादृशम् । तन्नामगोत्रग्रहण पुरुष पुहप प्रति ॥

तिलाकाञ्जलीर्क्षीं स्त्रीनुच्चैश्चैवैविनिभिषेत् ।

प्राङ्मुगस्तपयन् वानुपीश्चैव ह्युद्भुम्ब ॥

वभिगाभिमुग्य पश्चात्पितृ स्तास्तपयन्सन् ।

एककमर्शलं देवान् द्वौ द्वौ तु मनकान्य ॥

तथा त्रीन्क्षीञ्च पितर प्राप्नुवन्तीति शास्त्रगा ।

ष्काञ्चलिं त्रियस्तर्वा प्राप्नुवन्त्येव नित्यश ॥

मातृमुख्याश्च यास्तिष्ठः मातामह्यादिकास्तथा ।

अञ्जलित्रयभागिन्यः सपत्नी जननी तु सा ॥

त्यद्वयञ्जलिगाप्रोक्ता सर्वतर्पण मात्रके । तस्याः प्रत्याचिदके श्राद्धे परेऽह्नि तिलतर्पणे
वयञ्जलिगातत्र मात्रे ज्ञेया विचक्षणैः । एतत्तर्पणतुल्यानि पुनरन्यानिकानिचित् ॥
न्येव तर्पणान्यत्र कर्तव्यानि महात्मभिः । तत्राद्यमेकं कथितं यमतर्पणसंज्ञकम् ॥
दुत्सवचतुर्दश्यां तत्कार्यं धर्मकाक्षिभिः । कृष्णाङ्गारकवारे च तत्कार्यं स्याद्यमक्रतौ ॥
शोकैरेतैर्नमस्कारकरणात्परमेव तत् । यमाय धर्मराजाय मृत्यवे चान्तकाय च ॥
वस्वताय कालाय सर्वभूतक्षयाय च । औदुम्बराय दध्नाय नीलाय परमेष्ठिने ॥
क्रोदराय चित्राय चित्रगुमाय ते नमः । चतुर्दश्यां तु मन्त्रस्य पदैरेतैस्तु तर्पणम् ॥
र्पयामीति सर्वत्र द्वितीयान्तैः क्रमाच्चरेत् । एकैकेन तिलैर्मिश्रान् दद्यात् त्रीनुदकाञ्जलीन्
यज्ञोपवीतिनाकुर्यात्प्राचीनावीतिनाऽपि वा । देवत्वं च यमत्वं च यमस्यास्ति द्विरूपता
यमोनिहन्ता पितृधर्मराजः वैवस्वतो दण्डधरश्च कालः ।

प्रेताधिपो दत्तकृतानुसौरिः कृत्यं च सर्वमसकृज्जपन्ति ॥

यत्र कचन नद्यां वै स्नात्वा कृष्णचतुर्दशीम् । तत्सर्वं धर्मराजं तं तर्पयित्वा विचक्षणः
निखिलेभ्यश्च पापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः । एवमेव पुनर्माघसप्तम्यां कृष्णपक्षके ॥

भीष्मतर्पणम्

अष्टमीदिवसे चैव भीष्मतर्पणमाचरेत् । सप्तम्यादिपु पुण्येषु दिवसेष्वत्र पञ्चसु ॥
दद्यात्प्रदद्याद्भीष्माय तर्पणं प्रतिवत्सरम् । तेन तर्पणमात्रेण सहस्रद्विजभोजने ॥
यत्फलं कथितं सद्भिस्तदवाप्नोत्यसंशयः । मन्त्रेणानेन कुर्वीत तर्पणं तच्च पण्डितः ॥
प्रेयात्रपाद्गोत्राय साङ्कृतिप्रवराय च । गङ्गापुत्राय भीष्माय प्रदास्येऽहं तिलोदकम्
अपुत्राय दद्याम्येतत्सलिलं भीष्मवर्मणे । महात्मने ब्रह्मण्याय तदीयदिनपञ्चके ॥
मन्त्रेणानेन सलिलं दद्याद्भीष्माय भक्तिः ।
तावता कृतकृत्योऽयं नित्यश्रीको भवेद्द्रुवम् ॥

ब्रह्मयज्ञात्पर नित्य देवपूजां ममाचरेत् । सर्वमभृतसभार प्रयतो देवतोन्मुख ॥
 एककाल द्विकाल वा त्रिकालं त्रयि पूजेत् । अपूज्यभोजनं कुर्वन् नरकं प्रतिपद्यते
 प्रातस्मभ्यन्तिने माय त्रिष्णुपूजां ममाचरेत् ।
 यथा मन्वा यथा होम देवपूजा तदा बुधै ॥
 नियमनैव त्रिहितसम्मात्काले समाचरेत् ।
 अगतो रिन्तरेणैव प्रातस्मपूज्य वेदारम् ॥
 मन्वाह वैव मायाद् पन्थाद्यन्तिमायत्र । पूजासर्वसरोनित्यं भवेद्भक्त्या दृढव्रत ।
 रिना मन्वा विना होम नैव पूजां ममाचरेत् ।
 ब्रह्मयज्ञात्पर एव यथा म्चि ममाचरेत् ॥

प्रतियाम मुहुत वा प्रातस्माय त्रिवानिराम । देवचित्तो नरोभूयादन्यथा न भवेद्दि
 तत्रियत्पणोश्च बभूवुः शब्धा नरान् । अत्रन्देवपूजान्तो ब्राह्मणो यदि भोजनम् ।
 कर्मायपण्डिता मुडा मरुपायमता स्मृत । तमेव पापिनश्चान्न धर्मराजोऽतिक्रोपत ।
 प्रातस्माया न्यायिण्यन्त प्रतत्रान्द्रागयन्तम् । तत्रान्ते धृत्यन्त तथात्र यस्मन्तिमे ।
 कृत्यानां उन्नातानां निपीत्य पितृभ्यश्च आचम्य प्रयतोभूवा सुमुख शुद्धमानस ।
 देवानामन्वन्त्यान्ब्रह्मात्मानामन् परम् ब्रह्मापण त्रिष्णुमीशानं सूर्यमग्निं गणाधिपम् ।
 त्र्या मन्वन्तो ऋषी गौरी वा नियमर्षयेत् ।
 स्वमन्वेत्यर्चयान पशुपुंरंधाम्बुभि ॥

शास्त्रायनी ब्राह्मणान्कान्त्या कौशान्तानपि ब्रह्मण शश्वर सूर्यं तथैव मधुमूदनम् ।
 मन्वन्त यत्रपि शत्रु यमग्निं गणाधिपम् ।
 त्र्या मन्वन्तो ऋषी गौरी गङ्गा शिवामपि ॥
 त्र्या मन्वन्तो ऋषी गौरी गङ्गा शिवामपि ॥
 त्र्या मन्वन्तो ऋषी गौरी गङ्गा शिवामपि ॥
 त्र्या मन्वन्तो ऋषी गौरी गङ्गा शिवामपि ॥

देवतायै वसिष्ठे चरिते तत्राकृत्याम्बु मय ग । स्थण्डिलं प्रतिमायां वा जलेऽप्री हरयेऽपि वा
 भाने वा स्थण्डिले वा ब्राह्मणाय नमस्कृत्यो अग्निं वाऽङ्गिनां वा योगिनां हरये हरि ॥

प्रतिमास्त्रप्रबुद्धानां सर्वत्र समदर्शिताम् । पौरुषेणैवसुक्तेन गायत्र्या प्रणवेन च ॥
अष्टाक्षराख्यमनुनाऽथवा द्वादशाक्षरैः । गुरुपट्टिप्रमार्गेण देवं ब्राह्मेण चार्चयेत् ॥
अष्टाक्षरो महामन्त्रः सर्वपापहरः शुभः । सर्वदुःखहरः श्रीमान्सर्वशान्तिकरः परः ॥
अष्टाक्षराख्यमन्त्रस्य ऋषिर्नारायणः स्वयम् । छन्दोऽथ देवी गायत्री परमात्मा तु देवता

गन्धाक्षतादिसकलमनेनैव निवेदयेत् । अनेनाभ्यर्चितो विष्णुः प्रीतो भवति तत्क्षणम् ।
किं तस्य बहुभिर्मन्त्रैः किं तस्य बहुभिर्मर्त्यैः ।

ओं नमोनारायणाय मन्त्रः सर्वार्थनाथकः ॥

आवाहनासनेपाद्यमर्त्यमाचमनं तथा । स्नानं वस्त्रोपवीतं च भूषणं तदनन्तरम् ॥

गन्धः पुष्पं तथा धूपो दीपो नैवेद्यमेव च ।

ताम्यूलं च ततो दत्त्वा नत्वा स्तुत्या समर्पयेत् ॥

यो मोहादथवाऽऽलस्यादष्टत्वा देवतार्चनम् ।

भुङ्क्ते स याति नरकं शूकरेण्यपि जायते ॥

शूद्राणां च भवेन्नित्यं शुश्रूषा देवतार्चनम् ।

महात्मनां ब्राह्मणानां नान्यदस्ति कदाचन ॥

स्त्रीणां तु पतिशुश्रूषा तामृते देवतार्चनम् । नान्यदस्ति जगत्यस्मिन् तदध्वसरणत्सदा ॥

भृशुद्धिं भूतशुद्धिं च कृत्वा चैवात्मरक्षणम् । मूलं च चतुराष्टय्यदक्षनासास्थितासनम् ॥

मूलं षोडशधाऽऽष्टय्य प्राणायाम इति स्मृतः । प्राणं तं हृदि विन्यस्य नकारं विन्दुसंयुतम् ।

शिरस्येव तु मोक्षारं शिखायामपि विन्यसेत् ।

भकारं कवचे न्यस्य राकारं नेत्रयोर्न्यसेत् ॥

यकारेणास्त्रविन्यासं णकारमुदरे न्यसेत् । पृष्ठे यकारं विन्यस्य चतुर्थ्यन्तैर्नमोन्तकैः ॥

ओं नं तु हृदये चेति प्रयोगोऽयं प्रचोदितः ।

क्रुद्धोल्काय महोल्काय वीरोल्कायेति च क्रमात् ॥

द्वन्द्वुल्काय च सहस्रोल्कायाद्गुलीष्वपि पञ्चसु ।

स्वाहान्तैः प्रणवाद्यैश्च तथा वामाङ्गुलीषु च ॥

हृदये च तथा शीर्षे शिरसाया कथचे न्यसेत् ।

दशादिक्ष्वपि विन्यासान् ध्यायेत्प्रायण हृदि ॥

अर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यै धूपदीपैर्मनोहरै । ओं क्रुद्धोल्लङ्गाय स्वाहेति हृदयायेति च क्रम ॥

गन्धाक्षतै स्वमात्मान पुष्पै पञ्चभिरर्चयेत् ।

पीतवस्त्राम्बुना प्रोक्ष्य कुर्यात्तु जलशोधनम् ॥

सौवर्णरजत ताम्र मृद्गाण्ड स्वस्ति कासनम् । देवस्य दक्षिण स्वाप्य गायत्र्या पूर्येज्जलम्

प्रणवेनापि मन्त्रैवा पूर्येद्बृहदयादिभि । गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ॥

नर्मदेसिन्धुकावेरि जलऽस्मिन्सनिधिं कुरु ।

गङ्गादि चैवाह्यावाह्य गन्धपुष्पाणि निक्षिपेत् ॥

धनुमुद्रा महामुद्रा दर्शयेन्मूलमन्त्रत ।

शङ्खपूजा

शङ्खमन्त्राम्बुनाप्रोक्ष्य पीठमन्त्रेण वारिणा । देवस्य पुरत कुर्यात्शतुरध(स्र)तु मण्डलम्

जातवेदममन्त्रेणाग्निरीजेन चानलम् । अभ्यर्च्य वायुरीजेन पीठे स्वाप्यैव पूजयेत् ॥

वायुमन्त्रेण चामन्त्र्य स्वाप्यान्ने सूर्यमण्डलम् ।

वीजेनैव च त यष्टवा गायत्र्या हृदयादिभि ॥

गन्धपुष्पैरथाभ्यर्च्य मातृकाक्षरमालया । हकारादि नकारान्त विपरीतेन मूलत ॥

जल वरुणवीजेन (?) पूरयित्वाऽभिमन्त्रयेत् । गान्ध धेनुमुद्रा च महामुद्रा प्रदर्शयेत् ॥

गङ्गाद्यास्तत्र चावाह्य मन्त्रेणैव तु पूर्ववत् । हृदि प्रविष्ट विद्विष्य शिरोमन्त्रेण मण्डनम्

शिरसायां चाचयेच्छङ्खनेणैत्र निरीक्षणम् । कथचेनाववुण्ठयाथ कुर्याद्विष्वन्धमन्त्रत

मूर्त्न दशधामन्य कुम्भेनाऽऽज्जमाभिपेचनम् ।

गन्धपुष्पाभतान्प्रोक्ष्य पीठ यचनमाधनम् ॥

पाद्यार्ष्यादीनिपात्राणि पूर्येच्छङ्खनमुद्रा ।

पाद्ये चाचमनीये च गन्धपुष्पाणि निक्षिपेत् ॥

जाजीगन्धलवङ्गादि निक्षिपेन्मधुपर्कके । स्थापयेत्स्तानपात्राणि पयोदधिघृतमधु ॥
शर्कराचोष्णवारीणि रत्नस्वर्णोदकानि च ॥

पीठपूजा

आसाद्य मूलमन्त्रेण पीठपूजामुपक्रमेत् । देवस्य दक्षिणेभागे मण्डूकं वामपश्वके ॥
कालाम्बिरुद्रं संपूज्य पीठस्याधः क्रमात्ततः । आधाररूपिणीं शक्तिं मूलप्रकृतिमेव च ॥
कु(कू)र्मशेषं वराहं च पृथिवीं क्षीरसागराम् ।
श्वेतद्वीपं च गन्धाद्यैः चतुर्थ्यन्तैः स्वनामभिः ॥
संपूज्य शुद्धिमन्वर्णं निर्मितं चतुरश्र(स्त्र)कम् । चतुर्द्वाराणिसंपूज्य द्वारपालान्क्रमाद्यजेत्
कवाटद्वितयं यष्ट्वा गेहालीवास्तुकां यजेत् । देवस्य वामभागे तु गुरुरूपं हरिं यजेत् ॥
आग्नेयपीठादिगणे गुरुं दुर्गां सरस्वतीम् । क्षेत्रपालं समभ्यर्च्य ब्रह्मादीनपि तेषु वै ॥
अर्धज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं च स्वनामभिः । प्रागादिषु च पादेषु अधर्माज्ञानकैः क्रमात्
अवैराग्यमनैश्वर्यमधोशोपासनं यजेत् । ततोपरि महापद्मं ततोऽप्याग्नेयमण्डलम् ॥
सोमविम्बं रवेर्विम्बं सत्वादिषु गुणत्रयम् । अग्न्यादिविम्बत्रितये व्याप्तश्च परमात्मकम्
अन्तरान्तं ततो यष्ट्वा प्रागादिषु दलैस्तथा ।
विमलोत्कर्षिणीं ज्ञानं क्रियायोगा स्तथैव च ॥
प्रज्ञाधीरा तथा सत्या पद्ममध्येऽप्यनुक्रमात् ।
नामभिः पूजनीयास्ताः चतुर्थ्यन्तैस्तथा हरिम् ॥
शालग्रामे च तं देवं पट्टे मन्त्रादिकल्पिते ।
हृत्पद्मे संस्थितं देवं स्थिरविद्युद्गतानिभम् ॥
नानारत्नप्रतीकाशमूर्णराजिविराजितम् । घण्टानिनादसंयुक्तं नादान्ते च समुद्भवम् ॥
द्वादशान्तं ततो नीत्वा मन्त्रस्थं तं तथात्मना । चिदानन्दमये देवे ध्यात्वैकं वा प्रभेदतः
तस्माद्विनिर्गतं देवं मन्त्रमूर्तिमयं परम् । प्रस्फुरत्तारकाकारं ध्यात्वा भ्रूमध्यसंस्थितम् ॥
पुनरञ्जलिनाऽऽवाह्य मूलमन्त्रेण रेचयेत् । विम्बस्य हृदयाम्भोजे देवंस्थापनमुद्रया ॥

हृदये च तथा शीर्षे शिखाया कथये न्यसेन् ।

दशदिक्षुपि त्रिन्यासान् ध्यायेत्तारायणं हृदि ॥

अर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यै धूपदीपैर्मनोहरै । ओं ऋद्धौलगाय स्वाहेति हृदयावेति च क्रम

गन्धाद्यतै स्वमात्मान पुण्यै पञ्चभिरर्चयेन् ।

पीतवस्त्राम्बुना प्रोक्ष्य कुर्यात्तु चल्शोधनम् ॥

सौवर्णरजत ताम्र मृद्गाण्ड खलिकासनम् । देवस्य दक्षिणे स्थाप्य गायत्र्या पूरयेज्जल

प्रणवेनापि मन्त्रैर्वा पूरयेद्बुध्यादिभि । गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति

नर्मदेभिन्धुनापेरि च्छरिमन्मनिधिं कुम् ।

गङ्गादि चैवाद्यास्तत्र गन्धपुष्पाणि निक्षिपेन् ॥

धेनुमुद्रा महामुद्रा दशदिग्भूलमन्त्रत ।

शङ्खपूजा

शङ्खमन्त्राम्बुनाप्रोक्ष्य पीठमन्त्रेण वारिणा । देवस्य पुरत कुर्याच्चतुरश्र(म्)तु मण्डल

जातवेदसमन्त्रेणाम्बिनीनेन चानलम् । अर्धचर्यं वायुमीजेन पीठे स्थाप्यैव पूनयेन्

वायुमन्त्रेण चामन्त्र्य स्थाप्याने सूर्यमण्डलम् ।

वीचेनैव च त यष्टवा गायत्र्या हृदयादिभि ॥

गन्धपुष्पैरथाभ्यर्च्य मानुषाश्वरमालया । हकारादि नकारान्त विपरीतेन मूलत

जल चरणनीनेन (?) पूरयिष्याऽभिमन्त्रयेत् । गारुड धेनुमुद्रा च महामुद्रा प्रदशयेत्

गङ्गाद्यास्तत्र चावाह्य मन्त्रेणैव तु पूर्ववत् । हृदि प्रविष्ट विक्षिप्य शिरोमन्त्रेण मण्डन

शिखायां चाचयेच्छङ्खेणैव निरीक्षणम् । कञ्चेनायकुण्डभाथ कुर्यादिश्वन्धमन्त्रे

मूलन दशधामन्त्र्य कुम्भनाऽऽत्माभिषेचनम् ।

गन्धपुष्पाक्षतान्प्रोक्ष्य पीठं चतनसाधनम् ॥

पाद्याद्यादीनिपात्राणि पूरयेच्छङ्खपुष्पुदा ।

पाद्ये चाचमनीये च गन्धपुष्पाणि निक्षिपन् ॥

जाजीगन्धलवङ्गादि निक्षिपेन्मधुपर्कके । स्थापयेत्त्नानपात्राणि पयोदधिघृतमधु ॥
शर्कराचोष्णवारीणि रत्नस्पर्शोदकानि च ॥

पीठपूजा

आसाद्य मूलमन्त्रेण पीठपूजामुपक्रमेत् । देवस्य दक्षिणेभागे मण्डूकं वामपश्चके ॥
कालाम्बिरुद्रं संपूज्य पीठस्याधः क्रमात्ततः । आधाररूपिणीं शक्तिं मूलप्रकृतिमेव च ॥
कु(कृ)र्मशेषं वराहं च पृथिवीं क्षीरसागराम् ।
श्वेतद्वीपं च गन्धार्यैः चतुर्थ्यन्तैः स्वनामभिः ॥
संपूज्य शुद्धिमन्त्रेण निर्मितं चतुरश्र(स्त्र)कम् । चतुर्द्वाराणिसंपूज्य द्वारपालान्क्रमाद्यजेत्
रुवाटद्वितयं यष्ट्वा गेहालीवास्तुकां यजेत् । देवस्य वामभागे तु गुरुरूपं हरिं यजेत् ॥
आग्नेयपीठादिगणे गुरुं दुर्गां सरस्वतीम् । क्षेत्रपालं समभ्यर्च्य ब्रह्मादीनपि तेषु वै ॥
धर्मज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं च स्वनामभिः । प्रागादिषु च पादेषु अधर्माज्ञानकैः क्रमात्
अवैराग्यमनैश्वर्यमधोशोपासनं यजेत् । ततोपरि महापद्मं ततोऽप्याग्नेयमण्डलम् ॥
सोमविष्यं रवेर्विष्यं सत्त्वादिषु गुणत्रयम् । अग्न्यादिविष्वत्रितये व्याप्तश्च परमात्मकम्
अन्तरान्तं ततो यष्ट्वा प्रागादिषु दलैस्तथा ।
विमलोत्कर्षिणीं ज्ञानं क्रियायोगा स्तथैव च ॥
प्रज्ञाधीरा तथा सत्या पद्ममध्येऽप्यनुक्रमात् ।
नामभिः पूजनीयास्ताः चतुर्थ्यन्तैस्तथा हरिम् ॥
शालग्रामे च तं देवं पट्टे मन्त्रादिकल्पिते ।
हृत्पद्मे संस्थितं देवं स्थिरविद्युहृतानिभम् ॥
गानारत्नप्रतीकाशमूर्णराजिविराजितम् । घण्टानिनादसंयुक्तं नादान्ते च समुद्भवम् ॥
द्वादशान्तं ततो नीत्वा मन्त्रस्थं तं तथात्मना । चिदानन्दमये देवे ध्यात्वैकं वा प्रभेदतः
तस्माद्विनिर्गतं देवं मन्त्रमूर्तिमयं परम् । प्रस्फुरत्तारकाकारं ध्यात्वा भ्रूमध्यसंस्थितम् ॥
पुनरञ्जलिनाऽऽवाह्य मूलमन्त्रेण रेचयेत् । विष्वस्य हृदयाम्भोजे देवंस्थापनमुद्रया ॥

स्थापयेन्मूर्ध्नि विन्यस्य पुष्पमञ्जलिनायुतम् ।

स्थापयामीति सस्थाप्य देवश्चाधिकमुद्रया ॥

तं सनिधापयामीति मन्त्रेणैत्रानकुण्ठयेत् ।

निरोधयामीति च ततस्त्रानकुण्ठयामीति च ॥

एवं हि मुद्रया ऋष्यादिकं सकलकर्म तत् । विन्यसेद्देवदेवायाऽऽमीनं मूलमन्त्रत ॥

पाद्यमर्घ्यं चाचमनं मधुपर्कं तथा क्रमात् ।

कल्पितेभ्योऽथ पात्रेभ्यो दत्त्वाऽथ स्थापयेद्धरिम् ॥

कल्पितेभ्योऽथ पात्रेभ्य अव्यंमाचमनं तत्र । तत्पाद्यमुपरीतं च दत्त्वा गन्धादिकं पुन
अक्षतानपि पुष्पाणि धूपदीपादिकं क्रमात् । नैवेद्यमपि ताम्बूलै कर्पूरादिमुगन्धकै ॥

गन्धेभ्यश्चन्दनं पुष्पं चन्दनादगस्वरं । कृष्णागरस्तत्र श्रेष्ठं अस्तृष्टैश्चापि जन्तुभिः ॥

अरण्यसम्भवेयं द्वा स्वात्मारामममुद्भवै । यद्वा त्रितै पञ्चपुष्पैस्तुलसीजातिसम्भवे ॥

अन्यै पुष्पैस्त्रिलोकेश पृथगेत्त्रिदशेश्वरम् । येऽर्कपुष्पैस्त्रिलोकेशं पूजयन्ति जनादृतम् ॥

तेभ्यम्बु मुमहद्दु स क्रोधाद्विष्णु प्रयच्छति । उन्मत्तनेन ये मूढा पूजयन्ति त्रिविक्रमम्

उन्मादं प्रयत्नं तेषा ददाति गरुडध्वज । काञ्चनी मालतीपुत्रै ये यजन्ति सुरेश्वरम् ॥

दारिद्र्यदु स बहुल तेभ्यो विष्णु प्रयच्छति ।

गिरिकर्णिकथा विष्णु ये यजन्त्यनुधा नरा ॥

तेषा कुलभय घोरं कुरुते मधुमूदन । अश्वत्थैर्चयेद्विष्णु चक्राङ्कप्रतिमानु वा ॥

दारिद्र्यदु स बहुल क्रोधाद्विष्णु प्रयच्छति । आदौ पादद्वयं पूज्य गन्धपुष्पर्यथोचितै

ततो बभ्रु स्थल विष्णो पूजयेन्मन्त्रं तत । ततो देवं नमस्तुभ्य परिवारान्प्रपूजयेत् ॥

मागादिषु च पात्रेषु हृदयादिचतुष्टयम् । वह्निनैऋतप्राच्यरीश कोणेध्वस्य प्रपूजयेत् ॥

वासुदेव यजेत्प्राच्या दक्षे सरुपर्ण यजेत् ।

प्रद्युम्नं तु यजेत्प्राच्या प्रतीच्यामनिरुद्धकम् ॥

बह्वी शान्तिं यजेद्विद्वान् भी यजेत्प्राचसे दिशि ।

वायौ सरस्वतीं यष्ट्वा रौद्रकोणं रतिं यजेत् ॥

चक्रं शङ्खं गदां पद्मं कौस्तुभं कुशलं तथा ।

खड्गं च वनमालां च प्रागादिपु यजेत्क्रमात् ॥

प्रागादिपु चतुर्विधु ध्वजं गरुडमेव च । ततः शङ्खं निर्धिं पद्मं निर्धिं चैव यजेत्क्रमात्

वह्न्यादिपु च कोणेपु पूजयेत्तु विनायकम् । हर्यक्षं च ततो दुर्गां विष्वक्सेनमिति क्रमात्

प्रागादीशानपर्यन्तं लोकपालान्यजेत्क्रमात् । पश्चात्तु देवदेवाय दद्यादुदकपूर्वकम् ॥

धूपं नीचैः प्रदातव्यं दीपमुच्चैः प्रदापयेत् । प्रदापनेनात्र मन्त्रप्रोच्चारणमिति स्मृतम् ॥

दत्त्वाऽथ परिवारेभ्यो नैवेद्यं स्नानशोधनम् ।

कृत्वा तु शङ्खवत्सर्वं दत्त्वा संप्रोक्ष्य तत्परम् ॥

चक्रेण हरयेत्तं तु वायुवीजेन शोधयेत् । दग्ध्वा च वह्निवीजेन ह्यमृतीकरणं ततः ॥

निर्विपीकरणं कुर्यात्ततो गरुडमुद्रया । धेनुमुद्रां दर्शयित्वा मूलमन्त्रेण योजयेत् ॥

पुष्पैरभ्यर्च्य नैवेद्यं पुष्पं देवाय पञ्चकम् । समर्पयेत्तु विधिना मूलेनोदकपूर्वकम् ॥

श्रुतापिधानात्पश्चाद्गण्डूपं मुखवासनाम् । ताम्बूलं च ततो दद्यात्ततो नीराजनं हरेः

ततो नैवेद्यमुद्घृत्य विष्वक्सेनाय दापयेत् । अर्घ्याष्टकं ततो दत्त्वा दर्पणं व्यञ्जनं तथा

छत्रं चोपानहौ दत्त्वा नृत्तगीतैःस्तवैरपि । प्रणम्य दण्डवद्भूमौ नमस्कारेण योऽर्चयेत् ॥

परां गतिमवाप्नोति नित्यं क्रतुफलं लभेत् ।

विष्णोर्विमानं यः कुर्यात्सकृद्भक्त्या प्रदक्षिणम् ॥

अश्वमेधसहस्रस्य फलं प्राप्नोति मानवः । तेजो रूपं ततो देवं संहरिण्या प्रपूर्य च ।

प्रविश्य देवे सर्वास्तु तं देवं हृदि मुद्रया । स्थापयित्वाऽर्चनं सर्वं कुर्यान्नारायणार्पणम् ॥

अग्निश्रोमसहस्रैस्तु वाजपेयशतैरपि । यत्फलं कथितं सद्भिस्तत्फलं लभते वशात् ॥

हृदि रूपं मुखे नाम नैवेद्यमुदरे हरेः । पादोदकं च निर्माल्यं मस्तके यस्य सोऽच्युतः ॥

भवेदेव न सन्देहः सन्देही पातकी भवेत् ।

एवं ह्यभ्यर्चितो विष्णुः प्रीतो भवति तत्क्षणात् ॥

किं तस्य बहुभिर्मन्त्रैः किं तस्य बहुभिर्मलैः ।

एवमर्चयितुं विष्णुं यद्यशक्तोऽन्वहं नरः ॥

सकल्पमात्रं कृत्वा वा पुरपसूक्तं न करलम् ।
 द्वादशाक्षरात्मभ्यां मन्त्राभ्यां वा नचेत्सुन ॥
 आपोहिष्ठादिभिर्वाऽपि तूर्णीकं वा यथा तथा ।
 शालग्रामे शङ्खतोयमात्रेण स्नपनं वरम् ॥
 उद्धरिष्याऽथ वा कृत्वा गन्धाक्षतमुमादिभिः ।
 पूजयित्वा शक्तिमात्रान् केशवादिमुत्तरे पदे ॥

तुलस्यां वाऽभ्यर्चयित्वा कुमुदं वा न चेत्सुन । तूर्णीकमात्रमात्राद्वा घूपदीपौ तथैव हि
 (३) प्राक्तिमात्रादप्यर्चयित्वा पञ्चान्नं यत्तु करलम् । सव्यञ्जनसूपयुक्तं ताभ्यां विरहितं च वा
 निवर्द्धयित्वा दद्यात् तत्पश्चात्तन्निवर्द्धनम् । तद्भक्तेभ्यस्तार्क्ष्यं शपसनकादिभ्य एव च ॥

समप्य कृत्वा कृत्य स्यान् भक्तिहीनोऽपि करलम् ।

(य पूजयित्वा द्वेषं न कुर्याद्भक्तपूजनम् ॥

निरर्थकं भवत्तनुं तस्मात्तद्भक्तपूजनम् । प्रयत्नं प्रदर्शयित्वा न निर्माल्यसमर्पणम् ॥
 भक्तपूजनमित्युक्तं तद्यन्तर्गतमित्यमाचरेत् ।) शालिग्रामाद्यामद्युग्मस्य पूजनं कार्यमन्वहम्
 गृहिवर्णिबनस्थानानि नित्यं सप्तकरं परम् । तद्युग्मपूजनं तथा न प्रशस्तं महात्मभिः ॥
 निम्नं दुःखफलं तथा तस्मात्तं तद्वरम् । शिलाभदनं सा पूजा गर्हिता वेदमार्गिणाम्
 सर्वमूर्तिष्वन एव भगवान्विष्णुरव्ययः । सान्निध्यं कुरुत नित्यं तस्माद्ग्राह्या समर्चनम्
 एकमेव प्रकृत्य न प्रथकं तस्मात्तन्मन्त्रं समर्पित्वात्पूजादत्र श्रीमान्नारायणो विभुः ॥
 सान्निध्यं कुरुत सर्वं देवभक्तस्मरन्वितम् । अनुरागयोगे तु देवदशस्य तस्य वै ॥
 मान्निध्यं तद्विशेषं भवति महत्तयः यत्र द्वादशमल्लयाणां सा(शा)लग्रामावाणनामका

वन्तं म हि त्शा य साभ्याद्वैकुण्ठसन्तकं ।

आदिभागा भगवत प्रतिमास्त्वपि करलं ॥

सा(शा)लग्राममुत्वनत्र न स्वातन्त्र्यं वक्ष्यिष्ये ।

प्रतिमाना प्रतिष्ठा सा सा(शा)लग्रामाणां समीपतः ॥

तस्मान्काया विधिजन्यं वन्मन्त्रं सुभक्तिः ।

प्राप्तमात्रं पूजा सा वृत्तिकानां विशेषतः ॥

हिता तत्प्रसादादि गर्हणं न तु वैदिकम् । असंभोज्यान्नहस्तेन यदन्नं वै निवेदितम् ॥
तद्ग्राह्यं भवत्येव तादृशं तं न संस्पृशेत् ।

असंपूज्या अपाङ्क्तेया अपात्राः पात्रदूपकाः ॥

तान्त्रिका वेदवाह्याश्च द्वेपिणः कुण्डगोलकौ । तथा देवलकाः सर्वे ब्रह्मप्रद्वेषिणोऽपि ये
अभिनिर्मुक्तकुनखि श्यावदन्तककुष्ठिनः । परिविन्ना अभ्युदिताः परिवित्तय एव च ॥
अपकीर्तिं हता वन्द्युत्यक्ता ब्राह्मणनिन्दिताः । पुनरन्ये कुरिसता ये तत्कृतं यन्निवेदितम्
तदस्पृश्यस्पर्शनेन स्नानप्रक्षालनादिना । शौचं संपादनीयं स्यात्तादृशस्य तु भक्षणात् ॥
अप्रायत्यमवाप्नोति तेन चित्ती भवेदपि । असंभोज्यान्न हस्तेन यदन्नं विनिवेदितम् ॥

तन्निर्विशङ्कं येऽदन्ति ते जातिभ्रंशिनः स्मृताः ।

सततं वैदिकानां तु प्रशस्तं स्यान्निवेदितम् ॥

संभोज्यान्नैककरतः संस्कृतं पावनं शिवम् । निवेदितेन रूच्यर्थं भोजयेन्न निवेदितम् ॥
पीडयेत्पिण्डयेच्च न त्यजेन्न निषेधयेत् । न प्रोक्षेत्परिपिञ्चेच्च कुर्यान्नोच्छिष्टमप्यति ॥
माहात्मद्वयहस्ताभ्यां रचितेऽपि निवेदिते । न भोजयेत्पुनः किं तु पृथक्त्वेनैव निक्षिपेत्
सुपकमन्नं विधिना शुद्धे पात्रान्तरे शिवे । सुखोष्णयित्वाभिचार्यं सूपव्यञ्जनसंयुतम् ॥
भक्ष्यभोज्यफलोपेतं रसैः पङ्भिः समन्वितम् ।

धूपदीपात्परं यत्नाद्गायत्र्या प्रोक्ष्य पाथसा ॥

सत्येन परिपिच्येदं मन्त्रैः प्राणादिपञ्चकैः । निवेदयेत्पञ्चशाख चाञ्चल्याभिनयेन वै ॥
घण्टानादप्रपूर्वेण देवाय परमात्मने । भक्तिगम्यो भक्तवश्यो दयालुर्दीनवत्सलः ॥
भक्तापराधानखिलान् क्षमते तत्कृत्वात्परान् । एकं तमेवापराधं सहते न तु केवलम् ॥
दीपदानात्परं यत्तद्व्यवधानकृतं हरिः । नैवेद्यमत्यसह्यं हि तद्विना क्षमते स्वभूः ॥

यद...त्यं निखिलं तस्मान्न कुर्यात्तु तथा नरः ।

कदापि बुद्धिमानत्र देवनिक्षिप्तचित्तकः ॥

नैवेद्यमचिरात्कुर्यात् दीपादथ विचक्षणः । चिरायमाणे नैवेद्ये सोऽनर्थस्तुमहान्यतः
दिनमेकं दशरथः चिरात्कृत्वा निवेदनम् । पुरा जन्मान्तरे कार्यान्तरयोगेनतादृशः ॥

स्थापयेन्मूर्ध्नि त्रिन्यस्य पुष्पमञ्जलिनायुतम् ।

स्थापयामीति सम्थाप्य देवश्चाविकमुद्रया ॥

त सनिधापयामीति मन्त्रेणैवावकुण्ठयेत् ।

निरोधयामीति च तनस्वरकुण्ठयामीति च ॥

एवं हि मुद्रया ऋष्यादिकं सकलकर्म तत् । त्रिन्यसेद्देवदेवायाऽऽसीन मूलमन्त्रत-

पाद्यमव्यं चाचमन मधुपर्कं तथा क्रमात् ।

कल्पितेभ्योऽथ पात्रेभ्यो दत्त्वाऽथ स्थापयेद्दरिम् ॥

कल्पितेभ्योऽथ पात्रेभ्य अर्घ्यमाचमन तत । तत्पाद्यमुपशीतं च दत्त्वा गन्धादिकं पु-

अक्षनानपि पुष्पाणि धूपदीपादिकं क्रमात् । नैवेद्यमपि ताम्बूलं कर्पूरादिमुगन्धकै-

गन्धेभ्यश्चन्दन पुष्प चन्दनादगन्धैः । कृष्णागरस्तत श्रेष्ठ अस्त्रैश्चापि जन्तुभि-

जरण्यसमवैयंद्वा स्वात्मारामसमुद्भवैः । यद्वा त्रितै पञ्चपुष्पैस्तुलसीचातिसमै-

अन्यै पुष्पैश्चिलोकेश पूनयेत्त्रिगोश्वरम् । येऽर्कपुष्पैश्चिलोकेश पूनयन्ति जनार्दनम्

तेभ्यस्तु सुमदद्दु स क्रोधादिषु प्रयच्छति । उन्मत्तनेन ये मूढा पूनयन्ति त्रिविक्र-

उन्माद प्रयत्न तेषा द्दानि गण्डध्वज । काश्चनी मालवीपुष्पै ये यत्नन्ति मुखरस-

दारिद्र्यदु स बटुल तेभ्यो विष्णु प्रयच्छति ।

गिरिकर्णिकया विष्णु ये यत्नन्त्यनुधा नरा ॥

तेषां कुलभ्रम घोर कुम्भे मधुमूत्रेण । अननैरर्चयेद्विष्णुं चक्राङ्कप्रतिमासु वा

दारिद्र्यदु स बटुल क्रोधादिषु प्रयच्छति । आत्मी पादद्वय पूज्य गन्धपुष्पैर्यथोक्ति-

तनो यन्न मथल विष्णो पूनयेन्मन्त्रक तत । ततो देव नमस्कृत्य परिवारान्प्रपूतयेत्

प्रागादिषु च परपु इत्यादिचतुष्टयम् । वदितैस्मृत्याशीश कांशसत्र प्रपूतयेत्

धामुदत्र येन प्राच्यां श्चे मरुदंश येनेत् ।

प्रयुक्त तु यनेत्याख्यां प्रतीच्यामनिर्द्वरम् ॥

यद्वा शान्ति यनेद्विद्वान् धी यनेद्वाऽऽसे दिशि ।

यायी सरस्वती यत्ना रौद्रकोणे रति येनेत् ॥

चक्रं शङ्खं गदां पद्मं कौस्तुभं कुशलं तथा ।

खट्वां च वनमालां च प्रागादिषु यजेत्क्रमात् ॥

।गादिषु चतुर्दिक्षु ध्वजं गरुडमेव च । ततः शङ्खं निर्धि पद्मं निर्धि चैव यजेत्क्रमात्

।दधादिषु च कोणेषु पूजयेत्तु विनायकम् । ह्यर्घ्यं च तनो दुर्गां विष्वक्सेनमिति क्रमात्

।गादीशानपर्यन्तं लोकपालान्यजेत्क्रमात् । पश्चात्तु देवदेवाय दत्तादुदकपूर्वकम् ॥

शुं नीचैः प्रदातव्यं दीपमुच्चैः प्रदापयेत् । प्रदापनेनात्र मन्त्रप्रोच्चारणमिति स्मृतम् ॥

दत्त्वाऽथ परिवारेभ्यो नैवेद्यं न्नानशोधनम् ।

कृत्वा तु शङ्खयत्नैव दत्त्वा संप्रोक्ष्य तत्परम् ॥

चक्रेण हरयेत्तं तु वायुबीजेन शोधयेत् । दग्ध्वा च बह्विबीजेन ह्यमृतीकरणं ततः ॥

निर्विपीकरणं कुर्यात्ततो गरुडमुद्रया । धेनुमुद्रां दर्शयित्वा मूलमन्त्रेण योजयेत् ॥

।पुष्परभ्यर्च्य नैवेद्यं पुष्पं देवाय पथकम् । समर्पयेत्तु विधिना मूलेनोदकपूर्वकम् ॥

।शुभ्रापिधानात्पश्चाद्गण्डूपं मुखवासनाम् । ताम्बूलं च ततो दत्त्वात्ततो नीराजनं हरेः

ततो नैवेद्यमुद्घृत्य विष्वक्सेनाय दापयेत् । अर्घ्याष्टकं ततो दत्त्वा दर्पणं व्यञ्जनं तथा

द्वयं चोपानहौ दत्त्वा नृत्तगीतैःस्तवैरपि । प्रणम्य दण्डवद्भूमौ नमस्कारेण योऽर्चयेत् ॥

परां गतिमवाप्नोति नित्यं क्रतुफलं लभेत् ।

विष्णोर्विमानं यः कुर्यात्सकृद्रक्तया प्रदक्षिणम् ॥

अथमेवसहस्रस्य फलं प्राप्नोति मानवः । तेजो रूपं ततो देवं संहरिष्या प्रपूर्य च ।

प्रविश्य देवे सर्वास्तु तं देवं हृदि मुद्रया । स्थापयित्वाऽर्चनं सर्वं कुर्यान्नारायणार्पणम् ॥

।अग्निश्रोमसहस्रैस्तु वाजपेयशतैरपि । यत्फलं कथितं सद्भिस्तत्फलं लभते वशान् ॥

।हृदि रूपं मुखे नाम नैवेद्यमुदरे हरेः । पादोदकं च निर्माल्यं मस्तके यस्य सोऽच्युतः ॥

भवेदेव न मन्देहः सन्देही पातकी भवेत् ।

एवं ह्यभ्यर्चितो विष्णुः प्रीतो भवति तत्क्षणात् ॥

किं तस्य बहुभिर्मन्त्रैः किं तस्य बहुभिर्मखैः ।

एवमर्चयितुं विष्णुं यद्यशक्तोऽन्यहं नरः ॥

सकल्पमात्रं कृत्वा वा पुष्पमूक्तं न कथञ्चन ।
 द्वात्रिंशत्प्राणभेदां मन्त्राभ्यां वा नस्तु न ॥
 अथादिशक्तिमिराजिपि नूत्नाकं वा यथा तथा ।
 शालग्रामं शङ्खलायमात्रं स्नानं वरम् ॥
 शृङ्गारणाञ्च वा कृत्वा गंगात्रयमुमादिभिः ।
 पूजयित्वा शक्तिमात्रान् कथायादिमुख्यं परम् ॥

तुल्या वा मन्त्रयित्वा कुतुम्भेन नस्तु न । नूत्नाकमात्रमात्राद्वा धूपदानीं तथैव ।
 (शक्तिमात्रादपयित्रापहान्त्नयन्तु कथञ्चनम् । मन्त्रञ्चनमप्युक्तं ताभ्यां विरहितं च व
 निरन्तरि वा द्वात्रिंशत्प्राणान्निर्गतम् । तद्वक्तव्यमनाश्रयमनकादिभ्य एव च
 समयं कृतकृत्यप्रदानं भक्तिप्रदानादि कथञ्चनम् ।
 (य पूजयित्वा द्वात्रिंशत्प्राणान्निर्गतम् ॥

निरन्तरं भवन्तु तन्मानन्दकृतज्ञानम् । प्रयत्नं प्रदर्शयित्वा निमाल्यममयान् ।
 भक्त्युत्तममिच्छुः तन्मन्त्रान्निर्गमाचरन् ।) शास्त्रिणां मन्त्रमुत्तमं पूजनं काचनन्त्या
 गृहविधिप्रदानानां निश्चयं परम् । तन्मुत्तमपूजनं तथा न प्रशस्य महानभिः ।
 निरन्तरं श्रवणं तथा तन्मान् तपश्चरन् । शिरोमन्त्रं मा पूजा गहिता बेदमार्गिणः
 मन्त्रमूर्तिवत् एव भगवन्निर्गुरव्यय । मान्त्रिणं कुर्वन्ति तन्मात्रप्राणां मन्त्रचन
 एकमेव प्रकृतं न प्रथकं तन्कथञ्चन मन्त्रिपूजनान्त्रं धामान्नारायणा विभुः ।
 मान्त्रिभ्य कुरुत मन्त्रवन्मन्त्रमान्त्रन । अनन्तप्रायथा तु द्वात्रिंशत्प्राणान् तन्त्रे ।
 मान्त्रिभ्य तद्विधानं मन्त्रिभ्यः प्रथमं यत्र द्वात्रिंशत्प्राणाका मा(शास्त्रप्राणाणामनामका

पुस्तकं मन्त्रिणां यथा साक्षात्कल्पसूक्तं ।
 अग्निमात्रा भगवन् प्रतिमाभ्यपि कथञ्चन ॥
 मा(शास्त्रप्राणमुत्तमं न म्वातन्त्रं चत्सि व ।
 प्रतिमाना प्रतिष्ठा मा मा(शास्त्रप्राणा ममापत ॥
 तन्माद्यया विधिष्वन वन्मन्त्रं मुमन्त्रि ।
 प्रतिमात्रं पूजा मा वाक्कानां विरापत ॥

गर्हिता तत्प्रसादादि गर्हणं न तु वैदिकम् । असंभोज्यान्नहस्तेन यदन्नं वै निवेदितम् ॥

तद्ग्राह्यं भवत्येव तादृशं तं न संस्पृशेत् ।

असंपूज्या अपाङ्क्तेया अपात्राः पात्रदूपकाः ॥

तान्त्रिका वेदवाह्याश्च द्वेपिणः कुण्डगोलकौ । तथा देवलकाः सर्वे ब्रह्मप्रद्वेषिणोऽपि ये
अभिनिर्मुक्तकुनखि श्यावदन्तककुष्ठिनः । परिविन्ना अभ्युदिताः परिवित्तय एव च ॥
अपकीर्तिं हता बन्धुत्यक्ता ब्राह्मणनिन्दिताः । पुनरन्ये कुतिसता ये तत्कृतं यन्निवेदितम्
तदस्पृश्यस्पर्शनेन स्नानप्रक्षालनादिना । शौचं संपादनीयं स्यान्तादृशस्य तु भक्षणात् ॥
अप्रायत्यमवाप्नोति तेन चित्ती भवेदपि । असंभोज्यान्न हस्तेन यदन्नं विनिवेदितम् ॥

तन्निर्विशङ्कं येऽदन्ति ते जातिभ्रंशिनः स्मृताः ।

सततं वैदिकानां तु प्रशस्तं स्यान्निवेदितम् ॥

संभोज्यान्नैककरतः संस्कृतं पावनं शिवम् । निवेदितेन रुच्यर्थं भोजयेन्न निवेदितम् ॥
न पीडयेत्पिण्डयेच्च न त्यजेन्न निपेधयेत् । न प्रोक्षेत्परिपिञ्चेच्च कुर्यान्नोच्छिष्टमप्यति ॥
माहात्मद्वयहस्ताभ्यां रचितेऽपि निवेदिते । न भोजयेत्पुनः किं तु पृथक्त्वेनैव निक्षिपेत्
सुपकमन्नं विधिना शुद्धे पात्रान्तरे शिवे । सुखोष्णयित्वाभिधार्यं सूषण्यञ्जनसंयुतम् ॥
भक्ष्यभोज्यफलोपेतं रसैः पङ्भिः समन्वितम् ।

धूपदीपात्परं यन्नाद्गायत्र्या प्रोक्ष्य पाथसा ॥

सत्येन परिपिञ्चेद्दं मन्त्रैः प्राणादिपञ्चकैः । निवेदयेत्पञ्चशाख चाञ्चलयाभिनयेन वै ॥
घण्टानादप्रपूर्वेण देवाय परमात्मने । भक्तिगम्यो भक्तवश्यो दयालुर्दीनवत्सलः ॥
भक्तापराधानखिलान् क्षमते तत्कृत्वात्परान् । एकं तमेवापरार्थं सहते न तु केवलम् ॥
दीपदानात्परं यत्तद्व्यवधानकृतं हरिः । नैवेद्यमत्यसह्यं हि तद्विना क्षमते स्वभूः ॥

यद...त्यं निखिलं तस्मान्न कुर्यात्तु तथा नरः ।

कदापि बुद्धिमानत्र देवनिक्षिप्तचित्तकः ॥

नैवेद्यमचिरात्कुर्यात् दीपादथ विचक्षणः । चिरायमाणे नैवेद्ये सोऽनर्थस्सुमहान्यतः
दिनमेकं दशरथः चिरात्कृत्वा निवेदनम् । पुरा जन्मान्तरे कार्यान्तरयोगेनतादृशः ॥

पश्चाज्जमान्तरे तस्य फलं पारं मुदागाम् ।

अत्रापि क्लिष्टमेवारी महाभक्तशिरोमणि ॥

अथयत्कल्प्य वै तादृशं प्रवदामि च । नृणां दुर्गुणामश्च पुत्रशोकेन पीडित ॥
सूनोरसनिधौ कथं त्रिससर्ज हि पार्ष्णिप । तत्पूजया स भगवान् क्रीतन्सुप्रतां गत ॥
अपि तस्य फलं तस्मै तादृशं यद्ददौ पुनः । तस्माद्भिद्वानत्र नियतं पूजास्वपि यत्नतः ॥
नैवद्यमचिरात्कुप्राहोपादय त्रिवर्जम् । तदेव पुनरप्येकं भक्तानां तत्समर्पणम् ॥
तद्वृत्तान्ते प्रकर्तव्यमन्यथा तेति कोपतः । शपन्त्येन यत्किमुत्था भक्तान्ते सनकादयः ॥
तस्मात्तथा प्रकर्तव्यं तन्नैवद्यममर्पणम् । एतेन शिवपूजापि प्रोक्तप्रायात्र केरला ॥
तत्राद्या या वैदिकी सा सर्वे मन्त्रैर्निगृते । सर्वेषामतिमौल्यमार्गैर्गोपाडतिमूढ ॥
महेश्वरस्तत्र मध्ये प्रपूज्य म्यात् यम्यक ।

आदित्य पूर्वभागे तु अम्बिकादक्षिण शिवा ॥

निर्गुणैश्च पश्चिमेऽस्याद्गणनाथन्नतो(यो)न्तरे । क्रमेण स्थापनीयाः सुपूजनेऽत्र शिवस्य तु ॥
दं लिङ्गं बाणानामैकनिधुतम् । सौम्यं रात्रयं वापि तथा मारुतस्तु वा ॥

रालं वा रमलिङ्गं वा मद्योनात्पारयत्तु वा ।

अधारनामकं वापि न चैतत्सुम्पात्यकम् ॥

वामदेशायकं श्रीमान्न च शीशानसशिकम् । एतेषु लभ्यते यद्वा तदेकं वा त्रयं यजेत् ॥

सत्राग्निं यानि वा यस्य तावन्थो वाऽत्र पूजयेत् ।

पुणोक्तं परिवारैस्तु समष्ट्यैवाऽत्र पूजनम् ॥

वैदिकस्यैव त्रिहितं तान्त्रिकस्य न तद्भवन । तद्गौरी शिवनाथात्स्य गौरीपूजनकर्मणि ॥
स्त्रीशायमिति पूजाविधिज्ञा प्राहुरित्यथ । स्नात्किं सूपमूर्तिं स्नात्प्रकृत्या मन्त्रवित्तमै ॥
सा(शा)लप्रार्थिणि हरिं प्रोक्तं शौणं कलयो विनायकम् ।

सा(शा)लप्रामेषु शिवयो मूर्तयो त्रिविधा परा ॥

प्रशस्ताः स्तुतास्तु मता वैदिकानां महात्मनाम् ।

पूजाकर्ममुसप्रोद्या उत्तमत्वन सन्ततम् ॥

दैनंदिनावाहनं तु पश्चानामत्र वैदिके ।

न कार्यमेव किं त्वेतन् कार्यं वच्यस्य निश्चयम् ॥

दिना.....काति करणे तत्पूजायां परं तु तत् ।

आवाहनं तत्प्रभवेत् पश्चगव्याभिपेचनम् ॥

पश्चामृताभिपेकश्च देवताऽऽज्ञानसिद्धये । सा(शा)लप्राप्ते सर्वथैव न तथाऽऽवाहनं भवेत् ।
प्रतिमानां वैदिकानां पक्षे पक्षे भवेत्तु तत् । महाभिपेकात्परतः अपिधानक्रिया च सा ॥
तदीय वाससैव स्यात्तद्भ्रमस्यापनुत्तये । धूपो दीपश्च नैवेद्यं त्रयमेव च तत्क्षणे ॥
कर्तव्यत्वेन कथितं तद्विधिर्गर्मात्मभिः । (अपि चण्डालसंस्मृष्ट सा(शा)लप्रावा तु सन्ततम्
पूतः प्रक्षालनाच्छुद्धो भवत्येव ततः पुनः । तत्तीर्थं चापि नैवेद्यं न स्वीकार्यं दिनत्रयम्
फलादिकं चेत्संग्राह्यमोदनं निन्दितं भवेत् । पूर्णसूक्ताभिपेक्ष तत्परं तस्य वैदिकम् ॥

प्रकार्यं इति तज्ज्ञास्ते प्रवदन्ति मनीषिणः ।

उच्छिष्ट दूषितो यस्तु सा(शा)लप्रावा दिनद्वयात् ॥

पूर्णसूक्ताभिपेकश्च तत्परं तस्य वैदिकम् ।

प्रकार्यं इति तज्ज्ञास्ते प्रवदन्ति मनीषिणः ॥

उच्छिष्टदूषितो यस्तु सा(शा)लप्रावा दिनद्वयात् ।

पूर्णसूक्ताभिपेकस्य योग्यः स्यादिति योगिनः ॥

चण्डालहस्तगः साक्षात् सा(शा)लप्रावा तु पक्षतः ।

जलावासेन शुद्धिः स्यात्तत्प्रावाहनादिकम् ॥

प्रतिमानिखिलाश्चापि शिवविष्णवादिकाः सदा ।

प्रतिष्ठया तच्छास्त्रोक्तविधयैव न चान्यथा ॥

पूज्या योग्याश्च पूताश्च स्युः संग्राह्याश्च सन्ततम् ।

भवेयुरेव सर्वेषां यतीनां योगिनां विना ॥)

आदित्यादिकपश्चानां नित्यवैदिक पूजने ।

रुद्रपूर्वादयो मन्त्राः तत्तन्नामार्चनादिकाः ॥

सवा अप्यत्र कर्तुं वा शक्यन्ते ब्रह्मनुद्धित । सर्वोपास्य सर्वान्यं सर्वनामास्य पर
मत्यज्ञानानन्दरूप जगज्जन्मादि कारणम् । तद्ब्रह्म कथितं यस्मात्तदेवातो महेश्वर ।

ब्रह्मत्रिण्युर्मूर्धशक्तिनामभावेण भिन्नत ।

निगद्यतेऽजन्मद्रुद्रश्च शिव एव यत्वा (हरे) पर ॥

हरिरेव शिव माश्रान् तयोर्भदो न सर्वथा ।

भेदरूपापमानोति पुनर्वच्यपि सूक्ष्मत ॥

शिवस्य हृदय त्रिण्यु त्रिण्योश्च हृदय शिव ।

यथा शिवमयो त्रिण्युरेव त्रिण्युमय शिव ॥

आकारात्प्रतिष्ठितो यथा गच्छति सागरम् । सर्वदेवनमस्कार केशवं प्रतिगच्छति
यथाशुचि तनो नित्यमभीष्टमुत्पूजनम् । जलाभिषेकपुपाद्यै दीपाद्यैश्च निवेदनैः ।
कुयादेव त्रिधानेन कृतकृत्यो भवत्तत । प्रणवो व्याहृतिमाया वीतिनी करणी च स
व्याहृत्या सपुत्रयुता निरिच्छाकाररूपक । सर्वमन्त्रस्त्रयश्च सर्वकारणवाचक ।

तथा सूर्यस्य वायोश्च इन्द्रम्वान्नेस्त्रयस्य च ।

यमाया अप्य काया स्वरूपोज्य क्रियादिक ॥

मुपुष्टिन्मय वृक्षस्य यथा गन्ध मुराोभन ।

यानि दूरात्तथा तस्य गन्धस्पर्शो महात्मन ॥

तस्मात्तु गन्धाद्गवान्गान्धारयति शकर । गान्धारश्च महादेवो देवानामपि लीलया
मुगन्धस्तस्यलोकेऽस्मिन्वायुराति नभस्वटे । तस्मात्सुगन्धिक देव सुगन्ध पुष्टिवर्धनम् ॥

अस्यावश पुरा शम्भो इति योनीं प्रतिष्ठित ।

तस्य देव मुनद्वाण्डहिरण्मयमभोद्धरम् ॥

चन्द्रादित्यौ स नक्षत्रा भूमुधम्बर्जनमप । सत्त्वलोकमतिक्रम्य पृथिवीतस्य तस्य वै ॥
पञ्चभूतान्यहकारा बुद्धि प्रकृतिरेव च । पृथिवीमीतस्य तस्यैव तस्माद्देव पुष्टिवर्धन ॥
त पुष्टिवर्धन देव घृतेन पयसा तथा । पयस्ययुक्तद्रुमासै कुशाकन घृतेन वा ॥

सघृतेन विलेनैव गच्छ(द्रु)च्या पायसेन वा । मधुसयुक्तगोधूमयनचित्कवर्णैरपि ॥

कुमुदार्कशमीपत्र गौरर्पसपवारिभिः । भक्त्यालिङ्गे यथा न्यायं नित्यं देवं प्रपूजयेत्
 ऋतेनानेन माम्पाशाद्वन्धनाज्जन्मयोगतः । मृत्योश्च बन्धनाच्चैवमक्षर्यं ते च तेजसा
 उर्वारुकेण पकानां यथाकालादमृत्युकः । तथैव कालस्संप्राप्तः ऋतेनानेन यस्ततः ॥

पञ्च मन्त्रविधं कृत्वा शिवलिङ्गं प्रपूजयेत् ।

तस्य पापक्षयोऽतीव भविता मृत्युनिग्रहः ॥

त्र्यम्बकसमो नास्ति देव देव घृणानिधिः । प्रसादशीलः प्रीतश्च तथा पुत्रधनप्रदः ॥

तस्मात्सर्वं परित्यज्य त्र्यम्बकं तमुमापतिम् । त्रियम्बकेण(न) मन्त्रेण पूजयेत्सुसमाहितः

सर्वावस्थां गतो वाऽपि युक्तो वा सर्वपातकैः ।

ध्यात्वा शिवं कृतार्थः स्यात्सरुद्रश्च भवेच्छनैः ॥

हस्तादृत्वा च भूतानि दत्त्वा द्रव्याण्यप्यसंलयया ।

परेषां कृतकृत्यः स्याच्छिवाचर्चनपरो नरः ॥

इन्द्रोऽनुष्टुप्कहोलश्च गायत्री वाथ वा पुनः । मृतसंजीविनीरुद्रीजस्तत्प्रणवः स्मृतः ॥

उमाशक्तिस्तु कथिता विनियोगो यथेच्छया । अनेन पूजयेद्देवं त्र्यक्षरेण जगद्गुरुम् ॥

अक्षमालाधरो देवो दक्षिणेन तु पाणिना । वामेन मृतकुण्डं च धारयेद्मृतान्वितः ॥

वरलाभः पाणिश्च दिव्याभरणभूषितः । शुक्लः सुपीतवासाश्च पद्मस्योपरि संस्थितः ॥

ओं जुं सो मूलमन्त्रः स्यात् पूज्यो मृत्युंजयः शिवः ।

गन्धादिभिर्यथान्यायंतनाग्नावाहनादिकम् ।

वस्त्रे(स्तेनै)णैव कर्तव्यः अर्घ्यं तेनैव दापयेत् । मृत्युञ्जयोक्तकल्पेषु ब्राह्मणं तेन पूजयेत् ॥

करशुद्धिस्तु मूलेन कवचं तेन कारयेत् । ऋषिं शिरसि विन्द्यस्य मुखे इन्द्रो हृदिस्थलः ॥

कुर्यात्तु देवताध्यानमस्त्रं च दशदिक्षु वै । प्रातःकाले च मध्याह्ने प्रदोषे च विशेषतः ॥

भास्करोदयमारभ्य यावत्तु दश नाडिकाः ।

प्रातःकालः सविज्ञेयः शिवपूजाविधौ नृणाम् ॥

प्रातःकालं समारभ्य आसन्ध्यां मध्यमः स्मृतः ।

अस्तमानं समारभ्य यावत्सप्त हि नाडिकाः ॥

तृतीयाधममोक्षय कालत्रयसमर्चन । त्रिवारमात्रररणात् प्रातः प्रभृति सन्नतम् ।

आरात्रि साधयाम वै यदा वा स्यात्तदा स तु ।

नियम प्रभवन्तून न सरूपो विनश्यति ॥

यद्वा मध्याह्नरलाया शिव यष्टत्रा तु मन्व्ययो ।

पञ्चोपचारान्बुर्जित तावत्पूजाफल लभन् ॥

जलसप्रहण कुर्वान् पात्रपुष्पादिसमहम् । कर्तव्यमुद्कादूर्ध्वं शुद्ध सन् जलसमहम् ।

कुशादेयातिभक्त्यैव नाशुद्धस्तु वदाचन ।

स्नान कृत्वा तु मध्याह्ने पुष्पाद्युत्पादयन्नि ये ॥

देवतास्त न गृह्णन्ति पितरो गुरवस्तथा । तस्मादिनोद्गयादूर्ध्वं मध्याह्नाप्राक् समुद्वरेत् ॥

स्वारामसभव श्रष्ट तत्तु स्यादुत्तमोत्तमम् । मध्यम वनसञ्जात ऋयलघ निरर्थकम् ।

परकीयारामत्र तु तफलार्थं तमुच्यते । शूद्रोपवनतो यस्तु निरर्थकमिदं स्मृतम् ॥

(वाय)वीय वाडवाना द्वयोरधफल लभन् । शतपुष्पसम विल्व तथैव तुलसीदलम् ॥

तुलसीपुष्पतुलित विल्वपुष्पसम तु वा । न वस्तुलोके परम वर्तते यत्र कुत्रचित् ॥

प्राणायाम च सकल्प विना देव न पूजयेत् ।

सकल्पा परतो त्रिद्वान् कश्चार्चनमारभत ॥

गन्धपुष्पाक्षतै मन्थक तीर्थावाहनकै परै ।

आपोव यादिभिर्मन्त्रै तन्मुद्रादर्शनादिभि ॥

तन्मत्रपठनापश्चात् नञ्जलनोद्भृतेन वै । पूजाद्रव्याणि चात्मान प्रोक्षयेत्त्पर पुन ॥

यागनेहस्य पूर्वादिभिश्चु द्वाराणि पूजयेत् ।

द्वारमन्त्राम्बुनाप्रोक्ष्य द्वारपालान् यजे क्रमात् ॥

गणपो भारती लक्ष्मी सबद्धारोध्वगा स्मृता ।

द्वारस्य दक्षिण वामे मध्यमे परिवर्तिन ॥

प्राक् द्वारे ऋक्षिण नन्दि गङ्गा च द्वारमासित ।

गणगो दक्षिण द्वारे पश्चिम तु सरस्वती ॥

भृङ्गा सिन्धुश्च तत्पूर्वं सौम्यद्वारस्य पश्चिमे ।

गौरीतापौ च तत्पूर्वं दण्डश्चापि पयोष्णिका ॥

मृषमा.....प्रत्यग्द्वारे दक्षिणभागौ । स्कन्दो गोदावरी वामे तेषामावाहनादिकम्

कृत्वा द्वाराणि संज्ञाय पूर्वदक्षोत्तराणि च । कुर्वीत दक्षिणद्वारप्रवेशं सर्वकर्मसु ॥

कवाटद्वितयं यष्ट्वा सुवाहुं विमलं यजेत् ।

धामशाखां समाश्रित्य गोहलीमस्पृशन् यजेत् ॥

दक्षपादं पुरस्कृत्य वास्तुपालं ततो यजेत् । यजेन्निकृत्तिकोष्ठे तु ब्राह्मणं जगदीश्वरम् ॥

गणेशस्थापनं वायौ गुरुगामीशकोणतः । देवं प्रदक्षिणीकृत्य वह्निकोणं समाश्रयेत् ॥

प्रतीचीमग्रतः शम्भोः नोत्तरां योपिदाश्रयेत् ।

स प्रतीचीयुतः पृष्ठं तस्माद्दक्षं समाश्रयेत् ॥

पश्चिमद्वारहर्म्यं तु यजेन्निकृत्ति (?) कोणतः । प्रणवेनासने प्रोक्ष्य वीजं सारस्वतं स्मरेत्

ष्णिकां संस्मरेत्त्र दशप्राकारभूपिताम् । स्वरयुग्मं दलेष्वेव चन्द्रादींस्तत्क्रमाद्यजेत् ॥

पूर्वादिषु चतुर्दिक्षु वकारं विन्दुसंयुतम् । आग्नेयादिषु कोणेषु उकारं विन्दुसंयुतम् ॥

मातृकाभरणं कृत्वा उपनिन्यु ह्युदङ्मुखः । पद्मासनसमासीनः प्राणायामक्रमान्वितः

भूतशुद्धिर्विधायैव मन्त्रशुद्धिर्विधाय च ।

मन्त्रन्यासं ततः कुर्यात्त्रिकोणं मण्डलं शुभम् ॥

समीकृत्याखिलं विद्वान् ऋषिद्वन्दादिपूर्वकम् ।

शङ्खं चैवार्घ्यपात्रं च पाद्यमाचमनीयकम् ॥

साधारणं जलेनैव क्षालयेदस्त्रमन्त्रतः । देवस्य पुरतः कुर्यात् त्रिकोणं मण्डलं शुभम् ॥

अग्निवीजं समालिख्य जातवेदसमर्चयेत् ।

अस्त्रेण क्षालितां धारां वायुवीजेन निक्षिपेत् ॥

रविमण्डलमध्यस्थं विन्दुयुक्तमकारतः । स्नापयित्वा रविं पूज्य गायत्र्या गन्धपुष्पकैः ॥

क्षकारादिककारान्तमातृकां च विलोमयेत् ।

आनीय चोदकं शङ्खे तीर्थान्नाराचमुद्रया ॥

सर्वा अप्यत्र कर्तुं या शक्यन्ते ब्रह्मजुद्धित । सर्वांपाम्यं सर्वजन्तुं सर्वनामास्पदं पर
सत्यज्ञानानन्दरूपं जगज्जन्मादि कारणम् । तद्ब्रह्म कथित यस्मात्तदेवातो महेश्वर

ब्रह्मत्रिण्यमूर्धशक्तिनाममात्रेण भिन्नत ।

निगद्यतेऽस्तद्ब्रह्म शिव एव यथा (हरे) पर ॥

हरिरेव शिव साक्षान् तयोर्भेदो न सर्वथा ।

भेदकृत्पापमानोति पुनर्वच्यपि सूक्ष्मत ॥

शिवस्य हृदयं त्रिण्यु त्रिण्योश्च हृदयं शिव ।

यथा शिवमयो त्रिण्युरेव त्रिण्युमय शिव ॥

आकाशात्पतित्त तोय यथा गच्छति सागरम् । सर्वदेवनमस्कार केशवं प्रतिगच्छति

यथारुचि ततो नित्यमभीष्टपुरपूजनम् । जलाभिषेकपुष्पाद्यै दीपाद्यैश्च निवेदनै ।

कुर्यादेव विधानेन कृतकृत्यो भजेत्तत । प्रणमो व्याहृतिर्माया वीजिनी करणी च स

व्याहृत्या सप्तयुतो निखिलाकाररूपक । सर्वमन्त्रस्वरूपश्च सर्वकारणवाचक ।

तथा सूर्यस्य वायोश्च इन्द्रस्याग्नेस्त्रयस्य च ।

उमाया आय काया स्वरूपोऽय क्रियादिक ॥

सुपुष्टिस्तम्य वृक्षस्य यथा गन्ध सुराभिन ।

याति दूरात्तथा तस्य गन्धस्पर्शो महात्मन ॥

तस्मात्तु गन्धाद्गवान्गान्धारयति शकर । गान्धारश्च महादेवो देवानामपि लील्य

सुगन्धस्तस्यलोकेऽस्मिन्वायुराति नभस्सठे । तस्मात्सुगन्धिक देव सुगन्ध पुष्टिवर्धनम् ।

अस्यावेश पुरा शम्भो हृदि योनौ प्रतिष्ठित ।

तस्य देव सुगन्धाण्डहिरण्यममचोद्भवम् ॥

चन्द्रादित्यौ स नक्षत्रा भूभुंजस्त्रजनरूप । सत्यलोऽमतित्रम्य पृथिवीतस्य तस्य वै ॥

पथभूतान्यहकारो बुद्धि प्रकृतिरेव च । पृथिवीतीतस्य तस्यैव तस्माद् वै पुष्टिवर्धन ॥

त पुष्टिवर्धन देव घृतेन पयसा तथा । पयस्सयुक्तदूर्वाभि कुशरिक्त घृतेन वा ॥

सघृतेन तिलेनैव गह्व (इ) च्या पायसेन वा । मधुसयुक्तगोधूमयवबिल्वफलैरपि ॥

कुमुदार्कशमीपत्र गौरर्पसपवारिभिः । भक्त्यालिङ्गे यथा न्यायं नित्यं देवं प्रपूजयेत्
 ऋतेनानेन माम्पाशाद्वन्धनाज्जन्मयोगतः । मृत्योश्च वन्धनाच्चैवमक्षय्यं ते च तेजसा
 उर्वारुकेण पक्वानां यथाकालादमृत्युकः । तथैव कालस्संप्राप्तः ऋतेनानेन यस्ततः ॥

पञ्च मन्त्रविधं कृत्वा शिवलिङ्गं प्रपूजयेत् ।

तस्य पापक्षयोऽतीव भविता मृत्युनिग्रहः ॥

त्र्यम्बकसंमो नास्ति देव देव घृणानिधिः । प्रसादशीलः प्रीतश्च तथा पुत्रधनप्रदः ॥

तस्मात्सर्वं परित्यज्य त्र्यम्बकं तमुमापतिम् । त्रियम्बकेण(न) मन्त्रेण पूजयेत्सुसमाहितः

सर्वावस्थां गतो वाऽपि युक्तो वा सर्वपातकैः ।

ध्यात्वा शिवं कृतार्थः स्यात्सरुद्रश्च भवेच्छनैः ॥

हस्तादत्वा च भूतानि दत्वा द्रव्याण्यप्यसंख्यया ।

परेषां कृतकृत्यः स्याच्छिवार्चनपरो नरः ॥

छन्दोऽनुष्टुप्कहोलश्च गायत्री वाय वा पुनः । मृतसंजीविनीरुद्रीजस्तत्प्रणवः स्मृतः ॥

उमाशक्तिस्तु कथिता विनियोगो यथेच्छया । अनेन पूजयेद्देवं त्र्यक्षरेण जगद्गुरुम् ॥

अक्षमालाधरो देवो दक्षिणेन तु पाणिना । वामेन मृतकुण्डं च धारयेदमृतान्वितः ॥

वरलाभपाणिश्च दिव्याभरणभूषितः । शुक्लः सुपीतवासाश्च पद्मस्योपरि संस्थितः ॥

ओं जुं सो मूलमन्त्रः स्यात् पूज्यो मृत्युंजयः शिवः ।

गन्धादिभिर्यथान्यायंतनाम्नावाहनादिकम् ।

वस्त्रे(स्तेनै)णैव कर्तव्यः अर्घ्यं तेनैव दापयेत् । मृत्युञ्जयोक्तकल्पेषु ब्राह्मणं तेन पूजयेत् ॥

करशुद्धिस्तु मूलेन कवचं तेन कारयेत् । ऋषिं शिरसि विन्यस्य मुखे छन्दो हृदिस्थले ।

कुर्वात्तु देवताध्यानमस्त्रं च दशदिक्षु वै । प्रातःकाले च मध्याह्ने प्रदोषे च विशेषतः ।

भास्करोदयमारभ्य यावत्तु दश नाडिकाः ।

प्रातःकालः सविज्ञेयः शिवपूजाविधौ नृणाम् ॥

प्रातःकालं समारभ्य आसन्ध्यां मध्यमः स्मृतः ।

अस्तमानं समारभ्य यावत्सप्त हि नाडिकाः ॥

तृतीयाधममोक्षेऽथ कालत्रयसमर्पणे । त्रिशारमात्रकरणान् प्रातः प्रभृति सन्तवम् ।

आरात्रि मासंयाम वै यदा वा स्यात्तदा स तु ।

नियम प्रभवेन्मूल न सकल्यो विनश्यति ॥

यद्वा मध्याह्नोऽथा शिव यत्रा तु मन्थयो ।

पञ्चोपचारान्तुर्वीत नायत्रापरलं लभेत् ॥

जलसंप्रदग् कुंवां पात्रपुष्पादिसमदम् । कर्तव्यमुदकादूर्ध्वं शुद्ध सन् जलसप्रदम् ।

कुंवादेवातिभक्त्यैः नाशुद्धन्तु कदाचन ।

स्नान कृत्वा तु मध्याह्ने पुष्पागुत्पादयन्निधे ॥

देवनास्तं न गृह्णन्ति पित्रोः गुरुरनया । तस्माद्दिनोदयादूर्ध्वं मध्याह्नात्प्राक् समुद्धरेत् ।

स्वारामसभव श्रेष्ठ तनु स्यात्तुत्तमोत्तमम् । मध्यमं वनमञ्जात क्रयलत्र निरर्थकम् ॥

परकीशारामज तु तत्सञ्चार्यं तमुच्यते । शूद्रोपवनचो यस्तु निरर्थकमिदं स्पृष्टम् ॥

(वाय)रीष नाडवाना द्वयोर्दण्ड लभन् । शतपुष्पसम त्रित्य तयैः तुलसीदलम् ॥

तुलसीपुष्पतुलित त्रित्यपुष्पसम तु वा । न वस्तुद्धोरे परम वर्तते यत्र कुत्रचिन् ॥

प्राणायाम च मरुत्य विना देव न पूजयेत् ।

सकलयात्परतो विद्वान् कलशार्चनमारभेत् ॥

गन्धपुष्पाञ्जलं मन्थकू तीधानाहनकै परै ।

आपोऽथादिभिर्मन्त्रैः तन्मुद्रादर्शनादिभि ॥

तन्मन्त्रपठनात्पश्चान् तत्रानोद्घृतेन वै । पूजाद्दश्याणि चात्मान प्रोक्षयेत्तत्पर पुनः ॥

वागगेहस्य पूजाद्विदितु द्वाराणि पूजयेत् ।

द्वारमन्त्राम्बुनापोक्ष्य द्वारपालान् बनेत्प्रमान् ॥

गणपो भारती लक्ष्मी सर्वद्वारोर्ध्वगा स्मृता ।

द्वारस्य दक्षिण वामे मध्यमे परिवर्तिन ॥

प्राक् द्वारे दक्षिण नन्दि गङ्गा च द्वारमास्विन ।

गणेशो दक्षिण द्वारे पश्चिमे तु सरस्वती ॥

भृङ्गा सिन्धुश्च तत्पूर्वं मौम्यद्वारस्य पश्चिमे ।

गौरीतापौ च तत्पूर्वं दण्डश्चापि पयोष्णिका ॥

ऋषभा ... प्रत्यग्द्वारे दक्षिणभागगौ । स्कन्दो गोदावरी वामे तेपामावाहनादिकम्
कृत्वा द्वाराणि संज्ञाय पूर्वदक्षोत्तराणि च । कुर्यात् दक्षिणद्वारप्रवेशं सर्वकर्मसु ॥

कवाटद्वितयं यष्ट्वा सुवाहुं विमलं यजेत् ।

धामशाखां समाश्रित्य गेहलीमस्पृशान्यजेत् ॥

दक्षपादं पुरस्कृत्य वास्तुपालं ततो यजेत् । यजेन्निकृत्तिकोष्ठे तु ब्राह्मणं जगदीश्वरम् ॥

गणेशस्थापनं वायौ गुरुगामीशकोणतः । देवं प्रदक्षिणीकृत्य वह्निकोणं समाश्रयेत् ॥

प्रतीचीमग्रतः शम्भोः नोत्तरां योपिदाश्रयेत् ।

स प्रतीचीयुतः पृष्ठं तस्माद्दक्षं समाश्रयेत् ॥

पश्चिमद्वारहर्म्यं नु यजेन्निकृत्ति (?) कोणगः । प्रणवेनासने प्रोक्ष्य वीजं सारस्वतं स्मरेत्

ऋणिकां संस्मरेत्तत्र दशप्राकारभूषिताम् । स्वरयुग्मं दलेष्वेव चन्द्रादींस्तत्क्रमाद्यजेत् ॥

पूर्वादिपु चतुर्दिक्षु वकारं विन्दुसंयुतम् । आग्नेयादिपु कोणेषु उकारं विन्दुसंयुतम् ॥

मातृकाभरणं कृत्वा उपनिन्यु ह्युदङ्मुखः । पद्मासनसमासीनः प्राणायामक्रमान्वितः

भूतशुद्धिर्विधायैव मन्त्रशुद्धिर्विधाय च ।

मन्त्रन्यासं ततः कुर्यात्त्रिकोणं मण्डलं शुभम् ॥

समीकृत्याखिलं विद्वान् ऋषिद्यन्दादिपूर्वकम् ।

शङ्खं चैवार्घ्यपात्रं च पाद्यमाचमनीयकम् ॥

साधारणं जलेनैव क्षालयेदस्त्रमन्त्रतः । देवस्य पुरतः कुर्यात् त्रिकोणं मण्डलं शुभम् ॥

अग्निवीजं समालिख्य जातवेदसमर्चयेत् ।

अस्त्रेण क्षालितां धारां वायुवीजेन निक्षिपेत् ॥

रविमण्डलमध्यस्थं विन्दुयुक्तमकारतः । स्नापयित्वा रविं पूज्य गायत्र्या गन्धपुष्पकैः ॥

क्षकारादिककारान्तमातृकां च विलोमयेत् ।

आनीय चोदकं शङ्खे तीर्थान्नाराचमुद्रया ॥

आवाह्यैव तु गङ्गादीन् तद्वारण सविन्दुना । अमृतीकरणं कुयादमृती भुव इयथ ॥
निर्विपाकरणं कुयात् का च गारुड मुद्रया । हृदा सपूजयेच्छङ्ख कञ्चेनावतुष्टयत् ॥
अरण्ये रक्षयेच्छङ्ख कञ्चनारकुण्ठनम् । अस्त्रमन्त्रग चालोक्य घेतुमुद्रा तु मूलन ॥
दशयित्री तता मन्त्रं सृष्ट्वा चैवाग्धा तपत ।

आत्मानं प्रयत्नात् च प्रोपेद्यन्नसाधनम् ॥

पाशाध्यायमनीयादि पात्राण्यत्र हि साधयेत् ।

अभावे चैव पात्राणां शङ्खं चैवापि तन्त्रत ॥

आत्माऽचनं प्रवृत्तीन् गन्धार्थैरेणुपुष्पकैः । तमालावलयं कृत्वा देववदस्वरूपिणम् ॥
यनेदेव विधानेन बन्दिनी नियमेषु वै । हस्तदीपाश्वितान्विन्दुन् महारन्ध्रशिरोन्तरात्
मन्त्रान्समुच्चरेन्मन्त्री देवममन्त्रेण धारिणा ।

प्रोक्ष्याद्भुवकनिष्ठाभ्यां पूजापुष्पितं त्यजत ॥

वामहस्तेन समृज्य पीठकं दक्षहस्ता । मूलनपाणिना देवगङ्गाद्यन्नयावयि ॥
मध्यमानामिकाङ्गुष्ठैरुत्तानैर्लिङ्गमस्तकं । पुण्यनिधाय दवाऽयं लिङ्गमुद्रादरोद्भृदि ॥
अङ्गुष्ठेन स्थालिङ्गं पश्चात्पादं तु मुष्टिना । अरण्ये हस्तप्रभालयं यनेदेव गणाधिपम्
पूर्वं सफलिते पीठं गुणं चैव प्रपूजयत् । आधाररक्तिं समृज्य मूलप्रकृतिमेव च ॥
कूमराय धराह च पृथिवी च यनेत्क्रमात् । ततो रत्नमयी वदी मण्यं स्थलमेव च ॥
पीठपादेषु चतुर्भुजं वह्निकाशं गगन्धरम् । उमा मतीं च तत्पश्चात् क्षेत्रपालां (शं) च बद्धि-
धमज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं च यथाक्रमान् । यनेतायममज्ञानमवैराग्यमनैश्वर्यम् ॥

इन्द्रान्पि चतुर्भिः अज्जं चयं दलाण्वम् । मूलरुन्दं च नाभं च दले चैव तु केसरम् ॥
रत्नलीलां गुणमन्त्रं मूलाङ्कितं यनेत् । अष्टैश्वर्यमरूपाणि दलान्यर्थां प्रपूजयेत् ॥

अर्थां सपूजयच्छक्ता वामा ज्येष्ठां च बाद्रिकाम् ।

काशीं च कल्प्यां करणीं तना वलरिकारिणीम् ॥

वलप्रमथनीं मन्वभूतमनीं क्रमात् । तथाण्शक्तयं पूज्या इयन्त्रं तु विराजत ॥
तया तु विजया चैव अतिता चापरतिना । भृङ्गकाली कपाली चक्षुममृत्यु पराजिता

नवमीं कर्णिकामध्ये तथा चैव मनोन्मनीम् ।
दलाग्रं केसराग्रं च कर्णिकाग्रं तु मध्यतः ॥
सूर्यमोमाग्निविन्धानि पूजयेच्छक्तिमण्डलम् ।
ब्रह्मविष्णुवीशम्भ्रांश्च सूर्याद्रि(दि)क्रमतो यजेत् ॥
मध्ये निहासनन्यासजातं न्यस्य च छन्दसाम् ।
न्यासं कृत्वा क्रमेणैव कुर्याद्विष्णुस्यदेहवत् ॥

मूलेन चासनं पाद्यमर्घ्यमाचमनीयकम् । मधुपर्कं चाचमनं स्नानं गव्यंस्तु पश्वभिः ॥
स्नानं चाचमनं दत्त्वा पाद्यमर्घ्यं तथाचमम् । वस्त्रं चैवाचमनं दद्याद्यज्ञोपवीतकम् ॥

पुनराचमनं गव्यं दत्त्वा चैव यथोचितम् ।
मध्यमानामिकाङ्गुष्ठैः पुष्पाणि विनिवेदयेत् ॥

नमो मुद्रां प्रदर्श्याथ शम्भोरावरणं यजेत् । पञ्चब्रह्मपङ्क्तानि प्रथमावरणे यजेत् ॥

ईशेन्द्रं यमदिकुम्भौम्य वारुणेशेष्वतः क्रमात् ।
बह्वीश निःकृष्टं ()नि मरुत् चक्रदिक्षु यथाक्रमम् ॥
अस्त्रं चैव तु बह्वीशादिचतुष्कोणेषु पूजयेत् ।
निवृत्तिं वै प्रतिष्ठां च विद्यां शान्तिं तथैव च ॥

आग्नेयादिषु कोणेषु द्वितीयावरणं ततः । अनन्ताशेषकरुणा शिवोत्तमकनेत्रकौ ॥
एकरुद्रं त्रिमूर्तिं च श्रीकण्ठाख्यं शिवेह्यकम् ।
पूर्वादिशान्तपत्रेषु विद्येशावरणं यजेत् ॥

चतुर्थे लोकपालांश्च इन्द्रादीनिनुपूर्वशः । लोकपालास्त्रजालं च पूजयित्वाऽथ पश्वमे ॥
तस्मिन्नावरणे विद्वान् तत्कमोऽयमु(दीर्यते) । वस्त्रं शक्तिं कालदण्डं खड्गपाशमथाङ्कुशम् ॥
गदां त्रिशूलं संपूज्य धूपदीपादिना ततः । क्रमादत्त्वा तु देवेभ्यो पुष्पैरभ्यर्च्य तत्परम् ॥
धूपदीपौ पुनर्दत्त्वा घण्टानादपुरस्सरम् । अस्त्रेण प्रोक्ष्य पयसा चित्तशुद्धिसमन्वितः ॥
चक्रेण प्रोक्षयेत्सर्वा धेनुमुद्रां प्रदर्शयेत् । ततो नैवेद्यपात्रस्य सर्वं चैव तु शङ्खवत् ॥
पञ्चप्रहाणदेवस्य दद्यान्नैवेद्यमुत्तमम् । पुनर्नैवेद्यमन्वेभ्यो दद्याद्याचमनीयकम् ॥

हस्तोद्धर्तनताम्बूलमुखयासादिकं भवत ।

दद्यात् स मूलन नमान्न तर्पण (दर्पण) तथा ॥

दद्यात्तु व्यसन छत्र पादान चैव चामरम् ।

दूर्वां स्तु दत्त्वा स्तुत्रा च प्रदद्यात्पुष्परम् ॥

अर्घ्यं दत्त्वा यथाशक्ति जप कृत्वा प्रणम्य च ।

ततः प्रदक्षिणं कुर्यात् सव्यासव्यविधानतः ॥

मूलमन्त्रं जपेन्मौनि गुरुम्मरणपूर्वकम् । ततः प्रदक्षिणीं दृष्ट्वा देव प्रणम्य च ॥

पुष्पं दत्त्वा तु देवभ्यो दद्यादर्घ्यं पराहमुग्र ।

सवान्देवान् शिवं याज्यं शिवं च इदि योनयन् ॥

नैवद्यं सफलं दद्यात्तान्त्रिकश्चित्तु तन्वतः । सर्वं कर्म समाप्त्याथ चण्डायैनाथ भक्तितः

निरदक्षिणां तपश्चात् सल्लिखे परिवर्जयत ।

चण्डाधिकारा यत्र स्यात् तत्प्रमादं न भक्षयत ॥

लिङ्गं स्वायम्भुव घाणं रत्ने च रसनिमित्ते । सिद्धप्रतिष्ठितं चैव न चण्डाधिरृतिर्भवत् ॥

शुद्धवदोत्तमनुभिर्बैदिकैः सुप्रतिष्ठितैः ।

आदियादिवृत्ते तस्मिन्लिङ्गे नास्याधिकारिता ॥

तन्त्रप्रसारखदारयशास्त्रदेवार्चिते । देवमात्रे प्रसादस्य न हुयाद्बैदिको ग्रहम् ॥

अप्याज्ञयार्चिते देव तान्त्रिकाभ्यर्चिते तथा ।

तत्प्रतिष्ठितमूर्ता वा त्यजेन्निर्माल्यनादनम् ॥

ह्यसभोज्या स्वचनकाग्नियत्रिदितम् । दैवततपरिमाद्यं तद्विन्नं यत्परिचयेत्

असभोज्यान्हस्तेन कारितं तु निरन्तितम् । फलमूर्त्त्याटयादि यदपश्य परिग्रहेत् ॥

स्वचनतरपञ्चानि निर्माल्यान्यासिगान्यपि ।

वैष्णवाण्यपि शैवानि न सभाजयानि वैदिकैः ॥

आन्यान्नानि शैवानि वैष्णवान्यपि वैदिकैः ।

धमनो न भवन्त्यत्र भाक्तानि तु तान्त्रिकैः ॥

अदनीयानिकालेषु तैर्नान्यैर्धर्मतत्परैः । तन्त्रप्रतिष्ठिते लिङ्गे तादृशे विष्णुविग्रहे ॥
यन्निवेदितमन्यन्तत् तेपामेवेति वैदिकाः । निवेदितेन रुच्यर्थं याजयेन्न निवेदितम् ॥
नोच्छिष्टयेन्मर्दयेद्वा तत्तदद्यात्तथा तथा । शिवे निवेदितं भुक्तं तन्त्रैर्मार्गप्रतिष्ठिते ॥

अभक्ष्यं मांसतुलितं तत्तीर्थं वा सृजोसमम् ।

विष्णौ निवेदितं त्वन्नं तान्त्रिकैः सुप्रतिष्ठिते ॥

तान्त्रिकाणां भवेद्योग्यं अत्तुं तन्नेतरैर्जनैः । वाणादिलिङ्गनैवेद्यं शालग्रामादिना तथा
निवेदितं वैदिकेन भोज्यमेवेति वैदिकाः । समष्टिकृतपूजायां शालग्रामेषु वा पुनः ॥
आदित्यादिषु वा ग्राह्यं कृतं यत्तु निवेदितम् । आगमोक्तप्रकारेण देवता या प्रतिष्ठिता
सापि वन्द्या सुसेव्या च वैदिकैर्धर्मतत्परैः । शूद्रपूजितमूर्तिस्तु प्रादक्षिण्यक्रमेण वै ॥

परिग्राह्या विशेषेण साक्षाद्धरिहरौ तु तौ ।

अञ्जल्या वन्दनीयौ तौ न साष्ट्राङ्गेन सर्वथा ॥

पूजितौ विप्रमात्रेण तौ देवालयेषु चेत् । तयोर्महामहिम्नैव वन्दनीयौ विशेषतः ॥
तत्पुष्पमूलताम्बूलशालाटुफलसंग्रहः । तत्प्रत्तोऽपि परिग्राह्यः कामकारान्न सर्वथा(था) ॥
अपि शैवं वैष्णवं वा प्रसादं वैदिकं शिवम् । स्वीकार्यं वैदिकैर्भक्त्या कदाचन न तान्त्रिकम्

निर्माल्यं धारयेद्भक्त्या शिरसा शिवकृष्णयोः ।

राजसूयस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति तत्क्षणात् ॥

शिरसा तत्तु निर्माल्यं निर्माल्यं धारयिष्यसि ।

अशुचिर्भिन्नमर्यादः सर्वावस्थांगतोऽपि वा ॥

स्वैरीचैवाप्रयुक्तात्मा नियमैश्च वहिष्कृतः । तस्य पापानि सर्वाणि नाशयत्येव देवदः ॥
लोभान्न धारयेत्तस्य निर्माल्यं न च भक्षयेत् । न स्पृशेदपि पादेन लङ्घयेन्नापि सर्वथा
नन्निर्माल्योलङ्घनेन बुद्धिभ्रंशोऽपि जायते । निर्माल्यदाता नरके पच्यते कालमक्षयम्
पृथूदकं महातीर्थं गङ्गा च यमुना नदी । नर्मदा चैव कावेरी तथा गोदावरी नदी ॥
सप्त संहितास्वेता तत्तीर्थं वेदमन्त्रिते । तस्मात्तदुक्तं दिव्यं सर्वतीर्थमयं हि तत् ॥
धारणात्पापसंघातैः तत्क्षणादेव मुच्यते । ब्रह्महा वा सुरापी वा स्तेयी वा गुरुतल्पगः

तत्तीर्थ(र्धाभि)पित्त(क्तेन)तत्मायुज्यमवाप्नुयात् । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वैदिकेन विपश्चि
 शिषविष्णु पूजनीयौ निय नियमधर्मन । विना तद्धान नृणाः नान्यदस्ति
 तस्मात्तदेव कुर्वीत भूयो भूय प्रयच्छिमव । आदौ भजनकार्यस्य तत्पूजनमिहोच्यते
 सामग्री प्रथमा दिव्या न च तैर्वस्तुभि परै । पत्नै पुण्यै (फलैर्द्रव्यै नानाभावाँ)मुशोभ

यजेज्जगद्गुरु देव ऋत सत्यमनादि तत् ।

ऋत सत्येन मनुना यो ऋणाणमिति स्म च ॥

मन्त्राभ्या भावपेन्नित्य पश्व ब्रह्मा(दिदवता) । न देवमीशान ह्योममध्यगत विमुमु

यो मोहादथवाऽऽलस्यादृष्ट्वा दत्तार्चनम् ।

भुङ्क्ते स याति नरक सूकरेष्वपि जायते ॥

यो दद्यात्तु गत्रा एव दोग्रीणा येत्(सम्मत्तम्) । (मुदेश)कालार्चनतो देवस्य परमात्म

एरस्मादिवसान्नुन तत्फल लभते महत् । सकृत्पूजयते यस्तु भगवन्त जगद्गुरम्

श्रीप्ते भक्तिममायुक् एकवार यतेऽद्रिय । (अथ) मेधादधिक फलमाप्नोति निश्चित

वपास्त्वचनतो वाचपथम्याम्य तु यत्फलम् । तफल समवाप्नोति नात्र कार्याविचारण

शरत्कागान्पिपुजाना (म) अति रात्रस्य ।

अप्रोयामस्य सत्रस्य क्रमाप्राप्तानि सुरिभि ॥

कशानि मद्रपापौषवारवाणि धिरन्तन शय पाप्नुपत शाकन मौर वैनायक तथा ।

रणव चनि भिनानि शनानि पड इयच) । (देव)भदेन चोक्तानि देवस्त्वेको महेश्वर

शिवा नारायणा ब्रह्मा सृष्ट सामोऽनिलोऽल्ल ।

भरस्वन्त्रिनगा गरुशाश्च नवग्रहा ॥

मृत्नानि तथा (त्रि) गथा) लक्ष्मी सरस्वती ।

दगा स्वाहा स्व ग श्री शशीश्री महेश्वरी ॥

सत्य धानमनन्त एक कि यत्त सर्वात्म्य स्यापुमान्त्रिभदेन सर्वे शब्दा म(सैव हि

वाचका एव चरन्तस्य त परम् निर्णिग एव तनैव तत्सरेतमहत्त्वत ॥

भिनभिनतया भान्नि वन्मायापरिक्पनात् ।

त्रिनायमाण त मय म मन्त्राश्च ॥

वाचका एव न तु तत्तन्त्रिपका एरम्य शररम्याम्य पूजना मवताविनाम् ॥

कृता पूजा प्रभवति यथा चैकस्य वर्ष्मणः । अन्नभक्षणमात्रेण वृत्तिक्षुत्तृड्विनाशिनी
 (सर्वेषां चो) स्योपकारःस्यात् तथैवेश्वरपूजनात् ।
 सर्वगीर्वाणोपकारः पूजनावाहनादिभिः ॥
 भवन्ति पूजिताः सर्वे देवा एवं श्रुतिः शिवा ।
 प्रोवाच किल तस्मात्तु तत्पूजां विधिना चरेत् ॥
 तत्तन्मूर्तिकृता पूजा निखिला सागमोक्तितः ।
 मूर्तिमन्तमवाप्नोति मूर्तिमाब्जगदीश्वरः ॥
 आपो यस्य शरीरस्याज्जातवेदास्तनूनपात् ।
 शशिसूर्या(यौ)लोकपालाः पर्वताश्च महीरूहाः ॥
 एवं वायु पृथिवी सर्वं यस्याङ्गं तं तु गच्छति । सर्वप्रकाररचितं तत्पूजनमनुत्तमम् ॥
 परं तु कामनाभेदास्तत्तन्मूर्ति विशेषतः । पण्डितः प्रार्थयेद्यत्नसा सा मूर्तिस्तु वच्मिवः
 तस्य तस्य प्रदाने वै समुद्युक्ता चिरेण तु ।
 आरोग्यं भास्करादिच्छेच्छिष्यमिच्छेद्दधुताशनात् ॥
 ईश्वराद्ज्ञानमन्विच्छेन्मोक्षमिच्छेज्जनार्दनात् । मन्विच्छेल्लोकेशैः देहलक्षणम् ॥
 दुर्गादिभिस्तथा रक्षां भैरवाद्यैस्तु दुर्गमम् ।
 विद्यासारं सरस्वत्या लक्ष्म्या चैश्वर्यवर्धनम् ॥
 पार्वत्या चैव सौभाग्यं शच्या कल्याणसन्ततिम् ।
 स्कन्धात्प्रजाभिवृद्धिं च सर्वं चैव गणाधिपात् ॥
 मूर्तिभेदा महेशस्य त एते यन्मयोदिताः । तस्य साक्षाज्जगत्कर्तुः ब्रह्मणोऽन्यस्तजन्मनः
 ब्रह्मालङ्कारयुक्तानां दोग्ध्रीणां वः पारगे ।
 अयुतं यो गवां दद्यात्तत्फलं तस्य चोदितम् ॥
 देवक्षीरस्नानकर्तुः शुद्धचित्तस्य देहिनः । दध्ना यः स्नापयेद्देवं सकृद्भक्त्या महामनाः
 कुलसप्तकमुद्घृत्य ब्रह्मलोके महीयते । कल्पकोटिसहस्रैस्तु यत्पापं समुपार्जितम् ॥
 घृतस्नानेन तत्सर्वं दहत्यग्निरिवेन्धनम् । मधुना स्नापयेद्देवं सकृद्भक्त्या तु यो नरः ॥
 पापकंचुकमुत्सृज्य ब्रह्मलोके महीयते । स्नानमिक्षुरसेनैव शर्करेण गुडेन वा ॥
 सकृद्भक्त्या कारयिता देवस्य परमात्मनः । साम्राज्यं समवाप्नोति देववत्त्वं च गच्छति

हस्ताद्वर्तनताम्बुलमुपवासादिक भवत ।

दद्यात् स मूलन नमोन्त तपण (दर्पण) तथा ॥

दद्यात्तु व्यजन ह्यत्र पादान चैत्र चामरम् ।

दूधा स्तु दत्ता स्तु वा च प्रदद्यादापुष्पकम् ॥

अर्घ्यं दत्वा यथाशक्ति तप कृत्वा प्रणम्य च ।

तत प्रदक्षिण कुर्यात् सव्यासव्यविधानत ॥

मूल मन्त्र जपेन्मौनि गुरुम्मरणपूजम् । तत प्रदक्षिणीकृत्य दृष्टा देव प्रणम्य च ।

पुष्प कृत्वा तु देवभ्यो दद्यादर्घ्यं पराङ्मुख ।

सर्वान्देवान् शिव योज्य शिव च हृदि योजयत् ॥

नैवद्य सकल दद्यात्तान्त्रिकश्चित्तु तन्त्रत । सर्वं कर्म समाप्याथ चण्डायैनाथ भक्ति

निवदधि वा तपश्चान् मलिले परिव्रजयत ।

चण्डाधिकारो यत्र स्यात् तत्रमात्रं न भक्षयत् ॥

लिङ्गे स्थायभुज वाणे रत्ने च रसनिमित्ते । सिद्धप्रतिष्ठिते चैव न चण्डाधिकृतिर्भवत् ।

गुद्रवदोक्तमनुभि वैदिकै सुप्रतिष्ठिते ।

आदि यादिब्रूते तरिभन्लिङ्गे नास्याधिकारिता ॥

तन्त्रप्रसारवदारय शास्त्रदेवलर्चिते । देवमात्रे प्रमादस्य न कुर्याद्वैदिको प्रहम् ।

अपां क्षयार्चिते देव तान्त्रिकाभ्यर्चिते तथा ।

तत्रप्रतिष्ठितमूर्ता वा त्यजन्निर्मात्यकोदनम् ॥

स्वसभोज्या स्वन्ननकारित यन्नियदितम् । दैवत तपरिप्राह्य तद्विन्न यत्परित्यजेत्

असभोज्यान्नहस्तेन कारित तु नियदितम् । फलमूलशलाटवादि यदपश्य परिमहेत् ॥

स्वन्नेतरपकानि निर्मात्यान्याग्निलान्यपि ।

वैष्णवा यपि शैवानि न सभोज्यानि वैदिकै ॥

अल्पान्नानि शैवानि वैष्णवा यपि वैदिकै ।

धमतो न भयन्त्यय भोक्तुं तानि तु तान्त्रिकै ॥

अदनीयानिकालेषु तैर्नान्यैर्धर्मतत्परैः । तन्त्रप्रतिष्ठिते लिङ्गे तादृशे विष्णुविग्रहे ॥
यन्निवेदितमन्यन्तत् तेपामेवेति वैदिकाः । निवेदितेन रुच्यं याजयेन्न निवेदितम् ॥
नोच्छिष्टयेन्मर्दयेद्वा तत्तद्दद्यात्तथा तथा । शिवे निवेदितं भुक्तं तन्त्रैर्मागप्रतिष्ठिते ॥
अभक्ष्यं मांसतुलितं तर्तीर्थं वा सृजोसमम् ।

विष्णौ निवेदितं त्वन्नं तान्त्रिकैः सुप्रतिष्ठिते ॥

तान्त्रिकाणां भवेद्योग्यं अर्चुं तन्नेतरैर्जनैः । वाणादिलिङ्गनैवेद्यं शालग्रामादिना तथा
निवेदितं वैदिकेन भोज्यमेवेति वैदिकाः । समष्टिकृतपूजायां शालग्रामेषु वा पुनः ॥
आदित्यादिषु वा ग्राह्यं कृतं यत्तु निवेदितम् । आगमोक्तप्रकारेण देवता या प्रतिष्ठिता
सापि वन्द्या सुसेव्या च वैदिकैर्धर्मतत्परैः । शूद्रपूजितमूर्तिस्तु प्रादक्षिण्यक्रमेण वै ॥

परिग्राह्या विशेषेण साक्षाद्धरिहरौ तु तौ ।

अञ्जल्या वन्दनीयौ तौ न साप्राङ्गेन सर्वथा ॥

पूजितौ विप्रमात्रेण तौ देवालयेषु चेत् । तयोर्महामहिम्नैव वन्दनीयौ विशेषतः ॥
तत्पुष्पमूलताम्बूलशलाटुफलसंग्रहः । तत्प्रत्तोऽपि परिग्राह्यः कामकारान्न सर्वथा(था) ॥
अपि शैवं वैष्णवं वा प्रसादं वैदिकं शिवम् । स्वीकार्यं वैदिकैर्भक्त्या कदाचन न तान्त्रिकम्

निर्माल्यं धारयेद्भक्त्या शिरसा शिवकृष्णयोः ।

राजसूयस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति तत्क्षणात् ॥

शिरसा तत्तु निर्माल्यं निर्माल्यं धारयिष्यसि ।

अशुचिर्भिन्नमर्यादः सर्वावस्थांगतोऽपि वा ॥

स्वैरीचैवाप्रयुक्तात्मा नियमैश्च वहिष्कृतः । तस्य पापानि सर्वाणि नाशयत्येव देवदः ॥
लोभान्न धारयेत्तस्य निर्माल्यं न च भक्षयेत् । न स्पृशेदपि पादेन लङ्घयेन्नापि सर्वथा
तन्निर्माल्योलङ्घनेन बुद्धिभ्रंशोऽपि जायते । निर्माल्यदाता नरके पच्यते कालमक्षयम्
पृथूदकं महातीर्थं गङ्गा च यमुना नदी । नर्मदा चैव कावेरी तथा गोदावरी नदी ॥
सप्त संनिहितास्तेषु तर्तीर्थं वेदमन्त्रिते । तस्मात्तदुक्तं दिव्यं सर्वतीर्थमयं हि तत् ॥
धारणात्पापसंघातैः तत्क्षणादेव मुच्यते । ब्रह्महा वा सुरापी वा स्तेयी वा गुरुतल्पगः

तत्तीय(धाभि)पित्त क्नेन)त मायुज्यम राप्नुयान् । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वैदिकेन विपश्चिता
 शिवादिष्णु पूतनीयौ नित्य नियमधमन । रिना तद्भाजन नृणा नान्यदस्ति ॥
 तस्मात्तद्वच कुर्वन् भूया भूय प्रवचिमव । आदौ भजनकार्यस्य तत्पूजनमिहोच्यते ॥
 मामग्री प्रथमा ऽन्विया त च त्रैवस्तुभि परं । पत्नी पुत्रै (फलैर्द्रव्यै नानाभावे) सुशोभनै

चनेज्जगद्गुरु देव श्रुत सयमनादि तत् ।

श्रुत सत्यन मनुना या नद्राणमिति स्म च ॥

मन्त्राभ्या भावयन्नित्य पञ्च ब्रह्मा(दिदेवता) । न देवमीशान व्योममध्यगत विमुम् ॥

या मातादधवा ऽऽस्यादङ्कुरा दवतार्चनम् ।

भुङ्क्त स याति नरक सूरेष्वपि जायते ॥

या ऽग्रास्तु गवा लथ ऽग्घ्राणा ऽऽ(मम्मनम्) । (मुदेश) शालार्चनतो देवस्य परमात्मन
 एकस्माद्विप्रमान्नुत तत्कल लभते महन् । सङ्कृतयते यस्तु भगवन्त जगद्गुरुम् ॥
 प्राग्मे भक्तिममायुक्त एकवार यत्तद्विद्य । (अध) मेधादधिक फलमाप्नोति निश्चितम्
 यथास्वचनता वाचपयम्यास्य तु यत्कलम् । तत्कल समवाप्नोति नात्र कार्याविचारणा

शरत्कालान्पितृनामा (म) अति रात्रस्य ।

अप्रार्थामस्य मन्त्रस्य क्रमात्प्रोक्तानि मूर्तिभि ॥

पञ्चानि सत्रपापौघवारकाणि चिरन्तनै । शैव पाण्डुपत शाक्त सौर वैनायक तथा ॥
 ब्रह्मण इति भिन्नानि ऽशनानि पञ्च इवच) । (देव)भेदेन चाक्तानि देवस्त्वेको महेश्वर

शिवा नारायणा ब्रह्मा सूय सोमोऽनिलोऽनल ।

भरतम्बकन्त्रिन्तशा लोत्रेशाञ्च नवप्रहा ॥

भुवनानि तथा (देवा राधा) लक्ष्मी सरस्वती ।

दुगा स्वाहा स्वधा देवी शचीन्द्राणी महेश्वरी ॥

मन्य ज्ञानमनन्त च क किं यत्तन्महत्तमम् । स्त्रीपुसादिभिर्भेदेन सर्वे शब्दा म(मैव हि)
 वाचका एव चयहारपु ते परम् । निर्दिष्टा एव तेनैव तत्सकेतमहत्त्वत ॥

भिन्नभिन्ततया भान्ति तन्मायापरिकल्पनात् ।

विचायमाण ते सर्वे सूक्ष्मदृष्ट्या श्रु ॥

वाचका एव न तु तत्तन्निष्पन्ना । एकस्य शहरस्थास्य पूजनात्सर्वनाकिनाम् ॥

कृता पूजा प्रभवति यथा चैकस्य वर्ष्मणः । अन्नभक्षणमात्रेण तृमिक्षुत्तृड्विनाशिनी
 (सर्वेषां चो) स्योपकारःस्यान् तथैवेश्वरपूजनात् ।
 सर्वगीर्वाणोपकारः पूजनावाहनादिभिः ॥
 भवन्ति पूजिताः सर्वे देवा एवं श्रुतिः शिवा ।
 प्रोवाच किल तस्मात्तु तत्पूजां विधिना चरेत् ॥
 तत्तन्मूर्तिकृता पूजा निखिला सागमोक्तितः ।
 मूर्तिमन्तमवाप्नोति मूर्तिमाञ्जगदीश्वरः ॥
 आपो यस्य शरीरस्याजातवेदास्तनूनपात् ।
 शशिसूयां(यीं)लोकपालाः पर्वताश्च महीरुहाः ॥
 वायु पृथिवी सर्वं यस्याङ्गं तं तु गच्छति । सर्वप्रकाररचितं तत्पूजनमनुत्तमम् ॥
 रं तु कामनाभेदांस्तत्तन्मूर्ति विशेषतः । पण्डितः प्रार्थयेद्यत्नसा सा मूर्तिस्तु वच्मिवः
 तस्य तस्य प्रदाने वै समुद्युक्ता चिरेण तु ।
 आरोग्यं भास्करादिच्छेच्छ्रयमिच्छेद्दधुताशनात् ॥
 श्वराद्ज्ञानमन्विच्छेन्मोक्षमिच्छेज्जनार्दनात् । मन्विच्छेह्लोकेशैः देहलक्षणम् ॥
 दुर्गादिभिस्तथा रक्षां भैरवाद्यैस्तु दुर्गमम् ।
 विद्यासारं सरस्वत्या लक्ष्म्या चैश्वर्यवर्धनम् ॥
 पार्वत्या चैव सौभाग्यं शच्या कल्याणसन्ततिम् ।
 स्कन्धात्प्रजाभिवृद्धिं च सर्वं चैव गणाधिपात् ॥
 मूर्तिभेदा महेशस्य त एते यन्मयोदिताः । तस्य साक्षाज्जगत्कर्तुः ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः
 वल्लालङ्कारयुक्तानां दोग्द्रीणां...वः...पारणे ।
 अयुतं यो गवां दद्यात्तत्फलं तस्य चोदितम् ॥
 देवक्षीरस्नानकर्तुः शुद्धचित्तस्य देहिनः । दध्ना यः स्नापयेद्देवं सकृद्भक्त्या महामनाः
 कुलसप्तकमुद्घृत्य ब्रह्मलोके महीयते । कल्पकोटिसहस्रैस्तु यत्पापं समुपार्जितम् ॥
 घृतस्नानेन तत्सर्वं दहत्यग्निरिवेन्धनम् । मधुना स्नापयेद्देवं सकृद्भक्त्या तु यो नरः ॥
 पापकंचुकमुत्सृज्य ब्रह्मलोके महीयते । स्नानमिक्षुरसेनैव शर्करेण गुडेन वा ॥
 सकृद्भक्त्या कारयिता देवस्य परमात्मनः । साम्राज्यं समवाप्नोति देववत्त्वं च गच्छति

शीतज्वरस्य तु श्रीमान् नार्यश्चिन्त्य समन्त्रकै ।
 अभिपेक्षादि नैर्यं वन्गो ध्येय सदा हरि ॥
 उष्णज्वरस्य शान्त्यर्थं सह गौर्यां महेश्वर ।
 अभिपिच्याम्बुभि शीतै चन्दनोत्पलगन्धिभि ॥

पुष्पचन्दनतोयेन यदा तु कुशमारिणा । स्नापयित्वा देवदेव निरोगी जायते नर ॥
 कल्पकोटिसहस्रै स्तु कल्पकोटिशतैरपि । ईप्सितं त्रिलिप दग्ध्या गाणपत्यमवाप्नुयात्
 यामामि मुविचित्राणि मुग्धानि मृदुन्यति । नरानि देवदेवाय दत्त्वा सराद्भ्रुधुषम्
 यावत्तद्भवन्तूनां परिमाण प्रतिष्ठति ।

सायद्वर्षं महत्याणि स्वाराज्याधिपतिर्भवत् (ध्रुवम्) ॥

त्रिभूत शुद्धपीत वा पट्टमूत्रादि निर्मितम् । दशोपशीत देवाय भद्रद्वेदान्तपारग ॥
 दिव्यलेपनकृता तु दिव्यगन्धगुण्डनै । चर्पकोटिशत दिव्य शिथलोके महीयते ॥
 गन्धानुपेपनात्पुत्र द्विगुण चन्दनस्य तु । चन्दनागरभि पुष्य श्लेयमण्युणाधिकम् ॥
 कृष्णागरोविशेषेण फल शतगुण भवन् । ताम्बासुतुगुण पुष्य बुद्धिमस्य विधीयते ॥
 चन्दनागररूपैरे चन्द्रपुरै मुगन्धिभि । बुद्धमैर्देयमालिय कोटिरूपान्वसेदियि ॥
 स्वराससभ्रभ्रष्ट मध्यमारण्यमभयम् । त्रिभूत रवधम शय पत्र पुष्प फलं तथा ॥
 अतिगुणमतिभ्रष्ट रक्तपुष्प तु मध्यमम् । पीतचैत्राधम श्लेय कृष्णापुष्प तनोऽधमम् ॥

चित्रपुष्प तथा हीन याचिन तु तनोऽधमम् ।
 कृष्णपीतापरिह्वानि पत्रपुष्पाणि गन्धके ॥
 बीजभिन्नाणि मयाणि दूरत परियर्जयेन् ।
 पत्रितानि वृधियां च तथा स्थानच्युतानि च ॥
 अक्षताथ त्रिपिट्ठानि कथितानि महामभि ।
 पात्राया अधिष्ठा शया यनिका तुल्यभया ॥
 वाशामन्त्रात्ता मुग्धा दिग्गतानु प्रच्छिन्ता ।
 कथिता परमावृण न मयाया ममाऽपरा ॥

कार्पासकोटिदीपानां विसतन्तु प्रकल्पितः । एको दीपः समोज्ञेयो देवस्य परमात्मनः
 कपिलादि घृतोद्भूतः श्रेष्ठो दीपः प्रकीर्तितः । गोमात्रघृतसंभूतो दीप उत्तम मध्यमः ॥
 महिपादि घृतोद्भूतः उत्तमाधम उच्यते । मध्यमोत्तमदीपः स्याद्यच्छ्वेततिलसंभवः ॥
 शवलैस्तु तिलैर्दीपो मध्यमस्य तु मध्यमः । नानावर्णतिलोद्भूतो मध्यमाधम उच्यते ॥
 सार्पादपि च स्नेहाद्दीपश्चैवाधमोत्तमः । कुमुभैरण्डसंभूता ह्यधमस्य तु मध्यमः ॥
 वीजादिस्नेहसंभूतो मध्यमस्याधमः स्मृतः । वसामेदोद्भवं दीपं प्रयत्नेन विवर्जयेत् ॥

काष्ठानि वारयेन्नित्यं दहेन्नित्यं नृणानि वा ।

यानि यानि प्रशस्तानि निपिद्धानि विवर्जयेत् ॥

चतुर्द्विस्त्यङ्गलज्वालदीपः स्यादुत्तमोत्तमः । प्रकाश मल्लिकाजाति मुकुलस्थूलवर्तिकः ॥

मध्यमः त्रिविधो ज्ञेयः तंतुभिश्चैव विंशभिः ।

चतुर्दशैः षोडशभिःसप्तभिर्वाऽधमः स्मृतः ॥

दीपप्रशंसा

दीपमेकं तु देवाय यो दद्याद्भक्तिपूर्वकम् । निरुजश्चक्षुषा धीमान् सूक्ष्मदर्शी भवेन्नरः ।
 दीपद्वयं महेशाय यो दद्याच्चित्तशुद्धितः । चक्षुष्मानेव भवति नात्रकार्या विचारणा ॥
 देवदेवाय यो दद्याद्भक्त्या दीपचतुष्टयम् । नित्यमेव भवेच्छ्रीमान् सर्ववेदविदांवरः ॥
 दीपाष्टकप्रदाता तु वेदमन्त्रविदांवरः । विनियोगविधिज्ञश्च धनदेनापि भाग्यतः ॥
 तुलितोभवतिक्षिप्रं सत्यमेतन्मयोदितम् । दीपद्वादश दाता तु देवदेवस्य भक्तितः ॥

गन्धर्वलोकमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ।

यस्तु षोडशसंख्याकान्दीपान्भक्त्या प्रकल्पते ॥

नवानां श्रीमतां तेषां निधीनामधिपो भवेत् ।

देवदेवाय यो दद्याद्दीपान्भक्त्या समन्वितः ॥

इन्द्रलोकमवाप्नोति चतुर्विंशतिसंख्यया ।

पञ्चाशद्दीपदानेन शूद्रो वैश्वत्वमाप्नुयात् ॥

क्षत्रियत्वमवाप्नोति वैश्यो राजा द्वित्वकम् ।

आप्नुयादेव यच्च्येतत्तादृक तत्कर्मभानुकम् ॥

वेदार्थदर्शी विप्र स्याद्दीपदानप्रभावत । न वेत्तार्थपरिज्ञानादन्याश्रीरस्ति विप्रपे ॥
 ब्रह्मन्त्रार्थविप्रान् मन्त्रौषधिनिवोगवित् । कल्पब्राह्मणमार्गेण स एवेश्वर उच्यते ॥
 सपदन्वया ततो नास्ति मनुष्याणा महात्मनाम् । देवानामपिसेन्द्राणा वेदार्थज्ञानत परा
 धनरूपां श्रिय येन क्वन मार्गेण चिन् सदा । शक्यते किल सप्राप्तु तन्मन्त्रार्थं न वेदुनम् ॥
 अनेकतन्मशतकमहस्रतपसा श्रिया । सद्गुरुणा प्रसादेन दक्षिणामूर्त्यनुग्रहान् ॥
 ह्यप्रवीमहिन्तैव दत्तात्रयप्रसादत । वेदमन्त्रार्थतत्त्वज्ञो जायते नान्यथा नर ॥
 शतदीपास्तु देवाय दत्त्वा तु नियतत्रन । यमालयमदृष्टवैर विमानै सूर्यसनिभै ॥
 ह्ययुक्तैर्भक्ति लब्ध्वा स्वेच्छाचारी भवेद्द्रुवम् । दीपान् शतद्वय यस्तु योनयेद्देवसन्निधौ
 वर्षकोटिशत पुण्य तस्य लोक महीयते । य पञ्चशतदीपाना कारको देवसन्निधौ ॥
 कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतैरपि । भक्तेर्देवपुरे भोगाननुभूय महात्मभि ॥
 शततन्मसु सन्नाहन्व प्राप्नोत्येव प्रवचिमव । देवैरेव वर्णितानि चतुस्समुत्तै पुरा ॥
 रात्रौतन् द्विगुणपुण्य कातिक द्विगुण मृतम् । चतुर्गुण दक्षिणे तु पञ्च चैवोत्तरायणे ॥
 दीपोत्तमव चतुदश्याममाया प्रतिपदिने । न गण्यते विधात्रापि फल तत्तादृश महन्
 यो दद्यात् घृतदीपास्ता देवाना चैव पवसु । कातिक्यां प्रस्यकेनैव प्रकीर्णाधौचनारान्
 आढकादुपपातकानि द्राणनैव तु पातकम् । पञ्चद्वीपघृतेनैव महापापात्प्रमुच्यते ॥
 देवदेव समुद्दिश्य दीपमाशशततितम् । सप्राप्ते कातिकदुर्यान्महच्छिन्नमवाप्नुयान् ॥
 त्रिपञ्च कातिकौ दीपो त्श द्वादशदीपकौ । देवस्यानन्दतनकौ दानतोऽनस्रमेवहि ॥
 सपदीपो धृपारया वा मृगपूरुपनामन । वल्मीकनीपकल्याणनामसो चतुराकृति ॥
 रथदीपञ्च मुमहान्कुम्भदीपा महान्तत । पञ्चमूति महादीपा कर्पूरश्चरम पर ॥
 दानमात्रेण मर्यादां न शाल दशनादपि । साक्षात्प्रापुज्यदा एव पुनजन्मान्तरापहा
 एतफलसहस्राणकानिमात्रस्य वा त्रिधि । वक्तु युगमहन्व जन शक्नोति पितामह ॥
 नीराचनस्य दत्तस्य कपूरेण कृत्तस्य व य उष्णन स्वगात्राणि ऐपयेत्तस्य देहत ॥

जन्मान्तरमहापापकोटयो रोगकोटयः ।

तत्क्षणेन लयं यान्ति राजकुष्ठादयोऽखिलाः ॥

महानैवेद्यपरतः कार्यः पञ्चार्तिकादयः । रथदीपं प्रथमतः प्रकुर्वन्ति हि तान्त्रिकाः ॥

वैदिका पूर्वसंप्रोक्त क्रमेणैव न चान्यथा । चरमे सर्वदीपानां महानीराजनक्रिया ॥

कर्पूरेणैव कर्तव्या वैदिकैरपि तान्त्रिकैः । शाक्तेयैर्वैष्णवैः शैवैः समो धर्मोऽयमुच्यते

कर्पूरदीपकालेषु नमस्कारक्रियापरान् । अचिरादेव देवेश अनुगृह्णाति मानुषान् ॥

नीराजनात्परं नित्यं बृहत्सामेति मन्त्रतः ।

कार्यैव भस्मना रक्षा तच्छिष्टं भस्म देहिनाम् ॥

धारणात्पुष्टितुष्टिः संपदायुष्यदायकम् । नैवेद्यं सुमहन्नित्यं अत्रात्तण्डुलकारितात् ॥

कर्तव्यं स्याद्विशेषेण तण्डुलास्तेऽपि कीर्तिताः ।

प्रस्थान्यूनाः प्रकर्तव्याः पुरुषाहारमात्रकाः ॥

दंडाङ्गपुरुषा रोगरहिताष्टादशाब्दकः । अद्दो द्वादशमासोक्तः मासः पक्षद्वयात्मकः ॥

नातुलादिः प्रकथितः ते कायं पूर्णवत्सरः । शालीनां तण्डुलैः प्रस्थान्यूनैरन्नं सुसंस्मृतम्

कुर्यान्नैवेद्यकार्याय देवस्य परमात्मनः । यावन्तस्तण्डुलास्तस्मिन् नैवेद्यान्नस्युरक्षिताः

तावद्युगसहस्राणि तल्लोके निवसन्ति ते । तत्कारका महात्मानः नैवेद्यपरिसंख्यया ॥

गुडखण्डगुडापूपान् गोधूमान्गुडसूपकान् ।

मापापूपान्पोडशाख्यान् चाणकान्मौद्गलान्परान् ॥

घृतपक्वान्तैलपक्वान् जलपक्वांस्तथादरात् । तथाम्बरीपपक्वादिकपालश्रपितानपि ॥

अमितप्तानश्मत्तप्तान् परान्नानाविधान्वहून् ।

सर्वान्भक्षविशेषांश्च निखिलान्यन्नकारितान् ॥

शक्त्या नित्यं महेशस्य विशेषदिवसेष्वपि ।

प्रकल्पयेद्भक्तियुक्तः चित्रान्नानि फलान्यपि ॥

अभिघार्यैव पक्वानि सर्वाण्यस्य निवेदयेत् । पत्रं पुष्पं फलं वापि शालाटुदधिमध्वपि

नवनीतादिकं ह्य्यङ्गवीनं च निवेदयेत् । देवदेवस्य सततं भोजनार्थाय कल्पितम् ॥

शीतञ्चरम्य तु श्रीमान् नार्यञ्चिन्त्य समन्त्रकै ।
 अभिपेकादि नैर्यैः वन्त्रो ध्येय सदा हरि ॥
 उष्णञ्चरम्य शान्त्यर्थं सह गौर्यां भद्देश्वरः ।
 अभिपिच्याम्बुभि शीतै चन्दनोत्पलगन्धिभि ॥

पुष्पचन्दनतोषेण यदा तु कुशमारिणा । स्नापयि-यां देवदेवं निरोगी जायते नर ॥
 कल्पकोटिसहस्रैस्तु कल्पकोटिरारैरपि । ईप्सितं किन्विष्य दग्ध्यागाणपर्यमनाशुयान्
 यामासि मुञ्चिचिप्राणि सुभूतानि मृत्युन्यति । नयानि देवदेवाय दत्त्वा संराद्भवेद्भुवम्
 यावत्तद्वस्त्रतन्मूना परिमाणं प्रतिष्ठति ।

तावद्वर्ष महन्त्राणि स्याराज्याधिपतिर्भवेन् (ध्रुवम्) ॥

त्रिरुतं शुद्धपीतं वा पट्टमूलादि निर्मितम् । दत्तोपरीतं देवाय भवेद्देवान्तपारग ॥
 दिव्यलेपनरुतां तु दिव्यगन्धमुचन्त्रनै । वर्षकोटिरात दिव्यं शिरलोके महीयते ॥
 गन्धानुलेपनात्पुण्य द्विगुण चन्दनस्य तु । चन्द्रनागरभि पुण्यं ज्ञेयमष्टगुणाधिकम् ॥
 कृष्णागरोर्विशेषेण फल शतगुण भवेन् । तस्माच्चतुर्गुण पुण्यं कुङ्कुमस्य विधीयते ॥
 चन्द्रनागरकपूर्णे चन्द्रपुष्पै मुगन्धिभि । कुङ्कुमैर्देवमालिय कोटिरुत्पान्वसेदिति ॥
 स्वराजसमवत्रार्थं मध्यमारण्यसमयम् । त्रिकोत एवमं ज्ञेयं पत्र पुष्पं फलं तथा ॥
 अतिशुद्धमतिश्रुत रक्तपुष्प तु मध्यमम् । पीतं चैवाधमं ज्ञेयं कृष्णपुष्पं ततोऽधमम् ॥

चित्रपुष्प ततो हीन याचितं तु ततोऽधमम् ।

केशरीटापनिद्धानि पत्रपुष्पाणि सन्त्यजेन् ॥

कीटभिन्नानि मन्त्राणि दूरत परिवर्जयेन् ।

पत्तनानि वृद्धिन्यां च तथा स्थानच्युतानि च ॥

अर्चनायं निपिट्टानि कथितानि महात्मभि ।

पाटाया अधिका ज्ञेया यतिका तुलसाम्भवा ॥

वापांमज्जातनौ मुरगा विमतन्तु प्रच्छलिता ।

यतिका परमोत्कृष्टा न तयान्या ममाऽपरा ॥

कार्पासकोटिदीपानां विसतन्तु प्रकल्पितः । एको दीपः समोज्ञेयो देवस्य परमात्मनः
 कपिलादि घृतोद्भूतः श्रेष्ठो दीपः प्रकीर्तितः । गोमात्रघृतसंभूतो दीप उत्तम मध्यमः ॥
 महिपादि घृतोद्भूतः उत्तमाधम उच्यते । मध्यमोत्तमदीपः स्याद्यच्छ्वेततिलसंभवः ॥
 शवलैस्तु तिलैर्दीपो मध्यमस्य तु मध्यमः । नानावर्णतिलोद्भूतो मध्यमाधम उच्यते ॥
 सार्पपादपि च स्नेहादीपश्चैवाधमोत्तमः । कुमुम्भैरण्डसंभूता ह्यधमस्य तु मध्यमः ॥
 बीजादिस्नेहसंभूतो मध्यमस्याधमः स्मृतः । वसामेदोद्भवं दीपं प्रयत्नेन विवर्जयेत् ॥

काष्ठानि वारयेन्नित्यं दहेन्नित्यं तृणानि वा ।

यानि यानि प्रशस्तानि निपिद्धानि विवर्जयेत् ॥

चतुर्द्विस्यङ्गलज्वालदीपः स्यादुत्तमोत्तमः । प्रकाश मल्लिकाजाति मुकुलस्थूलवर्तिकः ॥

मध्यमः त्रिविधो ज्ञेयः तंतुभिश्चैव विंशभिः ।

चतुर्दशैः षोडशभिःसप्तभिर्वाऽधमः स्मृतः ॥

दीपप्रशंसा

दीपमेकं तु देवाय यो दद्याद्भक्तिपूर्वकम् । निरुजश्चक्षुषा धीमान् सूक्ष्मदर्शी भवेन्नरः ।

दीपद्वयं महेशाय यो दद्याच्चित्तशुद्धितः । चक्षुष्मानेव भवति नात्रकार्या विचारणा ॥

देवदेवाय यो दद्याद्भक्त्या दीपचतुष्टयम् । नित्यमेव भवेच्छ्रीमान् सर्ववेदविदांवरः ॥

दीपाष्टकप्रदाता तु वेदमन्त्रविदांवरः । विनियोगविधिज्ञश्च धनदेनापि भाग्यतः ॥

तुलितोभवतिक्षिप्रं सत्यमेतन्मयोदितम् । दीपद्वादश दाता तु देवदेवस्य भक्तितः ॥

गन्धर्वलोकमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ।

यस्तु षोडशसंख्याकान्दीपान्भक्त्या प्रकल्पते ॥

नवानां श्रीमतां तेषां निधीनामधिपो भवेत् ।

देवदेवाय यो दद्याद्दीपान्भक्त्या समन्वितः ॥

इन्द्रलोकमवाप्नोति चतुर्विंशतिसंख्यया ।

पञ्चाशद्दीपदानेन शूद्रो वैश्यत्वमाप्नुयात् ॥

क्षत्रियस्त्रमप्राप्नोति वैश्यो राजा द्वित्त्वक्म् ।

आप्नुयादेव वच्चेतत्तादृक् तत्कर्मभावुनम् ॥

वदार्थदर्शी मित्र स्याद्दीपदानप्रभावत । न वदार्थपरिज्ञानादन्याश्रीरस्ति विष्णु ॥
 वदमन्त्रार्थविद्याज्ञ मन्त्रोचमिनियोगविन् । कल्पब्राह्मणमार्गेण स एवेश्वर उच्यते ॥
 सपदन्या ततो नास्ति मनुष्याणा महात्मनाम् । देवानामपिसेन्द्राणा वेत्तार्थज्ञानत परा
 घनरूपा श्रिय वेन वेन मार्गेण चिन् सदा । शक्यते निल सप्राप्नु तन्मन्त्रार्थवेदनम् ॥
 अनेकान्मशानकसहस्रतपना त्रिया । सद्गुरुणा प्रसादेन दक्षिणामूर्त्यनुग्रहान् ॥
 ह्यप्रवीमहिर्नैव दत्तात्रेयप्रसादत । वदमात्राधत्तज्ञो जायते नान्यथा नर ॥
 शतदीपास्तु दद्यात् दया तु नियतत्रत । यमालयमदृष्टवैर निमानै सूर्यसनिभै ॥
 हसयुक्तैर्गति लघ्ना स्वेच्छाचारी भवद्भ्रुवम् । दीपान् शतद्वयस्तु योनयेदेवसन्निधौ
 वपकोन्निशत पुण्य तस्य लोके महीयते । य पञ्चशतदीपाना कारको देवसन्निधौ ॥
 कल्पकोन्निमहस्राणि कल्पकोन्निशनैरपि । भक्तेर्देवपुर भोगाननुभूय महात्मभि ॥
 शतचन्मसु सम्राड्त्व प्राप्नात्यय प्रवचिमिव । देवैरेव वर्णितानि चतुर्मुखासुरै पुरा ॥
 रात्रौतन् द्विगुणपुण्य कानिक द्विगुण स्मृतम् । चतुर्गुण दक्षिण तु पञ्च वैवोत्तरायणे ॥
 दीपोत्सव चतुदश्याममगया प्रतिपदिन । न गण्यते विधात्रापि फल तत्तादृश महत्
 यो दद्यात् घृतदीपास्तान्दवाना चैव पर्वसु । कार्तिक्या प्रस्ववेनैव प्रकीर्णाघोषनाशन
 आडकादुपपातनानि द्राणनैव तु पातनम् । पञ्चदशघृतेनैव महापापात्ममुच्यते ॥
 देवदेव समुद्दिश्य दीपमाशशरतिनम् । सप्राप्ते कानिक्रयान्महच्छिथमवाप्नुयात् ॥
 त्रिपञ्च कार्तिकौ शीतौ दश द्वादशदीपकौ । दशस्थानन्दचनसौ दानतोऽनन्मग्रहि ॥
 सपत्नीपा वृषारया वा मृगपूरपनामस । बलमीरुद्दीपकल्याणनामको चतुरावृति ॥
 रथदीपश्च सुमहान्बुम्भदीपो महोन्नत । पञ्चमूर्ति महादीपा कर्पूरश्वरम पर ॥
 दानमात्रेण मयाना तत्राले दशानदपि । साक्षात्सायुज्यदा एव पुनर्जन्मान्तरापहा
 एतत्सलसहस्राशकोन्निमात्रस्य वा विधि । यत्तु युगसहस्रेण न शक्नोति पितामह ॥
 नीराचनस्य दत्तस्य कपूरेण कृतस्य वै । य उष्णान स्वगात्राणि लपयेत्तस्य देहत ॥

जन्मान्तरमहापापकोटयो रोगकोटयः ।

तत्क्षणेन लयं यान्ति राजकुश्टाद्योऽखिलाः ॥

महानैवेद्यपरतः कार्यः पञ्चार्तिकादयः । रथदीपं प्रथमतः प्रकुर्वन्ति हि तान्त्रिकाः ॥

वैदिका पूर्वसंप्रोक्त क्रमेणैव न चान्यथा । चरमे सर्वदीपानां महानीराजनक्रिया ॥

कर्पूरेणैव कर्तव्या वैदिकैरपि तान्त्रिकैः । शास्तेयैर्वैष्णवैः शैवैः समो धर्मोऽयमुच्यते

कर्पूरदीपकालेषु नमस्कारक्रियापरान् । अचिरादेव देवेश अनुगृह्णाति मानुषान् ॥

नीराजनात्परं नित्यं बृहत्सामेति मन्त्रतः ।

कार्यैव भस्मना रक्षा तच्छिष्टं भस्म देहिनाम् ॥

धारणात्पुष्टितुष्टित्रीः संपदायुष्यदायकम् । नैवेद्यं सुमहन्नित्यं अन्नात्तण्डुलकारितात् ॥

कर्तव्यं स्याद्विशेषेण तण्डुलास्तेऽपि कीर्तिताः ।

प्रस्थान्यूनाः प्रकर्तव्याः पुरुषाद्धारमात्रकाः ॥

छेदाङ्गपुरुषा रोगरहिताष्टादशाब्दकः । अब्दो द्वादशमासोक्तः मासः पक्षद्वयात्मकः ॥

नातुलादिः प्रकथितः ते कार्यं पूर्णवत्सरः । शालीनां तण्डुलैः प्रस्थान्यूनैरन्नं मुसंस्मृतम्

कुर्यान्नैवेद्यकार्याय देवस्य परमात्मनः । यावन्तस्तण्डुलास्तस्मिन् नैवेद्यान्नस्युरक्षिताः

तावद्युगसहस्राणि तद्दोके निवसन्ति ते । तत्कारका महात्मानः नैवेद्यपरिसंख्यया ॥

गुडखण्डगुडापूपान् गोधूमान्गुडसूपकान् ।

मापापूपान्पोडशाख्यान चणकान्मौद्गलान्परान् ॥

घृतपकान्तैलपकान् जलपकांस्तथादरात् । तथाश्वरीपपकादिकपालश्रपितानपि ॥

अग्निपानान्शमतपान् परान्नानाविधान्वहून् ।

सर्वान्भक्षविशेषांश्च निखिलान्यन्नकारितान् ॥

शक्त्या नित्यं महेशस्य विशेषदिवसेष्वपि ।

प्रकल्पयेद्भक्तियुक्तः चित्रान्नानि फलान्यपि ॥

अभिघार्यैव पकानि सर्वाण्यस्य निवेदयेत् । पत्रं पुष्पं फलं वापि शालादुद्धिमध्वपि

नवनीतादिकं ह्ययद्भवीनं च निवेदयेत् । देवदेवस्य सततं भोजनार्थाय कल्पितम् ॥

सूतके मृतके चैव न कूर्याद्देवतार्चनम् । दानं प्रतिग्रहोहोमः स्वाध्यायं च निवर्तयेत् ॥
दीक्षान्वितानां सर्वेषां स्वीयदेव समर्चने । अधिकारोऽस्ति सततं पञ्चाद्र्णैव वाससा
प्रधानमन्त्रं तत्कुर्यात् क्षणमात्रेण पूजनम् । उक्षापरस्य धर्मोऽयं वैदिकस्य न संभवेत् ॥

अर्चने परकीये तु दीक्षायुक्तस्य सूतके ।

सर्वथा नाधिकारोऽस्ति तान्त्रिकस्यापि सन्ततम् ॥

सर्वदा तान्त्रिकस्यास्य तत्प्रतिष्ठितवर्त्मनः ।

शूद्रादिसंस्पर्शयोगात् पूजाकाले न बाधकम् ॥

पूजामध्ये तान्त्रिकोऽयं स्नात्वा शुद्धोऽपि संस्थितः ।

शूलाखदेवचक्राङ्त्रिकिरीटस्पर्शनादितः ॥

शूद्रादि जातिर्निखिलाः स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा तदा तदा ।

पुनर्देवं च संस्पृश्य साक्षाद्ब्रह्मरूपिणम् ॥

चरन् शुद्धेन भावेन दृश्यते किल देवलः ।

तथा न वैदिको विप्रः अपि तिष्ठेत्क्षणं नु किम् ॥

तस्मात्तु वैदिको मार्गः तन्मार्गान्तु विलक्षणः । साक्षात्परंपरास्पृष्टौ शूद्रादीनां तथैव हि

महाधर्मर्षणस्नानान्मृदादि द्रव्यपूर्वकम् । स्वकर्मक्षमतामेति तादृग्वैदिकशास्त्रतः ॥

न सूतकं मस्करिणां शुद्धानां वर्णिनामपि । स्वधर्मविधुराणां च नास्त्येव किल सूतकम्

तद्धर्मोऽयं समाख्यातः वह्निकार्यं तु कालयोः ॥

ब्रह्मचारिधर्माः

दण्डोपवीतमौञ्जीनां अजिनस्य च धारणम् ।

कौपीन धारणं चापि तत् प्रा(स्त)रणधारणम् ॥

सदा गुरुकुलेवासः वेदाध्ययनमन्वहम् । भिक्षाशनं मातृपितृ शुश्रूपाचार्यवन्दनम् ॥

गन्धयस्त्राद्यलंकारवर्जनं शिष्टसेवनम् । ताम्बूलवर्जनं चापि स्त्रीविम्बोकादि शून्यता ॥

शुरूवर्तमानुसरणं तद्वाक्याप्रतिकूलता । त एते मुख्यधर्माःस्युरेतावन्मात्रधारणात् ॥

क्षत्रियत्तमवाप्तानि वैश्यो राजा द्विषत्वरम् ।

आप्नुयादेव वच्येतत्तादृक् तन्मर्मभावुरम् ॥

वेदार्थदर्शां विप्र स्याद्दीपदानप्रभावत । न वदार्थपरिज्ञानादन्याधीरस्ति विष्णे ॥
 वेदमन्त्रार्थवित्प्राज्ञ मन्त्रौघविनियोगविन् । कृत्पत्राङ्गणमार्गेण स त्वेश्वर उच्यते ॥
 सपद्व्या ततो नास्ति मनुष्याणां महामनाम् । देवानामपिसेन्द्राणां वेदार्थज्ञानत परा
 धनरूपां श्रिय येन केन मार्गेण चित् मदा । शक्यते क्लिष्टसंप्राप्तु तन्मन्त्रार्थसंवेदनम् ॥
 अनेकान्मशानरुमहस्रतपसा श्रिया । सद्गुरुणां प्रसादेन दक्षिणामूर्त्यनुग्रहान् ॥
 ह्यग्नीवमहिर्नैव दत्ताग्नेयप्रसादत । वदमात्रार्थतत्त्वज्ञो जायते नान्यथा नर ॥
 शतदीपास्तु देवाय दत्त्वा तु नियतत्रय । यमालयमहच्छ्रैर विमानै सूर्यसन्निभै ॥
 हसयुक्तैर्गति लब्धा ह्येवाचारी भद्रध्रुवम् । दीपान् शतद्वय यस्तु यो नयेद्देवसन्निधौ
 वर्षकोटिशत पुण्य तस्य लोके महीयते । य पञ्चशतदीपानां वारको देवसन्निधौ ॥
 कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतैरपि । भपतेर्देवपुरे भोगाननुभूय महात्मभि ॥
 शतान्मसु सभ्राडत्व प्राप्नोत्येव प्रवञ्चिव । देवैरेव वर्णिनानि चतुर्मुखसुखै पुरा ॥
 रात्रौतत् द्विगुणपुण्य कानिक द्विगुण स्मृतम् । चतुर्गुण दक्षिण तु पञ्च चैवोत्तरायणे ॥
 दीपोत्तमव चतुर्दश्याममाया प्रतिपदिने । न गण्यते विधात्रापि फल तत्तादृश महत्
 यो दद्यात् घृतदीपास्तान्देवानां चैव पर्वसु । कार्तिक्या प्रस्थकेनैव प्रकीर्णाघौघनाशन
 आढकादुपपातकानि द्रोणनैव तु पातम् । पञ्चद्रोणघृतेनैव महापापात्प्रमुच्यते ॥
 देवदेव समुद्दिश्य दीपमाशशवर्तिनम् । सप्राप्ते कानिकेकुर्यान्महच्छ्रियमवाप्नुयान् ॥
 त्रिपञ्च कार्तिकौ दीपौ दश द्वादशदीपकौ । देवस्यानन्दवनकौ दानतोऽनस्रमेवहि ॥
 सपदीपो वृषाख्यो वा मृगपूरुपनामरु । बल्मीकदीपकल्याणनामको चतुराकृति ॥
 रथदीपश्च मुनहान्कुम्भदीपो महोन्नत । पञ्चमूर्ति महादीपा कर्पूरश्चरम पर ॥
 दानमात्रेण मर्त्यानां तत्काले दर्शनादपि । माक्षात्सायुज्यदा एव पुनर्जन्मान्तरापहा
 एतत्फलसहस्राशकोटिमात्रस्य वा विधि । वक्तु युगसहस्रेण न शक्नोति पितामह ॥
 गीराचनस्य दत्तस्य कर्पूरेण शृतस्य वै । य उष्णन स्वगात्राणि लेपयेत्तस्य देहत ॥

जन्मान्तरमहापापकोटयो रोगकोटयः ।

तत्क्षणेन लयं यान्ति राजकुष्टादयोऽग्निलयाः ॥

इदंनैवेद्यपरतः कार्यः पञ्चार्तिकादयः । रथदीपं प्रथमतः प्रकुर्वन्ति हि तान्त्रिकाः ॥

वैदिका पूर्वसंप्रोक्त क्रमेणैव न चान्यथा । चग्ने नवदीपानां महानीराजनक्रिया ॥

अपूर्णेणैव कर्तव्या वैदिकैरपि तान्त्रिकैः । शास्तेयैर्वैष्णवैः शैवैः ममो धर्मोऽयमुच्यते

अपूर्दीपकालेषु नमस्कारक्रियापरान् । अचिरादेव देवेश अनुगृह्णाति मानुषान् ॥

नीराजनात्परं नित्यं गृह्णन्मामेति मन्त्रतः ।

कार्यैव भस्मना रक्षा तच्छिष्टं भस्म देहिनाम् ॥

धारणात्पुष्टिपुष्टिः संपदायुष्यदायकम् । नैवेद्यं मुमहन्नित्यं अत्रात्तण्डुलकारितात् ॥

कर्तव्यं स्याद्विशेषेण तण्डुलान्तेऽपि कीर्तिताः ।

प्रस्थान्यूनाः प्रकर्तव्याः पुरुषाद्धारमात्रकाः ॥

छाद्गपुरुषा रोगरहिताष्टादशाब्दकः । अव्यो द्वादशमासोक्तः मासः पक्षद्वयात्मकः ॥

नातुलादिः प्रकथितः ते कार्यं पूर्णवत्सरः । शालीनां तण्डुलैः प्रस्थान्यूनां रन्नं मुसंस्मृतम्

कुर्यान्नैवेद्यकार्याय देवस्य परमात्मनः । यावन्तस्तण्डुलास्तस्मिन् नैवेद्यान्नस्युरक्षिताः

तावद्युगसहस्राणि तल्लोके निवसन्ति ते । तत्कारका महात्मानः नैवेद्यपरिसंख्यया ॥

गुडखण्डगुडापूपान् गोधूमान्गुडसूपकान् ।

मापापूपान्पोडशाख्यान् चाणकान्मौद्गलान्परान् ॥

घृतपकान्तैलपकान् जलपकांस्तथादरात् । तथाम्बरीपपकादिकपालश्रपितानपि ॥

अम्रितप्रानश्मतप्तान् परान्नानाविधान्वहून् ।

सर्वान्भक्षविशेषांश्च निखिलान्यन्नकारितान् ॥

शक्त्या नित्यं महेशस्य विशोपदिवसेष्वपि ।

प्रकल्पयेद्भक्तियुक्तः चित्रान्नानि फलान्यपि ॥

अभिचार्यैव पकानि सर्वाण्यस्य निवेदयेत् । पत्रं पुष्पं फलं वापि शालादुदधिमध्वपि

नवनीतादिकं हृद्यङ्गवीनं च निवेदयेत् । देवदेवस्य सततं भोजनार्थाय कल्पितम् ॥

यद्यनद्वये दत्ता महती भिन्नमानुषान् । पूगीकृतं यत्रभिन्नं गन्धर्पूरभिभिन् ॥
 तामाषुर्गुं गुं गुं त्रिपुं चामरतिन् । प्रारीनं त्रिपुं च गुर्विषुं ममभिन् ॥
 ताम्भूमिति रितानं यो देवाय निरुयेत् । सुगन्धेन तेजस्यी सयांययवगुन्दर ॥
 कलाहोदितानं दिष्टं शिवजोके मदीयते । प्रगन्धे दण्डपद्भूमौ नमस्कारेण योत्रपे
 परागनिमयानोनि त्रु जामिप्र चोत्तमम् । प्रदक्षिणं च सुगो देवदेवं जगद्गुम् ॥
 अथमेवमद्वयस्य फलमानोनि तत्रागात् । शिवं प्रदक्षिणीकृत्य मन्वासस्यविपातन
 मूत्रमन्त्रं जपन्मौनी सद्गुरुणा मनेभिः । द्वायां च धामगुं च जन्तुन्वरिहत् शनै
 देवं प्रदक्षिणीकृत्य दृष्ट्वा शंभु प्रगन्धे च । मन्वापगन्धमार्गेण शुद्धगत्याय वा त्वरम्
 शृङ्गाया विसृज्य दद्यात्तदेकाग्रमनाः परम् । सम्पदं प्रदक्षिणं कृत्वा पश्चात्सरपरान्न
 अष्टाशरपरो पापि द्वादशाशरगोत्रि वा । अथवा ऋगायत्रया विष्णुगायत्रियापि वा
 यथा समयत कुर्याद् ध्यायन्नेवं यथोक्तवत् । कृत्वा प्रदक्षिणं भक्त्या देवदेवं जगद्गुम्
 अथमेवमद्वयस्य संक्षेपेन लभते फलम् । दण्डप्रणाम आद्य स्वात्मनाम. स्वाद्विनीय
 उपविरयाञ्जलिहृत प्रणाम त्रिविध कृत । त्रिभिरङ्गैस्तु पश्चाद्गै अष्टाङ्गैश्च तथा त्रिधा
 पुन स एव प्रकथान तद्विधिर्नमस्कारमभि । पुन्यैरञ्जलिमाप्यै राजाधिमनुना पुरः ॥
 नमोन्ताङ्किसंयुक्तं देवं संचिन्त्य मन्त्रविन् ।

शीर्ष्णदेवस्य दत्त्वेन पुण्याञ्जलिमनुत्तमाम् ॥

पुन प्रदक्षिणं कृत्वा स्वीय संन्निधिगोत्रस्यै । दण्डवत्प्रणमेद्भूमौ न यत्रेणापि पीठके
 एरकायां कटे तले प्रणमेन्नैव सर्वथा । सिरसा हृन्नुगमेन कर्णाभ्यां चुतुकेन च ॥

वाङ्मूलां भुरमष्टाङ्गं संक्षुद्रस्य प्रणमेद्विभुम् ।

उरसा निरसा दृष्ट्या मनसा श्रद्धया गिरा ॥

पद्भ्यां कराभ्यां कर्णाभ्यां प्रणामाष्टाङ्ग ईरितः । यथोचितं नमेद्देवं देशकालाद्यपेक्षया
 अञ्जल्यैव कदाचित्तु दूराद्गोपुरदर्शने । धावमानोभियात्कुर्यादञ्जल्यैव प्रदक्षिणम् ॥
 याद्द्वारेण कदाचित्तु ध्यानेनापि कदाचन ।

कीर्तनस्मरणाभ्यां च नमस्कारान्तरमाचरेत् ॥

तुके मृतके चैव न कुर्याद्देवतार्चनम् । दानं प्रतिग्रहोहोमः स्वाध्यायं च निवर्तयेत् ॥
 शीक्षान्वितानां सर्वेषां स्वीयदेव समर्चने । अधिकारोऽस्ति सततं पञ्चाद्रौणैव वाससा
 धानमन्त्रं तत्कुर्यात् क्षणमात्रेण पूजनम् । उक्षापरस्य धर्मोऽयं वैदिकस्य न संभवेत् ॥

अर्चने परकीये तु दीक्षायुक्तस्य सूतके ।

सर्वथा नाधिकारोऽस्ति तान्त्रिकस्यापि सन्ततम् ॥

सर्वदा तान्त्रिकस्यास्य तत्प्रतिष्ठितवर्त्मनः ।

शूद्रादिसंस्पर्शयोगात् पूजाकाले न बाधकम् ॥

पूजामध्ये तान्त्रिकोऽयं स्नात्वा शुद्धोऽपि संस्थितः ।

शूलास्त्रदेवचक्राङ्घ्रिकिरीटस्पर्शनादितः ॥

शूद्रादि जातिनिखिलाः स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा तदा तदा ।

पुनर्देवं च संस्पृश्य साक्षाद्विग्रहरूपिणम् ॥

चरन् शुद्धेन भावेन दृश्यते किल देवलः ।

तथा न वैदिको विप्रः अपि तिष्ठेत्क्षणं नु किम् ॥

तस्मात्तु वैदिको मार्गः तन्मार्गात्तु विलक्षणः । साक्षात्परंपरास्पृष्टौ शूद्रादीनां तथैव हि
 महाधर्मर्पणस्तानान्मृदादि द्रव्यपूर्वकम् । स्वकर्मक्षमतामेति तादृग्वैदिकशास्त्रतः ॥
 न सूतकं भस्करिणां शुद्धानां वर्णिनामपि । स्वधर्मविधुराणां च नास्त्येव किल सूतकम्
 तद्धर्मोऽयं समाख्यातः बह्विकार्यं तु कालयोः ॥

ब्रह्मचारिधर्माः

दण्डोपवीतमौञ्जीनां अजिनस्य च धारणम् ।

कौपीन धारणं चापि तत् प्रा(स्त)रणधारणम् ॥

सदा गुरुकुलेवासः वेदाध्ययनमन्वहम् । भिक्षाशनं मातृपितृ शुभ्रूपाचार्यवन्दनम् ॥

गन्धवस्त्राचलंकारवर्जनं शिष्टसेवनम् । ताम्बूलवर्जनं चापि स्त्रीविम्बोकादि शून्यता ॥

गुरुवर्तमानुसरणं तद्वाक्याप्रतिकूलता । त एते मुख्यधर्माःस्युरेतावन्मात्रधारणात् ॥

यद्यतद्वरये दत्ता महती त्रियमाप्नुयात् । पूगीष्ठ यत्रभित्त ग वरपूरमिभित्तम् ॥
 तस्माच्चतुर्गुण पुण्य त्रिगुण चापरत्रित्तम् । व्रगद्वीन त्रिगुद्व च गुविचूग ममभित्तम् ॥
 ताम्बूलमिति विरथात् यो देवाय निवदयेत् । मुग वतेन तेनस्त्री सर्वावयवसुत्तर ॥
 कल्पकोटिशत दिव्य शिवलोफ मदीयते । प्रणम्य दण्डवद्भूमौ नमस्कारेण योनेन
 परांगतिमवाप्नोति व्रतु तामित्र चोत्तमम् । प्रदक्षिण य कुस्ते देवदेव त्रगद्गुरुम् ॥
 अश्वमेधसहस्रस्य फन्माप्नाति तत्रणान् । शिव प्रदक्षिणीष्टय सत्यासत्यविधानत
 मूलमन्त्र त्रपमौनी सद्गुरुगः मतेक्षित । छायां च धामसूत्र च जन्तु परिहरन् शनै
 देव प्रदक्षिणीष्टय दृष्टया शभु प्रणम्य च । सख्यापसत्यमार्गेण शुद्धग वाध वा वरम्
 मृदुगया चित्तगुदथा तदेकाप्रमना परम् । सम्यक् प्रदक्षिण कृत्वा पञ्चाक्षरपरायण
 अपाक्षरपरो वापि द्वादशाक्षरगोऽपि वा । अथवा स्त्रगायत्र्या विष्णुगायत्रिवापि वा
 यथा सभवत् कुर्याद् ध्यायनेव यथोक्तम् । कृत्वा प्रदक्षिण भक्त्या देवदेव त्रगद्गुरुम्
 अश्वमेधसहस्रस्य सत्येन लभते फलम् । दण्डप्रणाम आद्य स्यात्प्रणाम स्याद्वितीयक
 उपविश्याञ्जलि कृत प्रणाम त्रिभिध कृत । त्रिभिरङ्गैस्तु पञ्चाङ्गै अपाङ्गैश्च तथा त्रिधा
 पुन स एव प्रख्यात तद्विधिनैमहामभि । पुष्पैरञ्जलिमापूय राजाधिमनुना पुर ॥

नमोन्ताङ्गत्तिसयुक्त देव सचिन्त्य मन्त्रविन् ।

शीष्णिदेवस्य दत्तैव पुष्पाञ्जलिमनुत्तमाम ॥

पुन प्रदक्षिण कृत्वा स्वीय सनिधिगोऽस्यवै । दण्डप्रणमेद्भूमौ न यस्त्रणापि पीठ्य
 एरकायां कट तल्पे प्रणमेन्नैव सवथा । सिरसा हस्तयुग्मेन कर्णाभ्यां चुबुकेन च ॥

वाहुभ्यां भुवमप्राङ्ग ससृश्य प्रणमेद्विभुम् ।

उरसा सिरसा दृष्ट्या मनसा श्रद्धया गिरा ॥

पद्भ्यां कराभ्यां कर्णाभ्यां प्रणामाप्राङ्ग ईरित । यथोचित नमेद्ब देशकालाद्यपेक्षया
 अञ्जल्यैव कदाचित्तु दूराद्गोपुरदशने । धावमानोभियाकुर्वाद्दञ्जल्यैव प्रदक्षिणम् ॥

वाङ्मात्रेण कदाचित्तु ध्यानेनापि कदाचन ।

कीननस्मरणाभ्यां च नमस्कारा समाचरन् ॥

सूक्ते मृतके चैव न कुर्याद्देवतार्चनम् । दानं प्रतिग्रहोहोमः स्वाध्यायं च निवर्तयेत् ॥
 ईशान्त्रितानां सर्वेषां स्वीयदेव समर्चने । अधिकारोऽस्ति सततं पश्चाद्द्रोणैव वाससा
 प्रधानमन्त्रं तत्कुर्यात् क्षणमात्रेण पूजनम् । उक्षापरस्य धर्मोऽयं वैदिकस्य न संभवेत् ॥

अर्चने परकीये तु दीक्षायुक्तस्य सूक्ते ।

सर्वथा नाधिकारोऽस्ति तान्त्रिकस्यापि सन्ततम् ॥

सर्वदा तान्त्रिकस्यास्य तत्प्रतिष्ठितचर्मनः ।

शूद्रादिसंस्पर्शयोगान् पूजाकाले न वाधकम् ॥

पूजामध्ये तान्त्रिकोऽयं स्नात्वा शुद्धोऽपि संस्थितः ।

शूलान्त्रदेवचक्राङ्घ्रिकिरीटस्पर्शनादितः ॥

शूद्रादि जातिर्निखिलाः स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा तदा तदा ।

पुनर्देवं च संस्पृश्य साक्षाद्विग्रहरूपिणम् ॥

चरन् शुद्धेन भावेन दृश्यते किल देवलः ।

तथा न वैदिको विग्रहः अपि निष्ठेत्क्षणं नु किम् ॥

तस्मात्तु वैदिको मार्गः तन्मार्गात्तु विलक्षणः । नाक्षात्परंपरास्पृष्टौ शूद्रादीनां तथैव हि

महायमंगलानाम्भृदादि द्रव्यपूर्वकम् । स्वकर्मश्रमतामेति तादृग्वैदिकशान्त्रतः ॥

न सूत्रं मन्त्ररिणां शुद्धानां वर्णिनामपि । स्वधर्मविधुराणां च नास्त्येव किल सूतकम्

तद्धर्मोऽयं समाख्यातः बह्विकार्यं नु कालयोः ॥

ब्रह्मचारिधर्माः

मद्गवारी भवच्छूद्र दृष्टपातकवर्जनात् । गृहीवस्त्रवरोवर्णां नैवगीय कदाचन ॥

मौञ्जीदण्डाभिनत्यत्त युवा विशतिवार्षिक ।

मत्स्यघातिममोवर्णां यद्युष्णीषधर पुन ॥

गृहीवस्त्रालङ्कृतश्च तिलपातसम स्मृत । स(म)क्रन्दनपरोभूय दुष्टाम्बष्ठ इति स्मृत ॥

पुनत्ताम्बूलवदन साक्षाद्गैंग स एव हि । पुन गण्टपरश्चेनु सूनोऽय नात्र सराय ॥

स्त्रीविम्नोऋदिना सोऽय भिद्व्याधाढ्यको भवेत् ।

तत्रापि दरवाक् क्रूरो वेद्ब्राह्मणभीषण ॥

नेक्षणियो न सभाप्य नोपकार्योऽपि वर्जर ।

नित्य न दयनीयश्च न सम्राह्यश्च मर्घा(था) ॥

देरादुच्चाटनीयस्यान् दयापात्रमय न तु । अन्तर्वेदी सङ्गकरो भूमि दुन्दुभिकेशणे ॥

यदि वर्णां प्राजापत्यसद्वस्त्रेण पुनस्तथा । पुनस्तकारतश्चापकौटी घेनुद्वयेन च ॥

मासेन यावक्काहाराच्छुद्धोऽय कथिता युधि । सा यदा तेन सगेन गर्भिणा प्रभवेत्तदा

त जात पुलकसेध्वेव योनयेत्यश्चरापिकम् । तत सापि पुरोक्तेन चित्तेनैव शनै पुन

भागीरथीस्नानशतै घृतशौचाष्टकैरपि । पञ्चगव्यप्राशनेन लक्षवतिव्रतेन च ॥

शुद्धाभवति धर्मज्ञैरित्येव चित्तनिर्णय । एतेन पतिताना च कुण्डगोलकयोरपि ॥

अभिनिम्न(मु)क्ताभ्युदिते परिदिन्नादि वापिनाम् ।

महापातकिना सर्वकोपपातकिनामपि ॥

चित्तात्पर शास्त्रमागान् शुद्धानामपि केषलम् ।

स्वमात्रम्यैः ते शुद्ध प्रभवन्त्येव सन्ततम् ॥

परेषां निन्दिता व कर्माहानं न भवन्त्यपि । मस्करी यश्वलया दूपितो रति शब्दत

सद्य उच्चाटनीय स्यात्स्वदेशात्तत्क्षणन वै । द्रव्यार्जनपद् ह्यात्मा यति दूरात्परित्यजेत्

य ण यदि ते नाय पञ्चादित्येव त त्यजेत् ।

असकृद्याचितश्चेत्तु गृहीतेन शनै परम् ॥

अदर्शनं घनेद्वीमान्द्वत्कारेणाथ वा त्यजेत् ।

तद्वितस्तेन चेन्मौल्यान्निवृत्त्यै नमुपायत ॥

यः शनैर्वा संताड्य दूरमुवाद्येदमुम् । ताडनस्य प्रमत्तो तु यतेर्दुष्टस्य संभवे ॥
 न तत्तु कर्तव्यं बहुभिर्मिलितैः परैः । तत्कर्तव्यं दुष्टभावे तस्मिन्नोद्येन्न तद्यरेन् ॥
 न्यायताडितो भिक्षुः ब्रह्मत्वाफलप्रदः । प्रभवेत्सद्य एवायं नात्र कार्या विचारणा
 द्वयर्णपि संश्रुयात्पितका शान्त र्मना । भिन्नान्तमस्तन्त्रिधिना तस्मिन्कर्मणि सूतके
 त्तद्यः प्रभवति ब्रह्मचारी पुनन्तनः । तस्मिन्कर्मणि निवृत्ते शुद्ध एव भवेदपि ॥
 त्तद्यपि तथा तावन् सूतके कर्ममात्रके । पिण्डाद्यंय तथा वर्णां पाकं कुर्याद्य मत्करी
 तत्पिण्डायान्त्र एव न्यात्पाककर्ता गृही वनी ।

नान्यः पाकं प्रकुर्वीत विधवान्याथ वा पुनः ॥

यत्र वर्णां मत्करी वा पाकार्यं पावके कृगम् । इत्यनं वा निक्षिपतः तत्राश्रं लयमेति वै
 पाकमात्रं धनं क्षिप्रा ब्रह्मचार्यपि मत्करी । ब्रह्महत्यां भ्रूणहत्यां वीरहत्यामवाप्नुतः ॥

अग्निकायाग्निहोत्रादौ वर्णिनः नमिधां शुचौ ।

निक्षेपणाधिकारः स्वान्नान्नपाचनकर्मणि ॥

यतिश्च ब्रह्मचारी न पकान्तस्वामिनावुभौ ।

भोज्यमिष्टं तयोर्दत्त्वा सद्यः क्रतु फलं लभेन् ॥

गृही वा गृहिणी नूनं सत्यं वच्मि पुनः पुनः ।

समुद्युक्ताय भुक्तयर्थं वालाय ब्रह्मचारिणे ॥

सलं जलं पत्रपात्रे लवणं शाकान्तके । रसं तत्र घृतक्षीरं भुक्तिसाधकवस्तु तत् ॥

इत्वा तत्कतुसंज्ञातः सुकृतं परसंस्थितम् । अनश्वरममोघं तद्भभतेऽत्यल्पयन्नतः ॥

ये वेदाध्ययने तस्मै वर्णिने धर्मचारिणे । और्द्व्यपीडशान्त्यर्थं मारीचं कल्कमात्रकम्

लेहौषध गुडादीनि लड्डुहुकं शङ्कुलीमपः । यहभ्यते तद्विताय दृढन्ति किलतेऽमलाः ॥

सुपुत्रपौत्रसहिताः नित्यश्रीकाश्चिरायुषः । नष्टापमृत्यवः प्राप्त वाजिमेधफलाश्च ते ॥

भवेद्युरेव वो वच्मि तत्फलं तादृशं महन् ।

विद्याधीनोऽपि भगवान् साक्षाद्भूमिपतिर्विभुः ॥

तन्ननोरथ पृत्यासौ प.....तं प्रपद्यते । यतिहस्ते जलं दद्याद्भैक्षं दद्यात्ततः परम् ॥

तद्भैश्रं मेरुगा तुल्यं तत्रऽ सागरोपमम् । सोऽयं यत्पुपकारोऽपि तादृशो ब्रह्मनिष्ठः

घमांविरोधत सर्वं तद्यात्तयाचिनं परम् ।

कापाय दण्डमात्रेण यति पूज्यो द्वि जन्मनाम् ॥

यति निन्दा कुलत्री मा न कार्यातो द्विजन्मभि ।

प्रनवनमप्रमङ्ग्यालं देवं संपूज्य तपरम् ॥

वैश्वदेवम्

वैश्वदेवपरो भूरात् नित्यं च ब्राह्मणोत्तम ।

अन्तस्य चात्मनश्चैव सत्कारोऽर्थं तथा पुन ॥

प्रीत्यर्थं परमेरास्य वैश्वदेवं समाचरेत् । कालद्वयेऽपि तत्कुर्यात् अथवा पुनरेक(कम्)

सायं कालस्यापहृत्वा कुर्यान्म ग्राह एव वै । पचनामि प्रकर्तव्यमधवोपासनान्ते ॥

पचनामिहृते होमे तदन्नं संस्कृतं भवेत् । सर्वेषामपि भोक्तृणा तस्मिन्नौपासने तु तत्

कृतस्यायदि साभिस्ता तदभ्यत्योस्तु संस्कृतम् । प्रभवेदेव नान्येषा तस्मात्तत्पचनान्ते ॥

प्रकर्तव्यं विशीपेण चै पिनम् । पचनामि प्रतिष्ठाप्य घ्यात्वालं कृत तत्पदम् ॥

कुर्या वा शाकलं होम परिपेचनपूर्वकम् । पञ्चमूनापनुत्पद्यं वैश्वदेवं समाचरेत् ॥

सभार्यं सन् शुचिर्नि(प्र विधिनास) म्य(त्य)वाग्यत ।

प्रश्वालय बहि विधिना परिपेचनत परम् ॥

पडाहृती प्रकुर्वीत चेशान्ये शाकरम्पके ।

अल्पोष्णं जुहुयात्पश्चान् उत्तरात्परिपेचनात् ॥

कुर्याद्दमांदिभ्यो यथा क्रमात् । वैहायसर्लिङ्गुपांद्प्रथदानं च शक्ति ॥

देवयज्ञादिकं कुर्यात्क्रमेण मुनमाहित । निधुद्वृष्टिप्रपूर्वेण --- ॥

रथचक्राकृतिं वापि नराकृतिमथापि वा । अथवा धनुराकार यथारुचि समाचरेत् ॥

परिपेचनमेतेषा पृथगेव समाचरेत् । तत्क्रम चापि वक्ष्यामि स्पष्टं तत्र ॥

एकं द्वौ चतुश्चैकमेकमेकं दशान तु । एकमेक पुनश्चैकं एकं तं परिपेचनम् ॥

पञ्चसूना गृहस्थस्य वर्षन्तेऽह्रहस्तदा । कण्डिनी पेपिणी शुडी जलकुम्भ उपस्कर ॥

तानेतान्ध...र्थं ते च मुहुर्मुहुः । एतेषां पावनाथाय पञ्चयज्ञाः प्रकीर्तिताः ॥

(क)खण्डिनी मुसलोलूखलादिरे (पः) प्रकीर्तितः ।

पेपिणी दृपदादिः स्यात्पाकस्थानं तु चुह्निनी ॥

उपस्करस्तु शूर्पादिः उदकुम्भादिना परः । पक्वाभावे प्रवासे च तण्डुलानोपधीत्तथा ॥

पयोदधिघृतं वापि कन्दमूलफलानि वा । यजेद्देवान्समुद्दिश्य जलदानेन वा जले ॥

द्रवं स्रुवेण होतव्यं पाणिना कठिनं हविः । एतेन मुख्यकल्पेन वैश्वदेवक्रियां चरेत् ॥

अनश्नतापि कर्तव्यमन्यथा पातकी भवेत् । स्नातको ब्रह्मचारी वा पृथग्भावे भवेद्यदि

वै ... स्त्री वालौ कारयेत्तथा । भिक्षान्नं पक्वमथवा येन केनापि बन्धुना

सचरित्रेण पक्वं तद्ब्रह्मचारी तु नित्यशः । अग्नौकृत्वा तु भुञ्जीयाद्धृष्टा शीत्वा ... ॥

विध)वा विधुरो वापि होमकर्म बहिष्कृतम् । कदाचन न भुञ्जीत विभक्तेष्वेपु चोदितः

धर्मोऽयवविभक्तेषु संस्पृष्टेनैव यत्कृतम् । संस्कृतं प्रभवे ... मेव तत् ॥

प्रथमो ब्रह्मयज्ञः स्याद्देवयज्ञो द्वितीयकः । भूतयज्ञः तृतीयः स्यात्पितृयज्ञस्तुरीयकः ॥

नृत्यज्ञः पञ्चमः प्रोक्तः पञ्चयज्ञाः प्रकीर्तिताः ।

स्वाध्याये ब्रह्मयज्ञः स्याद्देवयज्ञोऽग्नि होमतः ॥

भूतयज्ञवलिः प्रोक्तो हुतशेषादनन्तरः । पितृयज्ञः स्वधामन्त्रात्क्रियते यत एव हि ॥

मनुष्ययज्ञो हन्तेति मनुष्ये भ ... । ... य क्रियते यज्ञः सोऽयं नरविशेषणः ॥

यज्ञो म ... चरोयं कथितः कल्मषापहः ।

एवं सामान्यतः प्रोचुरिमान्यज्ञान्मनीषिणः ॥

विशेषेणात्र वक्ष्यामि चै(तिपामन्त्रमुत्तमम्) । देवेभ्य इति मन्त्रेण क्रियते यस्स एव हि ॥

देवयज्ञ इतिप्रोक्त अप्रदानात्परं न चेत् । पूर्ववासमनेष्टेयः पृथक् संकल्पपूर्वकः ॥

विद्युद्दृष्टि क्रियापूर्वं ... । एवं शिष्टास्त्रयः प्रोक्ताः पितृभ्य इति मन्त्रतः ॥

अग्नेर्दक्षिणभागेसः क्षेपणीयो वलिर्महान् । अत्रापसव्यं कार्यं स्यात्तथा चैवाप्रदक्षिणम्

... न्युत्वा भूतयज्ञं समाचरेत् । उपवीतेन कार्योऽयं देवयज्ञवदेव वै ॥

मनुष्ययज्ञश्च ततः मनुष्येभ्य इति मन्त्रतः । निवीतेन प्रकर्तव्यो यज्ञोऽयं ... हान् ॥

तद्भैक्षं मेरुगा तुल्यं तत्र सागरोपमम् । सोऽयं यत्पुण्यारोऽपि नादृशो ब्रह्मसृष्टि
 घमांतिरोधत मर्व तथात्तत्राचिनं परम् ।
 कापाय दण्डमात्रेण यति पूज्यो हि जन्मनाम् ॥
 यति निन्दा कुलत्री सा न कायातो द्विजन्मभि ।
 प्रमस्तमप्रमस्त्यालं देवं संपूज्य तत्परम् ॥

वैश्वदेवम्

वैश्वदेवपरो भूयात् नित्यं च ब्राह्मणोत्तम ।
 अन्नस्य चात्मनश्चैव संस्कारोऽयं तथा पुन ॥

प्रीत्यर्पं परमेशस्य वैश्वदेवं समाचरेत् । कालद्वयेऽपि तत्कुर्यात् अथवा पुनरेकं
 सायंकालस्यापकृत्या कुर्यान्मध्याह्न एव वै । पचनाग्नौ प्रकर्तव्यमथवीपासनानले ।
 पचनाग्निहृते होमे तदन्नं संस्त्रुतं भवेत् । सर्वेषामपि भोक्तृणां तस्मिन्वीपासने तु त
 कृतस्याद्यदि साभिरमा तदम्पत्योस्तु संस्त्रुणम् । प्रभवदेव नान्येषा तस्मात्तत्पचनानले
 प्रकर्तव्यं विशेषेण वै पिनम् । पचनाग्निं प्रतिष्ठाप्य ध्यात्वालंकृतं तत्पदम् ।
 कृत्वा वा शाकल होमं परिपेचनपूर्वकम् । पञ्चसूनापनुत्यै वैश्वदेवं समाचरेत् ।
 सभार्यं मन् शुचिर्यि(प्र विधिनास) म्य(त्य)वाग्यत ।
 प्रज्जाल्य वह्निं विधिना परिपेचनत परम् ॥
 पडाहुती प्रकुर्यात् चेशान्ये शास्त्ररूपके ।
 अल्पोष्णं जुहुयात्पश्चात् उत्तरात्परिपेचनात् ॥

• कुर्याद्वर्मादिभ्यो यथा क्रमात् । वैहायसजलिकुर्यादप्रथदानं च शक्तिद ॥
 देवयज्ञादिकं कुर्यात्क्रमेण सुममाहित । विद्युद्गृष्टिप्रपूर्वेण - ॥
 रथचक्राकृतिं वापि नराकृतिमथापि वा । अथवा धनुराकारं यथारथि समाचरेत् ॥
 परिपेचनमेतेषां पृथगेव समाचरेत् । तत्रम चापि वज्र्यामि स्पष्टं तत्र ॥
 एकं द्वौ चतुरश्रैकमेकमेकं दशैव तु । एरमेकं पुनश्चैकं एकं तं परिपेचनम् ॥
 पञ्चसूता गृहस्यस्य वर्धन्तेऽहरहसदा । कण्डिनी पेपिणी चुह्वी जलकुम्भ उपस्तर ॥

नैतान्ध... र्थं ते च मुहुर्मुहुः । एतेषां पावनार्थाय पञ्चयज्ञाः प्रकीर्तिताः ॥

(क) खण्डिनी मुसलोलूखलादिरे (पः) प्रकीर्तितः ।

पेपिणी दृपदादिः स्यात्पाकस्थानं तु चुहिनी ॥

अस्करस्तु शूर्पादिः उदकुम्भादिना परः । पक्वाभावं प्रवासे च तण्डुलानोपधीतथा ॥

मयोदधिघृतं वापि कन्दमूलफलानि वा । यजेद्देवान्समुद्दिश्य जलदानेन वा जले ॥

त्वं सूत्रेण होतव्यं पाणिना कठिनं हविः । एतेन मुख्यकल्पेन वैश्वदेवक्रियां चरेत् ॥

अनश्नतापि कर्तव्यमन्यथा पातकी भवेत् । स्नातको ब्रह्मचारी वा पृथग्भावे भवेद्यदि

वै स्त्री वालौ कारयेत्तथा । भिक्षान्नं पक्वमथवा घेन केनापि बन्धुना

सचरित्रेण पक्वं तद्ब्रह्मचारी तु नित्यशः । अग्नौकृत्वा तु भुञ्जीयाद्दृष्टा शीत्वा ... ॥

विधु)वा विधुरो वापि होमकर्म बहिष्कृतम् । कदाचन न भुञ्जीत विभक्तोऽप्येव चोदितः

धर्मोऽयवविभक्तेषु संस्पृष्टेनैव यत्कृतम् । संस्कृतं प्रभवे ... मेव तत् ॥

धर्मो ब्रह्मयज्ञः स्याद्देवयज्ञो द्वितीयकः । भूतयज्ञः तृतीयः स्यात्पितृयज्ञस्तुरीयकः ॥

नृयज्ञः पञ्चमः प्रोक्तः पञ्चयज्ञाः प्रकीर्तिताः ।

स्वाध्याये ब्रह्मयज्ञः स्याद्देवयज्ञोऽग्नि होमतः ॥

भूतयज्ञवलिः प्रोक्तो हुतशेषादनन्तरः । पितृयज्ञः स्वधामन्त्रात्क्रियते यत एव हि ॥

मनुष्ययज्ञो हन्तेति मनुष्ये भ ... । ... य क्रियते यज्ञः सोऽयं नरविशेषणः ॥

यज्ञो म ... चरोयं कथितः कल्मषापहः ।

एवं सामान्यतः प्रोचुरिमान्यज्ञान्मनीषिणः ॥

विशेषेणात्र वक्ष्यामि चैतिपामन्त्रमुत्तमम् । देवेभ्य इति मन्त्रेण क्रियते यस्स एव हि ॥

देवयज्ञ इतिप्रोक्त अग्रदानात्परं न चेत् । पूर्ववासमनेष्टेयः पृथक् संकल्पपूर्वकः ॥

त्रियु द्दृष्टि क्रियापूर्वं । एवं शिष्टास्त्रयः प्रोक्ताः पितृभ्य इति मन्त्रतः ॥

अग्नेर्दक्षिणभागेसः क्षेपणीयो वलिर्महान् । अत्रापसव्यं कार्यं स्यात्तथा चैवाप्रदक्षिणम्

... .. न्युत्त्वा भूतयज्ञं समाचरेत् । उपवीतेन कार्योंऽयं देवयज्ञवदेव वै ॥

मनुष्ययज्ञश्च ततः मनुष्येभ्य इति मन्त्रतः । निवीतेन प्रकर्तव्यो यज्ञोऽयं ... हान् ॥

प्रनापति प्रय पश्चादावन्तीति मन्त्रत । काष्ठैरौदुम्बरै साकमन्तहोमश्च शक्ति ॥
 कतव्य एव त्रिधिना तेन श्रीमान्भरदिति । अग्नेनयेतिमन्त्रेण तदुपस्थानत (परम) ॥

(धा)याथसत्रलि काय इयानौ द्वाविति मन्त्रत ।

एन्द्रेति मन्त्रतश्चापि वलि दत्वा त्रिधानत ॥

प्रभाल्यपादावाचम्य स्वस्तिमन्त्रान्वदेदपि ।

शान्ता वृथिव्यादि ऋच न्य ता शान्तिकारिकाम् ॥

परितयाय द्विजान्भक्त मानसानागतान्परान् । पूजयेच्च विधानेन प्रयत्नं ब्राह्मणोत्तमं
 कोद्वरं ककर माप र च कुटुम्बम् । क्षारं च लग्णं चैव वैश्वदेवे विसर्जयेत् ॥

यद्वा तु क्षारलवणे भोजनाय समागते । भस्माह्वारेषु जुहुयान्मन्त्रैर्वा वैश्वदेवैः ॥

हविष्य सा सद्यश्च यदि वा भवेत् । होतव्य समिद्धो भस्माह्वारेषु हूयते ॥

हविष्येषु पदार्थेषु मुक्त्या स्युर्जिह्वय स्मृता । माप स्तु गर्हिता होमकर्मसु ॥

जुहुयात्सर्पिषाभ्यक्त तैलश्वारादिवर्जितम् ।

दध्यक्त पायसाक्त वा तदभावे नापि वा ॥

शाकं वा यदि (पुर्ण फल) वा यदि वानलम् । सकल्पयेद्यदाहार तेनैव जुहुयादपि ॥

मिश्रित चैत्रदाहारै लग्णैरापि यद्भवेत् । भस्माह्वारेषु त हुवा भोक्तव्य स्व(यमेवतन्)

पया ताम्बूल पयसा । पि पि प्रकृतव्य ब्रह्मयज्ञादिका क्रिया

कुयादहरह गुद्रमन्त्राय नादक न वा । पयो म ण चिरकालात्तत पुन ॥

भिधुस्त प्रपन्नम्य नश्रीरम्य कालत ।

मद्भिक्षा नैव दातया प्रिययाक्यानि नाशरेत् ॥

तस्मै विशपापहार नैव कुर्यात्कथंचन । गोदाहकाल काश्चन कृया भूतर्लि द्वि ॥

सप्राप्रमतिथि भक्त्या रिण्युदुब्धा प्रपूजयेत् ।

त्रिया वा यदि वा द्वप्य भूय पण्डित एव वा ॥

य प्राप्ता वैश्वदेवान्त साऽतिथि स्वर्गसक्रम ।

न मित्रमतिथि कुयान्नेव प्रामनियामिनम् ॥

ज्ञातकुलनामानं तत्कालसुसमागतम् । वुमुक्षुमागतं श्रान्तं याचमानमकिंचनम् ॥
 ह्यणं प्राहुरतिथिं संपूज्य शक्तितो द्विजः । भवेयुर्वहवो विप्रा वैश्वदेवावसानके ॥
 ईऽपि पूज्याः शक्तस्य श्रोत्रियो व गुणोत्तमः । एक एव यदा विप्रो भवेद्यदि गृहाङ्गणे

न पृच्छेत्तं गोत्रसूत्रे स्वाध्यायं वापि पण्डितः ।
 शोभनाशोभनाकारं तं मन्येत प्रजापतिम् ॥
 वालाः सुवासिनीः वृद्धाः गर्भिण्यातुरकन्यकाः ।
 संभोज्या दासभृत्यश्च दम्पत्योः शोपभोजनम् ॥
 देवाग्न्यातिथिभिक्षार्थं पचेन्नैवात्मकारणात् ।
 आत्मार्यं यः पचेन्मोहान्तरकायैव स जीवति ॥
 यदि शूद्रादयो नीचाः तस्मिन्काले समागताः ।
 स्वभुक्त्यनन्तरं तेषां क्षुल्लान्तिकारयेदिति ॥
 ते कानां सर्वेषां स्वपूर्वं स्वेन वा क्षमा ।
 भुक्तिः कल्यात्राह्वणेन स्वभुक्तेः परतो द्विजान् ॥

इद्वि पूर्वं भोजयेन्त किंतु शूद्रान् जघन्यजान् । शूद्रशोपं न भुञ्जीत भार्या शोपं च सर्वथा
 अभ्यागतानां सर्वासां चिरंटीनां तु भोजने ।

सर्वासां कन्यकानां वा विधवानां विशेषतः ॥

अतिथ्यर्चनकालेषु तैस्साकं भोजने तदा । न स्त्री शोप इति प्रोक्तो दुहितृणां च भोजने
 लुपाणां बालबुद्धीनां भगिनीनां तथैव च । मातुलादि सुतानां च कल्याणादिषु भोजने

न स्त्री शोप इति प्रोक्तः तद्भुक्तौ स्यान्न बाधकम् ।

पोडशाब्दात्परं स्त्रीणां कृतमर्त्त रति हियाम् ॥

पतिभावप्राप्तचित्तवृत्तीनां च विशेषतः ।

दाराणां भोजनात्पश्चात् स्त्री शोप इति गोभिलः ॥

शूद्राणां देवताशोपं यज्ञशोपं सुसत्कृतम् । हविः शोपं विप्रशोपं न दद्यात्तु कदाचन ॥
 क्षुधातानां विशेषेण चण्डालानां विपत्स्वपि । देवनैवेद्य तत्रात्र कृतमन्नं विचक्षणः ॥

न प्रयच्छेत्सुमुद्रितूरं नैगनानां तथैव च । प्रदेयमगतीं तेषां वृषणनेन विप्रश्रिता ॥
 कारविषया पादकर्म तादृशमेतन्न तपरम् । तद्वदथ कारेभ्यश्चम - घनार्द्रिक्तम् ॥
 अत्यन्त शोभकाण्यु दुर्पदु विप्रसृष्टि । आग्नेभ्यन्नादशोभ्य दीनेभ्यश्चापि तदुत्तर
 पुनर्धन्यविशेषांश्च दद्यादन्न न समृत्तम् । देवप्रसन्नो भूयश्च कदाचिदेषयोगतः ॥
 अगुधि मन् प्रयच्छेत्त वामहन्तादिनापि वा । अष्टूरवत् प्राण्यनोपेक्ष्या तत्परमेव वै

प्रशाल्ययादौ ह्यनो य शनं समृत्तम् दक्षिणम् ।

आपद्य प्रयत्नो भूराप्रित्य दालान्द्रवोपयेत् ॥

वालाश्च बुल्लुटाश्च कालानिधिनुवा परे । दूरदेशगता यत्रादाराया नरमाप्रदा ॥

समोजनीया पोराश्च वै मुल्याहा न सर्वथा ।

सुधस्य शोभनोदुष्ट बुद्धेदुष्टस्य कामिनः ॥

अध्यागतो भ्रममना यदि मोक्ष्य न शक्ते । तस्मात्प्रित्य द्विनो विद्वान्प्रभवदतिथिप्रिय

शक्त्यान्ननागतान्माधून्याया वा सप्रहर्षयेत् ।

अतिथिपंग्यभ्रमराशोक्तस्य सा शोचिं नरयति ॥

न बुधात्तु ततो यत्राद्भ्रमराशानागतान्मदा । तत्रार्थितप्रदानेन तदभावे तु --- ॥

पयसा लुणादीनां प्रदानत । परया मौम्यया वाचा क्रियवाभिनयेन च ॥

तोपयद्वय मन्त्र विमुक्त्वान्नीच कारयन् । जलार्थिनेभ्यःगताय शूद्रायातपदु त्तिने ॥

देषपूताया वैरद्वयस्य वा परम् । मनुक्तेर्विप्रपूताया प्रार्थितस्तेन चासहृद्

नर्वांनमन्त्यस्मल्लिख यत्र बुध्नि तदा । समानिनीय तत्तमै दापयेदेष दूरत ॥

त न कीयाय दुणाय बलिनेऽपि वा ।

भृशमात्राशमाशाय दद्यादेवादक गृही ॥

पया दानेन बालानां यवागूनां तदा तथा । तत्राश्वापराणां तु तत्प्रदानेन सन्तुष्टम्

प्रतिश्रय लभद्भामानप्रियामफळ महत् । शीरप्रदानेच्छालस्य नियमो नैव वै शिरो ॥

तदभ्यनुज्ञा नैलस्य गभपीडादि शान्तय । चिकित्साया औषधस्य मन्त्र तन्त्रकृतेरपि

तत्कालनियमोनानि तस्मात्तत्राचिनो गृही । शक्तौ मत्यां सन्त्य तत्तदद्यादराहित

मृण्मये पर्णपृष्ठे वा कार्पासे तान्तवेऽपि वा ।

नाशनीयान्न पिचेच्चैव नारिकेले तथा (थैव च) ॥

तर्कपर्णे तु भुञ्जानः पञ्चगव्येन शुद्ध्यति । स्वयमाहतपर्णेपु स्वयंकीर्णेषु वा तथा ॥
मुञ्जीत नाकरुजेपु कुम्भीतिन्दुकयोरपि । कोविदारकपर्णेपु विपत्सु तु कदाचन ॥
मुञ्जीयादगतौ विप्रः गतौ तु न कदाचन । चतुष्पष्टिफलं न्यूनं कांस्यपात्रे भुजिक्रियाम् ।
ध्वन्मलं समश्नाति तथा कुर्वन्जडः पुनः । अभोजनात्त्रिरात्रैश्च पञ्चगव्येन शुद्ध्यति
खं सीसेतयोर्ज्ञेयं मृण्मयेऽपि च भाजने । मृण्मयान्यपि पात्राणि दारुकाणि विशेषतः
यागेष्वेव प्रसक्तानि ब्राह्मणानां श्रुतेर्वलान् । अलावुदारुपात्रं वा मृण्मयं वैणवं तथा ॥
स्तानि यतिपात्राणि कृष्णायस मयानि वा । यतीनां यानि पात्राणि वर्जयेत्तानि सिद्ध्यसे
य एकस्मिन्नापि दिने पलाशे पानने(से) यदि ।

तच्छायामथवा विप्रो भुक्तितो वाजिमेधकृन् ॥

भुक्तौ पुत्रागपत्राणि तथौदुम्बरकन्दलाः । चित्रपौऽलावुकण्डश्च पिशाचोदुम्बरस्तथा ॥
ब्रह्मपत्रो गृह्यकारुयः स्वीकार्यः पर्णहेतवे । प्रस्तरे भोजनात्सद्यो व्याधत्वमधिगच्छति
तद्दोषस्य निवृत्त्यर्थं रुद्रप्रशं जपेत्सकृन् । हेरण्डालावुपत्रैक भोजनेन द्विजोत्तमः ॥
रजकत्वमवाप्नोति तद्दोषस्य निवृत्तये । पूर्णसूक्ताष्टकजपान्मुक्तो भवति नान्यतः ॥
पीठभुक्तया वैणवः स्याद्ब्रह्मणः सद्य एव हि । तद्दोषपरिहाराय शिवसंकल्पपाठतः ॥
दशावृत्या शुद्धिरुक्ता नान्यमार्गेण सन्ततम् । हस्तप्रक्षिप्तकवल भुक्तिः सकृदेव वा ॥
आभीरत्वमवाप्नोति तद्दोषशमनाय वै । नारायणं जपेद्विष्यं औत्तरं पावनं महत् ॥
जलेतिष्ठन्प्राञ्जलिना तेन शुद्धिमवाप्नुयात् । नारिकेलीयपात्रेषु भुञ्जन्विप्रस्सकृत्तु वा ॥
यवनः प्रभवेदेव तद्दोष विनिवृत्तये । सद्योयं यावकाहारादिवसत्रयमात्रतः ॥
पञ्चगव्येन भूयश्च तेन पापेन मुच्यते । कोविदारेषु भुञ्जानः ह्यथवा कौञ्जराशने ॥
पुलकसः प्रभवेन्नूनं तस्य चित्तिरिहोच्यते । त्रिसुपर्णमहामन्त्रजपतो दशसंख्यया ॥
यावकाहारतः पश्चात् पञ्चगव्येन शुद्ध्यति । राष्ट्रभङ्गेषु घोरेषु येषु केषु दलेषु वा ॥

भोजनात्प्रत्यवायोऽयं न विपत्स्यस्ति कश्च नः ।

सतः स्वस्थस्य सततं प्रत्यवायाः पुरोदिताः ॥

भयन्त्येवेति विदुधा प्रोचुन्ते कपिलादय । संस्कारदुष्टं यन्मान्यन् क्रियादुष्टं तथैव
 स्वभावादुष्टं नाशनीयावनापगगतम्सदा । संस्कारदुष्टं तद्द्वेष्यं द्विजदेवाद्यनर्पितम् ।
 प्रमृतयेऽभ्यागतानां दग्निद्राणां स्वर्गार्थिनाम् । यत्रतुत्राशरण्यानां स्वर्गादीनां प्रदानत
 पृथक्फलं प्ररथितं राजमृगस्य तन्महन् । न गर्भपीडा तुलिता पीडान्या सर्वत्रेहिना

नैरति माश्राश्लेशेभ्यः भगवानाह भारतीम् ।

तपीडा शान्तये यो वा सहायत्वेन संस्थितः ॥

कृपाद्यु कुम्भे मास्य तस्मै ता जन्मजन्मनि ।

दुहित्वेन जानन्ति तस्या सोऽयं पिता स्मृतः ॥

तमेनं देवपत्निमु सेना घेनादय पुन । साश्राश्लेशीर्भगवती गिरिजापि सरस्वती ।
 प्रीत्या स्वजनस्त्वन मन्यमाना शिवस्वरा । तन्मनोरथपूर्त्यैव जागरूनाः प्रतिक्षणम् ।
 निष्ठन्त्येव प्रवक्ष्यामि चरदाश्च दिने दिने । ता एव पीडा तां देव्यः जानते तत्यमप्यति
 यतस्तस्माह वपन्त्यो सर्वलोकेऽकमानरः ।

अतोऽस्य कामानग्निलान्प्रयच्छन्ति रमादिका ॥

नामनानमम दानं चगनग्निमिदं हि विप्रति । यतस्त्वेतन्नृत्त्रिर जलदानं च तादृशम् ।
 जलदाता प्राणद स्यान्मनोमात्रम्यस्त्रलम् । अन्नदो भवति श्रीक तस्मादन्नं ददन्नरं
 सर्वदाता भवन्नममत्राज्जीवा भवन्त्यपि । अन्नं ब्रह्म समाख्यातं यतो भूतानि तेन वै
 नायते चापि वरन्त दाता सन्निधिः ।

तन्नातु फलेशम्य माहात्म्यं निग्निलं विधिः ॥

वक्तुं युगमहम ण शक्रो नैव भरन्वत्तु । तद्भोक्तुमभमथया (?) पद्मपत्रपलाराके ॥
 यथासि यथासि म्बिकुयात्तद्विचक्षणः ॥

पद्मपत्रपलाशु गृहिणा भोक्त्रे मुग्धम् । नक्षत्रादी यतीना तु चान्द्रायणं फलं लभेत् ॥
 वटश्वथार्कपर्णपु कुम्भीतिन्दुःखणयो । कोत्रिदारकपत्रे वा गृही भुक्तयोपवासयेत् ॥
 पलारामध्यपत्रपु यो भुङ्क्त मानसोत्तम । तत्समीकरणं कृत्वा प्राजापत्यं दिने दिने
 य इच्छत्यूर्ध्वगामित्वं नक्षत्रागी यतिस्तु वा । पद्मपत्रपु भोक्तव्यं मासमेकं निरन्तरम् ॥

मधूके वा रसाले वा भोजनाच्छ्रियमाप्नुयात् ।
 एक एव तु यो भुङ्क्ते विमले कांस्य भो(भा)जने ॥
 चत्वारि तस्य वर्धन्ते आयुः प्रज्ञा यशोबलम् ।
 एक एव तु यो भुङ्क्ते विमले कांस्यपात्रके ॥
 भोजने पानतो वापि ह्यतिरात्रफलं लभेत् ।
 यत्यादीनां तु तत्पात्रं पानाद्भुक्त्याऽपि योगतः ॥
 वीरहत्याफलं ज्ञेयं तस्मात्तं न तथा चरेत् ।
 एक एव तु यः पात्रे भिन्ने भिन्ने दिने दिने ॥

यशःकीर्तिर्भगोलक्ष्मीः भर्ग ओजश्च वर्धते । हरतेऽस्य प्रवर्धेत संपदः श्रिय एव च ॥
 तां वं कांस्यपात्रैकभोजनम् । यतिश्च ब्रह्मचारी च विधवा च विसर्जयेत्

वासन्तिका वटा ग्राह्याः रम्यपर्णा सुदीर्घिकाः । मुख्य एव वसन्तोऽत्र ॥
 अश्वत्थार्कजपत्रेषु कुम्भीतिन्दुकजेषु वा । श्रीकामो नैव भुङ्जीत कोविदारकपित्थयोः
 यदि भुङ्जीतकालेषु देशदुर्लभदोषतः । भोजना(नन्तरंस)द्यः गायत्र्यष्टशतं जपेत् ॥

कपित्थवृक्षच्छायायां भुक्तिमात्रेण वाडवः ।

सद्यः शूद्रत्वमाप्नोति चण्डालो दिनपञ्चकात् ॥

एक पङ्क्त्या पवि .. अन्यथा त्वक्रिया तथा । तथैवस्याञ्जलशुनं वृत्तालावु शलाट्वपि
 कुम्भिकं श्वेतवृन्ताकं श्लेष्मातकशलाटु च ।

आकव्धिकी कुसुम्भं च लोहितं शिग्रु शिग्रु तत् ॥

उदम्बरशलाट्वा(कोवि)दार शलाटुकम् । न ... कोपोदकी शाकं दुर्गन्धाद्यपि वर्जयेत्

आकण्टकी कुसुम्भं त आरक्तपाटलं तथा ।

आश्वेतं चापि वार्तकं भुक्त्यर्थं नात्र चिन्तयेत् ॥

.... तान्वृक्षनिर्मासान्त्रश्चनान्प्रसवांस्तथा । कनकानि च...दितैर्भुक्ति कर्मणि ॥

.... पितं तथा । अन्यत्र भक्षेभ्यः सर्वतो गुहात् ॥

अत्यामं शुक्तमित्युक्तं निन्दितं ब्रह्मवादिभिः । मरीचिकागलाड्वादिक्षेत्र धानकः ॥

तद्यान्न तु तूष्णी(क)गन्धत्र भक्षयेत् । अग्निपपा रात्रावन्तर्हित च ।
 तत्पर्युपितमित्याहु निन्दित ऋद्धवादिभि । नाद्या हर्मनिषिद्ध न द्वि पक्व कदाचन
 नापणीयाज्जमशनीयाद्भक्ष्यभोज्यादिक तथा ।
 (घृत) वा यदि वा नैल विप्रो नान्न(न)साच्युतम् ॥

नरस्युष्ट तथा रोमदूपिन तेन वा युतम् । तद्युक्त चेद्घृत तैल मधु वा तत्तथैव हि ।
 उद्घृत्यैर परित्यक्त प्रक्षाल्य तत्परम् । स्वीकृत्यादिव वेदन्न तथा भूत तथैव वै ॥
 कृत्वा प्रोक्ष्य तु गायत्र्या स्वीकृत्यादिति काश्यप ।
 भुक्तिकाले रोमलम्न कण्ठ वास्य मध्यके ॥

हस्त गेरा दूरे परिहरेत्तु तत । आस्थादिगतमात्र तत कण्ठ भूतले क्षिपन्
 पुण्डरीकाक्षनामोक्षरा जुडा हर्ल जलेन वै । प्रक्षाल्य पुनरेवैतत दद्यादन्न न तत्त्वेन
 शुना शृष्ट कान्धानरकुक्कुटै । तत्परात्सुरुपाहर(१)दूरीकरणत परम्
 गायत्र्या भस्मनाप्रोक्ष्य शुद्धि ता परिकल्पयेत् । तन्मन्त्र ॥

त प्रोक्षण कुर्यात् सा राशिर्निस्तिला तत ।
 अतिशुद्धासुभार्येव सर्वेषां नात्र सशय ॥
 वामहस्तेन दत्तानि लक्षणव्यञ्जनान्यपि ।
 दातार नोपनिष्ठन्ति भोक्ता मुङ्क्ते च किल्बिषम् ॥

पक्वेन पाणिनादत्त पात्रोच्छिष्टे च धारया । यदत्त दूरविन्मष्ट हासघोषैर्दूषितम्
 घृत तैल च लयण । यो वापि त्याज्यान्याहुर्मनीषिण ॥
 अपूपा सक्तघोधाना तक्र दधि घृत मधु । तैलाज्यपक्वस्लूनि नामूनि प्राप्नुयन्ति हि
 । अन्न प्रथमपाकेन सयकपकविहीनत

पुनजलन चेपक्व मुहुर्वात्परमेव वै । तस्युत पाकमित्युक्त नाटश नैव भक्षयेत् ॥
 अपूप त परम् । समीचीनस्य पक्तस्य वैधार्ये पुनरेव वै ॥
 तत्तत्रनैल्पचर्न तावत्कालेन केनलम् । कारयित्वा सुपक्व यत् क्रियते तद्विवाट ॥
 ताटशान्नेन ससृष्टत । धानान्करम्भान्पृथुभान् ममूस्या(रा)न्सक्तुपाटकान्
 नैल्पकानाज्यपकान् गौ गोधूम नाडिशान् । नारिकल फलादीनि ॥

.... गानि स्युः तावदेव द्विजन्मनाम् ।

आद्यानिन्युस्तेषु द्योपः तावन्नास्तीति गौतमः ॥

तेनवापि तैलेन दध्ना वा स्पर्शितं भवेत् । स्नापितः चोदकेना ॥
क्षोभे च जनक्षोभे वालादीनां च भक्षणे । वृद्धानामातुराणां च योग्यं भवति सन्ततम्
... इति धर्मज्ञ निर्णयः । ... ॥

लाज्ययोर्नमधुनः चलगुशुष्कशलाटुकौ । मदोद्धवद्रव्यजातं कदाचिन्नैव भक्षयेत् ॥
पौत्रातं च शुना दुष्टं मक्षिकाकीटदूषितम् । पति ... ॥
स्पृतीभुक्तिशिष्टं च भुत्वा चान्द्रायणं चरेत् । घृतादेवोद्धृतं फेनं सरजस्कंतु गोमयम्
तत्पयो वा तादृशं वै गुडमिश्रं तथा दधि । ... मरीच्यपि ॥

करेण मयितं तक्रं निरसं तक्रमप्यति । अत्यन्तवत्सगोक्षीरं नारिकेलगुडं तु वा ॥
भक्षयित्वा द्विजा बुद्ध्या कु ... । ... क्रान्ता गर्भिणी संधिनीति या ॥
तस्याः पयो विकारान्तान्पीत्वा कृच्छ्रं समाचरेत् ।

अपेयं मृतवत्सायाः पयो दधि घृतं (तथा) ॥

... घेनोः क्षीरं च चिक्रगम् । अपेयं प्राहुराचार्याः कपिलाक्षीरमेव च
हुतशेषं पिबेत्तत्र विप्रः स्यादन्यथाऽशुचिः । द्विस्तनीक्षीरपानेन संधिनीक्षीरपान(तः) ॥

... मर्त्यो जायेत पातकी । आरण्यानां च सर्वेषां मृगाणां महिषं विना ॥
क्षीरं कदाचिद्धस्तेन संस्पृशेन्नतु तत्पिवन् ।
कां गतिं समवाप्नोति तस्मात् (तान्परिवर्जयेत्) ॥

... ब्राह्मणी गमनेन च । वेदाक्षर ग्रहणतः शूद्रः पतति तत्क्षणात् ॥
धानादधि च सक्तंश्च श्रीकामो वर्जयेन्निशि । भोजनं तिलसंमिश्रं स्नानं चैव विचक्षणः
गर्हितः प्रोक्तः ... मनीषिभिः । जातितो गर्हितं चैव तथैवाश्रयगर्हितम् ॥

जातितो गर्हितं प्रोक्तं लशुनं प्रञ्जनादिकम् ।

अभोज्यान्नं च जानीयादन्नमाश्रयगर्हितम् ॥

कदर्या वा थिता छीवा अन्धाः जडाः शठाः ।

वैणाभिश्स्तवार्थाप्यगणका गणिका वशाः ॥

विस्मिन्कानुस्तरदुभयमलरिद्विष । क्षुण्णमरतिवप्रात्य ङा(दा)म्भिकोच्छिष्टमोजन
 अविषाणाकारस्रोत्रितमामयाजिन । शम्भुविक्रमकर्मार सुप्रवाय. श्रुतय ॥
 गृहम गवज्जह कृत्स्नरपत्रीविक्र । षष्ठवायन जीवि महीदरविनाशिन ॥
 पि विज्ञा पुनश्च क्रिस्वरन्दिन । एरामन्नं न भोक्तव्यं मोमविक्रविग्नधा ॥
 गृहवासी शारचीश करचीसी पुरोहित । बुद्धाल रज्ज्वय दिवाकीर्तुरोहितः ॥
 बंनमोचिक्रतश्चरी रमन्वरा । एषा पुरोहिता जाता भोजरामानभवन्त्यमी
 एतदन्नराग्नने प्राचापयाष्टक तथा । पञ्चगव्यप्रारानं च गोदानापरतो मतम् ॥
 गृह मुन्यसो ब्राह्मण । मच्छाठानु भवेदाम. असंस्कारानु नापित. ॥
 अत्रियाच्छुद्धकन्याया मुनेजातनयापर । गोराष्टो नापितभापि विना - पु परस्मनु
 उरव्याच्छुद्धकन्याया ममुत्पन्न । अवन्तीरीति विज्ञेय. विप्रकायांय सोऽयति
 ब्राह्मण अत्रकन्यायामुत्पन्नमुत् उच्यते । सगृहायमदुःशोष. स एवात्मनिवेदक ॥
 त एत ब्राह्मणरेव म न्द्रिकरा परा । विप्रगेहेषु सततं तत्तकार्यपरास्तु ते ॥
 तत्रज्ञानान्नभोक्ता म्यनुकृष्ट परतमसा । भवन्त्येवनि कथिता न चेत्ते नैक्यमानुषु
 चापि सवत्र गृहं माम्य भवन्तरि । शीघ्रोदरेषु जातानामेतेषा ब्राह्मणैः क्रियाः
 निषेकादिरमगानान्न कन्या म्युम्भमन्त्रन । विप्रगेहेष्वेवदुक्तं तच्छिष्टमन्न ॥
 अमभोज्य विगपय तद्वालर्ष्यममृतं । अज्ञानाद्यदि तदुक्तमत्यापत्स्वपि वा कदा
 प्राचाप परयाव्यध्याव्यध्वगध्नेन निष्कृति । अपिदुष्टस्य जमात्रस्य वा पुन ॥
 कदाचिदप्रज्ञाज्ञान भोजन प्राणमकटे । गायत्री जपमात्रेण तज्जात्यनुगुणेन वै ॥
 अष्टाविगर्जन पश्चान्निष्कृति मद्भिगोरिना । गृहणन्तुळ यो स्योदर वा ॥
 य कुशान्मधुन विप्र तत्र न शीघ्रमेव हि सेन जातो हि विप्रत्वं न भजेदेव वच्चिव
धायन्न रनिगिष्टान्न रतिना प्रेरित (वैदिकं) तथा ।
 द्विचमुकाम चान्द्रायण चरेन् ॥
 उदर्वणप्रालयान्न वा शिरनिर्मात्यमेव वा ।
 शाक वा धापि शीर वा मुक्ता कामेन वाडव ॥

प्राजापत्येन शुष्येत पथ्यगन्धेन चैव हि । न त्यजेच्छ्रोत्रं ... स्य न संस्पृशेत् ॥

तादृक् त्यजन् पातकी म्यात्तद्भुत्तवा किल्विपी भवेत् ।

संत्यक्त श्रोत्रियान्नस्य चित्तं चान्द्रायणं (चरेत्) ॥

... श्रोत्रियसंत्यक्तनियमान्तो जडात्मकः ।

स्वान्नमात्रे प्रतिदिनं कवले कवलेऽधिकम् ॥

प्राजापत्यमवाप्नोति तद्दोषविनिवृत्तये । पुनः शिष्टान्नमित्युपतं नान्यदस्ति कथं (ध्वन)

• त्रि शिष्टाः कथिताः श्रोत्रिया वेदगाः परम् ।

वेदश्च शाखामात्रं स्यात्सा च शाखा द्विजन्मनाम् ॥

उत्तसंस्थात्रयस्यास्य बोधिका च निरूपिका । या नैव परमाप्रोक्ता सार्धवा ... ॥

तदन्नेनैव शिष्टाःस्युः वेदमन्त्रक्रियादिभिः ।

शिष्टत्वं कथितं सद्भिः तादृशाः पङ्क्तिपावनाः ॥

पङ्क्तिपावनपङ्क्तौ ये भुञ्जते तेऽपि पावनाः ।

प्रतिज्ञा संसरत लभते नात्र संशयः ॥

येपामस्ति श्रोत्रियत्वं परान्न परिशून्यता । परपाकनिवृत्तिश्च स्वदारनिरता तथा ॥

परदारातिभिर्नीत्या कालसन्ध्यादिसत्क्रिया । गृह्या ... सप्त पावनाः ॥

एतादृशान्पङ्क्तिनिष्ठसहस्रजनपावकान् । महात्मनो महासत्र परानगिचितः पुनः ॥

केचित्कालौ स्वयं वेद मन्त्रमात्रपराङ्मुखाः ।

सन्ध्यादि सत्क्रिया ... सत्क्रियास्वविचक्षणाः ॥

ब्राह्मण्यशब्दमात्रैक शब्दिता दुष्टवृत्तयः ।

पङ्क्त्ययोग्या असंभाष्या नित्यवैतनजीविनः ॥

... .. तमानं तन्महत्त्वेन पापिनः । निश्चित्यैव वृथा मोहादसद्गुरुमतस्थिताः ॥

निश्चिन्वते पङ्क्तियोग्यान् प्रकुर्वन्त्यपि केवलम् । शाक्तवैष्णवशैवाख्याः नुति गाः ॥

तादृशान्भुक्तिकालेषु वैदिको ब्राह्मणोत्तमः । न पश्येद्भाषणं तैर्वै न कुर्यात्तु तदीयकम् ॥

अपि शब्दं न शृणुयात् तादृशानागतानपि । तत्काले याचित ... शक्तिः ॥

अप्रचिन्तान्तं कुर्यात्तं तोषये देव दानत । गृह्णन्धर्मान्शो विप्रो परित्यजति लोभत
 ऋषिभिर्भक्तैश्च नान्तरि परिकीर्तित । अपिचोऽपि हसो यदि ॥
 कुर्यान्नापदि मन्त्राश्च ते हृदयेन वै । सर्वकृत्येषु शक्तदत्तैर् मरान्धर्मान्समाचरेत्
 बुद्ध्या स्वीकृत्य गा वर्जित । कुर्यात्तं न्यय उच्यते ॥
 अनेकेषु ध्रुवार्णेषु पश्यन्तु न गुज्जिक्रियाम् । मन्त्राचरेन्न मनुज रोगी तेन भवेदयम् ॥
 आचार्येषु श्रोत्रियेषु सासु गुरुन्वपि । कृतदुष्टेषु परयन्तु धरम् ॥
 मित्रपद्विस्तिर्दन्धुपद्विस्ति गुरुपद्विस्तिन्ततोऽधिरा ।
 वद्विस्तिर्दन्धुपद्विस्ति भुञ्जता तत्र भक्ति ॥

नित्यं वृद्धपुत्रोऽस्त अल शक्तौ तु सन्ततम् । मयाद्य तत्र कुर्याद्गुज्जिक्रियान्
 ते भोत्रिया महात्मान मुञ्चान पद्विस्तिपात्रना ।
 तत्र महद्वात्पद्विस्तिता पुनन्त्येति सा धृति ॥

दुर्लभा श्रोत्रिया मोमयाचिताम् । तत्पराप्रचितापद्विस्ति तत्परा ब्रह्मवादिनाम्
 न ब्रह्मवादिपद्विस्तेस्तु तुलितान्या हि विद्यते ।
 भुक्तैश्चदा ब्रह्मविदा भिक्षुणा गृहिणापिवा ॥
 जि महापापं प्रमुच्यते । अच्युनानन्तगोत्रिन्द महादेवेशशूलिनाम् ॥
 नाम्नामेकस्य(चो)त्तयाचैद्भक्ति वृद्धसहस्रधा ।
 भुक्तवादी त्रिपर्णस्य पठनादेव पात्र(नम्) ॥

वै प्रमुच्येत श्रोत्रियैस्त्रिभिस्तुचेत् । सिंहानुवाक पठनाच्छ्रोत्रियैर्दशभिर्यदि ॥
 मुक्तेरादावमन्त्रान्मुच्यते ब्रह्महृत्पया । शनो मन्त्र इति प्रश्न त्रयस्य पठने पुन ॥
 पूर्वं सत्यासु भ्रूणप्रोऽपि त्रिमुच्यते । तैश्चेद्वादशसत्यासु वीरप्रोऽपि विशुद्धयति
 अवशाद्भुक्तिकालेषु यत्रकुत्रचिदेकदा । उत्सवेषु ब्राह्मणानां धन्वना ना ॥
 मित्राणां सज्जनानां वा दीक्षाभुक्तयादिसकटे । अपाद्विस्ति सनायोगे ब्रह्मभोजनकादिके
 स्मार्तधर्मणि वा भोते भुक्तिसकटसभव । अग्निना भस्मना भेन सलिलेन वा ॥
 प्रद्वारेणैव मार्गेण पद्विस्तेर्भेद समाचरेत् । अशने तेन कार्येण तस्मादोपात्यमुच्यते ॥
 वद्विस्ति वा वृण भस्म द्वारसन्धिस्तथैव च । प्रोस्तासु पद्विस्तिभिश्चतेऽत्र हि ।

एकपद्मयोपविष्टानां विप्राणां सहभोजने । यद्यं कोऽपि त्रिर्दिग्च्छेत् नाशनीयुरितरे पुनः
 त्रिंशतां पश्चगव्यं सद्यः स्नानात्परं तथा । अन्य ... भवेयुर्नात्र संशयः ॥
 मुञ्चानेषु तु विप्रेषु यदि पङ्क्तिं परित्यजेत् । तद्भुक्तेर्विप्रकर्ता स्याद्द्राघोति निगद्यते ॥
 एक ... जितकामकारेण सर्वदा । नै ... शयानो ... प्यकच्छकः ॥

अकच्छः पुच्छकच्छश्च निर्यकच्छोर्ध्वकच्छकः ।

कच्छावलम्बि कच्छश्च पञ्चैते नम्रका स्मृताः ॥

दृष्टन्त्या धर्मपत्न्या सक्रोधकूरचलुपा । नाशनीयाह ... वीर्यहानिर्भवेत्ततः ॥
 अश्रीको जायते तस्य सूनुः श्रीविधुरो बलः । तस्मात्तथा नाचरेद्दं भोजनं धर्मवित्तमः
 भुक्तिकाले कामबुद्ध्या नैववीक्षेत धर्मवित् ।

जृम्भमाणां शयानां (तथाऽऽ) सीनां च पुष्पिणीम् ॥

नेच्छयेन्मदगर्वाभ्यां तद्विम्बोकादिविधितः । प्रभवेद्देव सततं स शृङ्गाररसो भवेत् ॥
 द्वावेव दम्पती गेहे स्यातां यदि तदा (बुधः) ।

...पि ... धर्म या निष्ठो भवेद्राघौ रतिप्रियः ॥

शास्त्रज्ञः शास्त्रवश्यः स्यात्कार्याकार्यविशेषवित् ।

सदा निमीलिताक्षसन् न स्त्रीवश्यो भवेद्(दि)ति ॥

न गुह्यार्थं वदेत्तस्याः नैनां प्रद्वेषयेद(तः) । यस्मिन्काले यथासेयत्तस्मिन्काले तथा वसेत्
 अङ्गारकसमानारी घृतपिण्डसमः पुमान् । अतोऽत्यन्तं जागरुकः तत्स ... सदा भवेत्
 भुक्तिकाले नित्यमेव स्वपा ... कल्पकम् । कुर्वीतैव प्रयत्नेन तस्याः स्वानेन तत्पतिः ॥

सर्वमन्नं पात्रनिष्ठमकृत्वा भागकल्पनम् ।

भुङ्क्ते मूढो धर्मपत्न्याः पश्चाज्जन्मान्तरेणसौ ॥

पुं ... स्याद्धार्या नूनं वदाभि वः । भागकल्पनमेतत्स्यात्कुर्याद्गृहपतिः स्वयम् ॥
 यदिस्यात्तु तदा नो चेन्नायं विधिरिति श्रुतिः । ब्राह्मणेन तयाशनीयात्तदुच्छिष्ट ... ॥
 ... पस्तदुच्छिष्टभुक्तौ रतेरन्यत्र चोदितः । रतावप्यधरस्तस्याः नित्यं स्यादतिपावनः
 सताम्यूलैकविधुरः चण्डालोच्छिष्टसन्निभः । ताम्यूल ... भ ... लवङ्गला ... सितः

जात्रीभ्युत्पत्तम मायात्तत्परिचयः । क्विनायत्पानात्तत्पञ्चरात्रिणं वै दिवा ॥
 निन्दितान्पनिनानामासायानोनि गृह्यत् । शौर्यं वृथिवोवाशरात्रोत्तुगुगुम्पुत्तः ॥
 रेनोभर्त्री म मातृवा निदानं गन्तव्येगुमा । प्रवक्तृमद्गमये नोत्तिदृष्टमयोरवि ॥
 हृदो भ्रम म तदात्ता मत्र चादने । महात्त यममात्तरे नोत्तिदृष्टा मन्वन्तु ॥
 पवित्रा मन्मोऽगु निपुते ॥ १ ॥ निनायत्तः । महत्तं सर्वं हर्म्यत्तत्तानिपत्तः (दिनच) ॥

विधिना तस्या अथाप्येत्तत्त मन्वत्तम् ।

म स्यात्त क्विनिं चात्ताहात्तादिचं पुनः ॥

तन्मयादाविरायेत्त दृग्गयोत्तमयोरवि । वि ता वि त न च " ॥
 मत्तत्तं ममपुष्टेय न पेरपयगी भर्त्तु । पात्तिमत्तहात्तेऽति शोरत्तगामववापुत्ते ॥
 पञ्चायने कुमार्गेणु भाव्यंदा महभोजनम् । प्रमायते " ॥
 विज्ञानेणु तथा मातं कामदारविर्वावि । विवसेद्वायं नु रात्तं गृहत्तयादि मिद्वे ॥
 तदर्थानि हि निगितं गृहत्तय द्विजन्मनाम् । क्विनिं निगिताना " ॥
 न चत्तदुनात्तं वा वायंमात्तं महत्तु वा । अधोवर्गंश्चिवासां प्राप्ताय पात्तिरीदने ॥
 अत्तप्यनि क्वात्तयोरभवेऽति । भोजनहर्म्यत्तुवाहात्तितु कर्मणु ॥

गर्वो मुत्तयत्तेऽगु विदिन नागमेणु तत्त ।

अधोवर्गंश्चिवासां भुजरा पत्ति तत्तगाम् ॥

मोहतो वापि जानाद्वायो भवद्वि । चात्तत्रभृतिभि मात्तं भोजनं न निदिदृश्यते ॥
 उत्तिदृष्टान पुत्रस्य क्वात्तविद्विहिते पुन । महात्मन मद्गुत्तर म तु " ॥
 उपनीतायनात्तिदृष्ट न द्वात्तद्वत्तवारिम् । वितापुत्राय धर्मंश्च कि तु तद्गृहिने सति
 सत्तधित्तस्तहभुक्तिश्च मपद्विन् महभोजनम् । मुक्तिविदा ॥
 महभोजनरात्तथा क्विना मत्तयादिभि । णत्तयात्तमुत्तिस्मोऽय तस्मिन्मद्वि धर्मत्त ॥
 चोदिता तच्च क्वित्तमद्दरत्तन्महात्मभि । यस्मिन्दिने नर ॥
 विजानीयादेतद्दह तस्मिन्मद्वि धर्मत्त । तथैत्तयात्तनुत्तिता भुक्ति रात्ता द्विजन्मनाम्
 प्रतिसक्तत्तर पञ्चान् दिनेतस्मिन्विधानत्त । इष्टभोजनत्तमात्तस्य कुपां " ॥

राज्ञोऽभिपेकदिवसः स्मृतश्चेत्तदहः परम् ।

तस्मिन्स कुर्याद्विधिना तदिष्टारण्यं सुभोजनम् ॥

अत्यन्तलाभो यस्मिन्स्यात्तस्मिन्नहनि तादृशे । नामकेति प्र ... तादृशं चरेत् ॥
भोजनं तु न विशेषं कुर्यादिति विचक्षणः । प्रादुरेव महात्मानः द्वितीयाश्रमसंस्थितः ॥
भुक्तिपात्रे यथा लेपा भवेयु ... । तल्लेपकामाः कामाद्याः तेषां तृप्त्यै तदाचरेत्
स्वान्नभुक्तौ तथा कुर्यान्नान्यभुक्तौ कथंचन । न तथा करणयुक्तं भुक्तिधर्मास्त्वकेगृहे
यथेच्छया ... च्छया । दुर्गतोदन ... तु किंचि ... तु ॥
तत्र वस्तुपरित्यागे दुर्गतो दुःखितो भवेत् । वन्धुमित्राश्चगेहेषु भुक्तिकालेषु वस्तुना ॥
रति त्यागेऽपि ... । श्राद्धभुक्तौ विशेषाय शास्त्रदृष्टः सनातनः ॥
सर्वसशोपमशनीयाद्घृतपायसवर्जितम् । मधुदध्नोर्विकल्पोऽत्र कथितो गौतमादिभिः ॥
न पिवेन्नचमुञ्जीत द्विजः सव्येन पाणिना । (वामह)स्तेन च तथा शूद्रानीतजलं त्यजेत्
अवशात्तेन संस्पृष्ट पात्रागं सलिलं तथा । दूरात्परिहरेत्सद्यः तादृशं क्षालयेच्च तत् ॥
घृतमादौपरिग्राह्यं भुक्तिं ... मया ... वयेत् । घृतेन विद्यते तृप्तिः पिवेत्पात्रान्तरस्थितम् ॥
एकधारानिपतितं द्रव्यवस्तु परित्यजेत् । पात्रान्तरात्तत्स्वीकार्यमन्यथोच्छिष्टभोजनः ॥
प्रभवेयुर्हिनिखिलाः तत्पङ्क्तौ येऽस्थितास्तुते । शिष्टपात्रगतं तच्च दूरास्याज्यं मनीषिभिः
पीतशेषं पिवेन्नैव परस्य स्वस्य वा जलम् । उच्छिष्टमेव विज्ञेयं भोजनं मुखमारुतात् ॥

पिवतो यः पिवेत्तोयं तत्तोयं तदन्तरम् ।

पिवतः पङ्क्तिमध्येषु संत्याज्या निन्दितास्तु ते ॥

मुखमारुतदुष्टान्नस्थलपात्रे पुटादिकम् । उच्छिष्टं निखिलं ज्ञेयं न ग्राह्यं तादृशं हि यत् ॥
तत्पिवेद्यदिमोहेन द्विजश्चान्द्रायणं चरेत् । पञ्चगव्यं च विधिना तद्दोषस्य निवृत्तये ॥
पाणि पाणि तलाग्रैर्वा ब्राह्मणो न पिवेत्कचित् । सुरापानेन तत्तुल्यं इति सर्वं महर्षयः
न मुखेन पिवेत्तोयं तदानाञ्जलिना क्वचित् । तथैव वामहस्तेन न धाराभिः कथञ्चन ॥
उद्घृत्य वामहस्तेन यः पिवेद्ब्राह्मणोजलम् । सुरयातजलंतुल्यं न त्वे(पे)यमिति सन्ततम्
न वास उद्रकंवर्षं सलिलं सन्ततोदकम् । उद्घाटितं जलंवापि न स्वीकुर्याद्द्विजोत्तमः

क्याहवापिकौम्भवा मणिल शूद्रहस्तन । समुद्रवृत्त क्षुद्रक पाप्रमृत दुरग तु वा ॥
न सृशदेवनित्य तदसृश्य शूद्रयागन । कदाधिदापदिपुनर्मूर्तोत्तमर्जनगुद्वये ॥

अथवाननकरत सप्तशतदुद्विपुत्रम् । स्पर्शानात्तस्य नीरस्य ब्राह्मणस्य विधानत ॥
सचैल स्नानमेवस्यात पादस्पर्शनसमवे । अथशान्मागमन्ये तुन स्नान किंतु पादयो ॥

शुद्धोदकशालनस्यात्तदापदिनिवृत्तये । पादप्रक्षालन निय शुद्धेनैव हि पायसा ॥
प्रस्तव्य प्रयत्नेन नागुद्धेन कदाचन । शूद्रोदकपरि(त्यज्य)चूर्णताम्बूडकारणात् ॥

न स्वीयाद्य दुद्विपूष स्वीकारे पथगवयम् । सौरर्गे रचते ताम्रे कास्ये लाहमपैऽपिवा
सस्पर्शादोयो न भवेत्तोयपूण(घटे तथा) । ब्राह्मणोद्विपूषेण यावत्सलिलनात्रक ॥

तावच्छण्डालादि सामीप्यादिस्पर्शा न विद्यते । भोजने निश्चे यद्य चलनात्तो भवेदपि
दूरविन्यस्तपात्र स्थानित्य भूत्रपुरीपयो । स मन्त्र प्राक्षितेनीरैरपि प्रक्षालितेऽपिवा

मोहन भोजनकुर्यात् पुन न्मानेन शुद्ध्यति । अमत्र मण्डलमध्ये चेद्धानत यदि बाहव
करोतिभुस्तेपुरत अगत्रिशतिसत्तयया । अभिमन्त्र्य जलदस्ते सात्रिभ्या प्राशयेन्नवत

सन्ध्यादि कमणायोभ्यो न भवेदेव तपरम् । भूमौ सस्थापितेपात्रे यन्त्रिकाया महीतले
यद्वाया वामहस्तेन पात्रमुद्धृ य भोजयेत् । लरण व्यञ्जन चैव घृत तैल पयो दधि ॥

तेह्य पेय च चोप्य च हस्तान्त परिधयेत् । दद्यादिय घृतादिस्यात्समस्त व्यञ्जन तथा
उदक यन्पधान्ना या दद्यादातुमिच्छति । स भ्रूणहा मुरापश्च स स्तनो गुहृतलग

चण्डालमुत्क सृति श्वानकुक्कुरामभान् भुञ्जानो यदि पश्येत्तु तदन्न सपरिधयेत्
केशरीटावपन्न च सु मु)श्वमारुनवीचिन्म । अन्न तत्रापनिन्य स्यात्तस्मात्तत्परिवर्जयेत्
चण्डालपतितोदक्या सृतिहामजान्त्यजै (?) ।

हिमरुश्वराद्यैर्वा तथा शृग्वन्त्रचासि वा ॥

भुञ्जीतयासमात्र तु दिनमेकमभाजनम् । तपीडितस्तानिपिद्धमैस्साकनिगलेयसम् ॥
नद्वगृहष्ववनियमन नद्वगृहा ति ताडित । तत्रैव चलपानादि करणाद्या गधारणम् ॥

कुवन् पश्चात्तु कालेन मुक्त्वाश्वापाप्रमत्तने । अनुत्तया ब्राह्मणानां दक्षिणादानपूर्वत ॥
तत्त कालानुगुण्येन नत्तद्व शानुगुण्यत । शतादिस्नानकरणै पुन सस्कारवर्जना ॥

घेनूनांदक्षिणाभिश्च गव्यानां प्राशनात्परम् । निष्कृतिर्विहितासद्भिः न चान्येनैव वर्त्मना
यच्चपाणितलेदत्तं यत्तु फट्कारसंयुतम् । प्रसृताङ्गुलिभिर्यच्च तस्य गोमांसवच्चरेत् ॥
शब्देनापः पयः पीत्वा शब्देन घृतपायसौ । शब्देनापोशनं पीत्वा सुरापानव्रतं चरेत्
हस्त्यश्वरथयानोऽपि स्थानेषु न चरेद्भुजिम् । चण्डालवाटिकाराद्वा राजकस्थानतोऽपि वा
श्मशाननिकटेवापि न कुर्यात्तद्भुजिक्रियाम् । शयनस्थो न भुञ्जीत देवालयगतोऽपि वा

नार्द्रवासा नार्द्रशिखः न च यज्ञोपवीतवान् ।

नैकवासा न नग्नो वा नापि कच्छावहिष्कृतः ॥

विवदन् बहुभापीसन्न कुर्वीत भुजिक्रियाम् ।

अन्तः श्यावग्राममध्ये सन्धौ सान्ध्यद्वये तथा ॥

चतुष्पथे निरुद्धस्सन्न कुर्याद्भोजनं सदा । द्विवाह्विभोजनं वापि यामिनीभोजनद्वयम् ॥

न कुर्याद्ब्राह्मणः स्वस्थः कुर्याच्चेच्चान्द्रकृद्भवेत् ।

परिवेषणतः पश्चाद्गायत्र्या प्रोक्ष्य चोदनम् ॥

परिपिच्य च सत्येन पुष्करेण ततः पुनः । स्वीकृत्यापोशनं तेन सत्यं त्वामनुना भुजिः

सदा द्विजानां विहिता प्राणाहुति कृतेः परम् ।

अभिधारितभिस्सायाः परिपेचनिक्रियाः ॥

प्रकर्तव्या ब्राह्मणेन नित्योयं विधिरुच्यते । परिपेचनतः पश्चात्तदन्नमभिधारितम् ॥

शुनोच्छिष्टमितिज्ञेयं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् । घृतेनैवाभिधारः स्यात् घृताभावे तु केवलम्

तैलेन वा प्रकुर्वीत यदि तस्यापि दुर्लभे । पयसा तत्प्रकुर्वीत तस्यापि यदि दुर्गतौ ॥

दध्ना तक्रणे वा सर्वाभावे तु सलिलेन वा । अभिधारः प्रकर्तव्यः तथान्यन्नैव भक्षयेत्

तदुत्तमं गव्यमेव माहिपं मध्यमं परम् । अजस्यापि तथैवस्यादाविकंत्वधमाधमम् ॥

सर्वाण्यन्तानि गव्येन युक्तानि यदि तानि च ।

उत्तमत्वेन चोक्तानि दध्यादीन्यपि पण्डितैः ॥

सन्ततंभुक्तिकालेषु यदि पत्राणि भुक्तये । स्युस्तेषु पूर्वमाज्येनाभिधारो विधिचोदितः

सौवर्णे राजते कांस्ये नाभिधारो मनीषिभिः । कर्तव्यत्वेन विहितः सोऽयं वर्णेऽप्यगम्यते

नित्य भार्गवशाकानामभिचारपर द्विजै । परिवेषणमित्युक्त विष्कालरसात्मना ॥
पञ्चाङ्गशशाकानामपकाना क्रमेण वै । पक्वानामपि शाकानामन्नास्याज्यस्य पूर्ववत्

परिवेषणमन्ते स्यात्पूर्वस्येति शिवोऽज्वीन् ।

परिपचनत पञ्चाङ्गिणादीनां त्रिधि परा ॥

तेनान्ननैः परुर्नश्या मा त्याज्या सद्य एव वै ।

चतुर्ध्वन्तेनमोऽन्तेन स्वाहान्तेनापि वाग्भसा ॥

मिक्तभूमौ मुनिहिता न शुक्राद्या कन्यचन । अपोशनाम्भसामन्य प्रदातास्यात्स्यरुदा
न स्वीदुयात्निमनुविष्णु यद्भिरसामतम् । आपोशनद्वयतल स्वयमभ्यञ्जन तथा ॥

आयुष्कामा न गृहीयान्न कुर्याश्च त्रिचक्षण ।

प्राणापानस्थानानानसमानाना क्रमेण वै ॥

स्थाढाकारा तत प्राणाद्गुती सम्यक् समाचरेन् ।

मौनन भानन कुर्यान् या कापि तत्र वै ॥

क्रियाभिनयस्याभि तत्राय माऽत्रदुःख । अथवा हरिगोविन्दशिवशकरपूर्वक ॥
नामभिम्भुमुग्गाभुक्ति कुर्यात्तत्रि व मनु । पूरभुक्तौद्रव कार्य मध्याज्यादिरसै परै ॥

मध्यभुक्तौ च काठिन्य युग मापात्स्वारिने । अन्तेन्ध्याभिर्भूय कार्य एवेति भोजने
नियमासात्प्राक्त मरुगार्त्विनाय त्र स्वीक्य स्याद्विशेषण ब्राह्मणानां महात्मनाम्

भुक्तिना भक्षणस्य प्रसक्तौ यन्भिभुव । मुख्यापि त्रपद्विद्वां स्तदाभाषणसरयया ॥
बुधाकलहवापल्यभाषणात्पि तपम् । आभिर्गीर्भिमनु त्रपमिद् विष्णुस्यम्बकम् ॥

कथात्रपपि(वा)मार नाचेत्यारिखिवी नर ।

एत पान त्रम्भय वा त्रियमाण तु भोजने ॥

अत्रन्धमप्राप्त भाननापरमत्र व । श्रीम भवनु सुमहान्मनुमश्रोत्तर शतम् ॥

त्रपत्रव त्रिजानन पान त्रिर्मिन्त्र परम् । वित्त प्ररुधित सद्भिरलक्ष्मीर्मे तदुत्तरम् ॥

त्रपत्रमह्य त्र तस्या भूम्यान्तन परम् । गामयालयनकृत्वा रत्नबल्यादिरञ्जनान् ॥

त्रपत्र त्रिजानन त्र यत्कन्या गतात्त्र । त्रयत्रपत्रते कन्या त्र त्र्यंशतपि ॥

दीपयेदेव ॥ शमनाय न चेन्महान् । अपमृत्युः प्रजायेत संपदोयान्त्यधोगतिम् ॥
 तजोपा इन्द्र सुमहामन्त्रमेतं तु जृम्भणे । शतवारं जपेद्विद्वांस्तदोपस्तेन नश्यति ॥
 मूत्रस्य स्वल्पनेजाते भुक्तिकाले तु देवतः । पुरीषस्य च तत्पश्चात्स्नात्वाचम्य विधानतः
 अन्नत्यागात्परं सद्यः त्यक्तवापोशनमुत्तरम् । जपित्वाहं स गायत्रीमष्टोत्तरशतं ततः ॥
 पूर्णसूक्तजपात्पूतो भवेदिति यमोऽब्रवीत् । अमृतेति च मन्त्रेण ह्युत्तरापोशनात्परम् ॥
 पीतार्थपयसानित्यं नारकान्दोपयेन्नचेन् । ध्रुवंते प्रशपन्त्येनं नारकाः जलकाङ्क्षिणः ॥
 पुरातेपां सुरज्येष्ठः पिपासाशमनाय वै । सलिलं कल्पयामास भुक्तयन्तेऽत्रद्विजन्मनाम्
 पीतार्थं तादृशं ब्रह्मा पीयूपादधिकं परम् । कारवेति च मन्त्रेण तदेयं तर्जनीमुखात् ॥
 अग्राद्वाङ्मुष्टयोगेन तेनश्रेयो महद्भवेन् । भगिनीजननीभार्या म्नुपापुत्र्यपि हस्ततः ॥

शस्यतेऽनुदिनं भुक्तिः मित्रैरिष्टैश्च वन्धुभिः ।

अन्नार्थिभिः क्षुदार्तैर्वा भुक्तिवस्त्वैककामुकैः ॥

समीक्षितस्सन्कुर्यान्न भोजनं सर्वथा नरः । यत्काङ्क्षितं वस्तुभुक्तौ स्वयमश्नाति भोजने
 त ॥ इत्थैव तस्मैना तज्जीर्णं नैति किं पुनः । पिचण्डसंस्थितं तद्वै विपमेव भवेद्द्रुवम
 पचनं ग्राह्यमुखकृतमुदङ्मुखकृतं तु वा । देवयोग्यं भवेत्सर्वं न चेदासुरमुच्यते ॥
 पाचकं नित्यपाकाय स्वकीयं परिकल्पयेन् । यदि न स्यात्स्वकेगेहे देवाद्भिस्तदापुनः ॥
 श्रोत्रियागारतो ग्राह्यः श्रोत्रियस्यत्वसंभवे । सामान्य ब्राह्मणगृहान्तादृशस्याप्यसंभवे ॥
 कुग्रामे कुत्सिते देशे शूद्रगोह समाकुले । तद्गृहाद्भिमादाय भूमावेकत्र तं शुचिम् ॥
 एधयित्वान्यत्रभूयः यैः कश्चित्काष्ठजालकैः । शुष्कैस्तृणविशेषैर्वा प्रज्वाल्यैतं विभावसुम्
 तस्मात्संगृह्य भूयश्च कृत्वैनं चलवन्तरम् । चुद्धिकायां प्रतिष्ठाप्य तेन पाकादिकक्रियाम् ॥
 साधयेदेव विधिना यदि देवालयदिना । तत्समाहरणं कुर्यात्तदा तूष्णीं न चाहरेत् ॥
 इत्थैव किञ्चित्कमुकं फलं ताम्बूलमेव वा । शलादुतण्डुलान्वापि पश्चाद्वह्निं समाहरेत् ॥

तथागतेभ्यो बुद्धेभ्यो जिनेभ्यो नैव सर्वथा ।

देवलेभ्यो विशेषेण कुण्डादिभ्यो न तं हरेत् ॥

पाणिना मथितो वह्निः अयोदण्डेन वा तथा । विपवृक्षादिसंभतः श्मशानायाम्प्येव ॥

औपासनाग्निपात्रेण यदन्नं मोहृतं कृतम् । दैवानहंभरेत्तद्वि तादृशी पचनक्रिया ॥
तन्तुमत्यादिनाद्याणा तदम्पत्यो पुननचेत् । तर्पणं कृत्वायाणां स्यान्नान्येषामिति निर्णयः

औपाशनाग्नौ पचनमुक्तिरुत्थाय सन्ततम् ।

कात्यायनमर्यानास्यादित्येव हि व्यवस्थिति ॥

अन्यौपासनपकान्नमन्थस्य प्राशने कृथा ।

प्राणापत्यं प्रकथितं तस्मात्तं न तथा चरेत् ॥

औपासनान्नं तद्ब्रह्ममात्रस्यैव महात्मभिः । सप्राशयत्वेन कथितमाग्नेयादिषु कर्मसु ॥
तद्ब्रह्मिण्येतादर्थाय ऋदाचिन्नोपपद्यते । तस्मात्प्राक्क्रियानित्यं लौकिकाग्नौ द्विनन्मनाम्

कनयत्वेनविहिता सोऽग्नि साधारण पर ।

तादृशनाग्निना नित्यं दीपपात्रादिका क्रिया ॥

गृहमेधी साधयेत् न गार्होणेति सूत्रेण । भारराराहृष्येषु नित्याग्निस्तिलेषु च ॥
शष्भास्करनीषेषु गृहेषु धीनमुच्यते । तामसानामसुरान्शाकान्नं कुर्यात्तु कदाचन ॥

तथैव सूषमन्नं वा न दैवान्तापशास्तुचेत् । फलमूलानि पत्राणि नैश्वर्याशामुसैस्तथा ॥
सिद्धितानप्रिशामनमुसैरा तामसानि हि । तथा तन्मुग्गपदानि सर्वाण्यन्तादिकान्यपि

आसुराणीति विद्वद्भिः कथानीति स्वभुविभू । अपयत्तिलभूयश्च तेषां पकात्परं पुनः
सभारचूर्णयोगस्य पूरमयेति लाघवात् । भजनार्थक्रियाकार्या साफलीकरणादिभिः ॥

शून्यवग्भिमाप्यण्डं तन्नाज्यं मुग्गनापित्री । तदुपणविशरणं तत्क्रिया करणात्परम्
निशपितं तन्मलिलं पुनः कीलालयोजनम् ।

कृत्राज्जुरुष्यं सभारं मग्न्यकं चूर्णनिपातनात् ॥

आग्नेयं च्यायन्नं यत्पक्वं क्रियते हि तन् ।

शाकानामस्य मवपां विहस्यात्परशिरम् ॥

न चत्वं शाकपात्रे गानमानात्र मग्न्यं गार्हमा निग्निलालोकं तामसश्चेति गौतम
भक्तिनाम्न माप्यण्डं मुग्गनात्तन्ममनिभा ।

न्नाना पन्नात्तदुग्रहतत्राऽमी भवन्ति हि ॥

तस्मान्नां कनशाकान्तं यथाग्या ऋदाचनं । भजयुर्वेदं नितरां तादृक् पक्वं तन्मयजेत् ॥

सुपक्वं सुन्दरं दृष्टिप्रियं जिह्वाप्रियं शुचि । देवयोगमितिप्रोक्तं सर्वशाकादिकं सदा ॥

अतितप्तेषु नीरेषु त ... ला ... लनार्जुनान् ।

क्रियते पातयित्वा यः पाकोराक्षस उच्यते ॥

देवयोग्यो भवेन्नायं पितृणामतिनिन्दितः । तेन हृद्यं कव्यमपि न कुर्यात्पिण्डतः सदा
... नोदकेन पैतृकं ये प्रकुर्वते । निरयस्था भवन्त्येव यावदाभूतसंप्लवम् ॥

प्रक्षाल्यं तण्डुलान्सम्यक् त्रिवारं हस्तलोडनैः । तस्मिन्तेनोदकेनैव पाकं कुर्यात्सुपात्रकः

सपा ... दृशो देवयोग्योऽत्यन्तसुपावनः । तदन्नममृतसमं पितृणां चातिवह्यम् ॥

भवेदेवेति भगवानुवाच स पितामहः । सूपस्य नायं नियमः तप्तेष्वेव पयस्सुवै ॥

तस्य पाकः सुविहितः परंपाकात्पुनः स्मृतः । अत्र सैन्धवनिक्षेपः पूर्वं तस्मिन्कृते तु सः

पाको भवेत्समीचीनः तस्मात्तं परिवर्जयेत् । एवमेव तथा शाकविशेषाणां सदातनः ॥

नियमोऽयं प्रकथितः पाककर्मणि सन्ततम् । शाको लवणयोगेन यस्सुपक्वो भवेन्ननु ॥

स्य पाकात्परम्यं कार्यं इत्येव निश्चयः । भिस्सासैन्धवयोगेन होमकार्ये समागते ॥

निन्दितैव भवेन्नित्यं हविर्मात्रं तथैव हि । यदि प्रथमतो मोहादमत्रे सैन्धवे तथा ॥

निक्षिप्ते दूरतोऽमत्रं क्षालयेत्सद्य एव वै । न चेत्तत्परतो यद्वद्वस्तु स्यात्परिवेपितम् ॥

अयोग्यमत्तुं प्रभवेत्सतामेतद्विगर्हितम् । यद्यपि स्यात्तुलवणं रसानामाद्यमुत्तमम् ॥

तस्य ज्येष्ठा देवता सा या पुरा सागरोद्भवा ।

पत्नी प्रजापतेः साक्षान्तद्योगात्सोऽपि कर्मसु ॥

संवभूवुर्हि तूष्णीं ... थोऽयं द्विजोत्तमैः । श्रुतं ... (प्रा) जापत्यं भजत्यहो ॥

दैविके वैकृते वापि सति कर्मणि सैन्धवम् । तस्मादन्य द्रव्ययुक्तं कृत्स्नात्तु परिवेषणात्

परमेवास्य कर्तव्यं भुक्तमध्येऽथवा सदा । प्रत्यक्षलवणत्यागी भुक्तिकाले द्विजोत्तमः ॥

नित्योपवासो विज्ञेयः ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः । सर्वतीर्थत्रतपरः सत्यवाक् सर्वधर्मकृत्

अष्टादशतुलाद्रव्यक्रमस्यान्ते निरूपिता । तुलेयं सैन्धवीभूयो दशदानक्रमस्य च ॥

अन्ते निरूपिता ह्येतल्लवणद्रव्यमित्यपि । तस्मादखिलवस्तूनां कृतेऽस्मिन्परिवेषणे ॥

अन्तेऽन्यद्रव्ययोगेन कार्यं तत्परिवेषणम् । द्रव्यान्तरस्य योगेन सा लक्ष्मी लज्जितातराम् ॥

तिरमृता तु रिता च दूरादपगता भवेत् । भार्गवी सर्वधान्येषु धनराशिषु तिष्ठति ॥
 सन्न लरणे ज्येष्ठा सदावास करोति हि । तस्य निक्षेपण पात्रे वामपार्श्वे प्रचोदितम्
 दक्षिणे परमान्नस्य प्रागप्राभिमुखे पुन । परिवपणक्रान्तु तन्निक्षेपणमुच्यते ॥
 अन्नस्य दक्षिणे भागे सूपस्थान प्रचक्षते । शाकानामपि सर्वेषां पक्वानां परिवेपण ॥
 मिथोयोगो यथा न स्यात्तथा पात्रे प्रमाधयेत् । सूपमन्नेन सपृक्तं यं कुर्यात्परिवेपणम्
 स सून स्यादष्टजन्म तन्मात्तपरिवर्जयन् । पैतृकेऽप्राडकारयेन मूयेन जडधीर्नर ॥
 द्विजान्मन्तर्पयेद्बुध्या नास्ति नो जायते नर । दैवकृत्येषु सर्वेषु मुद्गमूपा विकल्पत ॥
 प्रशस्त स्यात्परिप्राह्य पैतृकेषु द्यवस्थित । शुभसर्मसु सर्वत्र सूप आडक नामक ॥
 चणकाश्च परिप्राह्या तस्मिन्नर्थे कथंचन ।

मापा सूपाय यं कुर्यान् भक्ष्यकार्येषु मृदधी ॥

क्षीयन्ते सपदस्तस्य प्रचाश्च पशान् श्रिय । भक्ष्यकृत्येषु सर्वत्र निन्दिता न भवन्त्यमी
 मापास्तिलास्तथाभक्ष्या मज्ञावस्तुषु चोत्तमा । दैविकेऽपरिलेखेषु पैतृकेषु शुभेष्वपि ॥
 कदलीचूतपनसा पयोदधिघृतान्वपि । गुर्नैलकुशाश्वीरसमित्ताम्बूलदक्षिणा ॥
 साधारणप्राद्वगश्च गोमय च तथा पुन । कर्ममात्रस्य मतत ततनुंस्मल्लिख सदा ॥
 साधन पाथन प्रोक्तं मल्लिख तथा शुभम् ॥

पानाधिकारिनिरूपणम्

पत्नीपाक प्रशस्त स्यात्प्रजावत्यनयोरपि ।

पितामह्यादिजाना च ह्यतीनामेव साधिक ॥

मातुः मुद्यानां च बान्धवानां च कृत्स्नरा ।

स्नानं नुगुण्यन चरिग्रत ॥

प्राशस्त्य पाककार्यस्याहोत्रिणे वैदिनेऽपिवा ।

स्थालीपाकादिमत्कृत्ये नित्यं तद्भरणदिक्म् ॥

हस्तावहनन तस्या मप्राप्तं त्रिधिना यथा । दैत्रिणे पैतृके तस्मिन्पचने सर्वसर्मणि ॥

अधिकारो मुख्य एव न तत्साम्यं कथंचन ।

अन्यानप्राप्नुवन्त्येव तत्साम्योक्तिस्तु तत्र चेत् ॥

अर्थवाद इति प्राहुः तत्तत्त्वज्ञा महर्षयः । चिरण्ढिनीकृतः पाकः परमो व्युत्तमोत्तमः ॥

स्त्रीधर्माः

शुचिः सुमङ्गलीभव्या भव्यानामादिकारणम् । श्रेयसां संपदां मूलं श्रियां सैवास्पदं परम्

साक्षात्सरस्वती देवी गायत्री साप्यरुन्धती ।

शची रमा भगवती कल्याण्यार्या मनोन्मनी ॥

तस्यास्तु पतिशुश्रूपा परमो धर्म उच्यते । श्वश्रूः श्वशुरपूजा च सततं मञ्जुभाषणम् ॥

अर्थीप्रियत्वं बन्धूनां क्रियारञ्जनम(प्य)ति । सदा शुचित्वमश्रीकवचसां परिवर्जनम् ॥

संपच्छीकरवाक्यौघं यथार्थपरिभाषणम् । सदा संमुखतातुष्टिरुपांशुपरिभाषणम् ॥

स्मिताभिभाषणंस्वाभिः प्रजाभिर्मैत्रवुद्धिभिः ।

क्रोधनिष्ठुरवाक् प्रोक्तौ गुरुभित्तैः पतिप्रियैः ॥

विकारशून्यता चित्ते क्रोधलोभादिशून्यता ।

अनालस्यं कालमात्रे पतिच्छायानुवर्तनम् ॥

पतिव्रता लक्षणं स्यादाचारश्च तथाविधः । स्नानमात्रे प्रकथितं हरिद्रा प्राङ्मुखेन वै ॥

कर्पणं लेपनं चापि लपनस्यादितः स्मृतम् । हृत्कण्ठकर्णवाहूरु जान्वड्घ्न्यादि क्रमेणतु

स्नानमाकण्ठमेवस्यादजस्रं शिरसो नतु । विशेषदिवसेष्वेवावगाहः प्रतिपादितः ॥

रात्र्या त्यक्तं तु यस्नानं वृथा तासां न संशयः ।

भवेदेवेति सा स्वाहा स्वधां प्रोवाच संसदि ॥

अपणात्परमेवेयं निशादद्यात्क्रमेण वै । चतसृणां दिशामादौ सेनादीनां ततः परम् ॥

सर्वासां देवपत्नीनां दद्यादङ्गुलिचालनात् । पर्वसुप्रोक्तमेतासां पैतृकेषु दिनेष्वपि ॥

ग्रहणेषु विशेषेणाप्यघोदयमहोदये । तस्यां कपिलपङ्क्यां च श्वश्रूश्वशुरयोस्तथा ॥

मृताहे सूतकाशौचरजस्कालेषु चोदितम् । चिरण्ढीनां शिरस्नानं शास्त्रज्ञैस्तेर्महार्त्तमभिः ॥

पुण्यतीर्थेष्ववभृथे चण्डालाद्यशुचौ तथा । उच्छिष्टपतने शीर्षे बन्धुमात्रमृतावपि ॥
श्मशानवृध्नीरने गमनादिनिमित्तके । भवेद्देव शिर स्नान रत्नवीन् ॥

चीना निमित्त यो मोहालुरुते मज्जन रमा ।

पतिघ्नी सा प्रकथिता विधवा जन्मजन्मनि ॥

भवत्ये प्राह धमप्रोक्तौ पुरा विधि । अचिरा मज्जनात्परमेवै ॥

निसिलान्धेशान्प्रकुर्यात्त्रररीं शिवाम् । न भवेद्दार्द्रकवरी नार्द्रवस्त्राप्यकञ्चुका
सत्यक्तकुट्टुमादिव्यसिन्धूरद्यनुलेपना । प्रभवेद्देवमतत स्वीकृताञ्जनपालिका ॥

सचरेदुत्तरीयेण पादप्रक्षालनात्परम् । आचामोऽपि भवेत्तूष्णीं जलप्राशनमात्रम् ॥

नामाचमनमित्युक्त विधवाना च त त्रिभिः ।

नामभि कथित सद्भि नान्यैरेवेति काश्यप ॥

उदयानन्तर स्त्रीणा स्नान नत्परिकीर्तितम् । तदतमोमपीधिन्या उदयात्पूर्वमेवै ॥

बहुशुद्धरणत पूत्र कायमेवेति चोदितम् । अग्निहोत्रचारैकशालेष्वेवायमुच्यते ॥

विधि क्लि विशयेण न चन्नाय विधिभवेत् । याऽऽर्द्रवस्त्रेण कुरुते पचन दुर्मती रमा

तदन्न तामस ज्ञय नैश्रुत न तु भैरिन्म् । अञ्चुक्या कृत त्वन्न इत्यलोऽस्तीति गौतम

कन्यां सार्द्रया मूडा कुर्यात्पाक कृधायता ।

तदाऽन्न समश्नाति वातापी निर्घृणोऽसुर ॥

अन्नदु खन या नारी मुञ्चन्त्यश्रूणि मूढधी ।

रुराति पक्वा ता भिस्मामरण्ये तिजने गुनाम् ॥

ग्रहाणामपि काशानां यथा स्वाद्य भस्मन्तु ।

नथा यजेप्रयत्नन तान्श त्पोदन नर ॥

याऽऽश्नाति ह्य विधिवत् पश्वगव्यविधानत ।

पीत्राऽऽवार तद्वा वा गावत्री बद्धमातरम् ॥

मिहानुवारपन्नाच्छुद्धा भवति नान्यथा । शयाना या प्रकुरुते पाकमन्नस्य दुर्मति

अलक्ष्मीणा तन्न स्यामतामेतद्विगर्हितम् । तादृगन्नप्राशनेन मानयो दुर्मगा भवेत्

तद्गोपपरिहाराय शान्तां तामृचमुत्तमाम् । जपेद्दृष्टशतं स्नात्वा तेन श्रीको भवेद्यम् ॥
दक्षिणाभिमुखात्प्रत्यङ्मुखतो याति मौढ्यतः । पचत्यन्नं तच्च भवेत्पैशाचं राक्षसं परम्

पितृणामपि देवानां अनर्हः स्यात् द्विजन्मनाम् ।

तदन्नं मनुजोऽतीव विद्यालभ्मीवहिष्कृतः ॥

प्रभवत्येव तच्छान्त्यं घोपशान्तिं जपेन्मनुम् ।

त्रिवारं प्राङ्मुखस्तिष्ठन् व्याहृतीर्दशसंख्यया ॥

व्यस्तासमस्ता विधिवदन्त ओं तत्सदित्यपि ।

उत्तया समापयेद्विद्वान्तस्मादेव पतिव्रता ॥

सुमङ्गली महाभागा सर्वलक्षणमण्डिता । यथोक्तविधिना स्नाता सुवस्त्राकञ्चुकावृता
कुङ्कुमालङ्कृतास्विन्नमुखी कवरसंवृता । अथवा कृतवेणी वा प्राङ्मुखेनैव सुस्थिता ॥

विचक्षणा पाककर्म पाथ (च्छा) शास्त्रवर्त्मना । सर्वकर्मपु भद्रेषु सन्ततं ह्युत्तमोत्तमः

सुमङ्गलीकृतः पाकः सर्वशास्त्रमतः परम् । ततोऽपि सोमपीतन्याः पाकः पण्डित संमतः

परिवेषणकर्मापि तथैवेति शची जगौ । पचने भोजने वापि चिरण्टीनां क्षुते तथा ॥

जृम्भणे पानवायौ वा निर्गते वेशमध्यमे । कल्याणवेदिकामध्ये तत्कालेष्वेव दैवतः ॥

तत्फलं तत्क्षणेनैव प्रोक्षयित्वा शुचीवतः । सद्यः संभूतेन पश्चाद्गोमयेनोपलिप्य वै ॥

गास्तत्र तु समानीय नैचिकी रथ वा पुनः ।

वेनोः सवत्साः गाः शुद्धा त्रयोऽश्वा वा विधानतः ॥

सुहूर्तं तत्र संस्थाप्य तावद्गोसूक्त शन्द्रतः । पूरयित्वा सैन्धवाश्चेत्तावदत्राश्वसूक्ततः ॥

शन्द्रापयित्वा विधिना सुहूर्तत्रयतः परम् ।

दूरीकृत्याथ ताघेनो स्ता ... श्रान्चेत्समाहितः ॥

प्रादेशमात्रमवटं तत्र खात्वा यथा शुचि । चावत्तावत्तु तां सर्वां मृदं दूराद्ब्यपोहयेत्

व्यपोहनात्ततो भूयः तैरेतैर्निखिलैर्द्विजैः । संवृतः पुनरागत्य पूरयित्वा वटं च तम् ॥

तत्र दर्भान्निवपूचीनाप्रान्निश्चदवाह्यक्षतैः शुभैः । कुङ्कुमाक्तैः सुपुष्पैश्च तत्र कुम्भं दृढं शुभम

स्थापयित्वाऽत्र वरुणमावाहाय त्रियम्बकम् । तन्नारिकेले संपूज्य प्रतिमायां विधानतः

पोडशैरूपचारैश्च समाराध्य जगत्पतिम् । पूजान्ते रुद्रगायत्रीं दशवारं द्विजैः सा
जप्त्वा श्रीरुद्रचमकौ तत्पर तज्जलेन वै । अयत्क्षिप्रमृत्नाया पूरयेदेव सर्वत

तत पर च श्रीसूक्त भृमूक्त पूर्वमूक्तवम् ।

छद्मीसूक्तं च यत्नेन जापयित्वा द्विजोत्तमैः ॥

दशशान्तिर्घोषशान्ति जप्याऽथ प्राङ्मुख स्वयम् ।

उपवीति नमोब्रह्म परिधानीयका जपेत् ॥

तद्वपानचतद्वायो निष्कृति कथिता परा । कृतस्य जम्भणस्यापि पूर्ववन्नान्यथेति
भृगुवारे भौमवारे भानुवारेऽपि पर्वणि । महेषु सुमहत्त्वेषु माकरे क्रान्तिशुल्बके

विवाहयागोपनीति सीमान्तादिषु योगिषु ।

तच्छालायां वेदिकाया तन्नान्दी करणात्परम् ॥

अलकारासनेतस्मिन्महार्सिहामनेऽपि वा ।

भद्रासने वा विधवा पान्थ(या)र्द्धवेन शब्दित ॥

तदा तां निष्ठुर वाक्य प्रीतना इत्कृत्य दूरत ।

उढामयित्वा चपल शुचीवो हव्यमन्त्रत ॥

गोमयालेपन कृ वा गोमन्त्रेण तत परम् ।

तां भूमिं प्रोक्ष्य गादृश्या कर्दम किष्कु माश्रत ॥

कारयित्वाविधानेन पुनस्तस्मिन् कर्दमे । पश्चाद्य पूरयित्वा तत्तन्मन्त्रेण मन्त्रावित्
तस्मिन्तथात्रमध्याश्व अश्रौऽसीति च मन्त्रत ।

मन्त्रयित्वा पञ्चवारमिह पर्यन्तमेव वै ॥

यद्व्रन्दादिपडविंश भृशो जप्त्वा तत पुन । हुत्वा च समिदन्नाज्यै स्विष्टकृत्परमेव
ब्रह्मोद्गासनपर्यन्त कृत्वा तां मृत्तिकां भुरि । कर्दमत्वेन सर्पत्र एनित्रेणैव कृत्वा

समुद्रधृत्यैव नि शेष दूरत परिवर्जयेत् । पर्येण भस्मना पश्चाद्विकिरेत्तत्र सर्वत ।

नर्यप्रताममन्त्रैस्तैः सतामन्त्रैश्च पञ्चभिः ।

प्रतुर्याद्ब्राह्मणानां च द्वादशानां च भोजनम् ॥

आशिपां कर्मणां पश्चात्पुनर्नान्दीं समाचरेत् । एवं कृते तु मुच्येत सद्यः तद्दुर्निमित्ततः
मुखमारुतसंरुद्धः पावकः स्यादपावकः । तेन सर्वं पक्वमात्रं शूद्राणां योग्यमित्ययम् ॥
प्रोवाच निऋतिस्साक्षात्तयैवेत्याह तद्यमः । धमन्यास्य मुखाद्बहिर्निर्गच्छन् वर्ययित्वैव सन्ततम्

पाकक्रिया प्रकर्तव्या स पाको दैविको भवेत् ।

अयोमयी तु धमनी नारीणां न भवेदिति ॥

प्रोवाच किल धर्मज्ञः चित्रगुप्तः स्वयं विभुः । किंतु सा वैणवी कार्या वनितानां सुपावनी
धमनीति जगौ ब्रह्मवृद्धयेऽत्र विभावसुः । संवर्धनदशायां तु यदि संमार्जनी गतिः ॥
इषीकाभिः प्रज्वलिता पाकाग्निर्भक्तद्रूपकः । तादृगग्नौ कदाचित्तु भक्तं निष्पादितं जडः
मोहेनाशनपञ्चगव्या गायत्र्यष्टशतेन च । रुद्रैकादशिनीं जप्त्वा जलपानेन निष्कृतः
प्रभवेदिति धर्मज्ञाः जगद्गुः सनकादयः । शौर्यवातेन संवृद्धो वीतिहोत्रस्तु दुर्घटे ॥

श्मशानाग्निसमो ज्ञेय शुद्धैः स्पृश्यो भवेन्न तु ।

तस्मिन्नग्नौ पक्वमन्नं मत्स्यघात्यन्नमुच्यते ॥

तदन्नमशनमोहेन किल्विषी ब्राह्मणो भवेत् । तदोपपरिहाराय पडवदं कृच्छ्रमाचरेत् ॥
पश्चादखण्डकावेरी स्नानैर्दशभिरेव वै । शुद्धो भवेन्न चान्नेनेत्येवं मनुरब्रवीत् ॥

गोरोगतावकाग्नौस्तं समानीयातिमौढ्यतः ।

चुल्लिकायां प्रतिष्ठाप्य तस्मिन्नन्नं कृतं तु यत् ॥

रजखलाकृतं साक्षात् तन्नाश्यमतिपापदम् । तद्भक्षणे प्रकथितं यावकाहारपूर्वकम् ॥
दिनाष्टकं पञ्चगव्यप्राशनेनैव केवलम् । चतुर्विंशतिगायत्रीसहस्रजपतः शुचिः ॥
भवत्येवेति भगवान् वसिष्ठो मुनिरब्रवीत् । कुशाग्नौ वा स्वर्णकारचुल्लिकाग्नौ विशेषतः ॥
ताम्रकुट्टकवह्नौ वा शालाबलजपावके । कार्वग्नौ मार्गनिक्षिप्तधर्माग्नौशास्त्रमन्दिरे ॥

पीडारिका मन्दिराग्नौ लपनोच्छिष्ट पापके ।

पक्वमन्नं दैववशात् मोहात्स्पृष्ट्वापि केवलम् ॥

अप्रायत्यमवाप्नोति तस्य प्राशनतः पुनः । जातिभ्रंशं सद्य एव लभते ब्राह्मणो महान्
तन्निष्कृत्यै महासिन्धु स्नानानां शतकेनवै । अहोरात्रैः त्रिभिः शुद्धोपवासः पञ्चगव्यतः

कुशमाण्डजपमन्द्राणां त्रिवारपठनेन च ।

शक्त्या ब्राह्मणभुक्त्या च शुद्धो भवति नान्यथा ॥

स्वस्यभर्तुर्हितायाऽत्र प्रयत्नेन सुवामिनी । पाकयोग्य शुद्धमन्न पात्रेणानीय वै क्रमात्
भवनादेव भवने स्वीयवह्नेरदुर्लभे । चुल्लिकायां प्रतिष्ठाप्य पाककर्म समाचरेत् ॥
न तृणैराहरेद्बहिर्हि काष्ठैर्वा नव । मृण्मयेनापि पात्रेण दारुपात्रेण वा तथा ॥

शक्तेन शाकलेनाऽपि नोल्कामूलेन त हरेत् । यदाहरेत्तु मोहेन तद्गोहृषीर्धिनश्यति ॥
अलक्ष्म्योऽत्र प्रवर्धन्ते विषदश्च तथा तथा । भवेद्युरेव भूयिष्ठा तथा दुर्गतय परा ॥
तादृगप्रिविशोपस्य तदानयनमात्रत । भर्ता ज्ञात्वा तु तत्पश्चात् तस्या कर्म विशेषित्

दूराद्विसृज्य त बहिर्हि ता निर्भर्त्स्य च निर्धर्(ष्ट्)ण ।

तदलक्ष्मीप्रिनाशाय स्वय प्राङ्मुत्ततो जपेत् ॥

सुमङ्गलीरिय मन्त्रत्रय चापि ध्रुवक्षिते । इमां त्वमिन्द्रमन्त्र च श्रिय जात श्रियस्तदा
श्रीभूस्सूक्ते च चापि त्रिवार तदनन्तरम् ।

कृत्रा तु मङ्गलस्नान भवेता प तन ॥

ब्राह्मण य सयुक्तौ कृनाहारौ दिनत्रयम् ।

तेन श्रीको भवेतां तौ तत्र पक्वान्न भक्षणान् ॥

स्नानात्पर च पुण्याहं वाचयित्वा तत परम् । प्रतिष्ठाप्य शुचिगोह मध्येगाह्योक्तवर्त्मना
मुपान्ते जुहुयादाज्यसहित चरुतन्त्रत । श्रीसूक्ताभिर्विधानेन पश्चवार तत पुन ॥

ब्रह्मोद्भासनत पश्चाद्गौरैकात्र च दक्षिणा ।

परिकल्या द्धोराभापद प्राप्नुयात्तु स ॥

अथम् शुद्धपाकेन स्वय शुद्ध स्वलकृत । सनातमन्न सुमुख मुञ्जीयात्प्राङ्मुजोद्विच
परपाको नैव भवेत् परान्न परमन्दिर । पराधीनो भवेन्नैव पर प्रैप्यश्च धाडव ॥

नित्याग्निर्को भवेद्यापि सोमयाची भवेत् च ।

यद्वा भवेदाहिताग्नि समन्त्र सर्वथा भवेत् ॥

अधोत्रियो न श्रियेतानाहिताग्नि कथ चन । श्रियतेनासोमयाची ह्यमन्त्राग्निश्रियेत च

नित्यकर्मकरो भूयात् नित्यं श्रोत्रियपूजकः । उदासीनो श्रोत्रियेषु सुमहात्मसु संमुखः ॥
 भवेदेवान्वहंगेही तटस्थो मध्यमेष्वति । श्राद्धकर्मपरो भूयाच्छ्रद्धालुः कर्मभक्तिकः ॥
 श्राद्धकर्मसु सर्वेषु शौचमक्रोधमत्वरा । सत्राह्वणान्त्रेपणं च सौमुख्यं सत्यभाषणम् ॥
 सद्वस्तुसंगृहस्त्वैकं द्रव्यं चापि तथा पुनः । अदानं सर्ववस्तूनां यस्य कस्यचिदत्र वै ॥
 परवस्तुप्रग्रहश्च तत्कथाप्रतिपादनम् । तद्धर्मशास्त्रतत्त्वैकचिन्तनं तन्निरीक्षणम् ॥
 संपादितानां द्रव्याणां वस्तूनामवलोकनम् । समीकरणमेतेषां तत्र तत्र नियोजनम् ॥
 सुहूर्तपञ्चकादेतदत्यन्तावश्यकत्वतः । समनुष्ठेयमेवस्यात्पुनरन्यानि यानि वा ॥
 तानि कार्याणि भूयश्चानुष्ठेयानि विशेषतः । अत्र स्वानात्परं सन्ध्यामात्रं होमश्च केवलः
 वेदस्याध्ययनं नैव व्रतकृच्छ्रादिकं तथा । अभिवादनकार्याणि बन्धूनां महतामपि ॥
 उपायनप्रग्रहणं पुनश्च प्रतिपादनम् । वर्जयेत्तु विशेषेण श्राद्धीयेकानि तत्करः ॥
 तत्प्रश्नप्रकृतीह्यन्य विशेषनियमो मतः । एतद्दिनत्रयमिति केचिदाहुः मनीषिणः ॥
 पूर्वद्युरपिचश्च तद्दिनत्रयं कर्मणा । सर्वे रागाणां स्मिन् ... पस ... पुनः ॥

परं तप मात्रं स्यादेकभुक्तिश्च केवला ।
 दिवसे तत्र विज्ञेया तच्छ्राद्धं तर्पणान्तकम् ॥
 इत्युत्तवा सर्वशास्त्राणामेतावान्निश्चयः परः ।
 निमन्त्रिणां ब्राह्मणानां पूर्वरत्रौ प्रचोदितम् ॥
 क्ति परतोज्ञेयं सनकृतेः परम् ।
 परेद्युरेवं प्रातश्च सन्ध्याहोमात्परं पुनः ॥

श्राद्धे निमन्त्रणक्रमः

आमन्त्रणं तद्भोक्तृणां विधिना चोदितं तथा ।
 संकल्पानन्तरं श्राद्धे पूर्वं ... रेव वै ॥
 वरणंतत्प्रकर्तव्यः पित्र्युद्देशेन तद्दिने । पितृभक्त्या श्राद्धकर्ता मासपट्कस्य पूर्वतः ॥
 ब्राह्मणान्त्रेपणं कुर्यान्मनसैव विचक्षणम् । वेदवाची महाभाग साचारे साग्निहोत्रिणे

एकस्मिन्नपि वा लक्षे पित्रानन्दो भवन्महान् ।

ब्राह्मणस्तादृशो भाव्य कुलीन क्रोधवर्जित ॥

अदाग्भिन्नश्च कर्मिष्ठ श्रात्रिय श्रोत्रियोद्भव ।

ब्रह्मण्या ब्रह्मनिष्ठश्च सर्वपात्रोत्तमोत्तम ॥

देवाद्विस्मृतपदत्र वदोम्भ परिकीर्तित ।

त्रियानर्ह स विज्ञय त्याज्य स्याच्छ्राद्धकर्मणि ॥

स्वार्धनेवेद् सतत पदत्रमविशपविन् । तत्रयोगविशपज्ञ विनियोगविशारद् ॥

अध्यापनवरिष्ठोऽय नित्यप्रवचनोन्मुत् । वाघसरया प्रश्नकृत प्रयासो ब्राह्मणोत्तम

साभ्रात्वात्रक एवाय सहितामात्र पाठनान् । याताध्यायन्तु ऋग्वेदे साम्नि सप्तस्मान्त

वेदाध्यायी तु रिक्तयो स एव श्रात्रियाऽपि वै । पदाध्ययनता विष्णु साक्षादेव न सशय

पदप्रकृतिरतस्या सहिताया क्रमस्तु म । सहिताकारकोऽयन्त क्रमस्मात्ततोऽधिक

साक्षाद्गुद्र इतिरघात क्रमाध्यायी तत्रान । खरवर्गविशपज्ञ स हरो हरिरेव च ॥

यजुर्वेदस्यैरदेश ऋग्वेद सामनामत्र । तन्निदानक इत्येव तद्व्यूढधनेतर ॥

ब्राह्मणपूतमाज्ञया निरिल्लपु महच्छ्रिय । देवद्विजर्षिमुनय विप्रारचेति हि पञ्चधा ॥

सहितामात्रतायया विप्रा मवक्रियादका । पदेन कर्मणा चापि द्विपश देन शदिता

ऋषय क्रमना जया श्रूययज्ञाश्च कण्डा । पराधातेनमुनय तथा सहितया पुन ॥

अहिरण्यर तन्मन्त्र ऋगाग्याविशपत । विप्रा म्पुरते परमा सर्वकर्मैरसाधका ॥

ऋक्मामान्या ब्रह्म या कल्पविशारदा । तत्सर्व कलानिष्ठा ब्राह्मणा सर्वसपदे

योग्या भवन्ति सतत तन्माच्छ्राद्ध पु तादृशान् । ब्राह्मणानुपयुञ्जीत न वेदाक्षरर्जितान्

रली तु कण्ड धाद्वयग्या सुदुर्लभा ।

अब्राह्मणात्याजान वह्य श्रोत्रियद्विप ॥

कचिन्मध्यामन्त्रमात्रानभिज्ञा ब्राह्मणश्रुवा ।

तद्वक्तुमुध्राम्पूणा विप्राभासा कुवृत्तय ॥

ब्रह्मविशारद्विभना न ममाद्यान्तु वदिष । त्यगवदा त्यक्तराया त्यक्तर्यास्तथा पुन

गोत्रभ्रष्टाभिन्नशाखाः शिखाभ्रष्टाश्च केचन । अन्यवेदशिखाशाखा गोत्रसूत्रावलम्बिनः
 कर्मणा । अपात्रभूता विज्ञेयाः तूर्णानि ब्राह्मणशङ्किताः
 न विद्यया केवलया तपसा वापि पात्रता । यत्रवृत्तिरिमेचोभे तद्धि पात्रं प्रचक्षते ॥
 तथाविधब्राह्मणानां दुर्लभे केवलं पुनः । स्वबन्धुष्वेव यत्नेन भोक्तृः संपादयेत्तथा ॥
 अश्रोत्रियं श्रोत्रियं वा ब्रह्मवृन्नामधारकम् ।

स्वकीयेष्वेव भोक्तारं यत्नात्संपादयेद् द्विजम् ॥

स्वकीयाश्चेत्तत्र सम्यक् तत्स्वरूपं प्रकारतः । ज्ञातं भवति तस्मात्तु परेषां दुर्लभे त्वयम्
 मुख्यतः श्राद्धयोग्यास्ते योनिसंबन्धवर्जिताः । गोत्रसंबन्धरहिताः मन्त्रसंबन्धशून्यकाः
 येनकेनाप्युपायेन वेदाक्षरसुपूरिते । सुशुद्धे ब्राह्मणमुखे कव्यान्तं पातयेत्सुधीः ॥
 कुशौ तिष्ठति यस्यान्नं वेदाभ्यासेन जीर्यते । कुलंतारयते तेषां दशपूर्वान्दशापरान् ॥
 अवेदाक्षरकुक्षिस्थमन्नं प्रत्तं मृताहके । प्रकुर्याद्रोदनंतेन कर्तृदोषो महान्भवेत् ॥
 नन्दन्त्योपधयस्सर्वे वेदज्ञे गृहमागते । वयमेतत्कुक्षिगताः यास्यामः परमां गतिम् ॥
 वेदज्ञे पितृत्प्यर्थं यदल्पं बहु वस्तु तत् । दीयतेतुपकारार्थं मेरुमन्दरसंनिभम् ॥
 अनश्वरममोघं स्यात्पितृणां पूर्णवृत्तिदम् । वेदाक्षरपरित्यक्तलपनत्यक्तमोदनम् ॥
 बालुकात्यक्तसलिलरूपवह्नयमेति वै । स्वशाखायां दुर्लभेषु भोक्तृनन्यान्निमन्त्रयेत् ॥

नातिचारान्नातिवृद्धान् नातिस्थूलान्कृशास्तराम् ।

अप्यल्पभक्षकान्भूयः गृह्णीयाद्वहुभक्षकान् ॥

दृष्ट्वा तु पितरः श्राद्धे ब्राह्मणं बहुभक्षकम् । दृष्टेण्वलभिया सद्यः कुर्वन्त्येव पलायनम्
 अत्यल्पभक्षणपरं ब्राह्मणं तं विलोक्य तु । न वृत्तिमधिगच्छन्ति तत्र श्रोत्रिय एव तत्
 तत्पीतसलिलादेव नश्रुद्धाहकश्मलाः । आद्वादशाब्दा संप्राप्त महावृत्त्यैकनिर्भराः ॥
 प्रभवन्त्येव तस्मात्तु वेदिनं तं निमन्त्रयेत् ।

वेदः साक्षाद्धरिः प्रोक्तं स वेदो यस्य सन्ततम् ॥

जिह्वायां हृदि वाऽऽस्येऽस्य वर्तते सहि चोदितः ।

साक्षान्तारायणः श्रीमान् तद्भक्तौ किम दुर्लभम् ॥

वद्यभाव तु शिष्य वा पुत्र पौत्र च विद्व(दृ)प)तिम् ।

आत्मान भोजयेद्वाऽपि न विप्र वदवर्जितम् ॥

वदिना पुरतो यो वा कुपुषितमर्कंरादिस ।

पुरस्सरोऽत्यर्चनया भ्रान्तोऽय वालिश स्मृत ॥

पुरत श्रोत्रियाणा यो वेदत्यागपुरस्सरान् ।

कृतशास्त्रप्रयासान् नृभ्रान्तो ह्यर्चितुमिच्छति ॥

स रोगा सपरित्यज्य रर दुद्यान्न सशय । कलौ प्रायेण सर्वत्र पुरस्सरारो न वेदिनाम्
किंतु तत्तकिणामेव पञ्चम्यन्त प्रधानत । शूद्रप्रायाश्च शूद्राश्च केचल शुद्धतर्किण ॥

वेदाह्वान्ब्राह्मणादेव तिरस्खुवन्ति तत्कलौ । कलिधर्मपरो न स्याद्ब्राह्मणो वैदिकोत्तम
कुशास्त्रभाषा शास्त्राणि प्रामाण्येन न विश्वसेत् ।

गानशास्त्राणि कृन्तानि नृवशास्त्राणि यानि वा ॥

सभारक्षशास्त्राणि तालगीतलयश्रिका । वैद्यशिल्पाहुणास्त्राणि हीन्द्रतालीयकानि च
वैदिकस्तपरा सर्वा महावदव्यधिगया । प्रमक्तौ तादृशान्मवान्नेदमन्त्रप्रहिष्कृतान्
सन्ध्यामन्त्रैकरिधुरान्पुन श्रात्रियरूपत । तत्तार्येष्वागतास्तान्साम्येन न तु पूजयेत्
पैतृनेषु विशेषेण मौञ्ज्यान्पि मयादिषु । श्रौतेषु स्मातकृत्येषु न साम्यादर्थयेदति ॥

ब्राह्मणान्भोजयदिति विधिकायषु सप्रत । सन्तमते वैदिका एव मुख्यत्वेन सदा द्विजै
परिप्राद्या पुष्कार्या न तादृक्द्वास्त्रधारिण ।

ब्राह्मणाना धन वत्त ऋग्यजुस्सामनामका ॥

तच्छिश्वास्तपर श्रौत्रफल्पा मूत्राणि तपरम् । तत्प्रयोगपरिज्ञान विनियोगपुरस्सरम्
पश्चात्तदयतिहासा तत्त तर्कचित्तन अभ्यासस्त तु कर्तव्यो न तत्पूर्वं तु त नर
अभ्यमेतिरिहामन ब्रह्मचयण राह्य मौम्यप्रतान्ते तर्कस्य समयो वेदचोदित ॥ -

आग्नयकाण्डान्परता तदुत्तम्य च मध्यम । उक्तो व्याकरणस्यैव मर्याद् त्रिधिरव्ययम्
एव स्थितऽत्र ता न्द्विया मर्यादा वदनिर्मितम् ।

समुद्भव्य ब्रह्मचय शुक्लनर्नादितच्छ्रमा ॥

वेदश्रमपरित्यागपूर्वकं ब्रह्मविद्विषः । तर्किणः शिल्पिनो गानपरानाक्षत्रकास्तथा ॥
नटीवैणविकाः सर्वे वैदिकाः स्युर्विनाश्रुतिः । वैदिकानां समाजेषु सर्ववैदिककर्मसु ॥
समाधिक्यपुरस्कारपूजाकार्यकरो नरः । भूयिष्ठान्यशुभान्येव विन्दते न तु संपदः ॥

अपूज्या यत्र पूज्यन्ते पूज्या यत्रावमानिताः ।

त्रीणि तत्र भविष्यन्ति दुर्भिक्षं मरणं ध्रुवम् ॥

यत्र नास्ति भयत्राता श्रोत्रियस्सजला नदी ।

आत्मसौख्यं यत्र नास्ति न तत्र दिवसं वसेत् ॥

अवशागतचित्तस्य नास्ति यत्र विधायकः । असंभावितदुष्कार्यजातदुष्कीर्तिभङ्गकः ॥

यस्मिन्देशे दुर्लभःस्यान्न तत्र दिवसं वसेत् । कुग्रामे कुत्सिते देशे दुष्टक्रूरजनाकुले ॥

वेदद्विड्जनभूयिष्ठे तिष्ठेन्नापि क्षणं द्विजः । तादृग्देशनिवासेन कलाज्ञानं भविष्यति

कलाज्ञानेन सततं कर्ममात्रं विनश्यति । तिथिभेदकृतंश्राद्धं पुनः करणमर्हति ॥

मासभेदात्पक्षभेदान्तथा तस्यान्ततोद्विजः । ग्रामेविद्वज्जनावासे निवसेत्कर्मसिद्धये ॥

दुर्ग्यापारालस्यकान्यनियोगादिनिमित्तकैः । ताम्बूलचर्वणजल प्राशनात्परतोऽपि वा ॥

शलादुफलतक्रेष्णुफललाजादिभक्षणात् । परतो वा सार्धयामात्स्मृतं श्राद्धं तु तर्पणम् ॥

अपि वा सद्य एवार्यं सर्वसंभारसंवृतम् । निवर्तयेच्छ्राद्धकर्म येनकेनाप्युपायतः ॥

शक्तौ सत्यां सद्य एव कुर्याद्भक्त्या विचक्षणः ।

शक्त्याभावे उपोष्याऽथ पिवाहि पदके चरत् ॥

तत्संकल्पस्यपुरतः अनाज्ञातत्रयं जपेत् । इदं विष्णु महामन्त्रं त्रिंशद्द्वारजपस्तथा ॥

व्याहृतीनां समस्तानां व्यस्तानां च सहस्रकम् ।

जप्त्वापश्चाच्छ्राद्धकर्म सम्यङ्निर्वर्तयेद्द्विजः ॥

विध्युल्लङ्घनदोषे तु प्राजापत्यं विशोधकम् । यदिवालाः परं प्रातः कर्तारः श्राद्धकर्मणाम्

साक्षादन्नकृताहाराः स्युश्चेत्तु तदनन्तरम् । भुक्तयन्तरं परित्यज्य परेद्युः प्रातरेव वै ॥

कुर्युः भुजिक्रियां मोहात्तद्विज्ञानात्परं तु ते ।

गुरुभिः बोधिताः सद्यः स्नात्वा पश्चाद्भवर्त्मना ॥

गायत्रीं तद्दिने जप्त्वा महस्य वेदमातरम् । श्राद्धं कुर्याद्विधानेन निष्कृते परत पुन ॥

निष्कृतिस्मा प्रस्थिता प्राजापत्यद्वय तथा ।

गौरमा दग्निणा देया ब्राह्मणाय महामने ॥

पृथ्वीस्यस्यो विदेशस्य स्वदेशम्भोऽपि वा द्विन । अनेन सार्धशतकं सलीनोराजपीडया

समाक्रान्तश्राद्धं रमं त्रिस्मृत्यैवावशात्पुन ।

भुक्ते पर वा भुक्ता वा स्मृत्वा तत्तदनन्तरम् ॥

भुक्तमन्तर्द्दयित्वा स्नात्वाऽऽचम्य शुचि स्वयम् ।

पावमान्यश्च कूरमाण्ड्यं शिरसस्तल्पद्रुमान् ॥

तान्पश्च च मरु वापि पूर्णमूक्तमघोरकम् । नारायणं चोत्तर वै जप्त्वा नाज्ञानं भूर्भुव ॥

उपोष्यतद्दिनपश्चात्परेषु प्रातरेव वै । प्रातस्संध्यां साधयित्वा कृत्रौपासनमेव च ॥

कूरमाण्ड्यहोमं निर्वर्त्य पूर्णमूक्तं च तत्परम् । अष्टादशयजुमन्त्रान्कृत्वास्त्रिंशत्परम् ॥

संज्ञोद्वासनतः पश्चान्नैधिकीनां त्रयं ततः । प्रदानं ब्राह्मणानां तु कृत्वा यद्वा तु दुर्लभे

तन्मूल्यदानं कुर्याच्च ततः श्राद्धं विधानतः । निर्वर्तयेद्देवमेव न चेद्दोषो महान्भवेत् ॥

दर्शादिके विशेषोऽस्ति पिशात्रादिभक्षणे । अज्ञानादथशादैवात्कृतेऽप्येतत्समाचरेत् ॥

अष्टोत्तरशतं जप्त्वा गायत्रीं वेदमातरम् । अनाज्ञानत्रयं पश्चान् व्याहृतीश्च त्रियम्बकम्

पूर्वमूक्तं च कूरमाण्ड्यं पावमान्यश्च तान्परान् । पश्चद्दानौत्तरं च नारायणमनन्तरम्

क्ष्मापत्रितं घोषशान्तिं दशशान्त्यादिकं व्रमात् ।

जप्त्वादर्भेषूपविश्यं प्राङ्मुखेनैव मन्त्रविन् ॥

चलं मग्नोऽथ वायुं च निष्कृष्येव समाहितः । दशप्रणवगायत्रीं एकोच्छ्वासेन शक्तिं

श्वासद्वयेन वा जप्त्वा तदुच्छ्वासप्रयेण वा । त्रिरारं प्रचपेदेव तस्माद्दोषात्प्रमुच्यते

आभिर्गीर्भिः शतं नो वेदघर्मर्षणमेव वा ।

निमज्ज्यं सलिले जप्त्वा शक्त्या दद्याच्च दक्षिणाम् ॥

तस्माद्दोषात्प्रमुच्येत शुद्धं पश्चात्तु तत्पुनः ।

दर्शाद्ब्रह्मं प्रकुर्यात् हिरण्यमचलादिभिः ॥

अष्टोत्तरशतश्राद्धकरणापादवो द्विजः । सर्वप्रकृतिमूलं तं दर्शं वा येनकेनचित् ॥
 हिरण्याममधुक्षीर मुखैर्मन्त्रविधानतः । पङ्कदेवताक्रमेणैव त्यक्त्वाऽऽलस्यादिकं तथा ॥
 निर्वर्तयेद्विधानेन विपुवेऽप्ययने तथा । महालयाख्यपक्षं च व्यतीपाते च मार्गके ॥

तृतीयामग्नि वैशाखे ब्राह्मणः पितृभक्तिमान् ।

यथाशक्ति यथोत्साहं पितृभ्यः प्रीतये ब्रुधः ॥

दिनशून्यमकृत्वैव कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् । अधर्मकं सधर्मं वा सर्वप्राणेन वाडवः ॥

विप्रभुक्तिकरोविद्वान्सततं सर्वदेवताः । प्रीणयत्येव नूनं वै ब्राह्मणस्सर्वदेवताः ॥

इत्युक्तश्रुतिवाक्येन तस्माद्ब्राह्मणभोजने । कृतेऽस्मिंस्तेन पितरः परां वृत्तिमनश्वराम् ॥

प्राप्नुवन्ति हि ते कन्या येऽपि वर्हिपदोऽखिलाः ।

अग्निष्वात्ताश्च सोम्याश्च औमाऔर्व्याश्च सन्ततम् ॥

न विप्रभुक्तितुलितं कर्मास्ति जगतीतले । तेन सर्वक्रियाजन्यं फलानि लभते नरः ॥

अष्टोत्तरशतश्राद्धान्येतानि किल सूरिभिः । कर्तव्यत्वेनचोक्तानि सत्यां शक्तौ विशेषतः

अमामनुयुगक्रान्त धृतिपात महालयाः । अष्टकान्वष्टकाः सर्वाः पण्णवत्यः प्रंकीर्तिताः

प्रतिमासं प्रयत्नेन मासे श्राद्धानि यानि हि ।

मिलित्वा तैः पुरोक्तानि सर्वाण्यपि महात्मभिः ॥

अष्टोत्तरशतानीति गणयित्वेक ईरितः । अमामनुयुगास्तत्राष्टकान्वष्टकास्तथा ॥

महालयश्च षड्विंशति हि तस्मान्नित्याः प्रकीर्तिताः ।

ये नित्यास्ते पिण्डयुक्तास्तद्भिन्नाः पिण्डवर्जिताः ॥

संक्रान्तिर्धृतिपाताख्याः अकल्पिता एव सन्ततम् ।

तस्मादपिण्डाख्याताः स्युः न नित्या इत्युदीरिताः ॥

पुनरन्यानि पुण्यानि श्राद्धान्याहुर्मनीषिणः । घृतश्राद्धं दधिश्राद्धं ग्रहणश्राद्धमित्यपि

तीर्थश्राद्धं पात्रयोगश्राद्धं वृषभनामकम् । पुनरन्यानि सर्वाणि देवयुक्तानि सन्ततम्

देवहीनानि सर्वाणि प्रेतोद्देशेन यान्यपि । तानि सर्वाण्यशुचिना निर्वर्त्यान्येव सर्वदा

अत्याज्यानि भवेयुर्वैकालप्राप्तानि केवलम् । तानि नैमित्तिकान्येव कामान्येवं बहूनि हि

पश्यथानि प्रताथानि जयार्थान्यपि तानि वै ।

पैतृकाणि महाभागे मदितानीति तान्यपि ॥

सूत्रकारोपदिष्टानि प्रथमादिपञ्चक्रमान् । तत्र त्रिप्रायिकेभ्राद्धे भिस्सादानस्य केवल
प्राधान्यं कथितं मद्भिः वरणानन्तरं तदा ।

आसन्नं पाद्यमात्रं स्याद्गन्धादि तु यथारुचि ॥

कृत्वा वाऽप्यथवा द्वा भुक्तिपात्रेऽभिधायं वै । अन्नप्रक्षेपणं कृत्वाभिधायं च ततः परं
यथासंभवशाकाद्यं सूत्रं चापि कृतं कृतम् ।

पयो वा दधि वा द्रव्यं भुक्त्यन्ते तृप्तये भवन् ॥

तत्रान्नदाने गायत्र्या प्रोक्षणं देव स तरि ।

मन्त्रेण परिषिञ्चान्नं प्रथितीतेति मन्त्रत ॥

दुयात्तु चोदकप्राणं निम्बिलं तप्तमापयेत् । एवमेव पुनः प्रातः कार्यं भ्राद्धं द्वितीयकम्
मध्याह्नेऽत्र तु सर्वाङ्गं कल्पपरिनि तत्कर्म ।

रात्रौ प्रातश्च भोक्तारं भिन्नान्ययति वाङ्मा ॥

तयोन्तु निरुदवास्तु कथिताश्च कृत्वा कृत्वा । भ्राद्धत्रयात्प्राक्तत्कारे उक्तं समवदानकम्
कृत्वावत्रेथ मेरुनाप्रारत्नीयाद्वा यथारुचि । एव यं कुर्वते भ्राद्धं त्रिप्रायकर्ममारुच्यकम्
चन्ममध्ये मृद्धापि कृतं कृत्यस्म एव हि । साऽयं मर्षेषु दिव्येषु क्षेत्रेषु विविधेष्वपि ॥

यावन्नीवकृतश्राद्धं भवत्ययति गौणम् । श्राद्धमात्रं उरान्तरस्य मनुनेति भवेत्तदा ॥
आराहणं पितृणां तु धायं तु न श्रुत्वा तथा । अपिण्डस्तु मर्षत्रं नार्थं नाराहणं तथा
मवत्रं विहितं पान्शालनं पान्शमेव वा । आमश्राद्धं हिरण्ये च तत्पाद्यं तु कृत्वाकृतम्
आमत्रं उरणं मुग्यं गन्धधूपान्तिष्ठ न तु । मर्षोपचारकृत्याय दर्भा वा स्युन्मिता न चैव
तद्दानं पृथिप्रातति शृंगसाऽऽशयकी परा । मयमन्यं न किमपि तयोरेव विधिं स्मृतं
त्वामामेति द्वयं धाम श्राद्धं आराहणं भवन् । स्नातयोर्तृपयोरेव तदाप्राहणं कर्म वै ॥
कन्यस्याप्रयत्ननं नमा च इति मात्रव । नमस्कारं प्ररतयं तदाहार्ये च रोदने ॥
अयं तारयसाक्षयं प्रणामाऽद्गं वचना । वाङ्माद्वा रोदने च न मत्स्य उदाहृतं

वर्णां गृही वनी वापि क्रमसन्त्यासकर्मणि । जीवन्नाद्द्विधानेन कुर्यादेव द्विजोत्तम
 आपत्सन्त्यासकार्ये तु नियमा निखिला अपि । निरतन्ते द्विजातीनाप्रेषमात्रेण केवलम्
 स मन्त्यासो भवेदेव तच्चित्तस्य महात्मन । सन्त्यासाद्वाङ्मणस्थानं सर्वशास्त्रेषु निश्चितम्

न सशयोऽत्र कर्तव्य संशयी पापभागभवेत् ।

मन्यस्तानां कदाचित्तयान्नाशौच नोदकत्रिया ॥

भिश्चोर्मृतम्यकायोऽय दर्मप्रन्थिहिरण्ययो ।

तुलित सर्वदा प्रोक्त पवित्र पावनो महत् ॥

नयं मम्मैकतुलित स्पर्शनादघनाराण । मालिप्राया यथा शुद्ध वज्रक्रीट बहिष्कृत ॥

अत्यन्तैरुमहाशुद्ध सृष्टमात्राकारक । कृष्णाग्निव्याघ्रचर्म रङ्गशाङ्खवदेव वै ॥

अङ्गीकार्यं पूजनीयं मरिचिपि नरैरिति । वन्य सेव्यो भावनीय समस्कार्या विशेषत

नोपभ्रा दृष्टिमात्रेण तदहङ्कृतिमात्रत । शताग्निष्टोमत्रफलं नर प्राप्नोत्यसंशयम् ॥

यतिक्रियाविशयोऽय पुत्रपौत्रप्रदायक । तत्कर्ममध्ये तच्छीर्षभेदनादेव देहिन ॥

अनेक वन्मसलीनमद्वाग्भ्यात्वमोचिता । पुत्रवन्त्यो भवन्त्येव तत्संततिरयात्र दि

ओषधिनम्बवद्वृद्धिं प्राप्नोति परमां तराम् । तच्छिरस्ताडननारिकेलेशस्य भक्षणत्

वन्त्या पुत्र लभन्तैव शतवत्सरजीविनम् । तन्निवेदितस्नूनां याचनापूर्वकेण ये ॥

कुर्वन्ति भक्षण भक्त्या तेऽतिरात्रकनूद्भवम् । सुकृत प्राप्नुवन्त्येव तदा तदनुयायिन ॥

गननाप्योत्तम पुण्ये महासुकृत्पाकत । सरभ्ये श्रेयसा हेतुभूते परमदुर्लभे ॥

पदे पदे प्राप्नुवन्ति दृशादिफलमुत्तमम् । तदाभूवनतस्सद्य परं तत्पननाच्छिवान् ॥

चाह्वयीस्नानरात्रकसभूत यत्कल महत् । अवाप्नोत्यवशान्नून सत्यमेतन्मयोदितम् ॥

यतरेकादशदिने पावणश्राद्धनामके । सप्राप्ते तु तदा वञ्चितश्चिद्वास्यात्सुतेतर ॥

तत्प्राप्तान तदाभूय अन्नरात्मानमेव च । परमात्मानमुद्दिश्य कर्म तत्तु प्रसाधयेत् ॥

पुत्रस्तु तातत्रितय समुद्दिश्यैव तश्चरेत् । यतेस्तु ब्रह्मरूपत्वाद्ब्रह्मण सर्वरूपत ॥

पितृादिरूप स्वान्दिरूप सर्वं च तस्य वै । सगन्धतेऽस्तत्सूनु पितृरूपेण तश्चरेत् ॥

शिष्यादिकस्तथान्य(व्य)श्चेदात्मादिप्रयरूपत ।

तत्कायमिति धमङ्गममयो विधिचोदित ॥

द्वादशोऽहनि तत्पश्चान्नारायणवलिः परा । तदुद्देशेन कर्तव्या तत्र साक्षाद्हरिः परः ॥

नारायणो देवता स्यात्पूर्वसूक्तविधानतः ।

पूजाहोमादिकः कृत्स्नः कर्तव्यत्वेन चोदितः ॥

द्वादशानां ब्राह्मणानां शास्त्रतः स्यान्निमन्त्रणम् ।

आराधनक्रिया पश्चात् त्रयोदशदिने भवेत् ॥

गुरु(रु)कभूतं समुद्दिश्य भिक्षुं मस्करिणं यतिम् । सिद्धिगतं परंहंसं करिष्ये राधनं त्विति

संकल्प आदौ कर्तव्यः पश्चादत्र वा देवताः । गुरुराद्यः प्रकथितः द्वितीयः परमो गुरुः

परमेष्ठिगुरुः पश्चात्पराव(प)रगुरुस्ततः । चतुर्थोऽत्र प्रकथितः कर्मण्याराधने सदा ॥

चत्वारो देवताः प्रोक्ताः पश्चात्ते केशवादयः । देवता द्वादश प्रोक्ताः शुक्लपक्षे न चैतथा

कृष्णे तु देवताः प्रोक्ता तथा संकर्षणादयः ।

केशवोऽत्र प्रकथितः पश्चान्नारायणः स्मृतः ॥

तृतीयो माधवः प्रोक्तः गोविन्दोऽथ तुरीयकः ।

पञ्चमो विष्णुरित्येव मधुसूदन एव हि ॥

षष्ठः प्रकथितः सद्भिः सप्तमस्तु त्रिविक्रमः ।

वामनः श्रीधरः पश्चात् हृषीकेशोऽत्र चोदितः ॥

पद्मनाभस्तदा पश्चाद्दामोदर उदाहृतः । संकर्षणो वासुदेवः प्रद्युम्नश्चाथ कीर्तितः ॥

अनिरुद्धः चतुर्थः स्यात्पुरुषोत्तम इत्यथ । पञ्चमो देवता ह्येयः षष्ठोऽधोक्षज ईरितः ॥

नृसिंहा... तसंज्ञौ तो(तौ)देवौ पश्चात्प्रकीर्तितौ । जनार्दनस्तु नवमः उपेन्द्रो दशमस्ततः

हरिरेकादशो ह्येयः श्रीकृष्णो द्वादश स्मृतः । एतेषां वरणं कृत्वा पादौ प्रक्षाल्य पाथसा

मण्डलार्चनतः पश्चात्तत्पादसलिलं शिवम् । संगृह्य पाद पूजान्ते गोप्यं कृत्वैव निक्षिपेत्

धान्यराशौ तण्डुले वा ततः पादौ स्वयं यतन् ।

प्रक्षाल्य पादावाचम्य तान्विप्रांस्तदनन्तरम् ॥

समर्चयित्वा विधिना विष्टरासनपूर्वतः । उपचारैश्च निखिलैर्चर्चयेद्हरिवुद्धितः ॥

बुद्धिपात्रेषु तत्पश्चात्समाराधनवर्त्मना । परिवेषणतः पश्चात् गायत्र्या प्रोक्ष्य सर्वतः ॥

महन्मशीपं देव पुरुषमूक्त तदुत्तरम् । जपित्वैवनिधानेन तन्मुखेनापि तत्परम् ॥

वाचयित्वा महामन्त्रान्वैष्णवाग्रनिपावनान् ।

तपरं पूर्वप्रप्रोक्ष्य तदन्नाद्यग्निलं च यन् ॥

देवमवितरिति तन्मन्त्रेणैव पतत्कर । परिपिच्य रिधानेन श्रुयितीति मन्त्रत ॥

अभिमन्त्र्याग्निलयस्तु ताल पात्रप्रनिष्ठितम् । तत्परस्पर्शपूर्वेण सङ्घनात्परमेव वै ॥

अन्नत्याग प्रकुर्यात् भोजयेद्वापि तत्परम् । भुक्ते पर ब्राह्मणानां तीर्थराजार्चवं भवेन्

भुक्तिमध्ये ब्राह्मणानां सर्वोपनिषदामपि ।

वैष्णवानां च शैवानां मन्त्राणां वाचन त्रिषे ॥

बलात्प्रसृत्यमेव तत्पूजान्ते द्विचन्मनाम् । महत्समर्चनं कृत्वा गन्धपुष्पादि दानतः ॥

ताम्बूलदक्षिणादीनां प्रदानात्परमेव वै । तत्तीर्थप्रारानं कृत्वा प्रदक्षिणपुरस्सरम् ॥

प्रणम्य दण्डवद्भूमौ भोक्तृन्मन्त्रान्द्विषोत्तमान् । विसर्जयेद्विधानेन प्रतिभासतत परम्

अराधनारयमेव स्यान्नकुर्यान्नामिकादिकम् ।

प्रतिमत्पर तस्मिन्वते मिद्धिदिने मुत ॥

तत्पार्वणविधानेन श्राद्ध कुर्याद्विधानत । ब्रह्मभूतस्तेति पितु भजेत्तद्धि विशेषणम् ॥

मन्यस्तम्य न चान्यम्य भवेत्तद्धि त्रिशोषणम् । तादृग्विशोषणानुक्तौ यादृशास्यपितुर्यते

तच्छ्राद्ध तद्दिन व्यर्थं प्रभवद्द्व केवलम् । असन्यस्तम्य तातम्य प्रोक्तौ तस्य मृदाहके

त्रिशोषणस्य प्रभवेच्छ्राद्ध मूलहन परम् । पितृशब्दात्प्रमूलाद् संकल्पादिषु तद्दिनेऽ

उक्तिमात्रेण नष्ट स्याद्वैतस्मात्तन्नातम् । उपरागश्राद्धकर्म तत्सनातात्परमेव वै ॥

पाकारम्भ प्रकृतव्य तत्पूर्वं सेव त चरेत् । अत्यन्तमद्गुरुरूपदार्यानां परिग्रह ॥

नात्रात्यन्तानरयक स्थानिकं त्यज्याना परिग्रह ।

प्रकृतव्यो त्रिशोषेण भोक्तृणां यन्मत परम् ॥

द्रव्यज्ञानं मुसप्राह्य त्वराच्चात्र हि धर्मत ।

अनाथ परम प्रोक्त शौच चापि यथा तथा ॥

प्रभूतमाज्य भाक्तृणां दधिशोचतुष्टयम् ।

तत्राय (न) (त्रय) (द्वय) वापि सुप्त पायसमेव च ॥

मापापूपास्तिलापूपाः पिष्टापूपाश्च केवलाः । उत्तमत्वेन कर्तव्याः कात्रस्याद्विष्टरः परः
 अत्र दर्भासनं मुख्यं क्षणश्चापि तथा मतः । अर्थः कृता कृतोऽत्र स्यादथादेर्वल्युरमकम्
 एवमेव प्रदेयं स्यादत्राभरणजालकम् । विशेषेणात्र विप्राणां प्रदेयं स्याच्च शक्तिः ॥
 दक्षिणात्र विशेषेण प्रदेया लोभशून्यतः । श्राद्धाङ्गर्तर्पणं चापि सच एवेति चोच्यते ॥
 तस्मिन्नेव गृहेकार्यं तस्मिन्नत्यल्पके पुनः । तद्भुक्तिमध्ये तत्कुर्यात्तथा पिण्डक्रिया च सा
 सर्वयत्नेन महता तस्मिन्नेव समाचरेत् । द्विमुहूर्तादिके तस्मिन्नन्नश्राद्धं प्रचक्षते ॥
 सोमोपराने सूर्योपराने च ब्रह्मवादिनः । ग्रहणेऽत्र श्राद्धकर्ता ब्राह्मणो धर्मवित्तमः ॥
 ऋणत्रयादिमुक्तः स्यादधीताखिलवेद्यपि । समनुष्टि तनिशोप सप्ततन्तुक्रियोऽप्ययम् ॥
 भवत्यजातपुत्रोऽपि मुक्तस्स्यात्पैतृकादृणात् । एकत्राक्षणभुक्तयाऽत्र ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ॥
 ता अप्रिहोत्राहुतयः वत्सरस्य महात्मभिः विशत्युत्तर तत्सप्तशतानि प्रातरीरिताः ॥

सायमाहुतयश्चापि तत्संख्याकाः पुनः शिवाः ।

कथिताः श्रुतिवाक्येन कृता एव भवन्ति वै ॥

सायं प्रातश्चाहुतयः एकस्य दिवसस्य ताः ।

चतस्र इति विज्ञेयाः वत्सरस्य तु ताः पुनः ॥

नववाकाः संख्यया स्युः ता एतेन कृता ध्र वम् ।

भवेयुरेव नास्त्यस्मिन्संशयोऽर्थे वदामि वः ॥

ब्राह्मणद्वयमुक्तयात्र चतुर्विंशति संख्यया । कथिता इष्टयोऽन्द्रस्य कृता इत्येव निश्चिताः
 ब्राह्मणत्रयमुक्तया चेत्तन्निरूढिपशोरपि । शरदाग्रयणस्यापि करणे यत्फलं तु तत् ॥
 कथितं श्रुतिवाक्येन तदवाप्नोत्ययं महत् । विश्वान्देवान्पितृन्मातृदारैर्मातामहैस्सह
 अशेषकारुण्यपितृन्समुद्दिश्य विधानतः । वरयित्वा विप्रमुखादसंकीर्णत एव वै ॥

पृथक् पृथक् त्यक्तलोपः जामित्रारहितस्तदा ।

प्रधानहोमतत्पिण्डप्रदानाभ्यां तदा यदि ॥

साधिश्रवणकार्येण श्राद्धमेकं स भक्तिकम् ।

विचक्षणः करोतीह जन्ममध्येऽपि वा सकृन् ॥

सोऽय महान्ति दानानि तुलादीन्यरिलान्यपि ।

प्राजापत्यादिदृष्ट्वाणि प्रतानि विविधानि च ॥

भवेत्कर्ता तदा भूय सर्वतीर्थं कृताप्लव । कर्मणा तेन महता तुणोऽय परमेश्वर
सर्वदेवमयो योगी ध्ये(योनारायणो)विभु । तत्काक्षितान्प्रदत्तैह कृत्स्नयज्ञात्मको विः
सायुज्यनामकांमुक्तिं प्रदद्यादचिरेण हि । सर्वयागमयस्यास्य श्राद्धस्य करणात्किल
यागैर्यथातिमुष्

णा । प्रतुष्टञ्चित्तशुद्धिमतां दत्त्वाऽस्मै भक्तवत्सल
श्रवणादिमुखेनैव ज्ञान तद्वन्नष्टबोधकम् । उत्पादयित्वा तद्द्वारा कृतकृत्य करोति हि
यागाकालाश्च भगवान्ब्रह्मास्वरूपिण । सद्गत्यलोकानखिलान् पुरादेवो जगत्पति
रूपहीनो वेदरूपधरो नित्योऽयमच्युत । उत्तिष्ठत्किल (?) तस्मात्तु वेदो देवस्य विप्र
तद्देवमन्त्रसाध्यत्वाद्यज्ञो वेदस्वरूप्यति । यज्ञस्यापि तथाकाले कर्तव्यत्वेन चोदनात्
कालोऽपि वेदरूप्येव तन्मन्त्रैकनियोगत । तत्रेदानीं तदासामित्येते पञ्चदशापि ते ।
मुहूर्तानां मुहूर्ता हि पृथङ्मन्त्राश्च ते पुन । एतर्हिक्षिप्रमजिरमाशु पश्चान्निमेषक ।
फणोद्भवन्ननि द्रवन्त्वरस्त्वरमाण एव च । आशुराशीयान्जवश्च स्मृत पञ्चदशक्रमा
एतेषामपि सर्वेषां तथा देवतया पुन । अनुपद्ग प्रकर्तव्य इत्यभावे तु सन्ततम् ।
तथैव यक्ष्यमाणानां मुहूर्तानां च कृत्स्नश । अह्नां तथैव रात्रीणां तादृङ्मन्त्रैर्यजुर्मयै
इष्का उपधेया स्यु सावित्रचयने किल । सावित्रचयनारुयोऽय कालरूपविशेषकै ।
मन्त्रैस्तैरुपधेयवान् कालरूप इतीरित । एतेनाथ मन्त्ररूप वेदरूपश्च चोदित ।

स यज्ञो भगवान्साक्षात्कर्ता नारायणो विभु ।

आभूर्विभू प्रभू शम्भुस्तत्काय परमेश्वर ॥

साश्चान्मुहूर्तास्ते प्रोक्ता अह्ना पञ्चदशापि वै ।

चित्रकेतु प्रभानाभान्सभानपि तथा तत ॥

ज्योतिष्मानपि तेजस्वानातपस्तदनन्तरम् । तपज्जाभितपन्वश्चाद्रोचनस्तदनन्तरम् ॥

रोचमानश्च कथित शोभन शोभमानक ।

कल्याणश्चरम प्रोक्त कालोमन्त्रात्मक पर ॥

एवमहं च नामानि शुक्लपक्षस्य वै क्रमात् । तत्र संज्ञाननामेदं प्रोक्तं प्रतिपदस्ततः ॥
 विज्ञाननाम तु पुनः द्वितीयाया भवेद्धि तत् । एवं क्रमेण प्रज्ञानं जानच्च तदनन्तरम् ॥
 अभिज्ञानत्पञ्चमं स्यादथज्ञेयं क्रमेण वै । संकल्पमानं प्रकल्पमानं ह्युपपदेन वै ॥
 कल्पमानं च विज्ञेयमुपफलत्वं च फलप्रकम् । श्रेयोवसीय आयुश्च संभूतं भूतमेव च
 अहं शुक्लस्य मन्त्राः स्युः क्रमेण न वेदतः । ... कृष्णपक्षस्य प्रतिपत्कमस्तथा ॥
 रात्रेर्मुहूर्ताः मन्त्रास्ते नामरूपाः सनातनाः । दाता प्रदाताऽऽनन्दश्च मोदस्तुर्यः प्रकीर्तितः
 प्रमोदः पञ्चमो ज्ञेयः पश्चादावेशयन्पुनः । निवेशयन्नेवमेव संवेशन इतिस्म वै ॥
 संसन्नस्सन्न इत्येव आभवन्विभवन्नथ । संभवन्नपि संभूतः भूतश्च चरमः स्मृतः ॥
 एतेमन्त्राः शुक्लपक्षरात्रीणां चोदिताः क्रमात् । मुहूर्ता वेदविहिता रात्रीणां मनवश्चते ॥
 विज्ञेया अथ भूयश्च क्रमेणैव महात्मभिः । दशा दृष्टा दर्शिता च विश्वरूपा सुदर्शना
 आप्यायमाना तत्पश्चात् प्यायमानास्ततः पुनः ।

अप्याया सूनुतेरापि विज्ञेया तदनन्तरम् ॥

आपूर्यमाणा तद्वच्च पूर्यमाणा च तत्परम् । पूरयन्ती च पूर्णा च पौर्णमासी क्रमात्स्मृता
 कृष्णपक्षस्य तत्पश्चादहं तत्क्रमतः पुनः । मुहूर्तानां हि मनवः सचिता प्रथमोऽत्र हि ॥
 अथ प्रसविता ज्ञेयः दीप्तोऽयं दीपयन्नपि ।

दीप्यमानोज्ज्वलन्पश्चात् ज्वलिताऽथ ततस्तथा ॥

वितपन्संतपन्भूयः रोचनोऽथ तथैव च । रोचमानश्च शंभुश्च शुन्भमानस्ततस्मृतः ॥
 अन्त्योवामश्च विज्ञेयः क्रमात्पञ्चदश (शैव) ते ।
 अथाहं तस्य पक्षस्य मन्त्राः पञ्चदश क्रमात् ॥
 विज्ञेयाः श्रुतिसंवेद्याः प्रस्तुतं प्रथमं स्मृतम् ।

विष्टुतं तु द्वितीयः स्यात् संस्तुतं तु तृतीयकम् ॥

कल्याणं विश्वरूपं च शुक्रं तत्परमेव वै । अमृतं च ततो ज्ञेयं तेजस्वी तदनन्तरम् ॥
 तेजः समिद्धं तत्पश्चादरुणं भानुमत्ततः । मरीचिमत्ततो ज्ञेयं तथाभितपदेव च ॥
 तपस्वच्च ततो ज्ञेयं कृष्णपक्षस्य तत्परम् । अहं मुहूर्तमन्त्रास्तु विज्ञेयाः श्रुतिचोदिताः ॥

अभिरामान्नुमन्ताऽथ चाऽऽनन्दा मोद एव च ।

प्रमोद आसादयश्च पश्चात्तु म्यान्निपादयन् ॥

सपादयश्च सशान्त शान्तरच तदनन्तरम् ।

आभूर्भिभू प्रभू शभूर्भुवश्चान्ते प्रकीर्तित ॥

मुता च मुन्वनी चैव प्रसूता तदनन्तरम् । सूयमाना च तत्पश्चात् प्रोक्ताभिपूयमाणका

पीती प्रपा च सपा च तृमिरचापि तत पुन ।

तर्पयन्ती ततो ह्यया कान्ता काम्या च चोदिता ॥

कामनायुष्मती च पश्चात्सामदुघनिते । मन्त्रा पश्चदशप्रोक्ता क्रमेणैरेति तत्रम

पत्रिणाद्या द्वादशते पश्चाणां मनयो मता । जयन्नाद्यास्तथा कृष्णपश्चाणां द्वादशस्मृता

पत्रयिष्यन्पत्रि च पूतो मेष्यो यशस्तथा ।

यशोयशस्वानायुश्चामृते जीवस्तत पुन ॥

जीविष्यत्रपि तपश्चात् स्वर्गलोकमर्थै च ।

महम्पारच सहीयश्च चोन्म्वान् महमानक ॥

नयन्नाभिचयन्पश्चात्तथा सद्रविण पर । द्रविणोदान्ततोह्य पश्चादाद्रपवित्रक ॥

हरिक्रोऽपि मोदाऽथ प्रमोदोऽन्त्य क्रमात्स्मृत ।

पत्रे कालारमन्त्रा स्युरिमे सर्वे सर्वेऽत्र वै ॥

पश्याण क्षुद्रघयनेऽयम्गादिश्चोदिता । प्रयोदशापि ते ह्येवा मासानामेव केवला

अम्गश्चैत्रमास्य वाचसाश्च तपरम् । क्रमादेव सुरिहया अयाग्णरत्ना पुन ॥

पुण्डरीका विशरनिश्च ह्यभिनिश्च तत पुन ।

आद्रश्च पिन्वमानश्चान्नयानपि तथा तत ॥

रमन्पश्च निरावारश्च सयौपय इतीव वै । सभरश्च महम्पश्च माममन्त्रा उदीरिता

पूर्वभ्रम्पश्चारात्रमुहूर्ते मरुयया सन्तु । चोदिता पश्चिमरयाश्च कृष्णपश्चश्च तादृश

अतन्ते पश्चिमरयाका यमरा प्रभवादय ।

दिवसानां च घटिका सन्त्यायां पञ्चि कृता ॥

कलाश्च विकलाश्चापि पष्टिसंख्या प्रमाणतः ।

कलूमा एव विशेषेण सर्वेष्टिष्वपि वच्मि वः ॥

हविः ... पञ्चदश पक्षसंख्या प्रमाणतः । चोदिताः किलभूयश्च तासां वर्णाश्च ते पुनः

पष्ट्यात्मनो वत्सराः स्याद्दिनानां संख्यया तथा ।

शतत्रयात्परं प्रोक्ताः पष्टिश्चेति मनीषिभिः (हात्मभिः) ॥

पञ्चसंवत्सरमयं जगदेतच्चराचरम् । ते पञ्चवत्सराश्चापि त इमे संप्रकीर्तिताः ॥

भवोऽय्ययो विलम्बी च पश्चात्साधारणः पुनः ।

दुन्दुभिश्चेति कथिता मूलभूतस्तु वत्सराः ॥

एतेषु वत्सरेष्वेव महामघ इति क्रमः । वाजश्चमे भवयुजु युवस्य प्रसवस्तथा ॥

धातोः प्रयतिरित्युक्तः प्रसितीरंश्वरात्तथा । बहुधान्यस्यरीतिर्वै क्रतुः सोऽयं प्रमाथिनः

विक्रयमस्यस्वरः पश्चान् द्विपोल्लोकश्च तत्परम् ।

श्राघा स्याच्चित्रभानोस्तु स्वभानोः श्रुतिरेव च ॥

धारणस्य तथा ज्योतिः पार्थिवस्य सुवस्ततः ।

अथ व्ययस्य प्राणः स्यादपानस्सर्वजितो हि ॥

सर्वधारिणोव्यानः स्यादसुश्चापि विरोधिनः ।

विकृतश्चापिचित्तं स्यात्वरस्याधीतमित्यपि ॥

चाह् नन्दनस्य कथितः विजयो मनप ... । जयस्य चक्षुरित्युक्तं श्रोत्रं स्यान्मस्य तु

ततो दुर्मुखिनोदक्षः हे विलम्बेर्वलंचमे । अजोविलम्बिनः पश्चात्सहश्चापि विकारिणः

आयुश्च शार्वरिणः प्लवस्याथ जरा ततः । आत्मा चैव शुभकृतः तनूः शोभकृतः पुनः

क्रोधिः शर्म च प्रोक्तं वर्मविश्वावसोस्तथा ।

पराभवस्याङ्गानि स्यात् प्लवङ्गस्यास्थानि चेति वै ॥

कीलकस्य परुष्येव सौम्यस्य शरीराणि च ।

साधारणस्य ज्येष्ठं स्यादाधिपत्यं विरोधिकृतः ॥

मन्युः परीधाविनश्च प्रमाद्रीचश्च भामके । नन्दनस्याम एवं च ... ॥

राक्षसस्याध्याम्भस्याञ्जेमा चापि नलस्य च ।

महिमा पिङ्गलस्याथ कालयुक्तेर्वरिमा च ॥

सिद्धान्तिरश्च प्रथिमा शौद्रिणो वर्ष्म तत्क्रमान् । दुर्मतेर्द्राघुयाचेति निर्णय क्रमतो मत

अथ वृद्ध दुन्दुभे स्याद्गुधिरात्कारिणो वृद्धि ।

सत्य रक्ताक्षिणरचेति श्रद्धाऽयक्रोधनस्य च ॥

अक्षयस्य जगच्चेति प्रभवस्य घन तथा । विभयस्य वरा प्रोक्त शुक्रस्य त्विपिरेव च

प्रमोदूतस्य च क्रीडा प्रनोत्पत्तेर्मोद एव च ।

आङ्घ्रिरसस्य जार्ति स्यात् श्रीमुखस्य जनिष्माणम् ॥

एव भूय श्राद्धसर्वं यनुपां क्रमतो भवेत् ।

आशुत्तिरश्च तथा प्रोक्ता पौन पुन्येन नान्यथा ॥

सोमकानि यजूष्येव वत्सरीयाणि तानि वै । वत्सरा क्षुपयस्तेषां तद्दृष्टत्वात्तथा पुरा

मन्त्राणामृषयोहया देवता भगवान्निबु । सकर्षणस्वरूपोऽय योऽसावादित्य उच्यते

उत्तम पुरुषो दिव्य देवता रुद्र उच्यते । एतन्मन्त्रात्मक काल यज्ञश्चापि तथाविध-

मन्त्रकालाखिल सबमापाऽय भगवान्हरि । तुष्ये देवदेवस्य सदा यज्ञैर्यनेत वै ॥

ब्राह्मणोऽज्ञा नित्यमेव यज्ञमध्ये वदामि च । उत्तम पैतृको यज्ञ तत्र सर्वेऽपि देवता

पितरश्चापि तुष्यन्ति ब्राह्मणोऽज्ञादिकारणम् ।

महानाहवनीय स्याच्छुचि शौचसरस्वती ॥

स्थालीपाका यथा स्वाप्तौ क्रियते श्रुतिचोदनात् ।

तथा स्वाप्तौ स्वपाकान्नापैतृक तत्समाचरेत् ॥

स्वपाकान्नश्राद्धकर्म योग्यताविधुरो द्विच ।

सद्य पातियमाप्नोति ब्राह्मणवान्नात्र सराय ॥

दुर्लभे ब्राह्मणाना तु कदाचिद्देवयोगत । देशापत्सु जनापत्सु चोरशत्रुभयेष्वपि ॥

विरवान्देवान्कूर्चमुखे समावाह्यैव वा न चेत् ।

त्यक्त्वा वा पैतृक कर्म मात्रमग्ने यथाविधि ॥

अन्नत्यागात्परं भक्त्या सर्वं कृत्वा ततः पुनः ।

... दन्नं परिषिच्याऽथ गायत्री प्रोक्षणात्परम् ॥

प्राणादि पञ्चभिर्मन्त्रैः यावत् द्वात्रिंशदाहुतीः ।

षडावृत्या पुरोकृत्वा दानेनाथ समानतः ॥

द्वात्रिंशत्त्वस्यसिद्ध्यर्थं जुहुयाज्जातवेदसि । पिण्डदानं ततः कृत्वा श्राद्धशेषं समापयेत्
अप्सु वा पैतृकं तद्वै पूर्वमार्गेण साधयेत् । नामेन कुर्यात्पित्रो स्तद्यत्सृत्वाश्राद्धकर्मयत् ॥

स्वकृतान्नेन तत्कुर्यादत्यापत्स्वापि वाडवः ।

पित्रोः प्रत्यान्दिकदिने वन्धुभिन्नजनैः कृतम् ॥

यदन्नं तद्राक्षसं स्यात्स्वेषु सत्सुजनेषु चेत् । अपपात्रैः श्वभिर्दुष्टैः दर्शनं श्राद्धकर्मणः ॥

वेदशाखा सूत्रशाखा शिखाभ्रष्टैर्विशेषतः । शाखारण्डैः नष्टवेदैः सन्ततं परिचक्षते ॥

वर्णिनः स्वजनाभावे संभोज्यान्नजनैः परैः ।

सद्भिः शिष्टैः कृतेनैव भक्तेन स्यान्तु पैतृकम् ॥

परस्परं ब्राह्मणाः स्युः संभोज्यान्ना स्वरूपतः । आचारतो वेपतश्च जनवादेन कीर्तितः

तेषां स्वरूपं विदितं प्रभवेदेव केवलम् । पुनस्संभाषमात्रेण वेदवर्णोक्तितस्तथा ॥

व्यवहाराच्चर्यया च सदसत्त्वं च देहिनाम् । सुस्पष्टमेव प्रभवेदतो ब्राह्मण्यमेककम् ॥

प्रपूज्यमतिगोप्यं च दर्शनादेव सन्ततम् । वन्दनीयं विशेषेण न परीक्षास्पदं भवेत् ॥

महादानेषु सर्वेषु परीक्षाऽऽवश्यकी परा । कन्यादाने च कन्ये च वन्धुत्वान्वेषणं परम्
चेतसैव विनिश्चित्य प्रकुर्यात्तत्परं तु तत् । श्राद्धात्परं भूरिभुक्तौ स्वजनान्ब्राह्मणान्परान्

सज्जनानेव गृहीयादसतोऽत्र त्यजेद्बुधः ।

ये कर्मनिष्ठाः स्वजनाः सज्जनप्रतिपूजकाः ॥

पापभीता दयावन्तः शान्ता दान्ता जितेन्द्रियाः ।

स्नानसन्ध्या परा नित्यं वेदश्रोत्रियमानसाः ॥

अघातुकाः सुसंप्राह्याः सुसंभोज्याश्च भक्तितः ।

स ता श्राद्धात्परं भूरि भोजनं च यथैव तत् ॥

साश्राच्छ्राद्धं प्रवर्तयं शुद्धचित्तेन सूरिणा ।
 शुद्धचित्तस्यत्तलोभ शक्तिमान्सम्यगाचरेत् ॥
 बन्धूनपि श्राद्धदिने भूरिभुक्तौ नटान्विटान् ।
 गायकान्गणिकान् शिल्पाह्निहिनो वेपथारिण ॥

ब्रह्मद्विपस्तान्ब्रह्मत्रान्क ईशान्दीर्घमत्सरान् । जनाक्रोशकरान्भ्रामहिंसकान्देवलात्तपि ॥
 उलूकप्रतिनो मूखान् रिडालप्रतिनोऽपि च । मित्रम्यामिगुम्द्रोहानिरतान्देवदूषकान्(?)
 देवखशारिणा ब्रह्मक्षामिद्रव्यहरानपि । स्वकार्यमात्रप्राधान्यपरमान् परघातिन ॥

अभिशास्तानपभ्रंशान् पुरुषापशदास्तथा ।
 अभिनिष्पृष्टाभ्युदितान् कुण्डानपि च गोलकान् ॥

वहिष्कृतान्यान्ग्रामधर्मत्रिपुरान्देशधर्मन । उज्जिनान्परिवनूंश्च परिर्विसि यान्मुखात्
 त्यक्तभायान्त्यक्तमातृपितृनुप्राद्युषोपकान् । विप्रवेपादिप्रमात्रान् नास्तिकान्यपलानपि

वैदिकाकारमुभगान् सन्ध्यास्तान्प्रहिंसृतान् ।
 अपि सन्ध्यामन्त्रमात्रप्रयासविधुरान्युन ॥

कृतात्यन्नाभिनयत वैदिकप्रसिद्धिगान् । वेदोक्तयपम्बरशतघोरवाक्यन्तिभास्वपि
 कुतकमात्रवचनो ज्ञानियोग्यैकवपिण । न भोजयेन्नार्चयेच्च परिपमुसता तथा ॥
 कश्यपु षडभूतेषु वदगं ब्राह्मणै मह । अवैदिकान्शस्त्रधरान् अवकीर्णान्पुनर्मनः

राधूपीन्भगनीवींश्च स्त्रीनितान्स्त्रीपरान्तरान् ।
 पुनर्दान्कडुतरमभ्रून् बन्धुवनागतानपि ॥

वज्रवेदव दूरप्र किपुनभुक्तिरमणि । ब्रह्मज्जो(हा) ब्राह्मणत्रय वीरहा श्रूणहा तथा ॥
 गुप्तनल्पगन पापी तन्सयागी च पश्वम । तत्तमा पुनरन्ये च-नेश्रणीया हि तदिने
 न तद्दिनमम पुण्य त्निमन्यन्त विद्यते । महात्मना ब्राह्मणात्ता तत्कोटिमहणादिकम् ॥
 नत्र इत्तमनन्त स्यादण्मेमम भगन् । दना मनुष्या पितर, नैश्रु(भृ)ताश्चात्र केवला
 नन्दन्ति किलमवऽपि पितृणा मुहदा हि ते । देवा अश्नन्ति पूराह्णे मनुष्याश्चैव मध्यमे

अपराद् तु पितर रात्रान्पु राक्षसा-
 ब्रह्मज्ञाना पण्डिता वा मूर्खो वाऽयथयाऽथ ॥

मृताहं समतिक्रम्य चण्डालः कोटिजन्मसु । प्रतिसंवत्सरं कुर्यान्मातापित्रोः मृतेऽहनि
 पितृयज्ञविधानेन श्राद्धं मन्त्रविधानतः । तद्विधानं परित्यज्य होमतन्त्रादिवर्जनात् ॥
 कृतं येन्न भवेच्छ्राद्धं तथा तस्मान्न चाचरेत् । पितृव्यस्याप्यपुत्रस्य भ्रातुर्ज्येष्ठस्य चैव हि
 मातामेहस्य तत्पत्न्याः कलत्रस्य प्रपुत्रिणः । श्राद्धमात्रेषु सर्वेषु चान्द्रोमासः प्रशस्यते
 चन्द्रसौरिकयोर्योगे मुख्यं स्यादिति केचन । असंभवे चान्द्रमानः प्रशस्तस्स तु वैदिकः ॥
 पारणे मरणे नृणां तिथिस्तात्कालिकी परा । मृतिकाले तिथिर्यास्यात्साग्राह्या पितृकर्मणि
 महागुरुणां संस्थायां भार्याया मरणे तथा । भोजनं स्यादाकालं आतुरं व्यञ्जनं तथा
 पितामहोदिसुमहद्भातीनां मरणे पुनः । यथारुच्येव कुर्वीत तत्प्रीत्यनुगुणेन वै ॥
 मातुलस्यो स पुत्रस्य श्वशुरस्य गुंरोरपि । त्रिदिनाशौचिनां सर्वं बन्धूनां हीनपुत्रिणाम्
 मित्रस्य स्वामिनश्चापि भयात्त्रातुर्महात्मनः । अभावे कर्मकर्तृणां कर्मकुर्यात्स्वयंबुधः

सपिण्डीकरणान्तानि कृत्वा श्राद्धानि कृत्स्नशः ।

त्रिदिनैरेव निखिलं वत्सरश्राद्धतस्य जेतु ॥

पूर्णसूतकिनां सर्वे सूतकान्तेऽखिलं भवेत् । नान्येषामिति सर्वेषां सिद्धान्तो मुनिभाषतः ॥
 दशरात्रात्परं पत्न्याः श्रुत्वा भर्ता विपर्ययम् । यावत्संवत्सरे कुर्यात् त्रिदिनाशौचमेव वै
 भर्तुः श्राद्धं तु नारीणां निखिलं स्यात्समन्त्रकम् ।

ऋत्विङ्मुखेन तत्कार्यं न त्याज्यमपि केचन ॥

यया गार्हस्थ्यसंप्राप्तिः तस्याः पत्न्या विशेषतः । पुत्रश्राद्धसमत्वेन श्राद्धमौपासने भवेत्
 यया पुनर्वह्निसिद्धिः तादृक्पत्न्याश्च पतृकम् । सर्वमौपासने कार्यं बह्निसिद्धिर्यया न तु
 तस्यालौकिकवद्गौ स्यात्पत्नीमात्रस्य केचन ।

लौकिकाग्नौ प्रशंसन्ति श्राद्धं पिण्डसमन्वितम् ॥

धर्मपत्नीं विना सर्वभार्यामात्रस्य पतृकम् । संकल्पश्राद्धमध्येके प्रवदन्ति मनीषिणः ॥
 अत्र केचिन् पुनः प्राहुः तच्छ्राद्धज्ञा महर्षयः । वैशार्यहारिणीमात्रे श्राद्धं वैदिकवद्विकम्
 प्रकर्तव्यं विशेषेण यत्तान्मार्घशरीरिणी ।

सर्वाञ्च नोमपीथिन्यो यदिभार्यान्निषञ्चयाः ॥

तामां वैदिक बह्वी स्याच्छ्राद्ध पिण्डसमन्वितम् ।

समर्गाहोमरून्यानां तद्गन्यातां प्रदाह्य वै ॥

तच्छ्राद्ध तत्कर भता प्रकृत्याहोमिकानडे । पृथक्त्वेनाप्रराक्षाणां स्वपित्तस्य यथाहवि
तत्प्रीत्यनुगुणैव तत्तच्छ्राद्ध समाचरेत् । जन्मावसानसमता राशेष्टैत्रादिना यथा
भवेत्तदेव न नाम मेषादीनां न चेन्न तु । मेषादीनि तु नामानि शरीरानामैव केवलम् ॥

ममानानां कदाचित्त्यान्मासनामानि तानि हि ।

दरान्त पूर्णिमामभ्य ऋवर्ष प्रतिपन्नुव ॥

त्रिरात्तिथि पञ्चयुग कृत्नाब्दश्रयवृद्धिक । मामनामानि चैमानि शरीरानां घटते न तु
मर्षयैव तन्तेषां पृथक्मामाश्च शराय । मृताहलक्षण तत्तु मुञ्चते न तु शरिषु ॥

एव हि लक्षण तच्च सवरास्त्रेरा^(१)निश्चितम् । मामपञ्चतिथिषुष्टे यो यस्मिन्प्रियतेऽग्नि
प्रत्यब्द तु तथाभूत मृताह तस्य न विदुः । पञ्चद्वयात्मको मास ऋतुमांसद्वयात्मक ॥

ऋतु पढात्मकश्चाब्द मधुर्माघव एव च । वसन्त इति वेदोक्त शुक्लश्च शुचिरप्यथ ॥
ऋतुप्रीप्स इति प्रोक्त नभोनभस्य एव च । वर्षा इति समाख्यात इपरचोर्गर्भराराद

महरचापि सहस्यरच हेमन्त इति चोदित ।

तपरचापि तपरयश्च शिशिरास्यो महात्मभि ॥

मामपञ्चतव सर्वे तिथयो निखिला अपि । पञ्चद्वयनिदानानि चान्द्रमाने तदात्मनि
सम्यक् घटन्ते ते सर्वे न मौरे तु कदाचन ।

अतस्तनैव मार्गेण श्रुत्युक्ते साखिला क्रिया ॥

विरोपहा प्रकुर्वीत न चेत्कमाखिल तु तन । वैगुण्यमेव लभते अत आटं च ताटराम्
मृताह एव कुर्वीत तदतिक्रमणं तु । प्रत्यघाय महान्तं न लभते ब्राह्मणक्षमान् ॥

पित्राश्च मातामहयो तुलिते श्राद्धकर्मणि ।

न पितामहयोश्चेति श्रीमान् शावातपोऽब्रवीत् ॥

अपुत्रस्य पितृव्यस्य भ्रातुश्चैत्राप्रतन्मन । प्रत्यब्द लौकिके बह्वी तत्पत्न्योरपि वैपत
पितामहस्य तत्पत्न्या प्रपितामहयोरपि । कृते कर्मण्यपि ततो वर्षश्राद्ध कृताकृतम् ॥

पितृश्राद्धे न ते यस्मात्कर्मणि प्रतिवत्सरम् । क्रियातो लगतो मन्त्रैः ततस्ते तु कृताकृते
पित्रोश्च मातामहयोः सपत्नी मातुरेव च । श्राद्धान्यकरणात्सद्य चण्डालत्वैकदानि हि
मृताहश्राद्धमेकं तु न हिरण्यादिना चरेत् ।
कदाचिदपि वञ्चयेत्किंत्वन्नेनवतश्चरेत् ॥

तत्राम्नौ करणंमुख्यं ब्राह्मणानां च भोजनम् । पिण्डप्रदानं तत्पश्चात् त्रयमेतत्तु पैतृकम् ॥
तत्र होमस्तु मुख्यः स्यात्तच्छेषेण ततः पुनः ।
स्वधेयमिति मन्त्रेण ह्यभिघार्यास्य पार्वणे (पर्णके) ॥

त्रिवारमन्नं निक्षिप्याभिघार्य च पुनः तथा । मेक्ष्ण प्रहरं कुर्यात्तस्मिन्नौपासनेऽज्जले ॥
वस्त्रादीनां तदन्नं तु सोममेधो मधूनि वै । मेरुमन्दरतुल्यानि पितृणां संभवन्ति वै ॥
स्वधेयान्नैकरहितश्राद्धं यत्स्यात्प्रमादतः । वृथा श्राद्धं भवेत्सद्यः तच्छेषेण भवेत्ततः ॥
यन्नात्तत्पिण्डकरणं नेचेत्पिण्डं वृथा भवेत् । लौकिकेवैदिकेवाग्नौ श्राद्धपाकं विधीयते ॥

श्राद्धे पाककर्तारः

प्रजावती मातृभार्या ज्ञातिपत्न्यादिकाः स्वकाः ।

मुख्याः स्युः पाककार्यस्ताः तदाशौचानुगुण्यतः ॥

बन्धूनां पाककरणंज्ञेयं स्यादुत्तरोत्तरम् । यथा वा शौचसंबन्धः गोत्रिणामप्यगोत्रिणाम्
प्रवर्तते तथा ज्ञेयोऽधिकारः पाककर्मणि । श्राद्धकर्मसु विज्ञेयः सृ महात्मभिः ॥
तादृक् पाकाधिकारैकजनाभावे स्वयं बुधः । पाककर्म यथाशक्ति कुर्यादेव स तादृशः
पाकोऽयं श्राद्धदेवानां पीयूषशतकाधिकः । प्रेतकर्मसु सर्वत्र बन्धूनामधिकारिता ॥
दशस्वपि दिनेष्वेषु न स्त्रीणामिति देवलः । पतिसङ्गविहीनानां विधवानामथापिवा
अधिकारः कर्तरि तु बालेऽस्मिन्ब्रह्मचारिणी । नम्रश्राद्धे नवश्राद्धे षोडशश्राद्धकर्मणि
तथा वृषोत्सर्जनेऽस्मिन् सपिण्डे प्रेतकर्मके । पाकाधिकारः कथितः विधवानां विशेषतः
तेषु श्राद्धेषु नितरां कर्तृणामेव केवलम् । परेषां पुरुषाणां वा बन्धुष्वेवाधिकारिता ॥
प्रेतकृत्येषु सर्वेषु चिरण्टी दूरगा भवेत् । परं सपिण्डीकरणादानुमानिककर्मसु ॥

विरष्णीनां पात्रकायधिकार स्यात्तत्पुर । पात्रयत्नमार्चनकारय म
माह्नवत्तथात् पितरन्मय तत्रगान् ।

वातापात्रलम्पण गण्डिता मन्त्रितास्तथा ॥

सन्त्या मूर्च्छितान्ता भद्रानुरकाश्रया । समाचान पात्रस्मिन्प्रतिपादित
त्रिभिन्नमूर्त्तिसृष्ट गर्हित शास्त्रतात्पर्ये । य भिन्नमूर्त्तशाचारा भिन्नभाषा परिग्रह
श्राद्धपात्रत्रियान्ता त कारिता । तत्राप्यष्ट श्राद्धशिष्टान् श्राद्धकर्ता परिवये
श्राद्धापर च यन्तत तत्रुत्तुतं त्रिसु । त्रिभिन्नमूर्त्तशाचारान् आमानयनक्रमसु ।
सयोनयेन्नपात्राणि त्रियास्यत्र कथचन । श्रुभावनकार्येषु श्राद्धभिन्नेषु तदिने ॥

यात्रयन्त्यवनाभाय भिन्नमूर्त्तिसिना वनात् ।

भिन्नाशौचा भिन्नस्य भिन्नभाषापरिग्रह ॥

वनभाषा विहारी च श्राद्धक्रमसु गर्हिता ।

पात्रत्रियायां मुतरां मयाश्रया पितृदुग्णा ॥

त मव कथिता मद्भि अभिन्नत्रयक्रमणि । पात्रप्रभालनागारत्पनाश्रिषु वस्तुनाम् ।
आमाना फलमूलाग्निगामयानयनाश्रिषु । पात्रापर तु ताताना गुद्धानां स्पर्शनेऽधिक
अत्रिसाराश्रितधूना नान्यपामिति निश्चय ।

पिण्डाद्वामनत पश्चान् पिण्डानां भिन्नगात्रिणाम् ॥

अधिकार स्पर्शन स्यात्तच्छिष्टप्रतिष्ठाभयो । सस्पर्शनाधिकार स्याद्विप्रमात्रस्य वै सत
नामतन्तु क्वाचिन्स्यात्भानयनक्रमणि । श्रुत्रिणा मुत्तयत्तृत्वं त्रस्मादपि विशेषत
कथिन त्रल्लनिष्ठं समित्ताहरणतथा । भिन्नभाषो भिन्नस्य शिरसाभिन्न कुत्तुत्तु
अभिष्टशास्त्रामूर्त्तश्च निश्चितश्राद्धक्रमणि एतद्धल्लम्परानन पक्वमात्र मुनिन्दितम् ॥

रत्तमाभाग एव स्यान्त पितृणां तु तद्वत् ।

समानमूर्त्तशाचारा भिन्नश्रुत्वा वला वना ॥

ययस्तानारीमयाना पितृणां भयदायका ।

व्ययमूर्त्तशाचाराग्निशिरसादूरी क्वा वना ॥

वृणां नेत्रपीडायै इष्टमात्रा भवन्तिते । दिव्यभाषाश्रवणतः येषां केषां तु तां तु ते
 । ... जायतेऽत्र दिव्यां वा ... तः । ... च वेद्वा विशेषेण न भाषा वाचयेत्पराम्
 तो यत्नेन विबुधः यत्तो नौ पितृकर्मणि । दिव्यभाषानधिकृतः भाषयात्र स्वकीयया
 यत्नेन न खिलाम् । तद्दिने वैदिकं शास्त्रं विशेषेयोपबृंहयेत् ॥
 मोत्यति चेतिहासं चरणव्यूहसंज्ञिकाम् । तथा सत्य तपो वक्यं तद्विधाकशास्त्रकम्
 राणस्मृति जा द्विजन्मनाम् । भुक्तिकाले विशेषेण रक्षोर्ज्जं प्रथमं ततः ॥

वैष्णवाः पावनाः श्रीकाः पैतृकाः पितृवल्लभाः ।

ताञ्छ्रावयेद्विशेषेण घण्टानादं विशेषतः ॥

रतालंको...शब्दं उच्चैर्वोपं च वर्जयेत् । गाधा(था)विशेषांस्तत्काले प्राकृत्यान्प्रवर्जयेत्
 ग्रीकिका प्रकृताभाषा पामरीया परोत्कटः । अपि साक्षाद्देवदेवगुणवृन्दसुबोधकाः ॥
 यत्नात्तद्दिनेदूरात् त्यक्तव्याः स्युर्हि वैदिकैः । वेदसाम्यं प्रकथितं वेदस्यैव महर्षिभिः ॥
 तान्यस्य यस्यकस्यापि कल्पसूत्रादिकस्य च । एवं सति पुराणादेः तत्तु दूरत एव हि ॥
 तद्वाक्यानां तु मन्त्रत्वे यथाकाष्ठमृगस्य वै । मृगत्वव्यपदेशोऽयं तथैवेति हि निर्णयः ॥
 एवं सति पुनस्तत्तद्भाषाग्रन्थस्य वेदता । अतिपामरलोकोक्तिकल्पिता सातिगर्हिता
 तदुच्चारणतः सद्यः श्रवणाद्वा द्विजन्मनाम् । जातिभ्रंशो भवेन्नुणां वेदानर्हत्वदायकः ॥

भाषान्तर प्रवचननिधेयः

सर्वभाषासु लोकेऽस्मिन्पामरा वेदनिन्दकाः ।

वैदिकारूपा नाममात्राद्भाषाग्रन्थकृतश्रमाः ॥

सर्वभाषाग्रन्थविश्वासमात्रेणैव हि तान्यपि । वेदान्तां वर्णयन्ति वेदमाहात्म्यशून्यतः
 स्वेषामत्यन्तमूढास्ते वेदानधि कृतो हि ते ।

तेनैतान् त्त ... भाषाग्रन्थजालकान् ॥

वर्जयेच्च विशेषेण ते तथा गतबुद्धयः । न ब्राह्मणसमः कश्चिन्न तु वेदसमः परः ॥
 अयमर्थस्सर्वशास्त्रसिद्धो ब्रह्मविदीरितः । त्रा(ह्यणस्य च)शूद्रस्य...तत्सत्कर्मार्थवादतः

तद्वस्तुतो न याथाव्यं सर्वथा प्रतिपद्यते ।
 वेदा विप्रास्तिला दर्भा ब्रीहिमापयवास्तथा ॥
 गोधृमाश्वापि सर्वत्र (?) कुनपा श्राद्धमपद् ।
 अत्यन्तावरयका प्रोक्ता तत्र मुख्यास्तु वाडवा ॥

तदभ्यनुज्ञा परमा तन्मत्रा सन्निधि पुन । तेपानेय तथा भुक्ति तस्मा दुर्लभं
 श्राद्धसिद्धिर्भवेन्नैव तस्मादेतन्मम पर । पदार्थेनेय तद्धेतु तस्य प्रतिनिधिर्न च ।
 यस्यास्ये(न्ये) न सदाऽऽनन्ति हव्यानि त्रिदिवौकस ।
 कव्यानि नैव पि माधिक तत ॥

ब्राह्मण सर्वदेवाना नियमाश्रय उच्यते । सर्वेषामपि वेदाना छन्दसां श्रेयसां प्रिय
 भानन सर्वनीधाना क्रियाणा च न कम् । लीनो मनिमानपि ।
 वेदाध्यायी तदर्थज्ञस्तत्रयोगत्रियापर । मतत ब्रह्मणि पुन कृतबुद्धिर्विशारद ।
 साचारस्साग्निहोत्रा च सोऽग्निर्वै कव्यवाहन । रसर्वेऽपि सघरा ।
 मुलभा एव सर्वत्र श्रीमता तु मनावताम् । न योत्थयेत्पैतृकेऽस्मिन्नस्य कार्यसमाहता
 दर्भान्निर्घुक्तानन्यत्र साप्रानेय । सम्यग्विधिना सुसमाहितान् ।
 नैद पर्याप्तानेता नन्यकार्येषु योत्थयेन् । प्रारम्भेषु च ये दर्भा पादशौचे विसर्जयेन् ।
 पादा(वशिष्ट) ये (?) दर्भा विप्ररान्ते विसर्जयेन् ।
 विप्ररान्तेषु ये दर्भा विकिरान्ते विसर्जयेन् ॥
 विकिरान्ते च ये दर्भा विरामान्ते विसर्जयेन् ।
 विरामान्ते च ये दर्भा आसीमान्ते विसर्जयेन् ॥
 आसीमान्ते च ये दर्भा तर्पणान्ते विसर्जयेन् ।
 दर्भान्सशोष्य विधिना षड्विधानेय बन्धयेन् ॥

आदावेव प्रयत्नेन यथायोग्य पृथक् पृथक् । दर्भाश्च समूलनेय तैस्सह ।
 समाहरेद्यस्तान्यश्वात् सृष्ट्वाच्छिन्नमन्त्रत । वियोजयेत्त्रिधिना विनियोजनरुमण
 कारा एवोत्तमा मया कममात्रपु चोदिता । (अधुनासम्प्रवक्ष्यामिसशेषपाद)दर्भलक्षण

वक्ष्यामि लक्षणं तेपामेवास्ति किल मुख्यतः ।
 काशाः कुशा यत्रा दूर्वा उलपावल्बजास्तथा ॥
 विश्वामित्राभिधाः पश्चात्सुगन्धीतेजनाः परे ।
 मुञ्जाख्यश्च तथा दूर्वा दर्भा दशविधाः स्मृताः ॥

दर्भाहरणकालः

वार्षिकान्ते दर्शदिने संगृहीताः प्रयत्नतः । दर्भास्तावत्पुनः पश्चात् संप्राह्याः सर्वकर्मसु ॥
 अमास्वन्यासु ये दर्भाः संगृहीतानि ते तथा । मासमात्रं तु संप्राह्या नाधिकं तु कदाचन
 मन्द्वारे तदाश्वत्थात्संप्राह्याः समिधस्तथा ।

नान्यवारेषु तस्मात्तु यतो स्पृश्यस्स तु द्रुमः ॥

मध्याह्नः खड्गपात्रं च तथा नैपालकन्वलः । रौप्यं दर्भास्तथा गव्यं दौहित्रश्चाष्टमः स्मृतः
 अष्टावेते यतस्तस्मात् कुतपा इति विश्रुतः । मुख्यस्स कुतपः कालः विशेषाः श्राद्धकर्मणि
 अन्नदानस्य परमः तत्र दत्तं तदोदनम् । साक्षाद्भृतमित्युक्तं पितृणां संक्षेपं भवेत् ॥

श्राद्धत्राहणभुक्त्यर्था स्त्रीकृतान्नक्रिया वधूः ।

श्मशानोल्का समानैव तत्पतिश्च तथाविधः ॥

यत्पकमन्नं सलिलं यदानीतं स्वहस्ततः । पैतृकत्राहणायोग्यं तज्जन्म व्यर्थमेव हि ॥
 श्राद्धत्राहणभोज्यानां वस्तूनामपि चैककम् । अदृष्टमस्पर्शयित्तमप्रोक्षितममन्त्रितम् ॥
 पितृणां तदनास्वाद्यं हालाहलसमं भवेत् । यददृष्टं श्राद्धकर्ता परं पकात्प्रयत्नतः ॥
 पितरस्तं न गृह्णन्ति स्वपुत्रादृष्टमित्यति । तस्मात्प्रीत्या न तेनैतद्वीक्षितं यत्ततो हि न
 प्रीति दत्तं ... योग्यं खिलं खिरम् । परित्याज्यं विशेषेण चेतीदं मन्वते हि वै
 मन्त्राः स्पर्शयितं भक्तं पितृणां स्पर्शनाक्षमम् । प्रभवेदेव सुतरां तस्मात्तत्स्पर्शयित्करात्
 हविषः प्रोक्षणं ... गायत्र्यादौ महर्षिभिः । अर्चनादौ प्रकथितं द्वितीयप्रोक्षणं ततः
 भुक्तिमात्रक्षिप्रमात्रात्तथापायसयोरपि । अग्निवारः प्रोक्षणं च गायत्र्या कूर्चदर्भकैः
 द्वितीयप्रोक्षणं तस्य हविषे विधिचोदनात् । प्रकृतव्यं प्रयत्नेन न चेत्तत्पितृवल्बम ॥

न भवेदेव ह्यव्य च स्वीकृतु तैर्न शक्यते । तस्मात्तदन्नमुक्तम्य पठनात्पूर्वमेव वै ।
प्रतिपात्रप्रोक्षणतन् तत्परचाहर्भगोपनम् । अन्नमात्रस्य कर्तव्यं न तु पायसभक्ष्ययो ।

भुक्तिपात्रात्तु विप्रस्य दक्षिणे कुश्रयोर्द्वयो ।

आज्यपात्र स्थापयित्वा तस्मिन्वर्तां रचइस्तत ॥

प्रभूताज्येन योग्येन मुगन्धेन प्रपूरयेत् । तात्रन्मात्रेण पितर मोदन्ते तेहि तर्पिता ।
प्रभवन्ति न चेत्ते वै ताप न प्राप्नुवन्त्यपि । बलूनामपि सर्वेषां परिवेषणत परम् ।
अन्नत्यागात्पुत्रमेव प्रोक्षणं परिपेचनम् । मत्स्य त्वर्तन मन्त्रेण कृत्वा तत्परमेव वै ।
भुक्तिपात्रं स्वहस्तेन प्रगृह्याऽथ मनु जपेत् । पृथिवीतेत्युपक्रम्य भुक्तौ त्याग समाचरेत् ।
न चेदेतच्छाद्धभक्त इत्यलोक्ति हि तद्व्रणान् । एतन्निवारोच्चरितगायत्रीप्रोक्षणै परै
भोक्ता प्रोक्षणतरचापि तदन्नं पितृभुक्तये । तत्तृप्त्यर्थं प्रभवति तद्विष्णुपददायकम् ।
प्रपायते क्रमेणैव तद्गायत्रीप्रभावत । पादप्रभालनं धाद्रे गायत्री प्रोक्षणादिकम् ।
साचनं भोक्तृहस्तस्य रागिणो सत । नित्यमवहलालालनालनस्यानुचरति
दुग्धमधुपर्जनो दुग्धरजकुष्ठकरस्य च । कृष्णकुष्ठस्य तद्विन्दुचित्रकुट्टस्य दूरिणः ॥
महानिसाररोगस्य बहुभूजस्य सन्ततम् । निषिद्धं शास्त्रतो ह्येव स्मिन्तेषां प्रचोदितम्
मरुत्पात्परत सर्वं शिष्यत्किंपुत्रदुगत । कार्यमेवति विबुधै पवनव्याधिरस्य च ॥
अत्यन्ताश्ररुद्धस्य मूत्रान्धधिरात्मनाम् । तादृशा फलकृत्येषु सयाज्या दूरत पुन
तत्करत्यक्षमलित्मनिहय दुरासिद्धम् । अपिनेयमसप्राह्य मनसोऽतिजुगुप्सितम् ॥
चण्डालभाण्डमलितुलितं प्रभवन्ति तन् । तन्निस्सरणचापि तद्दीयानलके परं ॥
तत्कन्यत्वान् कुर्यान्निःश्रान्नं च तत्परम् । स्वधे कृत्ये शिष्टं पैण्डाय योजयेत् ॥

पिण्डान् तु तद्वस्तात्कारयित्वाऽथ ताम्नत ।

अपाभ्यग्रहरेत्तेषां पिण्डानां विप्रभोजने ॥

धेनुमपारा । न कार्यं पिण्डदानं तस्मिन्व्यस्यमुत्तरचरेत् ॥
नक्षत्रेण तद्गस्य तद्वस्तेन कृताकृतम् । प्रभवदेव सुतरां तद्वस्तेन न मुरयत ॥
सर्वकृत्येषु तद् (नृ) गय । सर्वशास्त्रोक्तदशैरथैव मुनिरिचतम् ॥

पीतकायम्य पतितौ पिता वा जननी न चेत् ।

पितामहादयो वापि तथा मातामहादयः ॥

१(५)त्नीजननी चैवं मृतस्तेषां न ... । ... कं कुर्याद्द्वादशाब्दं ततः परम् ॥

पेतुः पालाशविधिना मात्रादीनां तथैव च । कुर्यात्तत्कर्म विधिना पतितस्येति निश्चयः

१ तत्पूर्वं तु तत्कुर्यात् यदि कुर्यात्तु मोहतः । तादृशोऽयं भवत्येव तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥

सपिण्डीकरणात्पश्चात् मामिकान्येव कारयेत् ।

अतिमासं प्रयत्नेन न्यूनेः साकं विधानतः ॥

नोदकुम्भश्राद्धमस्य कर्तव्यं पापिनोऽसतः । पूर्वोक्तानां च सर्वेषां एवमेव प्रवच्यहम् ॥

मासिकान्यपि सर्वाणि वैवत्यक्तानि केवलम् । पतितानां प्रकर्तव्यं मधुमापविवर्जितम्

उच्छिष्टपिण्डरहितं विकिरेण विवर्जितम् ।

पातित्यं नाम तेषां तु पित्रादीनां प्रवच्यहम् ॥

शूद्रैर्स्लेच्छैश्च चण्डालैः सपी(प्री)त्या सह भोजनम् ।

बलात्कारात्स्वेच्छया वा बुद्धिमोहेन वा तथा ॥

दिनत्रयात्परं तत्तु जायते न तु तत्पुरः । दिनेनैकेन शूद्रेण स्लेच्छचण्डालभिद्भक्तैः ॥

अवियि...त्या पा ... सांकर्यनामकम् । पातित्यं प्रभवत्येव तद्ज्ञानादिना वशात्

अबुद्धिपूर्वतश्चापि विरोधादिविशेषतः । यदि स्यात्तु तदाचित्तसाध्यो विप्रप्रसादतः ॥

तद्भवेदिति शास्त्रज्ञाः प्राहुः ... । सकृत्पानादपेयस्य चण्डालत्वं विधीयते ॥

द्विजन्मनां कलञ्जस्य भक्षणादेव तत्क्षणात् ।

सन्यासस्वीकृतोऽनेन शिखात्यक्तोपवीतवान् ॥

जनानामिति लोकेऽत्र प्रसिद्ध्या ... । नायं गृहस्थो भवति नापि वर्णां न वन्यपि

धतिरेव भवत्सोऽयं तेन तत्परमप्यसौ । जनवादभयेणैव सन्यास्यैव भवन्पटुः ॥

विनिष्क्रान्तो ... तो यदि पाप भीः । न चेदयं लौकिकिमात्रेणैवापन्नाद्यति ॥

प्रभवेदेव लोकेऽस्मिन् ते नायं तदनन्तरम् । आरूढपतितो नूनं जा ... ॥

सन्यासिनिमृतेनणां तत्पुत्राणां विशेषतः । तत्कलत्रस्य वन्धूनां नाशौचं नोदकक्रिया

न भवेदेव ह्ययं च स्वीकृतुं तैर्न शक्यते । तस्मात्तदन्नमुक्तस्य पठनात्पूर्वमेव वै ॥
प्रतिपात्रप्रोक्षणतन् तत्परचाहर्भगोपनम् । अन्नमात्रस्य कर्तव्यं न तु पायसभक्ष्ययो ॥

भुक्तिपात्रात्तु विप्रस्य दक्षिणे कुशयोर्द्वयो ।

आज्यपात्रं स्थापयित्वा तस्मिन्कृतां स्पृहन्त ॥

प्रभूताज्येन योग्येन मुगन्धेन प्रपूरयेत् । तावन्मात्रेण पितर मोदन्ते तेहि तर्पिता ॥
प्रभवन्ति न चेत्ते वै तोष न प्राप्नुवन्त्यपि । वन्मूनामपि सर्वेषां परिवेषणत परम् ॥
अन्नत्यागात्पूर्वमेव प्रोक्षण परिपेचनम् । मत्वं तर्पेन मन्त्रेण कृत्वा तत्परमेव वै ॥
भुक्तिपात्र स्वहस्तेन प्रगृह्याज्य मनु जपेत् । पृथिवीतेत्युपक्रम्य मुक्तौ त्याग समाचरेत् ॥
न चेदेतच्छ्राद्धभक्त इवलोक्ति हि तत्क्षणात् । एव त्रिवारोश्चितगायत्रीप्रोक्षणै परै
भोक्ता प्रोक्षणतरचापि तदन्न पितृभुक्तये । तत्तृप्त्यर्थं प्रभवति तद्विष्णुपददायकम् ।
प्रजायते क्रमेणैव तद्गायत्रीप्रभावन । पादप्रक्षालनं श्राद्धे गायत्री प्रोक्षणादिकम् ॥
सार्धेन भोक्तृहस्तस्य रागिणो सत । नित्यमत्रहृत्कालाजलकालस्यानुचरेत्
दुर्गन्धवर्षणो दुष्टखेतुकुष्ठकरस्य च । कृष्णकुम्भस्य तद्विन्दुचित्रकुम्भस्य दूरिण ॥
महातिसाररोगस्य बहुमूरस्य सन्ततम् । निषिद्ध शास्त्रतो ज्ञेयं किंतु तेषा प्रचोदितम्
सकल्पात्परत सर्वं शिष्यत्विक्पुत्रदुर्गत । कार्यमेवेति विभुर्धै पवनज्याधिकस्य च ॥
अत्यन्ताक्षरुद्धस्य मूरान्धजधिरात्मनाम् । तादृशा फलकृत्येषु संत्याज्या दूरत पुन
तत्करत्यक्षसलिलमतिद्वेय दुरासिकम् । अपिवेयमसप्राह्यं मनसोऽतिजुगुप्सितम् ॥
चण्डालभाण्डसलिलतुलिन प्रभवन्ति तत् । तदभिकरणचापि तदीयानलके पर ॥
नत्कर्तव्यत्वेन बुर्यात्तच्छिष्टान्न च तत्परम् । स्वधे कृत्ये शिष्ट पैण्डाय योजयेत् ॥

पिण्डदान तु तद्वस्तात्कारयित्वाऽथ तास्तत ।

अपोभ्यवहरेत्तेषा पिण्डानां विप्रभोजने ॥

घेनुसप्रारा

) न कार्यं पिण्डदानं तत्कित्वन्यमुपसृतश्चरेत् ॥

तत्तर्पणं तदङ्गस्य तद्वेस्तेन कृताकृतम् । प्रभवदेव सुतरा तद्वेस्तेन न मुह्यत ॥

सर्वकृत्येषु तद् (अ)ज्ञेय

। सर्वशारत्तैस्तदक्षैश्चैव सुनिश्चितम् ॥

पीतकायस्य पतितौ पिता वा जननी न चेत् ।

पितामहादयो वापि तथा मातामहादयः ॥

(प)त्नीजननी चैवं मृतस्तेषां न ... । ... कं कुर्याद्द्वादशाब्दं ततः परम् ॥

तुः पालाशविधिना मात्रादीनां तथैव च । कुर्यात्तत्कर्म विधिना पतितस्येति निश्चयः

। तत्पूर्वं तु तत्कुर्यात् यदि कुर्यात्तु मोहतः । तादृशोऽयं भवत्येव तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥

सपिण्डीकरणात्पश्चात् मासिकान्येव कारयेत् ।

अतिमासं प्रयत्नेन न्यूनैः साकं विधानतः ॥

गोदकुम्भश्राद्धमस्य कर्तव्यं पापिनोऽसतः । पूर्वोक्तानां च सर्वेषां एवमेव प्रवच्यहम् ॥

मासिकान्यपि सर्वाणि दैवत्यक्तानि केवलम् । पतितानां प्रकर्तव्यं मधुमापविर्वर्जितम्

उच्छिष्टपिण्डरहितं विकिरेण विवर्जितम् ।

पातित्यं नाम तेषां तु पित्रादीनां प्रवच्यहम् ॥

शूद्रैर्म्म्लैश्चैश्च चण्डालैः सपी(प्री)त्या सह भोजनम् ।

बलात्कारात्स्वेच्छया वा बुद्धिमोहेन वा तथा ॥

दिनत्रयात्परं तत्तु जायते न तु तत्पुरः । दिनेनैकेन शूद्रेण म्लेच्छचण्डालभिहर्कैः ॥

अवियि...त्या पा ... सांकर्यनामकम् । पातित्यं प्रभवत्येव तदज्ञानादिना वशात्

अबुद्धिपूर्वतश्चापि विरोधादिविशेषतः । यदि स्यात्तु तदाचित्तसाध्यो विप्रप्रसादतः ॥

तद्भवेदिति शास्त्रज्ञाः प्राहुः ... । सकृत्पानादपेयस्य चण्डालत्वं विधीयते ॥

द्विजन्मनां कलञ्जस्य भक्षणादेव तत्क्षणात् ।

सन्यासस्वीकृतोऽनेन शिखात्यक्तोपवीतवान् ॥

जनानामिति लोकेऽत्र प्रसिद्धया ... । नायं गृहस्थो भवति नापि वर्णां न वन्यपि

यतिरेव भवत्सोऽयं तेन तत्परमन्यसौ । जनवादभयेणैव सन्यास्यैव भवन्पटुः ॥

विनिष्क्रान्तो ... तो यदि पाप भीः । न चेदयं लौकिकिमात्रेणैवापवाद्यति ॥

प्रभवेदेव लोकेऽस्मिन् ते नायं तदनन्तरम् । आरुह्यपतितो नूनं जा ... ॥

सन्यासिनिमृतेनणां तत्पुत्राणां विशेषतः । तत्कलत्रस्य बन्धूनां नाशौचं नोदकक्रिया

धिरर्ष्नीना पाककायऽधिकार स्यान्न तपुर । पाक यद्यसमीचीन कारय म ॥

माहून वस्तु श्राद्ध पितरन्मस्य तत्पणान् ।

वातापील्वलमन्त्रा सञ्चिता भवितास्तथा ॥

सन्दग्धा मूर्च्छितानया भययुर्नरकात्रया । समीचीन पाकेऽस्मिन्प्रतिपादितम्

विभिन्नमृतकित्तु गहिंन शास्त्रनाटकं । ये भिन्नमृतकाचारा भिन्नभाषा परिग्रहा

श्राद्धपाकक्रियानहा त कारिता । तत्पञ्च श्राद्धशिष्टान्न श्राद्धकर्ता परित्यजेत्

श्राद्धात्पर च यत्नेन तत्पूर्वं मुतरा क्रिमु । विभिन्नमृतकाचारान् आमामनयनकर्मसु ॥

सयोत्थयेन्नपाकादि क्रियाम्त्र कथचन । पञ्चानकार्येषु श्राद्धभिन्नेषु तद्दिने ॥

योत्थयन्वचनभाषा भिन्नमृतकिनो जनान् ।

भिन्नाशौचा भिन्नरपी भिन्नभाषापरिग्रह ॥

चनभाषा प्रिकारी च श्राद्धकर्मसु गहिंता ।

पाकक्रियाया मुतरा स राज्या पितृदु सदा ॥

त सर्वे कथिता मद्भि अभिश्रवणकर्मणि । पादप्रभालनागारलपनादिषु वस्तुनाम् ॥

आमाना फल्मूलाग्निगामयानयनान्पि । पाकात्पर तु ज्ञानीनां गुह्याना स्पर्शनेऽधिक

अधिकाराऽन्विषूना नान्वपामिति निश्चय ।

पिण्डाद्गामनत पञ्चान् पिण्डानां भिन्नगात्रिणाम् ॥

अधिकार स्पर्शत म्यात्तच्छिष्टतिलम्भया । सत्स्पर्शनाधिकार स्याद्विप्रमात्रस्यैव सत

नामनस्य कदाचिन्म्याहर्भोनयनकर्मणि । श्रुतिना मुत्रयकर्तृत्व स्वस्मादपि विशेषत

कथित ब्रह्मनिष्ठैर्न समिन्नाहरण तथा । भिन्नभाषा भिन्नरप शिष्टाभिन्न कुत्र उक्त

अभिद्वशाग्यामृत्रश्च निन्विन् श्राद्धकर्मणि । एतद्व्यन्तस्पर्शानन पञ्चमात्र मुनिन्दितम् ॥

एतन्मात्राग एव स्यान्न पितृणां तु तद्भवन् ।

ममानमृतकाचारा भिन्नर उता वना ॥

व्यत्यन्तानारासयाना पितृणां भयदायका ।

उताचाराप्रिशिष्टादूरी कृता चना ॥

कुशां नेत्रपीडायै इष्टमात्रा भवन्तिते । दिव्यभाषाश्रवणतः येषां केषां तु तां तु ते
रा ... जायतेऽत्र दिव्यां वा ... तः । ... च येषां विशेषेण न भाषा वाचयेत्पराम्
स्तो यत्नेन विबुधः यत्तो नौ पितृकर्मणि । दिव्यभाषानधिकृतः भाषयात्र स्वकीयया
त्यलेन न खिलाम् । तद्दिने वैदिकं शास्त्रं विशेषेयोपवृंहयेत् ॥
तोमोत्पत्तिं चेतिहासं चरणव्यूहसंज्ञिकाम् । तथा सत्य तपो वष्यं तद्विधाकशास्त्रकम्
पुराणस्मृति जा द्विजन्मनाम् । भुक्तिकाले विशेषेण रक्षोन्नं प्रथमं ततः ॥

वैष्णवाः पावनाः श्रीकाः पैतृकाः पितृवल्लभाः ।

ताञ्छ्वावयेद्विशेषेण घण्टानादं विशेषतः ॥

कृतालंको ... शब्दं उच्चैर्वीपं च वर्जयेत् । गाथा(था)विशेषांस्तत्काले प्राकृत्यान्प्रवर्जयेत्
लौकिका प्रकृताभाषा पामरीया परोक्तः । अपि साक्षाद्देवगुणवृन्दसुबोधकाः ॥
प्रयत्नात्तद्दिनेदूरान् त्यक्तव्याः स्युर्हि वैदिकैः । वेदसास्यं प्रकथितं वेदस्यैव महर्षिभिः ॥
नान्यस्य यस्यकस्यापि कल्पसूत्रादिकस्य च । एवं सति पुराणादेः तत्तु दूरत एव हि ॥
तद्वाक्यानां तु मन्त्रत्वे यथाकाष्ठमृगस्य वै । मृगत्वव्यपदेशोऽयं तथैवेति हि निर्णयः ॥
एवं सति पुनस्तत्तद्भाषाग्रन्थस्य वेदता । अतिपामरलोकोक्तिकल्पिता सातिगर्हिता
तदुच्चारणतः सद्यःश्रवणाद्वा द्विजन्मनाम् । जातिभ्रंशो भवेन्नृणां वेदानर्हत्वदायकः ॥

भाषान्तर प्रवचननिधेयः

सर्वभाषासु लोकेऽस्मिन्पामरा वेदनिन्दकाः ।

वैदिकारूपा नाममात्राद्भाषाग्रन्थकृतश्रमाः ॥

स्वभाषाग्रन्थविश्वासमात्रेणैव हि तान्यपि । वेदतान्तां वर्णयन्ति वेदमाहात्म्यशून्यतः
स्वेषामत्यन्तमूढास्ते वेदानधि कृतो हि ते ।

तेनैतान् त ... भाषाग्रन्थजालकान् ॥

वर्जयेच्च विशेषेण ते तथा गतबुद्धयः । न ब्राह्मणसमः कश्चिन्न तु वेदसमः परः ॥
अयमर्थस्सर्वशास्त्रसिद्धो ब्रह्मविदीरितः । ब्राह्मणस्य च शूद्रस्य ... तत्सत्कर्मार्थवादतः

तासा वैदिक षडौ स्याच्छ्राद्ध पिण्डसमन्वितम् ।

ससर्गाहोमशून्यानां तदग्न्यातां प्रदाह्य वै ॥

तच्छ्राद्ध तत्कर भर्ता प्रकुर्याल्लौकिकानले । पृथक्त्वेनाग्रशास्त्राणा स्वचित्तस्य ययारुणि
तत्प्रीत्यनुगुणेनैव तत्तच्छ्राद्ध समाचरेत् । जन्मावसानसमता राशेश्चैत्रादिना यथा
भवेत्तदेव त नाम मेपादीनां न चेन्न तु । मेपादीनि तु नामानि शशीनामेव केवलम् ।

समानानां कदाचित्त्यान्मासनामानि तानि हि ।

दर्शान्त पूर्णिमामध्य ऋत्वर्थं प्रतिपन्मुख ॥

त्रिंशत्तिथि पक्षयुग कृत्स्नाब्दक्षयवृद्धिक । मासनामानि चेमानि राशीनां घटते न तु
सर्वथैव ततस्तेषां पृथक्मासाश्च राशय । मृताहलक्षण तत्तु युज्यते न तु राशिषु ॥
एव हि लक्षण तच्च सर्वशास्त्रेश्च(१)निश्चितम् । मासपक्षतिथिरप्युष्टे यो यस्मिन्प्रियतेऽग्नि
प्रत्यब्द तु तथाभूत मृताह तस्य त विदु । पक्षद्वयात्मको मास ऋतुर्मासद्वयात्मक ॥
ऋतु षडात्मकश्चाब्द मधुर्माधव एव च । वसन्त इति वेदोक्त शुक्रश्च शुचिरप्यथ ॥
ऋतुप्रीष्म इति प्रोक्त नभोनभस्य एव च । वर्षा इति ममाख्यात इषश्चोर्गश्चशास्त्र

सहश्चापि सहस्यश्च हेमन्त इति चोदित ।

तपश्चापि तपस्यश्च शिशिराख्यो महात्मभि ॥

मासपक्षर्तव सर्वे तिथयो निखिला अपि । पक्षद्वयनिदानानि चान्द्रमाने तदामनि
सम्यक् घटन्ते ते सर्वे न सौरे तु कदाचन ।

अतस्तेनैव मार्गेण श्रुत्युक्ते साखिला क्रिया ॥

विशेषज्ञा प्रकुर्वीत न चेत्कर्माखिल तु तत् । वैगुण्यमेव लभते अत श्राद्धं च तादृशम्
मृताह एव कुर्वीत तदतिव्रमणेन तु । प्रत्यवाय महान्त त लभते ब्राह्मणक्षमान् ॥

पित्रोश्च मातामहयो तुलिते श्राद्धकर्मणि ।

न पितामहयोश्चेति श्रीमान् शातातपोऽब्रवीत् ॥

अपुत्रस्य पितृव्यस्य धातुश्चैवाग्रजन्मन । प्रत्यब्द लौकिके षडौ तत्पत्न्योरपि वैघत
पितामहस्य तत्पत्न्या प्रपितामहयोरपि । कृते कर्मण्यपि ततो वर्षभ्राद्ध कृताकृतम् ॥

पितृश्राद्धेन ते यस्मात्कर्मणि प्रतिवत्सरम् । क्रियातो लगतो मन्त्रैः ततस्ते तु कृताकृते
पित्रोश्च मातामहयोः सपत्नी मातुरेव च । श्राद्धान्यकरणात्सद्य चण्डालत्वैकदानि हि

मृताहश्राद्धमेकं तु न हिरण्यादिना चरेत् ।

कदाचिदपि वच्येतत्किंत्वन्नेनवतश्चरेत् ॥

तत्राग्नौ करणं मुख्यं ब्राह्मणानां च भोजनम् । पिण्डप्रदानं तत्पश्चात् त्रयमेतत्तु पौरुषम् ॥

तत्र होमस्तु मुख्यः स्यात्तच्छ्रेपेण ततः पुनः ।

स्वधेयमिति मन्त्रेण ह्यभिघार्यास्य पार्वणे (पर्णके) ॥

त्रिवारमन्नं निक्षिप्याभिघार्य च पुनः तथा । मेक्षणं प्रहरं कुर्यात्तस्मिन्नौपासनेऽजले ॥

यस्वादीनां तदन्नं तु सोममेधो मधूनि वै । मेरुमन्दरतुल्यानि पितृणां संभवन्ति वै ॥

स्वधेयान्नैकरहितश्राद्धं यत्स्यात्प्रमादतः । वृथा श्राद्धं भवेत्सद्यः तच्छ्रेपेण भवेत्ततः ॥

यन्नात्तपिण्डकरणं नेचेत्पिण्डं वृथा भवेत् । लौकिकेवैदिकेवाग्नौ श्राद्धपाकं विधीयते ॥

श्राद्धे पाककर्तारः

प्रजावती मातृभार्या ज्ञातिपत्न्यादिकाः स्वकाः ।

मुख्याः स्युः पाककार्यस्ताः तदाशौचानुगुण्यतः ॥

बन्धूनां पाककरणं ह्येयं स्यादुत्तरोत्तरम् । यथा वा शौचसंबन्धः गोत्रिणामप्यगोत्रिणाम्

प्रवर्तते तथा ह्येयोऽधिकारः पाककर्मणि । श्राद्धकर्मसु विज्ञेयः सृ महात्मभिः ॥

तादृक् पाकाधिकारैकजनाभावे स्वयं बुधः । पाककर्म यथाशक्ति कुर्यादेव स तादृशः

पाकोऽयं श्राद्धदेवानां पीयूषशतकाधिकः । प्रेतकर्मसु सर्वत्र बन्धूनामधिकारिता ॥

दशस्वपि दिनेष्वेपु न स्त्रीणामिति देवलः । पतिसङ्गविहीनानां विधवानामथापिवा

अधिकारः कर्तरि तु बालेऽस्मिन्ब्रह्मचारिणी । नम्रश्राद्धे नवश्राद्धे षोडशश्राद्धकर्मणि

तथा वृषोत्सर्जनेऽस्मिन् सपिण्डे प्रेतकर्मके । पाकाधिकारः कथितः विधवानां विशेषतः

तेषु श्राद्धेषु नितरां कर्तृणामेव केवलम् । परेषां पुरुषाणां वा बन्धुष्वेवाधिकारिता ॥

प्रेतकृत्येषु सर्वेषु चिरण्टी दूरगा भवेत् । परं सपिण्डीकरणादानुमानिककर्मसु ॥

चिरैर्ष्पीना पाककायऽधिकार स्वान्न तत्पर । पाक यत्समीचान कारय म ॥

माह्न क्त धाद् पितरन्स्य तत्रणान् ।

यानापाल्वलमन्त्रा खण्डिता भविताक्षया ॥

सन्त्या मूट्टिताना भवन्नरकाश्रया । समाचान पाकेऽस्मि प्रतिपादितम्

विभिन्नमूतकित्त गर्हित शास्त्रनालकै । ये भिन्नमूतकाचारा भिन्नभाषा परिग्रहा

धाद्पाकक्रियानहा न कारिता । तन्पण् धाद्वशिषान्न धाद्वकर्ता परित्यजेत्

धाद्वात्पर च यत्नन तत्पुव मुतरा क्रिमु । विभिन्नमूतकाचारान् धामानयनक्रममु ॥

सयाचयन्नपाकादि क्रियान्त्र कश्चन । इण्भावनकायपु धाद्वभिन्नपु तदिन ॥

याचयन्वचनभाव भिन्नमूतकिना चनान् ।

भिन्नाशौचा भिन्नवषा भिन्नभाषापरिग्रहः ॥

चनभाषा विकारी च धाद्वक्रममु गर्हिता ।

पाकक्रियाया मुतरा सत्राश्या पितृदु तदा ॥

त मर्वे कथिता मद्भि अभिन्नयनक्रमणि । पात्रप्रभालनागारलपनादिषु वस्तुनाम् ॥

आमाना फलमूलाग्नितामयानयनात्पु । पाकात्पर तु ज्ञानाना गुहाना स्पर्शनेऽधिक

अधिकाराऽस्तिन धूना नान्यथामिति निश्चय ।

पिण्णादासनत्र पश्चान् पिण्णना भिन्नगात्रिणाम् ॥

अधिकार स्पर्शन म्यात्तच्छिष्टनिलम्भयो । सत्यशनाधिकार स्वादिप्रमात्रस्य वै सत

नासनम् क्वाचित्त्वाद्भानयनक्रमाग । कृत्विना मुख्यकृत् त्व स्वस्मादपि विशभ

कथित ब्रह्मनिष्पैर्नै ममिन्नाहरण तथा । भिन्नभाषा भिन्नस्य शिष्याभिन्न क्व ङ्क

असिद्धशास्त्रामृत्रश्च निन्तित धाद्वक्रमणि । ण्णदूधन्मस्पर्शनन पक्वमात्र मुनिन्दितम् ॥

रत्नभाषा एव स्यान्न पितृगा तु तद्भवन् ।

ममानमूतकाचारा भिन्नकृत्वा दत्ता चना ॥

व्यत्यम्नानारासयाना पितृणा भयदायका ।

व्यत्यम्नकृत्वाचाराप्रिशिष्यान्पूरा क्ता चना ॥

गां नेत्रपीडायै इष्टमात्रा भवन्ति । दिव्यभाषाश्रवणतः वेपां केपां तु तां तु ते । ... जायतेऽत्र दिव्यां वा ... तः । ... च येद्वा विशेषेण न भाषा वाचयेत्पराम् । यत्नेन विबुधः यत्तो नो पितृकर्मणि । दिव्यभाषानधिकृतः भाषयात्र स्वकीययात्नेन न ... खिलाम् । तद्दिने वैदिकं शास्त्रं विशेषेणोपवृंहयेत् ॥
लोत्पत्तिं चेतिहासं चरणव्यूहसंज्ञिकाम् । तथा सत्य तपो वष्यं तद्विधाकशास्त्रकम् ।
गत्सृति जा ... द्विजन्मनाम् । भुक्तिकाले विशेषेण रक्षोन्नं प्रथमं ततः ॥

वैष्णवाः पाचनाः श्रीकाः पैतृकाः पितृवल्लभाः ।

ताञ्छ्रावयेद्विशेषेण घण्टानादं विशेषतः ॥

रतालंको ... शब्दं उच्चैर्वोपं च वर्जयेत् । गाधा(था)विशेषांस्तत्काले प्राकृत्यान्प्रवर्जयेत् ।
किं प्रकृताभाषा पामरीया परोत्कटः । अपि साक्षाद् वेदेवगुणवृन्दसुशोधकाः ॥
यत्नात्तद्दिनेदूरान् त्यक्तव्याः स्युर्हि वैदिकैः । वेदसाम्यं प्रकथितं वेदस्यैव महर्षिभिः ॥
तान्यस्य यस्यकस्यापि कल्पसूत्रादिकस्य च । एवं सति पुराणादेः तच्च दूरत एव हि ॥
द्विष्यानां तु मन्त्रत्वे यथाकाष्ठमृगस्य वै । मृगत्वव्यपदेशोऽयं तथैवेति हि निर्णयः ॥
सं सति पुनस्तत्तद्भाषाग्रन्थस्य वेदता । अतिपामरलोकोक्तिकल्पिता सातिगर्हिता
बुद्धारणतः सद्यः श्रवणाद्वा द्विजन्मनाम् । जातिभ्रंशो भवेन्नृणां वेदानर्हत्वदायकः ॥

भाषान्तर प्रवचननिधेयः

सर्वभाषासु लोकेऽस्मिन्पामरा वेदनिन्दकाः ।

वैदिकारण्या नाममात्राद्भाषाग्रन्थकृतश्रमाः ॥

सभाषाग्रन्थविश्वासमात्रेणैव हि तान्यपि । वेदतान्तां वर्णयन्ति वेदमाहात्म्यशून्यतः

स्वेषामत्यन्तमूढास्ते वेदानधि कृतो हि ते ।

तेनैतान् ... त ... भाषाग्रन्थजालकान् ॥

वर्जयेच्च विशेषेण ते तथा गतबुद्धयः । न ब्राह्मणसमः कश्चिन्न तु वेदसमः परः ॥

अयमर्थस्सर्वशास्त्रसिद्धो ब्रह्मविदीरितः । ब्राह्मणस्य च शूद्रस्य ... तत्कर्मार्थवादात् ।

नद्वस्तुतो न याथाभ्यं सर्वथा प्रतिपद्यते ।
 वेदा विप्रास्तिला दर्भा व्रीहिमापयवास्तथा ॥
 गोधृमाश्वापि सर्वत्र (?) कुतपा श्राद्धसपद ।
 अत्यन्तावरयका प्रोक्ता तत्र मुख्यास्तु वाडवा ॥

तदभ्यनुज्ञा परमा तन्मत्रा सन्निधि पुन । तेषामेव तथा भुक्ति तस्मा दु
 श्राद्धसिद्धिर्भवेन्नैव तस्मादेतत्सम पर । पदार्थेनैव तद्धेतु तस्य प्रतिनिधिर्न च
 यस्यास्ये(न्ये) न सदाऽऽनन्ति ह्यन्यानि त्रिदिबौकस ।
 कन्यानि नैव पि माधिक तत ॥

ब्राह्मण सर्वदेवाना नित्यमाश्रय उच्यते । सर्वेषामपि वेदानां छन्दसां श्रेयसां शि
 भान्न सर्वनीयाना क्रियाणां च न कम् । लीनो मतिमान्पि
 वेदाभ्यायी तदर्थंशस्तत्प्रयोगविधापर । सतत ब्रह्मणि पुन वृत्तबुद्धिर्विशारद
 साचारस्साभिहोत्री च सोऽभिर्वै कथ्यवाहन । रसर्वेऽपि सपरा
 सुलभा एव सर्वत्र श्रीमता तु मनोवताम् । न योचयेत्सर्वेषुऽस्मिन्नस्य कार्यसमाह
 दर्भान्विद्युत्तानन्यत्र साप्रानेव । सम्यग्विधिना सुसमाहिता
 नैद पर्याहृतानेता नन्यकार्येषु योचयेत् । प्रारम्भेषु च ये दर्भा पादशौचे विसर्जये
 पादा(वशिष्टे ये ?) दर्भा विष्टरान्ते विसर्जयेत् ।
 विष्टरान्तेषु ये दर्भा विकिरान्ते विसर्जयेत् ॥
 विकिरान्ते च ये दर्भा विरामान्ते विसर्जयेत् ।
 विरामान्ते च ये दर्भा आसीमान्ते विसर्जयेत् ॥
 आसीमान्ते च ये दर्भा तर्पणान्ते विसर्जयेत् ।
 दर्भान्सशोभ्य विधिना पडविधानेव धन्धयेत् ॥

आवावेव प्रयत्नेन यथायोग्य पृथक् पृथक् । दर्भाश्च समूलनेव तैसा
 समाहरेद्यस्तान्पश्चान् सकृदाच्छिन्नमन्त्रत । त्रियोज्येषु विधिना विनियोजनार्थं
 कारा एवोत्तमा सर्वा कर्ममात्रेषु चोदिता । (अधुनासम्प्रवृत्तामिसश्लेषाद्)दर्भलक्ष

वक्ष्यामि लक्षणं तेपामेवास्ति किल मुख्यतः ।
 काशाः कुशा यवा दूर्वा उलपाचल्वजास्तथा ॥
 विश्वामित्राभिधाः पश्चात्सुगन्धीतेजनाः परे ।
 मुञ्जाख्यश्च तथा दूर्वा दर्भा दशविधाः स्मृताः ॥

दर्भाहरणकालः

वार्षिकान्ते दर्शादिने संगृहीताः प्रयत्नतः । दर्भास्तावत्पुनः पश्चात् संग्राह्याः सर्वकर्मसु ॥
 अमास्वन्यासु ये दर्भाः संगृहीतानि ते तथा । मासमात्रं तु संग्राह्या नाधिकं तु कदाचन
 मन्द्वारे तदाश्चत्थात्संग्राह्याः समिधस्तथा ।

नान्यवारेषु तस्मान्तु यतो स्पृश्यस्स तु द्रुमः ॥

मध्याह्नः खड्गपात्रं च तथा नैपालकम्बलः । रौप्यं दर्भास्तथा गृह्यं दौहित्रश्चाष्टमः स्मृतः
 अष्टावन्ते यतस्तस्मात् कुतपा इति विश्रुतः । मुख्यस्स कुतपः कालः विशेषाः श्राद्धकर्मणि
 अन्नदानस्य परमः तत्र दत्तं तदोदनम् । साक्षादमृतमित्युक्तं पितृणामक्षमं भवेत् ॥

श्राद्धत्राहणभुक्त्यर्था स्वीकृतान्नक्रिया वधूः ।

श्मशानोल्का समानैव तत्पतिश्च तथाविधः ॥

यत्पक्वमन्नं सलिलं यदानीतं स्वहस्ततः । पैतृकत्राहणायोग्यं तज्जन्म व्यर्थमेव हि ॥
 श्राद्धत्राहणभोज्यानां वस्तूनामपि चैककम् । अदृष्टमस्पर्शयितमप्रोक्षितममन्त्रितम् ॥

पितृणां तदनास्वाद्यं हालाहलसमं भवेत् । यददृष्टं श्राद्धकर्ता परं पक्वात्प्रयत्नतः ॥

पितरस्तं न गृह्णन्ति स्वपुत्रादृष्टमित्यति । तस्मात्प्रीत्या न तेनैतद्वीक्षितं यत्ततो हि न

प्रीति दत्त ... योग्यं खिलं खिरम् । परित्याज्यं विशेषेण चेतीदं मन्वते हि वै

मन्त्राः स्पर्शयितं भक्तं पितृणां स्पर्शनाक्षमम् । प्रभवेदेव सुतरां तस्मात्तत्स्पर्शयेत्करान्

हविषः प्रोक्षणं ... गायत्र्यादौ महर्षिभिः । अर्चनादौ प्रकथितं द्वितीयप्रोक्षणं हवः

सुक्तिमात्रक्षिप्तमात्रान्तथापायसयोरपि । अस्मिन्वारः प्रोक्षणं च गायत्र्या कूर्चदर्भैः

द्वितीयप्रोक्षणं तस्य हविषे विधिचोदनात् । प्रकर्तव्यं प्रयत्नेन न चेत्तत्पितृवदृष्टम् ॥

तद्वन्मुतो न याथाभ्यं सर्वथा प्रतिपद्यते ।
 वदा विप्रास्तिला दर्भा व्रीहिमापयवास्तथा ॥
 गोधृमाश्चापि सर्वत्र (?) कुतपा श्राद्धसपद ।
 अत्यन्तावश्यका प्रोक्ता तत्र मुक्यास्तु वाडवा ॥

तदभ्यनुज्ञा परमा तन्मत्रा सन्निधि पुन । तेषामेव तथा भुक्ति तस्मा दुर्लभं
 श्राद्धसिद्धिर्भवेन्नैव तस्मादंतरसम पर । पदार्थेनैव तद्धेतु तस्य प्रतिनिधिर्न च ।
 यस्यास्ये(न्ये) न सदाऽऽतन्ति हृद्यानि त्रिदिवौरुस ।
 कव्यानि नैव पि माधिकं तत्र ॥

ब्राह्मण सर्वदेवाना नित्यमाश्रय उच्यते । सर्वेषामपि वेदानां ह्यन्दसां श्रेयसा श्रियम्
 भान्नं सवनीर्याना क्रियाणा च न कम् । छीनो मतिमानपि ॥
 वेदाध्यायी नदर्यज्ञस्तत्रयोगक्रियापर । मत्त ब्रह्मणि पुन कृतबुद्धिर्विशारद ।
 साचाररसाग्निहोत्रा च सोऽग्निर्वै कव्यवाहन । सर्वेऽपि सपरा ॥
 मुलभा एव सर्वत्र श्रीमतां तु मनोवताम् । न योचयेत्यैतरेऽस्मिन्नस्य कार्यसमाह्वान
 दर्भान्वियुक्तानन्यत्र साप्रानेव । सम्यग्विधिना सुसमाहितान् ॥
 नैद पर्याप्तानेना नन्यकार्येषु योचयेत् । प्रारम्भेषु च ये दर्भा पादशौचे विसर्जयेत् ।
 पादा(वशिष्टे ये ?) दर्भा विप्र्रान्ते विसर्जयेत् ।
 विप्र्रान्तेषु ये दर्भा विकिरान्ते विसर्जयेत् ॥
 त्रिकिरान्ते च ये दर्भा विरामान्ते विसर्जयेत् ।
 विरामान्ते च ये दर्भा आसीमान्ते विसर्जयेत् ॥
 आसीमान्ते च ये दर्भा तर्पणान्ते विसर्जयेत् ।
 दर्भान्सशोध्य विधिना षड्विधानेव बन्धयेत् ॥

आदावेव प्रयत्नेन यथायोग्य पृथक् पृथक् । दर्भाश्च ममूलनेव तैस्तद ।
 ममाहरेयस्तान्पश्चात् मृदाच्छिन्नमन्त्रत । वियोचयेष विधिना विनियोचनकर्मणा
 कारा एतौत्तमा सर्वा कर्ममात्रु चोदिता । (अधुना मन्त्रयश्चामिसशेषाद्)दर्भलक्षणम्

वक्ष्यामि लक्षणं तेपामेवास्ति किल मुख्यतः ।
 काशाः कुशा यथा दूर्वा उलपावत्वजास्तथा ॥
 विश्वामित्राभिधाः पश्चात्सुगन्धीतेजनाः परे ।
 मुञ्जाख्यश्च तथा दूर्वा दर्भा दशविधाः स्मृताः ॥

दर्माहरणकालः

वार्षिकान्ते दर्शदिने संगृहीताः प्रयत्नतः । दर्भास्तावत्पुनः पश्चात् संग्राह्याः सर्वकर्मसु ॥
 अमास्वन्यासु ये दर्भाः संगृहीतानि ते तथा । मासमात्रं तु संग्राह्या नाधिकं तु कदाचन
 मन्द्वारे तदाश्चत्थात्संग्राह्याः समिधस्तथा ।
 नान्यवारेषु तस्मात्तु यतो स्पृश्यस्स तु द्रुमः ॥

मध्याह्नः खड्गपात्रं च तथा नैपालकम्वलः । रौप्यं दर्भास्तथा गङ्गा दूर्वाहित्रश्चाष्टमः स्मृतः
 अष्टावेते यतस्तस्मात् कुतपा इति विश्रुतः । मुख्यस्स कुतपः कालः विशेषाः श्राद्धकर्मणि
 अन्नदानस्य परमः तत्र दत्तं तदोदनम् । साक्षादमृतमित्युक्तं पितृणामक्षयं भवेत् ॥
 श्राद्धब्राह्मणभुक्तयथा स्वीकृतान्नक्रिया वधूः ।

श्मशानोल्का समानैव तत्पतिश्च तथाविधः ॥

यत्पकमन्नं सलिलं यदानीतं स्वहस्ततः । पैतृकब्राह्मणायोग्यं तज्जन्म व्यर्थमेव हि ॥
 श्राद्धब्राह्मणभोज्यानां वस्तूनामपि चैककम् । अदृष्टमस्पर्शयितमप्रोक्षितममन्त्रितम् ॥
 पितृणां तदनास्वाद्यं हालाहलसमं भवेत् । यददृष्टं श्राद्धकर्ता परं पक्वात्प्रयत्नतः ॥
 पितरस्तं न गृह्णन्ति स्वपुत्रादृष्टमित्यति । तस्मात्प्रीत्या न तेनैतद्वीक्षितं यत्ततो हि न
 प्रीति दत्त ... योग्यं खिलं खिरम् । परित्याज्यं विशेषेण चेतीदं मन्वते हि वै
 मन्त्राः स्पर्शयितं भक्तं पितृणां स्पर्शनाक्षमम् । प्रभवेदेव सुतरां तस्मात्तत्स्पर्शयेत्करात्
 हविषः प्रोक्षणं ... गायत्र्यादौ महर्षिभिः । अर्चनादौ प्रकथितं द्वितीयप्रोक्षणं ततः
 मुक्तिमात्रक्षिप्तमात्रात्तथापायसयोरपि । अभिधारः प्रोक्षणं च गायत्र्या कूर्चदर्भकैः
 द्वितीयप्रोक्षणं तस्य हविषे विधिचोदनात् । प्रकृतव्यं प्रयत्नेन न चेत्तत्पितृवल्लभम् ॥

न भग्देव ह्य्यं च स्वीकृतुं तैर्न शक्यते । तस्मात्तदन्नमुक्तम्य पठनात्पूर्वमेव वै ॥
प्रतिपात्रप्रोक्षणतन् तत्पश्चाद्भर्गोपनम् । अन्नमात्रस्य कर्तव्यं न तु पायसभक्ष्ययो ॥

भुक्तिपात्रात्तु विप्रस्य दक्षिणं कुशुयोर्द्धयो ।

आज्यपात्र स्थापयित्वा तस्मिन्कर्ता स्नहस्तत ॥

प्रभूताज्येन योग्येन मुगान्धेन प्रपूरयेत् । तावन्मात्रेण पितर मोदन्ते तेहि तर्पिताः ॥
प्रभवन्ति न चेत्ते वै तोष न प्राप्नुवन्त्यपि । बलूनामपि सर्वेषा परिवेषणत परम् ॥
अन्नत्यागात्पूर्वमेव प्रोक्षण परिपेचनम् । सत्यं तर्पेन मन्त्रेण कृत्वा तत्परमेव वै ॥
भुक्तिपात्र स्मृतेन प्रगृह्याऽथ मनु जपेत् । पृथिवीतैत्युपक्रम्य भुक्तौ त्यागं समाचरेत् ॥

न चेदेतच्छ्राद्धभक्त इत्वलोक्ति हि तदज्ञानात् । एव त्रिवारोचरितगायत्रीप्रोक्षणे परै
भोक्ता प्रोक्षणतश्चापि तदन्न पितृभुक्तये । तत्पुण्यं प्रभवति तद्विष्णुपददायकम् ॥
प्रजायते क्रमेणैव तद्गायत्रीप्रभासत । पादप्रक्षालन श्राद्धे गायत्री प्रोक्षणादिकम् ॥
मार्चन भोक्नुहस्तस्य रागिणो मत । नित्यस्त्रहालानलनालकस्याशुचेरवि

दुर्गन्धप्रर्मणो दुष्टस्वेतहुष्टकरस्य च । कृष्णकुष्ठस्य तद्विन्दुचित्रकुटस्य दूरिणः ॥
महानिसाररोगस्य बहुमूत्रस्य मन्ततम् । निषिद्ध शास्त्रतो ह्येयं किन्तु तेषां प्रचोदितम्
सकल्पपात्परत मवं शिष्यत्विक्पुत्रदुर्गत । कार्यमेवेति विजुषे परनव्याधिक्यं च ॥
अत्यन्ताक्षररुद्धस्य मूकान्धप्रधिरात्मनाम् । तादृशा फलवृत्त्येषु सत्याज्या दूरतः पुन
तत्करत्यक्मलिलभनिहेय दुरामिकम् । अपिवेयमसमाह्यं मनसोऽतिजुगुप्सितम् ॥

चण्डालभाण्डसलिलतुलित प्रभवन्ति तन् । तदप्रिकरणं चापि तदीयानलके परः ॥
तत्कनत्र्यन्वन कुर्यात्तच्छिष्टान्नं च तत्परम् । श्वेषे कृत्ये शिष्टं पैण्डाय योजयेत् ॥
पिण्डदानं तु तद्वन्मात्कारयित्वाऽथ ताम्नत ।

अपोभ्यवहरेत्तेषां पिण्डाना निप्रभोजने ॥

घेनुमगारा । न कार्यं पिण्डदानं तत्किंत्वन्यमुत्तरश्चरेत् ॥
नक्षत्रेण तदन्नस्य तद्वन्तेन कृताकृतम् । प्रभवेदेव सुतरां तद्वन्तेन न मुन्यतः ॥
सर्वकृत्येषु तद् (ज)ज्ञाय । सर्वशारत्तान्दशैरथैव सुनिरिचतम् ॥

पीतकायस्य पतितौ पिता वा जननी न चेत् ।

पितामहादयो वापि तथा मातामहादयः ॥

स(प)त्नीजननी चैवं मृतस्तेषां न ... । ... कं कुर्याद्द्वादशाब्दं ततः परम् ॥

पितुः पालाशविधिना मात्रादीनां तथैव च । कुर्यात्तत्कर्म विधिना पतितस्येति निश्चयः

न तत्पूर्वं तु तत्कुर्यात् यदि कुर्यात्तु मोहतः । तादृशोऽयं भवत्येव तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥

सपिण्डीकरणात्पश्चात् मासिकान्येव कारयेत् ।

अतिमासं प्रयत्नेन न्यूनैः साकं विधानतः ॥

नोदकुम्भश्राद्धमस्य कर्तव्यं पापिनोऽसतः । पूर्वोक्तानां च सर्वेषां एवमेव प्रवच्यहम् ॥

सिकान्यपि सर्वाणि दैवत्यक्तानि केवलम् । पतितानां प्रकर्तव्यं मधुमापविवर्जितम्

उच्छिष्टपिण्डरहितं विकिरेण विवर्जितम् ।

पातित्यं नाम तेषां तु पित्रादीनां प्रवच्यहम् ॥

शूद्रैर्म्लेच्छैश्च चण्डालैः सपी(प्री)त्या सह भोजनम् ।

बलात्कारात्स्वेच्छया वा बुद्धिमोहेन वा तथा ॥

दिनत्रयात्परं तत्तु जायते न तु तत्पुरः । दिनेनैकेन शूद्रेण म्लेच्छचण्डालभिर्हकैः ॥

अवियि...त्या पा ... सांकर्यनामकम् । पातित्यं प्रभवत्येव तदज्ञानादिना वशात्

अबुद्धिपूर्वतश्चापि विरोधादिविशेषतः । यदि स्यात्तु तदाचित्तसाध्यो विप्रप्रसादतः ॥

तद्भवेदिति शास्त्रज्ञाः प्राहुः ... । सकृत्पानादपेयस्य चण्डालत्वं विधीयते ॥

द्विजन्मनां कलञ्जस्य भक्षणादेव तत्क्षणात् ।

सन्यासस्वीकृतोऽनेन शिखात्यक्तोपवीनवान् ॥

जनानामिति लोकेऽत्र प्रसिद्धया ... । नायं गृहस्थो भवति नापि वर्णां न वन्यपि

यतिरेव भवत्सोऽयं तेन तत्परमप्यसौ । जनवाद्भयेणैव सन्यास्यैव भवन्पदुः ॥

विनिष्क्रान्तो ... तो यदि पाप भीः । न चेदयं लौकित्तिमात्रेणैवापवाद्यति ॥

प्रभवेदेव लोकेऽस्मिन् ते नायं तदनन्तरम् । आरूढपतितो नूनं जा ... ॥

सन्यासिनिमृतेतणां तत्सुत्राणां विशेषतः । तत्कलत्रस्य वन्धूनां नाशौचं नोदकक्रिया

उत्पन्ने सन्ते घोरे घोरव्याघ्रभयातुरे । भयभीते सा श्रुति
 प्रेयमात्रौधारणन सन्यास पूर्यते पर । सन्यासाद्ब्रह्मण स्थान तत्क्षणाहमते नर ।
 न तस्य न्हन कार्यं पैतृमेधिक कर्मच । पूर्वमूत्रविधानन ।
 समचन प्रतिदिन धूपदीपादिकैरपि । नैवेद्यं परमान्न म्याइक्ष्यभोग्यफलैरपि ।
 तपण पयसा कुत्रादात्मदी । । दात्मा तत्राद्य उच्यते ।

अन्तरात्मा द्वितीय स्यात्परमात्मा तृतीयक ।

जीवात्मा परमात्मा वा चतुर्थं इति तद्विद्वि ॥

एकादशऽह्नि संप्राप्ते पार्वण तु विधीयते । (नारायण ?)बलि पञ्चाद्वादशोऽह्नि तत्परः
 आराधनाख्य कर्मान्यत् मासिमास्येवमेव द्वि । मृताहे तद्द्वयकार्यं प्रतिषवत्सर च
 तत्कदाचित्तु द्द्वन पितम् । जायते तत्पर श्रेय पदकि बाह्य भवेदपि ॥
 न भ्रष्टपद्वक्तिकतूष्णीं विना तां निष्कृतिं परम् । न शक्यते त स्वीकर्तुं ब्राह्मणैर्भर्मेत्तृभि
 निम्ना यथा योग तत्तकार्यातुरूपकम् । प्रतुर्थात्प्रभवच्छास्त्रनागैर्गैव न चान्यत
 शास्त्रनैशशास्त्रदृष्ट्यैव निष्कृतिस्साष्टपालुभि । अदुष्ट भूतदयापरै ॥
 सन्यन्तमत्सरैरेव प्रकल्पया प्रभवत्सदा । सन्तते सशये सर्वन्तानां चित्तकर्मणि ॥
 मतोन्यकृत्य दुष्णत्मा स्वयमज्ञो जह रल । स दण्डयोभवति भूभृताम् ॥

यस्मिन्प्राप्ते यत्र देशे विदुषः शास्त्रपारगान् ।

मभामध्ये जहो रोपाद्घुहकृत्य न्यक्करिष्यति ॥

न दण्ड्य मद्य एवत्यान्नोपेक्ष्यस्तु कदाचन ।

कायप्राधान्यतो यो वा दुष्ट सज्जननिन्दकम् ॥

वरात्युपेक्षा मोहन सोऽल्पायुर्भ्रश्यते श्रिय ।

राजा दुष्ट सज्जनानां निन्दक समभाषिणम् ॥

तैस्माक त वलाद्गह्य देशादुच्चाटयेन्तुप । दुष्ट भोनियरूपेण पैतृकेषु चिरामयान् ॥
 थाद्भुक्तिं प्रकुरुते तस्य निद्रायम स्वयम् । दिनतिस्रह्ममुद्घृत्य तथा नभत्रनीविनम्
 शूद्रनीवी मपनीवी भिषजीविऽपिर्घृणि । एडगनीवी शास्त्रनीवी शूलजीवी बलमही

हामूत्रसमीचीनचरणायुधजीव्यपि । नित्यवेतनजीवी च वेदशास्त्रैकजीव्यपि ॥
 राणजीवी कूलादिजीवी तण्डुलजीव्यपि । घृतजीवी तक्रजीवी दधिक्षीरतिलादिभिः
 तैत्यैकजीवी क्षुद्रात्मा देवजीवी परार्थहृत् । त एते पुनरन्येऽपि नावेक्ष्याः स्युर्हितदिने
 भाषात्यागपूर्वेण परभाषाश्रयात्तथा । पिचण्डपूरणपरा न स्मर्तव्या विशेषतः ॥
 रवेपाः क्षुद्रवेपाः सद्देवा दुष्टवृत्तयः । कुवृत्तयो वेदमार्गदूषणोन्मुखशास्त्रगाः ॥
 धागताः सौगताश्च तल्लोकाः कालिकागमाः । शैवागमप्रधानाश्च विष्ण्वागमपरा अपि
 ऋषालिकाश्च नग्नाश्च वाच्याः स्युर्नैव सर्वथा । पैतृकेषु विशेषेण दर्शादिष्वखिलेषु वै ॥
 विशेषेण मृताहेषु तत्रापि पुनरप्यति । पित्रोर्मृताहे स्मर्तव्या न भवेयुः कलिप्रदाः ॥
 यदि स्मृता येन केन कारणेन तदा परम् । व्याहृतीनां जपं कृत्वा चानाज्ञातत्रयात्परम्

वैष्णवीं तामृचं जप्त्वा त्रिवारं तं शिवं स्मरेत् ।

भ्रष्टे पितरि सन्धस्ते पतिते दीर्घरोगिणि ॥

तत्कर्तव्यानि कार्याणि पैतृकाण्यखिलान्यपि ।

यानुद्दिश्यपुरा तातः श्राद्धानि कृतवान् यथा ॥

तथा स्वयं तत्तनयनं तानि कुर्यान्नचेन्महान् । प्रत्यवायः प्रभवति कुलं तेन प्रदुष्यति
 पितरस्ते नित्यदुःखाः भवन्त्यपि सुपीडिताः ।

क्षुतृष्णाभ्यां दंसिताश्च भ्रंशिता स्वश्रियादपि ॥

यत्रकुत्राप्यशरणाः हा हा हा हेति वादिनः ।

पिशाचतुल्याः सर्वत्र चाटन्त्यपि रुदन्त्यपि ॥

तस्मात्तत्प्रयेभक्त्या तत्संततिसमुद्भवः । स्वपितामहमुख्यानां हिताय च सुतृप्तये ।
 स्वतातकर्तृकं श्राद्धं स्वयं कुर्याद्विचक्षणः । न चेदयं प्रभवति पापीयान्वै दिने दिने ॥

पिता पितामहो मातः तथैव प्रपितामहः । पतितोऽयं तं तु यत्नात्तत्रिपूर्वोक्तिमात्रके
 संत्यन्त्येव सतस्तांस्त्रीन् उच्चरेन्न तु तं खलम् । पतितः श्राद्धकृत्यं तदेकोद्दिष्टविधानतः ॥

रूपमात्रं सु(स)मुद्दिश्य कुर्यादिति स काश्यपः ।

तच्छ्राद्धात्परतः स्नात्वा कुर्यादाचमनत्रयम् ॥

एवं शक्यहृतस्यापि प्रकारः कथितो बुधैः । महालयाख्यश्राद्धस्य न तत्प्रत्याव्दिकस्यसः

तस्य प्रत्याब्धिकभ्राद्ध तदङ्गनिलतर्पणात् । परमाचमनाना तु पञ्चक शास्त्रवादनान्
 कर्तव्यत्वेन विहित प्रवदन्ति मनीषिण । तदप्याचमन सङ्गि बहुधा प्रतिपादितम् ॥
 स्पष्ट निरूप्यते तत्र पङ्क्तिपावनपावनम् । पवित्रवच्छिस्ता घृष्टा उपविष्टले गुभे
 वामपादं जले कृत्वा स्थले कृत्वा तु दक्षिणम् । पूर्वास्य उत्तरास्यो वा जानुमध्यकरद्वय
 (स्ते) धेनु बुद्बुदकीटादिरहित धारि निर्मलम् । दक्षपाणिपुत्र कृत्रा मुक्ताङ्गुष्ठरुनिष्ठे
 त्रि पिवेद्ब्रह्मतीर्थेन चतुर्थेनैव वा पिवेत् । ओष्ठावङ्गुष्ठमूलेन द्वि प्रमृज्य त्रिरेव वा
 मध्याङ्गुलित्रयेणोष्ठी सृष्टेत्सकृदम्भसा । देवेन प्रोक्षयेद्दामपाणि पदौ च मस्तनम् ॥

अग्नेणाङ्गुष्ठतर्जन्यो नासिकायुगलं स्पृशेत् ।

अङ्गुष्ठानामिकाग्रद्वे नेत्रे श्रोत्रे च स्पृशेत् ॥

कनिष्ठाङ्गुष्ठयोगेन नाभिदेशे स्पृशेत्ततः । वक्ष करतलैश्च समस्ताङ्गुलिभि रिर ॥

असौ च स्पृशेत्साम्बु दक्षधामौ क्रमेण च ।

आग्रो (?) बाहुमूलान्तं मध्ये मध्येऽप्यप स्पृशेत् ॥

व्याहृतीभिश्चतुर्वारं त्रि पिवेत्प्रणवेन वा ।

साप्रित्था वा पिवेदम्बु त्रि पिवेद्वायमन्त्रवचम् ॥

आस्य सरस्वतीस्थान नासायामनिलस्थित । नेत्र मैत्र तु प्रोक्ते श्रोत्र काष्ठाभिते मते
 नाभौ प्रनापतित्रं ह्याहृदि मूधनि केशव । दसावस्त्राधर्यौ स्यातामेता वाचमने स्मरेत्
 अपराचमन भूय कैश्चिदेव प्रपञ्चितम् । अथो नमश्शिवायेति त्रि पिवेदम्बुवीक्षितम्
 ईशानाङ्गुष्ठमूलं द्वि प्रमृज्यात्ततो मुस्तम् । मध्याङ्गुलित्रयेणोष्ठी स्पृशेत्तत्पुरुषेण तु ॥

अग्नेणाङ्गुष्ठतर्जन्यो नासिकायुगलं तथा ।

स्पृशेत्तत्पुरुषेणोष्ठी सृष्टेत्सकृदम्भसा ।

श्रोत्रद्वय भवायेति ह्यङ्गुष्ठानामिकाग्रतः । ईशानेन स्पृशेद्वाभि अङ्गुष्ठापकनिष्ठतः ॥

पशुपत्या तु हृदय तद(दा)नैव तु स्पृशेत् ॥

सर्वाङ्गुलिभिरत्र ण नाम्ना चैव शिर स्पृशेत् ॥

बाहुमूलं च सर्वाग्रै उग्रभीताभ्यां क्रमाल्पृशेत् । महादेवाय वा जपेत्ततः कर्म समाचरेत् ॥

विर्नवाचमनं कर्म न किमध्याचरेद्बुधः । तयैवाचमनं भूयः सुलभं सर्वदा नृणाम् ॥
प्रवक्ष्यामि सदा कर्तुं प्रचरं पावनं परम् । द्वयेन त्रिः पिवेदम्बु त्रीक्षितं केशवादिभिः
गोविन्दविष्णुनामाभ्यां हस्तौ प्रक्षाल्यवारिणा । संहताङ्गुष्ठमूलेन विष्णोश्च मधुसूदनात्

अङ्गुल्यर्षैः संहताभिः स्पृशेदास्यमलोमकम् ।

त्रिविक्रमे ततः पाणिं प्रोक्ष्य सव्यं तु वामनान् ॥

श्रीधरेण तथा पादौ हृषीकेशेन मस्तकम् । पद्मदामोदराभ्यां च नासिकायुगलं मृशेत्
संकर्षणादि चतसृभिः चक्षुः श्रोत्रे च संस्पृशेत् ।

अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु कनिष्ठाङ्गुष्ठयोगतः ॥

नाभिं स्पृशेत्पथमेन द्वाभ्यां च हृदयं स्पृशेत् ।

द्वाभ्यां च मस्तकं स्पृष्ट्वा द्वाभ्यामंसद्वयं स्पृशेत् ॥

ततो जपेदुपेन्द्रं तु सर्वपापैः प्रमुच्यते । आदावन्ते च पाद्ये च विष्टरे विकिरे तथा
उच्छिष्टपिण्डदानेन पट्खाचमनं स्मृतम् । सर्वाचमनमात्रेषु त्रिवारं सर्वतो मुखम् ॥

पृथक्पिबन्तेकदा तत्पिवेदम्बु त्रिचक्षणः । आस्ये त्रिवारं निक्षिप्रमेकदा तत्पिषेज्जडः ॥
प्रयाति नरकान्बोरान् महातामिस्रनामकान् । पैतृकेषु तथा कुर्वन् मोहादाचमनं नरः
अज्ञानात्तद्दिनेभुक्तेः यद्दोषं तत्प्रपद्यते । अशान्त्रकृततन्नीरपानं भोजनमेव हि ॥

कथितं शान्त्रधर्मज्ञैः तस्मान्तं न तथा चरेत् ।

उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा कुर्यादाचमनं सदा ॥

पश्चिमाभिमुखो याम्याभिमुखो वा यदि तत्ररेत् ।

अप्रायत्यमवाप्नोति कर्म तच्च विनश्यति ॥

तदोपपरिहाराय तदाशाचमने कृते । पुनर्द्विवारमाचामेत् प्रादप्रक्षालनात्परम् ॥

दक्षिणाभिमुखात्तस्मिन् कृते मोहात्कदाचन ।

सद्यः स्नानं सुविहितं पश्चाद्भ्यस्य विधानतः ॥

क्षुते पाने जृम्भणे च श्रोत्राचम(न)मेव हि । सन्ततं ब्राह्मणादीनामपिनामानुकीर्तनम् ॥

पैतृकेषु तु तेष्वेषु द्विवाराचमनात्परम् । स्मरेच्च पुण्डरीकाक्षं न चेद्रामादिनामकान्

ब्रह्मयज्ञे सप्रतन्त्रौ तूष्णीमाचमन चरेत् । न नामान्युचरेत्तत्र वैदिकोऽन्यत्र नैव तत् ॥
सर्वपैतृकृतेषु प्रायत्त्यार्थं विचक्षण । नामभि केशवाद्यै तैरेव यन्नाचु तचरेत् ॥

सप्रोक्तानि पुरऽन्यानि मन्त्राद्याचमनानि वै ।

सत्याज्यान्येषु सर्वाणि तान्यशक्यानि पैतृके ॥

सर्वं श्राद्धेषु मतत पात्रप्रोद्धृतपाथमा । कार्यमाचमन सद्भि न भूमि सत पाथसा
श्राद्धमध्ये यदि जड पादप्रक्षालन तु वा । कुर्यादाचमन पृथ्वी पथसा तद्वितश्यति ॥

सरित्कुल्यातटाकादि व्रती प्रति(य ?)रादिगतोऽपि वा वा ।

समुद्धृतजलेनैव श्राद्धोऽप्याचमन भवेत् ॥

सकल्पात्परत श्राद्धे श्राद्धकर्ता रसागतम् । नीर हस्तेन गृहीयात्किं तु पात्रेण तचरेत्

भोक्तृदत्तोपवीतस्य धारणे श्राद्धकर्मणि । भोक्तारो नैव कुर्यान्तदाचाम श्रोत्रतोऽपि वा
यज्ञोपवीत यो दद्यात् श्राद्धकाले तु धर्मवित् । पावन सर्वविप्राणां ब्रह्मदानस्य तत्फलम्

वासोऽपि सर्वदैवत्य सर्वदेवैरभिष्टुनम् । यत्त्वाभायक्रिया न स्याद्यज्ञदानादिका क्रिया
कर्ता नाचम्य यज्ञोक्ता कुर्यादाचमनक्रियाम् । शुनो मूत्रसम तोय तस्मात्तत्परिवर्जयेत्

उदङ्मुखस्तु देवानां पितृणा दक्षिणामुख । प्रकुर्यात्पार्वणे सर्वं देवपूर्वविधानत ॥
निक्षिप्य दक्षिण जानु देवान्परिचरेद्बुध । भूमौ तथा पर जानु पितृन्परिचरेत्सदा

पादप्रभृतिमूर्धान्त पितृणा परिपूजनम् । शिर प्रभृतिपादान्त पितृणां पूजन भवेत् ॥
तुलसीगन्धमाघ्राय भास्वरज । पानस माधव तैल राजत दार्भयोगिकम् ॥

आनन्द प्राप्नुवन्त्येते तस्मादेवान्समाहरेत् । तुलसीपत्रयोगेन पितरस्तुष्टिमाप्नुयु ॥
प्रयान्ति गरुडारूढा सत्यं चक्रपाणिन । यो दर्भतुलसीपत्रै पितृपिण्डान्समर्चयेत्

प्रीणिता पितरग्तेन यावच्चन्द्रार्कमेदिनी । अकृत्वा तिलससर्गं यत्कुर्यात्पाणिशोधनम्
आसुर तद्भवेच्छ्राद्ध पितृ न्नश्रोपतिष्ठति । शूद्र शूद्रात्रभोक्तार शूद्राणा च पुरोहितम् ॥

नक्षत्रजीवित चापि यन्नाच्छ्राद्धेन भोजयेत् ।

शूद्र द्रव्येण च श्राद्ध सर्वथा न समाचरेत् ॥

श्राद्धकृत्तेन सद्योवै पितृभिस्तहमजति । श्राद्धे तूच्छिष्टपात्राणि सनिन्वैव विनिक्षिपेत्

यथा ना स्वादयेच्छ्रद्धादि यथा न स्पृशते तथा ।

पितुर्गच्छिष्टपात्राणि श्राद्धे गोप्यानि कारयेत् ॥

विनिक्षिपेत्स्वनिस्त्वं यथा श्रादेरगोचरम् । शुना संस्पर्शने तेषां पात्राणां श्राद्धकर्मणः

श्राद्धं नश्यति सद्यो वै तस्माद्यत्नेन पण्डितः ।

कुर्यात्पात्राणि गोप्यानि पितृणां स्वस्यभीयुतः ॥

द्वितीय श्रेयसे तुष्ट्यै कल्याणायामृताय च । सर्ववस्तुनि यत्नेन प्रभूतान्येन पैतृके ॥

संपादयेद्द्विशेषेण णि कदाचन । भोक्तृष्टुष्टं वस्तु यत्तत्तेषु संपादितेषु वै ॥

स्वल्पत्वाद्दुर्लभं देवान्नष्टमेव भवेत्तु तत् । असंपादितवस्तूनि यजमानेन पैतृके ॥

भोक्त्रा ष्ट्रानिचेद्विद्वांस्तथा सद्यः समाहितः ।

वीरं धत्तेति पितरः स्वधायिभ्यश्च वो नमः ॥

पित्रादिभ्यो नमस्कृत्य ह्यत्र पितरो मादयध्वमिति ।

मन्त्रमुत्तया वहिर्गत्वा व्याहृतीनां जपन्नुधः ॥

अष्टवारं प्रकुर्यात् तेन सोऽयं प्रणश्यति । सूपान्नभुक्तौ दधि तद्भक्षन्तं लवणं तथा ॥

परमान्तेन मधुना तथा सार्षपमेव च । आमेन तिलभक्ष्याणि प्राश्नन्तं त्यक्तधर्मकम्

भोक्तारं यजमानश्चेत् दृष्ट्वा तं तादृशं जडम् ।

एवं माकुर्विति वदेत् ततः सायं पुनर्यदि ॥

तथा कुर्याद्धठात्तं तु दद्यात्तस्म चपेटिकाम् । विप्रोद्धनदोषोऽत्र नास्त्येवेति जगौ भृगुः

येनकेन प्रकारेण शक्यन्ते पैतृकाणि वै । दर्शादीन्येव सर्वाणि हिरण्येनामतोऽपि वा

मन्त्रेण तिलनीरेण रोदनेनापि धासतः । कक्ष्यादाहेन वा भक्ष्या तेनाऽनन्त्यं फलं भवेत्

पित्रोर्मृताहमात्रं तु तदा कर्तुं न शक्यते । किंत्वन्नेनेव तत्कार्यं सहोमं च समन्त्रकम्

सर्वाङ्गसहितं कुर्यात्सर्वप्राणेन सन्ततम् । तथा कुर्वन्कदाचित्तु तत्क्षणात्पतितो भवेत् ॥

द्विजाभावे तादृशोऽपि कदाचिद्द्वयोगतः । अन्नत्यागात्परं सर्वं पूर्वापरमहोन्धकैः ॥

(पूर्वापर समन्त्रकै रिति वा) सर्वं तन्मन्त्रवत्कृत्वा परिपिच्याथ तां पराम् ॥

भिस्सामग्नौ विधानेन जुहुयाज्जातवेदसि । प्राणादिपञ्चभिर्मन्त्रैः यावद्द्वान्त्रिंशदाहुतीः

तस्य प्रत्यादिक्प्राङ् तदङ्गनिलतर्पणान् । परमाचमनानां तु पञ्चक शास्त्रचोदना
 कर्तव्यत्वन विहित प्रवदन्ति मनीषिण । तदप्याचमन मङ्गि बहुधा प्रतिपादितम् ।
 स्पष्ट निरूप्यते तत्र पङ्क्तिपावनपावसम् । पवित्ररन्ध्रिणां बद्ध्वा उपविशन्नेते गुं
 वामपाद जले कृत्वा स्थले कृत्वा तु दक्षिणम् । पूर्वाय उत्तरायो वा जानुमध्यकरद्वय
 (स्ते) धेनु बुद्बुदकीटादिरहित धारि निर्मलम् । दक्षपाणिपुटे कृत्वा मुक्ताङ्गुष्ठकनिष्ठं
 त्रि पिवेद्ब्रह्मतीर्थेन चतुर्थेनैव वा पिवेत् । ओष्ठावह्वृष्टमूलेन द्वि प्रमृज्य त्रिरेव च
 मध्याङ्गुलित्रयेणोष्ठौ समृजेत्सृष्टमभसा । देवेन प्रोक्षयेद्दामपाणि पदौ च मस्तकम् ।

अमणाङ्गुष्ठतर्जन्यो नासिकायुगलं स्थानम् ।

अङ्गुष्ठानामिकाप्रोष्ठे नेत्रे श्रोत्रे च ससृशेत् ॥

कनिष्ठाङ्गुष्ठयोगेन नाभिदेशं स्थशोत्तत । चक्षुः करतलनैव समस्ताङ्गुलिभि रारि ।

असौ च ससृशेत्साम्नु दक्षवामौ क्रमेण च ।

आष्टौ (?) बाहुमूलान्त मध्ने मध्येऽप्यप स्थशेत् ॥

व्याहृतीभिश्चतुरारं त्रि पिवेत्प्रणवेन वा ।

सावित्र्या वा पिवेदम्बु त्रि पिवेद्वाद्यमन्त्रकम् ॥

आस्य सरस्वतीस्थान नासायामनिलस्थित । नेत्रे मूत्रे तु प्रोक्ते श्रोत्र काष्ठाश्रिते मते
 नाभौ प्रनापतित्र ह्याहृदि मूधनि केशव । इसावन्नाश्रयौ स्यातामेता वाचमने स्मरेत्
 अपराचमन भूय कैश्चिदेव प्रपञ्चितम् । अथा नमस्त्रिशावायेति त्रि पिवेदम्बुवीक्षितम्
 ईशानाङ्गुष्ठमूलन द्वि प्रमृज्यात्ततो मुरम् । मध्याङ्गुलित्रयेणोष्ठौ स्थशोत्तसुरपेण तु ॥

अमणाङ्गुष्ठतर्जन्यो नासिकायुगलं तथा ।

स्थशेदधोरनामाभ्यामक्ष्णो सव्येन ससृशेत् ॥

श्रोत्रद्वय भवायेति ह्यङ्गुष्ठानामिकाप्रत । ईशानेन स्थशेत्त्राभि अङ्गुष्ठोपकनिष्ठत ॥

पशुपत्या तु हृदय तवे(दा)नैव तु ससृशेत् ।

सर्वाङ्गुलिभिरद्रेण नाम्ना चैव शिर स्थशेत् ॥

बाहुमूलं च सर्वाप्रै उपभीमाभ्यां क्रमात्स्थशेत् । महादेवाय वा चपेत्तत कर्म समाचरेत् ।

विनैवाचमनं कर्म न किमप्याचरेद्बुधः । तथैवाचमनं भूयः सुलभं सर्वदा नृणाम् ॥
प्रवक्ष्यामि सदा कर्तुं प्रवरं पावनं परम् । दैवेन त्रिः पिवेदभ्यु वीक्षितं केशवादिभिः
गोविन्दविष्णुनामाभ्यां हस्तौ प्रक्षाल्यवारिणा । संहताङ्गुष्ठमूलेन विष्णोश्च मधुसूदनात्

अङ्गुल्यग्रैः संहताभिः स्पृशेदास्यमलोमकम् ।

त्रिविक्रमे ततः पाणिं प्रोक्ष्य सव्यं तु वामनात् ॥

श्रीधरेण तथा पादौ हृषीकेशेन मस्तकम् । पद्मादामोदराभ्यां च नासिकायुगलं स्पृशेत्
संकर्षणादि चतसृभिः चक्षुः श्रोत्रे च संस्पृशेत् ।

अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु कनिष्ठाङ्गुष्ठयोगतः ॥

नाभिं स्पृशेत्पश्चमेन द्वाभ्यां च हृदयं स्पृशेत् ।

द्वाभ्यां च मस्तकं स्पृष्ट्वा द्वाभ्यामंसद्वयं स्पृशेत् ॥

ततो जपेदुपेन्द्रं तु सर्वपापैः प्रमुच्यते । आदावन्ते च पाद्ये च विष्टरे विकिरे तथा
उच्छिष्टपिण्डदानेन पटस्त्राचमनं स्मृतम् । सर्वाचमनमात्रेषु त्रिवारं सर्वतो मुखम् ॥

पृथक्पवन्तेकदा तत्पिवेदभ्यु विचक्षणः । आस्ये त्रिवारं निक्षिप्तमेकदा तत्पिवेज्जडः ॥
प्रयाति नरकान्घोरान् महातामिस्रनामकान् । पैतृकेषु तथा कुर्वन् मोहादाचमनं नरः

अज्ञानान्तद्दिनेभुक्तेः यदोषं तत्प्रपद्यते । अशास्त्रकृततन्नोरपानं भोजनमेव हि ॥
कथितं शास्त्रधर्मज्ञैः तस्मात्तं न तथा चरेत् ।

उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा कुर्यादाचमनं सदा ॥

पश्चिमाभिमुखो याम्याभिमुखो वा यदि तच्चेत् ।

अप्रायत्यमवाप्नोति कर्म तच्च चिनश्यति ॥

तदोपपरिहाराय तदाशाचमने कृते । पुनर्द्विवारमाचामेत् प्राङ्प्रक्षालनात्परम् ॥
दक्षिणाभिमुखात्तस्मिन् कृते मोहात्कदाचन ।

सद्यः स्नानं सुविहितं पश्चाङ्गस्य विधानतः ॥

क्षुते पाने जृम्भणे च श्रोत्राचम(न)मेव हि । सन्ततं ब्राह्मणादीनामपिनामानुकीर्तनम् ॥
पैतृकेषु तु तेष्वेषु द्विवाराचमनात्परम् । स्मरेच्च पुण्डरीकाक्षं न चेद्रामादिनामकान्

प्रप्रयत्न मननन्तौ तूगीमाचमन चरेत् । न नामान्युचरेत्तत्र वैदिकोऽन्यत्र नैव तत् ॥
 सर्वदेवैरुक्तं येषु प्रायतयार्थं विचरति । नामभि केशाराद्यै तरेव यत्रात्तु तश्चरेत् ॥

सप्रोक्तानि पुराणानि मन्त्राद्याचमनानि वै ।

सत्याज्यान्वेष सराणि तान्यराक्यानि पैतृके ॥

सर्वं धाट्टेषु सतत पात्रप्रोद्भूतपायसा । कार्यमाचमन सद्भि न भूमि सत पायसा
 धाट्टमध्ये यदि नह पादप्रभालन तु वा । कुयादाचमन पृथ्वी पयसा तद्भिनरयति ॥

मरित्कुन्वयान्ताकादि प्रती प्रनि(व ?)राग्निगोऽपिवा या ।

ममुद्भूतनश्रैव धाट्टेष्वचमन भवन् ॥

सच्छपात्परत धाट्टे धाट्टकृतां रमागतम् । नीर हस्तेन गृह्णीयात्किं तु पायग तश्चरेत्
 भोक्तृदत्तोपधीनस्य धारण धाट्टमणि । भोक्तारो नैव कुयुंनदाचाम भोत्रनोऽपि वा

यसोपरीत यो दद्यात् धाट्टकाल तु धर्मविन् । पायन सर्वविप्राणां प्रदानस्य तत्कष्टम्
 यासोऽपि सर्वदेवस्य सर्वदेवैरभिदुतम् । यस्याभावक्रिया न स्याद्यज्ञदानादिका क्रिया

कृता नाचम्य यज्ञोक्ता कुयादाचमनक्रियाम् । शुनो मूत्रमम तोय तस्मात्तपरिवर्जयेत्
 उद्वमुन्मु दवानां पितृणां दक्षिणामुम् । प्रथयापार्वग सर्वं देवपूर्वविधानत ॥

निश्रिय दक्षिण तानु देवान्यरिषरेदुपुध । भूमौ तथा पर जानु पितृन्परिषरेमदा
 पात्रप्रभृतिमूयान् पितृणां परिपूजनम् । शिरः प्रभृतिपादान् पितृणां पूजन भवेत् ॥

तुल्मीगन्धमाघ्राय भान्तरात्र । पानम माधव तैल रात्रत दार्भयोगिहम् ॥
 आनन्द प्राप्नुषन्वत तस्मादनाम्माहरेत् । तुल्मीपत्रयोगेन पितरस्तुष्टिमानुषु ॥

प्रयान्ति गच्छाद्वा मत्स्य पत्रपागिन । यो दधन्तुल्मीपत्रं पितृपिण्डान्समर्पयेत्
 प्रीतिता पितरान्न पायषन्दाहमेदिनी । अहृन्वा तिलममगं यदुर्गतागिरापोपतन्
 आमुत तद्भवद्वाट्ट पितृन्मापतिवृत्ति । गृह गृहाप्रभोक्तार गृहाणां च पुरोहितम् ॥

नभप्रतीपिन चापि यद्वाट्टाट्टेन भोजयेत् ।

गृह द्रव्यं च धाट्ट मत्रया न समाचरेत् ॥

धाट्टपूजन मघर्षं पितृभिर्गमहमत्रनि । धाट्ट शृण्वित्पात्राणि मन्त्रैश्च विनिश्रियेत्

यथा ना स्वादयेच्छ्वादि यथा न स्पृशते तथा ।

पितुरुच्छिष्टपात्राणि श्राद्धे गोप्यानि कारयेत् ॥

विनिक्षिपेत्खनित्वैव यथा श्वादेरगोचरम् । शुना संस्पर्शने तेषां पात्राणां श्राद्धकर्मणः

श्राद्धं नश्यति सद्यो वै तस्माद्यत्नेन पण्डितः ।

कुर्यात्पात्राणि गोप्यानि पितृणां स्वस्यभीयुतः ॥

हिताय श्रेयसे तुष्ट्यै कल्याणायामृताय च । सर्ववस्तुनि यत्नेन प्रभूतान्येन पैतृके ॥

संपादयेद्विशेषेण णि कदाचन । भोक्तृपृष्टं वस्तु यत्तत्तेषु संपादितेषु वै ॥

खल्पत्वाद्दुर्लभं दैवान्नप्रमेव भवेत्तु तत् । असंपादितवस्तूनि यजमानेन पैतृके ॥

भोक्त्रा पृष्ठानिचेद्विद्वान्स्तथा सद्यः समाहितः ।

वीरं धत्तेति पितरः स्वधायिभ्यश्च वो नमः ॥

पित्रादिभ्यो नमस्कृत्य ह्यत्र पितरो मादयध्वमिति ।

मन्त्रमुत्तवा वहिर्गत्वा व्याहृतीनां जपन्बुधः ॥

अष्टवारं प्रकुर्वीत तेन सोऽयं प्रणश्यति । सूपान्नभुक्तौ दधि तद्वश्नन्तं लवणं तथा ॥

परमान्नेन मधुना तथा सार्षपमेव च । आमेन तिलभक्ष्याणि प्राश्नन्तं त्यक्तधर्मकम्

भोक्तारं यजमानश्चेत् दृष्ट्वा तं तादृशं जडम् ।

एवं माकुर्विति वदेत् ततः सायं पुनर्यदि ॥

तथा कुर्याद्धठान्तं तु दद्यात्तस्म चपेटिकाम् । विप्रोलङ्घनदोषोऽत्र नास्त्येवेति जगौ भृगुः

येनकेन प्रकारेण शक्यन्ते पैतृकाणि वै । दर्शादीन्येव सर्वाणि हिरण्येनामतोऽपि वा

मन्त्रेण तिलनीरेण रोदनेनापि घासतः । कक्ष्यादाहेन वा भक्त्या तेनाऽनन्त्यं फलं भवेत्

पित्रोर्मृताहमात्रं तु तदा कर्तुं न शक्यते । किंत्वन्नेनेव तत्कार्यं सहोमं च समन्त्रकम्

सर्वाङ्गसहितं कुर्यात्सर्वप्राणेन सन्ततम् । तथा कुर्वन्कदाचित्तु तत्क्षणात्पतितो भवेत् ॥

द्विजाभावे तादृशोऽपि कदाचिद्द्वैवयोगतः । अन्नत्यागात्परं सर्वं पूर्वापरमहोन्धकैः ॥

(पूर्वापर समन्त्रकै रिति वा) सर्वं तन्मन्त्रवत्कृत्वा परिपिच्यथ तां पराम् ॥

भिस्सामग्नौ विधानेन जुहुयाज्जातवेदसि । प्राणादिपञ्चभिर्मन्त्रैः यावद्द्वान्त्रिंशदाहुतीः

गायत्र्यामथ जट्वाऽथ मधुवातेति मन्त्रकम् । कृत्वा यथावत्तत्पश्चाद्विकिर च यथाविधि
 निवर्त्य पादौ प्रक्षाल्य पश्चादाचमनात्परम् ।
 प्राणानायम्य सरल्य पिण्डदानादिक यथा ॥
 कृत्वा मन्त्रेण तत्पश्चाद्बृजिनान्ते तत पुन ।
 नत्वा पितृ स्तश्च शिष्ट भुक्तवेव विधिना तत ॥

परेऽह्नि तर्पण कृत्वा कृतकृत्यो भवेदिति । अग्निष्वात्ता षड्विंशत्पद गृह्यमूचु कृपात्तव ॥
 स्वपुत्रेभ्यो यत्र कुत्र ब्राह्मणासभवे पुरा । आमश्राद्ध स(दा ?) कुर्याच्छूद्र एव न चापर
 अन्नश्राद्ध सदा विप्र मृताहे प्राणसकटान् । अपि यत्नेन महता न त्वामेन कदाचन
 अथैन पार्वणश्राद्ध सोदकुम्भमधर्मकम् । कुर्यात्प्रत्याज्जिदश्राद्धात्सकृत्पविधिनान्वहम्
 कृतेऽकृते वा सापिण्ड्ये मातापित्रो परस्य वा ।
 तस्याप्यन्न सोदकुम्भ दद्यात्सवत्सर द्विज ॥

अर्वाक्सपिण्डीकरण यस्य सवत्सराद्भवेत् । तस्याप्यन्न सोदकुम्भ दद्यात्सवत्सर द्विज
 कुर्यादहरह श्राद्ध अमावस्यां विना सदा ।
 यत्सोदकलशश्राद्ध न तस्यादनुमासिकात् ॥

असोदकुम्भपक्षे तु मृताहन्यानुमासिकम् । औदकुम्भारयक श्राद्ध पृथक्कुर्यात्तत् परम्
 अग्नौऋणकर्तां सपिण्डीकरणादियु । स्नातना विधुरा वास्य यदि वा ब्रह्मचारिण
 अग्नौऋणहोम तु कुर्युंस्ते लौकिकानले । औपामनाग्नौ कर्तव्य यदग्नौ लौकिके कृतम्
 तत्कर्म विधियद्भूय कुर्यादित्याह गौतम । सूपं वा परमान्ते त पात्र विनिक्षिपेत्
 तद्गोत्र्यमामुर प्रोक्त मा दातु पारलौकिकम् ।
 पादप्रक्षालनापूरं पाणिभ्यां पात्रधारणम् ॥
 त्याग दक्षिणमुत्सृज्य विकिरे सव्यमुत्सृजेत् ।
 भूमौ यन्तु प्रकीर्यान्तमस्तानाम्नाचमेसुधी ॥
 निमृन्ति पितरस्तस्य मासमुच्छिष्टभाजना ।
 पन्नाभ्राभृसग्वादीनां सपिण्डीकरणात्परम् ॥

एकोद्दिष्टविधानेन मासिकानां पुनः क्रिया । गणशः क्रियमाणेषु मासिकेष्वनुभाविषु
 त्रीणिस्तुरर्च्यपात्राणि पिण्डांस्त्रीनेव निर्वपेत् । कालस्य नियमो नास्ति राजपीडाद्युपश्लवे
 ... वा श्राद्धानि कुर्यात्सर्वाण्यसंशयः । स्तुपाश्र्वश्र्वोश्च पित्रोश्च संघातमरणं यदि
 अर्चागन्धान्मातृपितृपूर्वकं श्राद्धमाचरेत् । पत्नीभ्रातृसुतादीनां सपिण्डी च यदि क्रमात्
 संघातमरणं तत्र तत्क्रमाच्छ्राद्धमाचरेत् । कृत्वा पूर्वमृतस्यादौ द्वितीयस्य ततः पुनः ॥
 तृतीयस्य ततः पश्चात् संनिपाते त्वयं क्रमः । युगपन्मरणे तत्र संवन्धासत्तियोगतः ॥
 पित्रोः संघातमरणे मातुरन्यत्र वा दिने । अनुयानमृतौ श्राद्धं यथाकालं समाचरेत् ॥

मातर्यग्रे प्रमितायामशुद्धो म्रियते पिता ।

पितुः शोषेण शुद्धिः स्यान्मातुः कुर्यात्तु पक्षिणीम् ॥

पत्न्याशौचं पितृमृतौ पत्न्याशौचं त्रिशोध(यत्) । विपरीते पक्षिणी स्या दूर्ध्वं नान्निप्रवेशने
 पत्न्यां कुर्यादपुत्रायाः पत्युर्मात्रादिभिस्तद् । सापिण्ड्यमनुयाने तु जनकेन सहानुजः
 मृतं यानुगतानार सा तेन सहपिण्डनम् । अर्हति स्वर्गवासोऽपि यावदाभूतसंप्लवम् ॥

स्त्रीपिण्डं भर्तृ पिण्डेन संयुज्य विधिवत्पुनः ।

त्रेधा विभज्य तत्पिण्डं क्षिपेन्मात्रादिषु त्रिषु ॥

भर्तुः पित्रादिभिः कुर्याद्भर्ता पत्न्यास्तथैव च ।

सापत्न्या वाऽनपत्न्या वा न भेद इति गोवि(भि ?)लः ॥

त्रयाणां पितृणां मध्ये पिता च वामनं यदि । तद्दिने चोपवासश्च पुनः श्राद्ध (स्तथैव हि?)

ब्राह्मणानां यदि श्राद्धे एकोऽपि वमनं यदि ।

लौकिकार्घिं प्रतिष्ठाप्यार्चयित्वा हुताशनम् ॥

तत्स्थाननामगोत्रेण ह्यासनादि यथार्चयेत् । अन्नत्यागं ततः कृत्वा पाचके जुहुयाच्चरुम्
 प्राणादि पञ्चभिर्मन्त्रैः कवलानां प्रमाणतः । सप्तमे चाष्टमे चैव कृत्वा मन्त्रसमुच्चयम्

होमशेषं समाप्याऽथ श्राद्धशेषं समापयेत् ।

विश्वो विष्णुद्वितीयो वा तृतीयो वाऽन्तकृद्यदि ॥

तत्स्थाननामगोत्रेणेत्यादिश्राद्धं समापयेत् । वसिष्ठानुमते भूयः प्रकारान्तर(मुच्यते?) ॥
 कथितं चेति स मनुः प्रोवाचेदं तदुच्यते । श्राद्धपङ्क्तौ यदा विप्रो भक्त्या न चर्षिणे - दि

तथैरामि ममादाय होमकुर्याद्यथाविधि । तत्स्थाननामगोत्रेण ह्यासनादि तथाऽऽचरे
अन्नत्याग तत कृत्वा पावके जुहुयाच्चरम् । प्राणादिपञ्चभिर्मन्त्रै यावद्द्वारिशदाहुति
होमशेष समाप्याथ श्राद्धशेष समापयेत् । यदि य कुरुते होम(शेष)लोपो न विद्यते ।

श्राद्धपादकौ तु भुञ्जानो ब्राह्मणो ब्राह्मण स्पृशेत् ।

तदन्नमत्यजन्भुक्त्वा गाय यष्टशत जपेत् ॥

उच्छिष्टोच्छिष्टसपर्शं स्पृश्यात् विहाय च । सर्वान्न पद्विप्रो भोज(युग)धेत्तु द्विजोत्तम
भोजनान्ते द्विज स्नात्वा साधि यष्टशत जपेत् ।

आर्यश्राद्धे तु भुञ्जानो विप्रस्य वमन यदि ॥

यत्ते कृष्णेति मन्त्रेण होम कुर्याद्यथाविधि । षोडशश्राद्धभुञ्जानो ब्राह्मणो मुखनिस्सृतम्
प्रेनाहुतिस्तु विज्ञेयो लौकिकाम्नी यथाविधि । अनुमासिके तु कर्तव्ये उच्छिष्टवमन यदि
कथले तु मुमुञ्जाने तृप्तिं चैव विनिर्दिशेत् ।

अमावास्या मासिकं च भुञ्जानो मुखनिस्सृतम् ॥

तथा महालयश्राद्धे पित्रादेर्वमन यदि । पिताम कृत्वा श्राद्धशेष समापयेत्
उच्छिष्टेन तु सस्पृशे भुञ्जान श्राद्धकर्मणि । शेषमन्नं तु नारनीयात्कर्तुं श्राद्धस्य का गति
तत्स्थाननामगोत्रेण ह्यासनादि तथार्चयेत् । (पाक?)त्याग तत कृत्वा पावके जुहुयाच्चरम्
पुरुषसूक्तेन जुहुयाद्यावद्द्वारिशदाहुति । होमशेष समाप्याथ श्राद्धशेष समापयेत् ।

अकृ देवे ब्राह्मणो वमन यदि । पुन पाक प्रकुर्वीत पिण्डदान यथाविधि ॥
उच्छिष्टस्पर्शनं ज्ञात्वा तत्पात्रं तु विहाय च । तत्पात्रं परिहृत्याऽथ भूमिं समनुल्लिख्य च
तस्य दार्यैव सबमन्नं प्रस्पृशेत् । परिषिच्य तत पश्चात् भोजयेच्च न दोषकृत ॥

श्राद्धपङ्क्तौ तु भुञ्जानावन्योऽन्य स्पृशते यदि ।

द्वौ विप्रौ विसृजेदन्नं भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत् ॥

उच्छिष्टोच्छिष्टसपर्शं तुना शूद्रं वा पुन । उपोष्य रत्नीमेकां पञ्चगव्येन शुद्ध्यति
अत्र भोक्तृद्विनातीनामेव निणय उच्यते । वमने दैवतोच्चाते पुरुषापराधतो वा ॥
इन्द्राय सोममूर्त्तेन श्राद्धधिघ्नो यदा भवेत् । अग्न्यादिभिर्भोजनेन श्राद्धसंपूर्णमेव हि

विधानत्रयमध्येऽत्र ... स्थेयं प्रकल्पिता । निमन्त्रितेषु विप्रेषु पिण्डदानात्परं यदि ॥
 तेषु कस्यचिदेकस्य वमनाच्छ्राद्धविघ्नके । तदा सूक्तजपेनैव श्राद्धसंपूर्णता भवेत् ॥
 प्राक् पिण्डदान भिन्नद्विजस्य तु । वमनाद्विघ्नतोऽतीव होमसूक्तजपद्वयात् ॥
 द्वयोश्च वमने ज्ञाते श्राद्धसंपूर्णता स्मृता । स्थान विप्रस्यचेत्तेन वमनेनान्तरायके ॥
 दर्शं तु पाकान्तर एव वै । श्राद्धं समापयेत्सम्यक् संशयो नाऽत्र वच्मिवः ॥
 मासिके चाब्दिके चैव ... सस्तु तद्दिने । परेऽहनि पुनः श्राद्धं कुर्यादेवाऽविचारयन्
 गौतमस्यमर्तं भूयः प्रवदाम्यत्र निश्चितम् । श्राद्धपङ्क्तौ तु भुञ्जानो ब्राह्मणो वमते यदि
 लौकिकिर्गन्नि प्र येच्च हुताशनम् । विश्वेदेवादिविषयं न स्थानविषयं त्विदम् ॥
 स्थानस्य वमने चेत्तु पुनः श्राद्धं परायणम् । कर्ता वा यदि बाल ... रूपवसैक ... ॥
 ... न्नै वह्नि कुर्वीरन्पर्वश्राद्धं समन्त्रकम् । शक्तश्चेदुपवासस्य परेऽह्नेनैव तद्दिने ॥

मासिकं चाब्दिकं चेति निर्णयो नात्र संशयः ।

उपावृत्तिस्तु पापेभ्यो ... स्तु वासा गुणैः सह ॥

उपवासस्त विज्ञेयः सर्वभोगविवर्जितः । भोजनोपक्रमात्पूर्वं प्रक्रमात्परतो यदि ॥
 श्राद्धविघ्ने पुनः कार्यं जपहोमौ न तृ ... । अवशाद्विस्मृतं श्राद्धं येन केनाऽपि हेतुना
 स्मृत्वा सद्यः प्रकुर्वीत पण्डितो न विलम्बयेत् ।

कार्यात्कृतान्मुपानो वा कृतताम्वूलचर्वणः ॥

अपि श्राद्ध ... कुर्वीत न परित्यजेत् । परञ्च इति यः श्राद्धं निश्चित्य भ्रान्ति दोषतः

श्राद्धीयेऽहनि तद्(ज्)ज्ञात्वा मध्याह्नासंगवेऽपि वा ।

तथैव यद्वात्तच्छ्राद्धं येन केना(प्युपायतः) ॥

कुर्यादेव विधानेन नोपेक्ष्यं वच्मिवोश्रु वम् । मोहादतीतश्राद्धस्य स्मरणात्परमन्वहम्

प्राजपत्यं प्रकथितं पित्रोरेवेति पण्डितैः । कारुण्यश्राद्धमात्रस्य गायत्री त्रिशतस्य वा ॥

अ ... शतस्येति जपो निष्कृतिरीरिता । श्राद्धकर्तुः बुद्धिनाशो रोगपीडादिना भयात्

पिशाचवज्रपातादेः तत्कुर्युस्तत्तत्तदीयकाः । तत्कर्तव्यत्वेन सम्यङ् न चेदेनो महद्भवेत्

... व्यनिकेतन सद्रव्य कर्तव्यता मता । श्राद्धमात्रस्य सततं यस्यकस्यापि वस्तुनः

परकीयस्य चैकस्य गृहोल्पस्यापि निन्दितः । स्वाशक्तौ स्वजनाभावे स्ववन्धुना ... ॥

स्वमभोग्यान्नपाकेन काया धादुधत्रियादिति । म्नुपायकामृत्वान्न ये पितृभिर्नोपभृत्
 पुत्रिण्येन तेन सु पुनोति मनीषिण । तन्मुपाश (कथमात्रेणु?) प्राकामृतराताधिकम्
 तदुपलैकगर्शयित स्वयेयान्नेरुगोमन् । चतुगायत्रियापूत तिनुन्नज्जो मृतेऽहनि ।
 प्रयद्द प्रकरोत्येव न करिष्यति । सद्य दुर्लभे पितर परम् ।
 जातश्चतुपरोर्नून भयतुरति दुःगिना । यत्रिमिन्न स्वजनय काश्नन्ते गृहिण तराम् ।
 अत्वारायान्ते पितर ल " दुर्घटे । नाम्मत्तोऽय चात्र इति शपत्वेनमपुत्रिमम
 ब्राह्मणा धादुधयज्ञस्याह्वनीयाप्रय मृता । तस्मात्तरेय मनन भोक्तव्य पितृभृते ॥
 स्वभाषाममृतवन - - - । यन स्वचन्मसप्राप्ता मा भाषा तत्र समवा

चनालाम्ते स्वकीयान्ते चानन्तेऽधिकमानत ।

पटकाराध्यापि हुकारा करताला स्वराक्षरा ॥

याच क्रूरा द्विन्धिभिन्धि स्वद्विन्धेतादृशा परा ।

कोपडत्त्वे स्वराभिन्नभाषाम्पया भयप्रदा ॥

एव च्चान्नायाय कठोरा श्रोत्रयो परम् । रक्षात्रा एव मनन नेषाम रका ॥
 अर्थयादादयोमन्त्रा तस्मान्ना धादुधकर्मसु । प्रयाच्या भुक्तिकालेषु तद्वाचमनमतीत वै ॥

मुग्यत्राय भयन्वय तस्मात्ते तन्मुपायपरम् ।

आत्ना आगमिष्यन्ति मह वा वाचनादित ॥

राक्षमाना यत्र यत्र श्रूयत म परानय । तत्तान्क् वाक्यमात्रस्य धवपादेव तुन्दिळा
 प्रभवन्त्वय नितरा वृणुन्व्यनुपाकक । रा " तत्रान्ते द्वौ श्रुचौ परे ॥

याज्यानुवाक्ये भयत मामिधेन्य परा मृता ।

आन्ति सत्यजा(मया ?) प्राक्ता पञ्चदशैव हि ॥

याज्यान्विकल्पिता भू प्र परमोत्तमा ।

अता मिलित्वा ताम्मवास्तव्यताऽप्यादृशा मृता ॥

एतच्छ्रुत्वामात्रेण धादुधनुक्तौ सुक्तेन त । मयापद्वनिमुक्ता स्वस्वास्मौ - चतम् ॥
 पाथैव परमा धादुधनुक्ति चायभया गतिम नादक सत्या युगशान् लभन्ते नात्र हाशय

तस्माच्छ्राद्धेषु सततं रक्षोन्ना एक केवलम् । वक्तव्याः पितृसौख्या नवो वैष्णवस्तुते
विष्णोर्नुवाकादयः श्रीकाः पवमानाश्च पावकाः । पूर्णसूक्तादयश्चापि प्रतद्विष्णवादयोऽपिते
महा फला महामन्त्राः विष्णुमाहात्म्य वा ।

.... लेन तेषां शनकैः परमार्थप्रदायकाः ॥

रक्षोहणानुवाक्योऽपि न राक्षोन्न इतीरितः । उक्तौ वैष्णव एवायं सद्यःश्रोत्रसुखो न तु
एवं सोमाया त्वर्कं पितृमन्त्रकः । तत्क्रियाबोधकः सोऽयं वाच्योऽयं पैतृकेष्वति
उशान्तस्त्वानुवाकस्तुनिखिलोऽयमृगात्मकः । पैतृकेष्टिविशेषेषु महायज्ञे च काश्चन ॥
याज्यानुवाक राज तस्य च । अन्ते यमस्य कथिताः याज्याश्चापि पुरो ऋचः
पुरोऽनुवाकाश्च पुनः त एते निखिलाः पराः । पितृक्रिया न स स्य पितृम ॥
... वाकेऽपि तथा मन्त्रास्तत्र सुपावनाः । पितृणां बह्वभाः पुण्याः श्रुतिमात्रेण तृप्तिदाः
तत्रमस्कारपरमाः देव्यानामपि सन्ततम् । नामपि सर्वेषां ॥

औमानामपि कृत्स्नानां तेषां वर्हिपदामपि ।

अग्निष्वान्तादिकानां च तत्रत्योऽयं महामनुः ॥

नमो व इत्ययं कृत्स्नः भूयासं चरमोऽखिलः । परमानन्दजनकः श तृप्तिदः ॥
सकृदुच्चारणादेव तस्मान्तेन समो मनुः । सर्ववेदेषु नास्त्येव तेनार्यं पितृकारणात् ॥
भुक्तिकालेप्रवाच्यः स्यात्पितृकर्मसु सन्ततम् । भक्षानुवाको अग्नेत्यनुवाक इत्यपि ॥
शिरोवेत्यनुवाकश्च ह्यसावादित्य एव च । संततिश्चानुवाकश्च प्रवाच्याः स्युर्विशोपतः ॥
इन्द्रो वृत्तानुवाकश्च एकविंशादिक (?)परे । ऋचस्तथैव सामानि पुनरन्यानि पण्डितः
स्वाधीनवेदैस्तद्धर्मविशेषज्ञैर्महात्मभिः । संश्रावयेद्विशेषेण पितृणामतिपावनात् ॥
सोमोत्पत्तिं चेतिहासं चरणव्यूहमेव च ।

तथा सत्यतपोवाक्यं श्रावयीतै (चित्तै)व पैतृके ॥

इतिहासो यजुर्वेदः ऋग्वेदः कथितः स हि । सोमोत्पत्याख्यकः प्रश्नः चरणव्यूहस्य ॥
सामवेदः प्रकथितः सोऽयमार्थवर्णः स्मृतः । एवं सत्यतपोवाक्यं कथितं तेषु केवलम् ॥
यजुर्वेदस्य प्राधान्यमन्त्रसाम्नामृचामपि । आस्पदत्वेन सुतरामध्वर्यं ख्यया

ऋत्सामनी यजु पशौ पश्वरघनुन्व्यते ।

ऋच ममानि सत्राणि यजुर्मि प्रेरितानि चेत् ॥

स्वकार्यवृत्तिदशाणि स्वातन्त्र्यान्नैव सर्वथा । रश्च तथा सर्वे सप्ताध्वर्युंमुग्ं परै ॥
नियुक्ता एव तत्कार्यकरण पेशला मृता । पुनस्मामानि तत्काले तत्तोत्रे समुपस्थिते
मैत्रायण ना - स्तुध्वमित्येव चोदिता । भगपुरेव स्वप्रोक्तौ पदूनि नितरा पुन
संप्रेषयन्नेतेद्वे अनुवृद्दि यनेति च । मत्रेणत्पर नार्ये हो - यौ हि वाक्यत ॥
परोनुवाक्या याज्याश्च निग्निलास्ता पुरो ऋच ।

स्वतन्त्रा यत्र कुत्रापि सामिधेन्योऽपि वा तथा ॥

प्रयानावनुयाना वा पत्रोसयान । विनाध्वर्युं वा ब्रह्माण दृश्यन्ते नाध्वरेषु वै ॥
सर्वत्र सामान्येव स्यु पुनन्तानि न्मुनौ तथा । तन्मैत्रायणनापि स्तुध्वमित्येव मन्त्रत
चोदनाया प्रवाच्यानीति साधुनि ।
तस्मात्साम्नामृचा धारामात्रेऽध्वर्यो विनैव ताम् ॥
वाच स्पन्दयितु नित्य शक्तिर्नाम्नीति वैदिकी ।
मर्यादा विदितातीव्र तस्मात्तान्वरि च ॥

अधीना यजुपस्तस्य यजुन्नादृग्भवेन्नु । ऋचो यजूपि सामानि प्रथक्त्वन च सत्यया
सदृशाणि द्वादश स्यु सर्वशाखास्थितान्यपि । मन्त्ररू द्वङ्गि ज्ञेयान्येव स्वभावत ॥
ण्तेयामेव भूयश्च विधिब्राह्मणरूपत । अर्थवादोपनिषदा रूपेण च विशेषत ॥
गाथा कल्पादि रूप(णचे)तिहासमुखेन वै । मुमन्त्रन्मन्थरिस्तार अनन्तोब्राह्मण एव च
यमूव त्रिष्टभूयश्च ऋच परिमिता ननु । तद्ब्राह्मण परिमित सामान्य तथा पुन
परिमितान्येव तान्येव यजूप्यपि तथा मताम् ।

अङ्गीकारश्रुतेर्वाक्यान् अथ ब्रह्म वदन्त्यत ॥

मर्याप्येतानि भूयश्च तत्तद्भ्रमणयोगत । नानविकारयेन लभ्यतेन मुतान्यपि ॥
शिक्षादिभिश्च मन्त्रन लभणादि युतान्यपि ।
अनन्तान्यपि भूयश्च मन्थसख्या प्रमाणत ॥

पट्विंशलक्षवर्णैकयुक्तास्ते निम्बिलाः ततः ।

नित्याध्ययनयोग्याश्च नाशक्याः स्युश्च केवलाः ॥

अतिप्रयत्नसाध्यत्वादनन्ता इत्युदीरिताः । यद्यध्ययनशक्ताश्चेदप्रमाणानि तानि वै ॥

भवेयुस्त्वं नितरां तस्मात् ... दाः पुनश्च ते । ममप्राध्ययनस्यापि शक्या गवेति वैदिकः ॥

सिद्धान्तः परमो ज्ञेयः परं त्वेतेनि यत्रतः । अतिप्रयासघट्टलसाध्यास्युस्तेन दुर्ग्रहः

भूयो भूयः समावर्त्याः यावत्प्राणेन तेन वै । स्वाधीना उरुकालेन भवेयुस्तत्परं तु ते ॥

तमेतं तारयन्त्येव तस्माद्देदा महात्मनाम् । धनमित्येव कथितं नान्यदेतत्समं धनम्

त्रयी धनस्य जगति विनाशो जायते परः । एतस्यतु व्ययेन्नि(नि?)त्यं अध्यापनमुखेन वा

विनियोगादिना वापि ... वृद्धि रूत्तमा । वेदाक्षराणि यावन्ति पठितानि द्विजातिभिः

तावन्ति हरिनामानि कीर्तितानि न संशयः ।

अन्याः श्रुतेरयंभावः कथितो ब्रह्मवादिभिः ॥

(हरेर्)नामानि यावन्ति प्रोक्तानि ग्रन्थजालकैः । तावन्ति वेदाक्षराणि पृथक्त्वेन न संशयः

तस्माद्देदिकाक्षरेऽपि प्रोक्ते तु स्याद्द्विजन्मनाम् । अनेकग्रन्थकोद्युक्तं ... रङ्गता ॥

सिद्ध्यत्येवेति तत्त्वज्ञाः सुमहद्ब्रह्मवादिनाम् ।

सिद्धान्तः परमो ज्ञेयः दुर्जेयः प्राकृतैरयम् ॥

उच्चारणे तादृशस्य वेदवर्णस्य सन्ततम् । उप ... कारः ब्राह्मणस्य महात्मनः ॥

स्नातस्य कृतकार्यस्य शुचैरेव विशेषतः । अध्यायदिवसेष्वेव गर्जनाद्यप्रदूषणे ॥

तदुक्तौ योग्यता ज्ञेया नान्यथा ... महत् । अत्युत्तमं वेदधनं न शूद्राणां तु तत्समम् ॥

धनमस्ति कदा लोके तत्तु तेषां द्विजन्मनाम् । तस्य श्रवणतो नूनं...शूद्रो (?) भागभवेत् ॥

पठनात्सद्य एवार्यं पतितो जायते वशात् । तत्क्षणादेव नितरां महादानैकमात्रतः ॥

श्रवणे वेदवर्णस्य योग्यो भवति नान्यथा । सर्वेषामपि दानानां तुलादीनां क्रमेण चेत्

करणे पदवर्णस्य वेदमन्त्रक्रियाग्रहे । अधिकारोस्तितेष्वेव दानेषु द्विजवाङ्मुखात् ॥

सर्वदानक्रियाणां चेत् त्रिवारं महतामपि । अनुष्ठानं शूद्रजातः विप्रतुल्य इति श्रुतिः ॥

ब्रह्माण्डकटाहाख्यस्य महादानस्य कर्मणः । करणात्सप्तवारस्य शूद्रोऽशूद्रो भविष्यति ॥

त्रिवार गामहृत्स्य करणेन चपन्वच । श्रुत स्वनातिनो नून वैप्र साम्य प्ररगत ॥
 घरादानप्रयोगेऽप्य वृष्या जगतीतरे । " " इयुष्टो जनैर्ब्राह्मणरत्नवत् ॥
 वदाध्ययनत पश्चादधीत क्रममानिङ्ग । प्रज्ञानवर्मेना भ्रामान्यमोऽप्य ब्राह्मणोत्तम
 तत्तत्रतुङ्गलून प्राप्नान्वरा यस्मिथ । वदप्रयत्ने निव्य जागरूकोऽनिरा भवत् ॥
 शिम्बुनि यन्मय गच्छत्तयानथो महान्भस्व । वदप्रवचनेनियमृत सव्य तपो इम ॥

शमाऽनयोऽग्नि - तिथयरच प्रजादिका ।

मवाथ पुनरन्वेऽपि सिद्धन्त्यवति वदिन ॥

प्रथमापाठ्य पश्चाद्वदप्रारम्भ श्रुतीरित । प्रकर्तव्यो वैदिकेन जामिती तत्र(चो)म्बुनेत
 चानुचालमगणा वै वानातो महान्त्परम् । शर्णिन कथितो विगान्तरम्यापत्रम वदा
 यन्पारायणमन्थाध्ययनात्त्वमेव वै । शा " प्रकृते कालज्ञानी भवप्रर ॥
 पत्रमाध्ययनत पूर्वं पारायणम् वै । पर शास्त्रम्य फाल्ग्यान्त तत्पूर्वं तदाचरेत् ॥
 वन्मुन्मृज्य यावर्गी (अन्यत्र कु)त्रे मतिम् । वदप्रतारक माऽप्य वेदद्राहीति पश्यते ॥
 दयद्राहस्य शास्त्रम् ब्रह्मद्राहस्य निष्कृति । गुप्तद्रोहा प्रसिद्धा धर्तत्र पुरा ॥
 वन्द्राहस्य तन्त्याग रूपम्यैर द्वितन्मन । प्रायश्चित्त नैव ह्य वदत्याग्यचिरेण वै ॥
 अत्रकाण्डमाप्नोति पत्ररश्चयन स्वकाल । श्रुक्तमहिताय " प्रथ म्पु रथिका पुन
 श्रुत्वा त्रशमन्त्याणि श्रुत्वा पश्चरतानि च । श्रुत्वा मशीति पादरच पारायणविधौ सनु
 पूर्वोक्तमयापारचन् सवशाभ्योत्तमू । श्राश्चापि मिलित्वैव कथन चतिदस्तुन
 अत्यन्तगापन प्राप्त तत्तन्वर्जैर्महात्मभि । वदत्यागं कृष्या यो ब्रह्मचारी महान्ठ ॥
 शास्त्राभ्याम न माऽप्य मानुषगदम् । विधिक्रमालङ्घनकृतस वेदज्ञा नतो भवेत्
 परस्याध्ययनाभावे वदाथ न यथावत । ज्ञानु न शक्यतऽजीव पदाध्ययनमप्यति ॥
 कत्रअभ्यत्र तस्मानु पदाध्ययनत परम् । क्रमस्याध्ययनाभावे सहितावाक्यवर्मेना ॥
 मन्त्ररमिद्विमन्त्राणां न भवदेव सवथा । प्रकृतिरेवादी वेदमात्रस्य कीर्तिता ॥
 यद्यपिस्यात्तत्राप्यस्य क्रमेण च पदेन च । मन्त्रत्वादिकसिद्धिरसा जायते न तु सर्वथा
 एतेन यत्र यत्रैतो तीव च । (?) स्तसम्यक् तत्रतत्रैव त्रिधिब्राह्मणवाक्यत

अर्थवादादिनाकल्प विनियोगादिवर्त्मभिः ।

वेदार्थनिर्णयो ज्ञेयः न तूष्णीकं छलात्परान् ॥

लिङ्गमात्रात्तथा तस्मात्प्र ... च्छ्रुतेर्महान् । भावो न जायतेज्ञान्तुं संहितावाक्यमात्रतः
पदाध्ययनराहित्यं क्रमाध्ययनगून्यता । दृश्यते यत्र वेदेऽस्मिन् अर्थवादादिसं(ग्रहैः) ॥
तत्रार्थवर्णने ज्ञेयः उपायोऽयं विचक्षणैः । ब्राह्मणं त्वर्थवादश्च ह्यनु ब्राह्मणमेव च ॥

कल्पाः सूत्राणि भूयश्च लक्षणानि महान्त्य ... ।

वेदार्थवर्णने प्रोक्ता हेतवो ब्रह्मवादिभिः ॥

कर्ममात्रं त्वेकवेदे प्रोक्तं भवति केवलम् । नैव किंतु यजुर्वेदे विहितस्य तु कर्मणः ॥
पौत्र ... ज्ञानं ऋग्वेदानामपि सुस्फुटम् । प्रभवेदेव पश्चात्तु साम्नाप्येवं भवेत्किल
विहितस्य क्रियामात्रविशेषस्य तु सर्वतः । तद्ब्रह्मणां ब्राह्मणं तदर्थवादो ... ॥
अनु ब्राह्मणकल्पौ च प्रतिष्ठित्येव सर्वतः । वेदेन विहितस्यास्य कर्ममात्रस्य गुह्यतः ॥
प्रवर्तनं न घटते किंतु सर्वत्र वच्मि वः । इत्थं भावविधानर्थं ... गतान्यहो ॥
गाथाः कल्पा ब्राह्मणानि चानुब्राह्मणयोगतः । वेदत्रयेऽपि संकीर्णाः तत्तद्वाक्यौघसंचयाः
सुश्रुता एव सुस्पष्टा विज्ञाताः स्युर्हि तद्विद्वाम् । य ... दविहितं क्रियामात्रं हि तिष्ठति
तत्त्वल्पे भूरि विशदं सप्रकारं निरूपितम् । प्रभवेदेव भूयश्च तत्पुनर्ब्राह्मणत्रये ॥
यत्रकुत्रातिविस्तारात्सुस्पष्टमपि फण्यते । ... योऽप्येककण्ठ्यानुक्तस्य स्मार्तकर्मणः ॥
सूत्रकारैस्तस्य वर्त्म प्रोक्तिं सूत्रां महर्षयः । निर्विवादेन सर्वत्र प्राशुर्वस्तां क्रियां पराम्
पुनर्वेदोक्तिं सु(सूक्तेन)कर्ममात्रस्य कुत्रचित् । मन्त्रलिङ्गादिमात्रेण निश्चयं नेति कर्म तत्
विध्यर्थवादमन्त्रेति कर्तव्यं ब्राह्मणादिभिः । कल्पसूत्रौकपठितं कर्म प्रा(माण्य?)मृच्छति
वेदवाक्यार्थनिष्कर्षः काण्डोक्तकरणादिभिः । समाख्यानप्रकरणविना योगनिरूपकैः
निर्भुजक्रमसांगत्य ब्राह्मणार्थपरैस्तथा । अर्थवा ... कल्पैश्चानु ब्राह्मणमहोक्तिकैः ॥

भवितव्यो नान्यथास्याच्छ्रुतिः केवलवादिनाम् ।

दृष्ट्वाभिधाय सद्य एव तं त्यक्त्वा दूरगा भवेत् ॥

विनियोग ... कल्पसूत्रादिनादितः । भवितव्यं प्रथमतः नियुक्तानां ततः परम् ॥

अथवाद् ब्राह्मणादि जालवाक्यैककण्ठ्यत । समीक्षणमुखेनैव वेदान्तर सम

भवेदेवेति शास्त्रद्वत् । यत्रतुरस्थित वेदवाक्य सगृह्य कवलम्
 अस्य वाक्यस्यायमर्थ इति वक्ता ज्ञ उच्यते । अनधीत्यैव तूणीक वेदान्त वेदवाक्य
 भविष्यत्येवमर्थो हि पौयापर्यानिरीक्षणान् । अज्ञातार्थमिम ब्रूम केवल लौकिकास्
 प्रतिभासितमात्रेण प्रस्तारो प्रावराचक । (स्व)ररो गार्दभ एवस्यादुप या
 महाभवनधीर्याया स्वरवस्वरवाचक । भूयोऽयमेकवचन पूतमृद्भहस्तक ॥
 प्रनापतेर्द्दय ब्रह्मभावमित्तिस्म वै । य तत्तूणीमपराद् तथा पुन ॥

दभप्रन्थि पत्रिच चरण पादमित्यपि । केचला वैदिकमहाजडानां निष्कियाच
 न स्वीकार्याश्च न ध्राव्या च्युत्तराक्षमा ।
 छन्दोवद्वा सर्ववेदा तानि छन्दासि वैदिके ॥
 द्वार्तिशक्त्यितान्येव लौकिकानि तु केवलम् ।
 पडविंशस्सख्यया तानि प्रोक्तानि ब्रह्मरादिभि ॥

नि च सवाणि प्रन्तारेण त्रिसपतत । ज्ञात्वागतिं ततो मिथ्यासत्ये स्पष्टेक्षन
 भवेतामेव नदृहानात्ततस्तमज्ञानमुत्तमम् । लौकिक छन्दमा वापि वैदिकछन्दसां तु
 नाज्ञाते सत्यानृते ध्रुवम् । भवतामेव वाक्याना तदीयाना न चेन्न तु
 प्रस्तारो नष्टमुद्दिष्ट एकद्व्यादृष्टगत्रिया । सरया तदध्वयोगध पडिमे प्रत्यया (स्मृता
 दासितानि क्षयानि चोक्तादीन्येव सन्ततम् ।
 पटश्चकारादिकामन्त्रा उक्ता छन्दस्समुद्रवा ॥
 स्वाहा स्वधा वपन्कारा अनुष्ठासभवा स्मृता ।
 दयो मन्त्रा मध्या छन्दस्समुद्रवा ॥

हयवस्यादयश्चापि प्रतिष्ठाया समुद्रवा । एरुमै स्वाहेति तथा चतुर्भ्य इति म
 ताम्मु प्रतिष्ठायां तथा पश्चात्प्रवच्यति । पश्चाशते स्थाहृति मनवोन्ये क्षुतिस्मित
 गायत्रीछन्दसिभवा नथान्ये मनय शिवा ।

उणिक्छन्दसि संभूताः विज्ञेया वैदिकोत्तमैः ।

अनुष्टुप्छन्दसिभवाः मात्रास्ते श्रुतिशीर्षगाः ॥

सप्तम्यः शतेभ्य स्वाहेत्यादिकान्ते प्रचोदिताः । स्वाहा मा ... खा मन्त्राः परे च ये
वृहतीछन्दसि भवाः विज्ञेयान्तदनन्तरम् ।

पङ्क्ती (ऋक्ति)छन्दसि संभूताः मनवोऽन्ये श्रुतिस्थिता ॥

अदित्यै सुमृडीकायै स्वहेति प्रमुखाः स्मृताः । तदा ... न्ये महत्तराः ॥

अग्नये वृहते नाकाय स्वाहेत्यादिकाः स्मृताः ।

जगत्याख्ये छन्दसि तु मनवोऽन्ये तथोदिताः ॥

समिदसि समीधिपिमहि स्वहेति ... भवा मन्त्राश्च केचन ॥

सहस्रधारं हुतस्तोको हुतोद्रप्सादिरूपकाः । शक्यादिपु सर्वत्र मन्त्रा वेदैकसंस्थिताः

ऋग्यजुः सामरूपा ... वर्णकैः । एकाक्षरं समारभ्य एकैकाक्षरवर्धितैः ॥

पृथक्छन्दोभवेत्पादैः यावद्द्वात्रिंशतं गतैः । ऋचां तु पादतस्तत्त्वं यजुषा ... ॥

यजुष्वं कथितं सद्भिः कचिद्यजुषि केवलम् । अनेकवर्णसंयुक्तं वाक्यानेकसमन्वितम्

एकमेव यजुः स्यात्तु स्वातन्त्र्यात्तत्तथा भवेत् । ऋग्लक्षण ... क्षमा च तस्य वै

भवेदेव विशेषेण यजुष्वं तादृशं महत् । रिच्यध्यूढत्वमेव स्यात् सामलक्ष्मेति वैदिकाः

ऋग्विकाराणि नामानि विज्ञेयानि मनीषिभिः । स्तो ... पराण्येवेति तद्विदः

यजुः सर्वस्वतन्त्रत्वात्सर्वानुग्राहकं परम् । सर्वनिग्रहकृद्भूयः सर्वरूपधरं पुनः ॥

सामत्वेन च ऋत्तवेन विद्यमानं स्वयं ... कारनरं सम्यग्विभात्येव सदास्ततः

अग्नआयाहीति यजुः ऋत्तवेनैव स्थितं पुनः । रथन्तरस्वरूपं च विभर्ति किल केवलम् ॥

तं त्वा समिद्धिरित्याख्यं ... ति । भ्राजते श्रुतिवृन्देषु यजुरेव स्वयं पुनः ॥

वृहदग्नेति तद्भूयः वृहत्सामस्वरूपवत् । तत्कार्यं साधयत्येव तस्मादेत ... ॥

गतत्तु वार्हतं (शा)शस्त्रं शस्त्राणामुत्तमोत्तमम् । तत्समं शस्त्रमन्यद्वै नैवेति श्रुतिराह हि

यस्तुलोके महच्छस्त्रं वृहत्याख्यं विचक्षणः । ... ण सोऽयं विद्वान्महोत्तमः ॥

ऋग्विकृत्यः प्रभवति वेदोक्ताखिलकर्मकृत् । यावदायुः प्रभवति ब्रह्मज्ञानं च विन्दति ॥

अर्थवादं ब्राह्मणादि जालराक्यैककण्ठयन । समीक्षणमुखेनैव वेदान्तर सम

भवेदेवेति शास्त्रेण । यत्र कुत्रस्थित वेदराक्य सगृह्य केवलम् ॥

अस्य वाक्यस्यायमर्थ इति वक्तव्य उच्यते । अनधीत्यैव तूष्णीक वेदान्त वेदवाक्येण

भविष्यत्येवमर्थो हि पौर्यापर्यानिरीक्षणात् । अज्ञातार्थमिमं ब्रूम केवल लौकिकान्त्ये

प्रतिभासितमात्रेण प्रस्तारो भाववान्क । (स्व)स्वरो गार्दभ एवस्यादुप या ॥

प्रहामवनधीर्याया स्वरवस्वरवाचक । भूयोऽयमेकयचन पृतभृद्भर्महस्तक ॥

प्रजापतेर्हृदय ब्रह्मभायमितिस्म वै । य तत्तूष्णीमपराब्द तथा पुन ॥

दर्भप्रन्थि पवित्र च चरण पादमित्यपि । केनला वैदिकमहाजडाना निष्क्रियावच ॥

न स्वीकार्याश्च न धाव्या च्युत्तराक्षमा ।

छन्दोमृदा सर्ववेदा तानि छन्दासि वैदिके ॥

द्वारिंशत्कथितान्येव लौकिकानि तु केनलम् ।

पडविशाम्सख्यया तानि प्रोक्तानि ब्रह्मवादिभि ॥

नि च सखाणि प्रस्तारेण विसपतन । ज्ञात्वागानि ततो मिथ्यासत्त्वे स्पष्टेक्षणवै

भवेतामेव तद्ज्ञानात्ततस्तज्ञानमुत्तमम् । लौकिक छन्दसां वापि वैदिकछन्दसा तु वा

नाज्ञाते सत्यानृते भ्रुवम् । भवतामेव वाक्याना तवीयाना न चेन्न तु ॥

प्रस्तारो नपमुद्दिष्ट एवद्व्यादलमक्रिया । सख्या तदभ्ययोगश्च पडिभे प्रत्यया (स्मृता ?)

दासितानि ज्ञयानि चोत्तादीन्येव सन्ततम् ।

पटश्चत्कारादिकामन्त्रा उक्ता छन्दस्ममुद्भवा ॥

स्वाहा स्वधा वपट्कारा अनुक्तामभवा स्मृता ।

दयो मन्त्रा मध्या छन्दस्समुद्भवा ॥

हयवस्यादयश्चापि प्रतिष्ठाया समुद्भवा । एकस्मै स्वाहेति तथा चतुर्भ्य इति म ॥

तासु प्रतिष्ठाया तथा पश्चात्प्रवच्यति । पश्चाशते स्वाहनि मनोन्त्ये श्रुतिस्त्रिता

गायत्रीछन्दस्त्रिभवा तथान्ये मनव शिवा ।

त्रिभ्य शतेभ्य स्वाहेति प्र चोदिता ॥

उष्णिक्छन्दानि संभूताः विज्ञेया वैदिकोत्तमैः ।

अनुष्टुप्छन्दमिभवाः मात्रास्ते श्रुतिशीर्षगाः ॥

ममभ्यः शतेभ्य स्वाहेत्यादिकान्ते प्रचोदिताः । स्वाहा मा ... स्वा मन्त्राः परे च ये
वृहतीछन्दसि भवाः विज्ञेयान्तदनन्तरम् ।

पङ्क्ती (ङ्क्ति)च्छन्दसि संभूताः मनवोऽन्ये श्रुतिस्थिता ॥

अदित्यं मुमुडीकायं स्वहेति प्रमुखाः स्मृताः । तदा ... न्ये महत्तराः ॥

अग्नये वृहते नाकाय स्वाहेत्यादिकाः स्मृताः ।

जगत्याख्ये छन्दानि तु मनवोऽन्ये तथोदिताः ॥

समिदसि समीधिपिमहि स्वहेति ... भवा मन्त्राश्च केचन ॥

सहस्रधारं हुतस्तोको हुतोद्गमादिरूपकाः । शक्यादिषु सर्वत्र मन्त्रा वेदैकसंस्थिताः

ऋग्यजुः सामन्पा ... वर्णकैः । एकाक्षरं समारभ्य एकैकाक्षरवर्धितैः ॥

पृथक्छन्दोभवेत्पादैः यावद्द्वित्रिंशत् गतैः । ऋचां तु पादतस्तत्त्वं यजुषा ... ॥

यजुष्वं कथितं मद्भिः कचिद्यजुषि केवलम् । अनेकवर्णसंयुक्तं वाक्यानेकसमन्वितम्

एकमेव यजुः स्यात्तु स्वातन्त्र्यात्तथा भवेत् । ऋग्लक्षण ... क्षमा च तस्य वै

भवेदेव विशेषेण यजुष्वं तादृशं महत् । रिच्यध्यूढत्वमेव स्यात् सामलक्ष्मेति वैदिकाः

ऋग्विकाराणि नामानि विज्ञेयानि मनीषिभिः । स्तो ... पराण्येवेति तद्विदः

यजुः सर्वस्वतन्त्रत्वात्सर्वानुप्राहकं परम् । सर्वनिग्रहकृद्भूयः सर्वरूपधरं पुनः ॥

मामत्वेन च ऋत्तवेन विद्यमानं स्वयं ... कारणं सम्यग्विभात्येव सदास्ततः

अग्नयाहीति यजुः ऋत्तवेनैव स्थितं पुनः । रथन्तरस्वरूपं च विभर्ति किल केवलम् ॥

तं त्या समिद्धिरित्याख्यं ... ति । भ्राजते श्रुतिवृन्देषु यजुरेव स्वयं पुनः ॥

वृहदग्नेति तद्भूयः वृहत्सामस्वरूपवत् । तत्कार्यं साधयत्येव तस्मादेत ... ॥

एतत्तु वाहृतं (शा)शस्त्रं शस्त्राणामुत्तमोत्तमम् । तत्समं शस्त्रमन्यद्वै नैवेति श्रुतिराह हि

विंस्तुलोके महच्छस्त्रं वृहत्याख्यं विचक्षणः । ... ण सोऽयं विद्वान्महोत्तमः ॥

कृतकृत्यः प्रभवति वेदोक्ताखिलकर्मकृत् । यावद्वायुः प्रभवति ब्रह्मज्ञानं च विन्दति ॥

अर्थवाद ब्राह्मणादि जालधार्यरूपेण । समीक्षणमुपेनैव वदान्तर मम ॥

भवेदेवेति शास्त्रम् । यत्रतुप्रस्थित वेदवाक्य सगृह्य केवलम् ॥

अस्य वाक्यस्यायमर्थ इति वक्तव्य उच्यते । अनधीत्यैव तूगीक वेदान्तं वेदवाक्यकृतं
भविष्यत्येवमर्थो हि पौर्यांपयानिरीक्षणान् । अज्ञानार्थमिमं ब्रूम केवल लौकिकान्तुरे
प्रतिभासितमात्रेण प्रस्तारो प्रावराचर । (स्वस्तरो गर्दभ ण्यस्यादुप या ॥

ग्रहामवनधीयाया स्वरयस्वरवाचर । भूयोऽयमेकरचन पूतभृद्भङ्गनक ॥

प्रनापतेर्द्दय ब्रह्मभावमितिस्र वै । य तत्तूणीमपरात् तथा पुन ॥

दर्भग्रन्थि पवित्र च चरण पादमित्यपि । केवला वैदिकमहानटानां निष्प्रियावच ॥

न स्वीकार्याश्च न श्राव्या च्युत्तराश्रमा ।

छन्दोबद्धा सर्ववेदा तानि छन्दासि वैदिके ॥

द्वारिशक्तयितान्येव लौकिकानि तु केवलम् ।

पङ्क्तिशाम्भरयया तानि प्रोक्तानि ब्रह्मवादिभि ॥

नि च सर्वाणि प्रन्तरेण विसेपतत । ज्ञात्वागतिं ततो मिथ्यासत्ये स्वप्टेशनवै
भवेतामेव तद्ज्ञानात्तवस्तुज्ञानमुत्तमम् । लौकिक छन्दसां वापि वैदिकछन्दसा तु वा
नाज्ञाते सत्यानृते भ्रुवम् । भवेतामेव वाक्यानां तदीयाना न चेन्न तु ॥

प्रस्तारो नष्टमुद्दिष्ट एवद्व्यादलग्निया । सख्या तदध्ययोगश्च पङ्क्तिमे प्रत्यया (सृता ?)

दासितानि क्षेयानि धोक्तादीन्येव सन्ततम् ।

पङ्क्तिकारादिकामन्या उक्ता छन्दसमुद्भवा ॥

स्वाहा स्वधा यपत्कारा अनुक्तासभवा सृता ।

दयो मन्त्रा मध्या छन्दस्समुद्भवा ॥

ह्यवस्यादयश्चापि प्रतिष्ठाया समुद्भवा । एरस्मै स्वाहेति तथा चतुर्भ्य इति म ॥

तास्तु प्रतिष्ठाया तथा पञ्चात्प्रवच्यति । पञ्चाशते स्वाहेति मनयोन्त्ये श्रुतिस्थिता

गायत्रीछन्दमिभवा तथान्ये मनय शिवा ।

दिभ्य शतेभ्य स्वाहेति प्र चोदिता ॥

दिं पार्वणश्राद्धमीदृजोऽस्ति तथा पुनः । नारायण वलिश्चापि परमाराधनं ... ॥

... दिने कार्यः अन्येवं तत्कर्म विदुः । प्रायश्चित्तं च संन्यासः मृतकेन विधीयते ॥

न्यासिनः कर्ममध्ये तत्कृतं नैव मृतकम् । स्वाध्यायो ब्राह्मणश्च नित्य ... ॥

यथाद्रकियाश्चापि तस्य स्यु रितिर्वेदिनः । तन्मध्ये तस्य कथितं ब्राह्मण्यमचक्षलम् ॥

रमुक्तिं विज्ञेयेण परान्न परिवर्जनम् । दीक्षाकर ... ॥ यता ॥

म्यागधयणीयाः स्युम्नत्रकमपि न त्यजेत् । ज्येष्ठेन विकटस्थेन पितृकृत्येऽग्निदे श्रुते

दिशागतो ह्यस्यः श्रुत्वा पितृविपर्ययम् । मशः न्ना ... ॥

... जलाजलीन्दत्या सशन्नद्रुगोचनामभिः ।

तदुद्देशेन शक्त्याऽत्र दत्त्वा वसु च तत्परम् ॥

शौचश्राद्धमात्रं कुर्याद्विधानवद् ततः । सपिण्डीकरणं ... तत्काल ... ॥

सुम्नादिमहितं पार्वणं यत्र प्रदृश्यते । अतिप्रमिद्धं सर्वत्र तद्विधानेन केवलम् ॥

पत्रादीन्मोन्ममुद्दिश्य कुर्यादिति यमोऽजीन । ... तद्यगन्तुं मरुत्थलम् ॥

अममर्थस्य सुतरां तन्मध्ये दशारात्रके । अग्निदस्य तु तत्सर्वं नप्राश्नादिकं तथा ॥

तवश्राद्धादि सर्वाणि ... । ... ह्य ऽं मुमुग्ं सर्वं तस्यैव केवलम् ॥

मवेदित्येव शान्नाणां षट्तिर्महती स्मृता । प्रनिपुत्रं न भवति संपा ल्लोकत्र केवला ॥

त्रैवेति विवादेन प्रति ... । ... कान्यपि सर्वाणि ज्येष्ठेनैव कृतानि चेत् ॥

अलमिन्यत्र केचिन्तु कुर्युः सर्वेऽपि दृग्गाः । एतद्ब्रु वन्महात्मानं तथा माम्बिवति केचन

अतन्मन्कर्म ... । परदेशगतो बाल्ये पित्रोः श्राद्धादिकं परम् ॥

अजानन्केवलं तस्मिन्दिवसे चद्विवाहृतः । उपनीतोऽपिवा पश्चात्तज्ज्ञात्वा तत्परं मतः

श्रूयित्वा प्रणम्येना ... । ... निक्रूरस्वकृत्यं तन्मोद्ग्राप्तं निवेद्येत् ॥

निवेद्य दक्षिणां भक्त्या शक्त्या लोभविवर्जितः ।

ततस्तेषां प्रसादेन चापात्र सत्तमज्जनान् ॥

गोदानं दशकाश्चापि षट् ... । ... स्कारतः पश्चात्पावकाद्धार मासतः ॥

दश माहस्यगायत्रीजपतः शुचितामियात् । एतद्रत्यन्ताद्यानैकं संप्राप्तस्येति चोचिरे ॥

अयंवाद ब्राह्मणादि चालनाकर्यरुक्ण्यत । ममीक्षणमुगर्जेय वदान्तर मम -

भवदेरति शास्त्रेण । यत्रतुस्थित वदवाक्य सगद्य क्वल
अस्य वाक्यस्यायमर्थ इति वक्तव्य उच्यते । अनधीत्यैव तूगीक वदान्त वेदवाक्य
भविष्यत्येवमर्थो हि पीयापयानिरीक्षणान् । अज्ञातार्थमिमं क्रूम क्वल लौकिका
प्रतिभामितमात्रण प्रन्तरा भावनाचर । (स्वप्नरो गादभ एरस्यादुप
प्रहाभवनधीयाया स्वरवस्वरवाचक । भूयोऽयमेकवचन पूतमृद्भहमन्व ॥
प्रजापतेऽहं द्य ब्रह्मभावमितिस्म वै । य तत्तूष्णीमपरा इ तथा पुन ॥

इभप्रन्थि पत्रि च चरण पादमिश्रिपि । ऋषला वैदिकमहानदाना निष्क्रियाव
न स्वीकार्याश्च न भ्राज्या स्युत्तराश्रमा ।
इन्दोऽत्रा सववेदा तानि इन्दामि वैदिक ॥
द्वारिशात्वधितान्यत्र लौकिकानि तु क्वलम् ।
पन्निशस्तरयया तानि प्रोक्तानि ब्रह्मवादिभि ॥

नि च सत्राणि प्रन्तरेण विसयत । ज्ञावागर्ति ततो मिथ्यासत्ये स्पष्टेश
भवेतामेव तद्ज्ञानात्तलजतानमुत्तमम् । लौकिक इन्दमा वापि वैदिकइन्दसा तु
नाज्ञाते सयानृते भ्रुवम् । भवतामेव वाक्याना तदीवाना न चेत्र ।
प्रन्तरो नष्टमुद्दिष्ट एकद्वयादलग्निया । सत्या तदभ्ययोगध पन्निमे प्रयथा (सूत्र
दासितानि ज्ञयानि चातादीन्येव मन्त्रतम् ।

पन्त्रकारादिकामन्त्रा उक्ता इन्दस्ममुद्रवा ॥
स्वाहा स्वधा वपन्कारा अनुक्तासभवा सूता ।
दयो मन्त्रा मथ्या इन्दस्ममुद्रवा ॥

ह्यवस्यादयश्चापि प्रतिष्ठाया ममुद्रवा । एकरमै स्वाहति तथा चतुर्भ्य इति म
तासु प्रतिष्ठाया तथा पञ्चाप्रच्यति । पञ्चाशत स्वाहति मनरीन्ये ध्रुतिस्त्रि
गायत्रीइन्दसिभवा तथान्ये मनर शिवा ।
त्रिभ्य शतेभ्य स्वाहेति प्र चोदिता ॥

श्राद्धे पार्वणश्राद्धमीदृशेऽस्ति तथा पुनः । नागयणं चलिश्चापि परमाराधनं ... ॥

... दिने कार्यः श्वेत्वं नक्तमं विदुः । प्रायश्चित्तं च संन्यासः मृतकेन विधीयते ॥

संन्यासिनः कर्ममध्ये तत्कृतं नैव मृतकम् । स्वाध्यायो ब्रह्मयज्ञश्च नित्य ... ॥

सर्वश्राद्धक्रियाश्चापि तस्य न्यु रिनिवेदिनः । तन्मध्ये तस्य कथिनं ब्रह्मचर्यमचलम् ॥

एकभुक्तिं विप्रपेण परात्र परिवर्जनम् । दीक्षाकर ... वता ॥

सन्ध्याध्यायार्णायाः स्युम्नर्कमपि न त्यजेत् । ज्येष्ठेन विकटस्थेन पितृकृत्येऽग्निदे कृते

दूरदेशगतो हस्तः श्रुत्वा पितृविपर्ययम् । मशः स्ना ... ॥

... जन्मालीन्दत्वा मथस्तद्गोत्रनामभिः ।

तदुद्देशेन शक्त्याऽत्र दत्त्वा वमु च तत्परम् ॥

एकोनश्राद्धमात्रं कुर्यादेवान्यहं ततः । सपिण्ठीकरणं ... तत्काल ... ॥

यसुश्रादिनहितं पार्वणं यत् प्रदृश्यते । अनिप्रमिद्धं सर्वत्र तद्विधानेन केवलम् ॥

पित्रादीन्वीन्ममुद्दिश्य कुर्यादिति यमोऽधीत । ... तत्रगन्तुं मरुत्थलम् ॥

अनमर्थस्य सुतरां तन्मध्ये दशारात्रके । अग्निदस्य तु तत्सर्वं नम्रश्राद्धादिकं तथा ॥

नवश्राद्धादि सर्वाणि ... । ... न्य ँ मुमुक्षुं सर्वं तस्यैव केवलम् ॥

भवेदित्येव शास्त्राणां पद्धतिर्महती स्मृता । प्रतिपुत्रं न भवति सैषा ह्येकत्र केवला ॥

त्रैवेति विवादेन प्रति ... । ... कान्यपि सर्वाणि ज्येष्ठेनैव कृतानि चेत् ॥

अल्पमित्यत्र केचित्तु कुर्युः सर्वेऽपि दूरगाः । एतद्ब्रुवन्महात्मानं तथा माम्स्वितिकेचन

अतन्तत्कर्म ... । परदेशगतो वाल्ये पित्रोः श्राद्धादिकं परम् ॥

अज्ञानकेवलं तस्मिन्दिवसे चेद्विवाहतः । उपनीतोऽपिवा पश्चात्तद्ब्रुवात्वा तत्परं सतः

श्रुह्यित्वा प्रणम्यैना ... । ... तिक्रूरस्वकृत्यं तन्मोहप्राप्तं निवेदयेत् ॥

निवेद्य दक्षिणा भक्त्या शक्त्या लोभविर्जितः ।

ततस्तेषां प्रसादेन चापात्रं सतमज्जनात् ॥

गोदानं दशकाश्चापि पट ... । ... स्कारतः पश्चाद्यावकाहार मासतः ॥

दश माहभ्रगायत्रीजपतः शुचितामियात् । एतदत्यन्ताज्ञानकं संग्रामस्येति चोचिरे ॥

पितृ राष्ट्रभोमान्निना तदा । अथन्तवैपरीत्येन मदि सभाजना भवन् ॥
 तत्रचौलापनयनत्रिसाहादीन्परित्यजेत् । अत्यज्ञानान्तिश्रोभा पित्रा ॥
 विशाह दशमिपत्रायन युग्मे गृह्णति वा । मद्यश्चण्डलां याति पितृघ्नो ब्रह्महाप्ययम्
 श्रूणां नाऽपि च स्त । तत्सयाग्यपि भूयश्च तादृशस्यास्य पापिन ॥
 तदाप परिहाराय पुराक्ता याहि निष्कृति । सैरनायो पुनर्नान्या चण्डा ॥
 ज्येष्ठ पितृव्य वापि ताम् । मृत् सत्रा न मस्तुर्यात्त्रितु तूष्णीममन्त्रकम्
 न्त्वा श्मशाने चाण्डाल द्वादशा दात्यर पुन । चाचाग्रन्मान मा ॥
 गामहस्त्रप्रदानश्च परिपूवकण वै । तूष्णीं त्रिवार दग्ध्वा तमरुथलाभऽपि दर्भत ॥
 तपर गाङ्गमलिलादभिरिच्यैर न पुन । मन्त्राग्निना लौकित्रेन यथाविधि ॥
 त्रिभिरेर दिने पश्चात्सहस्र्यां दशभिर्दिने । सूत्र प्रपद् कुर्यात्लौकि द्वाप्रौ मपिण्डनम् ॥
 तस्य कुर्यात्तत आढ मानुष्येव " । चाण्डालस्त्र प्राप्ताया दुर्धिय परम्
 ष्ठन मवचित्तानि यत्रहु त्राधुनान्यति । चादितानि हि तेनात सुलभानां तु चादनात्
 " वसनालाच्योपरम्यते । प्रायश्चित्तान्यशेषाणि तप कर्मात्मकानि वै ॥
 यानि तेषामशपाणा कृष्णानुस्मरण परम् । कलौ पापैकत्रहुल धर्मानुष्ठान ॥
 न मुक्ता नृणा नान्य परायणम् ।
 मद्य पीवागुम्दाराश्च गत्वा स्तेय कृत्वा ब्रह्महत्या च कृत्वा ॥
 भस्मच्छन्ना भस्मशय्याशयान सर्वपापै ।
 ब्राह्मणो ब्रह्मनिष्ठ स्याद्ब्राह्मणमसन्वृथा स्वयम् ॥
 न त्रियेनैव वृषवत्त्रितुमन्त्राग्रिममृतम् । यथा वा प्रभवेसोऽय तथा ॥
 ब्रह्मधारय त्रिधिना सम्कृत ब्राह्मणात्तम । ब्रह्मैव प्रभवेन्नून यथा सन्यास कर्मणा ॥
 यदि पुत्रस्ममभरचेद्ब्रह्ममेघस्स सिद्धयति । जन्मनोऽन्ते कृतीभवेत् ॥
 भ्रान्तुणा चेतसाचित्त समाधान यदा भवेत् ।
 तदा विभागा विशय प्रयकपाणि यंदा तदा ॥
 प्रथमामनिवासत । प्रथकब्राह्मणान्किरणार्त्किपुनस्त इतिस्मृत ॥

सकृदंशो निपतति सकृत्कन्या प्रदीयते । क्रयश्च सकृदे(विति) (त्रिण्येतानि) तु सकृत्सकृन्
 भागिनेयो जडो (मोहा)क्तो भ्रातृद्रव्यं हरति मोहतः ।
 दुर्वाक्यैर्वलतः पापीकालेनैहाल्पतः परम् ॥

पुत्रैः पौत्रैर्जनैः ... सहत्तराम् । असुभूय स्वयं पश्चात्कुलनाशमवाऽऽप्नुयात् ॥

तस्मात्तु ह्यगिनं भागान् च्यावयीत न सर्वथा । परद्रव्याप ... ॥

... .. ॥

.... प्रभवेन्न भास्ताः प्रवेशयेन् । प्रविश्य नानृतं भूयात्सर्वदा सत्यमेव तत् ॥

त्रूयात्सत्यं बहुजनद्रोहरू ... । कृतं वाधकाभावे हितं लोकस्य नोचरेन् ॥

त्राहणार्थे गवार्थे वा सम्यक् प्राणान्परित्यजेन् । शान्तचित्तः शुद्धमनाः सुमुखः ॥

प्रियंवदो जनहितः अभिनन्द्योऽखिलैरपि । प्रभवेदेव सत्तद्यत्कर्मकुर्यात्पुनश्च तत् ॥

ईशार्पणधिया कुर्यादेवं कुर्वन्स्तरत्यवम् । लौगाक्षि मुनिनाप्रोक्त माख्यानं धर्म्यनामकम्

ग्रुण्वतां पठतां चापि चिन्तितार्थप्रदायकम् । अज्ञानपापशमनमायुष्यारोग्यवर्धनम्

चित्त ... संशयवारहम् । लौगाक्षिणैत्र तद्व्याख्यातं धर्मशास्त्रं सुपावनम् ॥

चतुर्वर्गप्रदं नृणांमित्येवेति सुनिश्चितम् ॥

इति लौगाक्षिधर्मशास्त्रं

॥ समाप्तम् ॥

शमस्तु

